PROVINCIA

2002

PRO EUROPA

https://biblioteca-digitala.ro

PROVINCIA 2002

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PROVINCIA 2002

ANTOLOGIE

Editura Pro Europa – Târgu-Mureş 2004

https://biblioteca-digitala.ro

Acest volum conține o antologie a articolelor publicate în revista Provincia anul III., 2002

Selecție realizată de:	Al. Cistelecan
Editor coordonator:	Szokoly Elek
Coordonator tehnic:	Kacsó Judit-Andrea
Grafica coperților:	Könczey Elemér

© Editura Pro Europa, Târgu-Mureş, 2004

Editura Pro Europa
540049 Târgu-Mureş, Piața Trandafirilor nr. 5
tel/fax: 0265-250182; 0265-250183
office@proeuropa.ro

ISBN: 973-85039-3-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Provincia 2002: o antologie a articolelor anului 2002 /
editor coordonator: Szokoly Elek; selecție realizată de Al. Cistelecan
– Târgu-Mureş: Pro Europa, 2004
Bibliogr.
ISBN 973-85039-3-0

I. Szokoly Elek (ed.)
II. Cistelecan, Alexandru (antolog.)

94(498.4)

Tipărit la Mediaprint SRL Târgu-Mureş
tel/fax: 0265-255382

*

Antologie editată cu sprijinul Fundației Heinrich Böll (Germania).

https://biblioteca-digitala.ro

La 8 decembrie 2001 Grupul Provincia a lansat un Memorandum pentru construcția regională a României care a stîrnit vii dezbateri în sfera politică și presa românească. Reluăm textul Memorandumului în deschiderea acestui volum pentru a oferi cititorului prilejul confruntării comentariilor ce urmează cu textul care a stat la originea lor:

Memorandum pentru construcția regională a României

Noi, semnatarii prezentului document-memorandum, propunem partidelor politice, administrațiilor locale, liderilor marcanți de opinie și societății civile, spre dezbatere publică, următoarele idei referitoare la construcția politică și administrativă a unei Românii a regiunilor, în consens cu dezbaterea care se desfășoară la nivel european despre viitorul Europei unite.

1. Propunerile de față au în vedere dezvoltarea armonioasă a României, ținînd cont de identitatea istorică, economică și social- culturală a regiunilor ei. În accepțiunea noastră, proiectul construcției regionale a României nu are nimic în comun cu secesionismul sau cu iredentismele de orice natură. De aceea, considerăm că orice abordare în acest sens este simplistă și urmărește să deturneze diversionist discuțiile publice aprofundate și responsabile despre viitorul țării noastre raportat la experiențele europene.

2. Participarea noastră în dezbaterea despre viitorul Uniunii Europene ca sistem federativ, unde regiunile constituționale, precum Scoția, Catalonia, Flandra, Valonia, Bavaria etc. ocupă un loc aparte, poate contribui la cunoașterea mai precisă a acelei structuri instituționale în care dorim să ne integrăm. Modelul regional, așa-numitul nivel mijlociu de guvernare (meso-government), servește, în opinia noastră, redobîndirii identității noastre europene.

3. Considerăm drept principiu de bază al construcției regionale alocarea unor competențe administrative și politice entităților teritoriale și nu comunităților naționale sau etnice, acestea din urmă beneficiind, în modelul regional, de garanții politice și juridice pentru asigurarea intereselor lor specifice.

4. Sistemul administrativ ultracentralizat, preluat aproape neschimbat după 1989, favorizează corupția și birocrația și amplifică lipsurile inerente ale administrației bazate

https://biblioteca-digitala.ro

pe unități mici, numeroase și excesiv de costisitoare. Pe de altă parte, ideea descentralizării este conținută într-un cadru conceptual juridic enunțat atît prin angajamentele internaționale la care România este parte, cît și prin elemente de armonizare europeană a legislației interne.

5. Propunem o reformă administrativă care să redefinească statutul entităților teritoriale existente și să introducă noi forme administrative și politice. Construcția acestora poate porni de la regiunile de dezvoltare sau de la provinciile istorice.

6. Propunem, din aceeași perspectivă, discutarea înființării unor consilii regionale sau a parlamentelor provinciale localizate în reședințe regionale sau capitale provinciale.

7. Credem că, pe lîngă atribuțiile politice, economice și culturale ale autorităților regionale, exercitate conform principiului subsidiarității și al celorlalte norme uzuale în Uniunea Europeană, trebuie avută în vedere și o descentralizare radicală a politicii informaționale. Studiourile regionale de televiziune pot juca un rol deosebit în modelarea spațiului public din regiunile României.

8. Asumarea pe baze civice a identităților regionale contribuie, în regiunile multietnice cum sînt Banatul, Transilvania sau Dobrogea, la formarea unei identități transetnice, prin care pot fi depășite atît nostalgiile, temerile sau escaladările extremist-naționaliste, cît și naționalismele voalate, care, de multe ori, se folosesc de o frazeologie civică și democratică.

9. O nouă construcție regională implică și o nouă construcție politică, ce nu se poate înfăptui fără o reformă constituțională, în consens cu principiile de bază ale constituției europene, în curs de elaborare.

10. Propunerile de față se bazează pe criteriile republicanismului, care înseamnă guvernare cu consimțămîntul celor guvernați, și ale democrației participative. De aceea, orice decizie structurală trebuie să fie rezultatul unui referendum, organizat, după caz, la nivel regional sau național, după o discuție publică de anvergură, în așa fel încît populația să fie cu bună credință informată despre situațiile similare europene și despre șansele acestui tip de administrație.

Prezentul text a fost trimis Biroului Permanent al Parlamentului României, conducerilor Partidului Social Democrat, Partidului Național Liberal, Partidului Democrat, Uniunii Democrate a Maghiarilor din România, Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat, și urmează să fie trimis și Parlamentului European și Comitetului Regiunilor.

Cluj, 8 decembrie, 2001

Semnează:

Alexandru Antik, artist plastic
Ágoston Hugó, publicist
Bakk Miklós, politolog
Mircea Boari, politolog
Alexandru Cistelecan, critic literar
Marius Cosmeanu, sociolog
Caius Dobrescu, scriitor
Hadházy Zsuzsa, publicist
Molnár Gusztáv, politolog
Ovidiu Pecican, istoric
Szokoly Elek, publicist
Traian Ștef, scriitor
Daniel Vighi, scriitor

https://biblioteca-digitala.ro

Bakk Miklós

Spirit şi proiect

În timp ce scriu aceste rînduri, lista susținătorilor *Memorandumului* se lărgeşte tot mai mult. Pînă acum a fost semnat de peste optzeci de persoane – inclusiv inițiatorii – în majoritatea lor tineri, studenți, români şi maghiari cam în aceeaşi proporție. Atît înseamnă deocamdată viitorul *Memorandumului*.

În ce priveşte prezentul: receptarea inițială, destul de isterică, a documentului referitor la înființarea regiunilor în România pare a fi înlocuită printr-o lentă raportare discursivă, care creează şi şansele construcției. Chiar dacă nu în sfera politică – în presă oricum. Primele reacții isterice încă mai sugerau că există un plan, un proiect diabolic, pe care reprezentanții ideii naționale române, întreaga opinie publică trebuie să-l respingă într-un spirit comunitar unitar. Dar, la o lună după debutul „memorandiştilor", se poate vedea clar, pe de o parte, că „proiectul" în sine este deschis (sau, altfel spus, non-diabolic), iar, pe de altă parte, că atît „spiritele" care i se alătură, cît şi cele care i se opun prezintă o multitudine de puncte de vedere diferite.

Şi istoria *Memorandumului* în sine este, de fapt, istoria paralelă a unui „proiect" şi a unei „stări de spirit". „Starea de spirit" şi-a găsit poate expresia cea mai plastică în eseul din 1992 al lui Al. Cistelecan, intitulat *Provincia ratată*, iar „proiectul" s-a conturat în dezbaterea lansată de Molnár Gusztáv în 1997. Studiul lui intitulat *Problema transilvană*, apărut mai întîi în limba maghiară, apoi şi în română, a ridicat, în esență, problema rolului Transilvaniei în momentul în care începe integrarea europeană şi Uniunea Europeană va atinge hotarele apusene ale României. Prima sinteză a dezbaterii, primul compendiu al „proiectului" apare în volumul intitulat *Problema transilvană*, publicat în 1999 de Editura Polirom. Primul test al „stării de spirit" şi antecedentele constituirii grupului *Provincia* au fost oglindite în isteria politico–sereistă din iunie 1999, în jurul *Declarației de la Cluj*, în care a avut un rol nemijlocit şi Emil Constantinescu.

După constituirea grupului Provincia, dezbaterile care s-au desfăşurat timp de aproape doi ani şi au dus la *Memorandum* au fost motivate, în esență, de două probleme. Una legată de moştenirea specială a Transilvaniei, formulată astfel: există, oare, o moştenire a culturii şi civilizației, adecvată pentru asigurarea unei schimbări în situația

https://biblioteca-digitala.ro

Transilvaniei şi chiar pentru crearea unei comunităţi politice la nivel regional? Cealaltă problemă s-a referit la mijloacele şi strategia celei dintîi: ce anume este necesar pentru ca Transilvania „să-şi recîştige identitatea", să aibă un rol de locomotivă în integrarea României în Uniunea Europeană? Este, oare, suficient să-şi re-creeze într-un fel valorile specifice la nivelul societăţii civile, sau ar trebui să înfiinţeze şi un partid regional „transetnic", care, rupînd centralismul originar al sistemului de partide din România – în care UDMR este în acelaşi timp prizonier şi participant – va schimba structura de drept public a României?

Aceste dezbateri au dezvoltat ideile care au dus la formularea *Memorandumului*, şi în decembrie 2001 acesta a şi dat răspunsul la cîteva dintre problemele ridicate. Unul dintre răspunsuri este conţinut chiar în adresarea *Memorandumului*: prin faptul că semnatarii au adresat acest document parlamentului şi partidelor politice, ei au semnalat că văd şanse ca actualele partide – elita politică aflată acum la putere – să-şi asume mai categoric programul regionalismului. Fapt care nuanţează în orice caz dezbaterile anterioare din coloanele *Provinciei*, referitoare la partidul regional inexistent. Al doilea mesaj: ardelenii care au redactat *Memorandumul* au făcut propuneri pentru întreaga ţară. Fapt care dezminte nu numai acuzaţia că iniţiativa este motivată de vreun egoism sau frustrare regională, dar este şi un semnal. Semnal în sensul că, la optzeci de ani de la crearea României moderne, am ajuns într-un moment istoric în care România trebuie regîndită, în întregul ei, nu de la Bucureşti, ci dinspre Transilvania.

În articolul său (*Competenţa de cetăţean. Un răspuns doamnei Alina Mungiu-Pippidi*. 10 ianuarie 2002) respins de redactorul şef al revistei bucureştene *22* şi publicat în *Ziua de Ardeal,* care apare la Cluj, Ovidiu Pecican nu întîmplător aminteşte caracterul comun, româno-maghiar al documentului. Dar *Memorandumul* demonstrează nu numai colaborarea de acum probată şi eficientă a intelectualilor români şi maghiari. În el se exprimă şi o fundamentală comunitate de interese în sens strategic. Prin reforma regională s-ar crea, pentru prima dată, posibilitatea formulării cauzei maghiarimii din România ca problemă de drept public, care poate fi pusă în acord cu o reformă a structurii de stat vizînd viitorul României spre Uniunea Europeană. Interesul maghiar din Transilvania este să ia naştere în România o soluţie constituţională care ar permite integrarea maghiarimii din Transilvania ca o comunitate naţională, şi nu cea care oferă în schimb – bazîndu-se pe ficţiunea naţiunii politice, „eliberate" de dimensiunea sa etnică – „integrarea cetăţenească" a indivizilor. Interesul românesc în Transilvania este să ia naştere o structură de stat care ar face ca moştenirea civilizaţiei central-europene a românilor din Transilvania să poate fi mai bine valorificată, la fel şi vecinătatea cu Uniunea Europeană, probabilă după 2004. În fine, ca interes general al României s-ar putea formula dezvoltarea unei structuri de administraţie publică mult mai corespunzătoare modelelor de modernizare unională, decît actualul model care tinde să menţină centrul unic. O structură în care – după cum a arătat Caius Dobrescu – ordinea presupune păstrarea unui echilibru complex şi plural, „bazat pe asocieri din-aproape-în-aproape". (*Aspiraţii regionale şi politici identitare*, *Provincia*, iunie-iulie, 2001.)

Dar poate fi menţinută, oare, comunitatea de interese româno-maghiară? Probabil că da, însă numai în cazul în care conştientizăm cîteva situaţii-capcană. Asemenea situaţii, în ceea ce priveşte maghiarii din Transilvania, au fost prefigurate deja prin

https://biblioteca-digitala.ro

unele interpretări ale legii statutului: este vorba de avantajul pe care îl reprezintă apropierea Ungariei ca membră a UE şi care ar putea multiplica acele strategii de viaţă individuală care împiedică integrarea politică a maghiarimii în România ca şi comunitate. Într-un anumit sens, semnele pot fi detectate deja: discursul maghiar curent se îndreaptă spre o dedublare în spatele căreia se ieşesc strategii de viaţă şi comunitare în flagrantă contradicţie unele cu altele. Se poate urmări, pe de o parte, felul în care se constituie discursul acceptării situaţiei actuale: este vorba de o „corectitudine politică" pe cale de a se încetăţeni – datorită liberalismului normativ – şi care comunică bine cu mediile culturale asemănătoare din Ungaria şi cu cercurile intelectuale de marcă ale Bucureştiului deopotrivă (mă refer la discursul din jurul *Grupului pentru Dialog Social* şi al revistei *22*), dar care respinge proiectele mai radicale referitoare la statuturile juridice comunitare. Echivalentul politic al acestuia este politica UDMR de „apărare a intereselor" prin participarea la structurile guvernamentale. Pe de altă parte, se poate observa că lipsa proiectelor radicale duce la naşterea unor discursuri pseudo-radicale, care – mai ales în cercurile intelectualilor tineri – au ca rezultat ieşiri radicale (ca echivalent minoritar maghiar al formulei *M-am săturat...* a lui Sabin Gherman). Un reprezentant politic real al acestora încă nu există, dar se poate percepe deja un lucru: concepţia „naţiunii maghiare unitare" care trece peste limitele dimensiunii culturale înseamnă, la nivelul strategiilor de viaţă individuală, emigrarea.

Cealaltă situaţie-capcană se formulează în concepţia politică, însemnînd supraevaluarea unilaterală a autonomiei locale şi a descentralizării, ale cărei argumente s-au formulat chiar prin critica Memorandumului. Are dreptate Smaranda Enache scriind: „autonomia, în această concepţie, înseamnă, în realitate, administrarea de la nivele inferioare a unuia şi aceluiaşi model hipercentralist, bazat pe logica păstrării reflexului omogenizator al statului naţional unitar asemănător prin filozofie cu statul din perioada dictaturii" şi „conform modelului românesc actual de descentralizare, *pattern*-ul administrativ central va fi implementat local, pe banii contribuabilului local, exclus din procesul decizional asupra modelului comunitar în care trăieşte şi pentru a cărui funcţionare plăteşte. Un asemenea model paralizează energiile regionale necesare integrării, restrîngînd, totodată, în condiţiile păstrării unei structuri statale lipsite de flexibilitate, şansele de integrare ale României, în întregul său." (*Regionalism şi integrare, Provincia,* iunie-iulie 2001).

Sesizarea acestei situaţii-capcană reclamă şi oarecare imaginaţie politică. Respingînd *Memorandumul*, actuala elită politică a fost cu siguranţă determinată să ia această atitudine nu numai de propriile sale interese, ci şi de lipsa imaginaţiei necesare pentru luarea unor decizii mai radicale. Iar această imaginaţie absentă va trebui să o aşteptăm pesemne din partea tinerilor al căror nume figurează deocamdată numai pe lista tot mai lungă a susţinătorilor *Memorandumului*.

Traducerea: Florica Perian

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican

Cum se mătură zăpada

Ninge la Cluj într-una. În curtea Casei Universitarilor portarul se chinuie, pentru a treia oară astăzi, să înlăture zăpada invadantă. „Cu un uscător de păr ar merge mai repede!", i-am strigat adineaori, dînd-o pe glumă. „Da, dar n-am curent!", mi-a răspuns el, tot în glumă. Nu e vorbă, nu are nici uscător de păr, să fim noi sănătoşi!... Dar curentul chiar că e o problemă, dacă stau să mă gîndesc la satele care s-au decuplat de la reţeaua electrică, încă de anul trecut, fiindcă nu au cu ce plăti (deh, pensiile C.A.P. şi ajutoarele de şomaj!). E un adevăr pe care îl constat mereu, cam de cînd am început să pricep despre ce este vorba: e destul să parcurgi douăzeci de kilometri înspre munte şi ai ajuns într-un fel de secol al 19-lea. Iar dacă mergi pînă în creierii munţilor, prin cătunele care vara îţi par pitoreşti şi confortabile, dai pur şi simplu de evul mediu.

În ţara mea, distanţele geografice marchează, de fapt, un întreg trecut istoric; foarte prezent şi al naibii de incomod.

În România a mînca bine înseamnă în continuare, pentru majoritatea populaţiei, să ai mîncare destulă.

Altminteri, a avut loc o revoluţie – neîndoielnică, dacă omitem amănuntul că nici pînă astăzi Constituţia nu garantează proprietatea – şi de peste zece ani ni se spune mereu că se face reformă. O fac, desigur, ei, politicienii, şi e bine aşa, la urma urmei noi avem altă treabă. Dar unde sînt mult aşteptatele efecte binefăcătoare? Le-am văzut la Bucureşti, în faţa Intercontinentalului, unde luminile de pe bulevard şi din copaci au adus un aer – salutar – de Manhattan. Le văd şi la Cluj, în aceeaşi formulă de show costisitor. Dar ce e de făcut pentru ca peritonita să nu mai fie un lux sinistru la ţară, unde numai elicopterele pot salva viaţa unui copil?

Ceea ce-ţi vine întîi şi-ntîi în minte este că sîntem administraţi prost. Că, în loc de o bună gospodărire, primim scandal politic. Că, în loc de o redistribuire corectă a birurilor în teritoriu, se împart mai mulţi bani tot parlamentarilor. Lucruri din această categorie aveam în minte cu puţin timp în urmă cînd, împreună cu cîţiva dintre prietenii de la revista *Provincia*, am decis să propunem o alternativă societăţii din care şi noi facem parte. E limpede că n-am atins pragul de sus al istoriei, statul nostru este departe de a fi un stat al bunăstării, cu toate temele făcute, cu cetăţeni veseli şi optimişti sau blazaţi de atîta bine... Nu fac parte nici eu, nici majoritatea celorlalţi (dacă nu chiar toţi, n-am întrebat!) dintr-un partid politic. Sîntem nişte obişnuiţi plătitori de taxe, rotiţe banale ale maşinăriei de votat. Fiindcă însă nu ne e indiferent cum trăim noi şi copiii noştri, şi pentru că ne-am străduit să învăţăm prin şcoli de tot felul, cîştigîndu-ne traiul cu mintea, am decis să ne folosim de acest avantaj. Ce nu văd destul de clar partidele politice, ocupate cu imaginea lor publică şi cu rostuirea unor priorităţi evidente mai mult pentru ele se prea putea să vedem noi mai bine. Diagnosticînd deci criza, ne-am zis că n-ar fi rău să propunem o alternativă. Ea ni se impunea cu o anume evidenţă: dacă la Bucureşti e secolul 21, la Cluj şi Iaşi ori Timişoara e secolul 20, iar în rest, după caz, veacurile 19, 18 ori cele dinainte, de ce nu am dori să aducem în

https://biblioteca-digitala.ro

contemporaneitate şi pe ceilalţi semeni ai noştri din România? Uşor de zis, mai greu de făcut! Ce cale se poate, prin urmare, întrevedea pentru o egalizare a şanselor? Poate că ea ar putea fi, ne-am zis noi, coborîrea nivelurilor de decizie şi de redistribuire a bugetului mai aproape de oamenii simpli (care, ei şi nu şefii de toate culorile şi mărimile, fac România!). Se mai încearcă aşa ceva pe undeva? Păi sigur, chiar în unele locuri ale Europei comunitare, către care tot pretindem că ne îndreptăm.

Acuma... ce-a ieşit, s-a văzut! A fost ca de obicei la popoarele latine. Ştiu asta de la un danez, dl. Svend Slipsjager, un prieten al meu şi al multor români: nordicii arată ce sînt, latinii preferă să arate mai mult – sau chiar altceva – decît sînt! Iarăşi nu ne-a prea păsat cum sîntem şi am vrut mai curînd să părem.

Domnul prim-ministru a dat tonul dezbaterii la care chemam, calificîndu-ne drept „rătăciţi" şi ameninţîndu-ne cu...instituţiile statului. Alt ministru – transilvan – ne-a făcut proşti de-a binelea, iar un coleg de-al domniei-sale, responsabil cu pudrarea realităţii, profitînd de un răgaz la Ministerul Adevărului, ne-a...psihanalizat. De aici încolo am primit dezbaterea pe care, pesemne, o meritam. Făcuserăm, deh, mai multe greşeli şi acum încasam nota de plată. Daţi-mi voie să vi le spun şi vouă, prieteni, că tot s-a constatat că sîntem o fiţuică neînsemnată, deci rămîne între noi.

Mai întîi am greşit imaginîndu-ne că analiza situaţiei ţării e treaba cetăţenilor. În democraţiile participative, unde contează opinia fiecărui ins, oricît de neînsemnat, aşa se întîmplă. Nouă însă, dl. Adrian Năstase ne-a explicat că ne vîrîm în chestiuni care nu ne privesc şi ar fi mai bine să ne ţinem gura. Iar dacă totuşi cineva are nesăbuinţa de a muşca perfida noastră momeală, atunci e bine ca dezbaterea noastră să fie marginalizată, bagatelizată, abandonată în uitare cît mai repede cu putinţă. Am putut învăţa cu acest prilej că numai politicienii, statul, partidele, organele abilitate sînt chemate, în sistemul nostru democratic, să se pronunţe cu privire la activitatea administraţiei şi la destinul comunităţii. Spre deosebire de alte ţări democrate, România îşi produce cetăţenii doar ca alibi al acţiunii politice a Aleşilor, în intervalul dintre două votări membrii obişnuiţi ai comunităţii trebuind să-şi ţină gura închisă. Treaba e prea complicată, ce mai?! Domnul prim-ministru ne-a oferit şi alternativa; am putea totuşi vorbi, cu condiţia să abordăm temele trasate cu precizie de domnia-sa şi avînd grijă să ne păstrăm în spiritul poziţiei exprimate de dînsul. Prea bine, însă aici se iscă o problemă. Dacă mîine un alt partid va învinge în alegeri, alcătuind o nouă listă de priorităţi, noi ce vom face? Să urmăm indicaţiile noului ales, sau să ţinem aproape – vorba unei mari conştiinţe a uneia dintre televiziunile noastre – tot de domnia sa? E o dilemă cetăţenească din care nu prea se poate ieşi.

Pe urmă iarăşi am greşit, uf, fiindcă ne-am gîndit că nu e suficient să critici, e bine dacă încerci să pui ceva în loc. (Aşa am învăţat, dragi prieteni, la pionieri, la U.T.C., ba mai abitir la P.C.R., pe vremea cînd profeţiile din Dămăroaia nu erau despre trecut, ci tocmai despre viitorul de aur al omenirii. Uite că sloganul cu păstratul din trecut a ceea ce e mai valoros îţi poate juca feste.) Am propus, aşadar, să discutăm – că doar nu am organizat marşuri, vreun şantier de muncă patriotică ori alte acţiuni riscate! – o alternativă la prezentul dureros, care măreşte de la o zi la alta hemoragia de cetăţeni ai României peste hotare. Naiv cum sînt eu m-am chiar gîndit o secundă că s-ar putea ca o personalitate publică să ne felicite că ne străduim să întrezărim soluţii.

https://biblioteca-digitala.ro

Exista şi posibilitatea să o nimerim pe alături, dar dacă te gîndeşti că mergem anapoda cel puţin din 1938, de cînd a avut Carol al II-lea ideea strălucită de a deveni dictator, ne-am zis că nu va fi prea grav de vom greşi şi noi. Aici buna intenţie conta, iar aceasta era limpede: *voiam şi vrem ca oamenii României să trăiască mai bine.* Iar dacă statul cu instituţiile lui – pe care ni le agită acum ca pe nişte sperietori – nu e menit să asigure binele cetăţenilor, atunci, iertare, la ce e bun statul?

Am mai greşit într-un loc: ne-am imaginat că, români şi maghiari împreună, vom putea depăşi animozităţile etnice, dînd un excelent exemplu de cooperare pentru un scop comun, judicios ales: ameliorarea cadrului în care ne ducem veacul. Cu asta i-am înfuriat de-a binelea pe cei mai mulţi: şi românii, şi maghiarii, în marea lor majoritate, au privit cu reticenţă tentativa. Vezi bine, dacă am fi luaţi în serios, pe dată anumite partide şi-ar vedea pămîntul fugind de sub picioare. Zîzania e încă o afacere bună în România! Suspiciunea, spaima de celălalt, tensiunile interetnice încă mai sînt productive pe la noi. Şi, credeţi sau nu, nu sînt mulţi cei care se bucură cînd maghiarii şi românii sînt prieteni.

Am comis o eroare chiar mai mare: am inclus printre semnatari şi pe cineva care – fără să renunţe la cetăţenia română – este şi cetăţean străin, domiciliat la Budapesta. Nu se poate, fireşte, admite într-o dezbatere ca un om născut, crescut şi trăit în România pînă la vîrsta deplinei maturităţi, ajutat să emigreze de Securitatea lui Ceauşescu, să se implice din nou în discuţiile despre viitorul locurilor lui natale, acum cînd e libertate şi democraţie. Şi nu se poate acest lucru pentru că la noi nu e important ce spune un om ci ce limbă vorbeşte, cum se îmbracă, dacă a mîncat salam cu soia şi unde a fost în ultimii cinci ani. Cînd îl tratăm aşa şi pe Regele Mihai, care a scurtat războiul mondial, de ce i-am trata altminteri pe alţii? În consecinţă, nu ne vom osteni să argumentăm împotriva ideilor care ne apar incomode, e destul să spunem că oamenii cu părul lung, sau pantofii fără şireturi, sau sub un metru şi cincizeci nu pot din principiu avea dreptate. Aceasta, normal, doar dacă nu cumva respectivii sînt de la Banca Mondială ori Fondul Monetar Internaţional; dacă nu vin cu ajutoare substanţiale; sau aşa ceva.

N-am încheiat însă nici acum şirul greşelilor. Una dintre ele, mare cît casa, este că am pus în discuţie ideea de stat. În România asta este o erezie în toată regula! Deşi ne-am obişnuit ca statul să ne respingă la toate ghişeele, să ne poarte printr-un labirint de formalităţi, să ne ia bani şi amenzi, statul e sfînt, şi cu asta, basta. Şi ce dacă, la rîndul nostru, îl furăm şi îl păgubim cît încape, de la biletul de autobuz neperforat şi pînă la fraudă şi evaziune fiscală? Regulile nescrise ale acestui sport vor ca atunci cînd sîntem prinşi să plătim, iar cînd nu, totul să meargă înainte. După ce a stat la cheremul atîtor state dominatoare din trecut, românul e mîndru că are un stat al lui, dar nu şi-a preschimbat comportamentul faţă de stat. Asta e însă una, iar să „te dai" la stat e alta, sacrilegiu curat! Am păşit pe teritoriul minat al mitologiei noastre naţionale, iar cine calcă aici, o ştiam mai demult, dă negreşit de belea.

La fel de grav am greşit şi numindu-ne scrisoarea către Parlament *memorandum*. Acesta era un nume rezervat, conţinînd trimiteri implicite la istoria modernă a românilor transilvăneni. Încă o dată păşeam pe terenul minat al demitizării şi imaginea noastră amestecată, de „memorandişti" contemporani tulbura o imagine devenită un soi de icoană laică în mitologia naţională românească.

https://biblioteca-digitala.ro

Credeți că am încheiat lista gravelor licențe pe care le-am comis? Vă înșelați! La fel de obraznici am putut părea și fiindcă nu am respectat ierarhia. Dacă aveam ceva de spus în public se găseau, la urma urmei, seminarii academice, pagini de ziare județene, primării și prefecturi unde puteam discuta în forme acceptate de micii și marii potentați ideile noastre „aventuriste" (vorba P.N.L.) ori puteam remite doleanțele noastre spre a fi îngropate cu știutele onoruri ale indolenței suverane într-un dosar îngălbenit cu anticipație. Noi însă ne-am adresat direct parlamentului și principalelor partide politice, blocîndu-le laboriasa activitate, cum iarăși s-a spus, pentru mai multe zile.

Culmea culmilor a fost că am mers mult mai departe, încălcînd o dată în plus datina obedienței strămoșești: am expediat memorandumul și forurilor europene. Într-o țară care pretinde prin toate gurile așa-zis responsabile că vrem în Europa, că sîntem cu Europa, că între Europa și noi nu e nici o diferență, un gest ca al nostru stîrnește, totuși, reacțiile pe care în alte locuri le-ar isca cel mult un denunț. Istoricește vorbind, e de înțeles! Cînd ai umblat mai multe veacuri cu pîra cînd la sultan, cînd la împărat, nu poți privi un asemenea act contemporan decît tot ca pe o pîră, chit că împrejurările s-au schimbat și raporturile între noi și Uniunea Europeană sînt, în esență, altele.

Un bilanț oricît de sumar scoate deci la iveală „gafele" concentrice, una mai groasă decît cealaltă, pe care le-am comis. Acuma cînd le trec în revistă, luminat de dezbaterea dorită, mă apucă și pe mine perplexitatea. Chiar așa, ce va fi fost în mintea noastră? Ne-am închipuit că merită să încercăm. Ne-am spus că se poate trăi mai bine. Că prezentul nu e condamnat să reproducă trecutul. Că avem un viitor. O speranță. Dar uite că sîntem nesăbuiți, proști, rătăciți și aventurişti. Și să băgăm bine de seamă! Că mai vedem noi.

Într-o atmosferă de mare omogenitate sufletească, în care doamna Alina Mungiu-Pippidi – care veștejea pînă mai ieri actuala putere – pare că și-a elaborat diatribele împotriva memorandumului pe un colț al biroului de mahon al domnului Adrian Năstase, s-au auzit, totuși, și altfel de voci. În cîteva zile, alții intelectuali – dar, ce zic eu?!, alți cetățeni – au semnat alături de noi, netemîndu-se de vacarmul ostil. Eu văd în asta măcar dovada că și pentru ei există o criză a funcționării instituțiilor noastre, că și ei doresc o dezbatere publică în acest sens. Dar alături de acești oameni curajoși au apărut și nume sonore din presă care au atras atenția asupra necesității de a căuta soluții. I-aș numi aici fie și numai pe Cornel Nistorescu (*Evenimentul Zilei*) și Dan Pavel (*Ziua*), sensibili la problematicile acute ale momentului. Ziarul *Ziua* a efectuat chiar un sondaj pe *site*-ul său, iar rezultatele (44,63% pentru regionalizare) a arătat că, oricît de restrîns și de selectiv ar fi fost cercul anonimilor care și-au exprimat opinia în această chestiune, problema nu este una indiferentă. Dincolo de toate acestea, pentru mine, răgazul de timp scurs din momentul lansării în discuție a memorandumului a fost unul încurajator. Ceva s-a schimbat iremediabil în România spre binele tuturor: există jurnaliști cu adevărat independenți; există cetățeni neresemnați, dispuși să pregătească mai bine viitorul; există politicieni toleranți și capabili să discute rațional, fără demagogie, soluții pe care nu le agreează; există o sumedenie de oameni din toate părțile țării care nu vor să plece în altă parte ci, tocmai dimpotrivă, vor să-și croiască viața viitoare dintr-un altfel de aluat.

Nu-i nimic că ninge. Harnic și încăpățînat, portarul Casei Universitarilor din Cluj mătură iar și iar curtea. Pesemne că pentru astfel de situații s-a inventat mătura.

https://biblioteca-digitala.ro

Daniel Vighi

Memorandumul între istorie şi psihologie

Înainte de toate ar fi poate necesar să stabilim fără echivoc situarea dezbaterii regionale în spectrul politic tradiţional. Opinia mea este că ideile *Memorandumului* se regăsesc mai degrabă într-o componentă liberală cu accentuate componente de centru-stînga. Fac precizarea aceasta pentru a veni în întîmpinarea încercărilor de a ne plasa într-o poziţie conservatoare cu nuanţe extremiste în care naţionalismul etnic ar fi înlocuit de unul regional-secesionist. Faptul că ideile Memorandumului se referă la ansamblul regiunilor României în acord cu dezbaterile europene este, pentru cei dispuşi să judece calm, o poziţionare strict democratică pe care nu sîntem dispuşi nicidecum să o depăşim, oricîte provocări nedrepte ar vrea să ne mîne în alt sens. Aceasta ar fi, să zicem, componenta politică de actualitate a ideilor documentului, după cum există şi o altă dimensiune, de factură istorică, şi aceasta confirmînd aceeaşi orientare politică. Foarte pe scurt, din punct de vedere istoric, lucrurile stau cam în felul următor: după Unirea din 1918, statul român s-a trezit confruntat cu o provocare de mare anvergură. Provinciile alipite aveau o componentă românească majoritar-rurală, în timp ce populaţia urbană era mai degrabă alcătuită de minoritari: maghiari, nemţi şi evrei în Transilvania, evrei, nemţi, ruteni în Bucovina, evrei şi ruşi în Basarabia (Irina Livezeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare, 1918–130*, Humanitas, 1998). În faţa acestei situaţii, statul român avea ca alternativă două posibile căi de realizare a unităţii statale: prin respectarea diversităţilor regionale şi multiculturale sau prin suprimarea lor printr-un *kulturkampf* de durată în numele statului naţional şi al românizării. Angajamentul ferm şi evident al guvernării pentru cea de a doua soluţie s-a materializat prin refuzul premierului Ion Brătianu, în timpul negocierilor de la Paris, de a semna Tratatul de ocrotire a minorităţilor, pe care puterile aliate îl pretindeau României ca o condiţie prealabilă a unificării. Demisia lui Brătianu a fost urmată de aceea a generalului Văitoianu din acelaşi motiv; abia Alexandru Vaida-Voievod a semnat, la sfîrşitul lunii decembrie 1919, tratatul. Clasa politică românească interbelică nu s-a împăcat niciodată cu termenii tratatului, mai ales cu emanciparea evreilor, şi l-a acceptat de formă pentru a-l sabota în conţinut şi aplicare. Construcţia unităţii s-a realizat întotdeauna, de atunci şi pînă azi, prin omogenizare centralistă. Românizarea a fost concepută prin excludere şi nu prin complementaritate: diversitatea etnică, religioasă, rasială erau socotite tot atîtea primejdii la adresa unităţii statale. Omogenitatea era visul de aur al unei clase politice depăşite în mare măsură de anvergura noii Românii. De altfel, această neputinţă de a guverna calm, „stăpîn la tine acasă", cum se spunea în retorica vremii, a generat o politică a unui război cultural continuu. Resorturile psihanalizabile ale acestui *kulturkampf* le regăsim într-un fel de intimidare a clasei politice faţă de noua Românie pe care înţelegea să o consolideze statal prin discursul naţionalist, autoritarist şi exclusivist. Nu întîmplător în

https://biblioteca-digitala.ro

literatura sămănătoristă, şi nu numai, satul era un paradis al virtuţilor etnice, iar oraşul, o Sodoma, un loc în care naţia îşi pierde chipul. După cum, la fel de întemeiat este şi faptul că romanul citadin devine reflexul unei intelectualităţi mai decrispate, adică mai liberale. În sens psihologic, Eugen Lovinescu era mai natural acasă, mai stăpîn la el în ţară, decît Zelea Codreanu, spre exemplu. S-a mai întîmplat un fenomen interesant, şi anume radicalizarea fascistă a studenţimii. De ce aşa? Explicaţiile sînt complexe, au o importantă dimensiune economică şi ţin de frustrările unei proletarizări a intelectualităţii, care îşi identifică duşmanul în prezenţa minoritarilor, evrei mai ales, în universităţi. Nu întîmplător, în toată perioada interbelică, *numerus clausus* devine principalul obiectiv politic al fascismului românesc, care se extinde treptat, de la dimensiunea sa strict universitară, la una de largă cuprindere în toate sferele vieţii economice şi sociale. Solidaritatea regională, care ar fi putut construi unitatea statală pe alte principii, democratice, rămîne apanaj al cîtorva politicieni bătrîni, care au trăit-o înainte de război, o regăsim invocată de Iuliu Maniu, Sever Bocu sau Onisifor Ghibu, destul de sporadic şi înăbuşită de ofensiva retoricii naţionaliste a noii generaţii a intelectualităţii româneşti, care îşi construieşte o imagine a unei Românii omogene, utopice şi abstracte.

Pe de altă parte, trebuie să arătăm şi faptul că întreaga Europă de după primul război se confrunta, la vremea respectivă, cu asemenea frustrări, care au generat răspunsuri similare, în Germania mai ales, dar şi în Franţa sau în ţările succesoare ale fostului imperiu austro-ungar. Ceea ce ne apare astăzi cu totul stupefiant este faptul că, după mai bine de o jumătate de veac, această stare se arată a fi extrem de prezentă în gîndirea publică din ţara noastră. Dacă pentru un petec de hîrtie care propune o dezbatere publică se invocă jertfa soldaţilor de la Mărăşeşti, faptul acesta arată că nici astăzi nu sîntem încă „stăpîni la noi acasă".

În consecinţă, şi în continuarea directă a acestei stranii nesiguranţe, îmi pare a fi şi complexul maghiar. Octavian Paler, Ilie Şerbănescu sau Alina Mungiu-Pippidi, pentru a numi cîteva dintre vîrfurile inteligenţei româneşti, socotesc că românii semnatari ai Memorandumului sînt manipulaţi, în grava lor naivitate şi amatorism politologic, de ungurii semnatari, care sînt mai deştepţi, mai informaţi, mai aplicaţi pe un program politic propriu, în care noi am fi devenit simple instrumente. Le propun să gîndească invers, şi anume că noi i-am manipulat pe ei, că noi ne folosim de aceştia. Dacă am avea bunăvoinţa să socotim afirmaţiile Memorandumului altceva decît praf în ochii analiştilor, atunci ar trebui să observăm că, la punctul 1 al documentului, apare ferm stipulat faptul că acesta nu urmăreşte secesiunea ţării, mai apoi faptul că regionalizarea este un proiect cu ofertă largă pentru întreaga ţară; adăugaţi la asta faptul că regiunea secuiască este gîndită în ansamblul Transilvaniei pe baza construcţiei unei solidarităţi regionale transetnice, subsumate identităţii naţionale, care a lipsit în construcţia unităţii statale româneşti din perioada interbelică. Iacătă, aşadar, că interesele româneşti sînt prezente în Memorandum şi că noi nu ne-am pus semnătura orbeşte pe un act care să servească unilateral interesele cosemnatarilor noştri. De altfel, apropo de folosirea ungurilor în interes românesc, ce este şi cum putem numi faptul că evreul ungur Soros a salvat cultura românească performantă în anii 1990, inclusiv revista *22*, şi nicidecum *Vatra românească*, spre exemplu? Dar colaborarea PSD-UDMR, cum anume o putem socoti? De ce ar fi neapărat domnul Ilie Şerbănescu de partea românilor şi noi altfel? Ceea ce

https://biblioteca-digitala.ro

văd că nu pricepe nici dumnealui, nici Octavian Paler, nici alții asemenea, este că noi ne-am săturat de acest meci, că vrem să-l părăsim, că am jucat prea multă vreme în această nenorocită și plicticoasă și previzibilă înfruntare. La urma urmei, de ce românul PSD Adrian Năstase are voie să strîngă mîna și să semneze documente comune cu ungurul UDMR Marko Béla, iar Molnár, Bakk sau Bányai nu au voie să facă același lucru cu Cistelecan, Dobrescu sau Ștef, în calitatea lor de ardeleni din România? Eu zic să fiți consecvenți pînă la capăt și să recunoașteți faptul că și cei dintîi pun în pericol țara, cel puțin la fel ca cei din urmă. Asta este logica afirmațiilor dumneavoastră și nu văd de ce nu o duceți pînă la capăt.

Nu aș vrea nicidecum să afirm că Memorandumul nu ar avea scăpări și greșeli. Am exagerat în afirmația aceea referitoare la faptul că nu s-au făcut reforme administrative în țară, de altfel socotim că acestea se vor face în continuare, credem că reforma este un proces continuu, că este, vorba Alinei Mungiu-Pippidi, un marș împotriva *status quo*-ului. De aceea am și redactat Memorandumul, nicidecum din alte motive. S-a spus că regionalizarea poate multiplica birocrația și corupția, că nu există zone mai curate moral decît altele, că naționalismul cel mai cel se află în Ardeal, că o asemenea reformă constituțională este costisitoare. Este adevărat că nu acestea le-am avut în primul rînd în minte, ci un principiu care stă la baza democrației, pe care nu-l spunem noi prima dată, și anume faptul că este benefic ca decizia guvernării să fie adusă cît mai aproape de cei guvernați. Un exemplu: mașinăria Vîntu a implicat CEC-ul în garantarea FNI sau Poșta în acționariatul Băncii de Scont; dacă s-ar regionaliza decizia am avea, probabil, șansa ca să nu implicăm CEC-ul sau Poșta din toată țara în asemenea matrapazlîcuri, ci poate, cel mult, filialele lor bucureștene. În altă ordine de idei, domnul Radu Portocală ne spune să nu luăm drept alibi principiile construcției europene în ceea ce domnia sa numește „dezmembrarea României", nesocotind flagrant punctul 1 al Memorandumului. Ce să poți spune la treaba asta? Pentru domnul Radu Portocală Uniunea Europeană este un atentat la suveranitatea statelor europene imaginat de criminalii fasciști nemți și italieni pe baza unor idei asemănătoare. Continuînd logica unor asemenea argumentații, aș spune și eu că studentul Nicolae Totu, din Frățiile de cruce, apropiat al lui Zelea Codreanu, l-a ucis pe elevul evreu David Fallik în 1926, în numele statului unitar. Numai că acestea nu sînt lucruri serioase. Mai demnă de reținut îmi pare a fi ideea că Uniunea Europeană greșește în anume politici economice, cu asta sînt de acord, cu toate că nici aici nu-mi pot reprima o comparație. Dacă laptele de vacă din UE este aruncat din cauza supraproducției, în vremea centralismului pur al regimului trecut, vacile din satul socrilor mei de la C.A.P. erau mulse cu o cutie de conservă, deoarece producția era atît de „bogată" încît nu merita efortul de a purta „șiștarul" (denumirea regională pentru recipientul de colectare) de la un animal la celălalt. Prin urmare, în ce ne privește, nu neapărat „eurofilia", pe care este atît de mîndos domnul Portocală, ne mînă în luptă, ci speranța că am putea să trăim mai bine, aici, la noi acasă, în provincie.

https://biblioteca-digitala.ro

Alexandru Vlad

Teama de federalism

Din cînd în cînd „un grup de intelectuali ardeleni" scoate la iveală o bombă care provoacă un cutremur în lumea politică românească: ideea unei structuri mai elastice, de tip federal, pe care o consideră mai potrivită pentru administrarea unei provincii marcate istoric de diferențe sensibile de mentalitate și potențial economic.

E limpede însă că la noi clasa politică nu e pregătită pentru asemenea soluție, iar populația e manipulabilă și oportunistă, gata să accepte unele lucruri (integrare în NATO și UE), fără să cunoască costurile și implicațiile, încăpățânîndu-se să refuze altele, în aceeași grațioasă necunoaștere. Atunci, de ce se încăpățînează „unii" intelectuali ardeleni să aducă problema pe tapet? Probabil că ei știu mai bine ca oricine că populația și clasa politică nu sînt pregătite, dar vor să creeze ideii un precedent, vor să creeze o istorie. Și, în același timp, vor să o scoată din arsenalul unor aventurieri politici precum Sabin Gherman.

În fond, e foarte posibil și deloc traumatic ca viitorul politic al României tocmai acesta să fie. Ca diferențele dintre provincii (recunoscute de toată lumea) să fie folosite mai creativ și mai competitiv, iar cînd acest lucru se va întîmpla, pe calea cea mai firească și fără să scandalizeze pe nimeni, cei care vor promulga acel sistem vor fi, probabil tocmai cei ce o resping astăzi cu mai multă vehemență: naționaliștii și politicienii care, sub discursul politic, ascund interese economice de grup. Și opozanților de astăzi nu li se va mai opune nimeni mîine. Așa cum PSD (vechiul și vigilentul PDSR) conviețuiește astăzi exemplar cu hulitul UDMR, printr-un protocol din care ambele părți au de cîștigat.

Se vor vedea în acel agreat moment doar părțile bune ale soluției. Se va considera, cum am spus, că se poate face o administrare mai elastică și mai eficientă a resurselor de toate felurile. Că parlamentele locale pot soluționa cel mai realist și mai eficient probleme din teritoriu (bașca pot cuprinde mai multe rude), că se poate duce o politică mai adecvată a investițiilor, că birocrația hipercentralizată va primi o lovitură de moarte și nu vor mai exista maladivele suspiciuni față de Centru. Politicienii vor spune și vor educa în acest sens electoratul, că Transilvania are avantajul deschiderii ei istorice spre Occident, al plurilingvismului și structurii mai adecvate Comunității Europene (din care cu onor vom face deja parte), că Muntenia are potențialul enorm al Dunării, cu porturile ei, al Canalului și al Mării, și al orașelor industrializate și comunicării privilegiate cu Balcanii înfloritori. Iar despre Moldova se va spune că beneficiază de vecinătatea cu o onorată piață comercială (cea a fostului URSS), care poate înghiți aproape orice și în orice cantitate multe decenii de-acum înainte.

Iar pentru o licență de export de cherestea sau cereale, de exemplu, nu va mai trebui provincialul să facă diligențe și să dea mită la București – se vor trage sforile pe plan local și mita va rămîne în familie, spre beneficiul locurilor. Sau ardelenii nu își vor mai vedea greco-catolicismul copleșit de majoritatea ortodoxă din restul țării.

https://biblioteca-digitala.ro

Toți vor contribui cu cote negociate la susținerea marilor organisme centrale și reprezentative ale statului: Armata, guvernul central cu impozantul Minister de Externe și, nu în ultimul rînd, Președinția.

În momentul acela, toți vor fi uitat de intransigentul grup de intelectuali, care le-a pregătit terenul și a venit periodic cu o idee al cărei efect se măsura cîndva în grade Richter de sensibilul eșalon politic al zilei.

Traian Ștef

O dezbatere între reflexele condiționate și gîndirea liberă

Memorandumul a luat prin surprindere. Cei mai surprinși, luați pe nepregătite, au fost șefii de partide. Cei mai furioși au fost liderii partidului de guvernămînt. Declarațiile domnilor Adrian Năstase și Ion Iliescu au întrecut chiar măsura. Am înțeles de la domniile lor că nu se poate vorbi despre descentralizare sau regionalizare decît organizat, la ședințele de partid ale PSD sau la cîrciumă. Noi să îndemnăm lumea la muncă, nu să gîndească și să discute! „Moarte intelectualilor!"; „Noi muncim, nu gîndim!" Am mai auzit aceste lozinci, dar au rămas, se pare, mai mult în mintea celor ce le-au inspirat decît în aceea a celor ce le-au strigat. Ceea ce s-a întîmplat în jurul meu în săptămîna Memorandumului (8–15 decembrie 2001) îmi întărește această credință. Și că politicienii noștri de frunte (în sensul înscăunării înalte, nu al frunții înalte) nu depășesc reflexele condiționate.

Dintre parlamentarii bihoreni, s-au exprimat domnii: Liviu Maior (senator PSD), Mihai Bar (deputat PSD), Paul Magheru (deputat PRM), Ștefan Mărginean (senator PRM) și Szilágyi Zsolt (deputat UDMR). Dinspre partea administrației, domnii Ștefan Seremi, președintele Consiliului Județean Bihor (în a doua legislatură, deci cunoscînd foarte bine mecanismele administrației), Petru Filip (primarul municipiului Oradea, de asemenea la al doilea mandat), Kiss Sándor (vicepreședinte al C.J., președinte al UDMR Bihor) și Aurel Tărău, prefectul județului. Nu s-a exprimat, și aș fi dorit s-o facă, domnul Cornel Popa, deputat PNL, pe care l-am citat adesea. Declarațiile mi s-au părut interesante, deși unii au fost luați prin surprindere, nu prea știau despre ce e vorba și au spus ce au crezut că dă mai bine, mai ales pentru partid. „Eu sunt un soldat disciplinat al partidului și, atîta timp cît partidul nu socotește oportună nici o schimbare majoră în ceea ce privește împărțirea administrativă a țării, consider aceste demersuri fără obiect" (*Bihoreanul*, 12–18 dec. 2001). Clar. Altele erau însă în inima domnului Mihai Bar cînd avea funcția de președinte al Consiliului Județean și cînd critica Guvernul (CDR-PD-UDMR) pentru centralism. Acesta este rezultatul votului pe liste:

https://biblioteca-digitala.ro

dacă nu zici ca noi, dacă nu eşti soldat credincios, se taie. Domnul Liviu Maior a redevenit, de asemenea, soldat credincios după ce, cu o săptămînă înainte, publicase în ziarul *Crişana* un text unde apăra programul lansat de dl. Ioan Rus, în partea care discuta descentralizarea şi afirma existenţa unor diferenţe regionale şi a specificului ardelean. Declaraţia domniei sale este destul de contradictorie pentru a mi se părea şi sinceră: „Această *nouă găselniţă* (sublinierea mea) apărută acum este în totală contradicţie cu dezbaterile privind viitorul Europei. De altfel, ţara noastră are un cadru legislativ privind dezvoltarea regională (atunci mai e nouă «găselniţa»? n. m., T. Ş.). Băieţii care au semnat acest memorandum sau cum s-o mai fi numind el ar face mai bine, şi pentru ei, şi pentru mediile din care provin, să pună mîna pe carte şi să lase dezvoltarea regională în seama celor care au acumulat deja suficient de multe informaţii la acest capitol. Politica regională e una economică şi socială, nu un demers politic care să adreseze poporului îndemnul: Regionalizaţi-vă!" Dar dacă România are deja un cadru legislativ în domeniu şi oameni cu informaţii suficiente, de ce atîta mînie proletară din partea prim-ministrului şi preşedintelui? Iar că politica...nu e, la noi, un demers politic, parcă vedem, dar o să mai căutăm şi prin cărţi că sîntem băieţi tineri (vai de tinereţile noastre!) şi dedaţi cu cititul. Domnului Paul Magheru, prorector şi profesor de literatură universală la Universitatea din Oradea, parcă îi pare rău să ne vadă, pe Al. Cistelecan şi pe mine expuşi. În momentul în care i s-a cerut declaraţia nu citise, cred, Memorandumul, pentru că altfel nu spunea că îi „repugnă orice descentralizare pe criterii etnice, cu atît mai mult cînd este vorba despre regionalizarea ţării", deşi „se pronunţă pentru descentralizare administrativă". Cît despre noi, se îndoieşte de sentimentele noastre bune (ale mele şi ale lui Cistelecan) şi crede că nu mai avem cu ce ne afişa în ultimul timp decît cu prostii. Oricum, dl. Magheru nu sesizează nici procuratura, nici alte instituţii, cum o fac maimarii partidului său, pentru că ştie, cred, mai bine decît Mitzura Arghezi, de ce naţie sîntem (nu că mi-ar fi ruşine dac-aş fi ungur) şi tocmai că nu umblăm cu prostii. Szilágyi Zsolt este în totală contradicţie cu şeful său de filială, dl. Kiss. După tînărul deputat: „Avînd în vedere că declaraţia emană de la intelectuali de marcă, români şi maghiari, şi că «Provincia» a dovedit că este un atelier bine cunoscut şi consacrat, consider că este o iniţiativă demnă de luat în seamă. În fond, Uniunea Europeană se constituie din regiuni şi nu din state centralizate"(*Bihoreanul*, loc cit.). Dl. Kiss: „Cînd deja lucrurile s-ar linişti întrucîtva şi ar începe să se mişte, întotdeauna vine cineva să le încurce. Am aflat şi eu din presă despre demersul lor, însă, sincer să fiu, mă interesează mai întîi de toate, ca pe orice om de bună credinţă al acestei ţări, ca treburile să meargă bine, iar dacă toate merg bine, orice demers asemănător cu cel al intelectualilor amintiţi îşi va găsi în mine cel mai mare duşman"(*Crişana*, 12 dec.2001, sub titlul: *Cu mintea tulbure pe Constituţie călcînd*). Într-adevăr, domnului Kiss toate îi merg bine, are fler în afaceri, obţine fonduri pentru o fabrică de lactate, este un aliat de nădejde al PSD şi tocmai schimbară, împreună, vice-primarii municipiului, iar cît cu duşmănia, doar nu s-o pune bine cu noi chiar acum cînd alianţa PSD-UDMR dă roade şi pentru dînsul. Dl. senator Ştefan Mărginean este o enigmă. Nimeni nu-l cunoaşte, se aude doar că ar fi fost ofiţer, dar nu se ştie dacă de Securitate sau la M.A.N. Declaraţia este la fel de

https://biblioteca-digitala.ro

enigmatică: „De fapt, autorii acestui proiect încearcă marea cu degetul, pentru a vedea reacția populației la o astfel de inițiativă. Dintre toți intelectualii aceștia, cel mai român este Sabin Gherman" (*Bihoreanul*, loc cit.). Așa o fi. Românismul domnului Gherman are un admirator declarat în PRM.

Din cu totul alt unghi privesc lucrurile politicienii cu funcții în administrația locală. Domnul Petru Filip a fost ales în funcția de primar al Oradiei în 1992 și în 2000. Are, deci, destulă experiență în domeniu, are contacte cu primari europeni, cunoaște datele economice, financiare, sociale din municipiu, este un om politic discret deși deține și funcția de președinte al PD Bihor. Opinia sa este că „nu suntem pregătiți pentru o astfel de dezbatere". Analiza sa, ca și a domnului Ștefan Seremi, de asemenea unul dintre liderii PD Bihor, mi se pare echilibrată și realistă: „Perceptele de federalizare și regionalizare, sau regiuni, ca structuri organizatorice actuale, sunt două concepte care, la nivel european, sunt tratate în mod diferit în diferite state. Noțiunea de federalizare implică o altă structură statală. State federale există și în Europa, de la Germania și Austria pînă la Elveția și Belgia. Sunt unele state care acceptă principiul regional, al structurilor regionale care să dea posibilitatea dezvoltării administrative unitare ținînd cont de anumite caracteristici zonale sau regionale. Acest principiu, din punctul de vedere al structurilor Comunității Europene, este o noțiune administrativă la modă, utilizată în relațiile regionale, între regiuni ale diferitelor țări. Din acest punct de vedere, al administrației publice locale, abordarea elementelor de dezvoltare regională nu ar trebui să aducă atingere ideii de stat unitar" (*Ziua de Ardeal*, 15 dec. 2001). În continuare, dl. Petru Filip observă că subiectele acestea produc oarecare neliniște și că nu este momentul potrivit pentru dezbateri de acest fel, neavînd nici asentimentul forțelor politice, nici al cetățeanului de rînd. Discuția este trimisă în viitor, după cîteva generații, cînd vom fi intrați deja în structurile europene și cînd clasa politică și oamenii obișnuiți e posibil să ajungă la o altă concluzie. Mult mai direct este domnul Ștefan Seremi, excluzînd, însă, ideea federalizării pe care o consideră o absurditate: „Dacă ar fi vorba despre o descentralizare care să confere o mai mare autonomie administrațiilor publice locale, aceeași pentru Ardeal, Banat, Moldova sau Muntenia, personal, eu aș fi pentru o astfel de descentralizare. Veniturile realizate în județe să fie utilizate într-o mai mare măsură pe plan local. Aceasta nu înseamnă ca toți banii să rămînă în județele care i-au colectat, căci trebuie ajutate și cele mai puțin dezvoltate, inclusiv cu programe finanțate cu fonduri de la Comunitatea Europeană. Eu sunt totuși de părere că cea mai mare parte a resurselor financiare locale trebuie să rămînă în județele care le-au produs. În acest mod, fiecare județ ar avea circa 80% din cît ar produce, restul fiind cedat pentru bugetul centralizat. Nu e normal ca o administrație care se preocupă să crească veniturile proprii să fie tăiată de la veniturile bugetului național numai pentru că ar avea venituri proprii prea mari. În România, capacitatea oricărei administrații locale se reflectă doar în primul an de după alegeri, fiindcă, după repartizarea etatistă, centralizată, a fondurilor, conform unei concepții ce datează de pe vremea lui Stalin, administrațiile locale nu mai au nici un interes să aibă venituri mari." (*Ziua de Ardeal*, loc cit.)

Presa a făcut sondaje în stradă în legătură cu ideea regionalizării. Ideea nu e considerată rea, pentru noi, ardelenii, ne-ar avantaja, spun majoritatea, dar există îndoieli

https://biblioteca-digitala.ro

că s-ar găsi în acest moment mințile luminate care s-o înfăptuiască. În timpul unei emisiuni de o oră la postul local de televiziune, descentralizarea a fost susținută inclusiv de un ofițer originar din Oltenia și venit la ordin și stabilit în Oradea. O altfel de regionalizare, însă, decît aceasta, reprezentată de județe, are și nu are susținere. Există o ambiguitate a opțiunii datorată necunoașterii clare a modelelor, pe care și eu o mărturisesc. Există, însă, și o disperare, mai ales a tinerilor, care spun răspicat că numai cu sentimentul unității naționale sau cu punctul unu din Constituție nu se poate trăi. Oamenii s-au obișnuit, apoi, cu identitatea dată de județe și le-ar fi mai greu să-și caute o alta, după regiunile de dezvoltare, altele decît provinciile istorice sau „țările" medievale.

Constatarea mea este că ardelenii (bihorenii) nu mai acceptă demagogia naționalistă (și votul pentru Vadim Tudor a fost dat din alte rațiuni) și sperietorile cu unguri, că se dorește descentralizarea administrativ-financiară a cărei întîrziere exagerată poate genera o frustrare mai puternică decît orice idee de unitate națională. Oare ce e de luat în seamă, în primul rînd, de către un guvern responsabil: declarațiile de dragoste de patrie, de unitate și suveranitate din sloganurile de genul „Murim, luptăm, Ardealul apărăm" sau supărarea din spatele unor apelative precum „sudist", „mitici" (care ne iau banii?). Mai are rost să translăm toate discuțiile responsabile despre soarta României spre un patriotism romantic, cînd excelențele tinere și oamenii în putere pleacă din țară, cînd anual în clasele I vin cu 30% mai puțini copii, cînd mor mai mulți cetățeni români decît se nasc, cînd bolile cronice au cuprins toată populația? Frustrarea unui ardelean, care lucrează în două sau trei locuri pentru a trăi mai bine și plătește noian de taxe și impozite care merg în alte părți (nu numai în alte regiuni, ci în buzunare sparte sau necinstite) și nu se mai întorc spre comunitatea din care el face parte, poate deveni disperare. Și nemulțumirea că i se stabilesc astfel de impozite și taxe undeva unde cuvîntul lui nu ajunge. Atunci nu se va mai gîndi că a avut în familie memorandiști care s-au adresat Împăratului, ci va înjura Bucureștii. Dacă guvernanții privesc cu ușurință aceste lucruri, ca și reprezentarea politică a ardelenilor (să nu uităm că partea aceasta de hartă s-a colorat mereu altfel), ideea de unitate națională s-ar putea goli de conținut. Pe guvernanții noștri îi preocupă, însă, cum să ne sucească mintea și cum să ne închidă gura, prioritară fiind problema „reproducerii la femeile în vîrstă", după cum mi-a fost dat să citesc cu uluire într-un program național elaborat de actualul minister privind reforma în spitale și care seamănă perfect cu rezumatele de la sfîrșitul ședințelor de partid comunist bazate pe doi termeni: a trebui și a controla.

https://biblioteca-digitala.ro

Marius Cosmeanu

Home alone

Cei care au crezut că prin *Memorandum* semnatarii propun co-regionalilor bănăţeni şi ardeleni să călătorească cu viză la Costineşti, Portiţa sau Voroneţ ori să joace în preliminăriile campionatelor continentale sau mondiale cu Vechiul Regat au avut o imaginaţie drăcesc de bogată. Mai întîi, că Memorandumul nu a avut o adresabilitate regională, ci a fost adresat Parlamentului României, partidelor politice, societăţii civile şi unor instituţi europene. Om părea noi rătăciţi, vorba premierului, dar nu pînă la a fi pierdut simţul realităţii. Apoi, orice individ are, se ştie, mai multe identităţi, în cazul nostru, inclusiv una regională (că una judeţeană e cam greu de definit). Semnatarii s-au simţit astfel solidari şi prin această identitate comună a lor, „dincolo" de cea etnică (de unde şi formula *transetnic* din conţinutul Memorandumului), încercînd o dezbatere pe problemele care derivă din această apartenenţă.

Dar reacţiile „pavloviene" ale unor damnatari consacraţi atunci cînd este vorba de probleme tabu care privesc statul român şi societatea românească, adică pe noi toţi, nu constituie ceva inedit. N-au surprins poate nici reducerea la absurd a iniţiativei sau catalogarea ei drept „o tîmpenie" de către politicieni. Ceea ce a surprins, însă, a fost consonanţa cu aceştia – calculată sau nu – în receptarea Memorandumului de către unii reprezentanţi ai sferei academice şi societăţii civile, care au calificat demersul nostru în termeni la fel de duri sau inadecvaţi („o prostie", „joacă", „centrifugare" etc.). Eclectizarea unei părţi a baricadei epatează (sau o fi şi aceasta o meteahnă postmodernă). Pentru că e straniu să-i vezi pe Ioan T. Morar, Gheorghe Funar, Adrian Cioroianu, Ioan Rus sau Alina Mungiu, pentru a-i aminti doar pe cîţiva, avînd aceeaşi poziţie faţă de un text care propune dezbaterea regionalismului în România. Nu acestea sînt metodele de izolare a membrilor unui grup – dacă acest lucru se intenţionează – într-un stat democratic, atunci cînd aceştia au opinii contrare majorităţii. Vehemenţa cu care s-a contracarat, nu e caracteristică regulilor de joc democratice. Ce să mai spui de trimiterea la intervenţia instituţiilor statului venită tocmai din partea prim-ministrului, care, după un prim răspuns echilibrat, revine a doua zi (după o prealabilă dezbatere în partid?) făcîndu-ne confraţi cu Ispirescu, Creangă şi Gala Galaction... (Mă şi văd personaj al unei cyber-snoave cu titlu pentru supradotaţi – *Intelectuali, dar puţini* –, în care semnatarii Memorandumului sînt filmaţi într-un peisaj jilav, aproape „ilaşcian", ţinînd steguleţul cu cele şapte burguri în mînă şi declarînd patetic: „Te iubesc, popor român!"...)

*

Alţii, în schimb, analişti cunoscuţi, cum e şi domnul Ilie Şerbănescu, mai percep România, ca pe o entitate subordonată unor puteri străine sau de-a dreptul fantomatice, în care mersul lucrurilor este independent de voinţa celor care o reprezintă sau o conduc. Contemplînd-o cu o fatalitate curat mioritică, aceşti domni nu-i acordă României nici măcar potenţialitatea de a decide singură asupra viitorului ei. Pentru că ce altceva să înţelegi cînd auzi sau citeşti, că şi tu, ca semnatar român, eşti doar o

https://biblioteca-digitala.ro

simplă unealtă, un exponent, o tastă F1, ca să venim mai la zi cu terminologia, a Ungariei şi că nu faci altceva decît să subconştientizezi planuri, care mai de care mai năstruşnice, de fracţionare a ţării induse de la Budapesta. De parcă Budapesta (alt centru!) ar fi aici şi noi nicăieiri. Nu ştiu ca vreunul din semnatarii români să sufere de ecopraxie intelectuală şi nici ca printre noi să se fi infiltrat cloni de-ai lui Csurka István sau ai altor înfierbîntaţi din politica ungară. Ca să nu mai vorbim de jignirile aduse: la adresa semnatarilor români, prin infantilizare (nu ştim ce facem, sîntem manipulaţi), ca şi a celor maghiari, prin diabolizare (ştiu ce fac, dar sînt parşivi). Apoi, habarniştii în cultura maghiară cred că valorile acesteia se reduc, cel mult, la doi-trei politicieni conservatori, o naţională de fotbal, nişte muzicieni depresivi şi cîteva staruri porno şi că majoritatea maghiarilor nu au alte obsesii decît cele inverse atacatorilor lor. De parcă ei nu mai pot de grija noastră. Or fi şi din aceştia (de parcă, noi nu i-am avea?), dar sînt nesemnificativi. Ar trebui, mai degrabă, să vedem paritatea leu-forint de azi, comparativ cu cea din 1990. Aici ar trebui să fim alarmaţi şi ceva mai inteligenţi. A gîndi, în schimb, cultura maghiară şi pe maghiari şi în relaţie de amiciţie, pare a fi soră cu dezertarea comunitară. Ce să le mai spui acestor domni despre farmecul şi bogăţia lucrurilor pe care le înveţi sau le dobîndeşti prin contactul direct, viu cu o altă cultură sau despre faptul că umila noastră prezenţă în acest grup face mai cunoscută, mai înţeleasă şi, cu voia dumneavoastră, mai apreciată cultura română în rîndul maghiarilor. Modelul româno-maghiar al grupului de la *Provincia*, pe lîngă toate criticile care i s-au adus, rămîne unul european (în sens nefetişizat!), adică, pentru România, unul de secol 21. Nu de diversiune, ci mai curînd de diversitate ar trebui să vorbească detractorii noştri.

La alt nivel, preşedintele Iliescu ridiculiza propunerea noastră spunînd că aceste probleme trebuiesc discutate fie la seminarii (s-au discutat şi se vor mai discuta), fie la un pahar de bere (domnia sa uitînd să mai precizeze de care să fie această „bere filosofală", de Reghin, Blaj, Ciuc, Timişoara, Baia Mare ori Cluj?, că în rest, nu ne mai rămîn decît produsele globalizării). În declaraţia sa, preşedintele susţinea că exemplul Bavariei menţionat în textul Memorandumului e irelevant, deoarece bugetul landului german e mai mare decît cel al României. Aşa este, sînt şi firme care au un buget mai mare decît PIB-ul României, dar acest aspect nu schimbă datele problemei. N-am propus discutarea regionalismului în bugete dezirabile, nemţeşti (să nu uităm, la ei, spre deosebire de noi, o maşină care iese pe poarta întreprinderii e gata terminată...), ci în cadrele financiare existente în România. O redistribuire echitabilă a resurselor, corespunzătoare contribuţiei fiecărei regiuni, cu un fond de solidaritate aferent pentru regiunile defavorizate, ar putea duce nu doar la o funcţionalitate şi o eficienţă mai mare (prin competiţie şi cooperare), dar şi la o solidaritate socială corespunzătoare. Plus transparenţa. Las' să ştie fiecare exact de unde primeşte banii: din munca lui sau din solidaritatea altora, şi nu cum avem în prezent, cînd lumea fie nu ştie, fie crede că toţi banii vin de la Bucureşti. Cît despre riscul unei „federalizări a mafiilor", cum susţine domnul Mircea Mihăieş într-un articolul din *România literară* (nr. 51-52/2001), chiar dacă acesta ar putea fi, într-adevăr, unul din efectele negative, orice schimbare socială presupune, totuşi, şi riscuri, etape inerţiale (bunăoară, procesul de democratizare a României a însemnat, în primii ani, şi o regrupare a forţelor vechiului regim). E inevitabil. Sigur că nici unui contemporan nu-i convine să

https://biblioteca-digitala.ro

aştepte, iarăşi, alţi ani pentru a depăşi o nouă tranziţie, numai că semnatarii consideră că finalul unei astfel de tranziţii ar fi mai apropiat decît cel al tranziţiei fără bătrîneţe pe care o tot parcurgem din 1990 încoace.

La urma urmei, stai şi te întrebi, dacă problema aceasta a regiunilor, a diferenţelor regionale în România e o găselniţă, un afect intelectualist, şi nu o problemă reală, cum se face, totuşi, că apar astfel de iniţiative (*M-am săturat de România*, *Manifestul PSD pentru Ardeal*, *Memorandumul* sau chiar şi enigmaticul *Partid al Moldovenilor*, absorbit şi el în PSD)? Izul de boacănă pe care l-a lăsat demersul nostru – într-o tradiţie în care, nu-i aşa, priorităţile se stabilesc şi după proverbialele „şapte vieţi", „mintea de pe urmă" sau „cuţitul ajuns la os" – ţine mai curînd de incapacitatea unei părţi a societăţii româneşti de a aborda distant astfel de problematici, decît de falsul problemei ridicate prin Memorandum. Vorba organicistă a occidentalilor, rămînem o societate tînără (nematurizată sau neastîmpărată), care n-are nici chef, nici răbdare de introspecţii disconfortante. Dezbatere am vrut, dezbatere am primit, ne sugerează calitatea replicilor. Ce mai contează că regiunile (nu în accepţiunea depăşită, a formelor administrative medievale) sînt *realităţi* ale Europei, reprezentînd o temă de actualitate în acest spaţiu.

Timpul, aşa cum au arătat cei care au fost de partea noastră, a semnatarilor Memorandumului, lucrează în favoarea ideii noastre. Cu alte cuvinte, problema regionalismului se va discuta, că vrem, că nu vrem noi acum. Pînă la urmă, Manifestul PSD lansat de domnul ministru Ioan Rus tot de avangardă ţine. Globalizarea, expansiunea firmelor transnaţionale sînt fenomene normale, cu efecte „implacabile" pentru un stat care doreşte intergare euro-atlantică. Creşterea economiei globale, a sistemelor de comunicaţii, a reţelelor computerizate vor reconfigura multe din instituţiile moderne pe care le găsim azi funcţionale sub aspect economic, financiar sau administrativ. Modelele propuse în Memorandum – Catalonia, Scoţia, Bavaria – dar şi altele, trebuie privite, aşa cum spuneam, contextual, în cadrele României actuale. Între regiunile României există similarităţi şi diferenţe, interferenţe, fiecare îşi are potenţialităţile ei, aspecte de la care am plecat în elaborarea Memorandumului. Regiunile pe care le reprezintă semnatarii Memorandumului au, la rîndul lor, racile specifice. N-am spus că Transilvania e *ca* Bavaria sau Catalonia, ne cunoaştem limitele. Avem şi noi mersul trenurilor, şosele, primari, corupţie, balcanizare ş.a.m.d. Numai că noi considerăm că acestea pot fi îndreptate mai repede prin delegarea responsabilităţilor şi administrarea problemelor la nivel regional, într-un cuvînt prin subsidiaritate. Cînd ai de dat un telefon urgent, nu dai fuga la primul telefon public, atunci cînd ai unul fix sau mobil în casă...

Oricum ar fi, nu păstrînd sub preş sau făcînd front comun (solidaritate ciclică sau incidentală) împotriva unui grup care propune dezbaterea unei probleme pe care o consideră de actualitate, vom progresa.

https://biblioteca-digitala.ro

Dezbaterea Provinciei

„... ce fel de Transilvanie vrem..."

La 8 decembrie 2001 a avut loc, la Cluj, întîlnirea grupului Provincia, *la care s-a adoptat, prin consens, textul Memorandumului către Parlamentul României. Întîlnirea a fost urmată de o dezbatere pe marginea ideilor cuprinse în* Memorandum, *la care au participat: Bakk Miklós, Al. Cistelecan, Caius Dobrescu, Hadházy Zsuzsa, Molnár Gusztáv, Ovidiu Pecican, Traian Ştef, Szokoly Elek din partea grupului, precum şi Bányai Péter, Smaranda Enache, Ioan Muşlea, Székely István, Szilágyi N. Sándor în calitate de invitaţi.*

Molnár Gusztáv: Care credeţi că vor fi reacţiile partidelor faţă de Memorandum?

Bányai Péter: PD, PNL se vor eschiva, vor minimaliza importanţa lui. Nici nu-l vor ataca, dar nici nu vor intra în discuţii serioase, nici în sens pozitiv, nici în sens negativ. PRM nu ne interesează. Deci rămîn două partide, PSD şi UDMR, dar nici de la UDMR nu aştept mare lucru. Ei vor spune un „da" la modul general, că se poate discuta... Deci o abordare pozitivă, dar prudentă şi cu o minimă publicitate. Întrebarea mare este în legătură cu PSD. Textul Memorandumului, la o primă lectură, mi se pare greu de atacat. Aşa că nu este uşor să anticipăm reacţia partidului de guvernămînt. Este clar, în acest partid se duc lupte interne foarte serioase. Deci modul în care vor reacţiona va fi şi în funcţie de raporturile de forţă interne. Nu cred că ne putem aştepta la aplauze din partea lor, dar aştept cu mare curiozitate modul în care vor răspunde. Trebuie să-i provoci uneori, ca să-ţi dai seama care este poziţia lor în chestiuni care ne interesează, şi să nu-i laşi să aibă o poziţie ambiguă.

Molnár Gusztáv: Poate textul unui articol al senatorului PSD de Bihor, profesorul Liviu Maior, asupra căruia ne-a atras atenţia Traian, ne poate lămuri într-o oarecare măsură în privinţa atitudinii PSD.

„...ceea ce propunem noi este o discuţie lipsită de tabuuri..."

Traian Ştef: Sînt şi eu foarte curios cum va reacţiona nu atît PSD, cît PNL. Pentru că noi am mai avut din partea deputatului PNL de Bihor anumite reacţii faţă de recentralizarea pe care o face PSD. Am scris şi în *Provincia* despre lobby-ul pe care l-au făcut parlamentarii din Bihor pentru autostrada care să treacă prin Transilvania. Declaraţia politică a parlamentarilor ardeleni din toate partidele era foarte asemănătoare cu critica pe care o facem noi în acest Memorandum. De asemenea, într-un ziar local, apropiat PSD, senatorul de Bihor, Liviu Maior, a publicat tocmai la 1 decembrie un text cu titlul *Necesitatea unei strategii regionale pentru Transilvania*. Documentul lansat de ministrul Ioan Rus a fost tot un text trimis ziarelor, deci a fost un text elaborat, care atestă că, într-adevăr, există un curent transilvan în PSD şi chiar acele trimiteri ale domnului Ioan Rus din finalul intervenţiei lui, la Har-Cov, au fost probabil făcute

https://biblioteca-digitala.ro

mai mult ca să dea satisfacție celeilalte părți. Știu că există din partea tuturor parlamentarilor din Transilvania anumite nemulțumiri. Nu cred că ei vor privi foarte critic inițiativa noastră sau, poate, nu se vor manifesta ei, ci îi vor lăsa să se manifeste pe ceilalți parlamentari și pe șefii partidelor lor. De asemenea, aștept cu mare interes cum va reacționa PNL, ținînd cont de faptul că are majoritatea parlamentarilor din Transilvania, și ei văd foarte bine care-i situația. Deputatul de Bihor al PNL a fost foarte vehement împotriva bugetului și a felului în care se redistribuie fondurile centrale și a faptului că anumite instituții sînt centralizate în alte părți, fără să se țină seama de contribuția județului. El s-a referit îndeosebi la județ, dar se poate generaliza cam la majoritatea județelor din Transilvania și Banat. Deci va fi interesant de văzut cum vor reacționa, dată fiind atitudinea lor amintită. Iar în ceea ce privește PSD, cu toate că ne amintim foarte bine de mesajul premierului Năstase la adresa grupului nostru și de amenințările pe care ni le-a trimis, voalate sau mai puțin voalate, s-ar putea ca și el să fi înțeles că nu antiregionalismul și antimaghiarismul aduc voturi în Transilvania.

Caius Dobrescu: Aș pleca de la ideea exprimată aici că ar exista într-adevăr o sciziune în PSD. Nu știu dacă acest lucru nu este un simptom al unui proces mai larg, perceptibil în toate partidele, care ține și de interesele regionale amintite de Traian. Filialele din Transilvania, de pildă, parlamentarii din Transilvania încep să-și definească interesele locale și regionale mai clar și să aibă sentimentul că, totuși, ei reprezintă niște comunități, nu sînt doar simple marionete mișcate de la centru. Pe de altă parte, probabil că este și o ruptură de generație, fiindcă este evident că anumite personalități politice care au un tip de cultură politică sînt crescuți într-o anumită mentalitate, sînt absolut incapabile, cred, să iasă din ea și să regîndească lucrurile într-un alt sistem de referință. Sigur, despre PRM nu are sens să discutăm aici. Ei se situează în afara societății civile și reprezintă, de fapt, o amenințare la adresa democrației parlamentare, PRM fiind un partid care sfidează constituția și legile țării. Noi vorbim de sistemul politic relativ rezonabil și relativ plauzibil. Pe de altă parte, însă, mă întreb dacă această tensiune despre care vorbiți nu se poate interpreta și altfel, dacă nu este un balans al partidului de guvernare între două presiuni, între presiunea exercitată de Uniunea Europeană și presiunile interne care vin din partea unui electorat sensibil încă sau vulnerabil la acest gen de mesaje mobilizatoare și, de asemenea, un electorat înspăimîntat de măsurile de reformă care se prefigurează. Și atunci aceste inconsecvențe nu sînt doar expresia tensiunilor dinăuntru, ci sînt și expresia acestui balet, acestui *Realpolitik*. Și dacă este așa, atunci este de presupus că reacția publică va fi proastă. Cu atît mai mult că ei chiar ar vrea în mod serios să ia niște măsuri pe linia descentralizării. Lucrurile s-ar putea petrece exact așa cum, se spune, Bismarck a luat niște măsuri ca să se introducă un stat social în Germania, acuzînd și combătînd vehement tocmai social-democrația germană. Este foarte probabil că și PSD va reacționa în același fel, adică va acuza, se va delimita cu vehemență, pentru ca peste zece zile să spună același lucru, dar afirmînd că, de fapt, nu face decît să sprijine statul național unitar. Și este foarte probabil că aceasta va fi și reacția publică a PNL. Însă ce spune Traian este foarte semnificativ în alt sens. Pot să existe grupuri de interese, pot să existe forțe politice locale care pot să aibă un alt comportament, cu care am putea angaja un alt tip de relație, un alt tip de discuție într-un alt spațiu de referință. Dar

https://biblioteca-digitala.ro

propunerea noastră nu poate ignora faptul că, în general în România, deciziile care îi implică pe toți se iau, în general, înăuntrul clasei politice. Clasa noastră politică este destul de geloasă și are tendința de a se crispa și a ține găina la ea în ogradă, ca nu cumva să se discute asemenea chestiuni în spațiul public. Or, ceea ce propunem noi este o discuție lipsită de orice tabuuri despre asemenea chestiuni esențiale care chiar privesc întreaga colectivitate. Totodată această reacție de refuz al „publicării" acestor chestiuni este și o suprapunere destul de perversă între viziunea despre administrația publică și politicile de securitate. Există senzația că centralizarea înseamnă mai multă siguranță, ca și cum ar fi o politică de apărare, și administrația ar fi o ramură a armatei. Asta este asocierea care se face și, în loc să aibă ca scop buna administrare și prosperitatea comunităților, ea este văzută ca un instrument pentru asigurarea securității și bunei supravegheri a teritoriului. Or, acesta este un alt nivel la care trebuie produsă o decuplare. Este o altă dificultate de care se izbește demersul nostru. Dar cred că este interesant să vedem ce se întîmplă, pentru că, la un moment dat, se rup niște zăgazuri și s-ar putea să avem norocul să cădem chiar într-un asemenea moment.

„La frontiera Uniunii Europene se produce peste tot și inevitabil o efervescență economică microregională"

Molnár Gusztáv: István, iartă-mă că te provoc, dar puțini sînt cei care cunosc mai bine, din interior, modul de funcționare a UDMR și modul de gîndire al celor care activează – la diferite niveluri – în această organizație. Cum crezi că va reacționa UDMR la Memorandum, dat fiind că, în programele elaborate de Uniune în cursul anilor sînt multe elemente comune cu ceea ce propunem noi?

Székely István: UDMR își însușește practic acest program al regionalizării sau cel puțin unele elemente importante din el. Acestea, de fapt, fac parte dintr-un set de valori ce reprezintă, într-un fel, Transilvania. Este semnificativă, în acest sens, poziția UDMR exprimată cu ocazia sărbătoririi, la 7 decembrie, a zece ani de la adoptarea Constituției. Am textul discursului deputatului de Bihor, Székely Ervin, care vorbește despre „limitarea atribuțiilor prefectului și lărgirea concomitentă a competențelor consiliilor județene și locale, recunoașterea expresă a dreptului unităților administrativ-teritoriale de a se asocia în regiune". Este un mesaj foarte clar, dar eu nu cred că UDMR va merge foarte departe în această direcție, pentru că știe foarte bine că ar putea mai mult să dăuneze acestei idei. Deci, eu mă, gîndesc că, pe plan legislativ, va sprijini și va vota orice lege care duce în această direcție. Dar nu cred că se va expune pe plan politic, nu va fi ea purtătorul de drapel al ideii...

Bakk Miklós: Aș dori să aduc cîteva completări referitoare la istoricul acestor elemente programatice al UDMR. Am participat, ca expert, la unele din discuțiile pregătitoare ale Congresului UDMR din mai 1999, de la Miercurea Ciuc, cînd a fost introdus acel capitol referitor la promovarea intereselor regionale ale Transilvaniei. La ședința Consiliului Reprezentanților Unionali, de pregătire a Congresului, un politician de frunte al Uniunii, Verestóy Attila, s-a pronunțat împotriva acestei inițiative. Sînt voci în cadrul UDMR care susțin că această poziție a senatorului de Odorhei, deci poziția lui în favoarea centralismului, se datorează legăturii cu grupuri de interese economice care își exercită influența la nivel de guvern. Dar, pînă la urmă, la votul în

https://biblioteca-digitala.ro

plenul Congresului, acest punct a trecut cu o majoritate clară. În ceea ce privește recenta intervenție a lui Székely Ervin, cred că ea se datorează, în primul rînd, nu unei motivații politice, care ar dori să includă în sfera dezbaterilor politice problema regionalismului în România, ci se leagă, mai degrabă, de unele evenimente din județul Covasna. În ultimul timp, prefectul de Covasna a boicotat – contra legii, trebuie spus acest lucru – formarea așa-numitelor microregiuni care erau dorite și cerute în vederea obținerii unor fonduri europene. Deci, această idee de asociere a unor consilii locale în microregiuni nu se identifică cu regiunile politice pe care le avem noi în vedere în Memorandum. Este un drept de asociere al consiliilor locale, prevăzut în Charta de la Strasbourg, și care nu implică modificări constituționale. Cred că este vorba de o intervenție de conjunctură, care reprezintă, totuși, un sprijin voalat, „blajin", dat ideii regionale, dar nu poate fi interpretat ca un pas hotărît în această direcție. Este interesant, totuși, că aceste semnale – mă refer la intervenția amintită a lui Szekely Ervin și la pozițiile exprimate de alți parlamentari din Bihor, amintite de Traian – că aceste semnale vin din Bihor. Acest lucru nu mi se pare a fi întîmplător. Cred că presiunea transfrontalieră este un factor puternic spre regionalizare, presiune care, desigur, va crește începînd cu 2004, cînd Ungaria va fi membră a Uniunii Europene. La frontiera Uniunii Europene se produce peste tot și inevitabil o efervescență economică microregională, dar nu putem ști deocamdată pînă unde va duce aceasta. Sînt două direcții posibile. Una este ceea ce se vede și acum: partidele încep să simtă că ceva se va produce și ele vin cu diferite luări de poziții în întîmpinarea acestei idei. Acest lucru se face, deocamdată, într-un mod stîngaci și refractar, cum face și PSD, îmbinînd regionalismul cu naționalismul și reformulînd, cîteodată într-un mod de-a dreptul caraghios, pozițiile inițiale. Cealaltă direcție posibilă este legată de acele ipoteze pe care noi am început să le formulăm cînd am dezbătut în Provincia ideea partidului transetnic. Aici eu am în vedere, în primul rînd, apariția unei noi generații, acea ruptură determinată de noile generații despre care vorbește Caius, și care ar putea duce la tensiuni serioase în cadrul tuturor partidelor, și, eventual, chiar la părăsirea vechilor partide. Astfel s-ar putea forma o masă critică de politicieni tineri care să ducă pînă la urmă la apariția unei noi forțe politice.

Traian Ștef: Sînt sceptic în ceea ce privește UDMR. Cel puțin la Oradea, în ultima vreme ei au luat-o într-o direcție inversă. Adică în consiliul municipal s-au aliat cu PSD și l-au schimbat pe propriul viceprimar UDMR, ca și pe cel al PNȚCD-ului, înlocuindu-i cu unul al PSD, iar din partea UDMR cu o persoană provenind de la firma președintelui. Sînt și în UDMR grupuri de interese. Dacă, în general, pentru ideea regională, grupurile de interese merg în sensul preconizat de noi, am impresia că la UDMR merg în sens contrar, într-un paralelism, dacă nu chiar cu multe interferențe, cu PSD.

Molnár Gusztáv: În ceea ce privește UDMR, cred că nu putem ocoli nici problema Blocului Reformist. Se știe că în sînul acestei grupări a apărut, la un moment dat, ideea regionalismului și a parteneriatului strategic dintre românii și maghiarii din Transilvania. Desigur, nu independent de influența unor experți. Am fost și eu prezent la Congresul UDMR din Miercurea Ciuc și îmi amintesc foarte bine perplexitatea acelor politicieni UDMR care făceau parte din guvern și astfel

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentau, de fapt, „centrul". „Ce vreți voi cu acest dialog intertransilvan?" – ne întrebau ei. Noi dialogăm continuu, practicăm parteneriatul la guvern. Ei nu realizau că aici este vorba de altceva, de o perspectivă regională. Totuși, ideea parteneriatului ardelean româno-maghiar era așa de evident pozitivă și atrăgătoare, încît marea majoritate a delegaților a acceptat-o și a votat pentru, fără să aibă în vedere interesele speciale ale diferitelor grupări din sînul UDMR. Era un moment favorabil ideii regionalismului în UDMR. Un al doilea moment favorabil s-a ivit cu ocazia alegerilor prezidențiale și parlamentare, cînd gruparea Markó-Frunda a preluat din mers această idee, pentru ca nu cumva Blocul Reformist să le-o ia înainte și să-și creeze o bază socială mai solidă. Dar la ora actuală am impresia că Blocul Reformist a cam abandonat tema. Se pare că „reîntregirea tuturor maghiarilor din Bazinul Carpatic", sloganul preferat al partidului de guvernămînt din Ungaria, îl pasionează mult mai mult decît parteneriatul ardelean româno-maghiar. Am participat acum vreo zece zile, împreună cu Smaranda, la o conferință organizată de Liga Pro Europa de la București, unde Toró Tibor, președintele Grupului Reformist, criticînd linia „colaboraționistă" a conducerii Uniunii, a pledat pentru o linie autonomistă, înțelegînd autonomia – cel puțin asta era impresia mea – în sens etnic. El vorbea de niște competențe alocate de la centru direct comunităților naționale. Ei bine, dacă citiți cu atenție textul Memorandumului, la punctul 3 puteți observa că este vorba de alocarea unor competențe nu entităților naționale sau etnice, ci unor entități teritoriale. În concluzie, aș afirma că, la ora actuală, în UDMR se observă un fel de împotmolire. Gruparea lui Markó pierde teren pentru că pur și simplu nu are nici un fel de mesaj nou, se află în defensivă, face naveta între București și Budapesta, iar Blocul Reformist nu are un discurs coerent proregional. Mai degrabă practică un discurs național – nu zic naționalist – în sensul că își formulează aproape toate dezideratele în termeni naționali. Majoritatea reprezentanților acestui grup – cu unele excepții notabile –, în discursul lor public, au părăsit practic terenul regionalismului politic.

Bakk Miklós: Ideea parteneriatului strategic cu românii din Ardeal a fost ideea lui Szilágyi Zsolt, iar capitolul de program privind regionalismul transilvan l-am formulat eu și, preluat de Blocul Reformist, a fost adoptat la Congres în urma inițiativei acestei platforme. Momentul de cumpănă pentru Blocul Reformist în care s-a făcut alegerea – poate nu definitivă – între autonomia națională și programul transilvan, care mergea pe ideea interesului regional și a parteneriatului strategic cu românii din Ardeal, a fost cel în care Blocul Reformist s-a declarat în favoarea lui Tőkés László și nu a lui Kolumbán Gábor, înainte de alegerile prezidențiale. UDMR avea deja un candidat cvasinominalizat, în persoana lui Frunda György, și Blocul Reformist trebuia să aleagă între două alternative ca să propună un contarcandidat: Tőkés László, reprezentantul aripii conservatoare și Kolumbán Gábor, care putea să fie un exponent foarte bun al ideii regionaliste. Trebuie spus, că în Programul UDMR, a rămas și capitolul referitor la autonomia națională, deci există o dualitate, o contradicție sau o neadecvare între cele două capitole chiar în program, nu numai în conduita Blocului Reformist. Dar acest aspect nu a fost discutat niciodată în atelierele teoretice și în diferitele forumuri de dezbateri interne ale UDMR. Chestiunea a fost lăsată pe seama acțiunii interpretative. În orice caz, părăsind opțiunea Kolumbán – ce, la un moment

https://biblioteca-digitala.ro

dat, părea deja asumată – practic această alternativă a rămas în aer, fără o susținere de către o personalitate proeminentă, care să aibe și un tip de discurs adecvat și o pregătire corespunzătoare pentru a deveni exponentul alternativei regionaliste.

Molnár Gusztáv: Aș dori să lărgim aria discuțiilor către o altă direcție. Poate ați observat că Memorandumul este adresat nu numai Parlamentului României, partidelor politice de aici, dar și Parlamentului European și Comitetului Regiunilor din cadrul Uniunii Europene. Și aș mai aminti că lansarea lui survine într-un moment deosebit pentru România, cînd, în sfîrșit, problema vizelor în Uniunea Europeană a fost rezolvată. Este un moment pozitiv, a cărui importanță nu trebuie desigur exagerată, dar oricum este un moment după care nimeni nu va mai putea spune că România este ignorată de Europa. Dacă într-un asemenea moment ieșim la rampă cu un discurs proregional și pro-european, va fi extrem de greu să ni se reproșeze că urmărim subminarea statului.

„... ne putem aștepta la începerea unei competiții pentru regionalism"

Smaranda Enache: Cred că, odată cu ridicarea obligativității vizelor, ne putem aștepta ca politica României să fie, mai mult decît înainte, proeuropeană. Și din acest punct de vedere are dreptate Gabriel Andreescu cînd spune că abia acum începe primul an de integrare reală. Posibilitatea existenței regiunilor în cadrul Uniunii Europene este deja stabilită. Desigur, nu toate statele văd la fel problema regionalismului, dar există un model clar de instituționalizare a sistemului regiunilor la nivel european. Și cred că există, de asemenea, această capacitate europeană de a gîndi cît mai multe dimensiuni, regional, național și supranațional, fără ca acestea să creeze neapărat concurențe păguboase între paliere, deși tot timpul există o competiție pentru resurse și pentru competențe între diversele dimensiuni. Eu cred că, așa cum noi știm, știu și cei de la Bruxelles, știu și cei de la București că, odată ce România se apropie de UE și poate deveni membră, ea poate să se integreze la mai multe paliere, deci să devină membră în mai multe instituții. Asta înseamnă și mai multe fonduri, mai multe alocări. Deci, e de presupus că și PSD, care este un competitor de lungă durată și care se inspiră – deja la nivelul premierului și al generației sale – din modelele europene și dialoghează cu ele, chiar dacă nu în mod foarte evident (pentru că încă are de înfrînt o opoziție internă în partid și o opoziție de mentalitate, fiindcă a alimentat sentimente antieuropene timp de 12 ani în opinia publică românească și acum este chemat să facă marea schimbare proeuropeană), e de presupus deci, că și partidul de guvernămînt se pregătește de această inserare în toate instituțiile europene. Pentru că și de acolo vin bani. Este clar că nu mai trebuie să ne mai așteptăm la o opoziție la care ne-am fi așteptat acum cîțiva ani. Intervenția lui Ioan Rus a vrut să semnaleze că în cazul în care există o așteptare regională în Transilvania, PSD este gata să-i răspundă și acesteia. Politica lor este extrem de desfășurată, ei mătură și centrul și extremele, au capacitatea aceasta de adaptare. Din punctul de vedere al Uniunii Europene, este legitimă pretenția ca la intrarea statelor candidate acestea să dispună deja de structuri compatibile cu regiunile din Uniune. Așa că va fi și interesul Bruxelles-ului să dezvolte regionalismul românesc. Dar va fi și interesul partidelor românești, și aici m-aș referi puțin la partide. Cel mai surprinzător mi se pare comportamentul PNL, care nu reușește să prindă

https://biblioteca-digitala.ro

trenul; este un partid care nu se mai bazează pe expertiză, chiar refuză expertiza. Din acest punct de vedere nu ne putem aştepta ca opoziţia în general să aibă multă înţelegere pentru ideile cuprinse în Memorandum. PD este centrat pe o victorie electorală, a cărei sursă va fi succesul de primar al lui Băsescu. Probabil UDMR ar putea fi inconfortat de dezvoltarea regionalismului, atîta vreme cît cei care sînt regionalişti nu-şi manifestă foarte clar sistemul de valori. Şi nedefinirea sistemului de valori foarte clară şi a opţiunilor în cadrul regionalismului serveşte tuturor competitorilor pentru regionalism. În momentul de faţă, semnalul negativ la acest Memorandum ar putea veni din partea PSD doar pentru că el este la fel de cuprinzător şi neparticularizat ca şi propriul său mesaj. Şi UDMR va fi la fel de inconfortat pentru că ideea transetnică ar putea însemna eventuala dispariţie pe termen lung a UDMR din parlamentul central, pentru că, în cazul în care va apărea un parlament regional în Transilvania, el ar satisface evident într-o proporţie destul de mare aşteptarea politică a comunităţii maghiare, pentru că în Transilvania sînt reprezentaţi la un nivel de peste 20%. Cred că un mesaj regional care să poată intra într-o competiţie să-şi creeze propria sa nişă în trendul regional, care deja a fost confiscat de PSD, este un mesaj care să spună mai clar ce fel de Transilvanie vrem. Pentru că, în paralel cu regionalismul propus de PSD, vedem, totuşi, lucruri de genul „Draculaland", care nu înseamnă numai un atentat cultural, dar înseamnă şi o mină de aur, bani pentru partid. Sau puternica ofensivă ortodoxă în Transilvania, crearea de instituţii şi mănăstiri ortodoxe care a schimbat nişte echilibre regionale. Atîta vreme cît mesajul Memorandumului este general, cred că răspunsul nu va fi foarte violent, pentru că el nu constituie, în această fază şi în această formă, o mare ameninţare la celelalte mesaje regionale. Deci cred că din ziua de azi ne putem aştepta la începerea unei competiţii pentru regionalism, pentru că regionalismul este doar un instrument. Ce fel de regiune vrem? Acesta este capătul întrebării. Şi la aceasta, deocamdată, n-a răspuns prea multă lume. Poate, totuşi, PSD, da. Pentru că el a spus: vrem, dragii noştri, regiunea care o să placă celor 80%, şi cei 20% cărora nu le place vor vrea să se menţină sistemul naţional unitar actual, pentru ca măcar să aibă, totuşi, ceva reprezentanţi în Parlamentul central.

Ioan Muşlea: Astăzi a pornit, sper cu dreptul, programul regional de televiziune pentru Transilvania, care durează două ceasuri în fiecare zi, non stop. Eu am văzut Memorandumul dumneavoastră, vreau să vă spun că, din punctul acesta de vedere, judecînd lucid, la rece, punctul 7 eu îl consider rezolvat. V-am adus şi grila din care se poate vedea că programul conţine circa 25% emisiuni în limba maghiară, conţine jumătate de oră emisiuni în limba germană, un sfert de oră de emisiune de cultură ebraică şi – inovaţie absolută – un sfert de oră de emisiune pentru ţigani. În rest, este vorba de talk-show-uri care, bineînţeles, se împart între redacţiile română şi cele ale minorităţilor. Pe de altă parte, acest studio regional de televiziune era deja integrat în Comitetul European al Televiziunilor Regionale, la care participam, în fond fără nici un drept, pentru că nu aveam din caracterul regional decît numele. Noi transmiteam în întreaga Românie în permanenţă, dimineaţa la ore imposibile, cu o audienţă sinistră. Sperăm din toată inima ca această soluţie, această nouă grilă să dea rezultate.

Molnár Gusztáv: Vă dorim succes!

https://biblioteca-digitala.ro

Szokoly Elek: În legătura cu receptarea Memorandumului de către clasa politică, trebuie să recunosc că nu sînt foarte optimist, deşi cred că, de fapt, pot exista două modalităţi de receptare, două lecturi posibile – una mai optimistă şi una pesimistă. Să încep cu cea pesimistă. Cred că partidele politice, în primul rînd PDSR – permiteţi-mi să rămîn la această formulă mai autentică –, poate mai mult dintr-o anume gelozie – gelozia generală a clasei politice – mai degrabă va respinge acest Memorandum şi ideile regionalismului cuprinse în el. Cultura politică tradiţionalistă, mentalitatea foarte profund îmbibată de centralism sînt prezente la toate partidele noastre politice, inclusiv la cele nereprezentate în parlament. Să ieşi acum cu o ideologie radical diferită, necentralistă care să contrazică aceste tradiţii este o chestiune deosebit de delicată. Dar să cedezi această iniţiativă, inevitabilă mai de vreme sau mai tîrziu, unor civili neaveniţi este mai mult decît sînt capabili să accepte politicienii noştri. Trecînd la o lectură „optimistă" însă, constat că, atîta timp cît societatea românească este incapabilă să iasă din groapa economică şi socială în care se zbate de atîta amar de vreme, are nevoie stringentă de un element dinamizator, care, în momentul de faţă, nu există. Regionalismul ar putea fi un asemenea element mobilizator. Acest lucru a fost evidenţiat chiar şi în discursul larg mediatizat al domnului Ioan Rus. Or, această constrîngere a găsirii elementului mobilizator – eventual chiar în forţa identităţii regionale – ne-ar putea fi favorabilă.

Szilágyi N. Sándor: Este firesc că noi ne-am adunat aici să vorbim în termeni raţionali despre aceste probleme. Gîndindu-ne la receptarea acestui Memorandum, trebuie să avem însă în vedere şi faptul că Memorandumul va fi citit nu de către o categorie de oameni definită abstract, nici de specialişti, ci de oameni, pur şi simplu. Deci de oameni care, în afară de raţionalitatea lor, au şi emoţii, au şi temeri, au şi tot felul de complexe, şi nu toţi cei care îl vor citi vor fi foarte iniţiaţi în asemenea probleme. Dacă spun asta, mă gîndesc, din păcate, la o destul de mare parte a politicienilor care stau în parlament. În acest context ar trebui să ne imaginăm receptarea Memorandumului, fiindcă, evident, frica şi bănuielile, şi emoţiile nu sînt o categorie politică, dar sînt elemente care formează acel electorat de care orice partid trebuie să ţină cont. Să ne gîndim la discutarea în parlament, acum zece ani, a Constituţiei. De atunci au trecut zece ani, anii au trecut, oamenii au rămas şi nu s-au schimbat atît de mult cum era de aşteptat. În anumite privinţe s-au schimbat mai mult în direcţie pozitivă. Acolo am putut vedea că există anumite noţiuni care sînt pur şi simplu sacralizate. De pildă, ideea de stat naţional unitar nu a apărut ca o categorie politică, ci drept ceva sacru. Un deputat – FSN pe atunci – a formulat cel mai clar şi cel mai coerent pentru ce este atît de important ca definiţia României ca stat naţional unitar să fie prezentă în constituţie. Acest deputat spunea că el nu poate concepe cum ar putea cineva să pună la îndoială aceasta, cînd calificativul de „stat naţional unitar" aparţine României exact în felul în care crucea aparţine unei biserici. Acesta era argumentul cel mai „la obiect", fiindcă a exprimat exact esenţa. Şi a fost exprimat la acel nivel la care se formează percepţia problemei. Deci, dacă ne gîndim la receptarea acestui Memorandum, trebuie să avem în vedere asemenea date ale situaţiei. Discutînd aici, între noi, putem să facem abstracţie de ele, pentru că noi discutăm într-un alt cadru. Prin urmare, eu cred că în chiar formularea textului ar trebui să avem în vedere şi acel mediu în

https://biblioteca-digitala.ro

care acest text va fi receptat, şi măcar undeva să apară şi acel punct, care pentru noi este absolut evident, că nu se destramă ţara şi că instituţiile care funcţionează pe plan naţional rămîn în vigoare. Fiindcă, fără aceasta, cel care citeşte cu asemenea temeri şi cu asemenea prejudecăţi vede aici numai regiuni, şi mai ales va vedea la punctul 8 – se vede că mai întotdeuna cu punctul 8 sînt probleme – că asumarea identităţilor regionale va contribui la formarea unor identităţi transetnice... Şi atunci vor spune că aceasta, de fapt, înseamnă distrugerea identităţii naţionale unitare şi asta înseamnă primul pas spre destrămarea ţării. Aşa se va percepe, din păcate...

Molnár Gusztáv: Mi-aş permite o singură remarcă în legătură cu această intervenţie, foarte binevenită. Eu n-aş face aşa uşor saltul logic de la Parlament la „mase". Nu sînt sigur că putem face acest salt, că din modul de receptare al mesajului nostru de către nişte parlamentari putem trage concluzii valabile şi la scară mai largă. Poate lucrurile stau tocmai invers. Nu este exclus ca „masele largi" să ne recepteze mult mai raţional, să se comporte mult mai normal faţă de problemele ridicate de Memorandum decît aşa-numita elită politică. Cunoaştem asemenea situaţii şi din istoria Ungariei. La începutul secolului 20, Ungaria avea o societate civilă dezvoltată, mii de asociaţii care activau în cele mai diverse domenii, dar avea o elită politică total ruptă de realităţi. Avea dreptate Adrian Severin cînd spunea, într-un articol de acum cîteva zile din *Ziua*, că Ungaria nu a pierdut Transilvania la Alba Iulia şi nici la Paris, ci a pierdut-o în birourile politicienilor unguri de la Budapesta, care trăiau într-o lume imaginară şi habar n-aveau de relitatea ardelenească, nu aveau de gînd, de exemplu, să respecte demnitatea naţională a românilor ardeleni... Sînt şi asemenea situaţii cînd nu elita se află în frunte, ci tocmai invers, elita rămîne mult în urma proceselor sociale reale.

„Ce fel de regiune vrem?"*

Molnár Gusztáv: Aş porni de la întrebarea pusă de Smaranda în prima parte a dezbaterii noastre: „Ce fel de regiune vrem?" Este o întrebare esenţială, care, oarecum, ne trasează linia pe care ar trebui să o urmăm după „încasarea" reacţiilor la Memorandum. Ce ar trebui să facem, cum ar trebui să procedăm pentru a clarifica ideea noastră despre regionalism, să se vadă mai clar ce urmărim. Sigur, aici sînt foarte multe aspecte juridice, politice, economice, pe care nu vreau să le ating acum. V-aş supune atenţiei, de data aceasta, tema relaţiilor maghiaro-române, în şi din perspectiva regionalismului. Ce soluţii poate oferi sistemul regional, regiunea ca instituţie bine definită şi puternică, maghiarilor? Pe scurt, le poate reda sentimentul de patrie. Am în faţă un text foarte interesant al unui deputat sas al dietei de la Sibiu, Trauschenfelds, raportorul legii prin care s-au inarticulat drepturile naţiunii române din Ardeal. În 1863, naţiunile ardelene nu mai erau cele vechi, definite în sens feudal ca „stări", ci naţiuni moderne, concepute în sens civic, în consesns cu evoluţiile din Europa Occidentală. Iată cum a argumentat acest deputat sas în favoarea legii amintite: „Voim să dăm naţiunii române din Transilvania o patrie în care ea pînă acuma a fost numai suferită. Voim să-i dăm o patrie cu drepturi depline de indigenat ambelor ei confesiuni, dintre care una n-a fost recunoscută în autonomia ei, cealaltă a fost numai suferită. Făcînd aşa, săvîrşim numai

* Partea a doua a dezbaterii a apărut în numărul 6-7. iunie-iulie / 2002 al revistei.

https://biblioteca-digitala.ro

un act al dreptății." La aceeași ședință, contele Béldi, un regalist maghiar, susținea și el legea despre egala îndreptățire a românilor. (Se știe că după ce deputații maghiari s-au retras de la dietă, pentru că aceasta nu a recunoscut legile adoptate în prima fază – constituțională – a revoluției maghiare de la 1848, așa-numiții regaliști au rămas și au desfășurat o activitate utilă și constructivă pe întregul parcurs al dietei.) Deci, a existat și o voce maghiară în dieta care a legiferat integrarea românilor ca națiune cu drepturi depline în noua configurație politică și constituțională a principatului, care făcea parte ca o entitate politică separată din monarhia habsburgică.

Asistăm la rivalitatea, în Ardeal, a două patrii centralizate și centralizatoare

Acum permiteți-mi cîteva cuvinte despre Memorandum. Nu despre Memorandumul nostru de acum, ci despre cel istoric, întocmit de românii ardeleni în 1892. Am ținut să citesc, înainte de întîlnirea noastră, textul integral al acestui document excepțional. Nu mi-a fost ușor, deoarece este adevărat că sînt la îndemîna oricui zeci de cărți *despre* Memorandum, dar editurile sînt foarte zgîrcite cînd este vorba de publicarea textului însuși. Am găsit o singură ediție mai nouă a textului integral, în anexa volumului *Memorandul. 1892-1894* ediția a II-a (București, 1994), și poate nu greșesc dacă presupun că nu autorii volumului (istorici cunoscuți) au avut această idee, ci Ion Rațiu, animatorul și prefațatorul volumului. Românii din Transilvania și Ungaria anului 1892 au pledat cauza lor în felul următor: „Noi am obținut un statut de națiune, egal în drepturi cu celelalte națiuni, în cadrul unei Transilvanii autonome, cu dietă proprie. Și ni s-a răpit acest statut și această Transilvanie. Am avut ceva ce ni s-a luat, și cu aceasta noi nu ne vom împăca niciodată. Statul care a săvîrșit acest lucru, din punctul nostru de vedere, este ilegitim, și nu poate pretinde o loialitate deplină și sinceră din partea noastră." Această argumentație, mie, „maghiarului", astăzi, mi se pare justă și fără cusur. Am impresia însă că românii (mă refer acum la români în general, la opinia împărtășită atît de majoritatea istoricilor cît și de opinia publică), interpretînd acțiunea memorandiștilor exclusiv prin prisma „marii uniri", ca un act ce a premers, nu-i așa, acesteia, pun oarecum în paranteză argumentația și contextul instituțional – o Transilvanie autonomă, cu națiuni egal-îndreptățite, în cadrul unui imperiu reconstruit pe baze federale – al textului însuși. Și sînt foarte surprinși cînd își dau seama că maghiarii din Ardeal se comportă și ei ca o națiune, care aveau, ca națiune, niște drepturi, pe care azi nu le mai au, și caută cu disperare niște soluții care să le permită ieșirea din situația în care se află, pe care ei o percep ca degradantă din punct de vedere istoric, cultural și politic și cu care nu se vor putea împăca niciodată. Acest comportament al maghiarilor mi se pare natural. Cum să se comporte altfel dacă făceau parte și încă mai cred și astăzi că fac parte dintr-o națiune! Nu este vorba de nici un imperialism aici, ungurii nu se comportă ca o minoritate imperială cum susținea, la un moment dat H.-R. Patapievici (eu am dat o replică acestei teze, în *22*, dar ea a fost cel puțin la fel de răstălmăcită cum a fost răstălmăcită de multă lume și teza inițială), ci pur și simplu nu se comportă ca o minoritate. Acest lucru vine din istorie și, deocamdată, nu se știe în ce direcție se îndreaptă. În orice caz, se poate îndrepta sau poate fi îndreptată în mai multe direcții, și rolul nostru, al grupului

https://biblioteca-digitala.ro

Provincia, ar fi să clarificăm aceste posibile direcții și să încercăm să adoptăm o poziție clară, perceptibilă atît în România cît și în Ungaria, față de ele. Acest lucru mi se pare cu atît mai necesar cu cît la ora actuală, cînd cel puțin teoretic și ideologic se întrevede deja posibilitatea construirii Transilvaniei ca o patrie-regiune, practic asistăm la rivalitatea, în Ardeal, a două patrii centralizate și centralizatoare, la o „luptă" dusă peste capul oamenilor, de data asta nu pentru teritorii, ci pentru „sufletele" ardelenilor. Și, cu regret, trebuie să recunosc că noi, aici, inclusiv grupul nostru, am rămas puțin în urma evenimentelor. Nu am reacționat la timp la această situație nouă, poate și pentru faptul că aveam și mai avem încă nevoie de o oarecare durată de timp pentru a putea digera ceea ce vedem că se întîmplă sub ochii noștri. Nu este greu să observăm că Ungaria a devenit – în special prin legea statutului – un actor politic, nu doar cultural și economic, în Transilvania, și poate să influențeze nu numai discursul public, dar și evenimentele reale. Guvernul român, la ora actuală, se află în defensivă, își apără moșia, cum s-ar zice, este oarecum dezorientat, nu prea știe ce să facă, și, în acest sens, putem afirma – ceea ce eu am făcut acum cîteva zile și la conferința organizată la București de Fundația Adenauer de față cu ambasadorul Ungariei și cu ministrul Dâncu, era și Smaranda acolo – că asistăm la rivalitatea a două discursuri și a două politici naționale și „naționalizante" la fel de anacronice. În asemenea condiții, mi se pare că este obligația noastră să producem în Transilvania și din perspectivă ardeleană un discurs coerent, cu o finalitate clară, despre aceste lucruri care diferă de ambele discursuri etatiste și naționale, nu în sensul că ne-am afla în afara celor două țări rivale, pentru că ne aflăm în România, ci prin adoptarea unei poziții regionale consecvente, capabile să dea o replică nu numai pozițiilor centralizatoare ale Bucureștiului, ci și unor poziții similare – cel puțin în privința maghiarilor de aici – ale Budapestei. La acea conferință din București am dat niște citate din programul pentru alegeri al Fidesz-ului, din care reiese că acest partid se gîndește la „reîntregire națională fără schimbare de frontiere" (acesta este termenul consacrat) pe baza unei concepții cam depășite despre națiune (în viziunea lor, națiunea în sens etnic și cultural este singura comunitate politică legitimă), nemaivorbind de aspectele mai dure, practice, ale concepției în cauză, care-i consideră pe maghiarii de peste hotare pur și simplu niște rezervoare de forță de muncă ieftină și ușor accesibilă pentru economia Ungariei. Desigur, sînt și aspecte pozitive aici, în ceea ce privește menținerea identității naționale a maghiarilor din afara granițelor Ungariei. Dar despre ce fel de identitate națională este vorba? Și care ar fi formele instituționale care ar putea cupla această identitate la un sistem politic viabil, la o „patrie" care merită – încă – să fie asumată? La aceste întrebări și altele asemănătoare ar trebui măcar să încercăm să propunem un răspuns sau niște răspunsuri posibile. Conceptul-cheie pentru un asemenea răspuns posibil, din punctul meu de vedere, ar putea fi tocmai „regiunea-patrie", concept pe care l-am folosit într-un articol publicat nu demult în cotidienele de limbă maghiară *Krónika* din Cluj și *Magyar Szó* din Novi Sad despre strategiile partidelor și organizațiilor maghiare din Transilvania și Voivodina. Este ceva asemănător *Heimat*-ului german, dar nu în sens tradiționalist, ci în consesns cu ceea ce se înțelege în Uniunea Europeană prin „regiuni constituționale", termen care figurează și în Memorandumul nostru. Nu este o patrie exclusivă, ci una care se încadrează în și se

https://biblioteca-digitala.ro

raportează la alte patrii, mai mari. Sînt maghiar din Transilvania, sînt ardelean, într-un anumit sens sînt şi român, pentru că cei din Ungaria mă consideră aşa, dar pot să-mi şi asum această identitate dacă patria română nu-mi refuză dreptul la regiunea mea, şi sînt, încerc să fiu şi european. Poţi avea mai multe patrii, dar trebuie să ai înainte de toate o patrie-regiune de la care porneşti şi care are în ochii tăi o legitimitate primordială. Numai o Transilvanie concepută astfel va putea reda sentimentul de patrie maghiarilor de aici. Rămîne de văzut dacă şi românii gîndesc – sau cel puţin dacă sînt şi români care pot gîndi şi simţi – la fel. Pentru că de acest lucru depinde succesul sau falimentul acestei concepţii.

Naţiune politică – naţiune culturală

Ovidiu Pecican: Ai reluat o idee mai veche care, cel puţin în ceea ce mă priveşte, necesită explicaţii suplimentare. Naţiunea maghiară din Transilvania mi se pare un cencept interesant de argumentat pentru că, dacă acceptăm că există o naţiune maghiară în Transilvania, trebuie să vedem în ce măsură aceasta este diferită faţă de cealaltă naţiune maghiară, cea din Ungaria.

Molnár Gusztáv: Este diferită în sens politic.

Ovidiu Pecican: Cred că şi românii se izbesc de problema aceasta atunci cînd vine vorba de naţiunea română de aici şi de cea din Basarabia, care este foarte moldovenească. Deci mi se pare o idee interesantă de argumentat.

Molnár Gusztáv: Sînt situaţii asemănătoare, dar sînt şi diferenţe. Naţiunea maghiară în sens istoric şi cultural mi se pare mai unitară decît cea română. Nu există diferenţe notabile în ceea ce priveşte identitatea propriu-zisă, diferenţele apar la nivelul politicului, la modul concret în care comunităţile naţionale maghiare din diferite ţări se afirmă sau nu se afirmă în calitate de comunităţi politice sau se inserează într-o comunitate politică mai vastă. Şi la unguri găsim particularităţi, dar nu există identităţi regionale diferite, în timp ce la români cred că ele există. Un român în primul rînd este ardelean, moldovean sau oltean. Prin asta se explică, poate, importanţa excesivă a unitarismului politic. La unguri, problema se pune tocmai invers: fiind mai unitari în sens cultural şi istoric, ei se organizează mai uşor în sens politic, în contexte instituţionale dintre cele mai diferite. Dar să susţii că naţiunea maghiară în totalitatea ei, adică toate comunităţile naţionale maghiare, poate fi integrată sau reintegrată într-o macrostructură politică sau cvasipolitică, este o aberaţie. Este anacronic în concepţie şi mai este şi irealizabil pe deasupra. Aşanumita Consfătuire Permanentă Maghiară, care întruneşte toate organizaţiile politice mai importante ale diferitelor comunităţi maghiare, nu poate îndeplini rolul unui for parlamentar comun, deoarece comunităţile naţionale maghiare fac parte din comunităţi politice diferite şi participă în viaţa politică a acestora. Deci, nu există şi nu cred că va exista vreodată o instituţie care să asigure integrarea politică a diferitelor comunităţi naţionale maghiare. Problema este că nici statele naţionale din jurul Ungariei nu au reuşit în perioada care a trecut de la sfîrşitul primului război mondial să integreze cu adevărat acele comunităţi naţionale maghiare care trăiesc pe teritoriile lor. Dar ar fi o speranţă deşartă să se creadă că acest vacuum politic va putea fi umplut acum de Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro

Smaranda Enache: Cunosc şi eu, aşa cum cunoaşteţi şi voi, distincţiile clasice dintre naţiunile politice şi naţiunile culturale. Eu am o ipoteză, şi anume că odată cu integrarea europeană, o serie de atribute şi trăsături care ţin de naţiunea politică şi care se manifestau la nivelul statelor naţionale se transferă la nivelul naţiunii politice europene. O serie de lucruri se transferă într-acolo din ceea ce era naţiunea politică: moneda unică, politica de apărare şi aşa mai departe. *Acquis*-ul comunitar reprezintă acest corpus de legi comune. În schimb, ceea ce era naţiunea culturală trăieşte în continuare şi rămîne legată de anumite capitale culturale. Aşa că eu văd că, în timp ce, din punctul de vedere al naţiunii politice, avem de a face cu o transformare a fostelor capitale în capitale convenţionale, din punctul de vedere al naţiunilor culturale, rolul fostelor capitale statale se întăreşte. Aceasta este doar o ipoteză. În acest sens, se poate afirma că, pe undeva, capitala maghiarilor de pretutindeni, nu numai a celor din Europa, este Budapesta, unde „se măsoară" toate valorile culturale, după cum Bucureştiul joacă un rol de capitală culturală a românilor de pretutindeni. Dacă Budapesta a devenit foarte activă în ultima vreme, dacă şi Bucureştiul exercită un fel de imperialism cultural către Chişinău şi trimite manuale de istorie acolo şi va face poate şi el o lege a statutului, întinzind peste graniţă aripile apărătoare ale etnicităţii şi limbii, atunci întrebarea noastră este următoarea: bine, şi în toată această constelaţie, unde ai o naţiune politică europeană care, probabil, va produce şi o identitate europeană mai accentuată, şi ai şi aceste capitale culturale, în ce anume stă specificul regiunii? Asta trebuie identificat. Dacă regiunea are un rol de jucat, este doar un rol subsidiar competenţelor naţiunii police şi naţiunii culturale sau este un rol *sui generis*, potrivit căruia regiunea este concepută ca sediul cel mai adecvat al păstrării diversităţii europene, reprezentînd o dimensiune la fel de importantă în Uniunea Europeană ca şi comunalitatea.

Rolul de subiect politic îl are regiunea

Molnár Gusztáv: Eu concep regiunea ca un teritoriu cu o identitate istorică ce se constituie sau mai precis se instituie ca un subiect politic în cadrul unui stat-naţiune de care aparţine şi în contextul supranaţional al Uniunii Europene. Astfel, regiunea politică funcţionează ca un cadru constituţional pentru o comunitate politică subnaţională care – în cazul Transilvaniei – este şi una transnaţională sau transetnică! Este vorba, desigur, de un model teoretic care ne permite să înţelegem situaţia Transilvaniei în întrega sa complexitate. Dacă o privim doar din perspectivă românească, atunci ori ne complacem în situaţia actuală, ori ne amăgim cu variantele mai „europene" ale naţionalismului civic. Dacă o privim doar din perspectivă maghiară, atunci, ori ne lamentăm de o soartă ingrată, ori ne îndreptăm privirile exclusiv către Budapesta. Modelul instituţional după care eu mă orientez este cel întocmit de experţii Uniunii Europene pentru Kosovo, o provincie multietnică sau, mai precis, multinaţională, pentru că atît sîrbii, cît şi albanezii se reclamă de la o identitate naţională şi nu doar de la una etnică. Acest model constituţional finalizat la 15 mai 2001 mizează pe principiul teritorial, nu pe cel etnic sau naţional, constrîngînd cele două comunităţi naţionale rivale să conviețuiască în cadrul unor instituţii politice comune. În acest model, subiectul politic este provincia însăşi şi nu cele două comunităţi naţionale.

https://biblioteca-digitala.ro

Sîrbii nu sînt încîntați de el pentru că – din punctul lor de vedere – aceasta legitimează și legiferează, avînd sprijinul Uniunii Europene, autonomia politică a provinciei cu o majoritate albaneză clară față de Belgrad. Dar nu este nici pe placul naționaliștilor albanezi, pentru că nu le permite o dominație totală și exclusivă asupra provinciei. Ipoteza mea este următoarea: dacă varianta constituțională – în sine foarte bună și adecvată – propusă de occidentali celor din Kosovo nu prea funcționează acolo pentru că distanța dintre cele două comunități, precum și distanța dintre Bruxelles și Pristina este, poate, prea mare, asta nu înseamnă că noi, aici, nu ne-am putea concepe un sistem instituțional asemănător din proprie inițiativă, fără ca acesta să ne fie impus din afară. Esențial pentru acest model rămîne faptul că rolul de subiect politic îl are regiunea ca entitate politică teritorială.

Smaranda Enache: Dar sub regiune ca subiect politic ce ai?

Molnár Gusztáv: Am două lucruri. În primul rînd – în sens administrativ – am entitățile teritoriale subregionale (județe sau altceva, asta rămîne de văzut), iar, pe de altă parte, am comunitățile naționale sau lingvistice care dispun de niște drepturi foarte precise, a căror realizare este condiționată de consensul și de colaborarea dintre comunitățile respective și, în special, dintre elitele lor. Important mi se pare că, la ora actuală, există asemenea modele constituționale sau instituționale elaborate de experți occidentali în mod special pentru provincii multinaționale.

Smaranda Enache: Care însă servesc tot aspirațiile naționale din spațiul respectiv.

Molnár Gusztáv: Da, desigur.

Smaranda Enache: Dacă tu spui să construim un spațiu transetnic în Transilvania, care este guvernat de aceleași reguli pe care le are și Bucureștiul, pentru că și Bucureștiul zice că e transetnic, atunci eu n-am înțeles nimic. Pentru că Transilvania are nenumărate modele de autonomii comunitare, lucruri care se suprapun, dar și lucruri separate. Noi sîntem interesați de regionalism tocmai pentru prezervarea acestei identități într-o grămadă de forme sofisticate, la care Bucureștiul nu este sensibil, presupunem noi, cu bunăvoință, nu din reavoință, ci pentru că istoria nu l-a confruntat cu modele cu care Transilvania s-a confruntat deja cîteva sute de ani. Nu le-a rezolvat totdeauna bine, de aceea nici n-a reușit să aibă o autonomie reală sau o statalitate decît pentru scurte perioade și cu o serie de dificile jocuri. Eu sînt perfect de acord că, în relațiile româno-maghiare, există o concurențialitate din partea Bucureștiului și a Budapestei, și că sînt acești trei „B", București, Budapesta și Bruxelles, de care trebuie să ținem seama dacă vrem să construim ceva viabil.

Bakk Miklós: Aici este în joc o chestiune esențială, pe care nu o putem isprăvi la o scurtă masă rotundă. Ar putea fi tema unui atelier teoretic permanent. Cu toate că, în cadrul *Provinciei,* am abordat de mai multe ori problema aceasta, totuși simt o carență de conceptualizare, inclusiv la tine, Guszti, simt o ușoară contradicție între termeni. Tu vorbești despre identitatea politică a regiunilor, iar, pe de altă parte, susții că în Austro-Ungaria românii s-au comportat ca o națiune și ungurii astăzi în România se comportă și ei ca o națiune, sau mă rog, ca o comunitate națională. Dar eșecul imperiului austro-ungar se explică în mare parte prin refuzul lui de a-i recunoaște pe români ca pe o comunitate națională și de a le acorda doar drepturi „egale" cetățenești.

https://biblioteca-digitala.ro

Acum se repetă istoria. Se forțează integrarea maghiarilor în statul român doar ca cetățeni și nu ca și o comunitate națională. Programul nostru de regionalism transilvan pornește tocmai de aici: dacă obținem devoluția sau federalizarea României, atunci se va realiza, în sfîrșit, integrarea maghiarilor ardeleni într-o patrie. Dar, în acest caz, cine este subiectul politic propriu-zis? Se vede că, din punct de vedere conceptual, nu am fost suficient de consecvenți. Considerăm întreaga societate transilvană ca un subiect politic sau este vorba de un sistem politic divizat, în care comunitățile înseși se comportă ca subiecte politice? Dacă nu clarificăm aceste lucruri, programul nostru regionalist ardelean nu va putea fi dus pînă la capăt. Această lacună a programului nostru, faptul că nu sîntem în măsură să adoptăm o poziție consecventă, influențează și interpretările posibile ale rivalității amintite deja dintre cele două capitale. Sînt cîteva probleme fundamentale despre care noi nu ne mai putem permite să nu avem o poziție clară, tranșantă.

Ne-am dus un pic prea departe

Alexandru Cistelecan: Cred că discuția noastră a fugit înainte, a mers prea departe. Începem să discutăm despre realități despre care cine știe dacă vor fi vreodată. Doamne ferește să obținem mîine-poimîine autonomia Transilvaniei că precis Funar e voievod pentru cîțiva ani. Și să nu uitați că primul val al acestei posibile, ipotetice, convietuiri s-ar putea să fie un val de concurență intratransilvană, care să se manifeste prin comportamente etnice, că va fi de nestăpînit un anumit sentiment de recucerire a Transilvaniei și de către români și de către unguri, pînă să se ajungă la înțelepciunea că, pînă la urmă, sîntem de pe același loc și avem aceleași interese. Ideile cărăra noi încercăm să le dăm drumul acuma sînt, în parte neclare și pentru noi, și în parte nu știu dacă se pot transpune în realitate. Contextul mai general în care intră și umbrela mare, europeană, cu sprijinul ideii de regionalizare și cu rețeaua de regiuni care poate se vor sprijini între ele, cele care au anumite interese să facă acest lucru, deci contextul european este favorizant. Contextul strict românesc e însă agravant, pentru că există cele două seducții care se operează asupra Transilvaniei. O seducție lucrează cu o retorică mai dulce, pentru că vine din vecini, cealaltă, pentru că nu poate opera la fel de dulce, încearcă să fie mai violentă, își ține nevasta strîns legată. Un pic ne-am dus prea departe. Noi avem un drum conceptual de parcurs, nu spun de drumul pe care-l va lua realitatea. Dacă ne trezim mîine că, într-adevăr, trebuie să facem o formă de autonomie în Transilvania, cred că vom avea mari probleme. Va trebui să invităm la dezbaterile noastre și economiști, specialiști în economie regională, care ne vor putea lămuri dacă există o idee economică ardeleană sau nu există. Va trebui să invităm juriști, administratori, nu mă gîndesc la prefecți și la oameni de partid, ci la funcționari administrativi care s-au lovit de asemenea probleme, și nu în ultimul rînd la oameni de afaceri. Cît e de important pentru un om de afaceri să nu mai umble mereu cu traista la București pentru a-și rezolva treburile? Acestea ar fi de făcut pînă să ajungem să vedem cum vor fi reprezentați ungurii în parlamentul regional. Acest drum conceptual nu îl putem străbate fără să vedem ce părere au despre aceste lucruri categoriile pomenite mai devreme.

Bakk Miklós: Înțeleg că se poate crea impresia că ne avîntăm prea repede. Dar să nu uitați că, elaborînd acest memorandum, noi, în subsidiar, am sugerat și o anumită

https://biblioteca-digitala.ro

viziune asupra viitorului. Noi ne-am concentrat mai mult asupra posibilității tactice de a lansa o dezbatere publică, și nu am pus în evidență eventualele diferențe dintre noi în ceea ce privește viziunile noastre despre viitorul Transilvaniei.

Caius Dobrescu: Sînt de acord cu Cis că este nevoie aici și de intervenția unor alte categorii de intelectuali. Este adevărat că unele concepte ar trebui definite mai clar, dar s-ar putea ca ei nici măcar să nu fie interesați de asemenea discuții. Noi trebuie mai întîi să-i convingem că clarificarea acestor chestiuni este importantă pentru ei. În orice caz, deschiderea către aceste categorii este importantă, asta va trebui să stea în centrul strategiei noastre viitoare. Și mă gîndesc că ar trebui deschisă discuția și spre oameni de reflecție din afara Transilvaniei, pentru că *Provincia* trebuie să devină un forum pentru regionalism în toate zonele țării. Pe de altă parte, va trebui, desigur să diversificăm și tipul de expertiză de care avem nevoie.

Smaranda Enache: Am participat la o dezbatere interesantă în care s-a discutat soarta postindustrială a unor regiuni. Din punctul ăsta de vedere, Transilvania are niște atuuri. Pe de altă parte, faptul că se află într-o situație de inferioritate față de cele două centre rivale îi creează probleme destul de grele. Guszti amintea că unii politicieni din Ungaria îi consideră pe maghiarii din Transilvania un rezervor de forță de muncă ieftină. Pentru asigurarea unei dezvoltări economice stabile a Ungariei, ei au nevoie de acest rezervor. Știm, în același timp, că și contribuția Transilvaniei la taxe și impozite este mai mare, ceea ce nu ar constitui în sine o problemă. Problema este că repartiția ulterioară a fondurilor este foarte netransparentă. Noi nu înțelegem dacă participăm la un fond de solidaritate republican, ce ni se pare legitim, un lucru cît se poate de normal, sau participăm la întărirea unui centru sau la susținerea vreunui partid sau a unor instituții care sînt împotriva noastră și o să ne bage în raportul SRI de anul viitor. Aceste lucruri nu sînt foarte clare. Nu știm unde se duc aceste taxe și impozite. Nu știm dacă unele investiții care se fac în Transilvania, cum este și proiectul acestui Dracula-land, nu sînt menite să alimenteze, de fapt, niște burghezii extracarpatice. Din punctul acesta de vedere, ar fi interesant să vedem care este părerea bancherilor, a industriașilor și, în general, al întreprinzătorilor locali, cum resimt ei această concurență a centrelor care se desfășoară peste capul lor.

Szokoly Elek: Cred că trebuie să avem curajul, chiar dacă pare idealist, să gîndim într-o perspectivă mai îndepărtată. De multe ori sîntem, din păcate, cantonați în politicul imediat, într-un „Realpolitik", în „ce se poate, ce nu se poate", sîntem excesiv de preocupați de mentalitatea politicienilor, de cum gîndește și ce gîndește cutare sau cutare politician. În perspectiva unei Europe unite, din care în mod evident vom face parte, trebuie să regîndim multe lucruri de fond și să găsim acele concepte și acele forme instituționale care vor asigura integrarea noastră cît mai profundă și organică. Aunci cînd noi vorbim de „patrie", nu cred că trebuie să ne gîndim neapărat la un anumit stat, la un anumit imperiu, la niște structuri cu frontiere convenționale. „Patrie" înseamnă un spațiu oarecare circumscris de anumite trăsături culturale, geografice, unde ne simțim acasă. Or, o Europă unită eu cred că se va compune din astfel de patrii care vor trebui redefinite. În acest sens, noțiunea de stat național, în mod evident devine desuetă, după cum probabil și alte forme istorice ale organizării sociale vor deveni la fel. Deci noi, oarecum, sîntem obligați să fugim un pic înainte și în ceea ce

https://biblioteca-digitala.ro

privește definirea sau redefinirea unor astfel de concepte, dacă nu vrem să ne trezim de fapt rămași în urmă.

Al. Cistelecan: Eu nu sînt împotriva unor astfel de demersuri. Pur și simplu am vrut să vă atrag atenția că nu e plăcut să vezi că realitatea ți-a luat-o înainte.

Transilvania ca regiune-patrie

Molnár Gusztáv: Sigur, noi trebuie să ne ocupăm de situația economică, „să ne pregătim" oarecum mai bine, mai pragmatic pentru eventualele provocări ale realității, dar toate acestea nu rezolvă problema esențială pusă de Bakk Miklós, și anume: ce alternativă constituțională, instituțională oferim noi pe piața ideilor politice? Cum rezolvăm contradicția inerentă situației oricărui „cetățean" al Transilvaniei care aparține în același timp și la o comunitate politică la nivel regional, sau ar putea aparține la o asemenea comunitate politică transetnică regională, și care aparține, prin tradiție, prin cultură, prin limbă și de o comunitate națională. Noi încă nu am fost în măsură să arătăm clar publicului ardelean și opiniei publice din Romînia și Ungaria în general ce soluție concretă avem în vedere pentru a da un răspuns instituțional la această situație specială caracteristică Transilvaniei și altor provincii istorice multinaționale. Dar – ați putea pune întrebarea – de ce este nevoie de o alternativă constituțională? Printre altele, pentru a asigura, în sfîrșit, integrarea veritabilă a comunității maghiare într-o comunitate politică din România. Acest lucru, cum am mai spus, nu s-a făcut și nici nu se putea face în cadrul statului român „național și unitar", dar se poate realiza relativ ușor într-o Românie descentralizată, în care Transilvania și Banatul ar beneficia de un statut de autonomie politică. La care s-ar putea replica: bine, dar majoritatea românilor nu agreează ideea unei asemenea autonomii, iar maghiarii oricum sînt integrați, *de facto,* indiferent că acest lucru le este pe plac sau nu, și nu au cum să schimbe situația. Din păcate, o bună parte dintre maghiari – plecînd în Ungaria – au găsit o modalitate foarte eficace de a schimba radical situația lor, așa cum au procedat, de altfel, și sașii și șvabii. Iar cei care au rămas – care constituie încă majoritatea – pot foarte ușor și ei, acum că statul maghiar intervine ca un factor politic și economic activ în viața lor cotidiană, să îndrepte privirile exclusiv către Ungaria și să-și întoarcă spatele românilor și, în parte, poate și Transilvaniei în general. Eu sînt convins că Ungaria nu poate oferi o soluție la problemele maghiarilor rămași aici (are destule probleme și cu cei repatriați care nu se integrează așa ușor în patria ungurească). Eu am introdus noțiunea de „regiune-patrie" în discursul public din Transilvania tocmai pentru a arăta că există un model instituțional care reprezintă o soluție radicală și, totodată, locală și la problemele acumulate istoric ale maghiarilor de aici. Nu este vorba de un subterfugiu, de o modalitate ocolită de a introduce problematica unei Transilvanii independente în dezbaterea publică. Transilvania ca regiune-patrie se integrează – statal – în patria mai mare română, păstrînd, totodată, legături privilegiate – cel puțin în ceea ce privește comunitatea maghiară, dar poate nu numai – și cu patria maghiară. Transilvania, în viziunea mea, este sau poate deveni o „patrie" care – așa cum spunea foarte just Szokoly Elek – se integrează, pe planuri diferite și în proporții diferite, în alte patrii mai mari și, la urma urmei, una care se integrează într-o Europă unită și federală.

https://biblioteca-digitala.ro

Aş mai adăuga ceva apropo de conceptualizare. Vorbeam la început de românii ardeleni din perioada Memorandumului. Este o diferenţă fundamentală între ideile şi prioectele lor şi ideile şi proiectele noastre. Cînd românii ardeleni au refuzat să se integreze în naţiunea politică maghiară, ei concepeau, desigur, şi o Transilvanie autonomă, dar această autonomie nu mai era una transnaţională ca Transilvania dietei de la Sibiu, care se integra în imperiu ca o entitate politică complexă, bazată pe convieţuirea instituţionalizată a naţiunilor ardelene egale în drepturi, ci una strict naţională, care urma să se integreze într-o Austrie Mare federalizată pe baze naţionale. În această viziune elaborată cel mai detaliat şi consecvent de Aurel C. Popovici se îmbina ideea atrăgătoare şi novatoare a federalismului politic cu ideea anacronică a naţiunii concepute în sens etnic, exclusivist şi – politic vorbind – retrograd. Eu încerc să ocolesc această capcană şi ăsta este motivul pentru care uneori poate fac afirmaţii prea tăioase împotriva ideii de a transforma naţiunile sau comunităţile naţionale în mod direct în subiecţi şi actori politici. Modelul lui Popovici, astăzi, este complet inoperant. Regionalizarea sau federalizarea statelor unitare europene se face şi se poate face doar pe baze teritoriale, indiferent de faptul că pe teritoriile respective locuieşte naţiunea majoritară (ca în majoritatea regiunilor din Italia şi Spania), o naţiune regională (ca în Scoţia sau Catalonia) sau că este vorba de regiuni mixte ca Trentino-Alto Adige (Süd-Tirol). Ceea ce nu înseamnă, desigur, că – în cazul Transilvaniei – comunităţile naţionale nu-şi pot regăsi interesele naţionale specifice într-o asemenea structură teritorială.

Bakk Miklós: Aş nuanţa un pic lucrurile. Soluţia juridică a autonomiilor personale, totuşi, a fost elaborată tocmai pentru a rezolva problemele legate de statutul de subiect politic al diferitelor comunităţi naţionale. Recunosc că aceste modele juridico-tehnice azi nu mai sînt aplicabile, pentru că Uniunea Europeană evoluează spre o structură teritorială regională. Dar, într-o altă perioadă istorică, asemenea soluţii au existat şi există şi acum.

Ovidiu Pecican: Redefinirea noţiunii de patrie mi se pare o idee bună, care ar putea deveni foarte activă. „Patria" poate fi Europa, poate fi România, Ungaria, poate fi judeţul Ilfov.

Al. Cistelecan: Dar care să fie miezul de ceapă?

Ovidiu Pecican: Ceapa nu are un miez propriu-zis, se compune din foi.

Al. Cistelecan: Şi care este ultima foaie?

Smaranda Enache: Şi usturoiul este ceapă, cu căţei.

Molnár Gusztáv: Este clar că avem nevoie de un concept care nu este exclusivist, în care încap mai multe patrii. Este nevoie aici de o abordare inclusivă, nu exclusivă.

Caius Dobrescu: În noul context european, statele constituite pe bază naţională se delegitimează automat şi se transformă într-un fel de *meso-government*, o verigă intermediară între Uniunea Europeană şi regiuni.

Molnár Gusztáv: Nici eu nu cred că statele naţionale vor dispărea pur şi simplu. Atît doar că dedesubtul şi deasupra lor se vor impune alte entităţi politice la fel de importante sau chiar mai importante decît ele. Exclusivismul naţional, cultural şi politic, cel puţin la nivel teoretic, nu se mai poate susţine de mult. Acum începem să ne dăm seama că a trecut şi vremea exclusivismelor teritoriale.

https://biblioteca-digitala.ro

Premiile revistei Provincia

pentru propășirea pe meleagul strămoșesc a dialogului civic și pentru dezvoltarea unui stil național al dezbaterii

Marele premiu

Domnului prim-ministru ADRIAN NĂSTASE – pentru autoritatea cu care a dat indicații prețioase pentru interpretarea „Memorandumului" (așteptăm și noi, în schimb, certificatele de „rătăciți" eliberate de domnia sa)

Premiul I

ÎPSS BARTOLOMEU ANANIA – pentru larghețea cu care ne-a anatemizat (făcîndu-ne pe toți greco-catolici)

Premiul II

Doamnei ALINA MUNGIU-PIPPIDI – pentru temeritatea cu care, după ce în chiar rîndul al treilea al articolului domniei sale comite un franc pleonasm („probă de tentativă"), ne ține prelegeri de erudiție, coerență și patriotism (apreciem că s-a abținut de la cele de stilistică)

Premiul III

Domnului ILIE ȘERBĂNESCU – pentru propunerea de a folosi „toate celelalte mijloace posibile" (altele decît cele „economice") „pentru a păstra Ardealul în cadrul statului național unitar român" (eventual asasinat, închisoare și alte asemenea blînde tratamente?)

Mențiuni

Domnului ministru al administrației publice locale OCTAV COZMÂNCĂ – pentru abnegația cu care a tăcut în toată această afacere (prietenii știu de ce)

Domnului MIRCEA MIHĂIEȘ – pentru echidistanța cu care ne-ar vedea în boxe alături de ministrul Ioan Rus

Domnului EMIL HUREZEANU – pentru limpiditate

Mențiune *ex aequo* pentru expresivitate

Domnilor GHEORGHE FUNAR (pentru „iobagi ai lui Soros") și EUGEN URICARU (pentru „Iago de provincie")

Szokoly Elek

Regele e gol... dar nu contează

Pudoarea excesivă a liderilor partidului de guvernămînt – și nu numai – în a discuta despre minunata haină a regelui din poveste este explicabilă. „Mitul statului național unitar" – am citat întocmai din strategia PSD pentru Transilvania – fiind

https://biblioteca-digitala.ro

cheia de boltă a filozofiei statului român, este un idol greu de interogat. (Vorba unui respectabil lider al comunității germane: vaca sfîntă nu poate fi tăiată.)

Orice dezbatere care îndrăznea să pună la îndoială dogma de mai sus fusese ani de zile surghiunită din agora cu stigmatul: trădare națională; orice dezbatere ce depășea cadrul pietrificat al miturilor naționale sacrosancte fiind, în cel mai bun caz, înconjurată de conspirația tăcerii. A fost nevoie de un deceniu de muncă calmă și migăloasă a societății civile pentru îmblînzirea reflexelor belicoase ale mentalității sociale traumatizate de istorie. Cît s-a putut. Societatea politică însă s-a dovedit a fi imună, deocamdată, la vocea acesteia. (Încercarea confiscării societății civile printr-o recentă „federalizare" guvernamentală a organizațiilor neguvernamentale nu poate fi nevinovată.) Dacă dezbaterile teoretice lansate cu ani în urmă de revista *Altera* sau de volumul colectiv *Problema transilvană*, precum și cele datorate activității de aproape doi ani a revistei *Provincia* au fost înconjurate de o tăcere semnificativă, iată că acum, cînd *Memorandumul* Provinciei adresat Parlamentului României nu mai putea fi ignorat, ne trezim în fața unor „apeluri" suspect de insistente, atît din partea liderului guvernamental cît și din cea a ministrului propagandei, de bagatelizare, minimalizare, ironizare și ignorare a documentului pentru că, chipurile, țara are lucruri mai importante de rezolvat. Acest refren obsesiv ar putea fi considerat chiar rațional dacă nu ar ascunde teama explicabilă a domniilor lor de fertilitatea ideii de descentralizare autentică și profundă, indispensabilă rezolvării problemelor „importante" ale țării, care ar duce în mod inevitabil însă la diminuarea autorității statului centralizat asupra comunităților locale autonome. Or, acest lucru depășește capacitatea de receptare a clasei noastre politice actuale.

Problemele nerezolvate ale statului național român care, iată, *are* mereu *lucruri mai importante de rezolvat*, nu sînt de dată recentă. Ele sînt de aceeași vîrstă cu statul național român însuși, și, în ciuda eforturilor susținute ale tuturor guvernărilor de după Marea Unire de a crea și o națiune unitară peste contururile statului înfăptuit/obținut, ea nu poate fi contabilizată, se pare, în contul succeselor indubitabile. Deși este tratată în continuare cu suspectă delicatețe și discreție, mitizata perioadă interbelică a României Mari n-a făcut decît să scoată la iveală profundele diferențe și incompatibilități dintre provinciile reunite. Declarațiile din epocă ale multor lideri de seamă ai românilor ardeleni/bănățeni le stau mărturie. Ele fuseseră însă repede date uitării sub presiunea vremurilor de război și a celuilalt tăvălug care se năpustise asupra țării după „eliberare". Și chiar dacă vom sări peste „epoca de aur" a celui mai consecvent patriot român în efortul de a șterge deosebirile dintre cele trei principate și în a crea națiunea română unitară în jurul partidului – care să vorbească o singură limbă, nu-i așa, „limba socialismului biruitor" –, caracterul problematic al „proiectului românesc" a devenit din ce în ce mai evident după 1989, cînd fantoma libertății nu mai putea fi reînghesuită în oala națională.

Colac peste pupăză, huntingtoni invidioși turnaseră gaz peste foc evocînd frontiere istoric constituite, pe care speram, nu-i așa, că mișcările telurice ale secolului care tocmai se încheiase reușiseră să le radă definitiv.

Sensibilitățile persoanelor, partidelor și guvernelor post-revoluționare față de termeni ca autonomie, descentralizare, regionalizare, federalizare, devoluție etc. dovedesc că statul național român este în continuare problematic și că temerile

https://biblioteca-digitala.ro

autorităților de o largă mișcare centrifugă este pe cît de reală, pe atît de explicabilă. Dar, de ce ți-e frică, nu scapi!

Programul PSD pentru Transilvania prezentat de dl. ministru Ioan Rus, cu toate confuziile și contradicțiile sale, vine să demonstreze, dacă mai era nevoie, că problemele reale pot fi amînate, nu și evitate. Îndrăzneala – poate și abilitatea – cu care a venit în întîmpinarea acestei realități mai mult decît delicate ar fi demnă de admirație, dacă nu ar face parte dintr-o strategie mai amplă și mai perversă a PDSR-ului de a confisca în bună tradiție bolșevică toate domeniile vieții sociale, de la politic la economic și de la cultural la religios. Confiscarea regionalismului este doar una dintre cele mai recente.

Faptul că discursul d-lui Ioan Rus la Conferința Județeană PSD Cluj conține afirmații copiate parcă din volumul *Problema transilvană* sau revista *Provincia* nu trebuie nici să ne mire, nici să ne inducă în eroare. Ele coincid probabil pentru că, așa cum afirmă dl. Rus însuși, „Adrian Năstase a fost primul lider politic din România care a vrut să asculte vocea Transilvaniei și Banatului" (probabil că urechile social-democrate ale d-lui prim ministru atunci „auziseră" și pericolele conflictelor de tip Kosovo care ar fi trebuit să se declanșeze, conform predicțiilor sale, acum un an și ceva în Transilvania...).

Strategii social-democrați puteau deci să audă această voce spunînd printre altele că „timp de secole, spațiul transilvan a fost spațiu european în care s-a făcut istorie și cultură europeană. Acest spațiu este normal să se întoarcă la matcă. Misiunea noastră este acum de a fi o locomotivă pentru integrarea întregului spațiu național românesc." (Vezi bibliografia indicată mai sus!) „Europa viitorului este Europa regiunilor (sic!) Trebuie să construim modele de dezvoltare regională (...) Trebuie să ne dispară inhibițiile în a vorbi despre aceste lucruri (...) Trebuie să ne asumăm o descentralizare administrativă și fiscală (...) Democrația locală este factorul stimulator al dezvoltării (...) Comunitatea locală reprezintă esența regimului democratic și factorul principal al modernizării și acest lucru trebuie să ne zbatem să fie valabil și pentru Transilvania." Fără cuvinte.

Sau: „Autonomia locală dacă ar fi redusă la simpla administrare a ceea ce există, a dotărilor colective de la nivelul județelor și localităților, ar fi lipsită de sens și de perspectivă." Sau: „Redescoperirea și revigorarea sentimentului identității comunitare vor elimina starea de pesimism față de ceea ce se întîmplă în jurul nostru (...) Pentru ardeleni valorizarea identității comunitare fiind un stimulator excepțional (...) Nu suntem de acord ca principiul autonomiei și descentralizarea să fie aplicate doar parțial din frică de a nu se ajunge la autonomie etnică sau segregare."

Mărturisesc că nu m-am putut abține să nu reproduc în detaliu aceste nobile idei rostite de un reprezentant de seamă al partidului care sabotează cu consecvență diabolică transpunerea lor în viață. Nici că se putea exprima mai clar ideea regionalismului, construită tocmai pe valoarea identității comunitare, față de cea a regionalizării, „redusă la simpla administrare a dotărilor colective".

Mai că nu-ți vine să crezi că aceste cuvinte au putut fi rostite de gura președintelui filialei județene PSD Cluj, Ioan Rus, fără să fie învinuit de ministrul de interne Ioan Rus pentru incitare la separatism teritorial. A făcut-o însă, cine altul decît dl. Funar,

https://biblioteca-digitala.ro

nu însă împotriva autorului acestor declarații insolite, ci împotriva semnatarilor *Memorandumului* Provinciei. Spre regretul meu, deși sînt unul dintre semnatarii acestuia, Memorandumul propune doar o „călduță" dezbatere intelectuală despre perspectiva unei construcții regionale a României, departe de sentințele tranșant transilvaniste ale liderului PSD.

Dar să nu ne lăsăm furați de frumusețea peisajului mioritic. Cadoul d-lui Rus (și a echipei care l-a redactat, din care dl. ministru Dâncu, se pare că nu putea să lipsească) este, din nefericire, unul otrăvit. Toate valențele moderne, europeniste ale discursului său vor fi anulate de îndată ce aceleași idei autonomiste, regionaliste, de „valorizare a identității comunitare" ar trebui să fie aplicabile și pentru...unguri. (Romii, nu mai puțin numeroși, nu au fost luați deocamdată în calculul strategic social-democrat.) Gîndirea „regionalistă" pedeseristă se blochează îndată ce vine vorba de aplicarea aceloraşi principii și în zonele unde, spre „nenorocirea" lor (*apud* Cozmâncă), românii nu sînt majoritari. Astfel aplicarea principiilor subsidiarității, descentralizării și autonomiei locale – valori fundamentale ale oricărei democrații autentice – devin automat, în cazul maghiarilor: „tendințe de enclavizare".

„Identitatea comunitară" despre care, doar cu cîteva rînduri mai devreme, vorbitorul avea cuvintele cele mai elogioase: „valorizarea identității comunitare" ca un „stimulator acțional excepțional", iată, în viziune PSD, devine un concept pur etnic. Dacă e românească e bună, dacă e unguréască e rea. Concluziile vă stau la îndemînă.

Această portavoce a strategiei PSD pentru Transilvania, dorind să dea o lovitură și mai necruțătoare iredentei maghiare afirmă, la un moment dat, că „s-a renunțat la contestarea fățișă a caracterului național unitar al statului român și se preferă obținerea « pas cu pas » a unor drepturi (...) în problema maghiarilor din România". Parșivi ungurii ăștia, dom'le. În loc să conteste fățiș caracterul național unitar al statului român, preferă să obțină drepturi. Păi, să nu dai cu ei de pămînt?

Îl putem liniști însă pe subtilul ministru de interne social și foarte democrat că nici ungurii, nici românii cu gîndire democratică nu au renunțat să conteste acest stat *național unitar român* atîta timp cît *național* înseamnă etnic român, iar *unitar* înseamnă omogen român. Și vor continua să lupte pentru obținerea „pas cu pas" a unor drepturi legitime contestînd, totodată, ceea ce este perimat în doctrina națională românească.

O altă subtilitate a președintelui clujean țintește „tactica maghiară", care „vizează desființarea miturilor naționale ale românilor și dezbinarea acestora. Una dintre temele fundamentale ale discursului maghiar este încurajarea diferențelor între românii ardeleni și cei din restul țării în scopul atenuării discursului naționalist din Ardeal și substituirii acestuia cu un discurs separatist."

Cum pot ungurii să desființeze miturile naționale ale românilor, este pentru mine o enigmă, dar ministrul de interne are, poate, informații mai cuprinzătoare de la serviciile speciale pe care le coordonează. Gura nebunului însă, adevăr grăiește: *statul național unitar* este, într-adevăr, un *mit*: „ideea separatismului este *încă* (sic!) în minoritate față de mitul statului național unitar". Putea să fi fost domnul ministru mai explicit decît atît? În același timp, e greu să afli din textul d-lui Rus dacă „atenuarea discursului naționalist din Ardeal" – urmărită nu-i așa de unguri – e un lucru bun sau unul rău, dacă „încurajarea diferențelor între românii ardeleni și cei din restul țării",

https://biblioteca-digitala.ro

susținută cu atîta fermitate chiar de domnia sa cu cîteva pasaje mai devreme prin sublinierea rolului stimulator al identității ardelene, este un lucru bun sau unul rău. Poate ne va lămuri cu ocazia discursului următor. Pînă atunci însă nu putem decît să ne bucurăm de acordul deplin asupra unei idei pe care noi înșine am subliniat-o adesea: „nu este normal ca românii sau maghiarii din Transilvania să devină obiect de tranzacție pentru Budapesta sau București." În traducere românească, oricum am întoarce-o, asta înseamnă: lăsați în pace Ardealul ardelenilor. Se pare că, dl. Funar s-a pripit atunci cînd i-a oferit d-lui Rus carnetul de membru PRM.

Ar fi trebuit să închei probabil pe acest ton mai împăciuitorist. Constatînd însă gravele confuzii ale d-lui ministru privind principiile de bază ale democrației, precum și scandalurile provocate de liderii partidului său pe tema *ever green* Har-Cov, nu pot să nu observ că originalitatea iliesciană a gîndirii democratice românești este contagioasă. Și în privința aceasta dl. Rus, spre ghinionul imaginii domniei sale, se potrivește mai de grabă cu dl. Funar.

În ciuda acestora, rolul specificității regionale, concepute pentru Transilvania ca element mobilizator al energiilor locale, se conturează cu claritate din programul „social-democrat" prezentat de dl. Ioan Rus. Într-o formațiune în care disciplina de partid este proverbială, ne vine greu să credem că strategia PSD pentru Transilvania nu este decît un act de disidență a președintelui filialei Cluj. (Nu putem ști dacă partea a doua a „strategiei", cea antimaghiară, corespunde vederilor sincere ale d-lui Rus sau adăugarea sa a considerat-o necesară doar pentru a face digerabilă prima parte pentru aripa peremistă a PSD. Eforturi deosebite pentru redactarea acestei părți nu a trebuit să facă, ea fiind preluată aproape integral din raportul SRI. Sau trebuie să deducem că „transilvanismul" original al d-lor Rus, Dâncu, Maior și ceilalți, nu servește, de fapt, alt scop decît cel pe care l-a servit și „martie negru" de la Tîrgu Mureș? Adică, ca nu cumva românii și maghiarii ardeleni să-și dea mîna peste capul politicienilor dîmbovițeni și să nu mai poată fi controlați de la centru?)

Citind textul cu bună credință putem deduce însă două lucruri importante: unul, că problema regională este una serioasă, reală, de care trebuie să te ocupi chiar dacă nu-ți face plăcere; și altul, că datorită acestui fapt partidul de guvernămînt preferă să confiște regionalismul în propriul beneficiu din mîna celor care s-ar putea preocupa chiar serios de înfăptuirea sa. Apelurile Puterii pentru bagatelizarea dezbaterii în jurul problemei regionale nu țintesc de fapt problema în sine, pe care nu o contestă, ci teama că regionalismul ar putea să fie practicat chiar de către regionaliștii înșiși: moldoveni, ardeleni, bănățeni, dobrogeni etc., care ar putea să redescopere „valoarea stimulatoare excepțională" a identității regionale în beneficiul lor propriu.

În cele din urmă, toată dezbaterea regionalistă din România atîrnă de răspunsul dat la o întrebare aparent banală: există sau nu note specifice suficient de convingătoare pentru legitimarea instituționalizării regionale? Unii sînt înclinați să vadă doar jumătatea goală a paharului, alții dimpotrivă, deși recunosc că politicile nivelatoare ale ultimelor decenii au contribuit semnificativ la golirea paharului regional. Apelul la alte tipuri de regiuni (regiunile de tip stalinist din anii cincizeci, regiunile de dezvoltare etc.) sînt în mod cert piste false, care nu fac decît să deturneze chestiunea de la esență. Specificul regional, ca și naționalitatea, nu se decretează, el se formează

https://biblioteca-digitala.ro

printr-o îndelungată istorie specifică, care se caracterizează prin „acele elemente ale structurii socio-istorice profunde, mai puțin vizibile, dar care sînt cele mai durabile și care recompun de fiecare dată sistemul de suprafață în funcție de structura de profunzime". Wallerstein, autorul acestor rînduri, numește acest ceva: fenomen geo-cultural. Or, e destul de anevoios să conteste cineva specificul geo-cultural al provinciilor istorice ale României de astăzi, știind că ele au avut fiecare istoria sa proprie, specificul său geografic, demografic, cultural, religios etc., aflîndu-se fiecare de-a lungul veacurilor în cîmpul magnetic al altor forțe geo-politice. Moldova în cîmpul de atracție ruso-polon, Valahia în cel balcano-otoman, Transilvania în cel ungaro-austriac, ca să mă refer doar la cele trei mari Pricipate istorice. Cine ar putea contesta caracterul specific al Transilvaniei, de exemplu, cu o istorie proprie bine definită, comparabilă oricînd cu cele citate drept exemple în Memorandum: Scoția, Catalonia, Flandra, Valonia, Bavaria. A ignora faptul că Transilvania a fost, totuși, un stat independent, care a durat mai mult decît vîrsta României de astăzi, putere semnatară a păcii din Vestfalia, care a beneficiat de o largă autonomie și în cadrul coroanei ungare, și în cel al imperiului habsburgic, constituind, de fapt, o punte între Occident și Orient, și a considera că această îndelungată istorie specifică nu a lăsat amprente adînci în cultura, mentalitatea, psihologia, comportamentul, cutumele popoarelor convietuitoare în acest spațiu, care să nu se lase cu modificări cultural-genetice relevante, capabile să determine pînă astăzi (în ciuda prezenței jucătorilor de table din fața blocurilor, a manelelor, a murdăriei și a cenaclurilor păuniste generalizate) comportamente specifice, dovedește ori miopie intelectuală, ori tendențiozitate politică.

Reacțiile comentatorilor la fenomenul regionalist a cuprins o largă paletă pitorească, de la vulgaritățile agresive ale unor vadimi sau funari, suspinele conștiinței naționale ale lui Octavian Paler sau C. T. Popescu, la denunțurile patriotarde ale unui Ilie Șerbănescu, Alina Mungiu și turma micilor oportuniști, care n-au vrut să scape ocazia telegramelor de adeziune. Cele dictate de rationalismul calm și cumpătat al unui Dan Pavel sau Cornel Nistorescu merită o analiză mai profundă și mai cuprinzătoare pe care nu mă încumet s-o fac acum. Nu pot să trec însă fără reacție pe lîngă o voce europeană care, de astă dată, pare să se fi lăsat atrasă în vacarmul disonant al falsetelor. Dacă unii intelectuali români, ca și dl. Rus, de altfel, se tem de punerea în evidență a „diferențelor dintre românii ardeleni și cei din restul țării", iată că unii intelectuali bănățeni, considerîndu-se mai „fruncea" decît ardelenii sau temîndu-se să nu fie implicați în disputele etno-comunitare din Ardeal, poate și pentru a face ochi frumoși amicilor de peste munți, deși se consideră mai occidentali decît vienezii, preferă să facă apologia diferențelor față de ardeleni decît să reflecteze asupra diferențelor specifice față de conaționalii din spațiul extracarpatic, incomparabil mai evidente. Să fie o formă particulară de discreție sau eroare de calcul? Nu doresc să intru într-o analiză detaliată a teoriei *federalizării mafiilor* care, contrar intențiilor autorului (Mircea Mihăieș), nu face decît să compromită noțiunea de descentralizare în sine și să ridiculizeze conceptul fundamental al oricărei democrații autentice: subsidiaritatea. Pentru că mafiile și birocrații, dacă e să se reproducă, nu o fac doar la nivelul provinciilor istorice anatemizate – cum își exprimă domnia sa temerea –, ci la toate nivelurile descentralizate ale statului, indiferent cum s-ar numi ele. De ce ar

https://biblioteca-digitala.ro

trebui să fim îngrijorați numai de proliferarea mafiilor regionale? După incursiunile ironice pe care le comite la adresa provinciilor istorice, ulterior în zadar mai revine autorul la declarații de adeziune față de „descentralizarea radicală" și o „Românie regîndită din temelii", dacă concluzia domniei sale este, de fapt, cea caragialescă: să se modifice pe ici pe colo, dar să nu se schimbe nimic. Nu doresc să reiau nici silogistica originală referitoare la frontierele provinciilor *istorice,* ca și cum n-am ști despre ce vorbim, nici să reproduc *palerismele* deja arhicunoscute, care nu onorează pana autorului bănățean. Eu însumi bănățean fiind însă, pe mine mă șochează de cîte ori mă lovesc de mitul *Banatului liberal și pro-occidental* în comparație cu *Transilvania retrogradă.* Chiar dacă nu contest că la Cluj, așa cum afirmă și autorul, a triumfat strepezitul, compactul, intolerantul „românism". (Ne-am putea întreba, totuși, dacă nu cumva bănățeanul Gheorghe Funar este liderul acestui „românism" clujean intolerant, dacă nu cumva lugojanul Iosif Constantin Drăgan este mecena naționalismului românesc de pretutindeni, dacă nu cumva timișoreanul Valeriu Tabără este președintele celuilalt partid naționalist-extremist, PUNR?... Dacă nu cumva consilierii „liberali" ai orașului de pe Bega sînt cei care s-au opus tăblițelor plurilingve în Timișoara, în timp ce în Ardealul „retrograd" multe orașe au adoptat acest gest tolerant față de alteritate etc.?) Da, aparent Banatul este cea mai occidentală regiune a României. Faimoasa toleranță bănățeană însă, din păcate este – ca și mitul românului pașnic și al paradisului României interbelice – un adevăr șchiop. Este toleranța față de o alteritate multicoloră, caleidoscopică, dar cantitativ nesemnificativă, pe cale de dispariție, o floare la butoniera românului bănățean, pe care o afișezi, pentru că nu-ți cere și nu trebuie să-i dai nimic. Este toleranța față de un pluralism atomizat, o multitudine de frînturi de alterități private, deja incapabile să se coaguleze în comunități, o toleranță în spiritul liberalismului clasic, nu foarte diferit, în esență de acel ceaușism incipient care decretase „limba comună" a socialismului biruitor și în care minoritățile jucau (încă!) îmbrăcate în porturile lor naționale însă pe muzică populară... românească.

Unele întîmplări vorbesc despre esențe mult mai profunde decît pare la prima vedere. Mă aflam la Timișoara cînd a fost depusă piatra de temelie a bisericii... „studenților". Nu știu dacă a fost ridicată pînă la urmă și biserica, una dintre cele peste 1000 de biserici ortodoxe clădite după Revoluție. Sîntem în 1990 sau 91. Sobor de preoți (ortodocși), autorități, public, întreaga floare a intelectualității liberale timișorene. Dar nu am auzit pe nimeni întrebîndu-se: ce-i aia „biserică studențească"? Ce religie o mai fi și asta? Atît de firesc li s-a părut tuturor liberalilor bănățeni că „biserica studenților" nu putea fi decît...ortodoxă. Cam aceasta este diferența dintre liberalismul bănățean și cel ardelean, cel al „provincialilor retrograzi". Spiritul transilvan, atît cît a mai rămas din el, nu dorește să impună unitatea prin pulverizarea și atrofierea diversității identitare comunitare.

În privința structurii statului național român, sîntem cu toții de o discreție jenantă. Deși – „regionaliști" sau „unioniști" – sîntem cu toții de acord, că el nu funcționează. Performanțele sale umplu cartea recordurilor negative. De optzeci de ani această maioneză se taie. De doispezece ani, în deplină libertate și nesiliți de nimeni, ne învîrtim în jurul cozii. În ciuda autoamăgirilor sezoniere, continuăm să fim de rîsul Europei. Toți știm asta, din cînd în cînd o și spunem. Dar în privința structurii statului național

https://biblioteca-digitala.ro

român rămînem inflexibili. Nu-i nimic dacă nu funcționează. „Tratamentul bolii de care suferă România nu este regionalizarea – declară fostul bard ceaușist, astăzi senator PSD –, ci unitatea națională. Noi nu sîntem suficient de mulți în țară, în cuprinsul granițelor, cîți ar trebui să fim și cu cei din Basarabia și Bucovina de Nord." Ce poți să mai adaugi la astfel de partituri de tip România Mare, în timp ce în fața ochilor Europei se flutură drapelul cu douăsprezece stele?

Căutarea soluțiilor inedite este, credem noi, de datoria fiecărui patriot autentic. Memorandumul provincialilor a fost semnat inițial de treisprezece persoane. De atunci s-au mai adăugat mulți alții. Dl. Sabin Gherman se laudă cu zeci de mii de susținători. SRI-ul o fi știind mai bine. Nu avem motive să ne îndoim că strategia pentru Transilvania a d-lui Ioan Rus are, de asemenea, numeroși susținători.

Dilema d-lui Cornel Nistorescu mi se pare semnificativă: „Și atunci m-a fulgerat gîndul că s-ar putea ca, în ciuda mîniei proletare exprimate la vîrful clasei politice, populația, într-o anume proporție, să aibă altă părere. Cîți? De unde? Dacă sînt doar zece- cincisprezece, treacă-meargă. Dar dacă sînt mai mulți? Mai mulți decît ne imaginăm?"

Chiar dacă un sondaj nu poate înlocui un recensămînt, informațiile oferite de acesta ar putea fi folositoare. Atunci cînd, în ciuda unei educații de mai multe decenii, a unor campanii de intimidare, amenințări guvernamentale, a ademenirilor de tipul „statutului maghiarilor", a bombardamentelor etniciste de toate felurile și din toate direcțiile, aproape un sfert dintre românii ardeleni și aproape jumătate dintre maghiarii ardeleni se declară mai degrabă ardeleni decît români sau maghiari, iar clasa noastră politică nu se lasă dezlipită de icoana statului național unitar, e cazul ca, în sfîrșit, să strige cineva în gura mare: regele e gol!

Sondajul cu pricina a fost efectuat de institutul Metro Media Transilvania al d-lui ministru al informației, Vasile Dâncu. Nu avem motive să ne îndoim de autenticitatea datelor.

Molnár Gusztáv

Europa neocarolingiană

Odată cu extinderea spre est preconizată pentru 2004 a Uniunii Europene se încheie o epocă în istoria integrării europene de după cel de-al doilea război mondial. După Europa de Sud, Marea Britanie și Europa de Nord, va veni și rîndul și „marginii" (Hajnal István) celei mai problematice, est-central-europene a teritoriului carolingian ce poate fi socotit nucleul civilizației occidentale să se cupleze – de data aceasta definitiv – la acea parte a Europei care tocmai prin lărgirea amintită va ajunge în pragul unei modificări constituționale echivalente cu o veritabilă revoluție instituțională. Cele opt state est-central europene (Slovenia, Ungaria, Cehia, Slovacia,

https://biblioteca-digitala.ro

Polonia, Lituania, Letonia, Estonia) menționate la întîlnirea la vîrf de la Laeken din decembrie 2001, alături de cele două insule mediteraneene, constituie un teritoriu unitar aflat în imediata vecinătate a Uniunii Europene nu numai din punct de vedere geografic ci și în sens istoric și cultural. Cu aceasta se pune punct îndelungatului proces de aculturație a periferiilor răsăritene, devenite componente ale *Occidens*-ului în cursul secolelor 10–11, respectiv, în cazul țărilor baltice, în secolele 13–14. Prin integrarea lor, aceste țări, fără îndoială mai puțin dezvoltate decît media UE și mai cu seamă decît zona-nucleu a Uniunii Europene, vor fi de-acum participante active la crearea uniunii politice, acțiunea comună europeană de cea mai mare anvergură.

Uniunea Europeană însă – după cum precizează și *Declarația* adoptată la ultimul *summit* de la Laeken – are în vedere mai mult decît atît. Înainte de toate ar dori să invite „mai mult de zece țări" în rîndul membrilor săi, vrînd, în finalul acestui proces de lărgire, „să pună punct unuia din cele mai întunecate capitole ale istoriei europene: al doilea război mondial și divizarea artificială a Europei decurgînd din acesta". Miza este crearea Europei unitare, a acelei Europe a cărei „unică frontieră o constituie democrația și drepturile omului", care e deschisă tuturor acelor țări „care țin seama de valori fundamentale ca alegerile libere, respectul minorităților și respectul domniei legii".

Dacă Uniunea Europeană dorește să se mențină ca o unitate politică coerentă, o instituție funcțională și ca o autoritate publică legitimă, acceptată de cetățenii UE, trebuie să țină seama neapărat de diferențele nici pe departe doar de natură semantică dintre Europa unitară (*unified*) și unită (*united*). Cea dintîi presupune o convergență a legilor nescrise ale comportamentului uman, a mentalităților și instituțiilor juridice și politice perfect funcționale – la un grad ce se poate atinge doar în decursul așa-numitelor procese istorice de lungă durată și chiar și în acest caz ea rămîne doar o posibilitate istorică pe care doar necesara voință politică și jocul favorabil al contingențelor istorice o pot transforma într-o realitate viabilă. Cea de-a doua, adică Europa unită, armonizată, se poate, tocmai dimpotrivă, constitui doar dacă, alături de Europa unitară, de crearea și prezervarea uniunii politice ca interes și valoare supremă, se va ține seama la modul cel mai serios și de particularitățile, valorile și interesele specifice ale „celeilalte Europe", nu mai puțin importantă din punctul de vedere al identității culturale europene decît Europa Occidentală. Este vorba de Europa estică și sud-estică, de țările ce aduc cu sine moștenirea civilizației bizantine de odinioară, neevitabilă din punct de vedere religios și tocmai de aceea conștient asumată, dar oarecum incomodă în sens social și mai cu seamă politic.

Între cele două Europe – mai ales în zona lor frontalieră – au existat, există și fără îndoială că vor exista și în viitor translații și coincidențe, anumite țări sau părți de țară pot ține și de-o parte și de alta. Însă – în ceea ce privește viitorul – nu se poate concepe sub nici o formă, fără a leza serios atît interesele Europei Occidentale cît și pe acelea ale Europei de Est, ca, de pildă Europa unitară, adică Europa ca uniune politică, să se extindă asupra Europei de Est ca teritoriu cultural sau de civilizație specific în totalitatea sa. Excepții sînt posibile oricînd, dar acelea nu fac decît să confirme regula.

Nu e de conceput înainte de toate din cauză că în sensul deciziilor adoptate la amintita conferință de la Laeken din decembrie 2001 Uniunea Europeană, ținînd seama de a.n. criterii de aderare de la Copenhaga, ia în considerare aderarea a cel mult zece țări

https://biblioteca-digitala.ro

pînă în 2004 – şi printre acestea nu figurează nici o ţară est sau sudest europeană. În declaraţia comisarului european pentru integrare Günter Verheugen, publicată în numărul pe ianuarie 2002 al revistei economice germane *Wirtschaft und Markt*, lucrurile sînt formulate fără echivoc, atît în sens pozitiv cît şi în sens negativ: el nu precizează doar că „cine se simte destul de puternic pentru a primi şase ţări cu 63 milioane de locuitori trebuie să poată suporta şi zece ţări cu 75 milioane de locuitori", dar şi că admiterea celor douăsprezece ţări (adică în afara celor zece: România şi Bulgaria) aflate la ora actuală în tratative cu Bruxelles-ul „nu e nici dezirabilă, nici realizabilă".

Aceasta, desigur, n-ar constitui în sine o problemă cu adevărat importantă pentru Europa estică şi sud-estică, deoarece în momentul de faţă nu e încă, într-adevăr, pregătită nici din punct de vedere economic, nici din punct de vedere politic pentru aderare şi, în acelaşi timp, Uniunea s-a angajat să accepte „mai mult de zece" ţări printre membrii ei. Problema majoră decurge din faptul că, odată cu prima rundă de aderare preconizată a se încheia înainte de alegerile pentru Parlamentul European programate pentru vara lui 2004, se înscrie în linie dreaptă şi procesul de reforme instituţionale, nu mai puţin decisiv din punctul de vedere al Uniunii Europene.

În martie 2002 îşi începe activitatea Convenţia pregătitoare a reformei constituţionale a Uniunii, al cărei raport va fi înaintat Consiliului Europei în iunie 2003. Diversele guverne vor avea deci la dispoziţie un an şi mai bine pentru a-şi contura poziţia în legătură cu hotărîrile ce urmează a fi adoptate la conferinţa interguvernamentală care va începe în septembrie 2004 – de-acum cu participarea cu drepturi depline a noilor membri – şi se va încheia cu întîlnirea la vîrf a Consiliului Europei, în decembrie 2004. Documentul final adoptat de Convenţie va conţine fie diverse opţiuni, semnalînd gradul de susţinere de care se bucură fiecare dintre ele, fie recomandări, în măsura în care se va realiza un consens.

Problema cea mare e cum vor fi tratate opiniile separate. Întrucît miza conferinţei interguvernamentale e uriaşă, vor exista fără nici o îndoială disensiuni între statele membre. „Britanicii, danezii şi suedezii, de pildă – scrie Peter Ludlow, director al Centre for European Policy Studies din Bruxellles – se vor vedea puşi în faţa unor sfidări pe care guvernele lor le-au evitat pînă acum în mod consecvent şi pentru acceptarea cărora alegătorii nu sînt pregătiţi. Şi printre ţările candidate pot exista disidenţi. După cum arată şi exemplul irlandez, într-un proces care se bazează, în principiu, pe votul unanim, părerea diferită chiar şi a unui singur stat poate crea serioase probleme pentru toţi cei vizaţi. Ţinînd cont de natura probei definitorii din 2004, putem presupune că problemele de acest fel se vor ivi în forme încă mai grave ca pînă acum. Compromisurile bazate pe excepţii de genul celor care le-au dat satisfacţie danezilor în 1992 sînt pur şi simplu inaplicabile într-o situaţie în care statele membre vor trebui să se pronunţe în legătură cu capacitatea lor de a accepta un tratat de bază şi nu doar dacă sînt sau nu de acord cu extinderea competenţelor Uniunii."

În situaţia dată, scenariul cel mai verosimil e că cele şase state fondatoare, semnatare ale Tratatului de la Roma din 1957 (Germania, Franţa, Italia şi statele Benelux) vor propune crearea unei uniuni politice care să epuizeze în esenţa sa criteriile statalităţii comune. Această propunere trebuie să vină din partea lor cu atît mai mult cu cît – după cum remarca în 1964 Paul-Henri Spaak, fostul ministru de externe al

https://biblioteca-digitala.ro

Belgiei, unul dintre principalii artizani ai Europei celor şase – „cei care au pus pe picioare Tratatul de la Roma... nu l-au conceput ca avînd în primul rînd caracter economic, ci l-au văzut ca pe una din etapele drumului către uniunea politică". Se pare că, la aproape jumătate de secol după naşterea, cu contribuţia decisivă a statelor Benelux, a Uniunii Economice Europene, a devenit, în sfîrşit, într-adevăr actuală uniunea politică, crearea statalităţii europene.

Pe lîngă moneda comună deja existentă, criteriile statalităţii europene vor conţine, după toate probabilităţile, reprezentarea proporţională la nivel unional şi guvernarea legitimă, pe bază de reprezentativitate, politica externă şi de apărare comune şi, în sfîrşit, dar nici pe departe în ultimul rînd, constituţia unională. „Necesitatea unui document fundamental similar unei constituţii decurge pînă la urmă – subliniază Ludlow – şi din aceea că cele mai multe state membre şi cu deosebire acelea care au subscris uniunii monetare şi-au asumat şi pînă acum obligaţii extrem de importante, astfel că acestea trebuie susţinute de un limbaj, de legi care să le faciliteze îndeplinirea, să întărească solidaritatea şi să bareze calea unor opinii divergente. Cei ce stau pe tuşă pot avea bune motive să procedeze astfel. Majoritatea partenerilor lor au depăşit însă punctul de unde nu mai există cale de întoarcere, tocmai de aceea nu pot depinde de cei ce bat drumuri separate sau sînt doar spectatori ai evenimentelor." Într-un cuvînt, participarea la procesul constituţional ce conduce la crearea uniunii politice nu este obligatorie, dar cei ce nu doresc să ia parte la el nu pot nici să împiedice înaintarea celorlalţi. În decembrie 2004 va lua deci sfîrşit îndelungata incertitudine care planează asupra problemelor „calităţii statale existente în fapt a UE" şi „graniţelor teritoriale ale UE" (Josef Janning).

Este evident că aceste două probleme îşi pot avea răspunsul doar împreună şi simultan: dacă nu vor exista un stat european şi o constituţie europeană, atunci numărul statelor membre ale Uniunii Europene poate trece cu uşurinţă şi peste treizeci. Într-un studiu demn de toată atenţia William Wallace aminteşte, în afară de România şi Bulgaria, care au început tratativele de aderare după decembrie 1999, de Turcia, a cărei candidatură este formal recunoscută, precum şi de Norvegia şi Elveţia, care îndeplinesc cu prisosinţă criteriile de aderare, drept potenţiali candidaţi. Croaţia post-tudjmaniană, statele sud-est-europene, slabe şi marcate de conflicte interne (Albania, Macedonia, Bosnia şi Iugoslavia), cărora hotărîrea Consiliului Europei din iunie 1999 de la Köln le-a creat iluzia unei eventuale integrări într-un viitor oarecare, de asemenea Ucraina, al cărei scop pe termen lung are în vedere ralierea la UE, Gruzia, Armenia, care mai curînd sau mai tîrziu îşi va schimba guvernul actual, apoi Moldova „rămasă de izbelişte" în absenţa perspectivei aderării şi, în fine, Marocul, a cărui aderare pusă oficial pe tapet încă din 1987 nu mai poate fi, după acceptarea candidaturii Turciei, socotită tabu. În final, istoricul britanic îşi desăvîrşeşte această viziune de extindere dincolo de hotarele Europei a Uniunii Europene prin posibila aderare a Rusiei şi Israelului.

Faţă de perspectiva volatilă a unei Europe eliberate de jugul statatalităţii, practic nelimitată şi fără identitate, viziunea Europei politice dispunînd de o identitate statală clară şi precis conturată apare mult mai serioasă şi mai realistă. Convenţia funcţionînd sub îndrumarea lui Giscard d'Estaing, atît de ataşat cauzei Europei politice, se poate dovedi cu uşurinţă – după cum se afirmă într-un articol de fond din *Le Monde* – „o

https://biblioteca-digitala.ro

cutie a Pandorei instituțională", „poate induce o dinamică și se poate emancipa de cei ce au conceput-o, așa cum Convenția de la Philadelphia din secolul al 18-lea a purtat cele treisprezece state americane mai departe decît și-ar fi dorit-o ele".

Chestiunea cea mai spinoasă se va ivi fără îndoială în legătură cu modalitatea de a rezolva problemele acelor state membre care în 2004 nu vor dori să avanseze în direcția uniunii politice. Căci „va fi extraordinar de dificil", cum remarcă extrem de judicios Peter Ludlow în studiul citat, „să se conceapă un sistem care să le asigure țărilor ezitante în a face pasul următor acele drepturi de care, în conformitate cu acordurile actualmente în vigoare, dispun".

Dacă va exista deci o uniune politică dispunînd de semnele distinctive ale statalității – și de bună seamă că va exista, deoarece *de facto* există deja și acum –, atunci chestiunea granițelor teritoriale, mai precis a trasării clare a acestora, se va pune în *cadrul Uniunii Europene* cuprinzînd douăzeci sau mai mulți membri în decembrie 2004. În măsura în care deplasarea decisă, sancționată constituțional în direcția uniunii politice va fi pusă pe tapet nu numai ca inițiativă franco-germană ci, așa cum am mai amintitit, ca propunere comună a „fondatorilor" semnatari ai Tratatului de la Roma, există șanse serioase ca ea să se bucure de sprijinul unei majorități clare atît din rîndul actualilor membri cît și din acela al celor ce vor adera în 2004. Dacă așa se va întîmpla, atunci denumirea de Uniune Europeană va căpăta o încărcătură nouă și va trebui să se găsească o nouă denumire și un nou mecanism pentru cei ce nu pot sau nu vor să adere la aceasta, dar la care, firește, atît uniunea politică ca entitate statală, cît și statele membre alcătuind uniunea vor participa ca membri cu drepturi depline. Asta deoarece nimic nu justifică pierderea de către cei ce vor trece la un nivel mai înalt al integrării a calității de membru dobîndite pe o treaptă inferioară a integrării și drepturile aferente calității de membru exercitate la nivelul dat.

Foarte multe depind de natura raportării diverselor țări la uniunea politică, mai precis dacă aceasta va fi similară celei față de uniunea monetară. Astfel, de exemplu, putem fi aproape siguri că Marea Britanie și Danemarca se vor sustrage Europei politice, după cum au rămas și în afara Europei monetare. Un rol oarecare poate avea aici și istoria, un fel de determinism istoric impunîndu-se cu o anume specificitate, căci e frapant faptul că e vorba tocmai de acele două țări care și-au păstrat și cu 1200 de ani în urmă autonomia față de imperiul carolingian și astfel n-au acceptat nici moneda comună introdusă pe la 800 de Carol cel Mare. Aceste două țări se situează, ce-i drept, în afara zonei „carolingiene", dar nu se simt marginale și poate de aceea nici nu conștientizează riscurile politicii pe cont propriu. Ceea ce, din fericire, nu se poate spune despre țările Peninsulei Iberice, despre Irlanda, Finlanda și Grecia. Dintre țările est-central-europene cu mari șanse de a deveni în 2004 membre UE, Slovenia, Ungaria și Slovacia precum și țările baltice vor adera mai mult ca sigur la uniunea monetară și politică, așa cum a fost și va fi ea constituită de către „nucleul carolingian" (pe de o parte, deoarece vor fi capabile să corespundă cerințelor suplimentare de aderare, pe de altă parte, pentru că sînt cît se poate de conștiente de precaritatea lor geopolitică decurgînd din situarea lor periferică). Nu e imposibil însă ca Cehia și Polonia, datorită fricii istorice nutrite față de Germania și supraevaluării importanței europene a lumii anglosaxone, să urmeze exemplul britanic și danez.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce privește amănuntele, tabloul – cu valoare de ipoteză – pe care l-am schițat poate suferi, firește, modificări, dar, în ceea ce privește esența, e puțin probabil să se dovedească fals. Aceasta întrucît aspectul esențial al întregii construcții europene e că uniunea politică nu e mai largă decît cea economică, ci mai strîmtă. Ideal ar fi ca uniunea politică să se suprapună pur și simplu uniunii monetare și în viitor să se dezvolte împreună cu ea, dar acest lucru nu poate fi luat drept sigur, căci deplasarea constituțională către statalitatea comună se poate dovedi în cazul unor țări mult mai dificilă decît introducerea monedei comune.

Proiectul uniunii politice sau „federației paneuropene" alcătuit de fostul ministru de externe român Adrian Severin și Gabriel Andreescu, copreședinte al Comitetului Helsinki de la București, pleacă și el de la ideea că probabila epuizare a tradiționalei dinamici integratoare a UE, care va interveni odată cu extinderea sa estică din 2004, necesită un răspuns materializat printr-o inițiativă de mare anvergură, vizînd crearea uniunii politice europene. Întrucît după aderările din 2004 Uniunea Europeană în forma ei actuală nu va mai fi capabilă de integrarea altor membri, trebuie constituită o „federație structurată", în care acceptarea politică, adică dobîndirea calității de membru cu drepturi depline în sens politic, se poate produce imediat, în vreme ce accesul la substructurile economice, financiare etc. s-ar petrece și pe mai departe treptat, funcție de nivelul de pregătire al candidaților. Astfel, orice stat european „multicultural" și „civic", care reformează așadar, acolo unde e necesar, logica statelor-națiune, acceptînd Constituția Europeană ca expresie a valorilor europene comune și determinantă a instituțiilor paneuropene, ar putea adera. Aceasta din urmă presupune, pe lîngă un Parlament European ales prin vot direct, și un senat compus din șefi de stat aleși direct la nivelul respectivelor state, care „va lua decizii în legătură cu acele subiecte extrem de sensibile și cu caracter vital pentru statele federate, care se adoptă prin consens". „Atunci cînd consensul este blocat de un singur stat, Senatul European poate decide cu majoritate calificată organizarea unui referendum în statul care și-a exercitat veto-ul."

Problema principală a acestei viziuni curajoase, conținînd numeroase elemente demne de luat în considerare, nu e aceea că ignoră nemotivat Rusia (nu e clar de ce într-o asemenea macrostructură în care se regăsesc Ucraina, Belarus, țările transcaucaziene și Turcia de ce n-ar încăpea și Rusia), în vreme ce cooptează în mod exagerat America (proiectul bucureștean nu poate concepe forțele armate europene decît exclusiv în cadrul NATO). În spatele limitelor ce apar la nivelul contingențelor geopolitice se ascunde o problemă mai profundă, care nu poate fi surprinsă decît printr-o abordare istorico-geopolitică: ignorarea rolului civilizatoriu specific al Europei „carolingiene". Deși în studiu – caracteristic, ca izvor de primejdii – apare și posibilitatea unei federații constituite din „nucleul dur" al UE, pe aceasta autorii o califică drept inacceptabilă, „întrucît maximizează interesele nucleului, în defavoarea statelor din afara lui, frînînd și pervertind procesul integrării".

O construcție utopică se contrapune aici formulei evolutive organice a unei civilizații, un voluntarism instituțional gîndit în termeni paneuropeni acelei creativități instituționale unice în lume care constituie caracteristica principală a Europei Occidentale. Nu e vorba aici de excludere, nu e vorba nici de vreo preemțiune, ci de

https://biblioteca-digitala.ro

capacitatea evolutivă constantă care, fără nici o îndoială, se află în legătură cu condiţiile naşterii civilizaţiei vest-europene. „Caracteristicile dezvoltării occidentale – scrie Szűcs Jenő în studiul său dedicat analizei particularităţilor structurale ale regiunilor istorice ale Europei – coboară pînă la condiţiile genezei şi pot fi înţelese în bună măsură din contrastele faţă de alte civilizaţii.(...) Occidentul... a început prin a destrăma şi fărîmiţa în decursul a numai trei secole (sec. 6–8), făcîndu-le aproape de nerecunoscut, ambele formule statale în tensiunea cărora iar mai apoi în paralelismul lor pe termen scurt fusese conceput. Autoritatea publică de tipul suitelor, bazată pe sacralitate, a *regnurilor* germane a dispărut, ca şi sistemul instituţional al *Imperiului* şi dreptul roman."

„Dezintegrarea politico-socială" considerată crucială de către Szűcs Jenő, destrămarea celor două „formule statale" ireductibil opuse trebuie să fi creat pentru praxisul creştin – în mod originar de tip „răsăritean" – al transcendenţei prezente şi active în lume un asemenea mediu singular, „occidental", în care continua progresiune social-politică, creativitatea instituţională să fi devenit o formă de fiinţare-în-lume, singura garanţie a supravieţuirii. Una din formele de manifestare cele mai demne de atenţie ale acestei creativităţi instituţionale a fost în cursul evului mediu şi al renaşterii timpurii organizarea pe orizontală şi pe verticală a diferitelor niveluri de putere (entităţi de drept public, „provincii", dacă doriţi) în cadrul unei macrostructuri politice (principial, la nivel de civilizaţie, un „imperiu"). Uniunea politică aşezată pe baze federative a cărei creare şi în acelaşi timp constituire organică se află azi la ordinea zilei poate fi doar o Europă „neocarolingiană" sau nu va fi deloc.

Gînditorul politic paradigmatic al acestei Europe este, în lectura postmodernă de azi, extrem de actualul Johannes Althusius, primarul Emdenului („Geneva Nordului") din Frieslandul situat în apropierea graniţei olandeze, care a fost invitat la conducerea oraşului după apariţia operei sale *Politica Methodice Digesta* (1603) şi care a reprezentat cu succes pînă la moartea sa survenită în 1638 interesele acestei mici „republici" nordice calvine în faţa principelui luteran al provinciei şi a împăratului catolic al Imperiului Romano-German. În opoziţie cu teoria suveranităţii statale nelimitate, la modă în Europa epocii moderne, Althusius era de părere că funcţionarul public suprem al imperiului „exercită doar atîta autoritate publică (*jus*) cîtă i s-a cedat în mod explicit de către membrii asociaţi sau corpurile imperiului. Iar ceea ce nu i s-a cedat rămîne sub controlul poporului ori al asociaţiei universale. Aşa fel este natura mandatului contractual. Cu cît e mai mică puterea celor care domnesc cu atît rămîne imperiul mai sigur şi mai stabil". Pentru de altfel profund religiosul Althusius era evident că legea fundamentală a imperiului edificat pe baze federale nu poate fi decît laică şi că „nu rezidă în nimic altceva decît în anumite înţelegeri (*pacta*), prin care oraşele şi provinciile se întrunesc şi consimt ca, prin strădanii comune, sfătuindu-se între ele şi într-ajutorîndu-se, să constituie şi să apere o comunitate de state".

Nu e vorba aici de nici un fel de Imperiu emanat de la Dumnezeu, de nici un fel de „esenţă" istoriceşte predeterminată, ci de „creaţie" întru totul conştientă, de „constituire", de ceva ce e *par excellence „gesellschaftlich"*. Ceea ce nu este, totuşi, pur voluntarism, ci ceva ce se înscrie într-o tradiţie specifică, după care „divinul" nu e un dat substanţial, ci naştere, generare, o lucrare care, dacă se dovedeşte durabilă, dacă izbuteşte, dacă – aşa cum stă scris la *Faptele Apostolilor* – nu „se va nimici"(*5.*

https://biblioteca-digitala.ro

38), atunci, în cadrul acelui mediu cultural în care religia nu şi-a pierdut încă total relevanţa, se poate interpreta, la urma urmei, şi ca lucrare a lui Dumnezeu în societate.

După asemenea antecedente e pur şi simplu de neimaginat ca noul „imperiu federal" să nu ia naştere în aceeaşi zonă. Nu e însă vorba şi de faptul că realizarea acestei macrostructuri politice postmoderne poate fi dată drept sigură. „Predeterminarea" implicată de procesele de lungă durată ale civilizaţiei vest-europene se rezumă doar la faptul că statalitatea europeană *poate* lua naştere tocmai aici şi nu în altă parte. Ne este îngăduit, ba poate chiar şi trebuie să credem că poate lua naştere. Dar asta nu înseamnă decît să credem că ceea ce creăm „prin strădanii comune, sfătuindu-ne între noi şi într-ajutorîndu-ne", aşadar prin vrere umană, rămîne.

Acel rol de excepţie pe care zona „carolingiană" l-a jucat şi îl joacă şi azi în procesul specific vest-european de edificare statală nu înseamnă, firește, că în această uniune nu pot avea acces decît ţările sau provinciile aparţinînd de imperiul de odinioară al lui Carol cel Mare. Dacă Europa celor şase a devenit imediat după 1957 un model de urmat pentru întregul Europei Occidentale, aceasta se poate spune cu şi mai mult temei despre o nouă construcţie instituţională, iniţiată de Europa integrată deja de către nucleul „carolingian". Cu acea diferenţă esenţială că acum pur şi simplu nu mai e timp pentru succesiunea diverselor etape îndelungate de aderare: sursa iniţiativei trebuie să fie în mod legic aceeaşi, dar de data aceasta „ctitoria" are sens doar dacă atît majoritatea actualelor state membre ale UE cît şi a celor ce urmează a fi admise în 2004 vor vrea să se integreze.

Am amintit mai înainte că Anglia, Danemarca (eventual şi Suedia) se vor menţine în afara uniunii politice. Dar nici în cazul celorlalte ţări afiliate mai de mult sau mai de curînd celor şase nu putem şti cum vor suporta noua statalitate şi cum se vor comporta în noul cadru statal „imperial". Aş aminti, doar cu titlu de exemplu, Ungaria, care – fără a socoti acum Transilvania, intrată după dezastrul de la Mohács pe o traiectorie aparte din punct de vedere geopolitic – s-a reintegrat în totalitatea ei în comunitatea „creştină" vest-europeană graţie războiului „civilizatoriu" de eliberare al Habsburgilor. În timp ce în Europa de Sud-Est, populată în marea ei majoritate de ortodocşi, şi în cadrul acesteia în primul rînd la curtea domnului Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino, dispunînd de un anume spaţiu de manevră politică, „ideea bizantină – ideea de restaurare a împărăţiei de răsărit nu murise", Austria, campioana *reconquistei* occidentale, se străduia mai mult întru reînvierea statului ungar medieval, a imperiului Sfîntului Ştefan, căci aceasta corespundea mai mult intereselor de expansiune răsăriteană a imperiului habsburgic şi, în acelaşi timp, îi marca şi hotarele. Toynbee arată că imperiul Habsburgilor a fost măcinat, de fapt, de contradicţia irezolvabilă dintre interesul de putere ce-l mîna către înglobarea întregii Europe de Sud-Est şi interesul de natură culturală sau de civilizaţie, ce l-a îndemnat să nu se lase atras de perspectiva integrării numeroşilor credincioşi ortodocşi aflaţi sub stăpînire otomană.

Dacă examinăm problema menţinerii autonomiei şi structurii instituţionale specifice ale regatului ungar din punctul de vedere al dilemei cu care se confrunta Austria, reiese că acest statut de excepţie nu s-a datorat neapărat, mai precis: nu exclusiv, forţei şi succeselor opoziţiei maghiare, mai întîi a stărilor şi mai apoi naţionale, ci era şi în favoarea autoapărării coerenţei de civilizaţie a provinciilor austriece propriu-

https://biblioteca-digitala.ro

zise în fața teritoriilor ungare mai puțin dezvoltate. Consecința fatală din punctul de vedere al supraviețuirii imperiului a fost că Ungaria, menținîndu-și autonomia în ordine instituțională, adică rămînînd și pe mai departe în afara Europei „carolingiene", n-a ales, în cursul devenirii naționale moderne, calea austriacă, ci pe cea franceză, mult mai îndepărtată și încă mult mai străină condițiilor sale. Prin aceasta, națiunea dominantă a părții răsăritene a monarhiei habsburgice le-a oferit croaților, slovacilor, rutenilor, sîrbilor și românilor de pe teritoriul Ungariei istorice un model de secesiune, și nu unul de integrare, ceea ce a condus, în final, la dezintegrarea inevitabilă a Monarhiei Austro-Ungare.

Și acest exemplu istoric arată că o integrare ambiguă poate comporta, ce-i drept, avantaje pe termen scurt, dar pe termen mai lung poate conduce la dezintegrarea structurii receptoare și dominante. Tot astfel, dacă în 1945 Stalin n-ar fi impus integrarea statelor central-europene dispunînd de o cultură politică extrem de diferită de cea est-europeană (RDG, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia), state în care au fost, în cele din urmă, concepute și puse și în practică alternativele adecvate depășirii comunismului de tip rusesc, s-ar putea ca Imperiul Rus să se fi menținut într-o formă oarecare pînă în zilele noastre.

Cu dilema geopolitică decurgînd din incongruența expansiunii de putere și cultural-civilizatorii se confruntă azi ambele puteri conducătoare ale civilizației occidentale. La începutul secolului 21, se pare că Statele Unite – despre care Toynbee afirmă în volumul VIII, citat și mai sus, din *A Study of History*, scris în 1952, că după primul război mondial, care a condus la dispariția monarhiei habsburgice, „sînt nevoite să se confrunte cu aceeași problemă ca și politica de stat a învinșilor" – depășesc cu mult în privința expansiunii de putere limitele de civilizație care le asigură încă o coerență internă, ceea ce le poate antrena în decursul deceniilor următoare într-o criză profundă. Cealaltă putere conducătoare a Occidentului, Uniunea Europeană, dovedește, după toate semnele, mai multă prudență în privința expansiunii și, în plus, o pune în practică legînd-o de o cuprinzătoare reformă instituțională. Din cele mai recente semnale venite de la Bruxelles putem deduce că în 2004 Uniunea Europeană va accepta în rîndul membrilor săi doar acele state care vor dori să adere și la uniunea monetară, făcînd față, firește, și cerințelor ce decurg din aceasta. Noul „imperiu" vest-european nu-și poate permite luxul de a se extinde dincolo de acea sferă de civilizație pe care e capabil s-o integreze cu adevărat și de data aceasta nu încape îndoială că o va și integra în structura sa statală specifică.

Bibliografie

Hajnal István, A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről (Despre colectivul de lucru al istoriografiei națiunilor mici), [1942], în *Technika, művelődés*. Studii. Sel. și pref. Glatz Ferenc, Budapest, 1993, p. 243-298.

Szűcs Jenő, Trei regiuni istorice europene [1983], în István Bibó–Jenő Szűcs, *Între Occident și Răsărit*, Editura Kriterion, București–Cluj, 2000.

The Future of the European Union. The Laeken Declaration. 15. 12. 2001.

Peter Ludlow, *A Commentary on the EU. 2004 and Beyond*, June 2001. *http://www.eu.int.ceps.com*

https://biblioteca-digitala.ro

Derek W. Urwin, *The Community of Europe. A History of European Integration Since 1945*, Longman, London and New York, 1995.

Josef Janning, A „nagy EU" működési rendszere. A kormányközi konferencia követelményei és opciói (Sistemul de funcționare al „marii UE". Cerințele și opțiunile conferinței interguvernmentale), în *Európai Szemle*, 2/2002.

William Wallace, From the Atlantic to the Bug, from the Arctic to the Tigris? The transformation of the EU and NATO, în *International Affairs*, vol.76, nr.3, July 2000.

Constituante pour l'Europe, *Le Monde*, 17 dec. 2001.

Europe in the New Century. Visions of an Emerging Superpower, ed. by Robert J. Guttman, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 2001.

Gabriel Andreescu, Adrian Severin, Un concept românesc al Europei federale, în *Un concept românesc asupra viitorului Uniunii Europene*, Polirom, 2001, p. 17-54.

Johannes Althusius, *Politica*. Traducerea engleză prescurtată a ediției a 3-a din 1614 a „Politica Methodice Digesta", Liberty Fund, Indianapolis, 1995.

Victor Papacostea, Șerban Cantacuzino voievod și suveran al tuturor ortodocșilor creștini, în *Tradiții românești de istorie și cultură*, București, 1996, p. 53-63.

Arnold Toynbee, The Diffraction of Culture, în *A Study of History*, vol. VIII. [1954], A Galaxy Book, New York, Oxford University Press, 1963.

Traducerea de Paul Drumaru

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican

Scrisoare deschisă adresată d-lui Ion Iliescu, preşedintele României*

Domnule Preşedinte,

Recenta Dvs. luare de poziţie de la Iaşi faţă de demersul pe care mai mulţi cetăţeni l-am întreprins, propunînd o dezbatere publică pe tema mai bunei organizări administrative a României, mă nedumireşte. Cînd, la sfîrşitul anului trecut, ne-aţi trimis, mucalit, să petrecem de sărbători, mi-am spus că, deşi maniera sarcastică în care v-aţi exprimat nu traducea neapărat deschiderea omului politic faţă de alegători şi plătitorii de impozite, era, totuşi, binevenită într-un fel. Prea se încrîncenase clasa politică la ideea că nişte inşi neangajaţi politic pătrund în sfera publică, expropriind o temă al cărei monopol credea că îl are numai ea. Mi-am spus că preşedintele ales al României uzează într-o manieră

*Iată fragmentul din declaraţia preşedintelui Iliescu la care face trimitere autorul scrisorii deschise: *„Ceea ce fusese conştiinţa latentă a românităţii şi unităţii etnice, atestată de mărturii indiscutabile, a imprimat istoriei noastre din a doua jumătate a mileniului trecut o direcţie constantă spre unitate. (...) Secretul a constat tocmai în această voinţă şi stăruinţă în realizarea unităţii tuturor celor ce se deprinseră a se considera meniţi unui destin comun, unui viitor împreună. (...) Am ţinut să evoc această «permanenţă» a istoriei noastre moderne – unirea şi unitatea – pentru că, în ultima vreme, ea a devenit obiectul unor atacuri sistematice şi concentrice, urmărindu-se destrămarea sufletească mai înainte de a se trece la destrămarea politică a statului român. De fapt, ceea ce se urmăreşte este surparea acestui edificiu la care au trudit atîtea generaţii, şi tocmai de aceea am ţinut să afirm – şi o reafirm aici – că noi n-am încheiat încă procesul de consolidare a statului naţional, ca să admitem sfărîmarea lui în numele unui aşa-zis «stat regional», al cărui singur scop, prea străveziu spre a înşela, este revenirea la situaţia dinainte de Unire."*

(Din alocuţiunea domnului Ion Iliescu, Preşedintele României, rostită la Forumul Cultural Regional Moldova – Iaşi, 23 ianuarie 2002)

https://biblioteca-digitala.ro

neprotocolară de prerogativa sa de a fi garantul ordinii şi al libertăţilor democratice, atrăgînd jovial atenţia că dezbaterile din iniţiativa şi cu aportul cetăţenilor nu pot decît să adîncească democraţia de la noi. Or, Dumneavoastră reveniţi acum, reluînd o interpretare puţin cam forţată şi, în orice caz, lipsită de bună credinţă şi amenitate. Tocmai cînd credeam că aţi profitat de situarea dumneavoastră deasupra partidelor şi grupărilor de interese pentru a chema ca un arbitru imparţial la calm şi raţionalitate, se constată că, dimpotrivă, daţi un puternic semnal advers. Ar reieşi de aici că, vorbind deschis despre o problemă care ne preocupă – şi s-ar cuveni, poate, să ne preocupe pe toţi posesorii cetăţeniei româneşti – am fi întreprins ceva contrar ţării noastre?

Permiteţi-mi, deci, să exprim pe această cale dezamăgirea mea personală. Spre deosebire de alţi compatrioţi, anonimii care au pus în circulaţie aşa-numitele rapoarte Armaghedon I şi II, eu şi colegii mei am semnat fără ipocrizie propunerea pe care am înaintat-o spre a fi dezbătută. Înfierîndu-ne comportamentul, încurajaţi implicit lipsa de răspundere şi temerea de o represiune a organelor statului (fapt promis nouă, dar întreprins cu maximă grabă în cazul bănuiţilor de răspunderea răspîndirii raportului Armaghedon II). Personal, cred că nu regîndirea împărţirii administrative a României este marele pericol cu care ne confruntăm, foametea şi demoralizarea fiind mult mai acute. La urma urmei, nu a protestat nimeni, din cîte îmi amintesc, împotriva activităţilor – ritmic mediatizate – ale unei asociaţii care militează pentru reînfiinţarea judeţelor abuziv desfiinţate. Aşa cum forul cetăţenesc amintit consideră că sînt motive destule pentru a se vrea o multiplicare a judeţelor existente, la fel şi noi, cei treisprezece semnatari ai memorandumului privind regionalizarea, ne-am gîndit că respectiva reformă a statului ar putea fi o soluţie. Nu un panaceu universal, nici unica soluţie posibilă, ci una probabilă, care ar putea da roadele aşteptate. De aici şi pînă la acuzele de plănuire a „sfîşierii României" e, totuşi, o cale destul de lungă şi cei care dau tonul în viaţa noastră publică ar trebui să o parcurgă mai prudent. Nu credeţi?

Nu vi se pare, totuşi, că există motive reale pentru a considera o astfel de propunere binevenită? Vi se pare firesc ca un copil din Moldova, avînd peritonită, să depindă de helicopterul care îl va duce la Bucureşti? De ce în capitală şi nu la cîţiva kilometri de casă, în cel mai apropiat oraş? Doar pentru că doctorii cei mai performanţi, spitalele cele mai dotate, farmaciile cele mai aprovizionate sînt, toate, în capitală? Nu credeţi, domnule preşedinte, că, dacă ar exista o egalitate de şanse în ţara noastră, tinerii nu ar pleca masiv în occident, în oraşele mici nu s-ar trăi ca în perioada interbelică, iar satele şi cătunele de munte nu ar semăna cu cele din evul mediu? Şi, la urma urmei, dacă există egalitate de şanse, de ce ar pleca doctorii din sate pentru a se refugia în marile oraşe? De ce fac profesorii naveta? Şi de ce şomerii se întorc dezolaţi în gospodăriile lor rurale sărăcăcioase, luînd-o de la capăt în agricultură, cu atelaje feudale? Oare este chiar atît de aberant să doreşti să nu mai trăieşti într-o lume împărţită pe din două, între o metropolă şi o enormă periferie?

Vă mărturisesc, Domnule Preşedinte, că întrebările mele nu se doresc lansate în eter dintr-o simplă nevoie de retorică. Nu intenţionez să intru în politică şi nici nu mă gîndesc să emigrez. Sînt legat de aceste locuri şi de oamenii lor la fel ca orice om care a decis să trăiască în continuare printre ai lui chiar şi atunci cînd emigrarea a devenit – tehnic vorbind – posibilă. Totuşi, nu găsesc că, prin însuşi faptul că m-am născut şi

https://biblioteca-digitala.ro

trăiesc în Ardeal, sînt condamnat cu anticipație, pînă nici nu deschid bine gura să-mi spun părerea despre viața noastră, a tuturor, la suspiciunea celorlalți cetățeni ai României, născuți și trăind în celelalte regiuni. Cu ce eram mai bun dacă mă năşteam pe Dîmbovița? Atunci era legitim să doresc să contribui la ameliorarea cadrului de viață al celor dragi mie și chiar al contemporanilor mei necunoscuți? Oare nu pentru a face din mine un ins preocupat de comunitatea lui am fost educat, prin grija părinților mei și a statului? Nu este o datorie morală să participăm cît mai bine la rezolvarea chestiunilor dificile ale țării?

Eu chiar asta cred că fac. Mi se pare că există mult centralism, paternalism, abuzuri și corupție în România noastră. Le-aș dori pe toate diminuate, în fiecare zonă a României. Aș vrea să coexistăm cu toții într-o țară unde oamenii chiar trăiesc, nu sînt niște veșnici supraviețuitori. La ce e bun statul dacă nu pentru a-și servi în modul cel mai potrivit cetățenii și a le conferi siguranța și confortul necesare afirmării demne a ființei umane și construirii fericirii personale? De ce nu ați consimți, domnule președinte, să începeți reforma chiar cu acest aparat nesfîrșit de funcționari care, într-o economie nefuncțională, ca a noastră, sînt aproape împinși de sărăcie să facă cu ochiul corupției?

Sînt convins că voința de a face bine este un punct semnificativ în realizarea binelui însuși. Dați un semnal, Domnule Președinte, renunțînd la țapii ispășitori – astăzi eu și colegii mei, mîine cine știe cine altcineva – și inaugurați o politică a bunei credințe. De ce ar fi mai greu, într-o democrație, să chemi niște reprezentanți ai societății civile la discuții, pentru a înțelege mai bine despre ce este vorba, decît să îi denigrezi public? Oare clasa politică știe chiar totul, fără rest?

În speranța că președintele României poate fi, măcar cîteva clipe, și președintele meu, închei scrisoarea de mai sus,

Respectuos, O. P., istoric și scriitor.

Gabriel Andreescu

Protocolul dintre Partidul Social Democrat și UDMR

Amendamentele la proiectul de lege a informațiilor clasificate sînt adoptate în Parlament unul după altul. Unele articole au fost primite foarte critic de către Opoziție. Organizațiile neguvernamentale se pregătesc la rîndul lor să protesteze. Îngrijorările sînt absolut legitime. Cetățenii sînt învinovățiți în cazul folosirii unor informații tratate de către servicii drept secrete de stat. Conducătorilor de instituții li se permite să ascundă prin eticheta confidențialității orice, inclusiv probele cazurilor de corupție. Lipsește cu

https://biblioteca-digitala.ro

desăvîrşire din proiect referirea la interesul public. Cu alte cuvinte, informaţii esenţiale pentru interesele generale pot fi puse sub cheie de responsabilii clasificărilor. Am putea imagina un grup aflat în fruntea serviciilor de informaţii care ar trăda interesele României, sabotînd integrarea ţării în NATO. Ei bine, cetăţeanul, presa, nu ar putea folosi probele clasificate împotriva acestui grup fără să suporte rigorile legii.

Proiectul de lege a informaţiilor clasificate trece însă prin Parlament articol cu articol, prin sprijinul UDMR. Cîte un parlamentar maghiar a încercat să mai amelioreze propunerile. Fără succes. În rest, maghiarii au votat pe mîna PSD. Ca şi în primăvară, cînd au format corp comun cu partidul lui Adrian Năstase ca să voteze legea secretului de stat şi de serviciu. Nici nu ar fi unicul exemplu sugerînd pierderea de către UDMR a interesului pentru normele democratice. Surprinzătoare sînt astfel şi anumite detalii ale protocolului dintre PSD şi UDMR, semnat la începutul acestei săptămîni.

Situaţia începe să pună în termeni dramatici alianţa legislativă dintre maghiari şi PSD. Pînă unde merge aceasta? UDMR a fost în primii ani o formaţiune devotată valorilor democratice. Într-o mulţime de subiecte, şi nu numai în cele ce priveau tema minorităţilor, ei s-au situat pe poziţia cea mai progresistă între toate celelalte formaţiuni. Nu am cunoscut nici un partid, dintre cele care au intrat de-a lungul timpului în Parlament, atît de consecvent în privinţa susţinerii drepturilor omului. Nu pot da nici un alt exemplu de formaţiune parlamentară care să fi colaborat atît de strîns cu organizaţiile neguvernamentale de profil.

Lucrurile s-au schimbat de la intrarea lor în tandemul cu PSD. Făcînd din ideea de fidelitate faţă de protocol un principiu comod, UDMR a urmat deseori PSD în acţiuni deloc democratice. A sabotat proiectul care scotea Rompresul de sub controlul Guvernului. A votat pentru Programul special de dezvoltare turistică a zonei Sighişoara, proiectul Dracula Park atît de controversat. A colaborat la eliminarea lui Andrei Dimitriu din fruntea Societăţii de Radiodifuziune şi la înlocuirea lui cu Dragoş Şeuleanu.

Poziţii comune discutabile au fost asumate de cele două formaţiuni, surprinzător, şi în Protocolul semnat zilele trecute. Trei sînt prevederile recentei înţelegeri din 29 ianuarie care sînt problematice.

Una ar fi referirea la proiectul Legii de retrocedare a unor imobile şi bunuri mobile luate abuziv de stat de la biserici, de la asociaţii şi organizaţii, inclusiv ale minorităţilor naţionale. Conform înţelegerii, Guvernul va înainta Parlamentului proiectul pînă la 30 aprilie, forul legislativ urmînd să adopte legea înainte de 30 septembrie, acest an. După formulare şi după date, este, se pare, vorba despre proiectul discutat deja în culise, de cele două formaţiuni, care retrocedează bisericilor proprietăţile confiscate. Cu o excepţie: proprietăţile Bisericii Greco-Catolice. Or, a face ordine în această materie, excluzînd, încă o dată, Biserica Greco-Catolică este o mare nedreptate. O mai mare nedreptate decît dacă nu s-ar adopta nici o lege de restituire.

O altă observaţie are în vedere sprijinirea mai consistentă a cultelor religioase în ceea ce priveşte construirea lăcaşelor de cult şi acordarea de asistenţă financiară. Or, deja ajutoarele care se dau astăzi bisericilor reprezintă o povară depăşind ceea ce un stat este firesc să suporte. Numărul bisericilor care se repară sau se construiesc cu bani de la buget, bunurile care se transferă din proprietatea publică în patrimoniul

https://biblioteca-digitala.ro

confesiunilor au atins un nivel exagerat. Numărul noilor lăcaşe de cult depăşeşte numărul şcolilor ori spitalelor care se bucură de acelaşi tratament.

În sfîrşit, aş nota şi ideea celor două formaţiuni de a promova Legea protecţiei limbii române într-o formă care să asigure concomitent şi protecţia limbii minorităţilor naţionale. Legea propusă de domnul Pruteanu asta şi face: nu afectează utilizarea limbii minorităţilor. Dar altminteri, ea aduce o gravă atingere dreptului la exprimare. Cum îşi poate asuma o formaţiune politică democratică un proiect, prin consecinţe atît de respingător?

Iată de ce, după semnarea protocolului şi după votul de pînă astăzi în ce priveşte legea informaţiilor clasificate, UDMR începe să aibă o problemă de identitate. În ce măsură mai reprezintă Uniunea o forţă politică devotată drepturilor omului?

Bakk Miklós

UDMR şi PSD: logici-capcană

Se pare că votarea *Legii informaţiilor clasificate* în Camera Deputaţilor n-a dat prea multe dureri de cap UDMR-ului. Chiar dacă doi dintre reprezentanţii ei – Székely Ervin şi Toró T. Tibor – au făcut cam tot ce au putut pentru ca prescripţiile ce ne amintesc de epoca Ceuşescu – cele care doresc reglementerea acestei părţi atît de importante pentru integrarea NATO privind siguranţa naţională, prin incriminarea cetăţeanului şi nu prin stabilirea responsabilităţilor ce revin instituţiilor care răspund de apărarea secretelor de stat – să rămînă în afara textului legii. Acest demers a părut însă unul adiţional pe lîngă evidenţa cu care votarea legii s-a subordonat înţelegerii PSD-UDMR.

Cîteva zile mai tîrziu, însă, pînă şi Partidul Social Democrat (PSD) a bătut în retragere; aşadar, şansa ca forma finală a legii să nu atingă drepturi ale omului există. Concluzia, în schimb, este una clară: dat fiind faptul că votarea în această manieră de către UDMR nu constituie un precedent (aşa s-a întîmplat şi în primăvara anului trecut, cînd Parlamentul a votat Legea informaţiilor clasificate, ea fiind însă respinsă de Curtea Constituţională), nici nu se pune problema ca politicienii Uniunii să fi decis fără a şti despre ce este vorba sau pentru că ar fi intervenit o situaţie neprevăzută. Nu, UDMR şi-au asumat susţinerea PSD-ului în deplină cunoştinţă de cauză (inclusiv în ce priveşte consecinţele legii asupra drepturilor omului). Prin aceasta, Uniunea a dat un fel de răspuns şi la situaţia-capcană care se ascunde în spatele acestei colaborări cu PSD, la logica de vîrtej aparte a ei, care contrapune obiectivul stopării deficitului democratic existent în ţară rezolvării problemelor minoritare specifice.

Unii analişti interpretează această schimbare ca pe una pardoxală. Gabriel Andreescu, de exemplu, este de părere (conform comentariului său de la Radio Europa

https://biblioteca-digitala.ro

Liberă publicat şi în numărul de faţă al *Provinciei*) că UDMR a renunţat la „vocaţia democratică" pe care a dovedit-o în primii zece ani ai tranziţiei. Paradoxul este însă mai curînd unul care ţine de situaţia politică internă creată după alegerile din noiembrie 2000, decît unul al UDMR: el este urmarea faptului că după stabilirea programului de integrare a României (care a avut loc la începutul anului 2000), la guvernare a ajuns un partid – Partidul Social Democrat – care pînă atunci n-a făcut deloc dovada responsabilităţii sale faţă de problema integrării şi nici a faptului că ar avea măcar o vagă concepţie despre relaţia dintre Uniunea Europeană în curs de lărgire şi România. PSD a picat într-un „val de integrare europeană" la care pur şi simplu s-a adaptat „pragmatic". O parte a acestui pragmatism îl constituie şi faptul că şi-a dat seama că trebuie să facă ceva şi pe planul politicii minoritare, pentru că acest lucru reiese atît din criteriile politice ale aderării sau din aşteptările internaţionale privind politicile de securitate, cît şi din cîteva documente concrete ale Consiliului Europei.

Acestor revelaţii li s-a mai adăugat încă una: recunoaşterea faptului că, în România, competiţia construcţiei clientelare poate duce la incapacitatea de funcţionare a coaliţiilor guvernamentale. Prin urmare, trebuie făcut tot ce-i cu putinţă pentru ca guvernarea să revină unui singur partid.

Cu dubla concluzie a PSD s-au intersectat două străduinţe ale UDMR. Pe de o parte, constrîngerea permanentă prin care UDMR încearcă să obţină şi să prezinte maghiarimii, votanţilor Uniunii, permananent rezultate noi (indiferent dacă acestea sînt sau nu compatibile cu o concepţie care să reglementeze în ansamblu condiţia şi statutul legal al maghiarimii din Ardeal). Pe de altă parte, construcţia ei clientelară are particularitatea că încearcă să obţină poziţii nu atît în ministerele sau oficiile guvernamentale de la Bucureşti, cît în anumite sedii teritoriale (deconcentrate) ale administraţiei centrale. Aceste aspecte au fundamentat logica actuală de sprijinire a guvernului, care nu se axează pe distribuirea de portofolii şi pe armonizarea programelor (ca în cazul înţelegerilor din coaliţii), ci condiţionează „sprijinirea generală" a programului de guvernare prin satisfacerea cîtorva cereri specifice şi prin obţinerea în provincie a unor poziţii din cadrul instituţiilor deconcentrate ale guvernului (acest din urmă aspect nu constituie, încă, parte oficială, publică a înţelegerii PSD-UDMR, respectiv ele vor fi incluse în acordurile judeţene ulterioare).

Uitîndu-ne la perspective, ne putem întreba în ce măsură această caracteristică a relaţiei PSD-UDMR poate fi considerată o situaţie „preconsociaţionistă" (Gabriel Andreescu). Ceea ce ştim sigur e că, pentru UDMR, acest acord creează o situaţie-capcană paradoxală. Bunăoară, dacă ne uităm exclusiv la textul „protocolului", se pare că UDMR „a cîştigat mai mult": majoritatea obiectivelor concrete cuprinse în acord (şi care sînt întărite prin elemente de garanţie şi de date limită) sînt îndeosebi obiective ale UDMR, în timp ce PSD se poate aştepta la un sprijin parlamentar al UDMR doar pentru cîteva obiective general formulate. Dacă însă analizăm experienţele practice ale înţelegerilor anterioare, vedem că măsurile promise UDMR-ului pot fi amînate şi tergiversate de către PSD pe o lungă perioadă de timp, aplicarea lor putînd fi condiţionată de fiecare dată de aspecte care nu figurează în acordul bilateral (cum e cazul Legii informaţiilor clasificate).

https://biblioteca-digitala.ro

Acest caracter relativizant al înțelegerii – atît în privința perspectivelor cît și a rezultatele politice – a condus la constituirea în cadrul grupului parlamentar al UDMR din Camera Deputaților a „aripii civice". Existența grupării (o treime a grupului parlamentar, mai exact, nouă din cei 27 de reprezentanți) constituie, fără îndoială, una din provocările cele mai puternice pentru conducerea de tip Markó-Frunda-Verestóy. Pînă acum, nu este însă clar ce vrea să pună sub semnul întrebării această „aripă civică": rezultatele obținute prin colaborare sau strategia de colaborare („consociaționistă") în sine. Nici despre compoziția acestuia grup nu putem trage prea multe concluzii, pentru că, dintre cei nouă inițiatori, unii doresc să obțină „rezultate mai multe", iar alții elaborarea unei alte strategii. În stabilirea diferenței dintre cele două opțiuni, ar fi benefic, însă, dacă criticii conducerii de tip Markó a UDMR și-ar pune întrebarea: ce merită făcut, să se întărească sistemul actual, care menține deficitul democratic prin cîteva înlesniri în politica minoritară, sau să se caute acea cale care să restructureze acest sistem.

Indiscutabil, calea schimbării sistemului, asumarea unei alte strategii este mult mai grea. În primul rînd, pentru că ar însemna ieșirea din logica actuală a construcției clientelare și a urmăririi rezultatelor imediate. În al doilea rînd, pentru că ar necesita o poziție mult mai radicală în ce privește reformarea sistemului politic actual. UDMR nu este pregătită încă pentru o astfel de decizie. Un lucru însă este clar: actualul centralism mascat al sistemului partidic românesc, ca și provocarea regionalismului, lasă tot mai puțin loc amînării în elaborarea de opțiuni strategice noi.

Traducerea: Marius Cosmeanu

Csoma Botond

Regionalizare versus centralizare

Inițiativa unor intelectuali ardeleni de a reforma structura administrativă a țării prin crearea unor regiuni a generat o dispută aprigă atît la nivel politic cît și în presă. Memorandumul transmis Parlamentului și principalelor partide politice se dorește a fi un document pragmatic a cărui idee de bază este delegarea unor competențe legislative și administrative unor consilii regionale, alcătuite la nivelul regiunilor de dezvoltare deja existente sau la cel al regiunilor istorice din România. În opinia semnatarilor Memorandumului, acest demers ar avea drept efect diminuarea corupției și a birocrației existente la ora actuală și ar conduce la o eficientizare a sistemului administrativ. Realizarea acestor deziderate ar înlesni și aderarea României la U.E.

Reacția actorilor politici și a unor lideri de opinie a fost cel puțin bizară. Prin utilizarea unor calificative jignitoare la adresa semnatarilor, ei au eliminat din start posibilitatea unei abordări lucide și lipsite de patimi. Ca și cum dacă o persoană are o

https://biblioteca-digitala.ro

părere diferită privind organizarea statală sau administrativă a României trebuie să fie neapărat tîmpită sau, în cel mai bun caz, dubioasă, motivată de nişte interese oculte.

Această intoleranţă care se manifestă pe piaţa ideilor se bucură de o tradiţie bine înrădăcinată în mentalitatea autohtonă. Să ne amintim numai ce scandal s-a iscat în urma încercării unor istorici de a introduce manuale alternative de istorie. Există nişte subiecte tabu în legătură cu care nu se poate iniţia o dezbatere publică. Dacă, totuşi, cineva încearcă să o facă, se consideră că a comis un sacrilegiu, fiind după aceea stigmatizat şi marginalizat. Această atitudine se manifestă mai ales cu privire la opiniile critice care vizează subiecte istorice sau de organizare statală şi care contravin punctelor de vedere majoritare din domeniul respectiv.

Această intoleranţă reprezintă, în parte, efectul unui spirit gregar, moştenit din perioada totalitară. În cadrul ei putem identifica de multe ori elemente de factură leninistă, precum „cine nu e cu noi este împotriva noastră". Prin astfel de metode se încearcă reprimarea oricărui spirit critic privind anumite subiecte bine deteminate. În această dispută se invocă de multe ori interesul naţional. Bineînţeles că numai acei inşi cunosc adevăratul interes naţional care se înfurie la auzul unor opinii diveregente, ceilalţi fiind, fie nişte „rătăciţi", fie nişte intelectuali frustraţi care nu s-au realizat profesional şi acum vor să capteze atenţia marelui public, după cum amintea dl. Dâncu la o emisiune televizată. Desigur, merită adăugat că cele enunţate mai sus ţin şi de o cultură politică şi de un spirit civic care la noi sînt destul de firave.

Din păcate, la nivelul subconştientului colectiv, orice demers care are drept scop înfiinţarea unor noi entităţi administrative sau politice este identificat cu o iniţiativă care ar putea să afecteze integritatea teritorială a României. Desigur, se poate discuta dacă noile entităţi politice şi administrative propuse de memorandişti ar fi viabile sau nu. Se poate pune întrebarea dacă nu cumva aceste noi structuri ar spori corupţia şi birocraţia. Cum au spus-o şi semnatarii lui, acest Memorandum nu este bătut în cuie, prin lansarea lui s-a dorit numai iniţierea unei dezbateri publice în conformitate cu criteriile republicanismului care înseamnă guvernare cu consimţămîntul celor guvernaţi şi cu cele ale democraţiei participative. Cum era de aşteptat din partea unor actori ai scenei politice, reacţia a venit pe plan naţional. S-a dat alarma că această propunere va distruge unitatea naţională, rodul luptei seculare a românilor de pretutindeni. S-a spus că pentru realizarea idealului naţional al Marii Uniri au murit mii de români. Da, este perfect adevărat. Nu pot însă să concep că unii oameni politici nu pot să înţeleagă că o reformă a sistemului legislativ şi administrativ nu înseamnă implicit distrugerea unităţii naţionale şi sfîrtecarea României în entităţi teritoriale mai mici. Nu cred că cineva ar dori acest lucru. Această abordare falsă prin recurgerea la argumente de ordin istoric nu face altceva decît să diabolizeze orice iniţiativă care vizează anumite schimbări în structura statală a României. Distinşii oameni politici ar trebui să aibă atîta putere de judecată încît să fie capabili să facă distincţie între două chestiuni diferite. Numai că, prin fluturarea stindardului naţional, se poate înlătura într-o manieră extrem de eficientă orice discuţie privitoare la structura administrativă şi statală a ţării. De exemplu, se poate trece sub tăcere nemulţumirea unor judeţe manifestată în legătură cu sumele primite de la bugetul central al ţării, care sînt mult mai mici în raport cu sumele pe care aceste judeţe le-au vărsat la bugetul de stat. De asemenea, se

https://biblioteca-digitala.ro

poate pune botniță acelora care se arată indignați de centralismul practicat de București. Iată cum idealul unității naționale a ajuns să reprezinte pentru unii oameni politici simple mijloace de manipulare a opiniei publice prin exaltarea unor pericole imaginare. Ar putea oare cineva să creadă că sistemul federal de organizare statală a Germaniei ar afecta cu ceva unitatea națională a germanilor?

O altă nedumerire a fost exprimată de dl. Adrian Păunescu, căruia nu-i venea să creadă că anumite persoane, în Transilvania de exemplu, pot avea o identitate regională transetnică. Structura identitară a unei persoane are mai multe niveluri. Este posibil ca la un anumit nivel o persoană să aibă o identitate regională lipsită de baze etnice, acest fapt neînsemnînd desigur renunțarea la identitatea fundamentată pe elemente etnice sau naționale. Cele două identități pot să coexiste. Nu mi se pare incredibil ca un român sau maghiar din Transilvania cu o conștiință națională bine definită să aibă și o identitate transilvană transetnică. Această identitate transilvană ar putea contribui la ameliorarea relațiilor interetnice și la sporirea încrederii reciproce. În pofida unor opinii contrare, am convingerea că o astfel de identitate transilvană nu ar îmbrăca forma unui orgoliu excesiv îndreptat împotriva românilor din restul țării.

Destinatarii principali ai Memorandumului au fost partidele politice, care, în marea lor majoritate, mai puțin UDMR-ul, au exprimat opinii ostile. Ele nu vor adopta o altă poziție pînă cînd prin exaltarea unor slogane patriotarde se pot cîștiga voturi importante. În acest sens ar fi util ca inițiative de acest gen să fie adresate în primul rînd electoratului. Societatea civilă ar putea să aibă un rol important în acest demers. În acest fel, cetățenii României s-ar putea pronunța asupra oportunității unei astfel de inițiative. Totodată, aceasta este singura modalitate prin care s-ar putea exercita o presiune asupra elitei politice să adopte o poziție mai rezonabilă în legătură cu această chestiune. Abordarea Articolului 1 din Constituție privind caracterul național și unitar al statului român de către unii semnatari ai Memorandumului, făcută prin declarații ulterioare, reprezintă o greșeală, pentru că creează anumite confuzii privind intenția memorandiștilor. Această problematică ar trebui tratată în cadrul unui demers distinct.

Cunoscînd climatul politic și civic autohton, ne putem aștepta în continuare la reacții agresive. Văzînd îngîmfarea guvernanților, nu pot însă să nu mă întreb: oare Dl. Năstase este așa de sigur că lista „rătăciților" nu se va îngroșa?

Traian Ștef

Regionalismul în Italia

La sfîrșitul anului trecut, Editura Polirom din Iași a publicat studiul cercetătorului american Robert D. Putnam (în colaborare cu Robert Leonardi și Raffaella Y. Nanetti) despre experiența regională a Italiei, *Cum funcționează democrația: Tradițiile civice ale Italiei moderne* (trad. Diana Istrățescu). Cercetarea a durat 25 de ani și a fost

https://biblioteca-digitala.ro

făcută cu deosebită probitate ştiinţifică. Natura preocupării, întrebările şi răspunsurile, seriozitatea şi detaşarea cu care s-a lucrat ne fac să proiectăm observaţiile în contextul românesc. Mai ales după lansarea Memorandumului pentru construcţia regională a României. Cartea a apărut în ediţia americană în 1993, iar autorul nu-şi ascunde atenţia faţă de „fostele ţări comuniste ale Eurasiei care s-au văzut puse în situaţia de a crea din nimic sisteme democratice de guvernare".

Guvernul italian a hotărît, în anul 1970, să treacă la o reformă constituţională şi instituţională de amploare. Unificarea ţării avusese loc în anul 1860, dar structura sa administrativă era puternic centralizată, după modelul francez, prefecţii fiind, ca şi ai noştri acum, reprezentanţii oficialităţii locale, dar în subordinea directă a guvernului. În 1970, deci, au fost instituite 15 noi guverne regionale după ce, cu cîţiva ani înainte, fuseseră înfiinţate cinci regiuni „speciale", în zone de graniţă, unde se manifestaseră unele tendinţe separatiste, investite cu o autonomie mai mare, garantată de Constituţie. Guvernele regionale răspund de agricultură, sănătate, urbanism, lucrări publice, finanţe, educaţie, cultură, formarea profesională şi dezvoltarea economică. Regiunile sînt conduse de un consiliu format din 30 pînă la 80 de membri, în funcţie de populaţia regiunii, iar consiliul îşi alege un preşedinte şi un cabinet. Regiunile funcţionează după un statut care stipulează organizarea, procedurile şi aria de jurisdicţie ale acestora conform Constituţiei şi legislaţiei naţionale în vigoare.

Cercetătorul american şi colaboratorii săi italieni urmăresc cu minuţiozitate reforma italiană, interesaţi fiind, în primul rînd, de funcţionarea şi performanţa instituţiilor pe fundalul economic, social, cultural, istoric, al tradiţiei civismului, apoi de relaţiile politice în noul context şi răspunsul cetăţenilor. Mai precis, sînt analizaţi factorii de mediu (contextul economic şi tradiţia politică), socio-economici (dezvoltarea socială şi prosperitatea economică) şi socio-culturali (diferenţele de cultură politică).

Problema care se pune în cazul oricărei reforme instituţionale este aceea a efectelor şi dacă instituţia reuşeşte să schimbe oamenii, condiţia lor socială, relaţiile şi comportamentele politice. Şi regionalizarea se găseşte între doi poli: „noul instituţionalism"(„instituţiile intervin asupra modului în care indivizii şi grupurile devin activi în interiorul sau în afara lor, ele influenţează nivelul încrederii în lideri, aspiraţiile comunităţii politice, limbajul împărtăşit, înţelegerea, normele comunităţii şi sensul unor concepte precum democraţie, dreptate, libertate şi egalitate") şi tendinţele reacţionare (reprezentate de aceia care provin din zone mai sărace, care se asociază opiniilor ţărănimii şi Bisericii, susţinînd că descentralizarea este incompatibilă cu prosperitatea şi cu progresul politic şi economic). În ce-i priveşte pe italieni, aveau de luptat împotriva conservatorismului juridic, birocraţiei puternice şi centralismului.

Nici regiunilor nu le-a fost uşor, imediat după înfiinţare, în jocul cu centrul: propuneri legislative blocate, baierele pungii legate şi orientarea finanţelor tot spre birocraţia centrală. „Frontul regionalist" a avut cîştig de cauză, însă, sprijinit de presă, de grupurile de interes regional, de opinia publică, de noile organisme: Ministerul pentru regiuni şi Comisia interparlamentară pentru regiuni. Rezultatele nu au fost spectaculoase, nici imediate. Concluzia studiului, urmărind şi experienţa germană, este că ritmul schimbărilor generate de noile instituţii este lent, schimbările de profunzime sînt ocultate de capriciile indivizilor, iar legitimitatea populară parvine treptat. În primul rînd,

https://biblioteca-digitala.ro

guvernarea regională a schimbat comportamentul elitei politice: a avut loc o depolitizare ideologică în favoarea abordării pragmatice a chestiunilor publice; s-a manifestat o orientare spre dreapta eşichierului politic; a scăzut ponderea extremiştilor. Mesianismul a căzut în desuetudine, lucrurile nu mai sînt privite partizan, în alb-negru, iar considerentele tehnice, practice, administrative contează mai mult decît cele politice. Guvernele regionale sînt mai familiarizate cu realităţile şi cu nevoile locului decît miniştrii din Capitală, au contribuit la adoptarea unui stil mai echilibrat, mai tolerant şi mai pragmatic de a face politică, de a gestiona conflictele. Sînt, într-adevăr, şi diferenţe între regiuni, şi nemulţumiri. În timpul unui sondaj, un primar din Sud critica pătimaş regiunea. A fost întrebat atunci dacă era mai bine înainte. Răspunsul lui a fost: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu!" Atunci, cui se datorează diferenţele dintre regiuni, diferenţele între performanţele instituţionale chiar şi atunci cînd resursele sînt asemănătoare?

Pentru a răspunde la această întrebare, cercetătorii au studiat istoria italiană, mentalităţile, structura societăţii civile. Concluzia lor este că succesul reformei regionale şi funcţionarea democraţiei înseşi depind în mare măsură de contextul social. Iar învăţămintele experienţei italiene, care înseamnă, de fapt, instituirea unor noi forme ale democraţiei, sînt clar formulate: legăturile civice orizontale (între diferitele forme de organizare ale cetăţenilor, de la bresle la cluburi de fotbal şi asociaţii literare) favorizează performanţa economică şi instituţională; relaţiile pe verticală atrag neîncrederea, dependenţa, înşelătoria, izolarea, dezordinea, corupţia, criminalitatea, înapoierea care se susţin una pe alta. Guvernarea depinde în mare măsură de infrastructura socială de comunităţi civice, pentru că într-o asemenea comunitate, cetăţenii doresc o guvernare mai bună, cer servicii publice mai eficiente şi le obţin şi prin participarea proprie. Pe de altă parte, cetăţenii din regiunile mai puţin civice se găsesc mai degrabă în postura de solicitanţi „înstrăinaţi şi cinici". Într-o societate civică, relaţia în comunitate este de natură morală, nu legală, sancţiunea fiind excluderea din reţeaua solidarităţii şi a cooperării. Acolo, însă, unde angajamentul civic lipseşte, perspectivele par a fi sumbre iar ţărilor din Lumea a Treia şi fostelor ţări comuniste le este dat exemplul (negativ) al Sudului italian şi principiul lui „trişează întotdeauna". În întregul ei, însă, regionalizarea italiană se dovedeşte a fi o reformă reuşită, apreciată din ce în ce mai mult, cu fiecare sondaj, de către italieni.

Gîndindu-mă la România, regăsim şi la noi condiţiile care au generat mişcarea regionalistă din Italia: centralismul exagerat, ineficienţa instituţională, dependenţa pe verticală, corupţia, diferenţele dintre Nord-Sud, Vest-Est. Este evident că într-o astfel de construcţie regiunile din nord şi vest ar fi avantajate. Nu avantajate de centru, ci de întreaga istorie a civismului de aici, începînd cu prezenţa romanilor pînă la modelul administraţiei austriece şi la lupta pentru *natio* a românilor, de mentalităţi, de atitudinea faţă de sine şi faţă de celălalt. Povestea cu capra vecinului a devenit, însă, la noi, politică naţională. Apoi, dacă mă gîndesc la evoluţia originalei noastre democraţii, şi regionalizarea s-ar putea face în acelaşi stil: vreţi regionalizare, na-vă regionalizare, adică în sens cinic, urmărindu-se compromiterea ideii. Asta atîta timp cît nu există un curent politic destul de puternic în stare să pornească adevărata reformă în România şi să experimenteze toate formele democratice ale prezentului. Dacă Partidul Naţional Liberal ar fi cu adevărat liberal ar trebui să promoveze primul această idee...

https://biblioteca-digitala.ro

Textul intitulat *Democrația competitivă*, scris de referenții Comisiei parlamentare speciale, care s-au ocupat de reforma constituțională în Italia, a fost prezentat în plenul parlamentului țării. Legea fundamentală inițiată de coaliția de centru-stînga, care a deținut puterea guvernamentală pînă în toamna anului 2001, a intrat în vigoare la data de 18 octombrie 2001, după ce a fost adoptată cu majoritate simplă de parlament și ratificată prin referendum de majoritatea cetățenilor țării. Reforma constituțională din Italia tratată în articolul lui Traian Ștef este foarte importantă pentru noi, deoarece arată în mod elocvent cum are loc – sau poate avea loc – într-o țară europeană cu o pondere deosebită transformarea autorității locale din unitate administrativă controlată de statul centralizat în factor autonom al exercițiului democratic al puterii. În contextul european prezentat, capitolul V al constituției române, împreună cu filozofia administrativă centralistă pe care se bazează, creează impresia unui dinozaur constituțional. Tocmai din această cauză, considerăm că România nu ar trebui să se ocupe de peticirea Constituției din 1991, ci de elaborarea unei ordini constituționale noi, care se adaptează în mod natural la procesele europene din prezent.

Antonio Soda, Vincenzo Cerulli Irelli

Democrația competitivă

I. Argumente pentru o nouă structură federală a Republicii: criza societății, a partidelor, a statului, a instituțiilor

Lunga fază de „laicizare a puterii", transformată odată cu iluminismul din sacră în secularã și reconfirmată în mod solemn – de la constituțiile iacobine pînă la constituțiile de azi – de suveranitatea populară, și-a epuizat de multă vreme capacitatea de expansiune a idealului democratic.

Trecerea de la democrația statului la democrația puterii, gîndită ca o necesitate, s-a dovedit fie inexistentă, fie o iluzie înșelătoare. Tradiția liberal-democratică (paritatea formală a recunoașterii drepturilor) și viziunea de stînga (egalitatea de derivație iacobină) în a construi, pe baza noii suveranități populare exprimate prin intermediul reprezentanței politice, un unic centru de putere democratică, în stare să garanteze drepturi – de la libertatea politică la drepturile sociale –, se confruntă acum cu o societate complexă, pluralistă, conflictuală, tinzînd la excluderea unei cote deloc nesemnificative de persoane din *status*-ul noii cetățenii.

Transformarea centripetă a suveranității, specifică unei societăți moniste, a sfîrșit chiar prin a nega însăși existența unei puteri politice care, ontologic, ar trebui să aibă caracterele generalității și ale transcenderii parțialității intereselor opuse, pentru a se ridica la funcția de sinteză și de mediație publică.

https://biblioteca-digitala.ro

Puterea trăieşte o dublă contradicţie. Ea e concentrată în instituţii de vîrf, în mod normativ uniformizatoare şi nivelatoare a diverselor realităţi periferice şi, în acelaşi timp, e tot mai puţin capabilă să guverneze specificitatea teritoriului, care tinde să se organizeze în forme şi dimensiuni centrifuge.

Puterea e expusă către exterior, în procesul de globalizare, prin disoluţia obiectivă a legăturii dintre economie şi teritoriu, cu cedările de suveranitate statală ce decurg de aici în favoarea societăţilor supranaţionale sau, şi mai brutal, cu supunerea puterilor naţionale puterilor financiare mondiale; în acelaşi timp, ea e presată de o tensiune continuă pentru a se reorganiza în puteri difuze, vecine comunităţii – exigenţa de subsidiaritate.

Criza puterii e, aşadar, o criză a politicii. Şi, totodată, o criză a Constituţiilor, întrucît acestora, în calitatea lor de legi supreme de reglementare, le scapă însăşi materia reglementării, adică tocmai puterea.

Autorităţile naţionale deţineau, pînă acum cîţiva ani, încă o mare putere decizională în cîmpul economiei, prin intermediul politicilor de bilanţ. O dată cu apariţia politicilor monetare pe mari suprafeţe (pentru noi Uniunea monetară europeană, pentru alţii arealul dolarului, pentru alţii Mercosurt ş.a.m.d.), guvernele şi-au restrîns propriul spaţiu la politica serviciilor, a lucrărilor publice, a *standardelor*.

Dar chiar şi această putere e condiţionată de modelul schimbului de avantaje cu sistemul intreprindelor, care trebuie să ofere dezvoltare economică, şi de libertatea de mişcare a capitalului, care exclude statul din operaţia de schimb.

În teritoriu, se întîmplă ceva diferit şi profund: nu mai există nevoia unei politici ca interpunere între societate şi stat.

Societatea tinde direct să se facă stat, promovînd forme diverse de reprezentare, care răstoarnă partidele, forma clasică cu care cetăţenii asociaţi au contribuit în acest secol (sec. 20 – n.n.) la determinarea opţiunilor făcute de statele democratice.

S-a constatat că sîntem într-o fază istorică, cea a divorţului progresiv dintre Constituţie, stat şi partide.

Categoriile, corporaţiile profesionale, agregările de interese, mobile sau cristalizate, îşi promovează reprezentanţele lor, sustrăgîndu-se sau condiţionînd medierea specifică partidelor cu ţinte generale. Acest fenomen – vizibil în criza partidelor, dar nu numai – nu va tolera centralismul sau depărtarea puterii, nu va tolera o reprezentanţă desprinsă de guvern şi de responsabilitate. Acesta e unicul aspect pozitiv într-un cadru de fragmentare politică, de parcelare socială, de segmentare transversală a intereselor, de proiecte şi idei acum confluente, acum conflictuale.

Însă rolul partidelor, într-un stat centralist, nu e asumat, cum ne-am putea gîndi şi cum îl şi proclamă iluzoriu unii, de către cetăţeanul arbitru, care rămîne un mit în umbra căruia de două secole se fac revoluţii şi se consumă restauraţii.

Democraţia directă şi autogestionată, într-o viziune centralistă a puterii şi a instituţiilor sale, nu e compatibilă cu societăţile complexe iar expedientul exclusiv al campaniilor referendării alimentează doar iluzia cetăţeanului arbitru.

Centralităţii formale a puterii politice nu-i corespunde, aşadar, o centralitate socială. Monopolului puterii politice, propriu societăţilor ierarhice, i se substituie azi

https://biblioteca-digitala.ro

puteri difuze şi diferenţiate în care politica deţine doar o cotă de putere, iar extensia şi forţa de reglementare a acestora e direct proporţională cu instrumentele instituţionale de care dispun şi cu gradul de eficienţă al acţiunii lor.

Puterea politică, singura cu caracter general, se răsfrînge, în statul centralist, în subsisteme parţiale, care riscă mereu să ratifice sau să suporte decizii adoptate în altă parte, în alte sisteme de putere, mai deschise şi mai dinamice, primul între toate fiind puterea economică, cu inevitabila consecinţă a restrîngerii spaţiilor democraţiei.

Criza socială şi politică a societăţii pluraliste îmbracă în substanţă şi instituţiile, care se prezintă în aparenţă puternice şi centrale în guvernarea ansamblului complex al problemelor, însă, în realitate, manifestă slăbiciune şi incapacitate de a răspunde exigenţelor unei noi cetăţenii avansate de cetăţeni şi de persoane în teritoriu.

II. Proiectul de reformă instituţională

Din această analiză şi din condiţia reală a raportului instituţii–societate rezultă că trebuie regîndit proiectul reformei instituţionale. Trebuie să plecăm, aşadar, de la limitele specifice ale instituţiilor noastre şi de la rînduielile şi nevoile care vin dinspre societatea complexă. Pentru a evita separarea dintre cetăţeni şi instituţii avem nevoie de o idee lungă de democraţie competitivă, promovînd, într-o logică policentrică a puterilor, un raport direct între sufragiul universal şi alegerea guvernelor la toate nivelurile, pornind de la cel teritorial cel mai aproape de cetăţean pînă la guvernul naţional.

Ideea lungă a democraţiei competitive, pentru recompunerea fragmentelor sociale şi pentru căutarea non-consociativă a medierilor politice în raport cu segmentările corporative, înseamnă afirmarea cetăţeanului, a corpului electoral, articulat într-o plurală şi progresivă manifestare a voinţei, ca titular şi arbitru al orientărilor guvernelor locale şi naţional.

Înseamnă să nu ne oprim la ideea scurtă, blocată în alianţa dintre proporţionalism şi parlamentarism, care sechestrează în mîna Parlamentului şi a reprezentanţelor puterea de decizie a cetăţeanului. Trebuie să refuzăm concepţia conservatoare a democraţiei ca proiecţie a societăţii în stat prin intermediul fotografiei ţării din adunarea naţională care se apără de guverne, le limitează şi le condiţionează alegerile programatice şi neagă spaţiul cuvenit realităţilor locale. O viziune, aceasta, care crede că poate depăşi separarea dintre cetăţeni şi instituţii printr-un model ideologic fondat pe prezumţia apartenenţelor rigide, a plasărilor sociale stabile sau puţin schimbătoare, în fine, prin dependenţa aleşilor de înscrierea în partide.

Cele trei aporii istorice, cele trei îndoieli raţionale, obiective şi deci cele trei dificultăţi pe care democraţia contemporană trebuie să le înfrunte (rolul politicii în societăţile complexe în raportul său cu puterea; raportul dintre principiul majorităţii şi calitatea socială a politicii într-o epocă în care majoritatea cetăţenilor tinde în mod natural să se alinieze în apărarea echilibrelor existente, cu riscul crescînd al excluderii şi marginalizării categoriilor mai slabe şi interesate de schimbare; în fine, contradicţia dintre globalizarea problemelor şi persistenţa naţionalităţii în politică) converg, de fapt, în a nega însăşi posibilitatea de a identifica exclusiv democraţia cu centralitatea instituţiilor reprezentative.

https://biblioteca-digitala.ro

Din contră, e nevoie să contrastăm viziunile care solicită şi operează pentru înţelegerea puterii politice în favoarea înregistrării dinamicilor de piaţă sau care vor să organizeze statul cu singurul scop de a promova şi reglementa aceste dinamici.

Am sfîrşi astfel prin a accepta doar federalismul subnaţional pentru a limita poverile solidarităţii naţionale şi planetare, într-o dimensiune în care separarea e acceptată pacific, dacă nu e trăită chiar ca o valoare.

Pe această linie se aşază reforma abia aprobată asupra autonomiei statutare a regiunilor şi asupra formei sale de guvern.

III. Liniile reformei

Statul şi regiunile se plasează, fiecare, în ordinea constituţională ca subiecţi titulari ai unei părţi a suveranităţii în exerciţiul puterii legislative, fără nici o subordonare a unuia faţă de altul, într-o relaţie de echitate organizativă în care convergenţa în realizarea principiilor şi valorilor Constituţiei e definită de atribuirea de competenţe proprii. Eventualele conflicte sînt rezolvate de Curtea Constituţională, sediul legalităţii constituţionale.

În această opţiune trăieşte cea mai profundă şi originală intuiţie a constituantei din 1948, care, în mod profetic, în articolul 5 al Cartei fundamentale, odată afirmată unitatea şi indivizibilitatea Republicii, a decretat voinţa de a promova autonomiile locale ca subiecte politice şi instituţionale care nu-şi trag legitimitatea lor genetică şi constituţională dintr-un act de autoritate al statului, ci îi preexistă acestuia, pînă într-atît încît Republica nu prevede instituirea lor, ci doar recunoaşterea.

E un proiect care tinde să apropie şi pe teren instituţional ţara noastră de Europa, care a realizat deja în mare parte parcursul raţionalizării şi întăririi sistemului său de autonomii.

Raţiunea care a inspirat această idee e voinţa de a realiza instituţii puternice, centre de putere plurale şi difuze, şi de a construi o administraţie publică agilă şi eficientă: acestea sînt instrumentele pentru a contrasta celelalte puteri lipsite de legitimare democratică şi purtătoare de interese sectoriale, adesea egoiste.

Sînt cunoscute, sub acest aspect, împletirea şi conexiunea dintre instituţii, economie şi dezvoltare. Instituţii slabe, centralizarea puterii, aparate birocratice pletorice şi conflictuale, nu numai că instituie separarea şi îndepărtarea puterii de cetăţean, dar reprezintă, totodată, obstacole în calea dezvoltării economice şi a transpunerii în act a programelor de guvern. Societatea complexă a zilelor noastre cere un nou pact federal care să recunoască o demnitate egală, constituţională, tuturor instituţiilor politice teritoriale în care se exprimă viaţa socială, economică, culturală, morală a comunităţii, în diversitatea gradelor, naturii şi dimensiunii funcţiilor lor, a rolului şi competenţelor fiecărei instituţii.

Numai astfel instituţiile pot căpăta acea vigoare, acea legitimare capabilă să se opună impulsului către disoluţie, corporativismului, fragmentării şi conflictualităţii permanente a intereselor antagoniste.

Să ne gîndim la federalism ca la un proces care îmbracă, pornind de la comunitate, natura, forma, puterile, competenţele, tutela şi relaţiile dintre subiectele instituţionale, pe de o parte, şi dintre acestea şi cetăţeni, pe de altă parte. Credem că acesta e răspunsul

https://biblioteca-digitala.ro

la cererea de transfer a puterii către cetățeni chiar în faza de regîndire a formei statului, caracterizată de cedarea crescîndă a propriei suveranități în favoarea instituțiilor supranaționale.

Tradițiile, istoria, diversele autonomii, capacitățile municipiului italian trebuie să-şi găsească într-un nou model constituțional recunoaşterea expresă şi proiecția spre viitor.

Principiul istoric al paralelismului, dominator în orînduirea noastră, pentru care subiectul care dictează regula are grijă şi de necesara sa aplicare prin intermediul administrației publice, e sfărîmat. În locul său se ridică un obstacol constituțional prin proliferarea aparatelor, duplicarea funcțiunilor, suprapunerea sarcinilor, confuzia atribuțiilor şi prin incertitudinea responsabilității – izvor de inerție, de întîrziere, de arbitrar, de negare a drepturilor de cetățenie. Pactul federal capătă viață prin intermediul autonomiei financiare a intrărilor şi cheltuielilor din cadrul instituțiilor politice teritoriale.

Autonomiei resurselor, realizate prin intermediul dărilor şi intrărilor proprii, adiționale sau supraimpuse, prin participarea la venitul fiscal național, i se adaugă, pentru teritoriile cu o capacitate fiscală mai mică pe locuitor, intrările care derivă dintr-un fond de distribuire național, astfel încît instituțiilor teritoriale să le fie garantată capacitatea de a finanța integral funcțiile pe care ele le dezvoltă în cadrul puterilor prevăzute de Constituție şi cîştigate prin intermediul modurilor şi formelor autonomiei ulterioare (extinderea principiului de specialitate).

Reforma examinată de Cameră redesenează, aşadar, instituțiile țării noastre cu conştiința că acestea sînt procesele reale ce definesc chipul unei societăți moderne şi avansate şi că statul şi instituțiile politice trebuie, pe de o parte, să adune cererile fragmentate de inovare pe care cetățenii şi intreprinderile le produc, iar pe de altă parte trebuie să se reapropie de o funcție de călăuză şi de direcționare spre a le recompune, în policentrismul conflictualităților inevitabile ale societății pluraliste şi complexe.

În sinteză, punctele nodale ale propunerii privesc:

a. definirea subiecților care constituie orînduirea federală în poziție de egală demnitate constituțională;

b. atribuirea către Regiuni a competențelor legislative generale, excluzînd materia intereselor unitare, şi a unei competențe concurente în domeniile în care statul defineşte principiile fundamentale;

c. prevederea unor ulterioare forme de autonomie, mai avansate, a Regiunilor cu statut ordinar;

d. federalism fiscal după principiile autonomiei capacității impozitive, coparticiparea Regiunilor la tezaurul public, corespondența între resurse şi competențe, Fondul de solidaritate, intervenții extraordinare pentru depăşirea dezechilibrelor teritoriale;

e. principiul subsidiarității instituționale (principiul subsidiarității sociale va fi definit în prima parte a Constituției);

f. centralitatea Comunei în funcțiile administrative;

g. suprimarea controalelor externe asupra legitimității şi meritului actelor emanate de instituțiile politice teritoriale;

https://biblioteca-digitala.ro

h. tutela constituțională a subiecților care constituie ordinea federală;

i. instituirea Consiliilor regionale de justiție (instituția judecătorilor de pace), ca primă articulare teritorială a serviciului de justiție și ampla și directa participare populară la jurisdicție;

l. suprimarea Comisarului guvernamental;

m. constituționalizarea Conferinței Stat-Regiuni-Orașe și articularea sa teritorială. Au fost excluse expres din această propunere probleme referitoare la cea de a doua Cameră (Camera Regiunilor sau Senatul federal, ca necesar racord cu centrul al instituțiilor teritoriale) și, prin urmare, nu am înfruntat nodul relativ la o nouă ordine a sistemului organelor reprezentative și a raportului Parlament-Guvern). Asupra acestor teme controversate și explozive e necesară o ulterioară aprofundare din partea forțelor politice. Excluderea nu prejudiciază validitatea propunerii, care reprezintă începutul unui proiect reformator în măsură să transforme în sens federal orînduirea noastră.

Traducerea: Al. Cistelecan

Sabina Fati

(Im)posibila schimbare a Europei de Sud-Est

Elitele politice occidentale au discursuri oficiale diferite privitoare la Europa de Sud-Est, de la cel integrator prin care încearcă să convingă că în Europa nu mai există granițe și că statele defunctului Pact de la Varșovia vor ajunge, în cele din urmă, să facă parte din marea comunitate europeană, pînă la discursul pragmatic care face distincții clare între Europa Centrală (țările din grupul de la Vișegrad), care și-a dovedit capacitatea de a face progrese rapide, și Europa de Sud-Est unde stabilitatea politică și economică este mereu pusă la încercare. Dincolo de aceste discursuri oficiale, care, pe termen lung, prevăd o Europă fără fracturi, apar destul de regulat inițiative politice occidentale menite să testeze receptivitatea est-europenilor la formarea unei structuri regionale după modelul Uniunii Europene. O soluție de acest tip ar fi convenabilă în egală măsură Moscovei și Bruxellului, prin formarea unei zone tampon între Federația Rusă și Uniunea Europeană, alcătuită din state care au o apetență mai mică pentru democrație și economie de piață: Bulgaria, România, Albania, statele foste iugoslave.

Ultima dintre ideile publice pe această temă a fost lansată de trei parlamentari germani, Karl Lamers, Peter Hintze și Klaus Jürgen Hedrich, membri ai grupului creștin-democrat din Bundestag, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (11 august 2001). Aceștia au pornit de la premisa că o simplă și vagă perspectivă europeană este insuficientă pentru statele din regiune și de aceea au propus o comunitate specială a

https://biblioteca-digitala.ro

statelor din sud-estul Europei, după modelul UE. Membrii uniunii sud-est europene ar urma să fie statele ex-iugoslave, Albania, România, Bulgaria, Ungaria şi Grecia. Participarea la acest organism nu ar exclude calitatea de membru al UE, cum ar fi cazul Greciei sau într-un viitor apropiat, cel al Ungariei şi Sloveniei, pentru celelalte state, calitatea de membru în uniunea sud-est europeană urmînd să fie o condiţie de aderare la UE.

Uniunea Europei de Sud-Est poate fi expresia şi unei temeri faţă de comportamentul viitor al acestor state, noi din punct de vedere istoric, într-o Europă Unită fără frontiere. O spaimă poate de recrudescenţa unor complexe teritoriale cu consecinţe dezastruoase pentru UE, cum a fost cel al Serbiei Mari sau al Albaniei Mari, latente în România, Ungaria şi Bulgaria. Temerile de acest fel ale Uniunii Europene au în spatele lor nu doar exemple mai noi ale recrudescenţei unor complexe teritoriale cu consecinţe dezastruoase, cum a fost cel al Serbiei Mari sau Albaniei Mari, dar şi stereotipii şi prejudecăţi care ascund fie incapacitatea Occidentului de a administra situaţiile specifice din această regiune delicată fie indiferenţa acestuia faţă de naţiunile sud-est europene chinuite de complexe din istoria lor recentă sau mai îndepărtată.

Integrare sau izolare ?

Formula izolării Europei de Sud-Est a fost încurajată de lideri politici ai statelor central europene. Preşedintele Vaclav Havel spunea în 1993, cînd Cehia nu devenise încă membră a NATO, că Alianţa Nord Atlantică rămîne funcţională doar dacă nu-şi deschide porţile oricui, argumentînd că „apropiata şi stabila barieră central-europeană se învecinează atît cu regiunea în mod tradiţional frămîntată a Balcanilor, cît şi cu zona eurasiatică, unde democraţia şi economia de piaţă se apropie de ţintă cu o chinuitoare încetineală. Pe scurt, este o zonă-cheie a securităţii europene". În 2001, preşedintele ceh şi-a reluat acest discurs, într-un moment în care Alianţa încerca să-şi redefinească poziţia în regiune, tratînd Europa de Sud-Est ca o entitate inseparabilă. Declaraţia lui Vaclav Havel (18 decembrie 2001) susţine că la Praga vor fi invitate să adere la NATO statele Baltice, Slovenia şi Slovacia şi ea vine în sprijinul scrisorii trimise de Markus Meckel, vicepreşedintele grupului SPD în Adunarea Parlamentară NATO în (numele a 20 de social-democraţii europene) liderului majorităţii democrate din senatul american Tom Daschle, prin care se propune extinderea NATO în formula „5+2". Semnatarii scrisorii (publicată în *Washington Times,* 17 decembrie 2001) consideră că la *summit*-ul de la Praga n-ar trebui invitate Bulgaria şi România, întrucît cele două nu vor putea îndeplini pînă în 2005 criteriile de aderare. Grupul social-democraţilor europeni a fost sprijinit de preşedinţii Cehiei şi Poloniei, care sînt de părere că cei cinci (Slovenia, Slovacia, Letonia, Lituania, Estonia) nu au motive să aştepte alinierea României, Bulgariei şi Albaniei. Grupul Meckel susţine că această „decizie curajoasă" ar răsplăti eforturile celor cinci, care sînt democraţii solide, cu economie liberă de piaţă, cu control civil al armatei, capabile să coopereze cu NATO conform standardelor Alianţei. Solicitările neprietenoase ale social democraţilor din centrul Europei prevăd o amînare a integrării României şi Bulgariei în NATO dincolo de 2005, fără a oferi în compensaţie argumente certe că aceste state nu vor fi abandonate

https://biblioteca-digitala.ro

prin tradiționala politică internațională de menținere a unei zone tampon între Rusia și „Europa".

Pentru „delimitarea" acestei zone gri există argumente politice, economice, culturale, istorice etc. George Schöpflin face un inventar cuprinzător în acest sens (vezi *Provincia*, anul II, nr. 8-9, 2001) explicînd că modernizarea a eșuat în această regiune nu numai din pricina conservatorismului elitelor locale sau a experiențelor istorice care au lăsat reziduuri și au deformat modelul occidental al modernizării, ci și din cauza răspunsurilor autohtone la transformările străine, răspunsuri care au fost mereu circumscrise în ecuația „rezistență și adaptare". Mentalitatea bizantină care domnește în Europa de Sud-Est pervertește instituțiile, favorizează „regulile informale în raport cu cele formale", proliferează rețelele clientelare și traficul de influență, accentuează „modelele premoderne ale coexistenței etnice", diferența dintre sat și oraș etc. Toate aceste enumerări dezvoltate și analizate îl conduc pe profesorul Schöpflin la concluzia că (re)integrarea statelor sud-est europene în Europa ar fi un proces similar comunismului („care a dus la o nouă modernizare distorsionată, una care a favorizat o nouă concentrare extraordinară a puterii în mîinile statului și, deci, a împiedicat societatea să joace un rol serios în definirea propriilor aspirații"), dacă aceste țări nu-și vor elabora un model propriu de modernitate „pe baza stilurilor de gîndire și a lumilor-gîndire, a practicilor și tradițiilor sud-est europene, și nu pe importarea în masă a ideilor și modelelor". Preluarea „mecanică" a modelului statului modern de către țările din regiune este pusă de George Schöpflin în corespondență cu acceptarea comunismului de către acestea (ca „experiență paralelă tocmai pentru că a fost impus într-o manieră mai coercitivă de elitele locale") și prin tranzitivitate cu opțiunea pro-occidentală a sud-estului european. După această formulă, statele sud-est europene vor eșua chiar dacă vor adopta normele economice, politice și legislative ale Uniunii Europene, fiindcă „arderea etapelor" în procesul dezvoltării s-ar fi dovedit deja ineficientă în cursul istoriei ultimilor 200 de ani în această regiune. Cu alte cuvinte, modernitatea neterminată a acestor țări se va eterniza, indiferent de soluțiile politice interne și externe care se vor găsi pentru punerea lor pe linia de plutire. Singura șansă pe care o are sud-estul european, în această viziune finalistă, ar fi elaborarea unei formule proprii de dezvoltare (deși profesorul Schöpflin nu acordă, în final, nici măcar această șansă țărilor sud-est europene, arătînd că „nu are aproape nici o rezonanță ideea precum că această regiune, asemeni Scandinaviei, ar putea ea însăși dezvolta un model de modernitate propriu").

(Im)posibila schimbare

Din această perspectivă, schimbarea este esențialmente internă, dar lucrurile ar sta așa doar dacă o anumită societate s-ar izola sau ar fi izolată complet de restul lumii. Uniunea Europeană se declară, însă, interesată de regiune, nu numai fiindcă are nevoie de liniște în proximitatea ei, ci și pentru a se asigura împotriva amenințărilor demografice și economice care vin din sud și est. Fiind nevoită să investească pentru propria ei protecție, Europa va investi pentru dezvoltarea statelor din sud-est. Pe termen lung, aceste țări nu au altă opțiune și, în ciuda inerției, conservatorismului și opoziției din interior, ele vor fi nevoite să adopte „modelul ascensorului", model care va acționa

https://biblioteca-digitala.ro

pe mai multe niveluri. Transformările care au avut loc după 1990 în aceste țări, chiar dacă nu au fost radicale, au modificat în mare măsură concepția oamenilor asupra economiei de piață și a relațiilor democratice, dovedindu-se în multe situații că rezistența la schimbare nu venea atît din partea maselor, ci a elitelor politice și economice, care își vedeau periclitate pozițiile.

Premisa axiomatică a profesorului Schöpflin (*Etnicity and Power*, 1999) că „actul de rezistență produce schimbare" și că „schimbarea va fi percepută întotdeauna ca străină și anormală", ducînd în cel mai bun caz la „ceva hibrid și hibridizat", ca în cazul experienței comuniste, este greșită, fiindcă ecuația care analizează procesul de tranziție prelungită și modernizare tîrzie a sud-estului european este mult mai complicată. Transferul rapid, ritmat, multiplicat într-o altă temporalitate nu demonstrează nici incapacitatea regiunii de a se apropia de valorile occidentale, nici imposibilitatea găsirii unui model propriu de dezvoltare.

Motivația oficială a lui Churchill din 1946, cînd a declarat că „de la Stettin pe malul Mării Baltice pînă la Trieste pe malul Mării Adriatice s-a lăsat o cortină de fier peste continentul nostru", fiindcă oricum în „aceste state estice" partidele comuniste „încercau să obțină controlul totalitar", nu poate fi pusă între paranteze, cum nu poate fi pusă între paranteze nici responsabilitatea vesticilor. Dezvoltarea fragmentată a statelor sud-est europene poate fi circumscrisă istoric, dar „imposibila modernizare" nu face parte neapărat din codul lor genetic, chiar dacă se poate vorbi despre o „geografie nefavorabilă" în acest caz, opusă „geografiei favorabile" de care a beneficiat Occidentul.

Europa de Sud-Est: o tranziție dilematică

Pe de altă parte, este adevărat că tranziția statelor post comuniste în Europa de Est este nereușită și că această nereușită este pusă adesea în mod exagerat pe seama nepăsării vesticilor. Fostul președinte Constantinescu a criticat de mai multe ori Occidentul că nu a inițiat un plan Marshall în 1990 pentru ajutorarea esticilor: „poate că Vestul nu era pregătit pentru asta, poate a preferat ca schimbările să se producă mai lent și nu dintr-o dată", iar observațiile sale nu sînt singulare printre liderii politici est-europeni. George Shöpflin are dreptate cînd spune că „zona împărtășește anumite structuri mitice, mai ales mitul că ar fi ultimul bastion al Occidentului împotriva Răsăritului, mitul victimizării și al trădării de către Europa, o compensație mitică pentru suferință (...) ca și un mit al oprimării imperiale, ca o justificare a întîrzierii și a înapoierii percepute". În parte, aceste mituri au fost alimentate chiar de statele occidentale, care, după căderea comunismului, nu au gîndit o strategie de refacere a regiunii – un fel de „întoarcere" a ajutorului pe care Occidentul însuși l-a primit din partea Statelor Unite. Europa de Sud-Est a fost tratată ca periferie a continentului, ceea ce a înseamnat (ca în descrierea lui Wallerstein) accentuarea dependenței economice și sociale față de centru și dezvoltarea „subdezvoltării" la periferie.

Rămînerea în urmă a acestei regiuni nu este de dată recentă, stîngăciile, inerțiile și dilemele zonei au afectat în mare măsura dezvoltarea ei politică și economică. În plus, amestecul etnic complex a fost, deasemenea, responsabil pentru instabilitatea și dezordinea din Europa de Sud-Est. „Handicapul eterogenității" și modernizarea tîrzie nu presupun, însă, în mod automat, că sud-estul european va rămîne mereu o construcție

https://biblioteca-digitala.ro

neterminată. Depinde în mare măsură de voința liderilor politici de aici să depășească „mentalitățile bizantine", să reconstruiască instituțiile după reguli democratice și să instaureze economia de piață. Justificarea eșecurilor repetate prin cauze externe și condiții istorice improprii ține mai degrabă de moda teoriei dependenței *(dependency theory)*, care explică ritmul lent de dezvoltare a unor țări dintr-o anumită zonă de poziția dominantă a capitalismului hegemonist din apropiere. Președintele Băncii Naționale Poloneze, Leszek Balcerowicz (*Libertate și dezvoltare,* 2001) argumentează că „acele țări care au realizat reforme economice îndrăznețe, schimbînd astfel condițiile economice interne, au început să se dezvolte mai repede decît celelalte. Rolul decisiv l-au jucat condițiile interne". În schimb, economistul polonez recunoaște că „un efect real de dependență se manifestă atunci cînd, ca urmare a dominației externe, un sistem economic nepotrivit – adică unul care frînează dezvoltarea – nu poate fi înlocuit cu unul mai bun". Este cazul fostelor state socialiste pînă în momentul dispariției URSS.

Preluarea *acquis*-ului comunitar, adică armonizarea legislativă a statelor sud-est europene cu legislația Uniunii Europene nu ridică probleme insolvabile pentru țările regiunii, în măsura în care acestea doresc într-adevăr să se „întoarcă" în Europa și nici nu creează o „cultură a dependenței", cum lasă să se înțeleagă Schöpflin.

Nu este ușor pentru statele sud-est europene să depășească „geografia nefavorabilă" a ultimilor 200 de ani, dar sondajele de tip eurobarometru arată că oamenii care trăiesc aici vor reformă, chiar dacă se tem de șomaj și inflație. Aceste state sînt încurajate, inclusiv prin măsuri concrete, de pildă de scoaterea României și Bulgariei de pe lista neagră a țărilor ai căror cetățeni nu puteau intra în spațiul Schengen fără vize, să se apropie de modelul european. Nu condițiile economice și standardele politice, inclusiv cele referitoare la protecția minorităților impuse din afară, sînt cele care ar putea duce la ascensiunea partidelor naționaliste în regiune, cum sugerează profesorul Schöpflin, ci incapacitatea elitelor politice de a răspunde adecvat stimulilor externi, politicile de vitrină duse de ei și teama lor de a nu-și pierde pozițiile de putere, cu toate beneficiile economice și politice care decurg de aici. În România, posibila ascensiune a liderului PRM Vadim Tudor nu are legătură cu „schimbarea neadecvată" preluată/impusă din/de Occident. Eventualitatea, mai mult decît incertă, de a cîștiga viitoarele alegeri un personaj ca Vadim, ar fi dată de faptul că electoratul a încercat deja celelalte variante, de care a fost dezamăgit și apelează la „ultima" carte aflată în joc.

(Re)venirea în Europa a statelor din sud-est are doar o legătură indirectă cu „modernitatea neterminată" a acestora. Există, însă, o istorie a confruntării ca „metodă diplomatică standard" între Occident și Rusia, care menține între cele două o zonă gri. Evoluțiile internaționale din ultimul timp, parteneriatul Atlantic cu Rusia după atentatele din 11 septembrie 2001, ar putea însă schimba aranjamentele tradiționale în ciuda scepticilor care susțin că „principalele țări din vestul și centrul Europei au același interes pe care l-au avut întotdeauna în menținerea statelor tampon dintre ele și Rusia" (Tony Judt, *Europa iluziilor*, 2000). Dar indiferent de aranjamentele din zonă, cheia dezvoltării țărilor din sud-est se găsește în voința lor de a depăși prejudecățile istorice, dilemele și inerțiile interne, în vreme ce integrarea în Europa este o decizie politică a UE, care, la rîndul său, ar putea elimina stereotipurile de genul „țările musulmane și est-europene ortodoxe sînt mai puțin europene și mai

https://biblioteca-digitala.ro

puțin eligibile decît grupul catolic fruntaș", demonstrînd că „europenitatea" unei țări nu poate fi calificată în funcție de criterii culturale, geografice sau istorice, ci printr-o evaluare a felului în care contribuie, participă și respectă codurile și normele unei civilizații în continuă schimbare.

Liderii politici ai statelor sud-est europene învață greu lecția democrației și a economiei de piață și înțeleg cu dificultate „handicapul eterogenității", însă riscurile care există în regiune nu vin din neînțelegerea de către mase a rațiunilor integrării europene, cum crede George Schöpflin, fiindcă oamenii înțeleg acest lucru simplu prin „modelul bunăstării", riscurile vin din țesăturile politice greu de descîlcit, din jocurile actorilor naționali și internaționali, care au la îndemînă resortul apropierii și al depărtării.

Sorin Cucerai

Cum e posibil un stat minimal?

Ca orice alt tip de stat, statul minimal este un furnizor de bunuri. El oferă tuturor cetățenilor săi două tipuri distincte de bunuri: protecție față de agresiunile care pot fi comise împotriva comunității tuturor cetățenilor săi și, pe de altă parte, protecție față de agresiunile care pot fi comise împotriva fiecărui cetățean luat ca individ distinct de toți ceilalți. Cu alte cuvinte, statul minimal își derivă legitimitatea din chiar dubla sa funcție de protecție: clasa tuturor indivizilor este protejată de agresiune cu ajutorul unei armate, iar indivizii, fiecare în parte, sînt protejați prin sistemul de legi și de tribunale, ca și prin serviciile de poliție.

Acum, există două tipuri diferite de argumente prin care putem justifica un stat minimal. Un prim tip de argument este de natură economică. Spuneam la început că orice stat, inclusiv statul minimal, este un furnizor de bunuri. Dar economiștii fac o distincție între bunurile private și cele publice. Un bun privat este un bun aflat în proprietatea privată a cuiva. El este un bun partiționabil, în sensul că diferiți indivizi pot deține în proprietate privată diferite cantități din bunul respectiv. Pe o piață liberă, pîinea este, de exemplu, un bun privat.

Prin contrast, un bun public este un bun aflat în proprietate publică. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că „publicul" plătește direct producția respectivului bun și, pe de altă parte, că acest bun este oferit publicului de către un furnizor unic.

Distincția mi se pare netă. Un bun privat este un mijloc util în atingerea unui scop. Transferul de bunuri private pe o piață liberă înseamnă tocmai acest lucru: că indivizii își transferă unii altora mijloace pe care le consideră utile în atingerea propriilor scopuri. Prin contrast, un bun public este un scop comun, un scop considerat dezirabil de toți indivizii, care finanțează astfel producția respectivului bun și care conferă unui agent diferit de ei autoritatea de a reglementa furnizarea bunului public. Tocmai

https://biblioteca-digitala.ro

de aceea un bun public este netransferabil şi nepartiţionabil: fiind un scop şi nu un mijloc, nu poate exista o piaţă pentru el; în plus, dacă în ceea ce priveşte mijloacele, are sens să spunem că un individ deţine sau poate deţine mai mult dintr-un anumit mijloc decît un altul, a spune că un individ deţine sau poate deţine mai mult dintr-un anumit scop decît un alt individ e lipsit de sens.

Odată făcută această distincţie, devine evident că nici un stat nu este un întreprinzător – un producător şi un furnizor de bunuri private. Dimpotrivă, orice stat este un furnizor de scopuri comune, a căror producţie şi furnizare este finanţată de toţi cetăţenii săi. Cu alte cuvinte, orice stat este un furnizor de bunuri publice. Dar dacă bunurile publice sînt scopuri comune, ele presupun consensul. Şi cu cît un stat va furniza mai multe bunuri publice, cu atît îi va fi mai greu să obţină şi să menţină acest consens. Ceea ce înseamnă că statul minimal, care furnizează două şi numai două bunuri publice, este cel mai funcţional tip de stat.

Pe de altă parte, cum bunurile publice sînt netransferabile, nu poate exista o piaţă pentru ele. Iar imposibilitatea existenţei unei pieţe implică imposibilitatea calculului economic. Ceea ce înseamnă că, atît costurile de producţie a bunurilor publice, cît şi cele legate de furnizarea acestor bunuri, sînt arbitrare. Cu alte cuvinte, astfel de bunuri sînt iraţionale. Prin urmare orice, stat, în calitate de furnizor de bunuri publice, este iraţional. Statul nu este, aşa cum vroia Hegel, întruparea Raţiunii, ci dimpotrivă, un factor de iraţionalizare. Şi, cum statul minimal este furnizorul celui mai mic număr de bunuri publice, el este cel mai puţin iraţional dintre toate. Altfel spus, el este statul care restrînge cel mai puţin capacitatea indivizilor de a-şi dezvolta comportamente raţionale şi de a învăţa să negocieze cu viitorul lor prin încercare şi eroare.

Un al doilea tip de argument prin care este justificat statul minimal e de natură politică. Mai precis, el derivă din caracterul moralmente dezirabil al guvernării de tip republican. Într-un sens, republicanismul înseamnă prezenţa în fruntea statului a unui preşedinte. Din acest punct de vedere, republica se opune monarhiei. Într-un regim monarhic, guvernămîntul este proprietatea privată a regelui; într-un regim republican, guvernămîntul este o proprietate publică, pe care preşedintele o administrează. Într-un alt sens al termenului, republicanismul înseamnă guvernarea cu consimţămîntul celor guvernaţi. Şi din acest punct de vedere, republica se opune imperiului. Ei bine, statul minimal este singurul tip de stat compatibil cu o formă de guvernămînt propriu-zis republicană (adică este singurul tip de stat compatibil cu republicanismul în ambele sensuri ale acestui termen).

Pentru că, aşa cum arătam mai sus, statul minimal e statul cu capacitatea cea mai ridicată de a construi şi de a menţine pe termen lung consensul cu privire la scopurile comune ale tuturor cetăţenilor săi. Cum protecţia faţă de agresiune este un scop pe care orice individ îl are atît timp cît agresiunea este o posibilitate plauzibilă, acest tip de protecţie poate deveni cu uşurinţă un scop comun al indivizilor. Consensul cu privire la protecţia faţă de agresiunea împotriva clasei tuturor indivizilor şi la protecţia împotriva agresiunii faţă de indivizii ca atare este unul minimal. El este acel tip de consens necesar şi suficient statului minimal. Datorită lui, fiecare individ în parte consimte să fie guvernat, ceea ce înseamnă că forma de guvernămînt va fi una republicană.

https://biblioteca-digitala.ro

Adaug aici că o guvernare republicană nu exclude principiul majorității, ci doar pe acela al majorității opresive. Să presupunem că locuiți într-un bloc și că vecinii dumneavoastră decid montarea unei antene colective, iar dumneavoastră sînteți singurul care vă opuneți. Dacă vecinii dumneavoastră cumpără antena și o montează în așa fel încît dumneavoastră să nu beneficiați de serviciile ei, avem de-a face cu o majoritate neopresivă. Dacă, dimpotrivă, vecinii vă obligă să contribuiți la cheltuielile legate de cumpărarea și montarea antenei, majoritatea devine opresivă. Unii ar putea spune că majoritățile neopresive nu mai sînt majorități. Totuși, în exemplul meu, majoritatea neopresivă chiar cumpără și montează o antenă colectivă, ceea ce înseamnă că decizia chiar aparține majorității.

Cu alte cuvinte, într-un regim propriu-zis republican majoritatea nu poate lua decît decizii Pareto-optimale. (O decizie este Pareto-optimală dacă ea conduce la îmbunătățirea situației unui individ sau a mai multora fără ca situația celorlalți să se înrăutățească. Prin urmare, dacă s-ar putea stabili că decizia vecinilor dumneavoastră de a vă obliga să contribuiți la cheltuielile de cumpărare și de montare a antenei nu vă înrăutățește situația, ea va fi una Pareto-optimală, deci nu veți avea nici un motiv să nu vă supuneți ei). E limpede acum că orice stat mai mult decît minimal guvernează după principii imperiale, care permit unor indivizi să îi agreseze pe ceilalți, astfel că victimele agresiunii ajung să fie guvernate împotriva voinței lor.

*

Acum, orice stat este unul redistributiv. Fiind un furnizor de bunuri publice, statul reordonează bunurile private. El extrage bunuri private de pe piața liberă pentru a finanța cu ele producția de scopuri comune. Dar am văzut deja că producția de bunuri publice este irațională; în cazul ei, calculul economic este imposibil. În consecință, deciziile privind producția și furnizarea de bunuri publice sînt cu necesitate arbitrare. Ceea ce înseamnă că extracția de bunuri private este cu necesitate arbitrară și, oricum s-ar face, ea are consecințe redistributive. Pentru că cel puțin o parte dintre bunurile private extrase de pe piață ajung în posesia membrilor agenției guvernamentale autorizate să furnizeze bunul public.

Există mai multe diferențe între acest tip de transfer și transferurile de bunuri private pe o piață liberă. În primul rînd, acest transfer *nu* este un schimb. Individul nu renunță la ceva pentru a primi în schimb altceva. Nu poate fi vorba despre un transfer reciproc de bunuri, pentru că bunurile publice sînt netransferabile. Indivizii *sînt deja* în posesia bunului public din momentul în care decid că au un scop comun. Ei nu renunță la o parte din bunurile lor private ca plată pentru un nou serviciu, ci ca dovadă că au un scop comun. Tocmai de aceea impozitul este obligatoriu; a nu-l plăti înseamnă a nu recunoaște scopul comun, deci a invalida consensul care face posibil statul. (Acest lucru este adevărat chiar și în cazul în care este permisă existența „călătorilor clandestini legali". Ar putea fi impusă, de exemplu, o regulă prin care veniturile aflate sub o anumită limită nu sînt impozitate; sau prin care indivizii cu statut social special, să zicem „nobilii", nu plătesc impozit. Dar în acest caz, caracterul redistributiv al statului devine și mai evident). A plăti impozit înseamnă a valida un scop comun. Ceea ce înseamnă că impozitele nu au o valoare economică, ci una exclusiv simbolică.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu cumpăr nimic plătind impozit, ci dovedesc astfel că am ceva în comun cu ceilalți, ceva care mă face indistinct de ceilalți.

Dar dacă orice stat este unul redistributiv, rezultă că și statul minimal are această caracteristică. Diferența dintre statul minimal și cel totalitar sau cel asistențial nu este una de natură, ci doar una de grad. El conține deja în sine atît principiul redistribuției, cît și mecanismele necesare redistribuirii. Cu alte cuvinte, statul minimal conține deja în sine principiul și mecanismele de transformare într-un stat mai mult decît minimal.

Prin urmare, orice strategie de construcție a unui stat minimal trebuie să țină cont de principiul redistributiv conținut de acesta. Ea nu trebuie să anuleze acest principiu, pentru că astfel ar anula însăși posibilitatea construcției etatice, ci doar să se asigure că redistribuția nu poate fi mai mult decît minimală. Cu alte cuvinte, construcția unui stat minimal trebuie să garanteze că statul respectiv nu poate fi decît *cel mult* minimal. Dar este acest lucru posibil?

Eu cred că da. Putem astfel concepe un stat ca o confederație de comune suverane, dacă prin „comună" înțelegem o entitate teritorială care cuprinde un număr relativ mic de indivizi (sau de familii, dacă această unitate de măsură ar fi mai convenabilă). Suveranitatea comunală implică faptul că fiecărei comune îi este garantat dreptul la secesiune. Acest drept la secesiune este unul fundamental republican, deoarece el garantează că guvernarea nu va putea fi exercitată decît cu consimțămîntul celor guvernați. (Altfel spus, posibilitatea secesiunii face imposibile majoritățile opresive). Ori de cîte ori o comună ar considera că decizia majorității nu este una Pareto-optimală și că situația ei se înrăutățește prin acceptarea acelei decizii, ea ar putea părăsi confederația. (Sau un grup de comune ar putea părăsi confederația pentru a se reuni într-o confederație alternativă etc.).

Existența unor legi comune pe un teritoriu mult mai mare decît cel comunal, ca și protecția garantată de statul confederativ reprezintă avantaje considerabile la care o comună trebuie să renunțe atunci cînd decide în favoarea secesiunii. De aceea, dreptul la secesiune nu va fi practic exercitat decît dacă dezavantajele rezultate din acceptarea deciziei majorității sînt mai mari decît avantajele apartenenței la confederație și numai dacă aceste dezavantaje nu pot fi anulate pe altă cale (cu alte cuvinte, numai dacă respectiva majoritate nu poate fi altfel convinsă să renunțe la decizia sa). Ceea ce înseamnă că statul confederativ este, în ciuda aparențelor, unul extrem de stabil, și că eventualele secesiuni nu pot fi decît temporare. Pentru că, odată înlăturat motivul care a condus la secesiune, avantajele apartenenței la confederație vor redeveni mai mari decît dezavantajele generate prin ruperea de confederație. Altfel spus, un stat confederativ conține în sine un principiu de creștere teritorială, deoarece o confederație de comune suverane este cu atît mai atractivă cu cît este mai largă. În consecință, garantarea dreptului la secesiune, a libertății de ieșire, este cel mai bun instrument de evitare a secesiunii și, totodată, de menținere a unui stat în limite cel mult minimale. Dreptul la secesiune garantează fiecărei comune suverane că nu va putea fi oprimată, deci că un consens mai mult decît minimal, care ar presupune o redistribuție încă și mai amplă a bunurilor private, va fi imposibil.

Dar dacă, la nivel confederativ, statul nu poate fi astfel decît cel mult minimal, cum își poate păstra acest caracter și la nivel comunal? Cu ajutorul aceluiași instru-

https://biblioteca-digitala.ro

ment utilizat la nivel confederativ: prin garantarea libertății de ieșire. Statul confederativ nu poate impune nici unei comune nici un fel de reglementări cu privire la drepturile de intrare a indivizilor în comuna respectivă. Acordarea acestui drept și reglementarea lui ține de suveranitatea fiecărei comune. În termeni practici, fiecare comună va restrînge mai mult sau mai puțin dreptul indivizilor de a se stabili pe teritoriul ei. Dar statul confederativ este obligat să impună tuturor comunelor care fac parte din confederație garantarea dreptului individual de ieșire. (Firește, nici acest drept nu va fi unul absolut. Un criminal, de exemplu, nu va putea recurge la el pentru a evita pedeapsa. Sau va putea?)

În felul acesta, fiecare individ neagresor (dar agresat) va putea oricînd părăsi comuna, fie pentru a trăi în izolare, fie pentru a se asocia cu alții și a forma împreună cu ei o altă comună. Cum indivizii solitari cetățeni ai confederației se bucură de aceeași protecție pe care confederația o garantează tuturor cetățenilor săi, comuna nu poate oferi indivizilor același tip de avantaje pe care confederația îl oferă comunei. Prin urmare, spre deosebire de statul confederativ, comuna nu conține în sine un principiu de creștere teritorială.

În termeni economici, comuna poate fi interpretată ca un bun de capital. (Ea nu este o entitate politică, sau cel puțin nu neapărat). Comuna este o vecinătate fizică, în care simpla existență a celorlalți îmi poate fi utilă nu doar ca protecție față de agresiunea din partea altora, ci și ca protecție limitată față de factori naturali neprevăzuți – în sensul că ceilalți mă pot ajuta să recuperez mai ușor pierderile datorate unor asemenea factori. Aceasta înseamnă că, spre deosebire de statul confederativ, comuna conține în sine un principiu de limitare teritorială. S-ar putea ca al o sutălea nou vecin, să zicem, să se stabilească atît de departe de mine încît să nu îmi mai poată oferi protecția sa limitată față de factorii naturali neprevăzuți – și astfel, din punctul meu de vedere, să fie un locuitor al altei comune.

Utilitatea existenței fizice a altor indivizi în vecinătatea mea face ca o comună să fie pe atît de numeroasă sau de restrînsă și pe atît de întinsă sau de limitată teritorial pe cît doresc locuitorii ei, astfel încît vecinătatea să continue să reprezinte un avantaj. Pe de altă parte, acest avantaj al vecinătății fizice este unul specific comunei. El va fi luat în calcul ori de cîte ori un individ decide dacă să părăsească sau nu comuna. În plus, dacă în cazul secesiunii comunale nu se punea problema costurilor delocalizării (deoarece comuna nu se „muta" în altă parte), în cazul secesiunii individuale această problemă va fi și ea luată în calcul.

Deocamdată mă opresc aici. Sper să fi putut arăta în mod convingător că nu putem construi un stat minimal decît dacă îl concepem ca pe un stat *cel mult* minimal și că acest lucru nu este posibil decît prin garantarea dreptului la secesiune atît la nivel local cît și la nivel individual. Acest drept trebuie demistificat, dediabolizat, dacă dorim să trăim într-o lume în care agresiunea să fie cel mult minimală. În orice caz, drumul spre servitute începe odată cu anularea dreptului la secesiune.

Sînt conștient, pe de altă parte, că nu am răspuns aici la o altă întrebare, la care poate voi răspunde în viitor: dacă statul este un furnizor de irațională, mai avem oare nevoie de el (fie și numai în versiunea sa minimală)?

https://biblioteca-digitala.ro

Vogel Sándor

Autonomia săsească în Transilvania

Convieţuirea comunităţilor cu statut juridic diferit a caracterizat societatea medievală din Europa. Ulterior, aceste practici juridice au fost codificate iar pe baza lor comunităţile delimitate teritorial au dispus de privilegii şi au format corpuri juridice unitare. O caracteristică deosebită a Regatului Ungariei a fost acordarea de privilegii anumitor grupuri etnice, cum ar fi secuii, iazigii, cumanii, saşii din Zips (Spiš) şi Ardeal. Toate acestea stau în legatură cu activitatea de consolidare statală dusă de regii maghiari, al căror interes primordial a fost populatea ţării, exploatarea resurselor ei economice şi apărarea militară. În Transilvania, saşii au beneficiat de cel mai complet şi mai durabil sistem de privilegii. Acest grup etnic redus numeric, colonizat în mai multe valuri de către regii maghiari în secolele 12-13, a devenit, datorită privilegiilor sale, un important factor economic, cultural şi chiar politic. Deoarece poporul săsesc s-a menţinut în primul rînd datorită privilegiilor sale, este de înţeles ca pentru cercetările privind Transilvania şi cu precădere pentru istoriografia săsească acest sistem de privilegii sau, folosind un termen modern, autonomia să devină unul din subiectele cele mai importante de cercetare.

Începuturile sistemului privilegiilor săseşti

Pe baza documentelor istorice, se poate stabili că primii colonişti au venit în Ardeal în timpul lui Géza al II-lea (1141-1162). Din documentele păstrate, se poate deduce că primele privilegii au fost acordate tot de acest rege. Chiar dacă cea mai mare parte a „oaspeţilor regali" au venit de pe teritoriul Imperiului German, printre ei se aflau şi flamanzi, valoni şi chiar italieni. Fapt este că, coloniştii n-au sosit într-un singur grup unitar, nici dintr-un singur teritoriu, şi nici în acelaşi timp, dar s-au constituit într-un grup etnic în Transilvania. Un proces asemănător l-a cunoscut şi limba vorbită de ei, o limbă care s-a structurat de asemenea în timp. Primul act privitor la „oaspeţii regali" aşezaţi în Ardeal datează din 1168. Potrivit lui, regele Béla al III-lea (1162-1196) primea de la „oaspeţii regelui" din teritoriul „de dincolo de păduri" un venit anual de 15 000 de mărci. Primul teritoriu mai mare populat de colonişti a fost provincia Sibiului. Documentul care menţionează acest teritoriu datează din 1192-1196. Conform acestuia, pentru colonişti a fost întemeiată prepozitura Sibiului subordonată nemijlocit arhiepiscopiei de Strigoniu, ca unitate a administraţiei ecleziastice ale cărei subdiviziuni au fost decanatele de Sibiu, Nocrich şi Cincu. În documentul care delimitează acest teritoriu, coloniştii sînt numiţi „Flandrenses", în timp ce, în 1191, este menţionată *Ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum*. Denumirea de „saşi" (*Saxones*) dată coloniştilor este atestată documentar doar în 1206, cînd regele Andrei al II-lea (1205-1235) a conferit privilegii „primilor oaspeţi regali" (*primi hospites*

https://biblioteca-digitala.ro

regni) din Cricău (Krakau), Ighiu (Krapundorf) şi Romos (Rumes) şi le-a asigurat un statut juridic propriu. Deoarece în cancelaria regală s-a încetăţenit denumirea de „sas", germanii din Ardeal au fost denumiţi în mod unitar saşi.

O importanţă fundamentală în crearea autonomiei săseşti a avut-o Diploma andreană din 1224, *Andreanum*, numită de istoriografia săsească şi hrisovul de aur (*Goldener Freibrief*). Libertăţile asigurate prin acest act se referă la provincia Sibiului şi i-au unit juridic pe saşii aşezaţi aici. Astfel, privilegiile acordate acestei provincii şi locuitorilor acesteia au devenit punctul de plecare al unităţii juridice săseşti pe ceea ce, mai tîrziu, se va numi Pămîntul Crăiesc (*Fundus Regius*, *Königsboden*) şi vor duce la o evoluţie care a asigurat timp de 800 de ani supravieţuirea poporului săsesc.

Textul diplomei începe astfel: „Venind aşadar toţi credincioşii noştri oaspeţi teutoni din Transilvania şi căzînd cu umilinţă la picioarele majestăţii noastre şi plîngîndu-se ne-au arătat că ar fi căzut cu totul din libertatea cu care au fost chemaţi de prea-evlaviosul rege Géza, bunicul nostru şi dacă majestatea noastră regală nu deschide spre dînşii ochii cu obişnuita sa bunătate, aflîndu-se cu totul săraci, nu ar putea face majestăţii regale nici o slujbă. Aşadar noi, plecîndu-ne urechile cu obişnuita bunătate spre plîngerile lor drepte, vrem să se facă cunoscut celor de faţă şi celor viitori că noi, călcînd pe cucernicele urme ale înaintaşilor noştri şi mişcaţi fiind din adîncul inimii, le-am înnoit libertatea de mai înainte. Însă în aşa fel ca tot poporul (...) să fie un popor şi să se socotească sub un jude, desfiinţîndu-se din rădăcină toate comitatele, afară de cel de Sibiu. Iar comitele Sibiului, oricine va fi, să nu cuteze a orîndui dregător în sus-zisele comitate, decît numai dintre cei ce locuiesc între dînşii; şi poporul să-l aleagă pe acela care va putea mai potrivit. (...) Iar pentru folosul cămării noastre să fie datori a plăti pe an cinci sute de mărci de argint. Vrem ca nici un stăpîn predial sau oricine altul, care se află între hotarele lor, să nu fie scutit de această dare, afară de cei care se vor bucura de un privilegiu deosebit pentru aceasta. (...) Vor trimite cinci sute de ostaşi în expediţiile regale în cuprinsul graniţelor regatului şi peste graniţă o sută, dacă regele va merge în persoană; iar dacă el va trimite pe un iobag al său în afara regatului, sau spre ajutorul unui prieten al său, sau în treburile sale proprii, ei vor fi datori a-i trimite numai cincizeci de ostaşi. Nici regele nu va putea să ceară mai mulţi, nici ei nu vor fi datori a trimite. Pe preoţii lor să şi-i aleagă liber, pe cei aleşi să-i înfăţişeze spre întărire şi să le plătească dijmele şi în toate drepturile bisericeşti să răspundă faţă de ei după vechiul obicei. Voim şi poruncim cu tărie, ca pe dînşii să nu-i judece nimeni, decît noi sau comitele de Sibiu, pe care îl vom aşeza noi la locul şi la timpul său. Dar sub orice jude se vor afla, să fie judecaţi numai după dreptul obişnuielnic şi nimeni să nu cuteze a-i chema înaintea noastră, afară de atunci cînd pricina lor nu s-a putea hotărî în faţa judelui lor. Iar afară de cele mai sus zise, le-am dat pădurea vlahilor şi a pecenegilor, dimpreună cu apele, ca să le folosească împreună cu sus-numiţii Blaci şi pecenegi şi să nu fie datori a face nici o slujbă pentru aceasta, bucurîndu-se de mai sus zisa libertate. Apoi le-am mai îngăduit ca să aibă o singură pecete, care să fie cunoscută de noi şi de magnaţii noştri în chip lămurit. Iar dacă vreunul dintre dînşii ar vrea să se judece cu cineva în vreo pricină bănească, să nu poată întrebuinţa alţi martori înaintea judelui, decît oameni care se află între hotarele lor, noi scutindu-i pe ei de orice jurisdicţie străină. (...) Tot aşa le

https://biblioteca-digitala.ro

dăm dreptul, afară de cele mai sus zise, ca nici un vameş să nu cuteze a-i împiedica nici la dus, nici la întors (...) Voim însă şi poruncim cu puterea noastră regală ca nimeni dintre iobagii noştri să nu cuteze a cere de la majestatea regală vreun sat sau vreun prediu; iar dacă ar cere cineva, ei să se poată împotrivi în temeiul libertăţii ce le-am hărăzit-o. Am mai poruncit pomeniţilor noştri credincioşi că, dacă se va întîmpla ca să venim noi în expediţie la dînşii, ei să fie datori a da numai trei găzduiri pentru noi, iar dacă se va trimite, în treburile regelui, voievodul la dînşii sau prin ţara lor, să nu lipsească a da două găzduiri, una cînd va intra şi alta cînd va ieşi. Mai adăugăm la sus numitele drepturi, ca negustorii lor să poată merge şi să se poată întoarce liberi şi fără vamă oriunde în regatul nostru, folosindu-se cu adevărat de dreptul lor, în faţa majestăţi regale." (Pentru textul românesc a fost folosită culegerea *Documente privind Istoria României*, seria C. Transilvania, vol. I., p. 208-210 – *n. trad.*)

Andreanum-ul a fost rezultatul unei evoluţii juridice mai îndelungate, care începe odată cu colonizarea. Pentru a-i convinge pe „oaspeţi" să vină şi să se aşeze, regele trebuia să ofere mai multe drepturi decît dispuneau aceştia în ţara lor de baştină. Codificarea privilegiilor a fost posibilă doar prin discuţii purtate cu reprezentanţii coloniştilor (locatori). La discuţii au luat parte persoane care cunoşteau atît dreptul consuetudinar german cît şi dreptul maghiar al oaspeţilor, care puteau oferi o anumită protecţie militară pentru drumul lung şi puteau şi să organizeze apărarea graniţelor ţării gazdă. Rezultatul a fost fixarea în scris a dreptului coloniştilor (*Siedlerrecht*), care corespundea în aceeaşi măsură intereselor regelui, ca reprezentant al puterii de stat, cît şi ale coloniştilor.

Pornind de la prevederile *Andreanum*-ului, saşii puteau deci să formeze o unitate politică, aveau propria administraţie, îşi alegeau juzii, jurisdicţia se desfăşura potrivit cutumei. Pămîntul dăruit de rege era considerat inalienabil. Obligaţiile (darea, ridicarea la oaste, găzduirea regelui) au fost reglementate strict şi nu se putea abuza de ele. Dreptul de a avea pecete însemna că aveau personalitate juridică. Scutirea de vamă şi dreptul de a ţine tîrguri a fost de importanţă fundamentală pentru dezvoltarea lor economică. Teritoriul privilegiat a fost considerat de rege ca proprietate comună a coloniştilor, unde privilegiile nobiliare nu puteau fi exercitate, iar regele a renunţat şi la dreptul său de a dona pămîntul rămas fără proprietar în urma trădării sau a stingerii familiei. *Andreanum*-ul a creat un sistem juridic unic în regiune, stabilind în detaliu relaţiile dintre suveran şi colonişti. Astfel, Diploma a cuprins dreptul de colonizare cel mai bine elaborat şi cel mai larg care le-a fost acordat vreodată coloniştilor occidentali în Europa Centrală şi Orientală. Privilegiile garantate au făcut parte integrantă de-a lungul secolelor din dreptul maghiar şi transilvan.

Universitatea Săsească sau Naţională

De-a lungul istoriei lor, saşii au ţinut cu îndîrjire la privilegiile lor, ceea ce poate fi dovedit prin faptul că regii ungari şi principii ardeleni au întărit de 22 de ori privilegiile săseşti. Privilegiile asigurate de Diploma andreană pentru provincia Sibiului au exercitat o atracţie puternică asupra celorlalte teritorii locuite de saşi, care s-au străduit să ajungă în posesia acestor privilegii. Deoarece şi regii aveau interesul de a asigura stabilitatea comunităţii săseşti care plătea dări substanţiale şi juca un rol im-

https://biblioteca-digitala.ro

portant în apărarea graniței de sud a Transilvaniei, drepturile lor au fost treptat extinse. Ca rezultat al acestui proces, ia naștere Universitatea Săsească *(Universitas Saxonum, Sächsische Nationsuniversität)*.

În sec. al 14-lea începe un proces de emancipare. În 1324, Carol Robert a împărțit provincia Sibiului în scaune, ai căror juzi regali erau numiți încă de rege. În 1402, Mediașul și Șeica au primit dreptul de a-și alege juzii regali. În 1464, acest drept a fost acordat scaunului Sibiu, iar în 1469 și celelorlte scaune săsești.

Formarea autonomiei săsești s-a desfășurat paralel cu cea a stărilor ardelene, respectiv cu crearea autoadministrației comitatelor nobiliare și a scaunelor secuiești. În 1437, stările privilegiate au încheiat *fraterna unio*, au creat deci cunoscuta alianță *Unio Trium Nationum*, îndreptată împotriva țăranilor răsculați și a turcilor. Uniunea a fost reînnoită în 1459 și 1506, în primul rînd împotriva otomanilor. Patriciatul orașelor săsești, care între timp s-a consolidat, a încercat să obțină o nouă întărire și extindere a privilegiilor sale, pentru a avea o poziție dominantă în cadrul Uniunii. În 1480, unitățile teritoriale săsești au înaintat regelui o petiție în numele orașelor și tuturor sașilor. În 6 februarie 1486, Thomas Altenberger, primarul Sibiului între 1473-1490, a primit de la regele Matia diploma care întărea privilegiile Diplomei andreene pentru toți sașii trăitori în părțile ardelene ale regatului (*universorum Saxonum nostrorum partium regni nostri Transsilvanorum*) și le-a extins asupra întregului Pământ Crăiesc. Regele Matia a creat astfel Universitatea Săsească sau Națională, care a stabilit pentru cîteva secole cadrele vieții sașilor de pe teritoriile privilegiate, unindu-i într-o singură unitate juridică și administrativă. Jurisdicția Universității s-a extins asupra celor Șapte Scaune [de fapt opt – Sibiu (Hermannstadt), Nocrich (Löschkirch), Sebeș (Mühlbach), Cincu (Schenk), Sighișoara (Schässburg), Orăștie (Broos), Miercurea (Reussmarkt) și Rupea (Reps)], asupra celor Două Scaune [Mediaș (Mediasch), Șeica (Schelk)], ca și asupra Districtului Brașov (Kronstädter Distrikt) și Districtului Bistrița (Bistritzer Distrikt). Privilegiile se refereau exclusiv la sașii de pe teritoriile sus-menționate. Astfel, au existat sași (de exemplu, cele 13 sate săsești de pe teritoriul comitatului Tîrnava) care nu se bucurau de privilegiile cuprinse în Diploma andreană și erau țărani iobagi. Universitatea avea competențe administrative, juridice, legislative, economice ca și de decizie politică. Corpul reprezentativ era format din adunarea Universității, care se întrunea de două ori pe an, de Sf. Gheorghe (23 aprilie) și Sfînta Ecaterina (25 noiembrie). În caz de nevoie se convocau adunări extraordinare. Membrii erau dregătorii scaunelor și ai celor două districte, ca și unul sau doi reprezentanți din partea fiecărui scaun și district. În perioada dintre adunări, problemele curente erau rezolvate de sfatul Sibiului, care, în același timp, convoca adunările. Cazurile de judecată privitoare la sașii de pe Pământul Crăiesc țineau de competența Universității, aceasta dînd și sentințele. Sentințele nu puteau fi contestate decît de rege și, mai tîrziu, de principe. Printre atribuțiile sale se număra și stabilirea părții de dare pe care trebuiau s-o plătească scaunele și districtele. Fondarea breslelor pe Pământul Crăiesc ținea tot de Universitate și tot ea reglementa prețurile și unitățile de măsură, dar a reglementat și viața cotidiană. Autonomia săsească a fost atît de puternică, încît legea preciza că în orașele săsești doar germanii aveau dreptul de a cumpăra case, astfel că doar ei puteau deveni cetățeni. Un oraș săsesc putea să-și permită să nu primească

https://biblioteca-digitala.ro

principele. În fruntea Universității stătea primarul Sibiului și judele regal al scaunului Sibiului, formînd un duumvirat. Primarul era ales de consiliul exterior (*centumvirat*) pentru unul, cel mult doi ani. În același timp el funcționa ca primar al provinciei Sibiului (*Provinzialbürgermeister*) și era dregătorul cel mai înalt în rang al celor Șapte Scaune. Sfera de competență cuprindea, în primul rînd, administrația financiară, deci împărțirea și perceperea dărilor, administrația bunurilor celor Șapte Scaune și judeca, în anumite cazuri în primă instanță. Judele regal, care era în aceeași persoană și comitele sașilor (*comes Saxonum*), era ales, începînd din 1464, pe viață tot de consiliul exterior, fiind însă nevoie de acceptul regelui și, mai tîrziu, al principelui. El se ocupa, în primul rînd, de probleme juridice și era judele suprem în instanțele superioare. În chestiunile litigioase hotăra singur și foarte rar se întîmpla ca un caz să ajungă în fața regelui sau a principelui. El reprezenta națiunea în afară, iar în epoca principatului a fost membru în consiulul princiar, îndeplinea deci una din funcțiile politice cele mai înalte din stat.

Termenul de Universitate avea mai multe sensuri și corespundea următoarelor organe:

– totalitatea sașilor de pe Pămîntul Crăiesc precum și teritoriul privilegiat;

– adunarea reprezentanților întregii comunități, deci adunarea generală (*conflux*) care se întrunea de două ori pe an;

– consiliul Sibiului și demnitarii de frunte, „Universitatea delegată" (*delegierte Universität*), care se ocupa de probleme în perioada dintre adunări;

– mai ales în perioada modernă, însemna un corp politic înzestrat cu mandatul de a purta negocieri, în funtea căruia stătea un comite;

Este necesar să se sublinieze că Universitatea și națiunea săsească reprezentată de ea nu se referă la națiunea modernă, ci corespunde unei stări din societatea feudală și nu desemnează apartenența etnică, ci totalitatea privilegiaților. Unificarea acestora a fost rezultatul unui proces conștient, al cărui scop a fost apărarea statutului juridic al grupului privilegiat.

Paralel cu Universitatea laică, trebuie amintită Universitatea ecleziastică. Baza acesteia a fost subordonarea nemijlocită a sașilor arhiepiscopiei Strigoniului și nu episcopiei de Alba Iulia. Importanța Universității ecleziastice a crescut după Reformă, cînd Universitatea laică a acceptat Regulamentul ecleziastic al germanilor din Transilvania *(Kirchenordnung aller Deutschen in Siebenbürgen),* impunîndu-l pentru sașii din Ardeal. Astfel s-a născut biserica evanghelică săsească, care a devenit biserica națională a sașilor *(Volkskirche)*, jucînd un rol important în păstrarea identității lor. Universitatea ecleziastică s-a extins și în afara Pămîntului Crăiesc, înglobînd și satele aservite. Astfel, a depășit limitele instituției de stare și se îndrepta spre solidaritatea etnică. Organul de conducere a fost sinodul, în fruntea căruia stătea superintendentul sau episcopul. Universitatea laică și cea ecleziastică își țineau în același timp adunările. În relația celor două Universități, rolul decisiv l-a jucat cea laică, aceasta subordonîndu-și, în spiritul principiul *cuius regio eius religio,* Universitatea ecleziastică.

În același timp, sașii s-au străduit să creeze un sistem juridic unitar valabil pentru întregul Pămînt Crăiesc. Dreptul consuetudinar a fost adunat în codicele Altemberger. Această carte scrisă cu caractere gotice pe pergament și decorată cu miniaturi se afla de

https://biblioteca-digitala.ro

acum încolo în fața fiecărui demnitar sas, cînd acesta depunea jurămîntul la preluarea funcției. În 1544, Johannes Honterus (1498-1549) a întocmit o culegere de norme de drept. Din însărcinarea Universității, Thomas Bomelius (?-1592) și Matthias Fronius (1537-1606) au cules atît cutumele săsești bazate pe dreptul de la Magdeburg, cît și jurisprudența iustiniană. Matthias Fronius a creat un cod juridic, *Eigenlandrecht der Siebenbürger Sachsen*. Albert Huet (1537-1606), comitele saşilor, s-a dus în fruntea unei delegații la Cracovia, unde Ştefan Báthory, principele Transilvaniei (1571-1586) și rege al Poloniei (1576-1586) a confirmat culegerea de legi ca un sistem de norme juridice veşnic valabile. *Eigenlandrecht* a rămas aproape 300 de ani în vigoare, pînă în 1853, cînd a fost introdus Codul juridic austriac. Pe baza *Eigenlandrecht* au fost judecate procesele pe Pămîntul Crăiesc. Forul chestiunilor litigioase a fost Universitatea Săsească.

Odată cu autonomia teritorial-administrativă și juridică, în primele decenii ale principatului s-a format și identitatea săsească de stare, a cărei formulare cea mai completă în scris o găsim în cuvîntarea comitelui Albert Huet rostită în fața principelui Sigismund Báthory (1581-1597, 1598-1599, 1601-1602). Potrivit cuvîntării, saşii de obîrşie germană fac parte dintr-o stare privilegiată, formează bastionul creştinătății occidentale, iar țăranii liberi, meşteşugarii și negustorii saşi sînt cei mai buni contribuabili. „Regele Géza ne-a chemat și de aceea nu sîntem străini, ci locuitori cu drepturi depline ai țării; nu sîntem iobagi, ci supuşi dragi și credincioşi. Aceasta se vede nu doar din privilegiile noastre, ci și din alte înscrisuri regeşti, cu care am umplut lăzi întregi, pentru a le păstra în onoarea noastră și în amintirea urmaşilor noştri. (...) Voi spuneți că noi am fi doar oaspeți, venetici și străini, și nu oşteni, apărători ai țării. La acestea vă răspund: este drept că sîntem oaspeți, dar pentru noi chiar în aceasta stă onoarea noastră." Cuvîntarea lui Huet și-a atins scopul: a reuşit să apere privilegiile săseşti, spre deosebire de secui, care n-au reuşit să le apere pe ale lor.

Este important de subliniat că, în epoca principatului, saşii au fost parte a puterii de stat, fiind un factor constitutiv al statului. Au participat la lucrările Dietei conform articolelor Dietei de la Turda din 1542, iar comitele saşilor a fost, aşa cum am mai amintit, membru al consiliului princiar. Hotărîrile dietale căpătau putere de lege doar prin aplicarea peceților celor trei națiuni, deci și ale saşilor. Astfel, oricare dintre stări putea supune oricare hotărîre vetoului. Pentru alegerea principelui era în aceeași măsură nevoie de votul saşilor ca și de cel al nobililor maghiari și al secuilor. Recunoaşterea acestui statut a fost rezultatul eforturilor depuse de Peter Haller (1500-1570), care a fost, între 1543-1557, primar al Sibiului, iar între 1557-1569 jude regal al Sibiului și comite al saşilor, stînd astfel în fruntea „națiuni" săseşti.

Privilegiile săseşti au fost amenințate în sec. 16–17 din mai multe părți. Pe de o parte, dinspre puterea centrală, deoarece anumiți principi au desconsiderat sistemul juridic al statului și privilegiile stărilor. Cazul cel mai flagrant a fost cel al lui Gabriel Báthory, care în 1610 a ocupat prin viclesug oraşul de scaun al saşilor, Sibiul, a confiscat bunurile orăşenilor, iar membrii consiliului au fost întemnițați. Ca răspuns, oraşele și scaunele săseşti au încheiat o alianță de atac și apărare : „Noi, primarii, juzii regali și juraților oraşelor și scaunelor săseşti (..) ne unim pe vecie (...) pentru a apăra frumoasa noastră libertate, privilegiile, cutumele, buna și folositoarea rînduială, să păstrăm averea locurilor noastre, pe care regii de bună amintire le-au dat națiunii

https://biblioteca-digitala.ro

săseşti pentru vitejia şi purtarea cavalerească a înaintaşilor noştri (...) Acestea le făgăduim pe mărturisirea de credinţă augustană (...) sub povara pierderii onoarei săseşti şi a libertăţilor noastre." Sibiul şi privilegiile săseşti au fost redate de Gabriel Bethlen care – aşa cum a notat cronicarul contemporan Georg Kraus în limba maghiară – a spus saşilor următoarele: „Eu, Gabriel Bethlen, principele ales al Transilvaniei, stăpînul părţilor ungurene, comitele secuilor şi părintele saşilor, începînd cu această zi vă dau oraşul (înapoi) cu toată dreptatea şi privilegiile sale. Fiţi cuvioşi şi credincioşi. Dumnezeu să fie cu voi."

Privilegiile au fost contestate adeseori şi de celelalte două stări. Cele mai multe dispute le-a stîrnit privilegiul conform căruia doar germanii puteau avea case în oraşele săseşti. În 1625, nobilii şi secuii au votat articolul pe baza căruia şi ei puteau cumpăra case în oraşele săseşti. Drept răspuns, saşii au mers într-un alai de 20 de căruţe la Alba Iulia în faţa lui Gabriel Bethlen, care a abrogat articolul şi a restabilit privilegiile săseşti.

În sec. 16-17, „naţiunea" săsească acţiona în faţa principelui şi a celorlalte două stări ca persoană juridică. Însă societatea săsească n-a fost nici unitară şi nici democratică, aşa cum şi-a imaginat istoriografia săsească romantică din sec. al 19-lea. Deşi dregătorii de frunte au fost aleşi, aceasta n-a fost o alegere în sensul democraţiei contemporane, iar funcţiile au fost ocupate de membrii patriciatului. În oraşul Sibiu, cei patru dregători, judele regal, care era şi comitele saşilor, primarul, judele scăunal precum şi vilicul (*Stadthann*), care se ocupa de problemele economice, puteau fi aleşi doar din rîndul membrilor consiliului oraşului sau „consiliului intern" format din 12 membri, iar urmaşii lor în funcţie doar din rîndul centumviratului sau a „consiliului extern". Membrii acestui din urmă organ au fost numiţi de consiliul intern. Astfel, funcţiile au fost ocupate, de regulă, de membrii aceloraşi familii. Acest sistem s-a anchilozat în sec. al 17-lea, astfel că puterea a fost exercitată de o oligarhie patriciană formată din 180-200 de familii. Plebea s-a răsculat de mai multe ori împotriva stăpînirii acesteia. Asemenea răscoale au izbucnit în 1514 la Sighişoara, în 1645 la Sibiu, în 1658-1659 din nou la Sighişoara, iar în 1688 la Braşov. Situaţia a fost îngreunată şi de contradicţiile dintre oraşele săseşti. Mai ales Sibiul şi Braşovul concurau. Deoarece Universitatea nu avea un organ executiv care să fi impus hotărîrile adunărilor generale pe întreg teritoriul Pămîntului Crăiesc, s-a întîmplat ca Braşovul să nu le respecte sau, pur şi simplu, să nici nu apară la lucrările Universităţii.

Privilegiile săseşti în timpul stăpînirii habsburgice

Fundamentul juridic al guvernării habsburgice a Transilvaniei a fost Diploma leopoldină din 1691, care cuprindea următoarele:

– în ceea ce priveşte religiile recepte, bisericile, şcolile, parohiile, totul rămîne neschimbat şi nici nu se vor introduce modificări;

– suveranul habsburgic a reconfirmat pentru stări toate daniile, funcţiile şi demnităţile, veniturile şi averile;

– *Approbatele* şi *Compilatele* ca legi ale ţării precum şi *Tripartitum*-ul lui Werbőczi ţi sistemul juridic al naţiunii săseşti rămîn neatinse;

– fiecare funcţie, fie aceasta politică, juridică sau economică, va fi ocupată de ardeleni, deci de unguri, secui sau saşi;

https://biblioteca-digitala.ro

– suveranul garantează toate acestea cu amendamentul ca cei propuşi din rîndul stărilor să fie prezentaţi domnitorului în scopul confirmării lor; însă în ceea ce priveşte celelalte demnităţi, juzii regali ai saşilor şi secuilor, comiţii nobililor, juzii şi primarii, care fuseseră aleşi pînă atunci, vor fi aleşi în continuare potrivit libertăţii şi cutumei lor.

Diploma leopoldină a păstrat deci în continuare sistemul celor trei naţiuni şi patru religii recepte. Înaintea emiterii diplomei, sub conducerea comitelui Valentin Franck (1643-1697), saşii au purtat discuţii cu administraţia habsburgică, avînd mare grijă să-şi păstreze privilegiile, libertatea religioasă, valabilitatea *Eigenlandrecht*-ului şi libera alegere a judelui. Au reuşit chiar să împiedice ca nobilii să capete dreptul de a se aşeza în oraşele săseşti.

Privilegiile săseşti precum şi ale celorlalte stări au fost periclitate de reformele lui Iosif al II-lea, care voia să zdrobească fundamentele particularismelor de stare. Iosif al II-lea a abrogat Diploma leopoldină. În 1781, a introdus concivilitatea şi a abolit dreptul exclusiv de proprietate şi cetăţenie al saşilor, astfel că de acum încolo se puteau aşeza ungurii şi românii în oraşele săseşti. În 1784, a desfiinţat Universitatea Naţională şi i-a confiscat averea pentru Fisc. A desfiinţat sistemul scaunelor şi provinciilor, iar unităţile administrative săseşti au fost integrate comitatelor nou create. Ca urmare a reformelor iosefine, saşii şi-au pierdut rolul în stat. Impunerea reformelor n-a putut fi împiedicată nici de Samuel Bruckenthal (1721-1803); datorită opoziţiei sale a fost depus din funcţia de guvernator. Ca şi celelalte două stări, saşii au protestat într-un memorandum împotriva reformelor. Universitatea şi privilegiile săseşti au fost repuse în drepturi doar în 1790, cînd Iosif al II-lea si-a retras reformele. Însă sistemul privilegilor săseşti nu mai putea fi susţinut în întregime. Dieta din 1791 a votat concivilitatea, cu toate că a legat dreptul de cetăţenie de anumite condiţii ca averea, instruirea, calitatea de membru într-o breaslă. Dieta din 1792 de la Cluj a desfiinţat sistemul de vot pe stări, drept care saşii au ajuns în minoritate faţă de voturile ungurilor şi secuilor. Universitatea Naţională şi sistemul ei administrativ şi juridic s-a menţinut însă cu mici întreruperi (1848-1849, 1849-1860) pînă în 1876.

Sfîrşitul autonomiei teritoriale săseşti

Saşii s-au scindat după compromisul din 1867 în două partide în funcţie de atitudinea faţă de noua ordine statală. „Saşii bătrîni", reprezentînd funcţionarii şi elita clericală, s-au exprimat pentru păstrarea autonomiei teritoriale a saşilor. „Saşii tineri", reprezentînd mica burghezie şi meşteşugărimea, priveau cu simpatie Ungaria liberală. Ei erau de părere că Universitatea Săsească nu mai era o instituţie corespunzătoare cerinţelor epocii şi sub lozinca „comunităţii libere într-un stat liber" au militat pentru o mai mare autonomie a unităţilor administrative. În adunarea săsească din 1872 de la Mediaş, saşii au luat cunoştinţă de dualism, dar au menţinut revendicarea păstrării autonomiei teritoriale. Guvernul ungar însă considera că autonomia teritorială săsească nu este compatibilă cu principiile statului naţional maghiar şi cu liberalismul burghez. În 1876, Parlamentul Ungariei a aprobat articolul XII privind Pămîntul Crăiesc, organizarea Universităţii Săseşti, precum şi averea Universităţii, respectiv a aşa-numiţilor Şapte Juzi. Pentru interpretarea corectă a acestei legi, ea trebuie aşezată în contextul epocii şi luate în calcul consecinţele. Cele mai importante paragrafe sînt:

https://biblioteca-digitala.ro

– în ceea ce priveşte reglementarea teritoriilor municipale, care va cădea sub incidenţa unei legi speciale, Pământul Crăiesc şi teritoriile învecinate vor fi supuse aceleaşi autorităţi. În ceea ce priveşte Pământul Crăiesc, diferenţele existente pînă acum în administraţie vor dispărea (1 §) ;

– funcţia de comite al saşilor se aboleşte, iar titlul va trece asupra preşedintelui adunării generale, comitele comitatului Sibiu (2 §);

– universitatea Săsească va deveni o autoritate culturală şi va avea în continuare competenţe în a dispune asupra averii Universităţii, în executarea folosirii fundaţiilor administrate conform destinaţiei acestora, precum şi exercitarea controlului (3 §);

– averea Universităţi Săseşti va putea fi folosită doar în scopuri culturale (4 §);

– dreptul proprietăţii privind averea Universităţii Săseşti rămîne neatins de legea în vigoare (5 §);

– veniturile din averea Universităţii se află sub incidenţa liberei dispoziţii şi trebuie folosite spre beneficiul întregii populaţii proprietare fără deosebire de religie şi limbă (6 §);

– averea Universităţii se află la dispoziţia adunării generale a Universităţii în accepţiunea şi între limitele fundaţiilor, precum şi a dreptului de control al statului (7 §);

– asupra averii aşa-numiţilor Şapte Juzi (...) dispun sub preşedinţia comitelui comitatului Sibiu acei membrii ai adunării generale care reprezintă acele oraşe şi districte ale Pământului Crăiesc care formează împreună proprietarii bunurilor celor Şapte Juzi (17 §).

Împotriva aprobării legii, „bătrînii saşi" au protestat vehement, însă cîţiva deputaţi parlamentari din rîndul „tinerilor saşi" au votat-o. Desigur, pierderea autonomiei teritoriale a atins în mod sensibil comunitatea săsească şi atitudinea afectivă se poate regăsi şi în acele lucrări istoriografice săseşti care, de altfel, încearcă să atingă deziderатul obiectivităţii ştiinţifice. Dacă luăm în considerare condiţiile politice ale epocii, ne dăm seama că Universitatea Săsească nu mai era viabilă în forma ei medievală. În Europa sec. al 19-lea, tendinţa spre impunerea statului naţional şi egalitatea drepturilor devenise generală, iar elita politică maghiară şi-a propus atingerea acestui ţel. În statul naţional maghiar, care dispunea de o administraţie unitară, autonomia teritorială săsească nu-şi mai avea locul, chiar şi pentru faptul că majoritatea populaţiei Pământului Crăiesc o formau deja românii şi exista şi o populaţie maghiară redusă numericeşte. În interpretarea legii, trebuie să avem în vedere ce s-a desfiinţat şi ce s-a păstrat din Universitatea Săsească: au fost abolite competenţele politice, administrative şi juridice ale Universităţii, deci esenţa privilegiilor moştenite din Evul Mediu. Scaunele şi districtele săseşti au fost integrate în nou create comitate.

Legea a respectat în mare măsura principiul egalităţii civile cînd a prescris ca întreaga avere a Universităţii Săseşti trebuie întrebuinţată în folosul întregii populaţii, fără deosebire de religie şi limbă, deci nu puteau fi excluşi românii şi maghiarii.

Norma juridică s-a bazat pe inviolabilitatea proprietăţii private şi a păstrat întreaga avere a Universităţii Săseşti.

A avut în vedere şi anumite considerente teritoriale, atunci cînd a stabilit competenţa lor în alegerea adunării generale a Universităţii sau în administrarea averii celor Şapte Juzi.

https://biblioteca-digitala.ro

Hotărîrile Universității au fost luate de adunarea generală aleasă, dar pentru validarea lor era necesară aprobarea Ministerului de Interne sau a celui al Cultelor şi Educației. Universitatea funcționa deci în forma unei enorme fundații culturale, însă sub controlul statului, pe baza dreptului de intervenție, numind şi preşedintele, comitele comitatului Sibiu, aceşti comiți fiind, de regulă, saşi.

Statul maghiar n-a desființat deci Universitatea, ci a restructurat-o şi a integrat-o în statul național unitar maghiar. Organizația a rămas în continuare o corporație de mare putere, a cărei datorie a fost sprijinirea vieții culturale şi a sistemului şcolar săsesc. Prin aprobarea legii, „națiunea" săsească de stare s-a desființat, iar saşii au devenit una din naționalitățile moderne ale Ungariei, a cărei coeziune o reprezenta etnia. În această situație, Biserica evanghelică a saşilor a capătat un rol important. Aceasta, la fel ca şi celelalte biserici din Ungaria, dispunea de autonomie, era susținută din bugetul de stat şi a devenit pilonul cel mai important al identității naționale.

Universitatea Săsească a pierdut cea mai mare parte a averii sale în România interbelică. Reforma agrară din 1921 a fost astfel înfăptuită încît biserica evanghelică săsească, respectiv Universitatea Săsească, a pierdut 55% din avere. În 1937, fundația Universitatea Săsească a fost desființată, iar averea ei împărțită între biserica evanghelică săsească şi societatea culturală română *Aşezămîntul Cultural Mihai Viteazul.*

Sistemul privilegiilor săseşti ca şi autonomia săsească țin, prin urmare, de istorie; în Transilvania însă este o tradiție vie. Studierea ei ca şi învățămintele ei sînt însă, în contextul actual al formării mişcărilor regionale şi de autonomie, de revigorare a specificului local în Europa, mai importante ca niciodată.

Traducerea: Szegedi Edit

Cristina Gheorghe

Dreptul la inadaptare

Preocupările pentru teoriile şi filosofiile relative la ideea de Europa şi integrarea europeană m-au dus în diverse etape ale studiului la diferite lecturi. Acestea s-au referit fie la etimologia cuvîntului *Europa,* fie la abordarea sa istorică, fie la cea geografică, fiecare dintre ele oferindu-mi la rîndul său informații care, combinate, mă ajutau să construiesc o parte a întregului. Însă Europa nu e doar etimologie, geografie sau istorie, ci şi populație, cu toată diversitatea acesteia, şi ar fi fost imposibil să nu existe şi o abordare a *europeanului* din *perspectivă europeană*, pe aceasta întîlnind-o la un autor care a fost tradus, deşi foarte puțin, şi în limba română, şi anume la Denis de Rougemont. În unele din numeroasele sale articole privind cultura şi civilizația europeană, acesta se referă la omul european, la cel care ar fi trebuit să stea la baza

https://biblioteca-digitala.ro

construcției europene concrete. Uimirea a venit însă tocmai de aici. În viziunea lui Rougemont europeanul era *tezaurul* Europei, un om *al contradicției* creatoare, un om *dialectic*, care își pune în permanență întrebări relative la relațiile sale cu divinitatea, cu comunitatea, cu statul, responsabil față de vocația sa în interiorul cetății, era omul în același timp autonom și solidar, liber (dar nu în sens individualist) și implicat, angajat (dar nu în sens totalitar, adică pasiv), un om care are pasiunea fervență de a fi diferit, dar care acceptă dialogul, chiar pe baze conflictuale, însă fără a încerca să reducă vreunul din termenii conflictului. Rougemont recunoaște că acesta nu e omul de pe stradă, dar că și acesta poate ajunge astfel printr-o educație europeană, care să-l determine să devină și să se simtă european, pentru că uniunea nu poate fi realizată decît de oameni conștienți de faptul că destinul lor depinde de felul în care ei gîndesc și acționează, a civismului lor. Supus procesului educațional, în care statul ar avea un rol minor, individul trebuie însă să-și păstreze autonomia, el trebuind doar să devină *liber* și *responsabil* în același timp.

Nu mi-a fost greu ca, citînd, să mă simt europeană de la natură, cu tot freamătul conștientizării acestui fapt. Ținînd seama că articolele referitoare la omul european erau scrise în perioada de după cel de-al doilea război mondial, pînă prin anii 1980, și că se scursese deja o perioadă destul de îndelungată în care europeanul de pe stradă nu dădea semne că ar fi ajuns la standardele rougemontiene, nu mi-a fost deloc greu să mă grăbesc să consider teoria drept una elitistă, ba chiar utopică. Tot Rougemont m-a ajutat însă să-mi revin: el oferea, admitea, recunoștea *dreptul la inadaptare*. Într-adevăr, se încerca realizarea unui nou sistem, a unei noi comunități în care oamenii, în majoritatea lor, ar fi fost de dorit să fie într-un anumit fel, și nu e deloc insignifiant ca o comunitate să aibă o majoritate de asemenea indivizi în componența ei, să fie cu adevărat o societate civilă. Dar în noul sistem proiectat individul avea dreptul de a alege cum va fi, avea dreptul de a nu se adapta la sistem, avea dreptul de a fi altfel. Rougemont mi-a arătat un posibil drum, dar mi-a produs un șoc: m-a făcut să mă gîndesc că eu nu am dreptul de a nu mă adapta sistemului, precum și la ceea ce înseamnă a fi un inadaptat în sistemul în care trăim. Înseamnă a nu te adapta la regula nepotismului, a corupției, a incompetenței, a imoralității, a lipsei de simț civic, a subînțelesurilor, a mitei. Iar dacă veți încerca să vă imaginați un asemenea inadaptat, un asemenea rebel *cu cauză*, intrînd într-un birou în care nu ți se răspunde la salut sau ești considerat o persoană nu tocmai normală dacă ceri o informație, într-un magazin în care ești considerat un intrus pentru că ai întrerupt mica bîrfă, la un concurs la care faci mai bine să nu te prezinți dacă nu „cunoști" organizatorii, veți putea adăuga apoi oricîte exemple doriți, putîndu-se, probabil, realiza un dicționar de asemenea situații.

Rougemont recunoaște dreptul de a nu te adapta unei concepții poate prea elitiste despre individ, mie nu mi se recunoaște dreptul de a nu mă adapta josniciei, vulgarității civice, morale, sociale, politice, de a-mi crea o identitate care să mă reprezinte cu adevărat. Ceea ce mi se pare însă și mai grav e faptul că foarte puțini vor fi cei care vor spune „nu corespund modelului de om european, va trebui să mă schimb" și foarte mulți cei care vor ridica piatra către ceilalți.

Eu între timp am lăsat, ușor, piatra să cadă.

https://biblioteca-digitala.ro

Paul Drumaru

Scrisori din Transland

Dragul meu Armagedon!

Am aflat din *Adevărul* că te-ai născut şi vreau să-ţi urez viaţă lungă, frumoasă, bună şi îmbelşugată, o să mă înţelegi tu peste vreo doi- trei ani, cînd o să intrăm – o să intraţi adică, sau şi mai bine: o să intre (ei, ceilalţi) – cînd aşadar *o să se intre* în NATO şi în UE şi o să ne alfabetizeze, adică o să ne pună în rînd şi o să dea un şut în Z, de-o să cadă tot alfabetul în nas, acuma însă doresc ca micile mele rîndulețe să te adie ca un vîntişor miresmat, cum de bună seamă că eşti şi tu, căci abia ai descins pe Pămînt, nu mă îndoiesc că ştii încă mai multe despre viaţa de Acolo decît despre asta deAici, de la bipezii şi patrupezii şi maionezii aceştiia, căci eşti încă în puterea amintirii acelui Loc, poate o să afli cîndva că au pătit-o şi alţii, pe unul îl chema Pişulică şi fusese înger, pe altul îl cheamă şi-acuma Micul Prinţ, au pătit-o, zic: s-au născut – Pişulică de pildă venea direct din Rai (dintr-ăla jidovesc, bineînţeles, că doar Iţic îl chema pe Părintele lui, care l-a scris în Carte, în Cartea Raiului, cum altfel!), Prinţul avea o planetă şi o floare şi o capră (capra vecinului!), care nu era capră ci oiţă, mieluţ şi un şarpe care înghiţise o pălărie sau invers (dar asta nu-i nimic, azi umblă printre noi destui şerpi cu pălărie, înainte purtau şepci, băscuţe, dar le-au crescut şi picioare, umblă, ba şi ceea ce le încape lor pe mînă face picioare, de asta s-a născut tot acum şi pruncuşorul Sov), avea, zic, o planetă, mică, micuţă, un asteroid – iar Părintele lui era un Aviator care a dispărut în Marea Repetiţie Repetiţie Generală, a doua, deci, cum se zicea pe vremea mea, Vizionarea, adică postrepetiţia pentru ştabi, în repetiţia generală a ceea ce urmează, zice-se, să se petreacă pe cîmpia al cărei nume îl porţi, aşa că eu îţi urez să nu fii acolo, decît cu numele, că asta nu poţi s-o eviţi, dar tu să nu care cumva să fii acolo, să nu te laşi călcat în picioare nici de armiile Binelui, nici de găştile Răului, să nu păţeşti ca Waterloo, care pe deasupra mai era şi proprietate privată, aşa că bine a făcut belgianul care a dat în judecată statul francez, după două sute de ani, pentru pagubele provocate de corsicanul ăla mic şi gras, care-şi ţinea mîna băgată sub rever, la fel ca Stalin, ţarul tututor sovieticilor, care v-a dus în Siberia, aşa cum Hitler v-a dus la gazare şi Antonescu la Bug, apropo, ştii că şi lui Stalin, şi lui Hitler le plăceau trandafirii galbeni (culmea e că şi mie îmi plac: oi fi avînd gena aia Y, de asasin? nu ştiu, eu nu omor decît gîndaci de bucătărie, care-n Regat se cheamă Ruşi şi pe la mine, unde m-am născut eu, le zice Şvabi – cum nu-i puteam stîrpi, m-am uitat într-o enciclopedie şi am descoperit că în Africa aceeaşi specie atinge şi cîte 10 cm şi e ţinută, ea, specia, departe cu ajutorul frunzelor de piretru, acum nu găsesc, dragă, nici măcar piretroide, m-am gîndit să rog pe cineva, vreun ataşat cultural de prin Kenya, să-mi aducă un sac cu frunze dintr-astea, dar n-am pe nimenea la Externe, adică am un fost coleg, căruia i-am pierdut însă urma, numărul de telefon îl am, dar mi-e tîrşă să sun, cine ştie ce crocodil intră pe fir, aşa că-i ucid cu mîinile goale, cineva mi-a recomandat ceva ce se cheamă Regence, oricum, am fost la magazinul

https://biblioteca-digitala.ro

pentru animale şi am cerut rejans şi mi-au dat o fiolă mititică, cică e pentru gîndacul de Colorado, 1 fiolă la 15 l apă, dar eu s-o diluez în 2 l, într-o sticlă de Cola, la primăvară am să şi încerc, administratorul blocului zice că fiu-său a stropit peste tot şi de 1/2 an nu mai are gîndaci – nu mi-e ruşine să recunosc că eu am, şi în telenovele, şi în trillere i-am auzit pe sud- şi nordamericani vorbind despre bogătaşii care n-au nici măcar gîndaci, deci toată lumea are, mai puţin cei avuţi, care probabil că se înrudesc toţi între ei, sînt toţi kenyoţi, de pildă Prim Ministrul Nostru cred că nu are în nici una din casele alea care de fapt nici nu-s ale lui, ci ale bunicii mele Etti Rosner, dar am zis că le are pentru că am citit asta în Raportul Armagedon II sau III, mă rog, nu contează, Părintele tău, care ţi-a dat numele ştie mai bine, există I, II, III, IV, şi ce: Ludovicii cîţi au fost? eu m-am oprit la luchenţ, căci aşa se chemau prin anii şaizeci ai veacului trecut pantofii de damă cu toc-cui: luchenţi, nevastă-mea purta dintr-ăştia, 15 cm aveau tocurile, le adusesem eu de la Bucureşti, ataşaţi la nişte pantofi gri, alerga pe tocurile astea de crăpau de invidie colegele ei, ea fiind orăşeancă dintr-a n-a generaţie, mă rog, de cînd există oraşe în Moldova de Sud iar ele „nişte ţărănci" nesărate, umblau ca nişte raţe-n cipici, ştii tu, Armagedoane, locuiam pe vremea aia cam pe unde staţi voi, la Iaşi, în Tîrgul Cucului, la madam Solomon, care avea un băiat, Buma şi o fată, Roza şi a plecat la Palestina, de unde ne-a scris – o singură dată – o scrisoare: „...în familia mea care m-a întîmpinat acilea erau 15 buc. industriaşi" şi în casa căreia, naţionalizată, desigur, mai locuiau nişte rude, duse şi ele, apoi, într-o magazie din curte familia Lingurar, el, ea şi un copil cu numai vreo şase luni mai în vîrstă decît tine, de ajuns ca să uite de unde venea, şi la etaj unul Talpă, care zbiera zilnic apropo de jidani şi ţigani, pînă ce l-a băgat în spital ţiganca fix cu parul cu care voia să-i rupă el şalele, în Tîrgul Cucului deci, în cap de deal, într-o odaie care avea o chiuvetă din care apa curgea direct pe podea şi iarna îngheţau rufele în balie pînă să termine nevastă-mea cu spălatul şi unde era mereu cîte cineva, mulţi, în vizită, poeţi, securişti deghizaţi în versificatori ajunşi după aceea celebri şi limacşi, ei da, dîrele lor argintii îmi evocă la maximum vremurile acelea în care beam Cuba Libre şi vream să mergem să-l ajutăm pe Fidel şi ziceam „una flor para Camillo", de aia mă apucă azi dracii cînd văd ce succes are cîntecul ăla despre El Comandante Guevarra, culmea e că-i aşa de frumos, ei bine, Armagedoane, în josul străzii Brînduşei era o casă mare, o curte mare în care sălăşluiau o mulţime de-ai tăi, dimineaţa, cînd coboram spre tramvai, ieşeau pruncuşorii – eu mai fumam pe atunci şi pe stradă –: „Dă şi mie un chiştoc, să-i trăiască franţuzoaica", şi, ce să fac, le dădeam, poate că mă luau de fraier, dar cum în limba germană fraier înseamnă logodnic şi cred că vine de la *frei,* adică liber, nu-mi pare rău...) Aici, scumpete, mă opresc, deoarece n-am dreptul decît la 6000 de bătăi – şi, dacă-oi mai fi pe-aci şi în martie, am să reiau transmisia atunci...)

Să fii iubit!

https://biblioteca-digitala.ro

Ágoston Hugó

Bucureştiul ca provincie

Nimic nu se substituie experienței descoperirii. Prima mea mare descoperire independentă, încă de pe vremea grădiniței, a fost că deosebirea dintre fete şi băieți nu stă numai în codițe. Discrepanța esențială am observat-o la micuța Anneliese şi – cum s-a dovedit ulterior, în mod corect – am generalizat-o cît ai zice peşte: pe de o parte, privitor la toate fetele, aşadar şi la acelea care n-aveau pistrui şi ochi albaştri dar purtau şi ele fustă şi recurgeau întru exprimarea sentimentelor fie la plîns, fie la hlizeală, terțul exclus; pe de altă parte şi la acele entități „defective-de-sex", care nu vorbeau pe săseşte cu bunicile lor, ci româneşte sau ugureşte. Dincolo de înmugurirea atracției mele față de alteritate şi particularitate, acest caz mi s-a înfipt în memorie şi pentru că m-a făcut conştient încă de pe vremea cînd eram o mlădiță-n grădina lu' Niță că valoarea (ba mai mult: intensitatea emoției) unei descoperiri nu se reduce prin aceea că au mai dezvelit-o şi alții. O descoperire ceva mai tîrzie de-a mea, de exemplu, deşi s-ar putea numi mai degrabă invenție poetică, a fost acrostihul. Ulterior am citit, firește, că era de mult cunoscut: nu mi-a fost ciudă. Fie şi numai pentru că variantei mele îi conferea o pondere specială circumstanța (azi avem deja un purcoi de tratate despre rolul întîmplării în descoperirile epocale!) că numele iubitei mele de-atunci se compunea din paisprezece, ba de-a dreptul din opt plus şase litere – ab ovo divinum: sonet – şi sonet s-a fost scos din el, o poezie din acelea „cu formă fixă, compusă din [...] două catrene urmate de două terțete" din care, cîteva decenii mai încoace, am avut plăcerea de-a citi un veritabil florilegiu iscat de peana eminentului poet şi preşedinte UDMR. (Dar nici una din creațiile sale nu dispune de virtutea de a o scoate la iveală din lectura inițialelor întrunite ale versurilor pe Körtessy(i) Amália.) Trudnica mea strădanie întru căutarea rimelor şi numărarea silabelor n-a fost însă deloc norocoasă, căci rudele budapestane cvartiruite la noi i-au descoperit rodul, şi-l dădeau din mînă-n mînă rîzînd, recitîndu-l, declamîndu-l, schimbînd între timp priviri complice şi dîndu-şi coate – iar mie-mi ardeau obrajii de ruşine. Dar după aceea trebuie că intervenise ceva, căci chiar de-a doua zi întreaga familie asculta plîngînd şi cu inima cît un purice ştirile de la Europa Liberă. Eram în octombrie 1956 şi vreme de cîteva săptămîni rudele noastre au rămas blocate aici, adică acolo, în Ardeal. Am înşirat toate amănuntele astea tocmai pentru a arăta ce rol important joacă în cazul cîte unei descoperiri circumstanțele, s-ar putea zice legăturile, potrivirile, întrepătrunderile dintr-un context social mai larg.

După cum ştim şi după cum s-au consemnat toate astea şi despre alții, pe cercetător, acest aventurier al spiritului şi-al gustului, necunoscutul îl atrage ca un magnet. Ei bine, aşa s-a întîmplat să fie pentru mine, cu mai bine de treizeci de ani în urmă, Bucureştiul. Culturalmente – în sensul larg al cuvîntului – m-a subjugat încă din primul moment. Ritmul vorbirii, modulația şi amplitudinea sa, teribila energie verbală, voluptuoasa aplecare spre exprimare şi comunicare, ciudata logică asociativă, dar şi universul gestic, el însuşi, printre „constantele" căruia se înscrie crucea schițată în

https://biblioteca-digitala.ro

mod repetat la trecerea prin dreptul nenumăratelor biserici înşirate din aproape-n aproape – toate astea, împreună cu altele, umpleau de o bucurie exaltată expediţiile cu scopul de-a face cumpărături sau de a-şi îndestula apetitul estetic ale micii noastre echipe maghiare din Bucureşti. Au fost o experienţă de viaţă, o trăire-unicat sărmăluţele cu mămăliguţă, ca şi mîncărica de castraveţi, băutura acrişoară, din mei fermentat, sau din făină de porumb sau de secară, în orice caz ieftină: braga, dar încă mai acut resimţit a fost felul de-a fi al oamenilor de-aici, caracterul, structura lor atît de diferite de ale transilvănenilor. În primii ani, pur şi simplu nu înţelegeam cum se face că Bucureştiul îi cucerea din prima clipă pe aproape toţi prietenii mei budapestani veniţi în vizită. De-ar fi să locuiţi voi aici – le spuneam cu subînţeles şi potrivindu-ne din priviri (şi un nume infam şi niscai polimeri ne cutreierau mintile); dar ei îl adorau cu atît mai mult. Apoi, desigur, cînd dădeau ardelenii să-l vorbească de rău, noi îl apăram cu înverşunare – „eh, ce ştiţi voi!"

Pe măsură ce-mi reînvie în minte toate astea, îmi dau seama că, de fapt, ceea ce descopeream noi zi de zi nu erau Bucureştii şi prazul, locuitorii capitalei şi braga – ci el, Caragiale.

Viaţa noastră, Caragiale

(Erai un mare explorator, un mare descoperitor, bătrîne!) Totul decurgea din modul său specific de a privi lucrurile. Şi acest mod special de-a vedea şi-o fi avut originea în faptul că-şi asuma ascendenţa grecească, îi plăceau comoditatea vieţii burgheze şi berea şi că avea un enorm spirit de observaţie şi un umor fantastic. Îmi pot imagina ce bucurie l-ar cuprinde azi, citind la gazetă că compatrioţii, ei bine, unii din ei, le dau noilor lor născuţi nume precum Binladen sau Armagedon sau Sovinfest.

Şi de vreme ce zborul liber al scrisului a luat aşa o direcţie, în neconformitate cu intenţia mea originară, n-am să scriu acum despre cum l-am descoperit eu pe Caragiale în lumea asta nouă a mea şi lumea asta în opera lui Caragiale, aş cuvînta, aşadar, nu despre Caragiale ca trecut şi nici măcar despre actualitatea sa trîmbiţată în acest an dedicat lui, ci aş risca o ficţiune în legătură cu el. Ideea mi-a dat-o un ales al poporului, care, pe la mijlocul lui ianuarie, la Botoşani, a declarat că dacă Eminescu ar fi în viaţă acum ar fi membru al Partidului România Mare. Poate că asta i-a făcut pe mulţi să zîmbească, în orice caz nici o opinie contrară nu s-a făcut auzită. Sigur, totul e ca o caricatură teribil de proastă, mai rău e însă faptul că politicianul, care vorbea pro domo, vezi bine, ajunsese la această concluzie drastică urmînd firul unei gîndiri deloc lipsite de logică. Iar eu chiar îi dau crezare. Deşi ar fi niţel cam ciudat ca Vadim, nu-i aşa, să fie şeful singularului geniu poetic naţional pe linie de partid, dar asta-i deja altă gîscă. Dar însă Caragiale? Ei bine, am convingerea că el n-ar fi membrul nici unuia din partide. În schimb, le-ar încondeia pe toate. Le-ar încondeia? Bine, dar treaba asta-i deja gata făcută! N-avem decît să-i citim piesele, O scrisoare pierdută!

Nu pot evita însă nici marea întrebare finală: cum s-ar raporta Nenea Iancu la problema regionalizării? Să nu ne pierdem cu firea! „Grecoteiul" adora Transilvania, la Sibiu, la Hermannstadt i-ar fi plăcut lui să se aşeze. În 1904, deci cu numai un an înainte de a se fi mutat la Berlin (chit că nu ştia nemţeşte), scria despre Cluj: „acolo m-aş simţi în sfîrşit ajuns la liman ocrotitor, acolo m-aş vindeca în linişte de atîtea şi-

https://biblioteca-digitala.ro

atîtea ofense, mîhniri şi amărăciuni..." Aşadar, nu numai că simpatiza cu ideea „transilvană", dar voia de-a dreptul să-şi petreacă acolo ultimii ani de viaţă, tocmai întrucît Ardealul e altfel – e altă ceva. În acelaşi timp însă, am putea sconta liniştiţi pe faptul că ar lua peste picior iniţiativa noastră, să ne amintim doar de cazul zguduitor şi plin de învăţăminte al Republicii de la Ploieşti! Dar punîndu-le pe toate cap la cap cred că părintele lui Mitică şi Caţavencu, al lui Lache şi Mache, al lui Conu Leonida şi al lui Domnişorul Goe s-ar ralia totuşi Memorandumului. Dacă Eminescu s-ar înscrie în Partidul România Mare.

Traducerea: Paul Drumaru

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Săsărman

Federalism şi regionalizare

Recentul *Memorandum către Parlament pentru construcţia regională a României* a stîrnit reacţii care, prin tonul şi argumentaţia lor, ridică întrebarea dacă şi în ce măsură se poate discuta cu calm şi la obiect asupra unor teme delicate. Fără îndoială că, venind în atingere cu date fundamentale, de resortul constituţiei, o discuţie în jurul structurii administrativ-teritoriale a unui stat se înscrie tocmai într-o asemenea categorie. În principiu, iniţiativa în materie de drept constituţional revine organelor legislative, ca şi partidelor politice reprezentate în parlament. Ceea ce însă nu constituie un temei pentru a refuza societăţii civile şi, în ultimă instanţă, cetăţeanului, dreptul la opinie, libertatea de a formula propuneri în orice domeniu de interes public.

Reacţia la *Memorandum* dovedeşte, pe de o parte, că a fost atins un punct nevralgic şi, pe de altă parte, că societatea civilă românească nu pare pregătită să abordeze cu rigoare şi probitate asemenea teme. În fond, este vorba aici de cîteva aspecte esenţiale, pentru a căror lămurire se poate recurge şi la exemplul altor ţări. În primul rînd, de relaţia dintre descentralizarea administrativă şi unitatea statală. În al doilea rînd, de măsura în care o evoluţie în sensul descentralizării poate contribui la soluţionarea unor probleme actuale. În al treilea rînd, de riscurile reale sau imaginare ale unei asemenea evoluţii. O discuţie civilizată s-ar cuveni să confrunte fără patimă argumente pro şi contra, să cîntărească foloasele şi ponoasele, să evite etichetările jignitoare.

Faptul că ţări ca Statele Unite, Canada, Germania, Elveţia, Austria, Italia, Spania ş.a. au o organizare de tip federal sau regional este de natură să infirme categoric temerea cum că adoptarea unei asemenea structuri administrative ar duce la ştirbirea unităţii statului. Destrămarea Iugoslaviei sau a Uniunii Sovietice nu s-a datorat nicidecum federalismului ci, printre altele, tocmai nesocotirii preceptelor lui de bază. De altfel, trebuie spus că regionalizarea nu este o fatalitate, o năpastă căzută peste noapte din cer, şi nici un dictat impus de cine ştie ce forţe oculte, ci un proces prin excelenţă democratic, modelat prin acte juridice la a căror formulare în deplină concordanţă cu interesele naţionale cele mai largi sînt chemate să contribuie toate formaţiunile politice, inclusiv iniţiativele cetăţeneşti. A eticheta din capul locului o astfel de iniţiativă drept încercare de scindare a statului vădeşte lipsa fie a capacităţii, fie a dorinţei de a ajunge la miezul chestiunii abordate.

https://biblioteca-digitala.ro

Federalismul şi regionalizarea n-au luat nicăieri naştere dintr-un capriciu al vreunui politician buclucaş, ci ca urmare a unor realităţi istoriceşte constituite, precum şi pentru a rezolva conflicte născute sau accentuate prin excesiva centralizare a administraţiei, pentru a combate birocraţia şi corupţia, pentru a reduce distanţa dintre factorii de decizie şi cei ale căror interese îndreptăţite se cer a fi corect înţelese şi corespunzător tratate. Or dacă unitatea naţiunii române şi temeiurile ei stau mai presus de orice îndoială, nu-i mai puţin adevărat că există particularităţi regionale, decurgînd cît se poate de firesc din contextul unei evoluţii istorice diferenţiate. Ce altceva sînt oltenii, bănăţenii, moldovenii, ardelenii, muntenii, maramureşenii, dobrogenii, bucovinenii, decît tot atîtea familii regionale ale aceluiaşi popor, formate în condiţii geografice, istorice, social-culturale şi politice specifice, cu trăsături distincte, uşor de recunoscut în grai, obiceiuri, tradiţii, folclor, mentalitate, credinţe. Aspiraţia dreaptă la unire a românilor din toate provinciile istorice, împlinită cu atîtea jertfe şi în ciuda atîtor vicisitudini, nu este prin nimic contrazisă de năzuinţa nu mai puţin întemeiată spre păstrarea unei identităţi zonale. Organizaţi într-o structură regională, nici moldovenii şi nici ardelenii n-ar ajunge să fie mai puţin români, după cum nici bavarezii şi nici prusacii nu-s mai puţin germani doar în virtutea faptului că trăiesc în landuri diferite ale aceluiaşi stat federal.

Şi nu e vorba numai despre români. O cauză a diferenţierii regionale constă şi în aceea că, în diferitele provincii ale ţării, populaţia românească a conviеţuit vreme îndelungată cu alte etnii – şi anume, cu altele în Ardeal decît în Dobrogea, cu altele în Banat decît în Moldova. Structura etnică regională este foarte diferită, şi chiar în cadrul aceloraşi grupuri etnice există deosebiri deloc neglijabile de la o zonă la alta. Să nu uităm apoi că, de-a lungul timpurilor, aceste grupuri n-au rămas izolate între ele, destule familii schimbîndu-şi naţionalitatea sau încheind căsătorii mixte. Mult discutata identitate transetnică nu este doar un simplu deziderat, ea are o existenţă concretă, chiar dacă mai mult sub forma unor cazuri singulare, deocamdată. Este însă de înţeles că, în pofida unor posibile animozităţi, cum se mai ivesc între vecini, tot ardelenii vor arăta la o adică mai multă înţelegere pentru doleanţele secuilor, să zicem, decît dobrogenii, care se vor arăta în schimb mai receptivi la frămîntările minoritarilor turci sau tătari. Pe lîngă cadrul legislativ de reglementare pe plan naţional, în conformitate cu normele europene, a statutului minorităţilor etnice, un rol esenţial revine transpunerii lui consecvente în viaţă, atitudinii autorităţilor, a populaţiei şi a presei locale, structurilor informale, conştiinţei civice, climatului de toleranţă şi altor factori imponderabili, pe care transferul judicios de competenţe la nivel regional nu poate decît să-i stimuleze. În acelaşi timp, e de subliniat că regionalizarea în sine nu reprezintă nicidecum o garanţie pentru diminuarea birocraţiei, stîrpirea corupţiei, consolidarea spiritului civic sau reducerea tensiunilor interetnice. Dimpotrivă, ea nu poate fi decît corolarul firesc al unei evoluţii pozitive pe toate aceste coordonate.

Cei ce resping orice discuţie constructivă pe tema regionalizării pornesc bineînţeles de la supoziţia că îndărătul unor asemenea iniţiative s-ar ascunde tendinţe separatiste, că pretinsa autonomie locală ar servi drept paravan pentru un atentat la integritatea teritorială a ţării, la suveranitatea ei naţională. Faptul că iniţiativa porneşte tocmai din Ardeal şi că, judecînd după nume, majoritatea semnatarilor *Memorandumului* par a fi de naţionalitate maghiară nu face decît să alimenteze asemenea suspiciuni, întărindu-i

https://biblioteca-digitala.ro

pe unii chiar în bănuiala că aici e amestecat demonul iredentismului, că intelectualii români care şi-au pus semnătura pe acest document ar fi nişte bieţi naivi, dacă nu chiar renegaţi. Dar cine să înţeleagă mai bine păsurile minoritarilor maghiari, decît românii ardeleni, cu experienţa lor istorică? În ce mă priveşte, sînt departe de a ignora existenţa unor cercuri care continuă să conteste cu virulenţă Tratatul de pace de la Trianon, şi care ar putea să se folosească de ocazie pentru a agita din nou spiritele. Cred însă că, în anumite privinţe, atitudinea oficială românească faţă de istoria mai veche şi mai nouă a Transilvaniei nu este tocmai potrivită să ajute la tămăduirea rănilor trecutului, să contribuie la o mai bună înţelegere între ardelenii români şi maghiari, la identificarea sinceră şi deplină a acestora din urmă cu calitatea de cetăţeni ai României, cu prezentul şi viitorul ţării – ipostaze ce ar constitui, după opinia mea, tot atîtea şanse autentice de a zădărnici pentru totdeauna orice uneltiri iredentiste.

Mă refer aici la faptul binecunoscut, dar trecut de multe ori sub tăcere, minimalizat sau tratat unilateral, că timp de sute de ani Transilvania a fost o parte integrantă a spaţiului istoric, cultural şi politic ungar, tot aşa cum de altfel zone importante ale acestui teritoriu au constituit vatra de civilizaţie materială şi spirituală a unor comunităţi de naţionalitate germană. Las la o parte chestiunea, desigur importantă, a continuităţii populaţiei româneşti, precum şi aceea a discriminării la care a fost supusă sub dominaţia maghiară, motiv pentru care aria de manifestare a geniului ei creator a fost multă vreme silită să se limiteze, de regulă, la universul rural. Ca fiu, ce-i drept născut în refugiu şi mai recent chiar pribegit, dar nedezmînţit al Ardealului – şi cu riscul de a stîrni iritarea celor ce se socotesc a fi unicii depozitari ai sentimentelor patriotice – mă întreb totuşi cum se poate aştepta din partea maghiarilor ardeleni să se simtă la ei acasă în patria română, cîtă vreme strămoşii lor sînt trataţi cu predilecţie în chip nediferenţiat, drept venetici şi asupritori, cîtă vreme contribuţia incontestabilă a atîtor generaţii la înflorirea civilizaţiei şi a culturii pe meleagurile transilvane nu-şi găseşte şi de partea românească recunoaşterea onestă, precum şi o reflectare adecvată în toate manifestările existenţei sociale. De ce să ne mai mire atunci exagerările cu semn schimbat din interpretările maghiare ale frămîntatei istorii a Ardealului, sau că unii caută la Budapesta înţelegerea de care ar fi normal să beneficieze la Bucureşti? Nu cumva tocmai lipsa de flexibilitate, de receptivitate faţă de cerinţe îndreptăţite, este cea care ar putea periclita stabilitatea ţării, punînd în mişcare spirala exceselor naţionaliste de ambele părţi? Oare chiar nu sîntem în stare să tragem învăţăminte din trista experienţă iugoslavă?

Fără a prezenta acuitatea şi nici dramatismul raporturilor ştiute cu etnia maghiară, o situaţie oarecum asemănătoare se regăseşte şi în privinţa atitudinii referitoare la contribuţia istorică a saşilor şi a şvabilor la dezvoltarea Transilvaniei şi a Banatului – cu atît mai de neînţeles, cu cît aici nu-i vorba de nici un fel de dispute. Faptul mai mult decît regretabil că, prin exodul urmaşilor de astăzi ai coloniştilor germani, o înfloritoare vieţuire de peste opt secole a ajuns acum pe cale să apună, nu scuză deloc modul schematic, lacunar şi nu o dată deformat al oglindirii roadelor – s-ar putea spune al vestigiilor – acestei remarcabile existenţe. În vreme ce, acordîndu-i atenţia şi ponderea cuvenită, abia că s-ar ajunge la o reflectare mai echilibrată, pe potriva realităţii, a rolului fiecărui grup etnic în evoluţia istorică a provinciilor de peste Carpaţi. Şi, pe de altă parte, s-ar fructifica astfel o şansă excelentă de intensificare a relaţiilor de o

https://biblioteca-digitala.ro

evidentă însemnătate cu Germania, şansă a cărei neglijare ar fi, în actualul context european, de neiertat.

M-am oprit mai pe larg, din motive lesne de înţeles, asupra unor aspecte specific ardeleneşti ale temei abordate, dar sînt sigur că ea are legătură şi cu alte zone fierbinţi ale peisajului politic de astăzi. De pildă, e de presupus că regionalizarea ar putea înlesni şi o eventuală redefinire viitoare a raporturilor nu mai puţin delicate ale României cu Republica Moldova. Dar cine să spună cu certitudine dacă, într-adevăr, dezbaterea asupra regionalizării a fost pornită prea devreme, sau dacă, dimpotrivă, a sosit momentul ca societatea românească să fie confruntată deschis cu această problematică dificilă? Oricum, duhul a scăpat din clondir şi ar fi o naivitate să ne prefacem acum că nici nu există. Cine crede cu fermitate în dreptatea propriei cauze n-are de ce să evite dialogul: după decenii de închistare în dogme şi tabu-uri, cred că e cazul să ne deprindem cu o lume în care coexistă mai multe adevăruri.

München, martie 2002

Molnár Gusztáv

„Naţiunea" şi „ţara"

M-a încercat de multe ori gîndul că acei aproape cincisprezece ani pe care i-am petrecut în Ungaria au fost timp pierdut şi că decizia pe care am luat-o în 1987, la Bucureşti, excedat de şicanele Securităţii, de a mă muta cu familie cu tot în Ungaria a fost, cel puţin în ceea ce mă priveşte pe mine, personal, o eroare. Aşa şi este, de bună seamă. Dar într-un mod bizar, tocmai în vremea din urmă, de cînd ca redactor al *Provinciei* clujene experimentez o formă specifică a reîntoarcerii, am înţeles că această amară şcoală din ţara-mamă a avut totuşi foloasele sale. Am învăţat că pentru majoritatea locuitorilor acestei ţări ea nu e „patria-mumă" a „naţiunii maghiare" ci pur şi simplu o ţară, ai cărei locuitori sînt – în marea lor majoritate – maghiari şi dacă se-ntîmplă să aparţină de vreo minoritate – atunci sînt *şi maghiari.* Dar nu pentru că aşa i-ar declara cineva ci pentru că aşa se simt ei. În Ungaria, dacă un cetăţean maghiar de origine germană, slovacă, evreiască sau română se simte lezat în demnitatea sa de minoritar, atunci, firește, va reacţiona pe măsură. Dacă însă cineva i-ar contesta maghiaritatea, identitatea sa unguréască, ei bine, l-ar pune la punct cu aceeaşi intensitate şi îndreptăţire. Această dublă identitate resimţită azi deja ca firească e semnul înaltului grad de integrare internă, constituită de-a lungul unui veac şi jumătate, a statului şi naţiunii moderne ungare.[1]

În ţara ce poartă numele ungurilor asta e ordinea istoriceşte constituită a lucrurilor şi în ordinea asta nu încap acei unguri rămaşi acum optzeci de ani în afara procesului de edificare a naţiunii, dar care simt că au şi ei ceva în comun cu Ungaria, că ea este şi a lor, dat fiind că ei n-au o ţară pe care s-o simtă ca atare, de care să aparţină din tot sufletul şi

https://biblioteca-digitala.ro

cu toată inima. Evident că această problemă nu poate fi pe înțelesul celor ce, în consonanță cu evoluția socială din epoca modernă, consideră Ungaria patria cetățenilor maghiari.

Că există oameni care gîndesc astfel – ajuns la Budapesta am observat curînd, dar n-am acordat prea mare importanță acestui lucru, convins fiind că ei reprezintă o minoritate infimă. Acuma știu deja că ei sînt majoritatea, deși această majoritate e mai degrabă tăcută, nu se organizează în trendul doctrinelor ci pur și simplu există. Această majoritate știe, mai exact indivizii care o compun știu – chiar dacă-i fac adesea români – că și maghiarii din Transilvania sînt unguri, totuși necesitatea de a se delimita de ei clar și fără echivoc funcționează într-înșii cu o forță elementară. Nu pentru că s-ar fi dezis cu josnicie de ei ci din motive mult mai prozaice. Ei nu percep națiunea ca pe o „realitate istorică vie" nici în interiorul hotarelor, pentru ei „națiunea" maghiară fiind comunitatea, mai exact mulțimea cetățenilor născuți în Ungaria și care trăiesc acolo, care se percepe pe sine ca pe o comunitate doar în delimitarea sa de mulțimea celor de alte cetățenii. În plus, conținutul acestei delimitări e cu totul altul spre răsărit decît în direcția apusului.

În schimb, cei care gîndesc în termenii unei virtuale „națiuni istorice", care sînt de părere că întreaga maghiarime din bazinul carpatic e un singur organism viu sînt, de asemenea, în stare să se comporte ca o comunitate doar delimitîndu-se de cineva, de „popoarele vecine care și i-au însușit pe nedrept și-i oprimă pe maghiari" și de cei cu „inima înstrăinată" trăitori în Ungaria, care dau întîietate continuității modernității față de continuitatea istorică. Diversele doctrine sau textele ideologice cu aparență de doctrină nu fac decît să furnizeze cadrul a ceva despre care nu se știe cu exactitate ce este în realitate, dar se poate afirma cu deplină siguranță că aceia ce pot fi într-acest chip apelați constituie minoritatea clară, „vizibilă" a electoratului ungar și reprezintă o majoritate doar în cadrul „fragmentelor naționale" maghiare înscrise în 1920 pe o altă traiectorie, deși există și aici o diferență sesizabilă între entitățile răsăritene (din Ucraina, România, Serbia) și cele apusene (din Croația, Slovenia, Austria și Slovacia).

Cu acestea am și ajuns la miza reală a alegerilor de acum din Ungaria: dincolo și dincoace de toate celelalte, chiar și de aparent atît de importantul joc al puterii, e vorba aici de confruntarea dintre „națiune" și „țară", din care – cu destul de mare probabilitate – „țara" va ieși victorioasă. Pe baza ultimelor sondaje de opinie se pare că șansele FIDESZ-ului, care se prezintă în numele „națiunii", sînt mai mari, dar nu e exclus ca victoria să revină încă de pe acum coaliției dintre socialiști și liber-democrați, care face apel la „țară". FIDESZ a perceput primejdia și, din februarie încoace, încearcă din răsputeri – căutînd să intre în grațiile „țării" – să-și modifice tematica electorală. Dar nu e deloc sigur că va izbuti.

Societatea e un organism aparte, îi poți vîrî multe pe gît, adeseori reacționează aiurea, conform propriei sale logici impenetrabile, dar cîteodată, rareori, pare a percepe, a pricepe ceva, reacționînd apoi în consecință, independent de ce i se spune sau i se urlă chiar. Atunci nu mai au efect asupra sa nici un argument și nici o rugăminte, nu „înțelege" că, în favoarea menținerii propriei sănătăți, a avut nevoie de acea intervenție chirurgicală pe care o cunoaștem sub denumirea de „pachetul Bokros"[2] sau că toată „reintegrarea națională" n-a fost decît o glumiță, nu trebuie luată în serios, căci cei ce-au pus mîna pe putere prevalîndu-se de alteritate și de spiritul noului au totuși nevoie și ei de un simulacru de ideologie.

https://biblioteca-digitala.ro

La prima vedere, pare că prin victoria – posibilă – a „țării", „bazinul carpatic" va deveni o zonă calamitată. Nu încape îndoială că într-o asemenea eventualitate sănătatea publică sau fie și problema romilor din Ungaria vor fi mai importante decît chestiunea maghiarilor de peste hotare, care se va transforma, dintr-o problemă politică de primă mărime, într-una de buget, cuantificabilă prin raportare la un anume procent, nu prea însemnat, din banii contribuabilului ungur. Integrarea corespunzătoare în NATO (care pînă în prezent nu s-a finalizat) și mai ales calitatea de membru UE vor constitui „probleme" de un ordin de mărime incomparabil mai mare decît menținerea la ordinea zilei a problemei „maghiare". Se va accelera și va deveni definitivă, adică ireversibilă, integrarea occidentală a „țării" și odată cu asta îndepărtarea, parte inevitabilă, parte chiar cu ardoare dorită, de vecinii din est și sud-est.

Cu toate acestea consecințele previzibile nu vor avea același impact asupra diverselor comunități maghiare. Maghiarii din Croația și Slovenia nu vor sesiza nici o schimbare de fond, căci în cazul lor nici legea statutului n-a adus, respectiv n-a promis schimbări fundamentale. Ungurii din Slovacia – exceptîndu-i pe cei cîțiva politicieni dedicați ideii „reintegrării naționale din bazinul carpatic" – vor trece rapid peste toate acestea, dat fiind că alegerile din toamnă și următorii doi ani implică – și pentru maghiarii de acolo – probleme mult mai importante. Miza este integrarea în NATO și în UE a Slovaciei, care are serioase șanse de reușită, dar care poate fi și ratată. Tocmai de aceea maghiarii de acolo pun acum pe primul plan integrarea vest-europeană și e de sperat că vor încerca să profite de răgazul de pînă în 2004 pentru a se pregăti – profesional, politic și nu în ultimul rînd cultural – în vederea promovării intereselor lor specifice în cadrul instituțional și juridic al Uniunii Europene.

În Ucraina Subcarpatică consecințele vor fi într-adevăr catastrofale căci situația de acolo e deja și acum catastrofală. Maghiarii de acolo au cea mai mare nevoie de ajutor și nu numai de unul simbolic, ci de unul material, cît se poate de concret din partea statului maghiar, tocmai de aceea guvernul „țării" va trebui să țină neapărat seama ca, lipsind legea statului de dimensiunea sa simbolică, să mențină în ceea ce privește țările rămase în afara Uniunii Europene facilitățile de natură materială pe care le asigură.

Efectul duelului budapestan al „națiunii" și „țării" va fi resimțit însă fără îndoială cu cea mai mare intensitate în Transilvania și în Voivodina strîns legată de ea prin intermediul Banatului. Populația maghiară a acestor două ținuturi central-europene, dar alipite în 1920 Europei de Sud-Est, e în momentul de față adeptă entuziastă a legii statutului, căci vede în el cel dintîi antidot cu adevărat eficient al subordonării sale naționale resimțite pe parcursul a optzeci de ani. Pare însă că nimeni sau foarte puțini se simt deranjați de faptul că prin aceasta maghiarii din Ardeal și din Voivodina intră de două ori pe linie moartă: pe de o parte, identificîndu-se cu una din orientările din Ungaria scindată din punct de vedere politic pică din lac în puț, cu alte cuvinte, schimbă un fel de subordonare cu un alt fel de subordonare, mult mai eficientă, căci benevol acceptată. Pe de altă parte, ca „rezerviști" ai ideii naționale maghiare transfrontaliere se sustrag acelei edificări regionale posibile doar pe baze transetnice care în Voivodina a luat deja și formă instituțională și a intrat în faza sa decisivă, iar în Transilvania e pe cale de a se transforma din alternativă teoretică în alternativă politică.

https://biblioteca-digitala.ro

După şocul provocat de previzibila replică budapestană a „ţării", ungurii din Transilvania şi Voivodina se vor scinda după toate probabilităţile în două partide: o parte – mai mică – se va alinia cu îndîrjire partidelor „naţionale" al căror ton va deveni încă şi mai radical în opoziţie, cealaltă – mai mare – se va trezi la o răscruce: să continuie politica tipic minoritară, care nu-şi asumă răspunderea unor opţiuni fundamentale, de permanent „factor proguvernamental" şi să încerce prin intermediul partenerilor bucureşteni, respectiv belgrădeni să-şi promoveze interesele sau, îmbrăţişînd cu hotărîre cauza autonomiei ardelene, respectiv din Voivodina, să încerce să-şi creeze în fine o „ţară proprie" pe care să şi-o poată asuma din toată inima. În cazul din urmă îşi va afla fără îndoială aliaţi printre acei români ardeleni şi sîrbi din Voivodina pentru care crearea sau re-crearea unei patrii regionale, ca parte a unei patrii mai mari, prezintă de asemenea o importanţă primordială.

Crearea patriei regionale se sprijină pe doi piloni. În primul rînd pe cooperarea funcţională, bazată pe încredere reciprocă, a elitelor, care, scoţîndu-se din mrejele ideii şi politicii „naţionale" tradiţionale pe meleagurile noastre, reprezintă ordinea de valori şi politica veritabil civice, adică ale regionalismului transetnic. Celălalt pilon, nu mai puţin important, al acestei strategii constă în reprezentarea decisă a intereselor economice ale celor două regiuni, ceea ce poate asigura, în spaţiul competiţiei diverselor partide, preponderenţa în ambele regiuni a politicii sprijinite de elitele cooperante.

În această nouă situaţie nu se va mai putea menţine, firesţe, politica de pînă acum, caracterizată printr-un înalt grad de inconsecvenţă, care a încercat să reprezinte cauza regionalismului şi în cadrul regiunii cauza parteneriatului interetnic ca pe un pandant al FIDESZ-ului. Proba autonomiei, în privinţa maghiarilor, e în primul rînd autonomia faţă de Budapesta. Aceasta nu se traduce prin confruntare ca scop în sine, căci şi legea statutului are două dimensiuni, cea economică şi cea culturală, care – pentru maghiarii ţărilor rămase pe o durată nedefinită în afara Uniunii Europene – înseamnă un sprijin vital sau în orice caz deloc neglijabil şi care tocmai de aceea poate fi acceptat fără nici o reţinere. Nu e însă nici o nevoie de sprijinirea acelei strategii politice care nu vede în raportul juridic – definit de legea statutului – dintre statul ungar şi maghiarii de peste hotare o recuzită tehnică necesară continuării legale a furnizării de facilităţi, ci o trambulină a reintegrării naţionale atotcuprinzătoare.

Se poate nutri doar speranţa că un guvern socialist–liber-democrat, învăţînd din eroarea FIDESZ-ului, se va mişca cu mai multă prudenţă pe terenul ardelean şi voivodinean şi în disputele interne dintre regionaliştii şi centraliştii români şi sîrbi nu va susţine în mod unilateral Bucureştiul şi Belgradul şi pe reprezentanţii maghiari ai „permanenţei" proguvernamentale. N-ar fi fi nici oportun, nici decent, dacă nu de alta, atunci pentru că strategia partidelor de centru-stînga – din păcate destul de şovăielnic şi timid expusă în public – ţintind crearea autoguvernărilor regionale alese prin vot direct oferă, ca pe tavă, posibilitatea deloc exploatată pînă acum de a susţine, în opoziţie cu strategia „carpatică" aşezată pe baze naţionale şi conducînd la confruntări ireale şi astfel lipsite de noimă a FIDESZ-ului, introducerea şi în ţările învecinate Ungariei a autoguvernărilor regionale alese prin vot direct şi dispunînd de competenţe puternice.

Susţinerea strategiei regionale „transfrontaliere" îi va confrunta fără îndoială cu centraliştii din Bucureşti şi Belgrad, dar pe făgaşul unor opţiuni relevante de-acum şi

https://biblioteca-digitala.ro

în cadrul Uniunii Europene. Acesta ar fi un pas înainte mult mai important şi veritabil, decît iluzia vană că guvernele de la Bucureşti şi de la Belgrad vor rezolva pînă la urmă problemele ardelenilor şi voivodinenilor. Iar dacă Budapesta nu se va arăta destul de activă şi aptă de iniţiative în această problemă va apărea pe scena politicii vecinătăţilor un actor nou şi autonom: Ungaria Răsăriteană. Geopolitica proceselor de lungă durată indică la urma urmei că zona de la est de Tisa s-a simţit întotdeauna mai organic legată de Transilvania şi Voivodina decît de Ungaria de Apus sau, dacă doriţi, de Pannonia. În felul acesta poate că se va petrece într-adevăr în bazinul carpatic sau cel puţin în partea sa răsăriteană un fel de *reintegrare postmodernă,* aidoma celei la care se referă britanica Brigid Fowler în remarcabilul ei studiu dedicat legii statutului[3]. Aceasta însă nu va fi o comunitate naţională care să transgreseze frontierele statale, ci – dezminţind concepţiile şi ambiţiile politice mai degrabă premoderne ale „partidei naţionale" maghiare – o structură regională a unor comunităţi teritoriale. Dizlocînd din direcţia unei teritorialităţi de tip nou unitatea exclusivă a naţiunii şi teritoriului, această structură postmodernă nu se va integra *în* „Europa naţiunilor", ci (făcînd o evaluare lucidă a situaţiei geopolitice a teritoriilor în cauză în raport cu zona centrală a UE) se va cupla *la* o Europă a „ţărilor" şi „regiunilor".

29 martie 2002

Note:

1. v. Molnár G.: „A belső és a külső integrációról" (Despre integrarea internă şi integrarea externă), în *Autonómia és integráció,* Budapest, 1993, 5-17.

2. Datorită drasticelor măsuri de austeritate instituite în primăvara anului 1995 prin pachetul de legi purtînd numele ministrului de finanţe al guvernului socialist–liber-democrat, Ungaria a evitat falimentul financiar ce părea iminent.

3. v. Brigid Fowler: *Fuzzing citizenship, nationalising political space: A framework for interpreting the Hungarian 'status law' as a new form of kin-state policy in Central and Eastern Europe.* Working Paper 40/42. First published in 2002 by the ESRC „One Europe or Several?" Programme, Sussex European Institute.

Traducerea: Paul Drumaru

Traian Ştef

Descentralizare prin reducere la absurd

În România se vorbeşte foarte mult despre descentralizare. Toate guvernele o proclamă, dar pînă în acest moment ea nu apare decît ca o mistificare. Se întîmplă cu descentralizarea ceea ce s-a întîmplat şi cu privatizarea. De la a nu ne vinde ţara, s-a

https://biblioteca-digitala.ro

dat pe grabă, s-au falimentat fabrici cu bună știință de către manageri versați, au apărut eșecuri parcă orchestrate pentru a ne arăta că mai bine era înainte, corupție, mitinguri, greve, blocări de drumuri. Era normal ca muncitorii să nu aibă cultura economică la zi, dar politicienii au indus ideea că vindem lucruri foarte valoroase pe nimic și măsurau cu privirea clădirile, în timp ce cumpărătorii prezumtivi puneau preț pe viabilitatea afacerii. Nu s-a vîndut la timp, iar cînd am vîndut am făcut-o cu nostalgia păguboasă că am dat pe degeaba averea națională. Tot așa și cu descentralizarea. A nu ne vinde țara are corespondent în stafia federalizării, iar a lăsa din buget pentru instituțiile locale pare a provoca un dezastru național. Asigurările de sănătate sînt un exemplu concludent. Deși casele de asigurări ar trebui să funcționeze ca niște bănci, banii ajung tot în pălăria guvernului, care distribuie sumele, iar sistemul local de sănătate se organizează după tot felul de idei „reformatoare" cu care vin miniștrii. În învățămînt, pe lîngă faptul că elevii suportă experimente bulversante și fără nici o coerență (mai puțin reforma încercată de Andrei Marga), banii îi dau primăriile, dar înființarea sau desființarea unei clase sau catedre o hotărăște Ministerul. Fără descentralizarea financiară și o reconstrucție a instituțiilor, descentralizarea este formală, după principiul reducerii la absurd, urmărindu-se mai degrabă reflexele negative decît reușitele. Ultimele exemple sînt din domeniul teatrului.

Municipiile din Transilvania și Banat au teatre (Timișoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Cluj, Turda, Tîrgu-Mureș, Sfîntu Gheorghe, Brașov). Cele mai multe sînt finanțate de comunitățile locale (consiliile județene), cu excepția teatrelor naționale de la Timișoara, Cluj și Tîrgu-Mureș. În general, instituțiile culturale din România sînt clasificate, li se acordă un anumit rang, fiind considerate de interes local, județean și național. De acest statut se ținea seama și în finanțare și salarizare, iar instituțiile „de interes național" aveau și mai au drept ordonator principal de credite Ministerul Culturii. Erau cu totul în subordinea acestuia, de fapt. În ultima vreme, Ministerul Culturii și Cultelor încearcă să scape de instituțiile „naționale" și să le distribuie consiliilor locale. Această hotărîre a fost luată, însă, după votarea bugetelor consiliilor județene și ale primăriilor și fără a se preciza cine va fi viitorul patron. S-a ajuns, astfel, la proteste radicale ale actorilor, pînă la greva foamei împotriva „descentralizării". Ministerul, în al cărui buget figurau, prin legea bugetului, banii pentru teatrele naționale, se lepăda de acestea și le arunca peste gard. A identifica protestele împotriva acestui fel (de la a face felul) al descentralizării cu negarea descentralizării înseși e floare la ureche. Problema nu e legată atît de opinia actorilor în legătură cu descentralizarea, cît de curentul pe care-l generează mediatizarea protestelor acestora și manipularea lor. În altă ordine de idei, se pare că în România capitalismul a fost coborît din pod prima oară în cultură. Guvernanții apostrofează mereu oamenii de cultură (și profesorii, și medicii) că nu sînt „direct productivi" și le reamintesc mereu cît li „se dă", dar nu se gîndesc o clipă cît dau aceștia și cu cîtă gratuitate.

Același scenariu al „descentralizării" se întîmplă acum și cu centralele termice. În plus, aici se protestează, mai mult împotriva anulării unor privilegii ale regiilor în situația trecerii la comunitățile locale, unde poți fi mai ușor tras de mînecă și unde drumul de la cauză la efect este mai scurt. Oricum, această „punere în brațe" practicată prin vocea domnului Cozmîncă este încă una dintre farsele care ni se joacă.

https://biblioteca-digitala.ro

Marginalizarea Transilvaniei

Nu au fost mediatizate cît s-ar fi cuvenit demersurile deputatului liberal Cornel Popa privind autostrada care să traverseze Transilvania. În iunie 2001, s-au întîlnit la Oradea parlamentari de la toate formațiunile politice din Bihor, Cluj, Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Mureș, care au semnat *Declarația de la Oradea*, o declarație politică în termeni destul de categorici, care viza construcția unei autostrăzi Borș–București care să traverseze Transilvania. Efectul a fost includerea între prioritățile rutiere, prin Legea nr.1 din 2002, și a unui prim tronson Borș–Oradea–Cluj. Se pare, însă, că Guvernul a uitat deja de această lege, ceea ce l-a făcut pe deputatul bihorean să-i reamintească printr-o interpelare, din care citez cîteva fragmente: „Guvernul, prin Ministerul de resort (Ministerul Lucrărilor Publice, Transporturilor și Locuinței) face o aplicare trunchiată a dispozițiilor legale în vigoare în prezent, prin demararea lucrărilor de construcție numai pe tronsoanele Nădlac–Deva–Sibiu și București–Brașov. De altfel, pe pagina electronică a Ministerului, segmentul de autostradă Borș–Oradea–Cluj-Napoca nici nu figurează în planul expus, deși în Legea nr.1 din 2002 este menționat cu același grad de prioritate ca și cele două tronsoane arătate mai sus. Avînd în vedere că se vizează începerea lucrărilor și pentru autostrada București–Constanța, percepția cetățenilor din Ardeal este aceea că destinația autostrăzilor este pentru parcurile de vile de pe litoral și din zona Sinaia-Brașov. Aceste zone beneficiază deja de o infrastructură necesară și suficientă actualului trafic, pe cînd Ardealul se confruntă cu drumuri de calitate necorespunzătoare – acest lucru fiind de notorietate. Nu contestăm valoarea Brașovului sau a Constanței ca zone cu ridicat potențial turistic, dar Guvernul trebuie să ia în calcul atît activitatea economică a județelor din vestul țării (mai intensă în această regiune – fapt demonstrat de aportul la PIB), cît și potențialul turistic de aici și creșterea economică generată în cazul îmbunătățirii infrastructurii de transport rutier". Mai departe: „Apreciem că amînarea construcției de drumuri moderne în Transilvania reprezintă o gravă eroare de strategie economică și politică ce va produce o suită de efecte negative suportate în ultimă instanță, evident, tot de întreaga populație". Concluzia: „Strategia națională de dezvoltare a rețelei de transport concepută pe ideea integrării europene nu poate fi viabilă decît prin includerea și a Transilvaniei pe poziție de prioritate, această zonă fiind placa turnantă a relațiilor multifuncționale dintre România și statele membre sau candidate ale Uniunii Europene".

Ironia sorții este că tocmai guvernele care strigă cel mai tare sloganurile unității naționale fac ce fac împotriva acestei unități. Și o altă ironie a sorții privește spre U.D.M.R.. PDAR-ul lui Victor Surdu le dădea colegilor (aceiași) de guvernare mai multă bătaie de cap. Nu numai drumuri nu avem, dar nici trenuri directe între nord și sud, vest și est, iar cursa Tarom Oradea–București este pe cale de a fi anulată.

De aceea, este bună regionalizarea. Nu mai trebuie să decidă dl. Mitrea dacă ne trebuie nouă autostradă, în Transilvania, cînd, pe unde, cu cine (d-lui îi place cu italieni). Dacă tot se fac și celelalte cu banii noștri, măcar să nu fim ultimii...

https://biblioteca-digitala.ro

Hermann Fabini

Există o aroganță a puterii

Într-unul din numerele din decembrie 2001 ale revistei *22* doamna Alina Mungiu-Pippidi, o specialistă în sociologie cu mare reputație în cercurile intelectuale din București, a publicat un articol care a reprobat, parțial în ton sarcastic și ironic, *Memorandumul* unor intelectuali români și maghiari din Ardeal cu tema: regionalizarea României. Poziția exprimată în acest articol mi s-a părut că nu este la nivelul temei abordate. Deoarece consider că tema regionalizării este esențială pentru dezvoltarea viitoare a României, am conceput articolul de mai jos în limba română și l-am trimis redacției revistei *22* spre publicare. De la secretariatul revistei am aflat că articolul a ajuns la redacție, nu a fost însă publicat și nu mi s-a comunicat nici un fel de luare de poziție a revistei. Am rămas cu impresia că la nivelul unor intelectuali cu orientare liberală din București există anumite tabuuri care nu se doresc a fi discutate. Avînd impresia că asanarea structurală a societății românești este o condiție esențială în drumul României din zona distrugerilor produse de comunism către o societate democratică, m-am hotărît să ofer acest articol spre publicare revistei *Provincia*. Menționez că traducerea germană a articolului a apărut în numărul din 21 februarie a.c. al cotidianului *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien*.

Am citit cu atenție articolul doamnei Alina Mungiu-Pippidi intitulat *Joaca de-a regiunea* din revista Dvs. [este vorba despre revista *22* – n. red.], nr. 51, 18-24 decembrie 2001. Am ajuns la concluzia că atît abordarea temei, cît și vocabularul folosit nu corespund temei analizate. Se vorbește de „parlamente regionale sau cine știe ce parascovenie", de „ignoranța și amatorismul" autorilor și de faptul că „e deplorabil că, în loc să discutăm despre realitate și lucruri concrete care se pot face, discutăm despre provocări precum acest memorandum și e regretabil că, din teribilism și dorință de publicitate, oameni poate bine intenționați semnează asemenea documente".

Chestiunea în cauză nu este poate așa de simplă cum o prezintă autoarea, ea nu poate fi redusă, după opinia mea, la dorința unui grup restrîns de intelectuali de a lansa o provocare, consider că aici este atinsă o problemă structurală de importanță majoră pentru țara noastră. Cu alte cuvinte, problema funcționării statului în sensul unui stat democratic este strîns legată de existența unor structuri la toate nivelurile – comună, județ, stat (în Franța comună, departament, regiune, stat; în Germania comună, cerc, land, federație) – care să aibă elemente de autoreglare, respectiv autorăspundere, celule care printr-un feedback să-și optimizeze în mare parte singure evoluția.

Una din caracteristicile sistemelor politice autoritare, atît de tip fascist, cît și a celor de tip comunist, este eliminiarea acestor structuri autoreglate, în scopul manipulării mai ușoare a masei populației. În esență, multe din distrugerile produse de comunism în țara noastră pot fi identificate ca distrugeri ale unor structuri viabile de felul celor menționate.

În perioada 1962-1968 am lucrat ca arhitect stagiar și apoi ca arhitect șef la primăria din Mediaș, care aparținea atunci regiunii Stalin, ulterior regiunea Brașov.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe atunci transmiterea legilor de la capitala regiunii în teritoriu se făcea prin şedinţe trimestriale în diferite oraşe ale regiunii, existînd un schimb de experienţă funcţional dintre centrul regiunii şi teritoriu. Prin reforma administrativă din 1968 aceste structuri au fost desfiinţate, nefiind înlocuite cu structuri la fel de funcţionale dintre capitală şi judeţe. Îmi aduc bine aminte că am considerat atunci, la prima vedere, reforma administrativă ca un mijloc de desfiinţare a Regiunii Autonome Maghiare, dar, mai important, pe de altă parte, ca un instrument de dominare mai uşoară a teritoriului ţării de către conducerea de partid, respectiv de către Nicolae Ceauşescu, în sensul dictonului „divide et impera".

Atîta timp cît asistăm la „jocul de-a democraţia" din capitală – formulare făcută cu toată răspunderea şi tristeţea proprie subiectului – nu trebuie să ne mire foarte mult *„Jocul de-a regiunea"*. Ce înţeleg prin „jocul de-a democraţie", vreau să explic pe scurt printr-un exemplu. Cotidiene de mare tiraj prezintă fapte de corupţie, furturi de sute de mii, poate milioane de dolari, escrocherii la o scară inimaginabilă pentru simplul cetăţean, încălcarea legii la proiecte ale guvernului; dar toate aceste dezvăluiri nu duc nici la condamnarea făptaşilor şi nici la condamnarea ziarelor care publică astfel de informaţii, să nu mai vorbim de căderea unui guvern. Reacţia perceptibilă pentru cetăţeanul de rînd este: cîinii latră, caravana trece. Există o aroganţă a puterii, manifestată la toate guvernările de după 1989, care sfidează orice control dinăuntrul sistemului. În limbajul de mai sus, se constată lipsa în foarte mare măsură a unui feed-back, care să elimine fapte de corupţie, imoralitate şi încălcarea legii. Avem de-a face cu o clasă politică fără mecanisme de autocontrol, structuri politice care nu au capacitatea de autoreglare.

Mi se pare în această situaţie normal ca să apară dorinţa în populaţie de a avea în provincie structuri care să permită o participare la luarea deciziilor, structuri care se pot opune fatalităţii unor decizii centraliste, care au caracterizat de altfel majoritatea perioadei de dictatură comunistă.

Găsesc legitimă şi necesară iniţiativa intelectualilor autori ai memorandumului pentru o discuţie pe această temă fără iritare şi încărcătură emotivă, liberă de frică, presiuni, insinuări şi jigniri, discuţie care nu trebuie să se finalizeze foarte repede şi care are ca scop schimbarea în timp a conceptelor celor care în viitor vor fi în poziţii de conducere.

Această discuţie nu pune sub semnul întrebării statul suveran, unitar şi indivizibil, ci, dimpotrivă, numai un stat cu structuri funcţionale va putea să reziste presiunii de integrare în Comunitatea Europeană în sfera economiei, societăţii şi culturii. De altfel, discuţia este necesară şi în vederea elaborării unui concept pe termen lung pentru românii care trăiesc dincolo de Prut.

Ceea ce trebuie să ne preocupe astăzi mai mult decît orice altceva este faptul că societatea noastră trebuie să devină din nou funcţională şi atractivă în sensul unor celule viabile, care să permită o existenţă participativă a individului în societate. Pentru mine, simptomul cel mai evident al lipsei de funcţionalitate a structurilor sociale actuale este emigrarea elitelor şi a tinerilor cu studii superioare din lipsa unei perspective de viitor şi acceptanţei în societate. Şi problema demografică a ţării poate fi văzută în acest context.

https://biblioteca-digitala.ro

Din unghiul de vedere schițat, această discuție nu este una pur teoretică, dimpotrivă, consider că este o condiție esențială legată de pregătirea țării noastre în vederea integrării în comunitatea țărilor europene.

Daniel Vighi

Problematica definirilor regionale

Una dintre problemele cu adevărat rămase în afara discuțiilor, incipiente ce-i drept, despre regionalizare este aceea pe care *Memorandumul* o schițează, vrînd-nevrînd sumar, şi anume dimensiunea geografic-istorică a procesului de regîndire a definirii regionale a României şi dificultățile care derivă de aici. Într-unul din primele numere ale *Provinciei,* Ovidiu Pecican, pare-mi-se, a evocat tangențial chestiunea, cînd a vorbit despre complexitatea tradițiilor istoric-comunitare transilvănene şi modul cum se reflectă ele în mentalul colectiv. Aşadar, pe lîngă dimensiunea economică, administrativă, dar şi aceea concret politică a regionalizării, se mai adaugă una care îmi pare a fi cea mai dificilă dintre toate: aceea a definirii limpezi a regiunilor ca entități cu destin şi istorie comune. Ideea mi s-a impus din textul nou al Constituției Italiei, în care există două asemenea definiri cu valoare instrumentală, care nu lasă loc multor interpretări. Una dintre ele este aceea de la Articolul 114 din Capitolul V intitulat *Regiunile, provinciile, comunele.* Textul este următorul: „Republica e constituită din Comune, Provincii, Municipii, Regiuni şi Stat". La următorul aliniat este definită dimensiunea juridic-politică a noii statalități: „Comunele, Provinciile, Municipiile şi Regiunile sînt entități autonome cu statute, puteri şi funcțiuni proprii, după principiile stabilite de Constituție". Aici este clar afirmată regula jocului, conform acesteia „statutele, puterile şi funcțiunile proprii" sînt organizate „după principiile stabilite de Constituție". Pe baza acestui paragraf se construieşte noua unitate statală italiană în care, principial, delegarea atribuțiilor este invers constituită, adică entitățile subsecvente sînt cele care delegă şi atribuie putere centrului, ceea ce arată importanța deosebită conferită de Constituție puterilor regionale. Ar mai fi de observat şi faptul că unitatea statală se constituie consociativ, contractual şi participativ: acest fapt asigură o dinamică susținută în politica internă a statului. Unitatea acestuia este, aşadar, una larg deliberativă, ceea ce îi asigură atît flexibilitatea cît şi unul dintre fundamentale democratice esențiale în măsură să acopere complexitatea intereselor locale pe baza solidarității comunitare. Revendicările şi emanciparea legislativă, denumite „condiții particulare de autonomie", sînt inițiative regionale, acestea trebuie să fie aprobate „de Camere cu majoritatea absolută a membrilor, în baza înțelegerii dintre Stat şi Regiunea interesată" (art. 116). Complexitatea delimitărilor istoric-administrative rezultă din chiar definirea geografic-istorică a entităților locale. Astfel, unele regiuni, cum ar fi Friuli-Venezia Giulia, Sardinia, Sicilia, Trentino-Alto Adige/ Südtirol şi

https://biblioteca-digitala.ro

Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste, dispun de forme şi *„condiţii particulare de autonomie, conform respectivelor statute adoptate prin lege constituţională"* (art. 116). Subsidiarităţi întemeiate pe criterii istorice se regăsesc în paragraful care stabileşte că, bunăoară, regiunea Trentino-Alto Adige/ Südtirol „e constituită din provinciile autonome Trento şi Bolzano". Complexitatea noii construcţii statale italiene se regăseşte în articolul 132, care stabileşte cadrul constituţional (consociativ şi participativ) al redefinirii entităţilor regionale. Fuziunea unor regiuni sau crearea de noi regiuni este stabilită strict prin „audierea Consiliilor Regionale". Standardul minim cuprinde un milion de locuitori pentru o regiune, constituirea sau fuziunea trebuie să fie cerute de (atenţie!) Consiliile Comunale, care să reprezinte „cel puţin o treime din populaţie", iar cererea trebuie validată prin referendum.

Revenind de la modelul italian, vom încerca o dezbatere care, prin diferenţă, să statueze specificitatea românească în domeniu. Prima dificultatea provine la noi din chiar statuarea regiunilor şi a entităţilor subsecvente. În mentalitatea populară, şi la o privire largă asupra diversităţilor regionale, am avea cîteva entităţi de largă recunoaştere: Moldova, Muntenia, Dobrogea, Transilvania şi Banat. Aceste entităţi regionale îşi găsesc cu prisosinţă, şi oarecum de la sine, capitalele regionale în jurul cîtorva oraşe mari care au jucat un rol istoric regional: Iaşi, Constanţa, Craiova, Timişoara şi Cluj. Desigur că rolului istoric i se adaugă unul ţinînd de prestigiul cultural şi de anvergura economică a acestora. Numai că lucrurile nu sînt atît de simple cum par la prima vedere. O să le luăm pe rînd. Moldova, bunăoară, îşi are două areale istorice şi culturale relativ distincte: Bucovina sau Moldova de sus, cu centrul în jurul Sucevei, şi Moldova de jos sau de cîmpie. Problema este complicată de oraşele dunărene, adică Galaţiul şi Brăila, tradiţional rivale în raport cu apartenenţa lor la constituirea unei entităţi regionale comune. Muntenia nu ridică nicidecum asemenea probleme. Aici am putea imagina, ţinînd cont de statutul constituţional al Bucureştiului de capitală a României, oraşul Tîrgovişte jucînd rolul unei capitale regionale din considerente istorice. Oltenia îşi are o identitate regional-istorică şi populară clară, mai puţin zona dinspre Banat cu includerea oraşului Orşova şi a zonei istorice bănăţene în cuprinsul judeţului Severin, care a stîrnit, la vremea respectivei împărţiri, frustrări ale populaţiei din zonă care se identifică în arealul istoric banatic.

Banatul îşi are şi el două zone cu tradiţii şi realităţi istorice diferite, Banatul montan, care gravitează în jurul Reşiţei, şi cel de cîmpie, tradiţional gravitînd în jurul Timişoarei. Interesantă este experienţa delimitărilor istorice ale Banatului de Transilvania de pe un mal şi celălalt al Mureşului. Memoria colectivă păstrează astăzi delimitările Banat/Ardeal după malurile rîului şi în funcţie de vechea delimitare istorică. Reforma administrativă din epoca stalinistă, care a regionalizat arbitrar şi fără consultarea populaţiei, a inclus în regiunea Banat Mureşul şi a dispus subordonarea Aradului oraşului Timişoara, ceea ce a creat tensiuni şi frustrări ale arădenilor, care multă vreme au socotit că dezvoltarea Timişoarei din acea perioadă, atîta cîtă a fost, s-a datorat faptului că era capitală regională şi, în consecinţă, a beneficiat financiar şi economic de acest statut în dauna Aradului. Rivalitatea aceasta, spre exemplu, s-a developat în celebrele confruntări fotbalistice POLI-UTA, care relevau rivalităţi şi pasiuni redutabile. După revoluţie, confruntarea locală s-a diminuat prin colaborările economice şi participarea la euroregiunea Mureş–

https://biblioteca-digitala.ro

Tisa–Dunăre. Mai mult, datorită dezvoltării economice a Timişoarei, influenţa acesteia se resimte politic şi cultural în zona văii Mureşului, cu preponderenţă în oraşul Lipova şi localităţile adiacente. Această expansiune, pe care o cunosc din experienţă proprie, este extrem de interesantă. Astfel, celebrul pod de la Lipova al Marei, din romanul lui Ioan Slavici, despărţea două lumi cu două istorii distincte resimţite ca atare de oameni: Radna, administrativ un cartier al Lipovei, este o fostă comună transilvană, în timp ce Lipova, oraşul de dincolo de Mureş, aparţinea de drept lumii bănăţene. Acest lucru îl dovedesc şi caracteristicile multiculturale ale locului: Lipova avea o puternică comunitate şvăbească, în timp ce Radna este populată de români şi unguri. La Lipova existau pe vremuri kirwai şi maskenball nemţesc, în Radna aşa ceva lipsea cu toate că mănăstirea franciscană Maria-Radna, administrată tradiţional de şocaţi, o populaţie de slovaci maghiari, atrage tradiţional pelerinaje catolice bănăţene ample. Cu toate acestea, oamenii locului se consideră ardeleni, pe vremuri acest fapt era consolidat şi de faptul că rădnanii, deşi locuitori ai oraşului bănăţean Lipova, erau legaţi economic de Podgoria Aradului cu o serie de comune prospere: Păuliş, Ghioroc sau Şiria, care practicau, la începutul secolului 20, exportul de vin şi fructe pe relaţia Arad-Budapesta-Viena.

Modificările de atitudine de după revoluţie arată că Mureşul nu mai este astăzi întotdeauna resimţit ca hotar istoric, dovadă organizarea sărbătorii hramului bisericii din Radna după modelul rugii bănăţene. Cu toate acestea, la o anchetă cu tematică identitar-regională, cred că majoritatea locuitorilor din Radna se vor defini ca ardeleni. Pe de altă parte, nu este mai puţin adevărat că un referendum pe model constituţional italian de stabilire a unei posibile entităţi regionale bănăţene ar contrapune identitatea istoric-culturală ardelenească a judeţului Arad unor interese economice care se dezvoltă preponderent în relaţionări cu Banatul timişan. Adăugaţi la asta distanţa care ar despărţi Aradul de Cluj, capitala regională istorică a Transilvaniei. Probleme asemănătoare de identitate subsecventă o ridică Partium, adică Bihorul cu Oradea, mai apoi Maramureşul sau oraşele puternice economic şi cultural din zona tradiţional săsească, precum Sibiul sau Braşovul. Complexitatea tradiţiilor istorice şi comunitare transilvano-bănăţene este accentuată şi de comunităţile aparţinînd aşa numitelor ţări, invocate pe bună dreptate de Ovidiu Pecican, precum Ţara Almajului, Ţara Haţegului, a Bîrsei, a Făgăraşului, a Secuilor sau Ţara Oaşului, ca să denumesc cîteva numai.

Toate aceste realităţi complexe arată că o reformă constiuţională impune cu necesitate, cel puţin în Transilvania, gîndirea unor entităţi subsecvente regiunilor similare oarecum acelora dintre regiuni şi provincii în modelul constiuţional italian. Acestea din urmă ar putea fi judeţele, regîndite pe criterii de solidarităţi istoric-culturale locale specifice. Numai că o discuţie de acest fel este un pur exerciţiu intelectual, atîta vreme cît avantajele unor asemenea construcţii administrativ-politice regionale nu sînt socotite ca fiind cu adevărat utile pentru ameliorarea politicii interne româneşti în vederea asigurării unei mai bune transpuneri în plan local a reformei europene. Desigur că noi putem invoca aici mult şi bine experienţa Europei Occidentale şi rezultatele pozitive ale unei asemenea abordări politice, atîta vreme cît semenii noştri vor socoti că bunăstarea vestică este un dat imuabil, un soi de noroc al destinului de care aceştia ar fi avut parte într-un fel metafizic, fără să facă mai nimic pentru aceasta, ca la un soi de Robingo al istoriei.

https://biblioteca-digitala.ro

Kántor Zoltán

Memorandumul, naţiunea şi statul

Reacţiile pe care le-a provocat *Memorandumul* au atras atenţia asupra unei probleme grave a societăţii româneşti. Şi anume asupra faptului că politicienii, gazetarii ziarelor importante şi chiar o bună parte a intelectualităţii gîndesc în termenii unui stat centralizat şi controlat de naţiunea majoritară, stat ce ucide din faşă iniţiativele ce vin din partea periferiei. Această analiză s-ar putea continua şi în direcţia chestiunii naţionalităţii, aducînd discuţia, aşa cum a făcut Octavian Paler, pe linia conform căreia în spatele *Memorandumului* ar sta ambiţia suspectă de iredentism a maghiarilor. Cu asta însă n-am face decît să ocolim întrebarea propriu-zisă. Iar în cazul de faţă problema centrală este *statul. Memorandumul* propune tocmai reorganizarea statului prin intermediul unor entităţi politice şi administrative mai mici, care dispun de o identitate proprie.

Nu trebuie să fii un specialist în politologie pentru a recunoaşte că, în România, tranziţia, mai noua modernizare ce a urmat căderii comunismului, a fost un eşec. Pe de o parte, statul n-a reuşit să remodeleze societatea înţeleasă în sens larg şi, pe de alta, n-a reuşit să se retragă din societate. (Ar merita o analiză separată intenţiile în acest sens pe care le-au avut sau le au elitele politice.) În ceea ce priveşte justa măsură a rolului pe care ar trebui să-l joace statul, opiniile diverg, însă pentru a putea guverna un stat şi o societate trebuie efectuată descentralizarea administrativă. Încercări evazive în acest sens s-au făcut, dar ele nu pot fi numite încă transformare. Nu s-a reuşit crearea unui mecanism funcţional. Concepţia despre autonomie a U.D.M.R şi, mai nou, *Memorandumul* formulat de grupul *Provincia*, precum şi încercarea timidă a *Programului pentru Transilvania* al partidului de guvernămînt, reprezintă un fel de răspuns la situaţia de mai sus.

Merită observat că nici o iniţiativă de acest gen n-a venit de la Bucureşti. În acelaşi timp, opoziţia cea mai radicală a venit tocmai din partea capitalei. Acest lucru arată că atît centrul, cît şi periferiile sînt în totalitate conştiente că, în percepţia elitelor, modificarea structurii statale actuale e avantajoasă pentru periferii şi dezavantajoasă pentru centru. E în afara oricărei discuţii că o asemenea soluţie e avantajoasă pentru periferii, dar nu e deloc sigur că ea ar fi dezavantajoasă pentru centru. Centralizarea actuală, intervenţia statului şi controlul exercitat de acesta blochează pur şi simplu modernizarea. Pentru ca procesele de modernizare să demareze, sistemul actual rigid trebuie remodelat radical şi cît mai repede. O soluţie la această problemă ar putea fi crearea unor regiuni cu competenţe administrative, economice şi politice. Cu siguranţă că statul va găsi o cale pentru a păstra un control mai puţin autoritar asupra regiunilor.

Memorandumul nu se concentrează asupra reorganizării naţiunii, ci asupra reorganizării statului, lucru ce poate fi avantajos şi pentru minorităţi. Dar e important să accentuăm că e vorba de o reorganizare administrativ-teritorială, care nu are loc pe bază de naţionalitate. Într-o scriere anterioară, apărută în *Provincia,* am arătat că unul dintre scopurile minorităţilor naţionale este crearea unor entităţi politice mai restrînse, în interiorul cărora maghiarii – dar nu numai ei – pot avea un cuvînt mai greu de spus

https://biblioteca-digitala.ro

în ceea ce priveşte problemele ce îi privesc nemijlocit. Autorii *Memorandumului*, în primul rînd actori ai vieţii publice şi intelectuali români şi maghiari din Ardeal, văd rezolvarea acestei probleme în regionalizare, în crearea unor regiuni ce dispun de competenţe politice şi administrative, în acord cu modificarea structurii statale europene. Structura statului urmează mai multe principii, care nu sînt neapărat incompatibile. De exemplu, statul naţional federal nu este o contradicţie.

Memorandumul pune problema transformării statului în deplin acord cu spiritul epocii. Procesele europene arată că statele naţionale se transformă, iar această transformare are trei caracteristici principale. Prima este aceea că statele cedează o parte din suveranitatea lor Uniunii Europene: iată sensul în care foloseşte Michael Keating conceptul de post-suveranitate. A doua este că o parte a competenţelor se deleagă la nivelul local (regional, judeţean, orăşenesc) deja existent. Cea de a treia, care este pentru noi şi cea mai importantă, este că se creează noi entităţi mai restrînse. Acestea pot fi de două tipuri. Pe de o parte se pot crea regiuni ce acordă atenţie tradiţiilor istorice sau raţiunii economice, regiuni al căror principiu de organizare nu este naţional. Iar pe de altă parte se pot întări sau, în unele locuri, crea organisme politice care să ia în considerare şi principiului naţionalităţii. Aceste tendinţe au fost luate în considerare şi de autorii *Memorandumului.* În locul organizării pe principiul naţionalităţii, obişnuit în spaţiul nostru, ei au votat oricum pentru organizarea pe principii regionale.

Urmărind dezbaterile ce au avut loc cu privire la modificarea Constituţiei şi în jurul *Memorandumului,* e evident că elita politică românească nu e dispusă să renunţe la caracterizarea ţării drept stat-naţiune. Statul-naţiune nu e un concept descriptiv, care să exprime o realitate sociologică (căci altfel în Europa am avea doar două state de acest tip: Islanda şi Portugalia). Predicatul stat-naţional exprimă o ambiţie politică unificatoare, omogenizatoare, care se manifestă prin instituţionalizare pe principiul naţionalităţii şi prin construirea unei puteri infrastructurale supuse interesului naţional. În această privinţă, România nu e singură. În schimb, mecanismul statal ce urmăreşte logica statului-naţiune e cel mai mare obstacol în calea unei tranziţii reuşite. În opinia mea, e o eroare de analiză a subevalua puterea statului în spiritul diverselor teorii asupra globalizării. Dar este cît se poate de îndoielnic că logica statului-naţiune poate duce la crearea unui stat viabil şi eficace. E mult mai probabil ca ataşamentul faţă de instituţionalizarea pe baza principiului naţionalităţii să rateze tocmai această viabilitate. Am remarcat cu uimire că majoritatea comentatorilor, inclusiv cei de la săptămînalul bucureştean *22,* nu observă această tensiune. Cum spuneam, programul *Memorandumului* ar reprezenta un pas înainte şi pentru minorităţi, dar esenţa programului este demararea modernizării României! Probabil că nu propunerile *Memorandumului* sînt singurele soluţii posibile, dar există grave probleme acolo unde o asemenea iniţiativă e privită ca un atac împotriva integrităţii statului şi nu ca o provocare intelectuală ce cheamă la a fi gîndită în continuare. Mai ciudat e că aceia care bănuiesc un pericol în spatele acestei acţiuni nu observă că *Memorandumul* pune sub semnul întrebării, la modul univoc, organizarea pe baza principiului naţionalităţii. El se îndoieşte nu numai de legitimitatea instituţionalizării majorităţii pe principiul naţionalităţii, ci şi de legitimitatea aceleeaşi instituţionalizări a minorităţilor. Tocmai de aceea i se pare dezirabilă naşterea unor identităţi transetnice.

https://biblioteca-digitala.ro

Unul dintre conceptele preferate ale literaturii de specialitate care se ocupă de conflictele interetnice este identitatea transetnică, ca o conştiinţă de sine ce se află deasupra identităţilor naţionale, depăşindu-le. Aceasta este soluţia pe care o văd şi autorii *Memorandumului* pentru a ieşi din situaţia unei Românii încărcate de tensiuni ce ţin de naţionalitate. În ceea ce priveşte acest gînd am însă reţineri. Literatura de specialitate din ultima vreme şi o parte a intelectualilor fac cu plăcere apel la faptul că am avea o identitate plurală, respectiv că în urma formării unei identităţi transetnice, plurale, s-ar reduce tensiunile interetnice. Am senzaţia că preluarea necritică a acestui concept la modă mai degrabă împiedică decît ajută progresul necesar.

Memorandumul vorbeşte despre identitatea regiunilor ţării. Identitatea nu ţine de cultură, istorie, limbă, ci de organisme politico-administrative mai restrînse, adică de regiuni. Ei aşează în prim-plan faptul că, pe lîngă identitatea naţională, există şi alte tipuri de identităţi. Însă atunci cînd avem de-a face cu identitatea trebuie pusă de fiecare dată întrebarea: oare structurile şi instituţiile politice sînt modelate de o identitate „existentă" sau, din contră, instituţiile, în cazul nostru regiunile politico-administrative, sînt cele care modelează identitatea?

În România, tranziţia a fost un eşec. Acest lucru e atît de evident că nu necesită dovezi suplimentare. Clasa politică n-a găsit soluţii la problemele fundamentale. Pe lîngă numeroasele întrebări ce nu şi-au găsit încă răspunsul, raportul dintre majoritate şi minoritate este, şi el, nerezolvat. Urmînd logica naţionalităţii nu există şanse pentru ameliorarea tensiunilor şi a contradicţiilor. Autorii *Memorandumului* sînt şi ei conştienţi de această problemă, de aceea propun reorganizarea statului pe baza unei logici diferite, care poate aduce cu sine şi slăbirea tensiunilor amintite. După toate probabilităţile aceasta nu se întîlneşte cu logica presupusă de construcţia naţionalităţii în termeni de majoritate şi minoritate, cel puţin deocamdată nu.

Astfel apare din nou vechea întrebare: oare ce vine pe primul plan, rezolvarea problemei minorităţilor sau reformarea mecanismului statal? Nu putem face abstracţie de faptul că în România – cel puţin în parte – prezenţa minorităţii naţionale politic active este obstacolul în calea reformării mecanismului statal. Dat fiind că nu numai tranziţia a eşuat, ci şi crearea statului-naţiune omogen (în procesul aderării la NATO şi al integrării în UE, aceasta a devenit imposibilă), clasa politică românească trebuie să găsească o soluţie care să rezolve deodată ambele chestiuni. Pentru aceasta ar trebui să analizeze la modul serios reorganizarea statului. În opinia mea, tocmai această întrebare o ridică *Memorandumul.* Primele reacţii pot fi citite în numărul din ianuarie al revistei *Provincia.* Deocamdată nu există nici un semn că politicienii şi-ar fi pus la modul serios această întrebare de o importanţă decisivă. Acest lucru e trist nu numai pentru autorii şi semnatarii *Memorandumului.* Ei s-ar putea consola însă cu faptul că analizele de mai tîrziu îi vor pomeni ca fiind cei ce au pornit acest proces. Cum vor apărea ei în acele analize... vom vedea peste cîţiva ani.

Traducerea: Alexandru Polgár

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican

Despre stat nimic nou

Istoria românilor la Academie

Au apărut de curînd primele patru volume dintr-o monumentală *Istorie a românilor* publicată sub egida Academiei Române. Nici nu s-au stins însă bine luminile reclamei de care s-a bucurat intreprinderea şi primele contestări s-au şi făcut auzite. Într-un articol publicat de săptămînalul *22*, Şerban Papacostea, el însuşi academician şi co-autor al unei alte sinteze istorice dedicate trecutului românesc, dezvăluie un plagiat localizat în al patrulea volum al (deocamdată) cvartetului. El este probat într-o manieră irefutabilă prin punerea pe două coloane a textului incriminat şi al unui mai vechi studiu propriu. Faptul este de natură să submineze credibilitatea întregului edificiu şi, chiar dacă se va dovedi o operaţiune singulară, nerepetată de ceilalţi autori, este suficient pentru a arunca o lumină negativă asupra operei colective. Că este aşa ori s-au produs mai multe derogări de la etica cercetării, oricum, prin însuşi acest fapt, noua *Istorie a românilor* ajunge lîngă sinteza istorică a lui Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu, apărută în anii ultimului deceniu ceauşist, unde putuseră fi regăsite pagini copios reproduse după alţi autori fără semnele citării ori vreo trimitere la sursă.

Se poate, totuşi, presupune că, în marea lor majoritate, autorii tratatului şi-au elaborat cu probitate partea ce le revenea. Nu sînt motive pentru a crede că o întreagă echipă a „haiducit" roadele muncii de decenii ale colegilor absenţi. Travaliul şi rezultatele obţinute merită, de aceea, o analiză serioasă şi nepărtinitoare.

În această ordine de idei, una dintre problemele pe care le-am sesizat la lectură este cea a caracterului ştiinţific al tratatului, cîtă vreme probitatea este un parametru necesar, însă nu şi suficient în atingerea pragului de exigenţă dezirabil în cazul lucrărilor ştiinţifice. Un alt criteriu, ţinînd mai degrabă de eşafodajul teoretic, conceptual, al lucrării, ar fi coerenţa şi consecvenţa perspectivei. Tocmai pentru asigurarea acesteia este necesară, în cazul unor lucrări colective, prezenţa unor coordonatori. Ei sînt cei care au menirea să coroboreze diversele segmente ale ansamblului, să semnaleze incoerenţele şi erorile, inadvertenţele şi omisiunile, luînd măsuri pentru înlăturarea acestor neajunsuri. Şi recenta *Istorie a românilor* are doi coordonatori. Dar cu toate acestea, există dificultăţi substanţiale care nu au putut fi depăşite şi care, aparent, nici nu au fost sesizate ca atare.

Un asemenea caz este cel al conceptului de stat. După cum se ştie, statul este o formă de organizare politică apărută pe o anumită treaptă a dezvoltării vieţii sociale a comunităţilor umane, avînd caracteristici proprii şi răspunzînd unor necesităţi anume de gestionare a colectivităţilor. Prin urmare, statul nu este caracteristic tuturor treptelor istorice ale dezvoltării umane şi nici nu poate fi confundat cu alte forme de organizare şi conducere a societăţilor. Istoriografia română postbelică a avut mereu, din nefericire, obsesia aplicării „creatoare" a categoriilor istorice, în funcţie de manipulările ideologice ale unui moment sau altul ori în raport cu dorinţa fiecărui autor de originalitate (aceasta

https://biblioteca-digitala.ro

din urmă prea rareori inocentă, dezinteresată). După ce, în vremea jdanovismului cultural – marcat de concepția lui Mihai Roller în domeniul istoriografiei –, în lumina științei sovietice, statul român a fost acuzat de „imperialism" (cu trimitere directă la evenimentul redimensionării din 1918), ulterior, în epoca de aur dominată de cuplul prezidențial Ceaușescu, același stat și-a descoperit antecedente strălucite în epoca getului Burebista (cu... 2050 de ani înainte!). Mai mult decît atît. Pe lîngă această pretenție, al cărei subtext era trimiterea la o continuitate perpetuă – greu sau imposibil de demonstrat –, tot acum, în anii 70-80, au început să circule și versiunile contestabile despre „unificările dinainte de unificare". Astfel, unificarea lui Mircea cel Bătrîn pentru sudul actualei Românii, a lui Ștefan cel Mare pentru răsăritul ei și, desigur, a oricui – român sau nu – ar fi visat o reconstituire a Daciei, au anticipat și fixat ca țel al evoluției noastre istorice, după cum credea Ștefan Andreescu, autorul mai multor volume pe tema *Restitutio Daciae*, unirile din modernitate (1859 și 1918). Ceea ce s-a petrecut în cazul statului s-a repetat și privitor la alte procese istorice. În aceeași perioadă, „zavera" lui Tudor Vladimirescu a devenit, din răscoală, „mișcare revoluționară", iar ulterior revoluție în toată regula. Printr-un proces de metamorfoză similar a trecut și „tumultul Horii" (conform versiunii lui N. Densușianu), ajuns răscoală, dar atingînd apoteoza interpretativă – sub condeiul lui Ștefan Pascu – ca „revoluție". Aparent, „umflarea" mișcărilor sociale din Transilvania anului 1784 și din Țara Românească de la 1821 se datora grijii ideologilor de partid de a furniza trecutului românesc revoluțiilor sociale de care ducea lipsă pentru a se legitima fenomenul istoric democratic de la 1848 și, mai ales, schimbarea de macaz de la începutul epocii postbelice. Dar, se vede azi mai clar, era vorba și despre frustrarea naționalistă stîrnită de complexul unei istorii marginale în raport cu cea europeană și de dorința de a o lua pe scurtătură înaintea Occidentului: la 1821 deveneam astfel mai rapizi revoluționari decît ruși (decembriștii aveau să acționeze abia în 1825), polonezii și francezii (ridicați la luptă abia în 1830), în timp ce la 1784 anticipasem (cu cinci ani!) pasămite însăși Marea Revoluție Burgheză. Se observă consonanța unor asemenea demersuri cu așa-numitul protocronism (formulat de Edgar Papu și completat, cu diverse accente, de Mihai Ungheanu, Paul Anghel și Ilie Bădescu). Dar este de notat și imitarea unui model sovietic notoriu, conform căruia ruși au inventat și au descoperit cu mult timp înaintea Europei și a Americii tot ce se putea descoperi și inventa.

Continuitate și coerență internă?

Ceea ce se constată în noul tratat de *Istoria românilor* este supraviețuirea acestei logici a frustrării. Poporul nostru are antecedente statale mai vechi decît altele (vezi episodul Burebista) și de aceeași valoare precum cel mai important imperiu al clasicității europene, cel Roman. El este creștin chiar dinainte de a se fi născut (căci creștinismul este atestat în Dacia din secolele 3–4, iar despre români se poate vorbi abia după sinteza dintre latinofonii din regiune și slavii așezați aici abia din sec. al 6-lea)! Cum se vede, concepția naționalismului interbelic, fortificată de cel ceaușist, rezistă adaptate la condițiile de după 1989 într-un aliaj conceptual logic ce face din viața statală mărturia unui progres continuu al organizării comunității etnice, ale cărei baze trainice le-a asigurat comunitatea de limbă și cultură, precum și cea religioasă.

https://biblioteca-digitala.ro

Oricît ar părea de paradoxal şi de dificil de susţinut un astfel de aliaj, el se regăseşte la baza noii sinteze, iar precauţiile diverşilor autori, exprimate în zone parcelate, nu izbutesc să amendeze convingător întregul.

Una dintre definiţiile posibil de formulat vede în stat un „Ansamblu de instituţii politice al căror specific este organizarea dominaţiei, în numele interesului comun, pe un teritoriu delimitat." (Iain McLean (coord.), Oxford. *Dicţionar de politică,* Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2001, p. 430). Un enunţ de acest fel, oricît de general şi nenuanţat ar putea părea, este suficient pentru că indică în mod clar punctele de criză ale reflecţiei istoricilor noştri asupra istoriei statului la români (şi înainte). Pînă în secolul al 14-lea, încropelile organizatorice de natură administrativă şi militară, cîte şi cum pot fi ele constatate, nu au avut decît rareori caracterul de instituţii politice. Este, apoi, o problemă în ce măsură aceste însăilări documentate ori pe seama unor uniuni tribale (în antichitate), ori la nivelul unor grupuri de sate (în evul mediu) au avut continuitate şi coerenţă internă, în condiţiile în care dominaţiile străine, nomade şi trecătoare, ori sedentare şi statornice, îşi exersau, ele însele, autoritatea. În legătură cu aceste aspecte ar fi de meditat şi asupra teritoriului în legătură cu care asemenea realităţi – fie că se numesc „regate", fie că li se spune „ducate", „cnezate" ori „voievodate" – au fost menţionate de mărturii. Era cît de cît stabilă suprafaţa lor teritorială ori, sub imperiul atacurilor, înrudirilor matrimoniale ori al cedării cu funcţie de tribut, feud etc., ea fluctua? În fine, în ce măsură aceste tipuri de organizare incipientă sau chiar ceva mai evoluată s-ar cuveni privite ca legate mai curînd de pămînt decît de colectivitatea umană pe care o presupuneau? La urma urmei, nu este necesar să consideri că asemenea chestiune poate oferi răspunsuri doar în cazul migratorilor. Înfiinţarea de noi sate însemna deplasarea spaţială a unei comunităţi de oameni pe un teritoriu anterior nelocuit (ori părăsit de o vreme), chiar dacă noii sosiţi proveneau din acelaşi areal geografic. Pe lîngă toate celelalte, deconcertează şi uşurinţa cu care se trece peste realitatea convieţuirii mai multor etnii în acelaşi spaţiu. Între aşezarea slavilor în spaţiul actualei Românii şi jumătatea secolului al 14-lea, cînd apare statul feudal Moldova, s-au scurs mai multe secole în care latinofonii au trebuit să convieţuiască, într-o formă sau alta, cu celelalte seminţii (slavi, bulgari, unguri, pecenegi, uzi, cumani, tătari). În lumina acestor constatări nu ar trebui oare încercată o mai corectă înţelegere a situaţiei „statalităţii" româneşti dinainte de întemeierea statelor feudale?

Desigur, realitatea statală a începuturilor este dificil de surprins nu numai datorită absenţei izvoarelor istorice, ci şi pentru că ideea de stat însăşi trebuie conotată diferit în fiecare epocă istorică. Acest fapt nu trebuie însă să încurajeze dezertarea experţilor în studierea trecutului de pe cîmpul de onoare al reflecţiei mai teoretice. Din păcate, noul tratat de *Istorie a românilor* nu aduce un spor de cunoaştere în aceste chestiuni centrale, rămînînd în mod păgubos legat de o epocă în care indicaţiile de partid ori patriotismul exclusivist împiedicau drastic înaintarea în cunoaştere.

https://biblioteca-digitala.ro

Al. Cistelecan

Despre etica dialogului

Morala unei dezbateri (neterminate)

Preambul

Pînă exact acum două săptămîni (azi fiind 27 martie) se vînduseră 12.000 (douăsprezece mii) exemplare din *Omul recent*. (Cine se teme de influența – nefastă, se-nțelege – a acestei cărți are, deci, bun temei). De atunci, se vor mai fi vîndut cîteva. Știu asta în mod sigur, chiar dacă nu m-aș bizui pe altceva decît pe cele două exemplare pe care eu însumi le-am trimis, între timp, în străinătate. Și nu unor români rezidenți pe-acolo, ci chiar unor străini de neamul nostru (dar nu atît de străini încît să nu se intereseze de cultura noastră). Iată dar că zvonuri despre cartea lui Patapievici și despre dezbaterea inflamată din jurul ei au ajuns pînă la urechile străinilor. Nu e chiar de mirare, dacă ținem cont de faptul că Patapievici ține pe-acolo de referință românească, numele lui putînd fi găsit chiar și în bibliografia unui teolog atît de reputat pe cît este Olivier Clement, ortodoxul suprem al Occidentului. Și, *nota bene*, cei din Vest nu se uită la televizoarele noastre, ca să dăm vina interesului lor pe prestigiul mediatic al autorului. Chiar dacă în țară Patapievici a ajuns un filosof popular, chiar dacă va fi fiind obligatoriu pentru orice snob – român și ungur – să știe cita din el ori baremi să-l poată parafraza, nu-i putem ține pe străini orbiți de aceeași vrajă televizivă.

Poate că o cotă din acest succes se datorează și dezbaterii purtate în jurul cărții. O dezbatere care și-a ieșit repede din fire, trecînd brusc la replici iuți, definitive și radicale. Începutul discuției (nu știu dacă în mod absolut, dar în mod semnificativ) l-a făcut revista timișoreană *Orizont*, în foiletonul căreia a și apărut, de altfel, bună parte din carte. Dar acolo „discuția", nu fără rezerve, a fost agreabilă și favorabilă. Tocmai datorită acestui fapt, ea a fost de îndată uitată prin intervenția în masă a altor protagoniști. Un prim val de 10 (numărul perfect, deși constituit spontan) comentatori, împărțiți în două tranșe, a ocupat două numere consecutive ale *Observatorului cultural* (nr. 102, 103). *Ce* și *cum* (și mai ales acest *cum*) au discutat cei zece constituie, de fapt, începutul propriu-zis al dezbaterii care, de atunci încoace, a eclipsat însăși cartea. După această suită de articole, toate cele care au urmat au pornit, ritualic, de la ele. Dacă în intenția revistei a fost să scoată un număr de referință, trebuie recunoscut că a izbutit chiar mai mult. Patapievici poate n-o fi pierdut prea mult la popularitate după acest asalt exegetic (dacă nu cumva, din contră, s-a trezit cu ea sporită); sigur însă revista găzduitoare și-a sporit vizibilitatea. E și acesta un mod de a rezolva problema pe care Patapievici însuși și-o pune în carte: „ce se pierde atunci cînd se cîștigă ceva". Sau *viță-vercea*.

Argumentele contra

De fapt, înainte de a da drumul argumentelor strînse în aceste „prime comentarii severe" găzduite de *Observatorul cultural*, revista pregătește un pat de primire așternut

https://biblioteca-digitala.ro

cu suspiciuni şi oarecare iritare, tradusă, desigur, în termeni peiorativi. Noi, de fapt, disprețuim intens ceea ce ne irită. Supratitlul dezbaterii anunță de două ori că e vorba de o „carte cu probleme". Nota introductivă insinuează că premiul acordat *Omului recent* de revista *Cuvîntul* ar fi venit chiar înainte ca juriul să apuce să citească volumul şi invocă „opinii foarte diverse... multe dintre ele foarte negative" care ar bîntui „mediile intelectuale". Cafeneaua, se ştie, e oricînd mai drastică decît critica scrisă. În fine, nota nu scapă ocazia de a „poziționa" favorabil revista, spre care au curs, candid, dar nu întîmplător, cele zece articole. De ce nu s-au rătăcit ele, măcar unele, şi prin alte părți? Pentru că exista primejdia ca alte reviste, care nu „s-au pronunțat constant" pentru „coerența gîndirii democratice", să nu le valorifice. Fiind *Observatorul*... singura redută a constanței democrate, oamenii au căutat reflex scăpare aici, pe baricada eroică şi de avangardă a principialității democratice.

După această pregătire „psihologică" a terenului, se etalează, în evantai (sau în rafale), argumentele. Şi judecățile de valoare, firește. Pe acestea, deşi foarte drastice şi ținînd adesea locul argumentelor, le vom lăsa deoparte. Ele sînt formulate cu voce prea îngroşată, prea stridentă ca să nu fie un exercițiu de autoconvingere. Trebuie, totuşi, subliniat că preferința pentru judecata de valoare, sumară, dar cu atît mai temeinică, proliferează dintr-o incitație continuă, transformînd dezbaterea într-un concurs de calificative.

Ion Bogdan Lefter trece în viteză prin carte, „rezumînd-o" şi găsind în ea ba „reducționism vulgar", ba „insuficiența documentării" ori chiar „incultura pe multe dintre temele atinse", ba „neînțelegerea în profunzime a fenomenelor", „stereotipuri antimoderne, antioccidentale" şi, mai ales, „teze simple/simpliste". Articolul său e strict enunțiativ şi conclude prin „ridicolul total ... al « teoriei » din carte". Totuşi, acest „ridicol", oricît de „total", rămîne „periculos" – acesta fiind leit-motivul lecturii. Partea a II-a a articolului e „despre autor" şi ne explică prin trei ipoteze cum a ajuns Patapievici un fel de reacționar. Cea mai interesantă ipoteză e a treia (normal!), pentru că prin ea vedem cum Patapievici s-a reciclat, din resentiment, la anacronism. Pur şi simplu nu şi-a mai putut ține în frîu „înverşunarea – psihologic de înțeles (concede I. B. Lefter) – a celui uimit că nu mai întîlneşte cvasiunanimitatea de altădată". La „idee" se ridică însă articolul lui Gabriel Andreescu, dar numai spre a le expedia pe ale lui Patapievici, la grămadă şi cu bucata, în grotesc şi într-o „ideologie pur şi simplu reacționară". Şi Gabriel Andreescu are o explicație pentru „deriva" lui Patapievici. Şi explicația lui vine din psihologia personajului, văzut ca „om-orchestră", „sedus de ideologia unui elitism minor, reductibil la narcisism, la refuzul standardelor profesionale, /.../, la sfidarea deontologiei disciplinare şi de breaslă". Şi mai „tehnic" e articolul lui Adrian Miroiu, care deploră bibliografia – fie carență, fie ambiguă – şi se confruntă cu cîteva interpretări conceptuale „smintite" de către Patapievici. Şi Adrian Miroiu converge în concluzia „reacționarismului" lui Patapievici; grav devine faptul că acesta „e un lider de opinie" ale cărui „opinii" sînt „în vogă" şi primejduiesc „întreaga noastră societate" (care s-a trezit cu „o problemă în mersul ei proclamat către democrație şi libertate"). Vlad Alexandrescu şi, într-o măsură, Valentin Protopopescu, asigură „obiectivitatea" sau imparțialitatea grupajului, fiind proba deschiderii şi lipsei de prejudecăți a revistei. Reproşuri bibliografice, la secțiunea

https://biblioteca-digitala.ro

postmodernism, aduce, în nr. 103, Liviu Andreescu, pentru care cartea lui Patapievici „e un volum descalificant", singura ei speranță de salvare fiind „uitarea". George Bălan și Florin Buhuceanu, dacă n-au nimic cu heterosexualitatea lui Patapievici, au, în schimb, multe cu atitudinea lui „incorectă" față de homosexuali. Străvezie de tot devine motivația „culturală" a lui Patapievici sub ochiul lui Paul Cernat, care închide dezbaterea reluînd refrenul „resentimentar" și tema ascunsă a frustrării: „Dezamăgit, resemnat și ignorat de viața politică, Patapievici..." etc.

E ceva excesiv în această inițiativă – în principiu salutară. Și nu cantitatea de combatanți, care încă se mai pot strînge. Excesivă e graba cu care toată lumea se precipită în calificative. Fireşte, cu toatele descalificante absolut. *Observatorul cultural* a dat tonul unei dezbateri în care toată lumea se arată grăbită să aibă dreptate. Într-o dispută de idei, dreptatea se tranşează însă greu, lent și întotdeauna nesigur. E o cale prea lungă. Pe calea scurtă (și eficientă), dreptatea se obține prin descalificarea partenerului, prin tratarea lui de sus, prin trimiterea la școală și prin developarea complexelor/ frustrărilor/ resentimentelor/ crizelor de imagine/ crizelor de identitate etc. pe care acesta le tăinuieşte, dar care sînt adevăratele sale motivații. Cititorii lui Patapievici din *Observator*... știu mai bine decît el ce crede cu adevărat și ce ascunde în suflet. Fiecare din ei ne poate spune *ce gîndeşte Suveranul*. Ce gîndeşte acesta cu adevărat și din ce pricini, nu ce disimulează el în carte. Dacă s-ar pune cazul să citim o carte scrisă de *adevăratul Patapievici*, această carte ar trebui scrisă de echipa care l-a recenzat. Patapievici nu trebuie decît să le spună tema. Cu cititul în suflet, cu accesul direct la intențiile ascunse și cu motivațiile ieşite dintr-o psihologie frustrată ori din drojdiile resentimentare stă bine tot exegetul român. De aceea, în astfel de cazuri, cartea devine doar un pretext pentru lectura în adîncime a personalității „ocultate" și pentru deconstruirea „personalității la vedere". (Se-nțelege că Patapievici chiar vorbeşte în carte de această patologie a dialogului care înlocuieşte argumentul cu eticheta; așa că el are replica dată dinainte).

La așa argumente, așa contra-argumente

Această modalitate de lectură intențională, care se exaltă din calificativul de discreditare, a primit de îndată replici în același ton. În *România literară* (nr. 7/2002), Alex. Ştefănescu vorbeşte de reactivarea „poliției culturale" din vremea proletcultismului, consideră dezbaterea din *Observator*...„o ședință de demascare", crede că opiniile lui I.B. Lefter sînt „psihanalizabile", iar Gabriel Andreescu ar resuscita metoda de gîndire a lui Sorin Toma. În același număr, cronicarul de reviste evidențiază „reaua voință", „veninul" din unele articole și taxează întreaga dezbatere drept „linşaj intelectual". Aproape simultan, în *Adevărul literar și artistic* (nr. 605/2002), C. Stănescu invocă similitudinile dintre dezbaterile „spontane" din comunism și dezbaterea „spontană" de acum, sugerînd o continuitate de mentalități ori baremi de atitudini. *România literară* dedică ea însăși cărții lui Patapievici o dezbatere în nr. 9. Dar grupajul, volens-nolens, a devenit mai degrabă o „dezbatere a dezbaterii". Livius Ciocârlie contrage grupajul din *Observator*... într-un singur cuvînt: „exces", apreciind că acestuia nu-i lipsesc nici argumentele, dar nici triumful lor într-„un soi de denunț". Al doilea la cuvînt, în ordinea paginilor, e Petru Cimpoeşu, care-i reproşează lui I.B. Lefter „argumentele abuzive" și

https://biblioteca-digitala.ro

pomeneşte de „procesele de intenţie" prezente în lectura lui Gabriel Andreescu. Interviul lui Andrei Pleşu, inserat în mijlocul grupajului, vorbeşte de „execuţia publică" a cărţii, de „otrăvirea climatului", de „ardere pe rug", de „combaterea cărţii prin anatemizarea autorului", dar subliniază şi tactica de compromitere aleasă de *Observator*...găsirea unor „motivaţii murdare" pentru un „act intelectual". Bogdan Pascu tratează, global, lectura din *Observator*... de „distorsionată şi simplificatoare", criticile aduse cărţii „autosubminîndu-se" „prin interpretările trunchiate şi deformate" şi prin construcţia unor „fantasmagorii politice pe marginea propriilor lor obsesii (ale comentatorilor, n.n.)". Virgil Nemoianu, ca, de altfel, şi Bogdan Tătaru-Cazaban, ignoră obligativitatea ritualică a dezbaterii şi se ocupă direct de cartea lui Patapievici. Tot o voce de la *România literară*, dar vorbind în nr. 12/2002 al revistei *22*, într-un interviu, e cea a lui Nicolae Manolescu. Pentru Manolescu „este limpede" că dezbaterea din *Observator*... a fost „ceva dirijat" şi că e plină de „procese de intenţie", exegeza de-acolo fiind făcută după principiul „păi, în mintea lui era că...".

Revista *22* discută şi ea, alertată, „problema" receptării lui Patapievici, după ce, mai întîi, reproduce generos, în nr. 9, extrase copioase din luările de poziţie deja exprimate. În nr. 10 porneşte, de fapt, discuţia propriu-zisă, colajul de dinainte servind doar de premisă documentară. Ea începe printr-un editorial al Gabrielei Adameşteanu, surprinsă de „vehemenţa tonului" şi de „radicalitatea incriminărilor" din *Observator*... Editorialista enunţă apoi deontologia comentariului, care ar trebui făcut „fără *parti-pris*-uri, fără resentimente, fără frustrări, fără orgolii contrazise" (aşa cum se face la *22*), lăsînd să se înţeleagă că toate acestea n-ar lipsi din *Observator*... Articolul lui Andrei Cornea, din acelaşi număr, porneşte cu un preambul de atmosferă, reducînd dezbaterea la sloganele ei fulminante: „Fascistule!" „Ba voi sînteţi comunişti!". Nici Traian Ungureanu, în numărul următor, nu insistă mult asupra dezbaterii pornite, dar consideră „atacurile împotriva cărţii" drept „mărturia nerăbdării teribile cu care e întîmpinat astăzi orice gînd mai adînc decît jocul de cuvinte".

În parte, acestor critici le răspunde nr. 107 al *Observator*ului... Dar ce poţi răspunde unor acuzaţii sau bănuieli de „frustrare", „resentiment", „complexaţi", „isterie" etc.? Un răspuns de tipul „nu sîntem frustraţi, complexaţi etc., domnule" e tot ce poate fi mai inutil şi mai ridicol. Astfel de „argumente" sînt irefutabile. Tocmai de aceea le-a folosit şi *Observatorul*..., mizînd pe descalificarea de la sine a ideii o dată descalificat autorul ei. Argumentul personal, intenţional, e infailibil. Pentru că îţi închide gura.

Epilog. Vocea obiectivităţii

România nu mai are doar intelectuali de casă. Ea are deja un set de intelectuali care au ajuns la statutul personajelor lui David Lodge. Aceştia vin în dezbaterile „provinciale" numai ca să le limpezească, ca autorităţi ale principiului. O asemenea voce a „obiectivităţii" răsună în coada episodului V din serialul Alinei Mungiu-Pippidi (*22*, nr. 11/2002). E o expertiză „sociologică" a dezbaterii, văzută ca luptă între grupuri. Un grup (cel de la *Observator*...) de „oameni de mîna a doua care vor *pentru ei* o poziţie de mîna întîi" luptă deschis pentru acapararea poziţiilor deţinute de domnii Pleşu, Liiceanu etc. Obiectivitatea e, firesţe, un soi de transcendenţă. Cine-i poate

https://biblioteca-digitala.ro

replica acesteia? Poate Ion Bogdan Lefter, de pildă, să spună cu mîna pe inimă că nu vrea să ocupe prin asalt (ori, Doamne ferește!, prin mijloace și mai perfide) poziția lui Andrei Pleșu? Poate, dar va deveni cu atît mai clar că o vrea cu cît va nega mai vehement. Asta se întîmplă cînd „obiectivitatea" vorbește și ea din analiza adîncurilor, din expertiza motivațiilor „autentice", de dincolo de scris. Cărțile (și, în diminutiv, articolele), la români, nu sînt niște „mașini de gîndit", ci niște „mașini de mistificat". În ele, autorii nu fac decît să-și deghizeze și să-și înnobileze pornirile triviale. De ce oare o mai fac, cînd prima lectură, fie și pe sărite, tocmai pe acestea le remarcă?

Hajdú Farkas Zoltán

Dilemă matinală

Tovarășul fidel al dimineților mele cețoase de la Heidelberg este emisiunea Kulturnotitzen a postului de radio SWR3. Deja înainte de a mă trezi pot afla multe lucruri interesante despre viața culturală vest-europeană, ba cîteodată mai amintesc și de cîte un eveniment din Praga sau Varșovia. La sfîrșitul emisiunii de o jumătate de oră, în fiecare dimineață, o voce feminină plăcută, puțin reținută, își ia rămas bun de la ascultători: *„Viel Spass bei der Arbeit"*, adică îmi urează să-mi fac cu plăcere treburile din acea zi.

În timp ce-mi fierb cafeaua îmi aduc aminte de fiica mea. Pe vremea cînd încă locuia acasă, la ora aceasta ieșea din camera ei în pijamaua lungă cu floricele și bîjbîind spre baie, îmi șoptea somnoroasă: *„Jó munkát"* – *„Spor la muncă"*. (Cînd era la grădiniță își lua rămas bun cu un încîntător „Jó dolgozást" – „Lucrare bună").

În astfel de momente mă gîndesc că dacă soarta ne-ar fi aruncat la Craiova, eventual la Iași sau la București, acum poate m-ar saluta cu *„Servici ușor"*, dorindu-mi să am lucru-servici ușor în ziua respectivă...

Dar oare cum aș putea să-mi încep munca din acea zi după atîtea urări de bine aparent contradictorii? Care îmi este expresia cea mai familiară? Să execut orbește tot ce mi se impune în acea zi, să execut toate sarcinile numai de dragul muncii, din plăcerea *l'art pour l'art* a muncii? Sau bombănind (unde e aici plăcerea?), dar conștiincios, să încerc să fac o treabă de o calitate cît mai bună? Eventual să încerc să-mi organizez sarcinile din ziua respectivă în așa fel încît să mai las și pe ziua următoare, știind doar că ceea ce nu pare ușor comportă în sine și mediocritatea cu miros de transpirație, calitatea slabă?

Odată mi-am povestit dilema matinală și unei cunoștințe din „țara-mamă". După un scurt timp de reflecție a afirmat că formula din limba maghiară este cea mai potrivită, să o urmez numai pe aceasta, fiindcă ea mă va proteja de efortul servil, dar totodată și de neseriozitate. Era foarte sigur de ceea ce spune, așa că am considerat ca fiind inutil ă îl întreb, ce părere are: atunci de ce nu învață germanii și românii de la noi?

https://biblioteca-digitala.ro

Mîndrie sau curiozitate – prețul satisfacției

Anul trecut, în primăvara tîrzie, viața publică din Germania a fost tulburată de o dispută care a făcut mare vîlvă, ocolind de cele mai multe ori raționalitatea cumpănită. Nu prea se găsea nici o personalitate publică mai importantă care să nu fi intervenit în această dispută.

Articolele, foiletoanele de sfîrșit de săptămînă ale ziarelor, eseurile jurnalistice, comentariile și analizele radiofonice, documentarele și „talk show"-urile televizate insistau asupra întrebării: „poate fi cineva mîndru de faptul că e german?"

În mod vizibil a apărut puțină confuzie în jurul identității naționale a cetățenilor celei mai bogate și puternice țări europene.

Însă această întrebare nu preocupă numai națiunea germană, de 80 de milioane de suflete. Nu găsim nici un popor, nici o națiune europeană care din secolul 19 și pînă acum să nu-și fi pus această întrebare.

Dar mai bine dacă cobor din această dimensiune universală și, îmbrăcînd mantaua incomodă a îndoielii, încerc să-mi pun această întrebare mie însumi. Așadar (măcar atîta curaj să am, să-mi pun întrebarea!), sînt eu mîndru de a fi maghiar, mai exact: maghiar ardelean?

Știu, este vorba despre foarte mult – la urma urmei, această întrebare privește identitatea mea, apartenența mea spirituală. Chiar din această cauză este mai bine dacă nu dau un răspuns pripit. Nici chiar dacă prin ezitarea mea momentană aș pierde definitiv încrederea celor care văd în mine un „bun maghiar".

Așadar: mîndrie. Conform *Dicționarului Explicativ al Limbii Maghiare*, mîndră este persoana „... care dintr-un anumit motiv este cuprinsă de un sentiment plăcut, de un respect de sine legitim".

Respect de sine – caut cuvîntul al cărui sens devine deodată confuz: „... a fi conștient de propria valoare, respectiv hotărîrea ce izvorăște din acest sentiment". Aha, așadar numai valorile create de mine, numai performanțele mele îmi pot crea respect de sine, îmi pot stîrni acel „sentiment plăcut" – mîndria.

Dar oare este meritul meu că m-am născut maghiar? Că am păr negru și că, privindu-mi fața, băcanul turc din Heidelberg este ferm convins de ani întregi că sîntem compatrioți, numai că eu, renegat laș, nu am curajul să „recunosc". Aș fi avut, aș avea oare altă opțiune? Desigur, aș putea vorbi într-o limbă de circulație internațională, engleză, franceză, germană, mi-aș putea vopsi părul în blond, aș putea folosi lentile de contact azurii... Dar pentru ce? Din cauza pronunției mele străine, a părului portocaliu, a ochilor care lăcrimează în continuu, șiretlicul s-ar descoperi repede – și atunci aș avea și mai puține motive să fiu mîndru.

Accept ceea ce sînt, adică faptul că sînt maghiar, maghiar ardelean, dar din acest motiv încă nu mă cuprinde nici un fel de „respect de sine legitim", nici un „sentiment plăcut", cum nu mă încearcă aceste sentimente nici din cauză că nu chelesc sau că, deocamdată, reflexele îmi funcționează acceptabil.

M-am abătut de la subiect. E timpul să mă uit și în *Dicționarul Istoric al Lexicului Maghiar din Transilvania* al lui Szabó T. Attila, una dintre cărțile mele de căpătîi.

Despre primul sens al cuvîntului „mîndru" dicționarul spune: „felfuvalkodott, elbizakodott; îngîmfat, înfumurat; stolz". Un document din 1696 vorbește despre

https://biblioteca-digitala.ro

„*...Flăcăi mîndri netrebnici (haszontalan büszke Legények)*", un altul din 1762 despre „*acel mîndru flăcău iobag (azon büszke Jobbágy legény)*" care „*...şi-a priponit caii şi i-a irosit urît (...a lovakat belé tzövekelte, és rutul el praedalta)*".

Nici al doilea sens al cuvîntului nu este mai măgulitor: „fennhéjázó; trufaş, mîndru; übermütig". 1765: „*cînd Murvai intră în casă, aceştia petrecînd acolo cum se cuvine, din supărare şi îngîmfarea-i necuviincioasă nici că bună ziua nu putu da, dar numai cu astfel de vorbe trufaşe ce întărită pe alţii la vărsare de sînge: Noroc bun Flăcăi, cu ce gînd pe aici? (midőn Murvai a házba bément ezek ottan betsülettel mulatván, maga bosszúságában és illetlen kevélységből különben beköszönni is nem tudott, hanem illy büszke s vérengzésre másokat ingerlő beszéddel: Jó szerentsével Legények, mi szándékkal vadtok?)*"

Conform mărturiei datelor etimologice aşadar, pe vremea înaintaşilor noştri, cuvîntul „mîndrie" avea conotaţii negative. Iar dacă sîntem şi mai atenţi, într-adevăr descoperim un dram de exclusivitate în faptul că cineva este cuprins de mîndrie din cauza naţionalităţii sale, din cauză că este, de exemplu, maghiar, şi nu german sau român sau chinez.

Desigur, nu putem avea ca scop – ar fi un scop fără rost! –, să ne negăm sau să ne modificăm deprinderile, comportamentul determinate de propria dimensiune culturală (Cioran a încercat şi timp de o jumătate de viaţă s-a simţit străin în limba franceză – dacă putem da crezare jurnalelor sale). Nu ne putem sacrifica specificul cultural pentru îndoielnicul ideal al comunicaţiei globalizatoare, „neutre din punct de vedere cultural". Dar, pe lîngă asumarea conştiinţei unei identităţi ce izvorăşte din dimensiunea noastră culturală (din maghiarimea noastră), nu trebuie să pierdem din vedere (pun acest lucru pe hîrtie, deşi ştiu că pentru minoritari acesta este un stereotip, cu toate că majoritarii nu prea îl au în vedere nici chiar în zilele noastre) faptul că fiecare cultură are o concepţie proprie despre realitatea care ne înconjoară pe toţi. Evident, aceasta încă nu înseamnă că şi cunoaştem diferenţele, dar recunoaşterea existenţei lor este condiţia esenţială pentru a fi curioşi, pentru a urmări cu atenţie ceea ce pentru noi „nu este familiar".

Despre modul de tratare a „nefamiliarului"

Pentru noi – pentru noi toţi care, într-un fel sau altul, sîntem ardeleni – sînt date aceste trei formule de salut şi libertatea de a ne raporta într-un fel sau altul la polisemia, la ambivalenţa lor. Cert e că dintre cele trei, două ni se par străine încă din copilărie, dar din cînd în cînd erau/sînt prezente în viaţa noastră (rog cititorii să facă acum abstracţie de stereotipiile convieţuirii/traiului unul lîngă altul).

Aşadar, ce să facem cu „nefamiliarul" ce trăieşte lîngă noi (eventual în noi)?

Eu aş distinge două moduri de abordare a dimensiunilor culturale „nefamiliare" mie: cel calificativ şi cel explorator.

Calificatorul se caracterizează prin reţinere faţă de „nefamiliar". Percepţia sa este selectivă, pentru că el consideră a fi absolute valorile considerate a fi proprii, calificarea întîmplărilor fiind astfel considerată mai importantă decît analiza lor obiectivă. Consideră că propria cultură este superioară, în fiecare acţiune căutînd confirmarea cunoştinţelor anterioare. Apariţia străinului îi tulbură concepţia exclusivistă despre lume, persoana cu această atitudine încercînd să-şi apere punctul

https://biblioteca-digitala.ro

de vedere static prin desconsiderarea a tot ce este diferit. Percepția sa nu este adaptată la lumea schimbătoare – este incapabilă să accepte noul –, ci „selectează", adică este dispus să ia la cunoștință numai ceea ce îi confirmă poziția pe care o crede de neclintit. Desconsideră și bagatelizează tot ce este incompatibil cu aceasta.

Dimpotrivă, acțiunile *exploratorului* sînt determinate de curiozitate. Consideră „nefamiliarul" a fi interesant, stimulator. Prin acceptarea informațiilor necunoscute, concepția sa despre lume este deschisă, ba chiar poate fi modificată, corectată după caz, deoarece cunoașterea diversității îl determină să-și revizuiască, să-și relativizeze continuu propriul sistem de valori. Își adaptează percepția la lumea schimbătoare, se străduiește continuu să obțină informații noi pentru a-și putea îmbogăți astfel cunoștințele despre lume. Totodată privește și străinul în mod critic, nu îl idealizează, păstrîndu-și astfel respectul față de propria sa cultură și istorie.

Punctul de vedere al calificatorului este intolerant, fiindcă este incapabil să accepte situațiile și semnalele neunivoce. Percepe ambiguitatea ca fiind un pericol, o presiune înfricoșătoare, iar acest fapt îl determină să restabilească cu orice preț univocitatea, „situația clară". Instrumentele preferate ale acestei strategii defensive sînt stereotipiile culturale și prejudecățile pe bază etnică. Exploratorul însă tolerează nesiguranța, considerînd că apariția acesteia este un bun prilej pentru a-și revizui sistemul de valori și pentru a formula noi întrebări privind caracteristicile comune și cele diferite. Confuzia ce naște nesiguranță îl determină să elaboreze strategii de conciliere, fiindcă știe că își poate susține dreptatea numai dacă a efectuat și analiza hermeneutică a părerii contrare („nu cumva celălalt are dreptate?").

Să recunoaștem, fără aprecierea, respectul față de „nefamiliar", cunoștințele noastre despre diversitatea culturală rămîn întotdeauna superficiale (vezi de ex. jurnalele de călătorie ale renumiților noștri vînători africani). Fiindcă așa cum acordurile comerciale încheiate fără încredere reciprocă asigură numai succese de scurtă durată, și relațiile interculturale care nu se bazează pe respectul reciproc garantează numai consensul pe moment, dar în nici un caz nu cooperarea fructuoasă, de lungă durată. Pentru calificator, respectul durează numai cît timp comportamentul părții dintr-o cultură diferită corespunde normelor propriei sale culturi, adică aceasta își dovedește „respectabilitatea". Pentru explorator însă, respectul este un credit mutual bazat pe ipoteza că modelele de comportament necunoscute inițial – plasate într-o dimensiune culturală corespunzătoare – vor deveni comprehensibile și rationalizabile.

Provincia și „factorii perturbatori"

Pesemne că și colaboratorii români și maghiari ai *Provinciei* au conștientizat că în cursul cooperării lor, atitudinea și comportamentul „nefamiliare" ale „celeilalte părți" cauzează de multe ori iritații sau tulburări. Cred că acești „factori perturbatori" au o mare valoare informativă, trebuie să îi tratăm ca pe niște date valoroase, pentru că momentul decisiv al relațiilor interculturale este chiar identificarea și valorificarea contradicțiilor apărute, fiindcă numai prin interpretarea și prelucrarea acestora putem încerca să restabilim armonia necesară lucrului în echipă.

Conștientizarea acestei atitudini este cu atît mai importantă cu cît – pentru a asigura cooperarea fără probleme – sîntem înclinați să ignorăm, să trecem peste factorii

https://biblioteca-digitala.ro

perturbatori. Dar trebuie să avem grijă, pentru că armonia superficială – fiind înrădăcinată în tradițiile culturale a numai uneia dintre părți – ar putea trezi suspiciunea celeilalte părți, care ar putea interpreta mușamalizarea conflictelor apărute drept lezarea propriilor interese, drept punerea sub semnul întrebării a valorilor sale culturale. Astfel, în anumite cazuri, suprimarea confuziilor nu numai că nu ar rezolva, ci ar agrava și mai mult contradicția. Pentru că suprimarea stării noastre de confuzie implică și faptul să considerăm propria noastră interpretare ca fiind cea evidentă („calea practicabilă"). Iar de aici este numai un pas mărunt pînă la a începe să căutăm „vinovatul", acționînd chiar și involuntar împotriva diferențelor culturale.

Dacă însă ne străduim să delimităm cît mai exact cauza stării noastre de confuzie și supunem analizei presupusele fapte evidente, putem evita căutarea „vinovaților", fiindcă prin aceasta încercăm să controlăm compatibilitatea interacțiunii, acordînd o mai mare atenție diferențelor culturale.

Recunosc, acesta este un proces care necesită mult timp, dar experiența activităților interculturale arată că economia de timp inițială – realizată prin mușamalizarea factorilor perturbatori – se răzbună în cele din urmă, iar ignorarea diferențelor culturale va necesita, într-o fază mai avansată a activității, corecții și mai costisitoare în timp.

Consider *Provincia* ca fiind o activitate interculturală fără tradiții și particip și eu la ea cu plăcere deoarece colectivul său abordează problema transilvană cu atitudinea de „explorator" schițată mai sus, știind că cea mai frecventă cauză a întreruperii sau a amuțirii ocazionale a comunicației interculturale este chiar exclusivitatea, „atitudinea calificatoare" înrădăcinată în necunoașterea „celuilalt". Pentru ca întreprinderea noastră să fie și mai convingătoare, cred că ar trebui să renunțăm la „complexul hinterland"-ului, la atitudinea de dependență unilaterală de București și/sau Budapesta, ea fiind străină de adevăratele tradiții ardelene. Este adevărat că această atitudine nu îi caracterizează nici pe politicienii români ardeleni, nici pe cei maghiari ardeleni, dar numărul relativ mare al tinerilor care au aderat la *Memorandum* ne permite să tragem concluzia că prejudecățile și temerile au început să se dizolve, iar atenția mutuală, plină de respect, față de sistemele de valori, față de așteptările și riturile comportamentale – influențate de particularitățile culturale – ale celuilalt poate asigura colaborarea eficientă, de lungă durată.

La sfîrșitul dimineților mele cețoase din Heidelberg mă urc în mașină, pornesc motorul, apoi îmi aduc aminte că prezentatoarea și-ar putea lua rămas bun cu *„Alles Gute"*, fiica mea cu *„Könnyű szolgálatot/munkát"*, eventual chiar cu *„Spor la muncă"*, dacă soarta m-ar fi aruncat la Craiova, eventual la Iași sau la București...

Traducerea: Venczel Enikő

https://biblioteca-digitala.ro

Visky András

Al cui e Ardealul?

1

al Domnului este pămîntul cu tot ce este pe el[1], cita Tata din Scriptură cînd se întîmpla să se încingă vreo discuție despre „al cui e Ardealul", prin a doua jumătate a deceniului al şaptelea trebuie să fi ținut predici despre asta, Eu cel puțin, acest eu, căruia cuvîntul Ardeal îi aminteşte întîi şi întîi de Scriptură şi de Tata, cel mai devreme atunci, după anii de închisoare, trebuie să-l fi auzit pe el vorbind despre Ardeal, în tîrziul toamnei lui 64, să zicem, chiar în ajunul instituirii iernii astronomice, după îndelungi ezitări ale factorilor de putere, preoții eliberați din închisoare primiseră iarăşi parohii, dar poate că mai tîrziu, poate pe la începutul anilor şaptezeci, în pragul Marelui Deceniu, Doamne Sfinte, Marele Deceniu, cînd poporul țării mele şi-a îndreptat privirea dorită către Apus,

2

ungurii mei cu talanți şi talent s-au apucat să-şi curteze cu îndîrjire rudele din Ungaria mică, nu era muzică mai dulce pe aceste meleaguri decît păcănitul oficial al limbii de lemn a declarațiilor de primire, cantorul Gyalu cumpărase pe mai nimic o orgă din ținutul săsesc, demontase mica minune cu comandă mecanică şi o adusese acasă la Oradea, dar încă înainte de a o fi montat la loc se pornise iarăşi la drum, nutrea o dorință şi o admirație insațiabile față de soluția cu dublu manual, i-a promis lui Tata un amvon din piatră sculptată iar prezbiterilor un rînd de scaune cu spătarele pictate, Brethelm, Reichesdorf, Neudesch, Gross-Schenk, cînta cantorul Gyalu ca în transă, acuma ținta era tocmai zona Braşovului, vulgo Barca, zicea cantorul Gyalu, mlădiță a unei străvechi familii de cantori, al cui e Ardealul, ei, al cui ar putea fi, răsuna întrebarea retorică chiar şi de la amvonul

3

bisericii, măcar că pînă şi să aduci vorba liber de la amvon de Ardeal apărea în ochii asupritorilor de jurnîi şi ai celor dintotdeauna cu parcimonie veghetori o întreprindere nebunească în sine, cine afirmă că aş aduce vorba liber, îi întreba cu prefăcută uimire Tata pe şovăielnicii spăimoşi, păi cine-i liber aici, ci dacă liberi nu sîntem, atunci nici de pierdut nu avem, continua Tata luîndu-şi avînt, dacă asta-i problema, atunci despre asta trebuie vorbit, sigur, sigur, intervenea Mama fără prea multă

4

convingere, ca una care ştia ce putea obține dinspre partea Tatei cu argumentele unei Realpolitik ajustate la nevoile familiale, însă chiar şi de la amvon?, aşa e, răspundea Tata, amvonul e locul cel mai potrivit pentru a pune problema şi a rosti întrebarea, asta întrucît Tata pornea de la presupunerea că adevăratele întrebări sînt

https://biblioteca-digitala.ro

născute din răspunsurile aprioric existente şi nu invers, al cui e Ardealul, bună întrebare, spunea cu chipul străluminat, să-i dăm de capăt, trebuie că-n spatele ei se piteşte un răspuns de tot dragul, poftiţi de încercaţi, dacă Ardealu-i problema, întrebarea întrebărilor, ei bine, şi după cîte se vede chiar asta e, stimabililor, atunci despre asta trebuie vorbit şi mai cu seamă de la amvon, nu, nu, mai degrabă

5

anii şaptezeci totuşi, cînd geniul comercial al ţării mele, marele vizir, comandantul suprem decisese să-i vîndă la kilogram, nu, nu la kilogram ci pe capete pe saşii şi şvabii mei bogatei Patrii-Mumă, Doamne Sfinte, bogată Patrie-Mumă, păi de asta avem noi nevoie, cărăruie de stele şi calea laptelui, pămînt natal cu brazdă grasă ce ia seama la pruncii ei ce umblă creanga-ceanga, Patrie-Mumă, Patrie-Mumă, duminicile sosesc în cete mari pelerinii în satul din Partium, pitit pe după dealuri, mai puţin cunoscut şi decît necunoscutele, să asculte desluşirile Tatei, veneticii se instalează în biserică încă de la prima chemare de clopote, acolo o aşteaptă pe cea de a treia, cînd clopotarul Zele, în fine,

6

cu simţire, după părerea unanimă a enoriaşilor, nepermis de prelung iar după părerea clopotarului Zele, cu demnitate gîrbovit sub povara vinovăţiei asumate, nepermis de neglijent, ba chiar pe fugă, ca un cîrpaci, „întroloacă" cele două clopote şi cîntecul orînduit se poate începe cu tenorul vibrant al cantorului Gyalu, Tata şedea tăcut, cu veşmintele strînse în jurul trupului, în jilţul său, fixînd cu privirea un singur punct al pardoselii de piatră lăsate, buzele i se mişcau nedefinit, de parcă ar fi cîntat şi el, deşi nu cînta, la mijlocul ultimei strofe a imnului

7

s-a ridicat, a strîns Cartea la piept şi a pornit să urce treptele de lemn, nici nu era el cel ce hălăduia, de parcă ar fi suit spre înalt pe nişte scări rulante, odată ajuns acolo sus a deschis Cartea şi a citit cuvintele poetului, ale Psalmistului, al Domnului este pămîntul cu tot ce este pe el, apoi, fără introducerea de rigoare, a pus întrebarea, întrebarea întrebărilor, al cui e Ardealul, şedeam acolo, împrăştiaţi printre pelerini, şi noi, toţi cei şapte copii, îi traduceam sincron predicile duminică de duminică, mie îmi reveneau românii, surorile şi fraţii mei mai mari se aleseseră cu saşii, ţiganii căldărari din Oradea receptau în direct

8

mesajul, al cui e Ardealul, îi puneam întrebarea pe româneşte lui Popescu, bucureştean get-beget, al cui e Ardealul, îi întreba sora mea Lidia pe Eisenburgerii cei cu chipuri frumoase din Sighişoara cu vorbele predicii, moţăiau din cap pelerinii, aceasta-i întrebarea, zău că asta e, iar îl bagă pe popă la răcoare, dădeau din cap sătenii, ba bine că nu, îşi zicea Mama cu resemnare, iar căldărarul lancu, bulibaşa din Valea Rece, parcă şi-ar fi exprimat acordul cu tot trupul său, mamă, ce simbolion, zicea cu jumate voce, expresia sa preferată, păi dacă aşa stau lucrurile deja

https://biblioteca-digitala.ro

9

e mai uşor, nu-i al lor, le zice Duhul celor adunaţi laolaltă, şi nu-i al nostru, spune Duhul, a cui e ţara, extindea întrebarea Duhul, nu e a lor, ţipa şi înlăuntrul pelerinilor Duhul triumfător, păi sigur, dar nici a noastră nu e, căci e a Domnului, iar pentru ca să ne aparţină ceea ce acum se vede limpede că nu e al nostru, pentru asta, spunea Duhul, ar trebui să fim liberi, dar nu sîntem, îi spunea Duhul adunării, o mare uşurare se înstăpîni peste pelerini, vezi că nu e totuşi al vizirului suprem, ha-ha-ha, da ştiu că i-a zis-o, domle, ci a Domnului, da, da, nu a domnului Popescu şi nu a domnului Eisenburger şi nu a domnului Visky, în măsura cea mai mică

10

a fratelui Iancu din Oncea, o pală de rîs adie auditoriul, ca aripa unui înger, fratele Iancu se scoală în picioare şi se înclină fericit în faţa auditoriului, ba îşi mai răsuceşte o dată şi mustaţa sclipitoare, pelerinii iau cu ei vestea Ardealului, mesajul ajunge chiar şi dincolo de munţi, şi pe Tata o să ni-l ia, ne zicem în răstimpul traducerii, îl ridică iar, nu prea încape îndoială, uite-i colo printre pelerini pe securiştii pioşi, unii ne ştiu deja pe de rost şi cîntările, iar dacă e al Domnului, zice

11

Duhul de la amvon, atunci cămin al oamenilor liberi e ţara, grăieşte Duhul, nu-i a noastră şi nu-i a lor, a celor liberi este, deoarece, deoarece – şi aici urmează învăţătura Apostolului, degetele sprintene ale Tatei o iau la goană printre paginile Cărţii, ca să dea de citatul exact, poate că ar trebui rostit aminul încă de pe acuma, oftează Mama în surdină, dar Duhul, aidoma vîntului, suflă încotro vrea şi-i auzi vuietul, dar nu ştii de unde vine, nici încotro merge[2], asta chiar că nu, gîndeşte Mama, ce-i drept e drept, se poate şti doar de unde vine Tata, din puşcărie, şi încotro merge, la puşcărie, ceea ce, în schimb,

12

se poate şti cu toată certitidinea, aşa e, Jucika, dragă doamnă Júlia, o consolează taica Sándor pe Mama, acolo se duce bărbatul dumitale, zău zic, la închisoare din nou, dar tot casa Domnului e după Scriptură şi aia, chiar şi captivitatea, Jucika, căci stă scris, şi aici venea de fiecare dată un citat pe care neam să-l priceapă careva, numai taica Sándor sau nici el, uite-l, aicea este, flacără albă pe flacără neagră, învăţătura apostolică, se bucură Tata la amvon, iacătă, unde este Duhul Domnului acolo este slobozenia[3], păi asta-i, zice Duhul, iar acuma să ne ridicăm în picioare şi în rugăciunea noastră comună să punem încă o dată întrebarea, al cui e Ardealul, apoi să ne ducem

13

în pace, cantorul Gyalu şi-a slobozit vocea plină de jale întru cîntarea de încheiere, ca unul pe care aminul de răspuns al adunării îl trezise din piroteala blajină, în moştenirea-Ţi, Doamne, s-au încuibat păgînii, trîmbiţa tenorul său plîngăreţ, pelerinii ies buluc din biserică, dar mai înainte de a se duce în pace mai dau o raită ca de obicei pe la casa parohială la un pahar de vin fiert cu scorţişoară, Popescu, cu faţa îmbujorată,

https://biblioteca-digitala.ro

îşi povesteşte visul de deunăzi cu într-adunaţii, uriaşe păsări negre zburau dinspre Apus spre Răsărit, hopa, interveni cu însufleţire Iancu căldărarul, simbolion, sîntem pe calea cea bună, nu

14

mă băgau în seamă, continuă misterios chintesenţa Popeştilor, Popescu, nu-mi dădeau nici o atenţie păsările negre ca noaptea care treceau în zbor, or fi corbi, da, da, mi-am ridicat ochii cu disperare la cer, aşteptam cuvîntul, am început să strig din toate puterile, da ziceţi şi voi ceva, păsărilor, păi pentru mine nu-i nici un mesaj, şi asta a durat aşa pînă dimineaţa, procesiunea aripatelor şi strigătele şi sudoarea, mă luptam ca un alt Iacob, pînă ce în sfîrşit, la ivirea zorilor, cea de pe urmă pasăre, cea mai bătrînă, ceva aşa, ca apostolul Ioan, îmi zice, du-te, Popescule, scoală-te şi ieşi din casa ta şi emigrează, noi ne îndreptăm către Răsărit, dar locul tău e în Apus, drept care m-am trezit cît ai zice peşte, am dat fuga la poliţie şi mi-am declarat oficial intenţia de a emigra, du-te, Popescule, mi-au spus cu drăgălăşenie

15

poliţaii citînd fără să aibă habar vorbele păsării celei bătrîne, du-te, măi omule, măcar îţi tace şi ţie fleanca aia spurcată şi nu mai faci agitaţie în contra vizirului suprem şi a oamenilor săi de încredere, acolo n-ai decît să dai din gură de dimineaţa pînă seara, Popescule, să zbieri din toţi bojocii, după Popescu se ridică să cuvînte Eisenburger cel cu ochii albaştri ca marea şi cu părul de timpuriu încărunţit, containerul cu mobilă a plecat deja, zise adînc mişcat, se duce familia în Patria-Mumă, a cumpărat pe mărci toată semînţia Eisenburgerilor înţeleptul şi nu mai puţin puternicul, ba nu cel din urmă nici în ceea ce priveşte simţul pentru afaceri cancelar, zise capul familei, făcînd aluzie la copiii lui ce se dovediseră a fi o investiţie sigură, pe fruntea sa lucioasă, fără riduri

16

sfere minuscule se ciocneau între ele, coborînd apoi prin rariştea sprîncenelor pînă la gene, mamă, ce simbolion, zise Iancu căldărarul abia ţinîndu-se să nu plîngă, Patrie-Mumă, nu-i pe lume ceva mai frumos, Pa-ha-trie-mu-hu-mă, suspină Iancu, dragă doamnă Júlia, n-avem noi aici cetate stătătoare[4], cită cu patimă din Scriptură, şi atunci lăsă cale liberă lacrimilor fierbinţi, căzu în genunchi, îl îmbrăţişă pe Tata, şezi blînd, frate Iancule, şezi blînd, căutau să-l potolească pelerinii, să ne întoarcem, zise Tata, să ne întoarcem, vă spun totul încă o dată de la început pînă la sfîrşit, măi Feri, măi Feri, zise mama, dînd-o pe glumă, dar ai mai spus-o o dată, ba nici întrebarea întrebărilor n-ai uitat s-o pui, societatea se amuza copios, păi uite-aşa, uite-aşa, nădejdea-n tine pus-o-am dintru-nceput[5], Tu ai fost locul nostru de adăpost, luară în glumă lucrurile şi pelerinii, apoi, plini de bună-dispoziţie, într-o mare frăţietate, o porniră pe deal în jos, ca să ajungă

17

în oraş înainte de a da ninsoarea, să ne întoarcem, mai făcu Tata o tentativă, vă spun totul de la început pînă la sfîrşit, or fi fost poate dificultăţi de traducere, într-

https://biblioteca-digitala.ro

adevăr, se prea poate, am dat noi toți șapte din cap, dificultăți de traducere se ivesc tot mereu, de aia au chipuri așa frumoase Eisenburgerii ăștia, zise cu o expresie visătoare Lidia, pentru că-s livrați la export, într-adevăr, se prea poate, făcu tata aruncîndu-ne o privire recunoscătoare, apoi se scoase din sutană, gestul acesta de o inimitabilă virtuozitate, complicat și lejer îl așteptam de fiecare dată cu sufletul la gură și dacă, arareori, luîndu-ne drastice măsuri de precauție, izbuteam să luăm în camera băieților veșmîntul preoțesc greu ca plumbul, încingeam o întrecere pasionată, își ducea ambele mîini la umeri, apoi pentru o clipă străfulgera deasupra capului țesătura neagră, lucioasă, părea că Tata se și înalță puțintel de la pămînt, uriașă pasăre neagră, un corb, în spațiul aerian al sufrageriei invadate de liniște.

Note

1. Psalmi 24,1 (Biblia reformată).
2. Ioan 3,8.
3. 2 Corinteni 3,17.
4. Evrei 13,14.
5. Psalmi 90,1(varianta cîntată).

Traducerea: Paul Drumaru

Bakk Miklós

Reformularea tradiției

Cartea lui Salat Levente despre fundamentele filosofice ale revigorării politicii liberale minoritare bazate pe principii comunitare a apărut simultan în limba maghiară și română la începutul anului (*Multiculturalismul liberal*, Polirom, 2001; *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig*, Mentor Kiadó, 2001). Textul în cauză nu are prea multe antecedente nici în literatura de specialitate maghiară, nici în cea română. În limba maghiară au apărut articole ce se înscriu în problematica investigată de Salat, însă acestea sînt doar studii „parțiale" în comparație cu volumul de față care, pe de o parte, cuprinde în mod sistematic toate rezultatele analizelor privind conflictele etnoculturale, iar pe de altă parte trece în revistă perspectiva tradiției liberale asupra minorităților și arată că această tradiție trebuie revizuită fundamental. În ceea ce privește literatura în limba română, terenul este absolut nepregătit: practic nu există studii pilot profesionale (în problematica minorităților) sau de filozofie politică, și nimic nu indică reevaluarea tradiției liberalismului românesc.

Punînd în discuție liberalismul clasic, o perspectivă cu tradiție serioasă, cartea are cu siguranță și un substrat politic, deși a fost scrisă cu exigență științifică sub toate aspectele sale. Autorul investighează o problematică apropiată de politică și ideologie, cea a promovării drepturilor minorităților, problematică în care modelele descriptive,

https://biblioteca-digitala.ro

necesare oricărui demers ştiinţific, sînt delimitate cu dificultate de aspectele normative care exprimă o anumită moralitate, deci presupun şi un oarecare orizont ideologic. Putem spune că tema este de o actualitate aparte în România, deoarece o dezbatere profesională reală despre modelele politicii minoritare corelate cu posibilităţile contextului istoric şi politic dat – care să ţină cont de mizele şi tezele filozofiei politice – nu a avut loc la noi în ciuda rezultatelor politicii ultimilor doisprezece ani. Dezbaterea se dovedeşte a fi greu de evitat; treptat devine tot mai clar că soluţia propagată drept „modelul românesc al minorităţilor" este de fapt un *arrangement* care nu e mai mult decît o reflectare a unei conjuncturi politice. În nici un caz nu este o soluţie care va asigura „pacea" solidă şi durabilă în relaţia dintre minorităţi şi statul român.

Cartea lui Salat Levente nu serveşte doar formularea acestei recunoaşteri de actualitate politică dacă vreţi, ci ia poziţie în chestiunea fundamentală a atitudinii liberalismului faţă de problematica drepturilor colective. Poziţia lui este de fapt similară cu perspectiva politologului canadian Will Kymlicka, acel Will Kymlicka care a ajuns la concluzia că – în privinţa societăţilor plurale din punct de vedere cultural – modelul clasic al democraţiei liberale nu poate asigura supravieţuirea şi prezervarea culturii grupurilor minoritare. Pentru toate acestea sînt necesare autoguvernări cu statut juridic specific şi un tip de autonomie care ia în considerare şi aspectele teritoriale ale culturilor minoritare.

Nu necesită demonstraţii suplimentare faptul că afirmaţiile lui Kymlicka – şi ale lui Salat, ca cel mai bun cunoscător al acestor studii din Transilvania (şi din România) – în legătură cu acest model rămîn în continuare probleme actuale în România. Deşi România este un stat multicultural sub aspect teritorial şi cultural, se pare că nu sînt date condiţiile pentru acceptarea responsabilă a tuturor consecinţelor ce decurg de aici şi pentru o nouă tematizare a întrebărilor izvorîte din acest fapt.

Valul de democratizare de după 1989 a conştientizat pe parcursul a zece ani în rîndurile elitei politice din România necesitatea unor insituţii, a unei anumite tratări a situaţiei minorităţilor, dar cu toate acestea timpul nu favorizează încă chestionarea structurii de drept public a statului român, a legitimităţii (compatibilităţii cu sistemul juridic al democraţiilor liberale), a autonomiei şi autoguvernării bazate pe existenţa unor culturi particulare. Lipsesc atît condiţiile interne cît şi cele externe. În orice caz, cartea lui Salat Levente ne oferă posibilitatea să identificăm condiţiile care lipsesc şi să conştientizăm că în acest spaţiu şi mai ales în România tradiţia liberală trebuie regîndită fundamental.

Traducerea: Kozák Gyula

https://biblioteca-digitala.ro

Hadházy Zsuzsa

Ardealul nu este doar al românilor,

a spus Sabin Gherman la 23 martie, la Cluj, cu ocazia congresului de constituire a Ligii Transilvania-Banat, ci al tuturor naționalităților care trăiesc aici, al maghiarilor, germanilor, evreilor etc. Tocmai din acest motiv s-a discutat mult în legătură cu imnul Ligii: mulți ar fi dorit o melodie ardelenească, dar aceasta poate că nu ar fi fost percepută de fiecare membru ca reprezentativă. De aceea, după ce au solicitat părerea unor juriști, a unor studenți, s-a ales în sfîrșit simfonia a IX-a a lui Beethoven, adică Oda Bucuriei, deoarece aceasta se adresează tuturor și toți o înțeleg deopotrivă.

La congresul de constituire, Gherman a anunțat: peste două săptămîni (adică în prima săptămînă din aprilie) vor înainta la București actele necesare pentru înregistrarea Ligii, dacă se va refuza acest lucru („ceea ce s-ar putea întîmpla – a spus –, cu toate că legile sînt valabile nu doar pentru mine, ci și pentru primul ministru, iar conform acestora, oricine are dreptul de a înființa un partid dacă îndeplinește condițiile necesare"), „nici o problemă, ne adresăm Strasbourgului". Dar în fond, condițiile au fost deja împlinite: pînă acum există 10 200 de semnături din 16 județe, cu toate că pentru înregistrare este nevoie doar de 10 000 de semnături din 15 județe. În fruntea listei stă Bistrița, mai mult de două mii de oameni de aici au semnat foaia de înregistrare, după care urmează Oradea, apoi Aradul. De la Cluj sînt 800 de semnături. Aproximativ 15% dintre cei care au semnat sînt naționalități, adică maghiari, germani etc., deoarece, după cum a spus Gherman, au fost luați în vedere în primul rînd românii, dar i-au așteptat, îi așteaptă și pe ceilalți, pentru că Ardealul este al tuturor celor care trăiesc aici.

Liga a adoptat punctul 8 și 11 al Proclamației de la Timișoara, adică și-a propus descentralizarea, dezvoltarea regională. Nu este însă de acord cu federalizarea, deoarece aceasta doar în 1848 sau în 1919 ar fi putut constitui o soluție, astăzi însă nu se mai poate realiza, eventual în legătură cu Basarabia ar putea fi vorba despre ea, în cazul unei eventuale uniri. Totodată, se va cere de la fiecare membru cu funcție al Ligii să facă o declarație în legătură cu rolul său politic din trecut, să declare dacă a avut vreo legătură cu Securitatea și dacă da, ce fel de legătură, dacă a luat parte sau nu la vreo mineriadă ori în dizolvarea manifestației din Piața Universității. Dacă cineva răspunde afirmativ la oricare dintre întrebările respective, nu poate avea nici un fel de funcție în Liga Transilvania-Banat. Delegații (3-4 din fiecare din cele 16 județe, în total 50-55, bucureștenii – deoarece și în capitală există o filială – din cauza distanței nu au venit) au votat favorabil propunerea lui Sabin Gherman, conform căreia dacă Liga în 2004 ajunge în parlament (și există toate speranțele pentru acest lucru), reprezentanții ei vor renunța la imunitatea parlamentară: „așa este corect" – a spus președintele. Tot la fel au votat și statutul partidului, care în afară de organigramă formulează și principiile de bază ale partidului. Acestea sînt principii foarte simple, pe înțelesul tuturor: morala creștină, subsidiaritatea, patriotismul eficient, democrația participativă și dreptatea socială. De acestea aparțin și respectul specificului regional, al identităților personale, rentabilizarea banului public în așa fel încît să existe posibilitatea ca acesta să rămână în mare parte al

https://biblioteca-digitala.ro

celor ce muncesc pentru acest ban. Pentru toate acestea, evident este nevoie de redistribuirea competențelor statului, ceea ce se poate realiza cu o lege cadru, aşadar nu este nevoie de modificarea constituției. Această părere a fost susținută de Sabin Gherman pe baza tezei profesorului în drept Ioan Deleanu, care în lucrarea sa întitulată *Tratat de Drept Constituțional și Instituții Politice* a afirmat: „Statul unitar nu este incompatibil cu descentralizarea, adică cu recunoaşterea autonomiei şi competenței de decizie în anumite limite ale organelor constituite în subdiviziuni teritoriale ale statului (regiuni, provincii, departamente, județe, comune etc). Organizarea tentaculară, ermetic centralizată a instituțiilor etatice ignorînd relațiile concrete şi specifice din instituțiile administrativ-teritoriale, poate fi posibilă, dar nu şi recomandabilă". Dă de gîndit însă faptul că Sabin Gherman, asemenea lui Ioan Deleanu, a vorbit despre statul *unitar* şi nu despre *statul național* unitar, cu toate că cele două noțiuni nu sînt tocmai identice şi nu este sigur că ceea ce este permis într-un stat unitar va fi la fel şi în statul național unitar. Astfel, în cazul României se va putea vorbi despre o descentralizare reală, adică una politică şi nu doar administrativă, despre introducerea regiunilor cu competențe politice doar dacă constituția în vigoare va fi modificată. Evident, acest lucru nu înseamnă că orice partid sau organizație care pretinde o modificare a constituției în acest sens, ar putea fi considerat anticonstituțional.

La conferința de presă de după congres, de aproximativ o oră, Gherman a opinat: Grupul *Provincia* şi Liga ar putea deveni forțe complementare. Cel din urmă, bazîndu-se pe fondul ideologic al lui Iuliu Maniu, dorește să fie coordonatorul unei mişcări de masă, pe cînd primul ar putea fi coordonatorul intelectual al acestei mişcări. Pînă acum a lipsit doar schimbul de informații corespunzător, dar această problemă pare să-şi găsească rezolvarea, deoarece scopul este comun: înființarea regiunilor. Este adevărat că în Uniunea Europeană intră de fapt statele şi nu regiunile, însă nici un guvern al statelor membre nu poate risca să sacrifice interesele regionale pe altarul politicii. Iar ceea ce funcționează în Europa, trebuie să funcționeze şi în România.

Traducerea: Annamária Nastasă-Kovács

Cristiana Teohari

Un pîrleaz peste ignoranță

Dacă aş fi o instituție sau o persoană cu putere de acțiune pe tărîmul culturii, aş iniția nişte schimburi culturale între români şi maghiari, mai ales în zonele unde maghiarii nu sînt decît o noțiune vagă, „unii care se trag din huni şi care trăiesc prin Transilvania". Necunoscutul aprinde imaginația ducînd, deseori, la aberații.

Am crescut şi eu într-o asemenea zonă, pe o felie de pămînt undeva la hotarul Teleormanului, unde noțiunea de ungur n-am întîlnit-o decît în cartea de istorie, în

https://biblioteca-digitala.ro

legătură cu ceva evenimente din Transilvania Evului Mediu. Dar pentru că pe mine necunoscutul mă atrage, am hotărît să nu mai fac aprecieri doar teoretice şi aproximative, ci să mă apropii cu curaj şi să încerc să-mi formulez o opinie din interior: am hotărît să învăţ limba maghiară. Am căutat să-mi împlinesc dorinţa destul de în devălmăşie, neştiind o direcţie clară încotro s-o apuc. Am întrebat întîi la Universitatea din Bucureşti, pe urmă la Casa de cultură Petőfi Sándor, lîngă Cişmigiu, apoi am fost îndrumată, în fine, către Centrul Cultural Maghiar de pe strada Batiştei. Am aflat cu stupoare că aici se organizează cursuri de limba maghiară de mulţi ani şi că, surpriză la fel de mare, sînt mulţi români interesaţi să ştie ungureşte, din diverse motive: fie au unul din soţi de naţionalitate maghiară, fie au unul din bunici de origine maghiară şi s-au trezit că o jumătate a rădăcinilor lor le e total necunoscută, fie au relaţii de afaceri cu firme maghiare şi au simţit nevoia să cunoască limba partenerului de afaceri, şi alte situaţii asemenea. Ei, eu am venit să învăţ limba maghiară fiindcă... aşa am vrut! De ce n-ar fi şi ăsta un argument suficient? Şi, iată, se împlinesc doi ani şi jumătate de cînd mă străduiesc să pătrund tainele acestei limbi atît de diferite.

Să studiezi o limbă nouă e ca şi cum ai descoperi un nou univers. Pe lîngă noianul de cunoştinţe interesante am căpătat, lucru cel mai drag sufletului meu, o mulţime de prieteni, despre viaţa şi cultura cărora nu ştiusem mare lucru înainte. M-a încercat un sentiment de vinovăţie că ignorasem atîta vreme o lume aşa de aproape de mine. Serile de luni, cînd mă duc la şcoală ca un elev silitor, cu caietul de teme în geantă şi cu emoţie pentru lecţia care urmează, sînt ca o alunecare pe un alt tărîm. În demisolul cu arcade albe şi mobilier de lemn lăcuit al Centrului Cultural Maghiar nişte români se luptă cu vocalele năzdrăvane şi descoperă poveştile despre întinderile „pusztei" care seamănă atît de bine cu marginea de Bărăgan în care am crescut. Tineri sau oameni maturi, unii chiar cu părul alb, stau cuminţei în băncile de lemn, cu feţe concentrate, desluşind buchiile greoaie şi bucurîndu-se zgomotos pentru cîte o izbîndă gramaticală. Glasul profesoarei revine de zeci de ori asupra unei pronunţii care nu vrea să iasă aşa cum trebuie, iar sprîncenele elevilor se încruntă în încăpăţînarea de a stăpîni odată limba asta atît de nărăvaşă. Apoi există serile la Táncház, biblioteca în care stau la poveşti ore întregi şi nu mă mai satur, atmosfera deschisă, prietenii de toate vîrstele care sar să mă ajute la lecţii, să-mi explice, să-mi arate, să mă îndrume... Toate astea mi-au deschis ochii peste lumea care, pînă mai ieri, respira departe de mine, într-o ceaţă, într-un abur pe care nu mă gîndisem că-l pot spulbera atît de uşor.

Poate că pentru un ardelean povestea asta n-are nici o semnificaţie. Ardelenii, români sau unguri, au *cel puţin* o relaţie de neignoranţă reciprocă şi asta înseamnă foarte mult.

Îmi propusesem, la un moment dat, să duc pe cont propriu la îndeplinire un asemenea proiect de informare culturală de care vorbeam la început: să-mi iau rucsacul şi să mă aşez pentru vreo două-trei săptămîni într-un sat de unguri. N-am găsit deocamdată breşa de timp necesară, dar încă mă mai gîndesc la el. Cred că numai o relaţie directă, de la om la om, poate da dimensiunea exactă a valorii pe care o avem fiecare dintre noi. E, poate, cea mai eficientă cale în a înţelege ce bogăţie poate să ofere alăturarea a două culturi atît de diverse. Însăşi diversitatea constituie o bogăţie pe care ar trebui să ştim s-o preţuim şi s-o exploatăm.

https://biblioteca-digitala.ro

Şi mai cred că greşit se pune problema dezbaterii relaţiei dintre români şi unguri numai în arealul Ardealului. Cînd se va dori discutarea unei situaţii care priveşte cu precădere populaţia din Ardeal, nu doar locuitorii din Ardeal vor fi chemaţi să-şi spună opinia.

Pentru Sud, problemele Ardealului sînt prea departe... Par ca ceva separat, chiar rupte de realităţile României. Una din reacţiile stîrnite de *Memorandum* a fost de genul „Haide, dom'le, de asta ne arde nouă acuma?!". Cred că ar trebui să mai reducem din distanţa geografică lăsînd informaţia să pătrundă mai mult în medii care, la prima vedere, nu ar conta cine ştie cît în luarea deciziilor. Eu mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă la reacţia violentă de respingere a *Memorandumului* de către Putere şi chiar de unele persoane pe care le credeam deschise şi vizionare, opinia publică din Vechiul Regat ar fi fost suficient de informată şi de educată în sensul problemei ridicate şi ar fi protestat le fel de violent în sens opus. Mă tem că asta e o situaţie posibilă doar pentru generaţia viitoare, dar nu mi se pare inoportun să ne gîndim la un asemenea scenariu.

Între timp eu îmi iau ghiozdanul cu manualele de maghiară şi mă duc să buchisesc literele cu sonorităţi stranii. La întrebarea „de ce?", care mi se pune atît de des, aş da un răspuns care, chiar dacă pare dat în glumă, e plin de logică şi de bun simţ: de ce nu?

https://biblioteca-digitala.ro

Sabina Fati

Liberalii, regionalismul şi competiţia pentru Ardeal

Problema regiunilor şi a regionalizării pare a fi doar preocuparea locuitorilor şi a elitei din Banat, Crişana, Maramureş şi Transilvania, pe care cei de dincolo de Carpaţi îi numesc, adesea, generic ardeleni. Indiferent de culoare, preocupări sau interese, politicienii nu pot face abstracţie de această zonă a României. Fiecare partid încearcă, cu retorici mai mult sau mai puţin eficiente, dar mereu diferite de cele folosite în alte regiuni, să cîştige electoratul de aici apăsînd, nu fără voie, pe pedala specificităţii acestei regiuni. Pînă acum, însă, nici un partid nu a venit cu un program clar prin care să le demonstreze ardelenilor, fie ei maghiari, sîrbi, saşi, români etc., cum pot să-şi (re)descopere potenţialul, cum pot trăi mai bine gospodărindu-se fără avizele Bucureştiului, care ar fi modalitatea prin care ar putea lua deciziile de care au nevoie în mod eficient şi rapid, dar mai ales cum ar putea face toate aceste lucruri, demonstrînd că sînt loiali statului român, care se ocupă de siguranţa lor. Transformarea statului centralizat într-unul regional ar putea răspunde acestor necesităţi puse pe tapet, de mai multe ori în ultimul deceniu, de elita transilvăneană. Modelul a fost verificat şi funcţionează cu rezultate incomparabil mai bune decît sistemul centralizat (vezi şi R. D. Putnam, *Cum funcţionează Democraţia?*, Polirom, 2001, sau numărul din februarie 2002 al revistei *Provincia* pentru o imagine completă a transformărilor care au avut loc în Italia după regionalizare).

Deşi guvernul Ciorbea a adoptat în 1997 *Carta Verde privind politica de dezvoltare regională în România*, unde au fost delimitate opt regiuni, definite din punct de vedere administrativ şi economic, proiectul care încerca să traseze principiile (economice) ale dezvoltării regionale a fost, practic, abandonat, chiar dacă formal funcţionează o agenţie de profil la nivel naţional. Discuţia oficială despre regionalism se opreşte aici, iar puterea de la Bucureşti nu are, şi nu a avut nici în perioada regimului Constantinescu, vreun interes să delege din prerogativele sale regiunilor. Cercurile de interese politice şi economice aflate la Centru păstrează şi propagă filosofia centralismului, de pe urma căreia profită mai apoi clientela politică a partidului aflat

https://biblioteca-digitala.ro

la guvernare. Afacerile profitabile, indiferent unde sînt făcute, au succes, mai ales atunci cînd primesc undă verde dinspre Bucureşti sau cînd investitorii vin la faţa locului cu recomandare de la magnaţii politici ai centrului. Legea adoptată privind administraţia publică locală oferă o serie de avantaje comunităţii locale, dar, pe de o parte, acestea nu sînt suficiente, iar, pe de altă parte, sistemul de pîrghii care funcţionează între *local* şi *central* este dezechilibrat, încurajînd corupţia şi ingerinţa puterii politice în treburile administrative şi juridice locale.

Propunerile celor doi liberali, Viorel Coifan şi Ioan Păun Otiman, referitoare la „descentralizarea administrativă prin dezvoltarea regională a României" ar putea aduce o oarecare popularitate dincoace de Carpaţi, Partidului Naţional Liberal, aflat oarecum în derivă după alegerile generale din 2000. Proiectul liberalilor bănăţeni prevede amendarea mai multor articole din Constituţie (este vorba despre cele referitoare la împărţirea administrativ-teritorială) şi subliniază că regiunile „trebuie să aibă o administraţie publică autonomă şi un consiliu regional ales prin vot secret, direct şi universal". Noutatea propunerii celor doi liberali este această descentralizare politică la care se referă indirect, descentralizare care mai apoi ar putea avea mari beneficii economice. Acest proiect a fost aprobat de Biroul Permanent al PNL, după cum a declarat deputatul Viorel Coifan.

Dacă într-adevăr proiectul va avea girul partidului, urmează să vedem în ce măsură liderii liberali vor lucra pentru punerea lui în practică, fiindcă nu demult (17 decembrie 2001), la întîlnirea filialelor PNL din Transilvania, Valeriu Stoica argumenta răspicat că „nu este nevoie de modificarea structurii administrative a ţării, ci de o descentralizare privind aspectele de ordin financiar". În orice caz, diferenţele de opinii între reprezentanţii politici ardeleni şi ceilalţi politicieni încep să fie tot mai vizibile, nu doar în rîndurile PNL, ci şi în cele ale partidului de guvernămînt. Fenomenul nu are neapărat legătură cu tradiţia interbelică „regionalistă" a elitei transilvănene sau mai departe cu mişcările „autonomiste" dinaintea anului 1918, deşi nostalgiile (sau chiar frustrările) ardelenilor aduc mereu în discuţie civilizaţia, cultura politică şi civică, tradiţiile defunctului imperiu, pe care le-ar vrea recuperate într-o formulă modernă. Chiar deputatul PSD Liviu Maior scria în decembrie 2001 că „Transilvania are un alt nivel de dezvoltare şi de mentalitate decît celelalte regiuni istorice ale României. Cauzele se regăsesc în trecutul ei istoric. Ea introduce o componentă regională în politica partidelor din România. Ea se poate constitui într-o probă de foc, care să testeze capacitatea şi disponibilitatea Partidului Social Democrat de a formula o strategie de politică regională şi de a găsi modalităţi de aplicare a ei". Şeful PSD, premierul Năstase are însă o altă părere şi, după cum încerca să argumenteze, tot în decembrie 2001, „această formulă – a *statului regional* – nu există. Toată dezbaterea e o falsă problemă pentru a ne abate de la ceea ce avem de îndeplinit. Din 1918 ştim cine finanţează astfel de acţiuni".

Descentralizarea pe diverse niveluri, subsidiaritatea, regionalismul sînt deziderate care apar nu cu obstinaţie, dar cu perseverenţă în discuţiile şi scrierile din Ardeal. Elitele din celelalte regiuni istorice nu par interesate de aceste subiecte, cazul Simirad este izolat, Partidul Moldovenilor, eşuat în masa partidului de guvernămînt, pare un exemplu tipic de compromitere a mişcărilor regionale, iar platformele şi strategiile

https://biblioteca-digitala.ro

pentru Moldova, elaborate de mai toate partidele importante în campaniile electorale sînt doar exerciții și alibiuri pentru așa numitele „programe pentru Transilvania", prin care liderii de diverse culori politice încearcă, la concurență cu Vadim Tudor, să cucerească electoratul ardelean, despre care ei cred că ar fi mai naționalist.

Preocupările intelectualilor din Transilvania (români, maghiari, sași etc.) pentru regionalizare sînt susținute de comunitățile minorităților și explicate nu doar din perspectivă economică, ci și ca o formulă care să elimine teoriile secesioniste vînturate de anumiți diversioniști puși anume să compromită principiile subsidiarității, regionalismului, devoluției.

Demersul celor doi liberali veniți din partea de vest a țării, chiar dacă va fi asumat de PNL, pare greu de pus în practică și destul de necredibil, dacă ne amintim ultimele luări de poziție ale PNL față de problemele minorității. Alunecările ușoare spre naționalism ale PNL aduc aminte de discursurile mai vechi ale lui Teodor Meleșcanu, acum prim-vicepreședintele partidului, care, în timpul campaniei din 1996, făcea propagandă prin Ardeal cu harta lui Huntington în brațe, arătîndu-le transilvănenilor că li se pregătește ceva, că „forțe obscure" vor să rupă Ardealul de patria-mamă. Dar poate reașezările care se vor face în interiorul PNL, înainte de alegerile din 2004, și contextul internațional tot mai favorabil „regionalismului" va modifica mesajul electoral și programul acestui partid, care încearcă să se redefinească.

Votanții transilvăneni sînt tot mai interesați de problemele regiunii lor și din ce în ce mai puțin speriați de „pericolul maghiar". Citirea atentă a sondajelor (de pildă peste 60% dintre românii ardeleni cred că sînt defavorizați de guvernanți, aproape 45% sînt de părere că ungurii sînt mai gospodari decît românii și peste 75% dintre ardeleni cred că sînt cei mai gospodari dintre români) le-ar putea arăta liderilor de partide ce să facă pentru a cîștiga electoratul ardelean și cît de ineficientă a devenit retorica naționalistă pe care mulți dintre ei și-o dispută, deocamdată, cu Vadim Tudor.

Partidul care va reuși să le explice ardelenilor, indiferent de apartenența lor etnică, beneficiile regionalismului, felul în care se poate ajunge la rezultate concrete și timpul în care se poate face acest lucru are șanse să cîștige voturile lor. Pentru a fi credibile, însă, discursurile electorale ar trebui garnisite cu programe bine puse la punct, cu date exacte prin care să se poată demonstra viabilitatea lor astfel încît oamenii să fie convinși că de la un punct încolo vor putea trăi nu numai în liniște, ci și mai bine.

Ieșirea din competiția naționalistă care se dă în spațiul electoratului ardelean ar putea fi un semnal important al intrării României în normalitate.

https://biblioteca-digitala.ro

Regiunile – calea spre Europa

Interviul lui Bogdán Tibor cu Păun Ion Otiman, senator liberal, despre proiectul PNL de regionalizare al României

Bogdán Tibor: Domnule senator, înainte de toate v-aş întreba, ce scopuri concrete aţi urmărit prin întocmirea acestui proiect de regionalizare?

Păun Ion Otiman: Primul scop care ne-a determinat să redactăm proiectul nostru a fost acela care vizează compatibilizarea structurilor administrativ-teritoriale ale României cu cele din Uniunea Europeană. Dintr-un studiu, pe care l-am făcut noi în ţările europene – cele din Uniune cît şi cele din afara Uniunii Europene – rezultă că majoritatea ţărilor au trei nivele administrative, respectiv nivelul naţional, regiunea şi judeţul sau municipalitatea, depinde de la ţară la ţară. Am ajuns la concluzia că şi în România există un curent favorabil pentru administraţia teritorială prin dezvoltarea regiunilor, această chestiune fiind pusă în ultimii zece ani, şi am dorit să elaborăm un proiect echilibrat, care să îmbine mai multe tendinţe care au apărut în România. Prima idee pe care am avut-o în vedere se referă la faptul că, în concepţia noastră, regiunea, deci această construcţie regională, reprezintă un proces de organizare teritorială a ţării sub aspect administrativ. A doua se referă la faptul că avem în vedere ca regiunea să fie axată în primul rînd pe dezvoltarea economică. Regiunea fiind un teritoriu care – după părerea noastră – poate să cuprindă trei pînă la şase judeţe, astfel, în aceste judeţe, pot fi realizate proiecte de mai mare anvergură, în mod deosebit în domeniul infrastructurilor, în domeniul unor proiecte economice.

După acea, am avut în vedere următorul aspect: România, încă din perioada interbelică, dar şi în perioada comunistă, cît şi după 1989, a continuat să aibă un sistem de administrare prea centralist. Şi la această dată aproape tot fluxul financiar înseamnă o cale de la plătitorul de impozite pînă la bugetul de stat, iar apoi retur, dar de multe ori acest retur nu este un retur aşezat echilibrat în teritoriu, în funcţie de contribuţia fiecăruia, a fiecărei regiuni, a fiecărui judeţ, a fiecărei comune, ci se realizează după alte criterii. În consecinţă, noi, fiind de acord cu principiul că fiecare trebuie să se autodezvolte în funcţie de capacitea economică, considerăm că mare parte din impozitele şi taxele care se colectează trebuie să rămînă la nivelul regiunii. Nu este firesc ca de la Bucureşti să se planifice prin bugetul anual construcţia unui pod în nu ştiu ce comună din Botoşani, pentru că fiecare regiune îşi cunoaşte foarte bine problemele proprii. Am considerat că regiunea trebuie să fie o unitate administrativ-teritorială care trebuie să aibă un consiliu regional ales şi un preşedinte de consiliu, care, de asemenea, trebuie să fie ales prin vot direct.

Am avut în vedere, totodată, problematica aderării la Uniunea Europeană şi, dacă avem în vedere acest aspect, cred că regiunile reprezintă cea mai bună soluţie administrativă pentru dezvoltările transfrontaliere. Sînt nenumărate situaţii de acest gen în Uniunea Europeană, cazuri din care noi ne-am inspirat, şi de aceea am considerat că această dezvoltare regională a României poate fi legată inclusiv de dezvoltarea transfrontalieră.

https://biblioteca-digitala.ro

Aş vrea să spun, în concluzie, că această construcţie regională, pe care noi o prevedem, este, de fapt, în primul rînd, o construcţie economică, prin care fondurile care se colectează să meargă acolo, în zonele unde acestea trebuie să fie cheltuite. Am avut în vedere, de asemenea, şi un fond de solidaritate naţională, în sensul că numai acesta să fie dirijat prin intermediul unor mecanisme naţionale, de a sprijini şi zonele care periodic, vremelnic, au greutăţi economice.

B. T.: Domnule senator, consideraţi o simplă coincidenţă faptul că autorii acestui proiect ambiţios de regionalizare a României – proiect care vrea să corespundă întrutotul normelor şi valorilor europene – sînt tocmai doi politicieni din Timişoara sau credeţi că această împrejurare are o semnificaţie mai adîncă, o conotaţie mai largă? Eventual, am putea vorbi, în acest caz, despre revigorarea „spiritului Timişoarei"?

P. I. O.: Nu este, cred, o simplă coincidenţă. Vreau să vă spun că, în legătură cu această chestiune, eu m-am mai pronunţat şi în urmă cu şase sau şapte ani, pe cînd eram senator al Partidului Alianţei Civice. Această chestiune a pornit de la o practică istorică, pe care eu am cunoscut-o din zona noastră. Şi nu numai din zona Banatului sau din zona Transilvaniei. Deci eu unul sînt adeptul principiului că autodezvoltarea reprezintă principala cale de relansare economică a României. Şi dacă nu vom acorda prioritate pe căi liberale pentru constituirea de surse de dezvoltare acolo unde aceste surse se produc, de fapt nu vom face decît să acceptăm în continuare principiul socialist de nivelare în atribuire a resurselor, principiu care de multă vreme este abolit de multe ţări care au progres economic constant în ultimii 50-60 ani, deci mă refer în mod deosebit la perioada de după al doilea război mondial. Principiul nivelării financiare nivelării resurselor, este un principiu dăunător, atît pentru zonele care au un grad mai înalt de dezvoltare, cît şi pentru cele rămase în urmă. În ultimă instanţă, oamenii se învaţă cu acest sistem, că ei trebuie să primească de la „mama-naţiune", de la buget, ori acest lucru ne poate conduce, de fapt, la aducerea la acelaşi numitor, numitor care, de regulă, este inferior mediei. Ori, nu trebuie – este punctul nostru de vedere – să acceptăm încă mulţi ani acest imperialism naţional, că naţiunea trebuie să ne dea totul şi noi sîntem obligaţi faţă de naţiune. Deci cred că, la nivel naţional, statul are atribuţii foarte exacte în domeniul politicii externe, în domeniul apărării naţionale şi în alte domenii de interes general, dar în domeniul economic cred că fiecare trebuie să dispună de propriile resurse, să şi le utilizeze aşa cum doreşte. Bineînţeles, repet, conform practicii europene, este nevoie şi de acest fond financiar al solidarităţii naţionale. Dar acest fond să nu fie dominant.

B. T.: Proiectul Dumneavoastră a fost elaborat într-o perioadă în care, într-un interval relativ scurt, au apărut mai multe iniţiative asemănătoare. Mă refer aici în primul rînd la propunerea Grupului „Provincia", la documentul făcut public de către ministrul de interne, domnul Ioan Rus, de programul pentru Moldova al PSD, şi, în sfîrşit, la proiectul de autonomie al domnului Sabin Gherman. De ce aţi ales tocmai această perioadă pentru enunţarea proiectului Dumneavoastră; credeţi cumva că a sosit momentul oportun pentru lansarea unor asemenea iniţiative?

P. I. O.: De fapt, proiectul acesta „se coace" de mai multă vreme, el nu este un proiect lansat să zicem în funcţie de o anumită modă sau anumită conjunctură. Noi ne aflăm în faza de preaderare la Uniunea Europeană, de pregătire a structurilor pentru

https://biblioteca-digitala.ro

aderare, de aceea credem că trebuie să depăşim faza statistică a regiunilor aşa zis de dezvoltare economică – cele opt, pe care le avem acum şi care, după opinia mea, sînt relativ artificiale – şi să trecem la o construcţie administrativ-teritorială de dezvoltare regională după principii economice. Deci nu este vorba de nici un fel de conjunctură, ci pur şi simplu de pregătirea teritoriului României pentru aderarea la Uniunea Europeană.

B. T.: V-am pus această întrebare gîndindu-mă şi la faptul că într-o perioadă de patru ani, între 1996-2000, Partidul Naţional Liberal s-a aflat la putere, cînd, oricum, a avut pîrghiile necesare pentru punerea în practică a unui proiect asemănător şi cînd, în orice caz, a beneficiat de mai multe oportunităţi decît acum pentru realizarea unei politici de regionalizare pe bază economică. De ce nu aţi acţionat atunci?

P. I. O.: Eu aş putea să vă dau un răspuns, care este strict personal, deci nu este răspunsul Biroului Permanent al PNL. Cred că în acea perioadă, între 1996-2000, PNL-ul nu a avut vocea cea mai puternică în coaliţia de guvernare şi nu a putut să-şi impună un anumit concept, un anumit proiect. Dar, de data aceasta, doreşte să pună în atenţia opiniei publice proiectul său, considerînd că opinia publică şi forţele politice trebuie pregătite din timp, pentru că încercări de acest gen – după cum aţi spus şi Dumneavoastră – au mai apărut. Mă refer nu numai la încercarea Dumneavoastră, a grupului de la Cluj, dar mă gîndesc şi la faptul că PSD-ul a adresat un apel către Transilvania, apoi către Moldova... Noi însă considerăm că nu trebuie să ne legăm de o anumită provincie, care, conjunctural, trebuie susţinută din anumite puncte de vedere, fiindcă este vorba de o construcţie a dezvoltării economice a României.

B. T.: Apropo de iniţiativa Grupului „Provincia" sau a Grupului de la Cluj, cum îl numiţi Dumneavoastră. Credeţi că pe tema regionalizării ar putea exista o colaborare mai strînsă între PNL şi această grupare? Vedeţi cumva posibilitatea unei „simbioze" între cele două programe, chiar o eventuală contopire între ele, şi naşterea, pe această cale, al unui al treilea program, al unui nou program, de această dată comun?

P. I. O.: Vreau să vă spun că noi am studiat toate proiectele, inclusiv al Dumneavoastră, pentru că este firesc în momentul în care îţi pui problema unei construcţii de acest gen să vezi cîte concepţii există, care sînt principalele concepţii, principalele tendinţe, principalele idei. Deci noi n-am văzut nici un fel de contradicţie în termeni cu privire la dezvoltarea regională... Eu cred că, dacă noi ne-am aşeza la aceeaşi masă, am putea găsi punctele de consens şi pînă la urmă s-ar putea realiza un proiect de acest gen. Chiar ţările cele mai evoluate din punct de vedere economic, cu performanţă în administrare, cu un grad înalt de subsidiaritate, sînt tocmai acelea care au o construcţie regională, fie că sînt pe principiul landului sau ştiu eu... n-are importanţă cum numim această structură. Noi ne-am ferit de termenul de „provincie" nu pentru că personal nu am agrea-o, ci pentru că există încă sensibilităţi de acest gen în România, unele de natură primitivă chiar, de un naţionalism primitiv.

B. T.: Deci nu excludeţi o eventuală colaborare cu Grupul „Provincia" pe această temă?

P. I. O.: Din contră! Sigur, acest proiect va fi lansat la o conferinţă naţională, adică a Consiliului Naţional, şi sigur că vom apela la celelalte forţe politice să ia în dezbatere şi punctul nostru de vedere, să ne întîlnim, să reuşim în comun. Oricum, şi

https://biblioteca-digitala.ro

Constituția trebuie modificată, pentru că în Constituția României nu se face nici un fel de referire cu privire la structurile administrativ-teritoriale. Or una din condițiile certe pe care Uniunea Europeană ne-o pune pentru aderare este compatibilizarea structurilor administrativ-teritoriale, adică inclusiv includerea în Constituția României a acestei chestiuni importante. Așadar, nu se pune problema unui simplu document, care să fie lansat cu un prilej oarecare, ci este vorba de o construcție constituțională și apoi de o serie întreagă de legi, care trebuie să rezulte din această construcție constituțională. Trebuie modificată legea administrației publice locale și așa mai departe, deci este vorba de un travaliu intens, nu de cîteva principii, care au fost înșirate pe trei pagini de hîrtie.

B. T.: Credeți că, în condițiile actuale, avînd în vedere și raportul de forță din Parlament, este posibilă modificarea Constituției în sensul dorit de Dumneavoastră?

P. I. O.: Noi credem că da. Pentru că, în cazul în care nu se realizează această modificare, această amendare a Constituției în domeniul administrației și al împărțirii administrativ-teritoriale a României, tocmai ne izbim de incompatibilitatea cu construcțiile din Uniunea Europeană.

B. T.: Cunoașteți foarte bine faptul că problematica autonomiei, a regionalizării, ocupă un loc important și în programul UDMR. Considerați că este posibilă o colaborare cu UDMR în acest domeniu?

P. I. O.: Bineînțeles că da! Mai cu seamă că UDMR este un partid care susține actuala formulă de guvernare, deci asigură majoritate parlamentară, mi se pare normal să ne punem la masă cu UDMR. Nu-i nici un fel de problemă!

B. T.: Dar cu domnul Sabin Gherman?

P. I. O.: Este vorba de documentul nostru, deci nu avem ce să discutăm în acest moment cu domnul Gherman. Vom discuta cu domnul Gherman în momentul în care dumnealui va veni la masa de lucru.

B. T.: În textul proiectului apare de mai multe ori ideea cum că regionalizarea nu periclitează cu nimic caracterul național al statului român, suveranitatea și integritatea teritorială a României. De ce ați considerat necesar să accentuați în mod repetat această idee, o folosiți cumva ca o supapă de siguranță?

P. I. O.: Eu cred că nu este vorba de o accentuare și o repetiție supărătoare, ci este, mai degrabă, o asigurare, pentru că – trebuie să repet un lucru, pe care vi l-am spus și ceva mai devreme – în România există sensibilități, susceptibilități și poate chiar mai mult atunci cînd este pronunțată construcția regională, termenul de regionalism, nu mai vorbesc de atunci cînd se discută despre autonomia provinciilor. Dumneavostră înțelegeți foarte bine la ce mă refer, că proveniți aproximativ din aceeași zonă a României în care trăiesc și eu. Și atunci noi am considerat util ca această relație „stat unitar – construcție regională" să fie susținută în proiectul nostru.

B. T.: Ați vorbit mai înainte despre importanța colaborării transfrontaliere. Cum vedeți realizabil acest deziderat?

P. I. O.: Eu cred că, avînd în vedere situația de la noi, din zona de aici – este vorba de zona Dunăre–Criș–Mureș–Tisa – această colaborare transfrontalieră trebuie să devină o realitate. La această oră, sînt nenumărate probleme vamale. Încă zona noastră este o zonă primitivă din punctul de vedere al circulației oamenilor, al mărfurilor. Încă în

https://biblioteca-digitala.ro

vămile noastre se stă la coadă ceasuri întregi, încă în vămile noastre – mă refer la cele de pe zona de vest, inclusiv cu Iugoslavia – aspectul este mai degrabă de secolul 19 decît de secolul 21. Mi se pare absolut normal ca românii să meargă să lucreze în Voivodina, cei din Voivodina să vină la noi. Noi avem spații de cooperare economică foarte bune, mai cu semă în domeniul agriculturii în acest bazin al Dunării, al Cîmpiei Dunării... Trebuie să cooperăm, pentru că noi nu trebuie să ne luptăm între noi, noi trebuie să cooperăm, mă refer la cele trei provincii, Banatul Românesc, Banatul Iugoslav și sudul Ungariei, zona Szegedului. Deci așa vedem construcția regională transfrontalieră.

B. T.: În ideea Dumneavoastră, fiecare dintre cele 7-8 regiuni care ar alcătui structura administrativă a României ar conține un număr de 3 pînă la 6 județe. Care sînt criteriile care hotărăsc numărul județelor componente în cazul diferitelor regiuni?

P. I. O.: Desigur, noi nu împărtășim ideea că regiunile ar trebui să aibe suprafață și populație absolut egală. De aceea, cînd am spus 3 la 6 județe, ne-am gîndit la faptul că trebuie să îmbinăm principiul construcției economice cu unele chestiuni de natură istorică. Sînt cunoscute provinciile istorice ale României, care nu au fost egale ca suprafață sau populație. În Germania sînt landuri care au mărimea județului Timiș și landuri care sînt cît jumătate din România. Eu, de exemplu, concep Banatul în trei județe și nu văd necesară o extensie cu încă două sau trei județe, ca să fie egale cu Muntenia sau cu Transilvania.

B. T.: În regiunile conturate în proiectul Dumneavoastră, comunitățile etnice ar beneficia de garanții, conform normelor europene în materie. Cunoscînd faptul că PNL este adeptul ideii de stat național, v-aș întreba ce înseamnă în mod concret această afirmație? Vă gîndiți cumva la o posibilă existență pe teritoriul statului național a unor regiuni declarate și recunoscute ca entități teritoriale multinaționale? Cum este realizabil acest lucru și credeți că acești termeni sînt compatibili între ei?

P. I. O.: Nu ne-am gîndit nicioadată la o regiune construită pe principii etnice. În general, această insularizare etnică sau religioasă nu este în concepția noastră una pozitivă. În fond și Europa regiunilor este o Europă multietnică, este multi-culturală, această idee este dominantă în Europa, iar insularizarea pe principii etnice noi nu o agreăm din foarte multe puncte de vedere.

B. T.: Din proiectul Dumneavoastră reiese foarte răspicat ideea că politica de dezvoltare regională trebuie să fie racordată la realitatea specifică românească. Ați luat, eventual, în calcul și faptul că una dintre realitățile specifice ale României este tocmai existența unor minorități naționale?

P. I. O.: Atunci cînd am vorbit de această specificitate nu ne-am gîndit în primul rînd la componenta etnică, ci ne-am gîndit la realitățile economice românești, în sensul că există discrepanțe economice între regiuni, că există, în general în România, rămîneri în urmă față de Europa. De aceea, construcția economică regională o dorim ca un factor de accelerare a dezvoltării economice.

B. T.: Cum pot fi reduse sau chiar amorsate aceste dezechilibrări inter-regionale? Eventual, prin alipirea unor județe mai sărace de altele, mai dezvoltate? În acest caz, cum credeți că ar reacționa cele din urmă?

P. I. O.: Noi am precizat într-unul din principiile noastre că această construcție regională se dorește a fi, de fapt, o construcție mezoeconomică, care vizează proiecte

https://biblioteca-digitala.ro

economice de mai mare amploare. Ne referim, în primul rînd, la infrastructură şi nicidecum la o încercare de a nivela în plan economic întreprinderile mici şi mijlocii, unităţile din agricultură. Considerăm că problema dezvoltării economice, în ultimă instanţă, este o chestiune privată şi aceasta vizează fiecare întreprindere mică, mijlocie sau mare, fiecare fermă sau gospodărie ţărănească, deci nu ne punem problema unei nivelări la nivelul regiunii.

B. T.: Autoritatea administraţiei publice la nivel regional ar fi reprezentată, în ideea Dumneavostră, de un consiliu regional ales. Care va fi raportul acestui organ vizavi de Parlamentul României?

P. I. O.: Consiliul regional nu va avea o subordonare faţă de Parlamentul României. El are atribuţii administrativ-teritoriale la nivelul regiunii.

B. T.: Regiunile ar dispune de reprezentare parlamentară la nivel naţional?

P. I. O.: Nu, sistemul de alegere în parlament va funcţiona aproximativ după principiile actuale.

B. T.: Spre sfîrşitul documentului există o frază care mi se pare cel puţin ciudată. Acolo spuneţi că această politică regională nu poate fi promovată în mod corect de formaţiuni politice, de partide cu caracter regional. De ce nu?

P. I. O.: Fiindcă ele nu sînt construite pe principii doctrinare. În politică, elementul fundamental trebuie să-l reprezinte doctrina şi nu aparţenenţa la nişte structuri determinate geografic. Acest fapt este dovedit şi de practica din România, unde a apărut un partid fantomă al moldovenilor, care n-a avut nici un sorţ de izbîndă, a fost remorcat rapid de PDSR. Nu credem că astfel de construcţii politice regionale sînt cele care ar lansa, de fapt, dezvoltarea economică a României. Dezvoltarea poate să fie făcută pe principii liberale, principiul liberalismului este cel care împinge înainte dezvoltarea economică şi nu un anumit partid regional, care ce să-şi propună? Să-şi propună să promoveze dezvoltarea economică în Dobrogea... Nu cred că este o structură viabilă.

B. T.: *Iniţiativa Dumneavoastră a fost făcută publică prin presă însă – spre deosebire de celelalte proiecte de regionalizare, care au provocat dezbateri furtunoase – nu a stîrnit practic nici un ecou. Cum comentaţi această tăcere?*

P. I. O.: Proiectul nostru nu este încă un document public, el nu a fost dezbătut încă în cadrul Biroului Politic Central, unde am avut doar o informare asupra lui, de aceea noi nici nu l-am publicat. El, într-o formă sau alta, a fost strecurat în presă pe canale neoficiale. Proiectul abia acum urmează să fie definitivat şi supus Consiliului Naţional, unde vor veni o serie întreagă de observaţii, după care va lua forma, să zicem, de dezbatere publică.

B. T.: *Ce sorţi de izbîndă credeţi că va avea proiectul Dumneavostră?*

P. I. O.: Mi-e greu să anticipez, pentru că au mai fost cazuri cînd asemenea iniţiative au fost blocate pe diverse canale, de cele mai multe ori neprincipial. Îmi vine greu să apreciez dacă vom avea sorţi de izbîndă sau dimpotrivă. Eu sper că acest document va intra în atenţia opiniei politice şi sperăm să ne putem aşeza la masă pentru a o discuta, pentru că o astfel de construcţie nu poate să reprezinte punctul de vedere al unui singur partid.

https://biblioteca-digitala.ro

Descentralizarea administrativă a României

Document de poziție al PNL față de problema administrativă prin dezvoltarea regională a României (Anteproiect realizat de Viorel Coifan, Păun Ion Otiman)

Partidul Național Liberal:

a. Considerînd că integrarea României în Uniunea Europeană și în structurile de securitate euro-atlantice reprezintă o prioritate de maximă importanță;

b. Considerînd că dreptul cetățenilor de a participa la gestionarea activităților publice face parte din principiile democratice comune tuturor statelor membre din Consiliul Europei;

c. Convins că existența regiunilor administrate de autorități alese prin vot universal și investite cu responsabilități efective permite o mai buna dezvoltare economico-socială a țării;

d. Convins că aplicarea principiului subsidiarității constituie o contribuție importantă la construcția unei democrații autentice în România, bazate pe legitimitate egală a diferitelor niveluri de putere: local, județean, regional și național;

e. Conștient că regiunea constituie un nivel administrativ adecvat pentru punerea în practică a principiilor ce stau la baza integrării europene;

f. Afirmînd că dezvoltarea regională nu trebuie să se realizeze în detrimentul autonomiei colectivităților locale, ci, din contră, să fie însoțită de măsuri vizînd protecția lor;

g. Afirmînd că recunoașterea autonomiei regionale implică loialitatea față de statul național unitar, cu respectarea suveranității și integrității teritoriale;

h. Afirmînd că recunoașterea autonomiei regionale trebuie să fie insoțită de măsuri care să asigure solidaritatea între diferitele regiuni ale țării, în scopul asigurării unei dezvoltări durabile echilibrate;

i. Conștient că procesul de cooperare inter-regională și transfrontalieră constituie un aport prețios și indispensabil la construcția europeană,

Afirmă următorul punct de vedere față de procesul de dezvoltare regională al României:

I. Construcția regională a României este un proces de organizare teritorială a țării sub aspect administrativ pe trei nivele administrative, în regiuni, județe și comune, orașe, municipii. Pentru realizarea acestui principiu de structurare administrativ-teritoriale, sînt necesare amendarea art. 3 (2) precum și a secțiunii a 2-a din capitolul V al Constituției României.

Construcția regională reprezintă, în acest context, un proces de creare a unor unități administrative teritoriale mai mari – regiuni – situate între nivelul statului și

https://biblioteca-digitala.ro

cel al județului. România ar putea fi structurată pe 7-8 regiuni, fiecare conținînd un număr de 3 pînă la 6 județe.

Construcția regională alocă competențe administrative regiunilor, considerate ca și entități teritoriale, relativ omogene din punct de vedere economic. Comunitățile entice beneficiază de garanții conform normelor europene în materie.

II. Dezvoltarea regională reprezintă o politică în primul rînd economică pentru asigurarea, la nivel național, a dezvoltării socio-economice durabile. Această politică trebuie să fie racordată la realitatea specifică românească și să urmărească trei categorii de obiective:

1. Armonizarea cu prevederile existente în cadrul UE 2. Reducerea dezechilibrelor regionale ce se manifestă în România la ora actuală; Integrarea activităților sectoriale în cadrul regiunilor de dezvoltare 3. Utilizarea optimă a resurselor umane și materiale din regiune.

III. Regiunea reprezintă o unitate administrativ-teritorială a cărei vocație este de a promova dezvoltarea economică, socială, culturală și științifică durabilă și, în același timp, amenajarea optimă a teritoriului ei, cu respectarea integrității, autonomiei și a atribuțiilor județelor și a comunelor, orașelor, municipiilor. Regiunea dispune de un patrimoniu, de o administrație și de un buget propriu.

IV. Administrația publică de nivel regional trebuie să se bazeze pe principiul autonomiei regionale. Prin autonomie regională se înțelege dreptul și capacitatea efectivă pentru colectivitățile teritoriale, dotate cu autorități alese în mod direct, situate între stat si colectivitățile locale și dispunînd fie de prerogative de autoadministrare fie de prerogative transferate de la nivel central, de a gestiona o parte importantă din activitățile de ordin public, sub propria responsabilitate și în interesul colectivităților pe care le reprezintă. Principiul autonomiei regionale trebuie să fie recunoscut în Constituție și să nu afecteze principiile unicității și integrității statului.

V. Autoritatea administrației publice la nivel regional este reprezentată de un consiliu regional ales prin vot secret, direct și universal. Statutul aleșilor la nivel regional trebuie să asigure liberul exercițiu al mandatului încredințat de către cetățeni.

VI. Finanțele publice la nivel regional trebuie să asigure un buget suficient pentru susținerea competențelor proprii regiunii cît și a altora delegate de către autoritățile centrale. Sursele de finanțare trebuie să fie suficient de diversificate și în același timp evolutive pentru a putea acoperi evoluția reală a costurilor exercitării competențelor.

Cea mai mare parte a resurselor financiare ale regiunilor trebuie să fie constituite din resurse proprii de care regiunea să dispună în mod independent. Transferurile și subvențiile de la bugetul central trebuie să se efectueze respectînd principiul neafectării. Ele trebuie să se supună unor proceduri și reguli anterior stabilite prin lege, bazate pe criterii obiective riguros stabilite și corespunzînd necesităților reale ale regiunii.

VII. Statul trebuie să asigure, în conformitate cu principiul solidarității naționale, mecanisme de echilibrare financiară, ținînd cont atît de resursele potențiale cît și de sarcinile regiunii. Regiunile trebuie să aibă, în limitele legii, acces la piețele de capital, pentru a finanța cheltuielile de investiții, prin împrumuturi pe care să le poată garanta pe baza propriilor rețete de finanțare.

https://biblioteca-digitala.ro

Construcția regională, ca și politică de asigurare a dezvoltării socio-economice durabile la nivel național, nu poate fi promovată în mod corect de formațiuni politice, de partide, cu caracter regional. Acestea își constituie suportul doctrinar din promovarea regionalismului iar, în ultima instanță, din cultivarea exacerbată a unor caracteristici locale ce pot intra în contradicție cu autenticul interes național. În același timp însă, centralismul excesiv, fals drapat în culorile naționale, poate conduce la o rezolvare incorectă a problemei dezechilibrelor regionale.

Prin urmare, o abordare serioasă și responsabilă a dezvoltării regionale a României din perspectiva unei mai rapide integrări în UE dar și din cea a creșterii economice se impune. Dialogul constructiv între forțele politice semnificative poate oferi răspunsuri atît la problemele ridicate de procesul de dezvoltare regională cît și la strategia de abordare a acesteia.

08. 05. 2002.

Traian Ștef

Revizuirea Constituției și regionalismul

Despre revizuirea Constituției s-a vorbit imediat după adoptarea ei. De fapt, ea nu a fost de la început votată de PNȚCD, UDMR și PNL, iar înainte de votul „Constituantei" mulți specialiști în drept i-au adus critici serioase. Și atunci, ca și acum, criticile au vizat îndeosebi statutul proprietății, separarea puterilor în stat și statutul președinției. De asemenea, UDMR a contestat mereu forma primului articol, care statuează statul național român. Pe lîngă ideile de fond, este discutabil stilul întregii compoziții, de multe ori demagogic și bombastic. Dar o discuție lucidă nu a fost posibilă atunci, în primul rînd datorită Puterii, FSN, datorită oscilațiilor doctrinare și conservatorismului președintelui Ion Iliescu. Era perioada în care nu se pomenea cuvîntul „capitalism", iar Rațiu și Câmpeanu erau considerați dușmanii națiunii, veniți din străinătate să cumpere țara. Cu toate criticile, Constituția „iorgovană" a trăit zece ani fără contestări majore. S-a făcut apel la ea cînd au fost contestate unele legi de către Opoziție și mai ales s-a amintit primul articol, fundamentul partidelor naționaliste. Acest articol, care definește statul român drept național, unitar și suveran, a fost folosit de multe ori în loc de ciomag, de sperietoare, de căluș în gură, demagogic. Se vede prea bine, acum, că acest articol nu apără România nici de condiționările din afară, nici de corupția din interior, iar ironia istoriei – care este usturătoare și nu uită niciodată să se manifeste – s-ar putea să le rîdă în nas tocmai demagogilor naționalismului și suveranității naționale. E foarte posibil ca aceștia să rămînă cu mîinile goale în noile condiții istorice, cînd contează mai mult biletul de avion decît culoarea băncii din parc.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce se constată acum, după zece ani, de către o clasă politică în schimbare de generații, cu un altfel de limbaj, cel puțin, este că legea noastră fundamentală este tributară momentului cînd a fost ea redactată, că este greu de respectat, că are multe ambiguități. Ideea necesității revizuirii ei este aproape unanimă. Din păcate, însă, așa cum se întîmplă adesea la noi, preocuparea este în primul rînd față de text. Nici acum nu se proiectează mai întîi o viziune fermă, clară, racordată la experiențele europene asupra României. După 12 ani de mers tîrîș-grăpiș, cînd am fost mai mult împinși de la spate să facem privatizare și reforme, harta europeană a României nu are culori prea armonioase, ci mai mult petice cusute neîndemînatic.

Dat fiind faptul că este posibilă primirea noastră în NATO, că asta ne-ar permite să ne pregătim în liniște pentru aderarea la UE, cred că mai întîi ar fi necesară nu revizuirea Constituției, ci revizuirea construcției României. Este evident faptul că România are nevoie de o nouă construcție instituțională care, apoi, să fie consfințită în Constituție. Nu de o revizuire care să nu schimbe nimic avem noi nevoie, ci de o schimbare propriu-zisă. În acest context, discuția despre construcția administrativă este inevitabilă. Piramida actuală generează stagnare și corupție. O nouă construcție administrativă, regionalizarea, mai precis, ar impune, de jos în sus, noi modele instituționale, noi forme și relații ale puterilor în stat. Conotații ale regionalizării sînt descentralizarea, autonomia locală, votul uninominal etc.. Dar ele sînt jumătăți de măsură, jumătăți de adevăr, dacă le includem într-o piramidă unde toate atîrnă, ținute de sus, de două mîini a două persoane.

Dar, așa cum în urmă cu zece ani politicienii români se fereau să pronunțe în public cuvîntul „capitalism", sînt ei astăzi pregătiți să depășească alte tabu-uri? Și de ce avem noi tot felul de tabu-uri? Este evident că tabu-ul exprimă un deficit de mentalitate, rămîneri în urmă față de spiritul vremii nu numai sub raport economic, ci în special de nivel cultural. Vorbesc despre cultură în sens larg, înglobînd economicul, politicul, esteticul, spiritualul, creativitatea. Oportunismul nostru nu are un atribut pe care îl iubim foarte mult, cel de „național". Or, un oportunism național, în aceste momente, ar trebui să ne îndrepte spre valul european, nu spre gîrla de la capătul grădinii țăranului arînd cu plugul tras de un cal, sau de lîngă vila politicianului traficant, sau a parvenitului din ciubuc și șpagă. Politicianul român nu vede, cu ochelarii lui pentru distanță, interesul general, ci este preocupat de exploatarea de tabu-uri în scop electoral. Clasa noastră politică nu a tras niciodată căruța, așteptînd ca ea să fie împinsă de marea masă a populației. De aceea nu au loc schimbări la noi, ci doar mici revizuiri, fardări, văruit de fațadă.

Faptul de a fi sub vremuri este mistificat, apoi, în sensul cronicarului de acum cinci veacuri. Orice idee novatoare, care nu este în consonanță cu tărăgănarea, lipsa de voință, comoditatea, este întîmpinată cu replica: „nu este momentul". Dar a fi fost atunci sub vremuri și a fi astăzi sînt două situații diferite. A nu fi momentul nu înseamnă, astăzi, decît o amînare din rațiuni de oportunism personal. A depinde, atunci, de vremuri, însemna să te supui cu sabia la gît, în timp ce astăzi înseamnă participare la istorie. Astfel, pentru o constituție care nu este funcțională nu trebuie așteptat „momentul". Este evident că e nevoie de o nouă constituție pentru România, nu de cea veche, operată și cu transplanturi pe la unele articole. Pentru asta nu trebuie așteptat: nici NATO, nici noul Parlament, nici mintea de pe urmă a românului, nici Mesia.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar dacă mă gîndesc mai adînc, cel mai bine ar fi să lăsăm pe mîine, să formăm ceva comisii de studiu, de redactare, din care să facă parte juriști, economiști, politologi, sociologi, profesori de gramatică, ingineri (cît mai mulți ingineri), ziariști, deputați, senatori, miniștri, consilieri de la Președinție, militari, secretare, șoferi, reprezentanți ai sindicatelor, patronatului, societății civile, ai consiliilor elevilor, muncitori, țărani, intelectuali, femei, bărbați, bătrîni, copii, români, maghiari, germani, țigani și Ion Budai Deleanu în mod deosebit.

Daniel J. Elazar

Marele proiect de comunitate federală al lui Althusius

Drumul către democrația modernă a început cu Reforma protestantă în secolul al 16-lea, mai ales printre acei exponenți ai protestantismului reformat care au dezvoltat o teorie teologică și politică ce a readus lumea occidentală pe calea autoguvernării populare, subliniind libertatea și egalitatea[1]. Deși întemeietorii și purtătorii de cuvînt originali ai protestantismului reformat au scris multe lucrări politice, scrierile lor au fost mai ales teologice, ori cu caracter polemic. Numai la sfîrșitul primului secol al Reformei a apărut din tradiția reformată un filosof politic care să construiască o filosofie politică sistematică în afara experienței reformate, sintetizînd experiența politică a Sfîntului Imperiu Roman și ideile politice ale teologiei contractuale a protestantismului reformat. Acest om, Johannes Althusius, și-a prezentat filosofia politică într-o operă clasică, *Politica Methodice Digesta*, publicată întîia dată în 1603, reeditată amplificată în 1610 și revăzută într-o formă finală în 1614.

Politica lui Althusius a fost prima carte care a prezentat o teorie cuprinzătoare a republicanismului federal înrădăcinat într-o perspectivă contractuală a societății umane derivată din – dar nu dependentă de – un sistem teologic. Ea prezenta o teorie a construcției politice bazată pe stat ca o asociere politică mixtă stabilită de cetățeni prin intermediul asocierilor sale primare pe baza consensului mai curînd, decît ca un stat reificat impus de un conducător sau de o elită.

Primul mare proiect federalist, cum însuși Althusius a fost atent să îl facă cunoscut, a fost cel din Biblie, mai exact Scripturile Evreiești sau Vechiul Testament. Pentru el, a fost și cel mai bun – politica ideală bazate pe principii corecte. Gîndirea biblică este federală (de la latinescul foedus, contract) de la un capăt la altul – de la contractul lui Dumnezeu cu Noe, care a stabilit echivalentul biblic a ceea ce mai tîrziu filosofii au numit legea naturală (Geneza, cap. 9), la reafirmarea de către evrei a contractului de pe Sinai sub conducerea lui Ezra și Neemia, adică adoptarea Torei drept constituție a

https://biblioteca-digitala.ro

celei de-a doua comunități statale. Principiul federalității este central în viziunea lumii biblice (Cartea lui Ezra, cap. 10; Cartea lui Neemia, cap 8.), baza tuturor relațiilor, mecanismul definirii și alocării autorității, și temeiul educației politice biblice.

Marele proiect biblic al umanității este federal în trei feluri. Întîi, este bazat pe o rețea de contracte începînd cu cele dintre Dumnezeu și oameni, care țese urzeala relațiilor umane, în special politice, într-o manieră federală – printr-un pact, asociere și consimțămînt. În secolul al 16-lea, această viziune asupra lumii a fost recreată de aripa reformată a protestantismului ca o teologie federală din care Althusius, hughenoții, contractualiștii scoțieni și puritanii englezi și americani au dezvoltat teorii politice și principii ale proiectului constituțional.

În al doilea rînd, comunitatea statală biblică clasică a fost o federație de triburi pe deplin articulată și reafirmată prin contract, spre a funcționa printr-o constituție și niște legi comune. Toate și oricare dintre schimbările constituționale din cadrul statului israelit au fost introduse prin contract. Chiar și după introducerea monarhiei, elementul federal a fost menținut pînă cînd multe dintre structurile tribale au fost distruse de forțele externe. Viziunea biblică a unei comunități statale restaurate în era mesianică are în vedere reconstituirea federației tribale. Cei mai mulți dintre puritanii americani și mulți americani din era revoluționară, printre alții, au fost inspirați de comunitatea politică biblică în instaurarea aranjamentelor federale.

În al treilea rînd, viziunea biblică a „sfîrșitului zilelor" – era mesianică – întrezărește nu numai o restaurare a sistemului tribal din Israel, ci chiar ceea ce apare ca fiind, printre toate intențiile și țelurile, o confederație globală sau o ligă a națiunilor, fiecare păstrîndu-și propria integritate și acceptînd un contract divin comun și o ordine constituțională. Această ordine va stabili relațiile contractuale potrivite pentru întreaga lume. Marile proiecte ale lui Immanuel Kant și Martin Buber au depins din greu de această viziune.

Sub anumite aspecte, toate marile proiecte federaliste care au urmat pînă la cel al lui Pierre-Joseph Proudhon, la mijlocul secolului al 19-lea, sînt derivate sau întrucîtva înrudite cu aceste precedente biblice. Lucrul este adevărat chiar dacă au existat distincții între marile proiecte evreiești și creștine, catolice și protestante, religioase și seculare din cadrul tradiției biblice. Marele proiect al lui Althusius este o propunere comprehensivă de dezvoltare a statului ideal care să funcționeze în armonie cu principalele forțe ale universului. El este conceput să ofere o bază pentru organizarea tuturor aspectelor statului și a ordinii lui sociale, bazate pe legea din Scriptură și pe învățămintele acesteia. Mai mult chiar, este federal într-un mod cuprinzător, ceea ce vrea să spună că fiecare aspect al statului trebuie întemeiat pe principii și adaptări federale, în maniera rețelei contractuale biblice. De asemenea, el încearcă să fie realist; este întemeiat pe o înțelegere realistă a naturii umane, a limitelor și posibilităților ei în ceea ce urma să devină cunoscut în secolul al 17-lea drept „noua știință a politicii"[2].

Marele proiect al lui Althusius s-a dezvoltat dintr-o serie de segmente constructive sau celule de autoguvernare, de la cele mai mici, mai intime conexiuni, la comunitatea universală, fiecare dintre ele fiind organizată intern și legată de celelalte printr-o formă de relație consensuală. Fiecare este orientată spre un grad mai înalt de armonie umană care să fie atins integral în timp. Fiecare mare proiect combină într-un

https://biblioteca-digitala.ro

fel dimensiunea politică şi cea mîntuitoare în căutarea bunei comunităţi, dacă nu chiar a celei sfinte. Un mare proiect federalist este unul în care universul este conceput în termeni federalişti, iar statul cuprinzător este construit în raport cu acesta.

Althusius trebuie considerat o figură localizată la intersecţia tendinţelor majore ale culturii occidentale în tranziţia de la timpurile medievale la cele moderne. Unul dintre marii autori de proiecte creştine protestante, el a încălecat Reforma şi începutul epocii moderne. În consecinţă, el a făcut efortul de a sintetiza şi secularizа întrucîtva gîndirea reformată protestantă cu privire la statul ideal şi de a o împinge în direcţii practice, concrete.

În bătălia pentru construcţia statală europeană din secolul al 17-lea, viziunea althusiană, care chema la edificare de state şi principii federale – ca asociaţii politice mixte – a pierdut în favoarea viziunii lui Jean Bodin şi a stataliştilor care chemau la alcătuirea statelor centralizate reificate, în care toate puterile erau întrupate într-un rege legitimat prin ordine divină la vîrful piramidei puterii sau într-un centru suveran. Dacă gîndirea althusiană şi-a avut exponenţi pînă în ultima parte a secolului, după aceasta ea a dispărut din curentul principal al filosofiei politice. Le-a rămas americanilor să inventeze federalismul modern pe baza individualismului şi astfel să reintroducă ideea statului ca asociaţie politică mai curînd decît o entitate reificată, un artefact despre care se crede că ar avea o experienţă independentă de poporul care îl constituie.

În secolul al 19-lea, o parte a gînditorilor germani ce doreau unificarea Germaniei pe principii federale, recapitulaţi de Otto von Gierke, l-au redescoperit pe Althusius. Dar, totuşi, şi acolo dinamica Germaniei înspre statalitatea reificată (statehood) şi, pînă la urmă, înspre totalitarism, a lăsat ideile althusiene pe dinafară. Ele au rămas periferice pînă şi în raport cu cercetătorii federalismului modern, căci acesta a fost atît de puternic conectat cu principiul individualismului, că nu exista vreun interes de a lua în considerare efortul althusian de a trata problemele familiei, ocupaţiei şi comunităţii împreună cu drepturile individuale în stabilirea ordinii politice. Doar recent, văzînd consecinţele individualismului nelimitat, deopotrivă filosofic şi practic, au început politologii să exploreze problemele libertăţii în relaţie cu grupurile primordiale – în special familiile şi comunităţile etnice. Aici s-a descoperit că Althusius a avut mult de oferit societăţii contemporane.

Martin Buber a fost poate primul care a sugerat cum ar putea ideile althusiene să servească oamenii secolului al 20-lea. În lucrarea sa *Paths in Utopia* (Drumuri spre Utopia), el şi-a întemeiat parţial lucrările politice pe Althusius. Carl Friedrich, marele exponent academic al liberalismului german, a reînviat interesul academic pentru Althusius, publicîndu-i *Politica* în versiunea ei latină, cu o introducere amplă. Recent, mai mulţi savanţi, ca Frederick S. Carney, Patrick Riley şi Thomas Hueglin, au explorat ideile lui Althusius. În Germania lui natală a existat un interes reînnoit pentru ideile althusiene ca fundament pentru democraţia federală germană. În ceea ce a fost odată Iugoslavia, influenţa althusiană a reprezentat o puternică contrapondere la comunism, ca bază pentru introducerea măsurării libertăţii republicane.

Există o oarecare dispută printre savanţi cu privire la relaţia dintre Althusius şi federalism. Otto von Gierke, primul savant care a încercat să-i restituie lui Althusius locul meritat în istoria gîndirii politice, a văzut în el esenţialmente un medieval în

https://biblioteca-digitala.ro

căutarea reconstruirii corporatismului medieval pentru vremuri postmedievale şi aflate în schimbare. Pe de altă parte, Carl Friedrich, prima figură importantă în renaşterea althusiană din secolul al 20-lea, l-a văzut pe Althusius ca fiind plasat undeva între medieval şi modernitate, un precursor al federalismului modern.

Ca cercetător al federalismului sub toate formele sale, şi ca federalist, acest autor ar sugera că e necesar ca Althusius să fie privit nu doar într-o perspectivă istorică, în calitate de figură a tranziţiei de la corporatismul medieval la federalismul modern, ci ca o sursă de idei şi modele pentru federalismul postmodern. Federalismul premodern, dinaintea secolului al 17-lea, a avut un temei tribal sau corporatist puternic, unul în care indivizii au fost inevitabil definiţi ca membri ai grupurilor permanente, multigeneraţionale, şi ale căror drepturi şi obligaţii au derivat în întregime sau în principal din apartenenţa de grup. Federalismul modern a explodat din acest model pentru a propune state construite strict sau în principal pe baza indivizilor şi a drepturilor lor, lăsînd puţin sau nici un pic de spaţiu pentru recunoaşterea sau legitimarea grupurilor intergeneraţionale.

Un federalism postmodern trebuie să ia în calcul unul dintre principiile de bază ale politicii postmoderne, anume acela că indivizii trebuie să fie securizaţi în drepturile lor individuale, dar şi grupurile trebuie recunoscute ca reale, legitime şi necesitînd un statut apropriat. Althusius este primul şi unul dintre puţinii filosofi politici care a încercat să facă această sinteză. Inutil să o mai spun, gîndirea lui tardiv medievală nu poate fi în întregime transpusă în epoca postmodernă din ultima parte a secolului al 20-lea. Totuşi, în parte fiindcă a scris într-o perioadă de epocală tranziţie de la evul mediu tardiv la epoca modernă, mult din sistemul, ideile şi chiar terminologia lui pot fi adaptate sau cel puţin pot forma baza pentru un federalism postmodern. Prezentul eseu nu pretinde că este în stare să opereze această adaptare ori sinteză. Cel mult el sugerează cîteva linii de gîndire şi investigaţie care ne pot conduce în direcţia aceasta. Ele pot fi rezumate după cum urmează:

1. Temeiurile filosofiei politice a lui Althusius sînt amplu şi profund contractuale. Pactum (contractul) este doar baza organizării politice legitime. Mai mult decît atît, Althusius dezvoltă o bază contractual-federală pentru ideile sale, care este cuprinzătoare. Nu numai că asocierea universală este construită ca o federaţie de comunităţi, dar însăşi politica ca atare e amplu şi profund federală, întemeiată cum este pe unire şi comunicare (în sensul împărtăşirii), aşa cum sînt ele exprimate de ideea că membrii săi sînt simbionţi.

Accentul dual pus de Althusius pe federalism ca relaţie şi pe împărtăşire [a aceloraşi valori] ca bază a relaţiilor federale a rezultat că este o axiomă fundamentală a federalismului. Deşi pot fi forme diferite de relaţii federale, iar idealul împărtăşirii poate fi realizat în forme diferite, federalismul rămîne esenţialmente o relaţie, iar împărtăşirea este principiul ei călăuzitor. Astfel, statul este o asociaţie simbiotică constituită de simbionţi prin comunicare.

Accentul pus de Althusius pe existenţa, deopotrivă, a asociaţiilor naturale şi civile în sfera privată reflectă interesul lui special privitor la ceea ce am numi dreptul natural la asociere. Familia este o asociaţie naturală bazată pe două relaţii: conjugală şi de înrudire. De vreme ce familia nucleară este o relaţie conjugală, ea este contractuală.

https://biblioteca-digitala.ro

În mod natural, *collegium* sau asociația civilă este contractuală în ambele ei forme, seculară și ecleziastică.

Asociațiile mixte și publice sînt, deopotrivă, contractuale în raport cu orașul(stat) văzut ca o republică contractuală formată dintr-o uniune de *collegia*, cu provincia – o uniune contractuală de așezări – și comunitatea statală, o uniune contractuală de provincii (aceasta este așa chiar dacă Althusius vorbește despre drepturile provinciei ca sprijin al comunității statale și nu ca simplă uniune de orașe). Contractele sînt pentru Althusius căile prin care simbionții pot iniția și menține asociațiile. Ele sînt deopotrivă produsul necesității și al voinței.

2. Althusius se ocupă cu problema suveranității, care, ulterior, a devenit problema juridică critică a federalismului modern, și el o vede aparținînd poporului ca întreg. Pe de o parte, aceasta face dintr-un stat bun o *res publica*, întruchipează deci bunul comun. Pe de altă parte, aceasta face posibilă și existența unei *consociatio consociatiorum*, a unei *universitas* compuse din *collegia*, de vreme ce poporul poate delega exercitarea puterii suverane către corpuri diferite după cum îi place (în conformitate cu voința lui suverană).

Problema suveranității indivizibile ridicată de Jean Bodin a devenit stînca de care s-a spulberat confederația premodernă. Sistemul statal modern s-a bazat pe principiul suveranității indivizibile care, într-o eră a statelor tot mai monolitice și mai energice, a devenit un *sine qua non* al existenței politice. Așa încît, lumea medievală a statelor bazate pe o suveranitate împărtășită a trebuit să bată în retragere. Abia odată cu inventarea federalismului modern de către părinții întemeietori americani a fost găsită o soluție practică la această problemă, permițînd dezvoltarea federației moderne ca formă de guvernare. Althusius a oferit baza teoretică pentru rezolvarea problemei suveranității cu circa 175 de ani mai înainte (fără îndoială necunoscută lor) și i-a conferit necesara înrădăcinare filosofică.

Învierea interesului pentru Althusius în vremurile noastre a însoțit învierea posibilităților de confederare. Uniunea Europeană este exemplul călăuzitor de confederație postmodernă; există și altele trei sau patru. Deși Althusius însuși nu dezvoltă o teorie a confederării ca atare, modul său particular de a gîndi federalismul, în care vede asocierea universală ca fiind constituită de comunități organice cuprinzătoare, are în mod clar ceva de pus la contribuție pentru o teorie postmodernă emergentă a confederării[3].

Althusius înțelege mai departe suveranitatea politică drept putere constituentă. Aceasta este, deopotrivă, o definiție mai restrînsă și mai republicană a suveranității, caracterul plenar al acesteia fiind folosit ca putere menită să constituie guvernarea – o putere care emană din corpul organic al comunității politice, i.e. poporul. Mai mult, odată ce poporul acționează, suveranitatea sa este localizată în *jus regni*, dreptul sau legea fundamentală a teritoriului, adică constituția.

Acest concept althusian are importante implicații pentru dreptul internațional contemporan, care se confruntă cu problema de a ști cum să tempereze efectele principiului suveranității absolute și indivizibile moștenit din jurisprudența modernă într-o lume din ce în ce mai independentă. Chiar și acolo unde principiul nu a fost pus în discuție, exercițiul practic al suveranității absolute nu mai este posibil. Mai mult,

https://biblioteca-digitala.ro

există un număr în creştere de situaţii în care principiul nu poate fi aplicat ca odinioară. Una dintre căile de rezolvare în asemenea cazuri a fost să se investească suveranitatea în documentul constituţional însuşi, în ceea ce Althusius ar numi *jus regni*. Investirea suveranităţii într-un document constituţional este în întregime consonant cu un federalism contractual.

3. Althusius serveşte ca punte între fundamentele biblice ale civilizaţiei occidentale şi ideile şi instituţiile politice moderne. El traduce tradiţia politică biblică în forme moderne folositoare. Din acest punct de vedere, el trebuie opus lui Benedict Spinoza care, cîţiva ani mai tîrziu, în opera sa, *Tractatus Theologico-Politicus* (Tratatul de teologie politică), a pledat pentru o nouă ştiinţă politică modernă, demonstrînd că tradiţia politică biblică aplicată numai la vechiul Israel a încetat să mai fie relevantă cînd evreii şi-au pierdut statul (dacă şi numai pînă cînd statul evreu a fost restaurat). Althusius se confruntă cu aceleaşi probleme ale politicii moderne fără a se debarasa ori a nega fundamentele biblice. Parţial, aceasta l-a făcut mai puţin util pe durata epocii moderne, atunci cînd accentele sale calviniste asupra necesarei legături dintre religie, stat şi societate au mers contra curentului dezvoltării statului secular modern.

Versiunea althusiană a modelului calvinist de stat omogen din punct de vedere religios nu pare posibil să fie reînviat în epoca modernă. Pe de altă parte, sîntem pe cale de a reînvia o veche înţelegere a faptului că nici o societate civilă nu poate exista fără nişte fundamente în norme transcendente, care să-i oblige şi să-i unească pe cetăţeni, stabilind bazele necesare pentru încredere şi comunicare. [...]

A-l citi pe Althusius înseamnă să descoperi ce importante sînt ideile lui pentru vremurile noastre. Eclipsate timp de trei secole de convingerile majore ale epocii moderne cu privire la statul–naţiune omogen, construit în jurul cetăţenilor individuali, stînd goale – sub raport politic – în faţa maşinăriei de stat, ideile althusiene par mult mai prezente în epoca postmodernă, cu reţelele ei politice mult mai moderne, cu recunoaşterea reînnoită a grupurilor primordiale şi a asociaţiilor politice ca părţi şi parcele ale vieţii politice contemporane, şi lupta ei federalistă pentru, deopotrivă, universalism şi particularism, ecumenism şi comunitate.

Note:

1. Vezi, de exemplu, Robert Henry Murray, *The Political Consequences of the Reformation: Studies in Sixteenth-Century Political Thought* (New York: Russell and Russell, 1960) şi Michael Walzer, *The Revolution of the Saints: A Study in the Origins of Radical Politics* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1982).

2. Vezi Daniel J. Elazar, ed., *Federalism as Grand Design: Political Philosophers and the Federal Principle* (Lanham, Maryland: University Press of America and Center for the Study of Federalism, 1987).

3. Vezi idem, „Europe and the Federal Experience", in *Federalism and the Way to Peace* (Kingston, Ontario, Canada: Institute of Intergovernmental Relations, Queens University, 1994).

Traducerea: Ovidiu Pecican

https://biblioteca-digitala.ro

Modelul elveţian

Scriitorul Petru Dumitriu a propus, ardelenilor, spre reflecţie, modelul elveţian în luna martie a anului 1990, într-un articol în care îşi manifesta solidaritatea faţă de scriitorul Sütő András, grav rănit în cursul evenimentelor din Tîrgu Mureş. În acest articol, apărut în numărul din 30 martie 1990 al cotidianului Le Monde, *Petru Dumitriu spune următoarele despre „problema transilvană": „A existat un moment – în anii cincizeci – cînd regimul comunist din România a înfiinţat două universităţi maghiare în Transilvania şi a acordat oarecare autonomie maghiarilor. Dictatura lui Ceauşescu a eliminat însă orice formă de toleranţă faţă de maghiari. (...) Soluţia nu poate fi decît una de mentalitate, de natură morală, psihologică, culturală. (...) În şcoli, copiii trebuie familiarizaţi cu valorile spirituale ale celuilalt. Dar de ceea ce au în primul rînd nevoie maghiarii din Transilvania şi din Banat este crearea autonomiilor locale de tip cantonal – să o spunem pe şleau: de tip elveţian.. (...) Oare Transilvania ce ţară îşi va lua drept model? Elveţia sau Libanul?"*

În 1993, cînd au început să apară traducerile operelor sale publicate în emigraţie, precum şi ediţia a 3-a a Cronicii de familie, *cu o postfaţă semnată de Nicolae Manolescu – operă care îi fixează locul în cadrul literaturii române –, George Pruteanu l-a vizitat pe autor în locuinţa lui din Metz şi a purtat o discuţie mai lungă cu acesta, publicată în 1995, la Editura Albatros, sub titlul* Pactul cu diavolul. Şase zile cu Petru Dumitriu. *Aducem un omagiu memoriei ilustrului scriitor român prin republicarea capitolului în care propune federalizarea României.* (M.G.)

„Eu propun federalizarea României"

Interviu cu scriitorul Petru Dumitriu

– Domnule Petru Dumitriu, am auzit o teză a dv. privind „federalizarea" României (teză care v-a atras şi o anume răceală din partea unei importante redacţii literare bucureştene). În ce constă această idee?

E simplu. Eu propun să se facă un parlament la Iaşi, unul la Cluj, unul la Craiova, unul la Timişoara şi unul (al Munteniei) la Bucureşti sau Tîrgovişte, plus cel naţional la Bucureşti. Ăsta e sistemul american, sistemul elveţian, sistemul german. Şi eu văd că America e ţara conducătoare a omenirii azi!

– Adică să facem „landuri"...?

– Sau cantoane, ca-n Elveţia. Dar de ce „landuri"? „Ţări": Ţara Ardealului, Ţara Moldovei...

– Riscante opinii.

– De ce riscante? Ce, o să se rupă-n bucăţi? Ce, sînt tîmpiţi?

https://biblioteca-digitala.ro

– *E genul de idee care provoacă scandal în România.*

– Ştiu, îmi pare rău, eu sînt un om îndrăzneţ în gîndire.

– *Dar răspundeţi-mi la cîteva obiecţii. Unu: asta nu va pulveriza viaţa politică?*

– Nu, dar ce, în Germania e pulverizată?

– *Şi n-ar amplifica enorm birocratismul politic şi aparatul parazitar (al atîtor noi instituţii)?*

– Da, şi ce? Nu e mare lucru. Elveţia e mică, e cît Banatul.

– *Noi avem acum cîteva sute de parlamentari, dar cîţi sînt cu adevărat oameni cu gîndire politică?! Şi dacă vom avea mii...?!*

– Gospodari există, nu trebuie să fie genii politice. De ce Elveţia e cea mai fericită ţară din Europa?

– *Că n-are „istorie"... Să revenim la „landurile" mioritice. Cum le delimitaţi?*

– Istoria le-a delimitat.

– *Dv. aţi enumerat cinci. Dar de ce să nu aibă parlament şi Ţara Bîrsei, şi Ţara Oaşului, şi Maramureşul şi Bucovina...?*

– Locul Bucovinei e în Moldova. Ea a fost ruptă de austrieci, dar ţine de Moldova.

– *Să sperăm că asta o va consola că rămîne fără parlament. Dar Maramureşul?*

– În Ardeal.

– *Şi Basarabia?*

– În Moldova. Şi nici nu-i spune Basarabia, asta e o invenţie a ruşilor.

– *Cum invenţie, neamul Basarabilor noştri e invenţie?*

– Numele corect e Moldova. Basarabia i-au spus ruşii, ca s-o diferenţieze.

– *Ba tocmai, că ruşii-i spun Moldova, ca să persiste confuzie. Dar să trecem. Altă obiecţie: care ar fi* folosul *acestei puzderii de parlamente?*

– N-ar fi o puzderie, doar 5 sau 6: Ţara Românească, Oltenia, Banatul, Ardealul, Moldova.

– *Şi Dobrogea?*

– Face parte din Ţara Românească, de la Mircea cel Bătrîn.

– *Şi folosul?*

– O activare, o intensificare a gospodăririi ţării. Construcţii, şosele, amenajări în oraşe: spitale, creşe etc. De ce de la Bucureşti? De la Bucureşti, doar ce-i priveşte pe toţi cei 23 de milioane, cum e Washingtonul pentru cei 250 de milioane de americani...

– *Şi cum se vor numi aceste... „ţări": provincii, principate?*

– De ce nu?

– *Păi „nu", fiindcă n-au principe.*

– Principele e preşedintele acelui principat.

– *Sună cam... Dar nu ne-am întoarce cu 150 de ani înapoi? Nu ne-am bătut atîta pentru unire? Italia, de-o altă pildă, nu s-a bătut şi ea secole-n şir pentru unificare?*

– Şi uite că vrea să se rupă.

– *Ceea ce nu-nseamnă că e bine.*

– Sigur că nu e bine, fiindcă ar trebui să fie *federală*. Provinciile nu trebuie unificate cu tăvălugul.

– *Nici nu e cazul la noi. Provinciile româneşti nu sînt unificate cu tăvălugul.*

https://biblioteca-digitala.ro

– Perfect, de acord, ele sînt în armonie.

– *Şi atunci, de ce să le dez-unim?*

– Dar nu e dez-unire! E *organizare*! E structurare! Ce, S.U.A., nu-s un stat unitar? Sau Germania?

– *Vin din istorii atît de diferite de-a noastră!*

– Istoria noastră ne pune federalismul în palmă! *Principatele Unite* – asta sîntem noi în fond. Ce, vouă, românilor, vă place uniformitatea, omogenizarea?

– *Ei, nu trebuie să vă simţiţi singur contra „noastră"...*

– Eu vreau diversitatea României, structurarea ei. Vreau ca prefectul să nu capete ordin de la Bucureşti.

– *Asta vrea şi prefectul şi populaţia.*

– Păi despre asta e vorba. Nu-i lasă iniţiativa! Totul vine de la centru. Centrul nu ştie ce-mi trebuie mie aici, la Urlaţi. Supracontrolul centralizat paralizează. Francezii de-aia sînt în coada nemţilor, că nu sînt federalişti! Şi-şi bat joc de elveţieni, ha! Or, dă-mi voie, cine-şi bate joc de elveţieni e un tîmpit, elveţienii sînt fruntea Europei, cei mai chibzuiţi. *E bine?* Şi cei mai bogaţi. Toate ţările Europei ar trebui să-i imite. Şi românii în primul rînd.

– *Şi noţiunea de* stat unitar, *ce conţinut ar mai avea?*

– Acelaşi ca pentru Germania federală, S.U.A. şi Elveţia. Şi ce bine le merge! Ce podoabe de ţări! Aşa vreau şi România.

– *Dar uitaţi-vă la Uniunea Sovietică, ce tare era conglomeratul acela, forţat cum era!*

– Era o monstruozitate şi acum e acelaşi lucru. Ruşii sînt un popor ciudat.

– *Uitaţi-vă la Iugoslavia.*

– Era mai bună federaţia iugoslavă. E o crimă că au distrus-o.

– *Şi atunci, noi abia să punem „graniţe" interioare?*

– Ce „graniţe"?! Cîtă graniţă e acum între Dolj şi Gorj, atît! Crezi că între cantonul Berna şi cantonul Zürich e graniţă? Iar ungurii din România să aibă administraţia lor în judeţele unde-s majoritari.

– *Dar nu ca nişte „Vaticanuri", state-n stat, nu?*

– Nu, judeţe, nu mai mult, cu ambele limbi obligatorii oficial.

– *Cum vi se pare dorinţa unor maghiari din România de a avea universităţi în limba maghiară?*

– Inadmisibilă. Eşti român, trebuie să ştii limba ţării. Maică-mea era unguroaică, şi încă ce unguroaică, dar mi-a spus: Taică-tu e român, eşti român. Şi nu ştiu nici 20 de cuvinte ungureşti. Nu ştiu dacă în S.U.A. există universităţi în spaniolă...

– *Sau în chineză... Bun, am înţeles. Să închid cu o mică întrebare: dv. unde locuiţi de fapt, în Germania sau în Franţa?*

– În amîndouă.

– *Dar ACASA dv., în care din ele e?*

– În nici una. ACASA mea e în Baziaş. Sau la Bucureşti. Deşi nu mai ştiu ce e acolo. Şi ce aud...

– *Sînteţi pentru revenirea „imediată" a Basarabiei la România?*

https://biblioteca-digitala.ro

– Nu. O să te miri: nu. Şi cred că nici basarabenii nu sînt. Ştii de ce? Pentru că lipseşte prosperitatea. Unirea, reîntregirea se face în prosperitate. Atunci, da. Acum ar fi, mă tem, o cădere în gol.

*

– Vreau neapărat să-ţi citesc un pasaj din *Souvenirs* ale lui Alexis de Tocqueville. E cel mai mare gînditor politic al Franţei şi, poate, al secolului al 19-lea. Ascultă-l cît e de clarvăzător: „Cînd mi se spune că la noi, în Franţa, nimic nu scapă de revoluţii, eu spun că nu e adevărat şi că există un lucru neatins de nici o revoluţie: *centralizarea*. O singură instituţie nu poate fi cu nici un chip distrusă: *centralizarea*. Cum o să piară ea?! Opoziţia o îndrăgeşte, guvernele o adoră. Chiar dacă, din cînd în cînd, le aduce dezastre neaşteptate şi cumplite, nici nu se gîndesc s-o dispreţuiască. Plăcerea pe care *centralizarea* le-o provoacă, aceea de a se amesteca în toate celea şi de a dispune de oricine, îi face să suporte orice pericol". Ni se potriveşte şi nouă, românilor!

Bakk Miklós

„La hotarul dintre două lumi..."

Nu au mai fost alegeri libere în Ungaria care să îi fi pus pe alegători în faţa unor alternative atît de clar diferite şi care să fi pus atît de dramatic problema apartenenţei lor. Şi nu au mai fost alegeri libere în Ungaria care să fi afectat în aşa măsură – şi în identitatea ei – maghiarimea din Transilvania.

Interpretarea politică şi culturală a alegerilor din Ungaria din anul 2002, cea de-a patra alegere de după schimbarea regimului, se află doar la începuturi. Este însă cert faptul că după aceste alegeri nu doar harta politică internă, ba mai mult, sistemul politic din Ungaria se va transforma, ci – ca o consecinţă a acestora – şi sistemul de relaţii dintre Ungaria, Transilvania şi România.

Interpretări ale rezultatelor

Analizele – încă, inevitabil, destul de superficiale – avînd ca obiect rezultatele şi consecinţele alegerilor pornesc de la ideea transformării sistemului de partide din Ungaria într-unul bipolar, sfîrşind fie într-o critică a democraţiei „de tip lider" iniţiată de Fidesz-MPP, fie într- un diagnostic al inconsistenţei îmburghezirii societăţii maghiare.

Analizele care presupun formarea „democraţiei de lider" pornesc, de obicei, de la ideea că un politician excepţional de talentat şi carismatic, Orbán Viktor, a reuşit să închege unitatea dreptei politice din Ungaria – unitate care, din motive istorice, pînă acum nu a existat –, dar acest lucru l-a „condamnat" pe fostul prim-ministru la un rol de lider care dăunează democraţiei ungare. Politica permanentei mobilizări sociale (modul de manifestare a „democraţiei de lider") – scrie, de exemplu, Bozóki András[1]

https://biblioteca-digitala.ro

– „a redesenat harta politică" a Ungariei „la fel cum a făcut-o președintele Juan Domingo Perón în Argentina anilor patruzeci-cincizeci", unde, timp de mai multe decenii după aceasta, nu au mai concurat partide politice, ci un bloc peronist cu unul anti-peronist, iar alegerea unuia dintre acestea nu era doar o alegere politică, ci, înainte de toate, o alegere de identitate. Și – adaugă Bozóki – același fenomen poate fi observat în Italia de astăzi, unde „partidocrația" din trecut a dispărut, singura linie de front din viața politică fiind cea dintre tabăra adepților lui Berlusconi și cea a adversarilor lui[2]. Cererea pentru „democrația de lider", pentru politica populistă și personalizarea puterii – scriu alți critici – a fost creată de noul capitalism, format în cei peste zece ani ai perioadei de tranziție, care a favorizat valorile „individuale" ca învîrteala și „însușirea" în detrimentul valorilor solidarității sociale în societatea ungară.

În legătură cu aceasta, dar avînd mult mai pronunțat în vedere tendințele particulare de dezvoltare a societății, sînt formulate acele interpretări care definesc această divizare a societății, manifestată atît de dramatic între tururile din 7, respectiv 21 aprilie, ale alegerilor, drept consecință, pe scară istorică, a unui contract social specific. Este contractul care a stat la baza regimului Kádár: un contract care a forțat depolitizarea societății, oferind, în schimb, o mai mare libertate (și din punct de vedere economic) sferei private. Această învoială, deci, a redirecționat dorința de libertate a oamenilor spre domeniul vieții private, reușind astfel să determine majoritatea covîrșitoare a maghiarilor să renunțe la viața publică (pe care să o înlocuiască, eventual, cu un simulacru de viață publică) și, în consecință, să renunțe la cadrul formării unor viziuni comunitare. Reformele liberale, circumstanțele privatizării din primii zece ani de tranziție, tipurile de carieră bazate pe orientarea rapidă au fost compatibile cu elementele mentale ale acestui contract social. Însă stabilizarea tendinței dezvoltării economice a creat bazele încrederii și nevoia unor perspective comunitare. Înțelegerea acestui fapt s-a alăturat planului ambițios al Fidesz-MPP de unificare și modernizare a dreptei politice.

Pilarizare ungară

„Ne aflăm la hotarul dintre două lumi", a spus Orbán Viktor în discursul din Piața Kossuth din 13 aprilie, în fața a sute de mii de oameni. Declararea antagonismului dintre Ungaria „burgheză" („civică") și cea „socialistă" a fost în primul rînd un act ideologic și astfel nu motivează în sine acea spirală a intimidării reciproce care a putut fi observată fără doar și poate între cele două tururi ale alegerilor (7-21 aprilie) în Ungaria.

Desigur, dușmani politici pot fi construiți. Murray Edelman a analizat destul de amănunțit procesul prin care adversarii se transformă în dușmani. Cele două stări pot fi diferențiate prin faptul că într-una elementul central, esențial al conflictului, este natura interioară a părților, iar în cealaltă, tacticile aplicate de acestea. Cît timp aspectul principal este elaborarea strategiei cîștigătoare și aplicarea acesteia, cealaltă parte este doar adversar, oricît de mică sau mare este miza. Însă, dacă oponentul este mai degrabă dușman decît adversar, atunci atenția se îndreaptă nu spre proces, ci spre natura, spre identitatea celuilalt[3]. Dușmanul este caracterizat de la bun început prin anumite trăsături care nu depind de acțiunile lui – dușmanul este judecat independent de acțiunile sale, pe baza elementelor de identitate reale sau presupuse ale acestuia.

https://biblioteca-digitala.ro

Însă poate avea loc şi procesul invers: în cazul în care adversarul intră în contextul competitiv afişînd o identitate marcantă cu trăsături de caracter impunătoare, el poate să se transforme cu uşurinţă în duşman. Un astfel de proces de transformare în duşmani s-a petrecut în Ungaria între cele două tururi ale alegerilor.

În cîmpul de forţe al partidelor politice din Ungaria, semnele de identitate marcante au ajuns în prim-plan atunci cînd dreapta a început să-şi tematizeze programul, să se autodefinească în opoziţie faţă de consecinţele de socializare ale „învoielii kadariene". Însă identitatea nouă, unitară, a dreptei i-a transformat în duşmani pe adversarii politici de pînă atunci. *Punctum saltens* în acest proces a fost, fără îndoială, clarificarea faptului că dreapta modernizată a lui Orbán oferă o viziune de viitor unei părţi din societatea ungară, o viziune despre „cine sîntem noi, maghiarii" acum, la porţile Uniunii Europene. Însă declararea aspiraţiei la o viziune comunitară, formularea politică a acesteia era, evident, în contradicţie cu moştenirea de socializare „trăieşte şi lasă să trăiască" a regimului Kádár, care proclama prioritatea drumului în viaţă a individului într-o societate în schimbare, imprevizibilă.

Acest antagonism are numeroase alte consecinţe ideologice şi de concepţie (de exemplu, faptul că ceea ce pentru dreapta reprezintă imaginea viitorului, este văzută de criticii cu orientare de stînga doar ca „imagine a trecutului"), dar ceea ce este într-adevăr important: deja se conturează clar două subculturi politice. Cu aceasta, însă, se deschide o nouă pistă de dezvoltare în faţa societăţii din Ungaria: calea *formării unor piloni în societatea ungară.*

Aceasta nu ar fi o direcţie de dezvoltare fără precedent: în ţările europene cu o cultură politică puternic fragmentată, cum ar fi Olanda, Belgia sau Austria, aşa-numitele *„societăţi pilarizate"* (din engl. *pilarization – n.red.*) s-au format deja de la sfîrşitul secolului 19 şi începutul secolului 20. Acestea nu erau caracterizate numai prin grupurile culturale clar delimitate pe baza segmentării politice, dar şi prin faptul că elementele „soft" (atitudini, ideologii, concepţii despre lume) ale subculturii (identităţii de grup) politice sînt completate şi susţinute de grupul respectiv printr-o organizare „hard" (instituţională). Literatura de specialitate a denumit prin metafora „pilon" acea subcultură care a devenit complet instituţionalizată şi prin structura organizaţională coordonată ierarhic a permis ca membrii acesteia să-şi desfăşoare activitatea în cadrul instituţiilor proprii în toate domeniile vieţii, ba mai mult: în acest scop a reuşit să obţină recunoaşterea sa de către stat ca entitate independentă în formarea societăţii[4].

Procesul de formare a *pilonilor* a început în general în acele state în care catolicismul a reuşit să obţină reprezentare politică. Formarea structurii instituţionale catolice, al cărei vîrf politic a apărut sub forma unui partid catolic, a avut un asemenea efect catalizator încît chiar şi taberele ideologice care erau împotriva formării pilonilor (liberalii şi socialiştii) s-au trezit că formează cîte o coloană separată. Astfel, în Belgia, înainte de generalizarea dominaţiei conflictelor lingvistice, aproape toate sferele vieţii sociale şi politice erau dominate de trei „familii spirituale": catolicii, liberalii şi socialiştii. În Olanda, formarea „pilonilor" (pilarizarea) a ajuns la deplinătate la începutul secolului 20, cînd problemele dreptului de vot şi ale şcolilor confesionale au creat antagonisme între diversele grupuri ale societăţii. Însă aici s-au format patru coloane: catolicii, protestanţii, socialiştii şi liberalii, care s-au delimitat nu numai în

https://biblioteca-digitala.ro

viața politică, ci în numeroase alte planuri ale vieții. Fiecare pilon deținea propriile școli, partide politice, propria presă, propriile sindicate, uniuni de fermieri, uniuni patronale, bănci de credit agricol, propriile instituții de cercetări sociale, propriile spitale etc.

Este greu de prezis dacă autodefinirea ca subcultură politică a dreptei din Ungaria va demara într-adevăr acest proces „întîrziat" de formare a coloanelor, însă este evident că multe circumstanțe favorizează acest lucru. Înainte de toate, faptul că suprapunerea liniilor de clivaj mai importante (religios – nereligios[5], gîndirea în termeni de „țară", respectiv de „națiune", relația față de regimul Kádár) – ceea ce poate intensifica procesul –, de fapt, a avut loc deja.

Dileme transilvane

Lansarea procesului de „formare a pilonilor" din Ungaria are și un aspect transilvan. Atunci cînd Molnár Gusztáv analizează duelul „națiune-țară" din Budapesta[6], el are în vedere o singură linie de clivaj dintre „pilonii" Ungariei – e drept, cea mai importantă din punctul de vedere al Ardealului. Pe partea „națională" a acestei falii, Budapesta apare ca un centru care percepe programul de reintegrare națională prin legea statutului drept extinderea propriului rol de centru asupra maghiarilor din afara țării. O posibilă consecință a acestui fapt poate fi că acest centru absoarbe și acel capital de sentimente comunitare pe care maghiarii din Transilvania l-ar putea investi în formarea unei comunități teritorial-regionale, prin care – alături de românii din Transilvania – ar putea participa la formarea „patriei-regiune" Transilvania. Pe partea „țării", însă – așa cum a arătat și Molnár Gusztáv – Budapesta apare doar ca un centru care consideră Bucureștiul, Belgradul sau Bratislava drept parteneri primordiali.

Dacă însă privim mai departe și nu luăm în considerare doar această falie, ci și totalitatea moștenirii ideologice și culturale ale celor două familii politice – cea conservatoare și cea socialistă –, atunci avem toate motivele să presupunem că mai devreme sau mai tîrziu vor ajunge la o dispută strategică asupra concepțiilor privind „cei de peste hotare". Se pare că se vor cristaliza două alternative concurente ale politicii ungare privind Bazinul Carpatic: *politica națională*, care urmărește menținerea unității națiunii culturale, respectiv *politica regională*, vizînd regiunea în întregime ca o zonă de civilizație strîns legată de istoria Ungariei. Poate părea logic și faptul că această competiție dintre cele două alternative – principalele două orientări ale politicii de vecinătate a Ungariei – se realizează, de fapt, prin competiția dintre cele două familii politice. Acest lucru ne este sugerat de lupta purtată în jurul legii statutului care a legat în mod clar acest act normativ – ca instrument de politică națională – de spiritualitatea dreptei ungare și faptul că politica regională nu „își are locul" este încă, se pare, doar o situație trecătoare.

Pe termen mediu, trebuie să luăm, totuși, în calcul faptul că familiile politice vor modela ambele strategii după propria înfățișare. Astfel, însă, vor putea apărea noi linii de clivaj și, din punctul de vedere al Transilvaniei, nu va fi totuna dacă guvernul susține *regionalismul* sau mai degrabă *regionalizarea*.

https://biblioteca-digitala.ro

Regionalismul, ca mişcare politică avînd ca scop formarea regiunilor, porneşte în primul rînd de la acele „unităţi teritoriale" (regiuni sau microregiuni) pe care o politică axată pe comunităţi organice le are în vedere. Însă, noua dreaptă europeană, la care s-au aliniat şi conservatorii din Ungaria conduşi de Fidesz-MPP, s-a lepădat de acea moştenire a creştin-democraţiei care lua în calcul principiul subsidiarităţii ca fiind cel mai important principiu organizatoric al societăţii compuse din numeroase comunităţi organice şi astăzi are în vedere, practic, o singură „comunitate organică": naţiunea. Însă în cazul în care dreapta ungară devine într-adevăr o forţă de organizare a propriului „pilon", atunci chiar şi prin filosofia imanentă a funcţionării sale trebuie să revină la principiul subsidiarităţii care coordonează funcţionarea mai multor comunităţi mai mici, ceea ce este în mod cert în favoarea regionalismului.

Regionalizarea, în schimb, nu urmăreşte formarea comunităţilor locale, ci este o tehnică de guvernare care pune în prim-plan aspectele „raţionale" ale guvernării. În această concepţie lucrează universalismul care, de obicei, este specificul stîngii politice şi pe care aceasta o poate depăşi numai dacă, renunţînd la schemele ideologice clasice (abstract sociale) ale solidarităţii, devine capabilă să formuleze această ideologie şi la nivelul comunităţilor locale.

Drept consecinţă a celor de mai sus, sprijinirea regionalismului înseamnă sprijinirea societăţii ardelene cu scopul ca aceasta să-şi formeze propria identitate (transetnică) şi instituţiile care exprimă această solidaritate internă, regională. Dimpotrivă, susţinerea regionalizării se poate restrînge la acele lucruri neterminate – exprimînd jumătăţi de adevăr – care, după cum scrie Traian Ştef în acest număr al revistei noastre, rămîne înăuntrul acelei piramide în care totul depinde de una sau două persoane.

Transilvania nu s-a confruntat încă în mod serios cu această dilemă. Dar, dacă aceasta se va întîmpla, mulţi ardeleni vor simţi şi ei că se află „la hotarul dintre două lumi".

Note:

Bozóki András, A politika mint élmény (Trăirea politicii), în *Magyar Hírlap*, 26 apr. 2002.

2. *Ibidem.*

3. Murray Edelman: Politikai ellenségek konstruálása (Construirea duşmanilor politici), în Szabó Márton (red.), *Numele duşmanului.* Editura Jószöveg Mühely, Bp., 1998. 89-91.

4. comp.: Enyedi Zsolt, *Politika a kereszt jegyében (Politica sub semnul crucii)*, Bp., Editura Osiris, 1998. 21-57.

5. Conform unui sondaj internaţional de sociologie a religiei, în privinţa religiei, Ungaria aparţine categoriei ţărilor cu societatea divizată (credincioşi-atei), spre deosebire de categoria ţărilor complet secularizate (de ex. Cehia) sau a celor puternic religioase (de ex. Polonia sau Irlanda). (Expunerea lui Tomka Miklós la Universitatea Catolică Pázmány Péter, 26 apr. 2002)

6. Molnár Gusztáv: A „nemzet" és az „ország" („Naţiunea" şi „ţara"), în *Provincia*, martie-aprilie 2002.

Traducerea: Venczel Enikő

https://biblioteca-digitala.ro

Daniel Vighi

Adnotări şi paranteze. La Blaj

Dezbaterile organizate, ca de fiecare dată cu profesionalism, de Liga Pro Europa, de data aceasta la Blaj, au avut în vedere scrutarea academică a tradiției şi a perspectivelor culturii româneşti în Transilvania şi Banat. Studenții prezenți la cursuri au fost selectați din toate marile centre universitare din țară şi mi s-au părut extrem de bine informați, cîțiva dintre ei eruditi chiar, în istorie, studii politice, ştiințe economice. Cu acest prilej a fost lansat volumul *Provincia 2000,* cuprinzînd o serie de articole publicate în revistă în primul an de existență al acesteia, o selecție realizată de Molnár Gusztav, cu Szokoly Elek ca editor coordonator. Volumul este editat de Editura Pro Europa din Tîrgu-Mureş cu sprijinul fundației Heinrich Böll din Germania. Aşa cum s-a putut, de altfel, remarca în răstimpul celor doi ani de existență ai revistei *Provincia*, specificul şi implicit originalitatea acestui demers publicistic constă în faptul că reprezentanți ai societății civile aparținînd comunităților maghiare şi româneşti din Transilvania şi Banat au decis să construiască un „for comun în spațiul public", după cum sîntem asigurați într-un scurt preambul cu valoare de manifest al volumului intitulat, nu întîmplător, aş zice, *Ce vrem şi ce nu vrem.*

Mi-am propus în rîndurile următoare să recapitulez angajamentul principial al colegiului redacțional din scurtul „manifest" programatic pentru a preîntîmpina (şi cu acest prilej) orice posibile interpretări, altele decît cele avute în vedere de autorii lui. Înainte de toate, trebuie să subliniem angajamentul democratic al inițiativei de față, de care trebuie să țină seama oricare scrutare analitică onestă a tot ceea ce am întreprins. Dincolo de diversitatea abordărilor din paginile antologiei, oricît de variate şi divergente chiar, există cîteva principii care le unesc indiscutabil. Acestea se regăsesc în arealul ideatic al lumii contemporane în varianta ei liberal-pragmatică, angajată în promovarea unei lumi plurale şi deschise. Voința redactorilor revistei în construirea a ceea ce aceştia numesc prin sintagma „for comun în spațiul public al Transilvaniei şi Banatului" are în vedere ieşirea din „epoca disputei" şi intrarea în aceea „a dialogului". De bună seamă că dialogul este el însuşi o formă a cultivării diversității în idei şi atitudini, altfel devine inevitabil monolog şi, mai apoi, ferment posibil al unui autoritarism/totalitarism fără perspective. Care sînt marginile conceptelor asumate şi unde anume dialogul se transformă în dispută ireconciliabilă? Răspunsul se regăseşte în chiar afirmarea fără echivoc a voinței colectivului redacțional de a delimita intențiile declarate programatic de oricare altele adăugate în răspăr cu acestea. Ar fi de adăugat aici că „responsabilitatea acestui nou început" îşi are una din resursele importante în transparența efectivă a tuturor intențiilor, a atitudinilor şi aspirațiilor sociale şi politice: nimic ambiguu, nimic subversiv, nimic construit semantic sub zodia una gîndeşti, alta scrii aşa cum au dat de înțeles adesea cei care ne resping „responsabilitatea acestui nou început". Ne asumăm acest principiu oricîte neplăceri sau posibilități de interpretare rău intenționată ar putea să se nască din acesta. Iată, bunăoară, faptul că „istoria acestei regiuni" a fost „pînă acum strict divergentă" este o realitate asumată în comun în vederea înțelegerii aprofundate a acesteia şi, mai apoi, pe această cale, a depăşirii

https://biblioteca-digitala.ro

ei. Au existat, în Transilvania mai ales, nedreptăți și politici greșite pînă în 1918 și după 1918. Diferențele popoarelor din Ardeal au fost mai întotdeauna divergente, construcțiile și punțile au fost mai ales precare, solidaritatea impusă demagogic s-a suprapus vieții transilvănene și i-a adăugat componente ideologice care au falsificat-o, i-au deturnat posibilele puncte de convergență și au impus diferențele conflictuale în dauna celor constructive. De aceea, socotim că trecutul nostru, vrînd-nevrînd comun, trebuie scrutat „fără prejudecăți și inhibiții"; transformarea Celuilalt în partener – una din dorințele sincere ale grupării noastre – pretinde o adecvată arheologie a ideii acesteia: au fost vreodată în istorie ungurii, sașii, secuii, rromii și românii ardeleni parteneri? Au existat asemenea tentative în istoria Transilvaniei? Și chiar dacă, în ce-i privește pe români, acestea nu au fost satisfăcătoare, merită ca în noul veac să fie continuată politica supremației etnice, a transformării convergenței în divergență și a diferenței prin complementaritate în vechea diferență prin excludere?

O paranteză se impune: postmodernitatea (sau transmodernitatea) aspru criticată de studiile asupra omului recent ale lui Horia-Roman Patapievici este, pentru mine cel puțin, un concept necesar și inevitabil în demersul *Provinciei.* Explicația mi se pare limpede: nu știu cum aș putea numi altfel această nouă realitate în care construcția politică își găsește zona de convergență în abordări de tip transetnic. Socot că demersul *Provinciei* perseverează altundeva decît modernitatea romantică și postromantică edificată pe legitima, atunci, apariție a conștiinței identitare cu temelii etnice. Adaug degrabă aici și faptul că Transilvania acestui proiect politic se dorește a fi o regiune „în care deosebirile religioase, etnice, culturale să se completeze reciproc în beneficiul regiunii". Mai limpede încă: dacă în modernitatea celor două veacuri, politica româno-maghiară era determinată de diferențele culturale metamorfozate într-un lung și inepuizabil *Kulturkampf* naționalist, astăzi noi am vrea ca vechea diferențiere să se topească într-un punct de convergență nou prin inversarea priorităților de identificare. Astfel, în identitatea politică (regională), să ne definim ca ardeleni (unguri, români, sași, rromi), iar în identitatea culturală să fim români, unguri, sași cu specific ardelean în culturile cărora le aparținem. După cum se vede: odată afirmarea identitară – cea politică – ar putea fi una regională; prin ea s-ar putea împlini convergența prin regăsirea unui suport de solidaritate nou; a doua oară afirmarea identitară – cea culturală – presupune afirmarea diferenței, și a diversității, în orizontul etnic propriu. Această disociere nu aparține modernității întrucît nu se înscrie în paradigma de tip *Kulturkampf,* ci într-una a complementarității, dacă nu armonice, atunci cel puțin animată de bunăvoință reciprocă. În fapt, cultura naționalistă nu este Cultură, ci Propagandă, adică tot politică. Prin această metamorfoză posibilă, identitatea etnic-culturală, atîta timp cît este Cultură, nu alimentează divergența, ci convergența, complementaritatea și nu excluderea. Este adevărat că asemenea principii s-ar putea să fie încă multă vreme minate de obișnuințele noastre vechi, adică moderne, și să continuăm să ne identificăm politic și cultural prin excludere și conflict, numai că, dacă așa ar sta lucrurile, aceasta nu înseamnă deloc că noua realitate – în care diversitatea devine tot mai mult o chestiune culturală, iar convergența și unitatea tot mai mult o afacere politică – nu se va impune ca realitate și, impunîndu-se, să pretindă legitim să aibă un nume. Eu prefer să-i spun lume postmodernă, pentru că nici nu știu cum aș putea să o numesc altfel.

https://biblioteca-digitala.ro

Ana Luduşan

Suveranitatea naţională, supremaţia religioasă şi noua construcţie europeană

Miercuri şi joi, 13-14 martie 2002, a avut loc în Sala mare a Prefecturii judeţului Cluj seminarul cu tema: *Drepturile Omului şi Integrarea Europeană,* cu aplicare la libertatea religioasă. Acest seminar a fost organizat de Prefectura judeţului Cluj, în colaborare cu Asociaţia Internaţională pentru Apărarea Libertăţii Religioase, cu sediul la Berna, şi Asociaţia Naţională pentru Apararea Libertaţii Religioase, cu sediul la Bucureşti. La seminar au participat oficialităţi politice locale, reprezentanţi ai Poliţiei, ai celor două asociaţii amintite, ai organelor judecătoreşti, ai unităţilor şcolare de învăţământ, ai bisericilor şi cultelor religioase reprezentate în judeţ, ai organizaţiilor neguvernamentale cu activităţi în domeniul apărării drepturilor omului, experţi din ţară şi din străinătate.

Cele două zile de dezbateri au arătat că tema libertăţii religioase în contextul integrării europene este o temă cu mare greutate în filosofia politică a viitoarei construcţii europene. Se pare că întrebarea: „Ce înseamnă spiritul european" este la fel de importantă ca şi aceea dacă: „Europa va fi un stat federal care va cuprinde şi vestul şi estul continentului sau va fi doar o comunitate de state între care se vor stabili doar aranjamente interguvernamentale punctuale". Nevoia ca Europa să aibă o voce acordată privind problemele economice, de securitate şi apărare a tuturor statelor din acest spaţiu este deja o banalitate şi o evidenţă de care a luat act atît clasa politică europeană, experţii din mediile academice, cît şi electoratul european care răspunde în marea lui majoritate favorabil ideii de integrare europeană.

Toţi vorbitorii au fost de acord că Europa are nevoie de „alt chip" decît cel pe care îl are azi pentru a răspunde eficient competiţiei mondiale. Nu este acelaşi lucru dacă România, de exemplu, va fi prezentă la masa negocierilor globale prin reprezentantul său din Guvernul statului european sau dacă aceasta va lipsi prin faptul că vrea să rămînă un „stat naţional, unitar şi independent" şi doreşte să negocieze singură inclusiv în problemele de securitate şi apărare, nu numai în cele care privesc problemele ei interne. Chiar dacă a doua variantă pare foarte avantajoasă României, menţinîndu-i, aparent, suveranitatea la cote maxime, ea va fi în curînd pur teoretică, deoarece tendinţele de globalizare vor pune la masa negocierilor doar actori (entităţi politice) cu mari pieţe de desfacere, ca cele continentale sau bicontinentale, cum sînt SUA, Japonia, China, şi/sau cei cu sisteme de apărare şi securitate cu adevărat importanţi printre care sînt şi Rusia şi India.

Dar cum va arăta viitoarea Europă a fost întrebarea constantă a celor două zile de dezbateri. Va fi o construcţie sau o reconstrucţie? După Stelian Tofană, profesor la

https://biblioteca-digitala.ro

Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, putem asemăna Europa cu o casă a unui gospodar avînd locuinţă, anexe gospodăreşti, împrejmuiri, avere, fiind constituită din membrii familiei. Fiecare parte a acestei construcţii are rostul ei. Dacă gardul sau o parte a locuinţei s-a deteriorat sau s-a învechit, acestea trebuie reparate, păstrînd fiecărui lucru din gospodărie „raţiunea lui de a fi". Această soluţie răspunde reconstrucţiei europene. Dacă dărîmăm toată casa şi facem una nouă în locul celei vechi răspundem soluţiei de construcţie a Europei într-o identitate nouă. Atît construcţia cît şi reconstrucţia europeană nasc alte întrebări: „Care sînt criteriile noii reconstrucţii sau construcţii, care sînt valorile morale care întemeiază noua comunitate? Se vor păstra trăsăturile de personalitate ale fiecărui stat care va compune noua Europă, inclusiv trăsăturile religioase ale cetăţenilor săi? Ce norme morale va adopta noua Europă? Normele morale ale Vestului, în care a proliferat avortul, drogurile, prostituţia, libertinajul sexual" sau normele „Estului, în care ortodoxia este incompatibilă cu eficienţa economică şi societatea de consum dacă în calendarul ei domină zilele de post"?

Aceste întrebări puse de un înalt prelat al Bisericii Ortodoxe dovedesc faptul că este la curent cu dezbaterile din domeniul filosofiei politice privind viitorul Europei, dar că nu şi-a însuşit spiritul acestei filosofii sau că, deocamdată, e mai confortabil, să nu spunem mai profitabil, să adopte o poziţie în care Biserica Ortodoxă este pe o poziţie de supremaţie vizavi de alte biserici sau culte religioase din spaţiul est-european. Dacă Biserica Ortodoxă, şi de altfel toate bisericile şi cultele religioase, nu vor ieşi în lume cu un mesaj pe măsura timpurilor în care trăim, se va trezi izolată de alte curente filosofice sau alte biserici care fac eforturi de a se integra în problematica morală, socială şi culturală a lumii moderne. Biserica Ortodoxă trebuie să facă paşi spre ecumenism şi spre găsirea unui mesaj care să facă din credincioşii ei oameni morali şi integraţi în timpurile în care trăiesc. Atitudinea talibană este condamnată chiar din interiorul islamului. Ideea intrinsecă a conferinţei părintelui Stelian Tofană că Biserica Ortodoxă trebuie să-şi păstreze monopolul asupra normelor morale ale Estului european şi să şi-l impună şi asupra Vestului mi se pare o idee fundamentalistă. Singurul spirit moral modern este acela al libertăţii religioase şi de conştiinţă, fiindcă, aşa cum spunea unul din preoţii bisericilor reformate, Dumnezeu iubeşte în egală măsură pe credincioşi şi pe necredincioşi. Dacă un european vrea să adopte religia budistă, este normal ca acesta s-o poată face fără ca cineva să se amestece, iar dacă altul doreşte să fie ateu, este la fel de normal ca nimeni să nu-l poată constrînge la schimbarea convingerii. De altfel, Maurice Verfaillie a expus pe larg soluţia adoptată de Convenţia Europeană şi polemicile din Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei pînă la adoptarea soluţiei privind libertatea religioasă. Germania a propus soluţia libertăţii religioase, ceea ce punea în situaţie de discriminare pe atei faţă de credincioşi, soluţie vehement respinsă de Franţa. Pînă la urmă s-a adoptat soluţia libertăţii de conştiinţă, soluţie care nu introduce nici un fel de discriminări între cetăţenii Europei indiferent de orientarea lor religioasă sau de conştiinţă.

Chiar dacă privim doar acest nivel al dezbaterilor pe tema libertăţii religioase, fără să luăm în considerare atitudinea Bisericii Ortodoxe cu privire la retrocedarea patrimoniului spre Biserica Greco-Catolică, biserică prigonită şi deposedată de bunuri

https://biblioteca-digitala.ro

de către regimul comunist, Biserica Ortodoxă are nevoie de aceeaşi reformă care s-a produs în sînul Bisericii Catolice mai ales sub Papa Ioan al XXIII-lea. Aceasta din urmă a devenit un partener foarte eficient în lupta pentru pace şi pentru democraţie în forurile internaţionale. Spritul european este un spirit eminamente democratic şi acesta a fost bine definit de Romano Prodi care spunea: „Nu există majorităţi şi minorităţi fiindcă într-un fel toţi sîntem minoritari". Spritul democratic care dă şanse egale atît persoanelor cît şi comunităţilor este spiritul european. Dar acest spirit trebuie trăit, administrat de clasa politică europeană şi nu doar teoretizat.

Csoma Botond

O carte în dezbatere

Lipsa analizei lucide care îşi face simţită prezenţa cu desăvîrşire în peisajul politic autohton a apărut şi în mediile intelectuale. Cartea domnului Patapievici, intitulată *Omul recent,* a determinat un război total, presărat cu acuze de ordin personal din care reiese că autorul este un narcisist, iar prin publicarea acestei cărţi n-a avut alte intenţii decît să atragă asupra lui atenţia opiniei publice, simţindu-se marginalizat şi uitat după schimbările politice survenite în anul 2000 (aceeastă „luptă" a fost prezentată amănunţit de dl. Al. Cistelecan în nr. 3-4 al *Provinciei*). Desigur, în acest vacarm general, cu excepţiile de rigoare (de exemplu, excelentul articol analitic publicat de dl. Andrei Cornea în revista *22*, intitulat *Se poate combate relativismul postmodern?),* n-au lipsit pornirile dure, maniheiste, de tip iacobin, cele care împart lumea în categoria celor buni şi a celor răi. Potrivit adepţilor acestei viziuni, dacă exprimi anumite critici cu privire la revendicările unei minorităţi, la politica occidentală sau la unele efecte eventual nefaste ale postmodernismului radical eşti, fără urmă de dubiu, nu-i aşa?, un antiminoritar care nu acceptă diversitatea, unul care manifestă tendinţe spre universalizare şi omogenizare, un antioccidental şi, nu în ultimul rînd, un reacţionar periculos care nu vrea sau nu poate să înţeleagă necesităţile mentale şi politice cu caracter profilactic ale prezentului.

Această abordare strict ideologică şi dogmatică a unei probleme naşte o aporie la nivelul orizontului de deschidere în privinţa alterităţii analizei particulare. Dar, în acelaşi timp, ea prezintă avantaje indiscutabile pentru promotorii ei. Cel căruia i se administrează stigmatul de reacţionar, antioccidental sau antiminoritar poate fi redus la tăcere şi supus oprobiului public într-un mod foarte eficient, nemaifiind necesară analiza punctelor de vedere exprimate de persoana vizată. Dacă am dori construirea unui raport de cauzalitate în cazul acestui demers, cred că am putea identifica un fenomen cauză sub forma unei intenţii frauduloase de marginalizare a preopinentului, urmat de un efect generator de superficialitate cu importante consecinţe de factură simplistă. Un caz notoriu de intoleranţă dogmatică s-a produs

https://biblioteca-digitala.ro

în Franța postbelică, atunci cînd majoritatea intelectualității, chiar și scriitorii catolici, fascinați de aportul adus de Uniunea Sovietică la victoria finală asupra Germaniei naziste, s-a raliat ideii care decreta că o persoană nu putea să aibă simultan atît convingeri anticomuniste, cît și antifasciste, ceea ce însemna implicit că dacă cineva s-a declarat anticomunist a fost automat etichetat drept fascist. Această opinie care denotă o oarecare îngustime de discernămînt a intelectualității franceze „vizionare" – denunțată atît de Raymond Aron, cît și de François Furet – a contribuit din plin la eficiența progapandei sovietice, care avea drept scop crearea de fasciști imaginari, precum de Gaulle, Adenauer sau chiar generalul și viitorul președinte american Eisenhower.

Cartea în cauză procedează la abordarea unei game variate de subiecte profunde, între care aș putea enumera, cu titlu exemplificativ, urmările dispariției lui Dumnezeu din cadrul judecăților de valoare emise în era modernă și în cea postmodernă, efectele muliculturalismului, ale corectitudinii politice și cele ale feminismului, toate fiind considerate de către autor produse ale postmodernismului, sau consecințele unei anumite superficialități prezente în gîndirea academică contemporană.

În privința unei imagini de asamblu asupra metodei adoptate de către autor în vederea unei analize temeinice a modernității și efectelor ei, cea mai bună descriere a cărții o dă chiar subtitlul ei: „o critică a modernității din perspectiva întrebării: ce se pierde atunci cînd ceva se cîștigă?". Ca o impresie personală, după lectura acestei cărți nu mi se pare că dl. Patapievici ar fi un tradiționalist întîrziat sau un romantic frustrat de genul celor din perioada interbelică. Este falsă ideea că argumentele și citatele prezentate ar invita la un misticism periculos care ar putea genera atitudini favorabile unei mentalități de extremă dreaptă, similară unei perioade de tristă amintire. Autorul nu propune o alternativă la modernitate. Cu alte cuvinte, acceptă regulile jocului democratic. În unele aspecte ale postmodernismului radical vede chiar o tendință de limitare a gîndirii libere neîncadrată idelogic, aceasta din urmă fiind o condiție necesară realizării democrației absolute. Dar de multe ori ajunge la concluzii eronate – asupra unora dintre acestea voi face referire în cele ce urmează – generate, și la el, tot de un dogmatism, dar în acest caz de factură religioasă.

La întrebarea dacă putem să nu fim moderni, răspunsul autorului este un *nu* categoric[1]. Dilema ridicată nu se referă la contestarea modernității în sine, ci la evaluarea ei. Efectul negativ îl constituie faptul că modernitatea este privită ca o substanță și nu ca instrument utilizat în vederea găsirii unui *modus vivendi*. Mai mult de atît, postmodernismul radical a ajuns să fie un crez, un fel de religie seculară cu precepte dogmatice proprii, printre care putem enumera: absența unei realități esențiale, totul este relativ, altfel spus, adevărul nu poate fi deosebit de ceea ce este fals, iar modernitatea este epuizată. Aceasta înseamnă că trebuie construită o structură nouă care să corespundă noilor provocări ale vieții.

Modernitatea care și-a depășit condiția tehnică și utilitară trebuie să fie substituită, spune Patapievici, cu o cultură a discernămîntului. Numai că, în opinia dînsului, discernămîntul nu poate fi decît de factură divină. Aceasta înseamnă că un ateu este incapabil de un discernămînt care să-i permită să facă distincție între ceea ce este bine și ceea ce este rău sau nu este în stare ca, pe calea discernămîntului, să-și dea seama

https://biblioteca-digitala.ro

că o anumită chestiune este o aberație crasă ce excede într-o mare măsură nevoile utilitare și spirituale ale vieții. Nu cred că postmodernismul radical și uneori chiar aberant poate fi combătut numai dintr-o perspectivă religioasă.

Un alt exemplu de argumentare care ridică multe semne de întrebare – identificat și de către dl. Andrei Cornea[2] – este poziția lui Patapievici față de problema individualismului. „Individualismul nu poate fi consecvent justificat adoptînd o filosofie atee. Singura consecință logică a filosofiilor politice atee este regimul politic colectivist. Implicîndu-se și justificîndu-se reciproc, ateismul și colectivismul sînt unul premisa consecințelor celuilalt"[3]. Concluzie falsă, pentru că, de-a lungul istoriei, de foarte multe ori colectivismul a fost justificat cu ajutorul religiei, iar foarte mulți dintre adepții individualismului au fost atei convinși. Nu știu în ce măsură poate oferi creștinismul un spațiu de afirmare favorabil individualismului. Indiscutabil, mîntuirea este un act individual prin excelență. În schimb, morala creștină generează mai mult o solidaritate interumană de natură comunitară care exclude oarecum influența valorilor individuale. Această intransigență fundamentală este consecința faptului că autorul a preferat, în ceea ce privește critica relativismului radical, metoda care face apel la metafizică față de cea care adoptă criterii de ordin procedural, propusă de John Rawls sau Jurgen Habermas. Prin utilizarea transcendenței metafizice s-a diminuat capacitatea rațiunii de a respinge sofistica postmodernă, neconvingînd decît pe cei convinși[4].

Principiul modernității: „Gott ist tot" a provocat, în opinia lui Patapievici, o schimbare în ierarhia valorilor. Locul ierarhiei stabile de „sus în jos" a fost preluat de o construcție orizontală unde valorile se află într-o mișcare și metamorfoză perpetuă. Ar fi interesant de știut dacă această alunecare spre orizontală s-ar fi produs dacă principiul „Gott ist tot" n-ar fi apărut pe tărîmul ideilor. Consider că nici această transformare din ierarhia valorilor nu se poate reduce numai la o motivație de ordin metafizic.

Ca o caracteristică generală a acestei cărți am putea aminti critica vehementă a viziunii ideologice asupra lumii, care este neagră sau albă, și, totodată, critica unor mișcări și curente care tind să devină un soi de „l'art pour l'art" cu valențe deosebit de periculoase pe plan mental. Temporalitatea a ajuns singurul punct de referință și în funcție de ea sînt emise judecățile de valoare. Putem să reflectăm asupra consecințelor faptului că în anumite medii orice este acceptat numai pentru că este nou, fără a se proceda la o analiză temeinică a lucrului în sine. Tradiția a ajuns să reprezinte ceva absolut negativ, orice referire la ea atrage automat stigmatul de învechit, reacționar, pentru că, nu-i așa, ceea ce este vechi este neapărat rău și determină suspiciuni. Identificarea tradiției cu tradiționalismul reprezintă unul din clișeele primitive ale postmodernismului agresiv. Progresul a ajuns să constituie o valoare în sine. Progresiștii vor să pară niște cîrmuitori atotștiutori ai lumii care trebuie să lumineze „poporul" pentru ca acesta din urmă să nu cadă cumva în capcanele reacțiunii. Cea mai eficientă modalitate de realizare a progresului este, după cum putem vedea de multe ori, diabolizarea aceluia care a cutezat să ridice anumite obiecții în legătură cu anumite valori impuse în numele progresului[5].

Nu ideea progresului ca atare care, în planul discursului politic, a luat forma corectitudinii politice, este iritantă, ci modalitatea în care se încearcă constituirea

https://biblioteca-digitala.ro

grupurilor de sprijin. Anumite cercuri pur şi simplu şi-au arogat dreptul exclusiv de a promova un tip de comportament social care nu acceptă nici o alternativă. Egalitarismul propagat de ideologia „corectitudinii politice"este dezirabil numai în măsura în care vine în întîmpinarea dificultăţilor reale existente în corpul social şi nu reprezintă un mijloc facil de dictat socio-politic utilizat în vederea marginalizării. Dacă o anumită tradiţie privită în individualitatea ei are efecte negative pe plan social, în sensul că anumite persoane au de suferit de pe urma ei, este de dorit înlăturarea ei, dar nu prin marginalizare, ci prin utilizarea dialogului, şi nu pentru că este vorba despre o tradiţie, ci pentru că reprezintă un factor generator de suferinţă. De la această formă menţionată este un drum lung şi anevoios pînă la războiul total împotriva oricărei tradiţii.

„Corectitudinea politică", ajunsă la cote aberante, poate fi combătută cel mai bine pe calea discernămîntului critic. „Un stupefiant exemplu de corectitudine politică este cules de Murray Rothbard: Cînd unul dintre membrii Curţii Supreme de Justiţie propus de preşedintele Nixon a fost socotit, – în derîdere – mediocru, senatorul republican Roman Hruska din Nebraska s-a întrebat de ce n-ar avea oamenii mediocri din America dreptul de a fi reprezentaţi la Curtea Supremă. Intr-adevăr, de ce oare minoritatea, să zicem, a idioţilor (gîndită ca o grupare sociologic construită pornind de la o formă specială de handicap), nu ar putea fi reprezentată, potrivit cotei sale demografice, în toate instituţiile unei societăţi decente, aşa cum e văzută aceasta de vizionarii corectitudinii politice?"[6] Putem reflecta, desigur, dacă nu cumva exemplul de mai sus ne conduce la următoarea concluzie: „Corectitudinea politică este, în fond, alianţa dintre un filistinism care caută să-şi mascheze filistinismul prin îmbrăţişarea cauzelor progresiste şi un activism social care caută să niveleze umanitatea pretinzînd că încurajează diversitatea"[7]. Din punctul de vedere al raţiunii analitice, schema prezentată mai sus, cred eu, poate fi considerată plauzibilă. Oare ar putea cineva să creadă că numirea unui judecător mediocru la Curtea Supremă a Statelor Unite este chiar necesară înfăptuirii binelui social? Ne putem întreba pe bună dreptate ce este mai important: ca mediocritatea să nu constituie un impediment profesional sau funcţionarea eficientă a sistemului judiciar. Numai că, potrivit teoriilor „progresiste" denumite „anything goes", este indecent să stabileşti ierarhii şi judecăţi de valoare care pun accentul pe superioritate. Problemele intervin numai atunci cînd împotriva corectitudinii politice în ansamblu se clădeşte următoarea structură de argumentaţie: „De vreme ce religiile sînt spiritual superioare înrădăcinărilor identitare (care sînt simple concreţiuni istorice contingente – respectabile în cel mai bun caz, dar nu superioare, în sens spiritual) ori «raselor» (care nu sînt decît înrădăcinări genetice materiale), atunci protecţia cea mai înaltă ar trebui adusă numai religiilor. Cum protecţia corectitudinii politice nu se aplică religiilor, cu atît mai puţin ar trebui aplicată corectitudinea politică lucrurilor vădit inferioare, adică raselor şi etniilor"[8]. Din citatul anterior răzbate o abordare unilaterală, aceasta fiind consecinţa dogmatismului religios de care pomeneam.

Atrofierea spiritului critic are drept urmare apariţia fenomenului de spălare a creierului. Spălarea creierului naşte radicalisme absurde lipsite de înrădăcinări în fundalul vieţii cotidiene, promovînd îndoctrinarea ideologică. „Corectitudinea politică recentă" susţine principiul „amintirilor recuperate", ceea ce înseamnă că: „Dacă sînteţi

https://biblioteca-digitala.ro

incapabil să vă amintiți de o presiune caracteristică (abuzului sexual), dar aveți vaga impresie că ceva de felul acesta s-a petrecut, înseamnă că abuzul sexual a avut loc"[9]. „Acuzațiile de abuz sexual aduse de copiii deveniți adulți părinților deveniți bătrîni s-au transformat într-un adevărat și terifiant flagel, de la 0,16 milioane în 1967, la 1,7 milioane în 1985, din aceste cazuri, chiar potrivit statisticilor oficiale, 65% nu au nici o bază reală"[10]. Un exemplu elocvent a ceea ce înseamnă spălare de creier și îndoctrinare ideologică ni-l dă chiar autorul: „Familia elvețiano-americană Wutrich locuia la Pine Drive Colorado. În 25 mai 1999, băiețelul Raoul se află împreună cu surioara lui de 5 ani în curte. La un moment dat o ajută să-și dea jos chiloțeii ca să o pună să facă pipi (este ceea ce spune bunica copiilor aflată acolo). De la 25 de metri, o vecină bine îndoctrinată de teoriile despre incestul infantil și abuzul sexual masculin vede scena și denunță imediat ceea ce își imaginează că vede, direct la poliție. Poliția înregistrează cazul la rubrica incest deosebit de grav. În 30 august, la zece jumătate noaptea, o echipă formată din șase șerifi înarmați descind acasă la familia Wutrich și îl arestează pe Raoul. Îl ridică pe sus, în cătușe, învelit într-o pătură și desculț. Copilul este dus la pușcărie. Va împlini 11 ani în detenție. Ca să-și protejeze ceilalți copii, familia elvețiano-americană se refugiează în Elveția, care, ca stat, cere încetarea aberantei acțiuni judiciare împotriva micuțului Raoul. Interpelată, purtătoarea de cuvînt a procurorului districtual califică acțiunea împotriva băiețelului de 10 ani ca fiind «o procedură cu totul obișnuită, iar cazul împotriva acestuia extrem de solid»"[11]. În acest caz, aberația se retrage în favoarea tragicului.

Sînt întru totul de acord cu autorul că pierderea de teren a discernămîntului se manifestă și în unele medii academice. Foarte multe cărți scrise de profesori universitari nu sînt altceva decît simple înșiruiri de citate. Poate că la noi acest fenomen este și mai pregnant și își face prezența uneori și în formă de plagiat, nu atît din cauza „progresului", ci mai degrabă din cauza incompetenței. Multe lucrări au un caracter descriptiv, prezentînd doar datele problemei, după care urmează un punct mare. Oricît am răsfoi aceste cărți, ar fi foarte greu să descoperim o viziune personală sau o analiză critică a celor prezentate. Fără a vrea să diminuez meritul specialiștilor în aprofundarea unui domeniu bine definit și să ridic în slăvi cunoașterea bazată numai pe rațiune și viziune, nu pot să nu observ, odată cu Patapievici, o gîndire limitată în cazul multor specialiști, limitare care se datorează, într-o bună măsură, lipsei de cultură generală și mediocrității.

Extremismul intelectual reprezintă un factor de influență în multe dintre elementele postmodernismului. Mișcarea feministă care, la origine, a fost concepută în vederea realizării egalității în drepturi a femeilor cu bărbații, iar după aceea în vederea combaterii unor dezavantaje ce decurgeau din prejudecăți primitive, rezultate din percepția publică a femeilor, s-a metamorfozat, în variantele sale radicale, într-o formă de viață militantă. Se propagă negarea și ruperea totală a contactului cu orice activitate care în trecut era considerată, datorită unei mentalități rigide și patriarhale, în sarcina exclusivă a femeii. Să luăm un exemplu banal. În trecut, și de multe ori și în prezent, în anumite cercuri, s-a acceptat, ca regulă generală, că gătitul casnic este datoria exclusivă a femeii. Drept răspuns, feminismul radical susține că orice reîntoarcere în bucătărie, chiar dacă sarcinile sînt împărțite cu bărbatul, este sub demnitatea femeii și, în fond, reprezintă o nouă tendință de subjugare a femeii, un

https://biblioteca-digitala.ro

atac la adresa feminității. Absurditatea radicalismelor de acest tip este și mai evidentă cînd militantismul ajunge să facă presiuni asupra sentimentelor de iubire. „Claude Habib relatează cazul unei studente bine impregnate de noile *gender studies,* care, studiind la universitate romanul *Le Rouge et le Noir* al lui Stendhal, a exclamat despre madame de Renal: «ce vacă!». Firește, potrivit noilor prejudecăți care decurg din principiul fundamental al feminismului – genul este o invenție a raporturilor de putere –, doamna de Renal nu avea educația ideologică a feministelor eliberate și, deci, modul în care eroina lui Stendhal își trăia iubirea nu mai poate în nici un fel constitui pentru noi un exemplu al suferințelor eterne ale iubirii, ci eventual, numai o ilustrare a prostiei acelor femei din trecut care ignorau feminismul feminității lor"[12].

O altă problemă ridicată de Patapievici este cea a minorităților. Sînt de acord că ceva nu poate fi adevărat numai pentru simplul fapt că a fost afirmat de un minoritar. După cum tot o aberație mi se pare și mentalitatea conform căreia dacă cineva ridică anumite obiecții față de doleanțele unui minoritar el devine automat reacționar și, implicit, antiminoritar. Firește, nu pot să accept nici o eventuală justificare psihosocială sau morală a atrocităților comise de albanezii din Kosovo[13]. Consider că acele crime sînt la fel de grave ca și cele comise de sîrbi. Nici statutul de oprimat, nici cel de minoritar nu poate justifica comiterea unui omor asupra unui om nevinovat. Nu se poate accepta o relativizare a crimei în funcție de cine a comis-o. Nu pot să subscriu însă la ideea că „naționalismul etnic al recenților reprezintă într-adevăr o reîntoarcere la ideologiile de dreapta, dar nu a frustraților marilor puteri, ci a stîngii radicale, care caută să folosească puterea centrală a statului asupra unor enclave puternic ideologizate asupra cărora își impune dominația în numele politicii multiculturale și al autonomiei, pretinzînd în același timp solide stipendii de asistență"[14]. După părerea mea menirea politică a multiculturalismului este de a detensiona relațiile interculturale prin înlăturarea ierarhiilor între diferitele culturi. Într-adevăr, multiculturalismul poate fi periculos dacă reprezintă o fațadă pentru înfăptuirea segregaționismului etnic. Dar nu cred că ar avea consecințe nefaste în cazul în care ar fi utilizat în vederea promovării unor drepturi legitime ale minorităților etnice. Legitim poate fi considerat, de exemplu, dreptul minorităților etnice de a învăța în limba maternă la toate nivelurile, în instituții în a căror conducere sînt reprezentate în egală măsură și interesele minoritarilor. Dezideratul de a înființa instituții de învățămînt în care să studieze numai persoanele aparținînd unei minorități este discutabil. Bineînțeles că se poate face apel la tradiție și putem afirma că avînd în vedere faptul că o anumită minoritate etnică, în trecut, a dispus de o instituție proprie de învățămînt este îndreptățită să aibă și în prezent o asemenea instituție. Întrebarea este dacă, în acest caz particular, tradiția servește interesele actuale ale minorității respective. Am convingerea că înființarea de instituții de învățămînt separate numai pentru o minoritate nu are nici o influență asupra calității procesului de studiu. Cu alte cuvinte calitatea nu se va îmbunătăți datorită separării. Desigur, în cazul instituțiilor de învățămînt mixte, în vederea realizării unei situații echitabile, este necesar ca majoritarii să acorde minorităților dreptul de a fi reprezentați în structurile de conducere și decizionale.

Este adevărat că putem observa un anumit naționalism etnic la anumite minorități. Nu doresc să absolv minoritățile de orice vină și să relativizez naționalismul, dar, analizînd

https://biblioteca-digitala.ro

problema mai atent, putem spune că naționalismul minoritar s-a manifestat de multe ori ca răspuns la naționalismul majoritar cu tendințe omogenizatoare. Scurt spus, a apărut ca un naționalism aflat în defensivă. Mai mult de atît, cred că acest naționalism constituie efectul direct al „idealului politic al națiunii"[15]. Națiunea politică, introdusă în gîndirea politică de către Revoluția Franceză, a transpus absolutismul existent în privința minorităților etnice în perioada „ancien régime" în era postrevoluționară. „Națiunea politică" a fost tot o „construcție umană" care a avut drept scop asimilarea minorităților în vederea făuririi unei națiuni omogene. Retorica liberală contemporană susține că „națiunea politică" luată în ansamblu are un efect integrator, pentru că este liberă de orice element etnic, bazîndu-se pe cetățenie şi stat. Datorită acestui fapt ar fi de dorit ca ea să prevaleze asupra concepției de națiune culturală, care pune accentul pe factorii de natură etnică şi, din această cauză, generează conflicte, fragmentînd unitatea națiunilor politice. Ideologii națiunii politice dau drept exemplu pentru susținerea tezei lor spațiul iugoslav. Făcînd abstracție de particularitățile acelei situații, ei proiectează pericolul potențial al unor asemenea conflicte asupra altor regiuni. Teza, care susține dispariția elementului etnic din cadrul națiunii politice, este absolut falsă. Prin coagularea acestei concepții de națiune s-a reuşit instituționalizarea eficientă a etnicismului. Astfel a fost instaurată preeminența juridică a unei etnii asupra alteia. Cetățenia şi statul, cele două elemente de bază ale conceptului de națiune politică, conțin referiri exprese la elemente de ordin etnic: stat român, francez, ungar sau cetățean: român, francez, ungur etc. Limba oficială a statului compus din națiunea politică, de exemplu: franceza, româna, sau maghiara etc., este bine înrădăcinată etnic. Consider că viziunea politică asupra națiunii reprezintă o sursă clară de tensiune cînd este întrebuințată în scopul de a limita drepturile minorităților. Generează frustrări deoarece stabileşte, cu ajutorul mecanismelor juridice, ierarhii discreționare între diferite elemente etnice.

Citind cartea, am ajuns la concluzia că o critică a relativismului postmodern radical nu poate porni de la postulate metafizice, deoarece generează dogmatisme şi autorul însuşi cade în capcana fundamentalismului ideologic, intransigent, împotriva căruia se pronunță în carte. Relativismul radical se poate combate mult mai eficient prin identificarea contradicțiilor intrinseci, ceea ce şi face autorul, doar că nu în mod constant. Un exemplu elocvent este argumentația: „Nu poți apăra drepturile omului de pe poziții relativiste. Dacă spui că sînt universale, atunci nu mai eşti relativist. Dacă spui că nu sînt, atunci cu ce drept le pretinzi altora, care le refuză? Pentru că eşti puternic? Dar atunci nu mai sînt drepturi, ci constrîngeri. Pentru că ai dreptate? – dar cum poți avea dreptate, dacă eşti relativist?".

Note:

1. H.-R. Patapievici, *Omul recent*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, p. 455.
2. Andrei Cornea, Se poate combate relativismul postmodern?, în. *22*, 5-11 martie 2002.
3. H.-R. Patapievici, *Op. cit.*, p. 395.
4. Andrei Cornea, art. cit.
5. H.-R. Patapievici, *Op. cit.*, p. 308.
6. Ibidem, p. 313.
7. Ibidem, p. 365.
8. Ibidem, p. 364.

https://biblioteca-digitala.ro

9. Ellen Bass, Laura Davis, *The Courage to Heel*, 1998, apud H.-R. Patapievici, *op. cit.*, p. 315.
10. Pamela Freyd, directoare la False Memory Syndrome Foundation, apud H.-R. Patapievici, *op. cit.*, p. 315.
11. Stefan Simons Moralische Panik. Drakonische Strafverfolgung: Wegen, schweren Insetz sitz ein elfjahriger Schweizer Junge seit über sechs Wochen in Colorado hinter Gittern, *Der Spiegel* 42/1999, apud H.-R. Patapievici, *op. cit.*, p. 316.
12. H.-R. Patapievici, *op. cit.*, p. 93.
13. Ibidem, p. 317.
14. Ibidem, p. 338.
15. Ibidem, p. 337.
16. Ibidem, p. 400.

Mihai Lucaciu

Tony Blair față cu reacțiunea

Cazul devoluției scoțiene

Fie eşti conştient de istorie, spunea Tony Blair în octombrie 1997, fie sfîrşeşti ca victimă a sa. Cuvintele acestea le-a rostit premierul britanic după ce proclamase, în luna septembrie a aceluiaşi an, sfîrşitul „epocii guvernării ultracentralizate", prin deplasarea spre o autonomie a Scoției şi a Țării Galilor. În fapt, referendumurile din cele două provincii indicaseră limpede dorința de creare autonomă prin vot direct a adunărilor reprezentative a țărilor respective. Aşa se explică de ce Blair a fost primul ministru britanic de după David Lloyd George, cu 80 de ani în urmă, care a dat mîna cu republicanul irlandez Gerry Adams, care dorea independența Irlandei de Nord. Istoria este scrisă de lideri puternici care sînt dispuşi să rişte, încearcă să ne spună Tony Blair.[1] El a fost primul politician din istoria modernă a Marii Britanii care a avut intenția de a schimba structura constituțională a Regatului Unit.

La 25 martie 1707, Parlamentul scoțian se întrunea pentru ultima dată în Edinburgh, după o lună mutîndu-se 650 de kilometri mai la sud pentru unirea cu Anglia şi pentru a forma Parlamentul Marii Britanii. Indiferent de circumstanțe, Scoția a reuşit să-şi păstreze identitatea foarte distinctă, în timp ce avea parte de beneficiile, dar şi de problemele unei asocieri politice mai largi, menținîndu-şi totuşi sistemul juridic, structura sistemului educațional şi administrația locală din 1707 pînă astăzi.

Naționalismele scoțiene şi galeze au explodat la sfîrşitul anilor 1960 şi începutul anilor 1970 şi au fost susținute, în cazul Scoției, de viziuni diferite asupra proprietății petrolului din Marea Nordului (sub lozinca acesta „este petrolul Scoției"). Mulți dintre electorii SNP (Partidul Național Scoțian) au votat cu acesta ca o formă de protest contra unei aparente incompetențe şi proaste administrări economice a cabinetelor

https://biblioteca-digitala.ro

laburiste şi conservatoare şi nu pentru că ar fi dorit o rupere de Regatul Unit. Această teorie poate fi demonstrată de rezultatul dezbaterii asupra devoluției din 1979. Deşi o majoritate restrînsă a votat pentru devoluție, procentul nu a fost suficient pentru ca votul să se transforme în decizii. Drept urmare, cuvîntul „devoluție" nu şi-a cîştigat niciodată popularitatea în Scoția. „Legea domestică" („*Home Rule*"), care nu semnifică ca fiind un ceva anume cedat de către Westminster, este acum utilizată de cei care doresc schimbarea care se opreşte la independență totală. Unii analişti consideră că devoluția a eşuat în anii '70 tocmai pentru că „a fost impusă de la centru".

La începutul anilor 1980, devoluția a fost repusă pe tapet, disensiunile Anglia-Scoția devenind tot mai evidente. În aceste condiții, populația îşi pune din nou problema legii domestice. La sfîrşitul anilor 1980, o serie de politicieni scoțieni, din tranşeele opoziției, încep să lucreze împreună, avînd un scop comun, generat în mare parte de eşecul acestora în a influența deciziile cabinetului. Ei reprezentau majoritatea semnificativă a electoratului scoțian şi campania lor pentru un parlament scoțian a fost susținută efectiv de către electoratul scoțian în toate formele sale, în special în timpul alegerilor. Anii 1980 au fost marcați de campania pentru obținerea unui corp legislativ scoțian şi, prin aceasta, crearea Convenției Constituționale Scoțiene. Principalul argument folosit în dezbaterile publice a fost că autoguvernarea poate produce o mai bună guvernare, legea domestică scoțiană neînsemnînd automat o despărțire de Marea Britanie.

Anii guvernării Thatcher, dominați de puternicele vederi unioniste, au însemnat excluderea problemelor descentralizării scoțiene, ținîndu-se cont, în mod evident, de faptul că Scoția vota partide de stînga şi centru, şi la Londra se afla un guvern de dreapta şi acest guvern intenționa să modifice structura societății scoțiene. Statutul Scoției în Marea Britanie era un subiect considerat tabu în perioada Thatcher, situație perpetuată şi în timpul cabinetului John Major. Rezultatele s-au putut observa în timpul alegerilor din Scoția. Din cele 72 de locuri disponibile la nivelul Scoției, numărul parlamentarilor conservatori a scăzut de la 22 în alegerile din 1979, la doar 10 în alegerile din 1987. Chiar şi cu un nou prim-ministru, conservatorii au reuşit să obțină doar 11 locuri la alegerile din 1992, putîndu-se face o comparație cu cele 36 obținute după alegerile din 1955. Concomitent, a existat şi o permanentă dorință de schimbare în Scoția, procentul celor care nu doreau o schimbare în structura prezentă a sistemului a rămas constant, în jurul valorii de 20%, pe toată perioada anilor 1980-1990. Procentul celor care doreau să rămînă în cadrul Regatului Unit, dar într-o structură statală descentralizată, cu propriile instituții, anumite taxe locale şi împărțirea puterii centrale la nivel regional (devoluție/ legea domestică) s-a înjumătățit de la 50%, la începutul anilor 1980, la 25% în 1992. În consecință, procentul celor care doreau independența față de UK (în afara sau în interiorul UE) s-a dublat de la 25% la începutul anilor 1980 pînă la 50% în 1992. A existat o schimbare de atitudine pe întreg teritoriul britanic în 1992. Pentru Scoția, conservatorii erau singurii unioniști categorici, astfel încît direcționarea s-a făcut în mod natural spre laburişti sau liberali, care încurajau devoluția sau, mai radical, spre SNP, care milita pentru independență. Alegerile din 1992 au venit într-un climat de optimism combinat cu naționalism, rezultatele arătîndu-se neaşteptate. Conservatorii se arătau slăbiți şi SNP avea acum o strategie foarte

https://biblioteca-digitala.ro

clară, „Scoția în Europa"; un nou și foarte carismatic lider, Alex Salmond, și o discrepanță politică între stînga și dreapta care trebuia exploatată. SNP avea de partea sa pînă și cel mai citit ziar din Scoția, pregătit să-i susțină și să îi promoveze: *The Scottish Sun.*

Oricum, rezultatele nu au fost cele așteptate și conservatorii au rămas la putere. Predicții de felul: „acum este rîndul nostru" și „este doar o problemă de timp" au fost infirmate. Se părea că acea guvernare a unui singur partid la Westminster s-a împămîntenit definitiv și acum Marea Britanie se afla pe mîinile partidului care se opunea din start unei schimbări de constituție în Scoția. Laburiștii s-au dovedit incapabili să cîștige, deși era o perioadă de recesiune economică. În Anglia, care dădea mai mult de patru din cinci parlamentari, laburiștii au obținut doar 34% din voturi. Schimbările rapide ale limitelor parlamentare, combinate cu transformările demografice și un nou consens general în promovarea guvernului conservator, toate acestea sugerau dificultatea cu care se confruntau laburiștii în luarea puterii în 1996-97. Astfel, cel mai sigur drum spre obținerea unei legi domestice scoțiene, alegerea unui guvern laburist decis să acționeze în această direcție, fusese blocat.

Cu toate acestea, demersul nu a murit după alegerile din 1992 ci, din contră, a produs o erupție de grupuri care susțineau introducerea unei legi domestice. Persoane cu experiență politică minoră văd situația existentă ca îngrijorătoare și doresc să „facă ceva". Un nou ciclu al politicii în favoarea legii domestice scoțiene devine iarăși preponderent, dar curentul are mult de suferit la moartea parlamentarului scoțian și liderului laburist John Smith, un constant susținător al acestui curent. În Anglia, reformele privind structura Regatului erau o cauză importantă a politicienilor din afara cercurilor conservatorilor. Legea domestică scoțiană era inclusă în programele politice, împreună cu o constituție scrisă, o altă „*Bill of Rights*", o reformă a sistemului de vot și multe altele, toate izvorîte dintr-un optimism politic debordant.

John Major și conservatorii devin din ce în ce mai puțin populari, și nu numai în Scoția (unde în aprilie 1995 la alegerile pentru consiliile locale nu au reușit să obțină controlul în nici un consiliu local scoțian) dar și în Anglia. Laburiștii, sub conducerea lui Tony Blair, cîștigînd alegerile generale și rămînînd la putere cît mai mult timp, garantau faptul că legea domestică va fi pusă în practică pentru Scoția.

În prezent, SNP deși reprezintă o forță politică puternică în Scoția, nu poate obține niciodată suficient sprijin pentru a transforma independența Scoției în realitate. Această chestiune probabil este în favoarea Scoției, independența însemnînd sinucidere din punct de vedere economic și o posibilă respingere din partea Uniunii Europene, anumiți membri temîndu-se de posibile repercusiuni în propriile țări; avem cazurile bavarezilor în Germania sau ale bascilor în Spania. Motivul principal al constantei nemulțumiri scoțiene față de dominația unui parlament londonez era aroganța englezilor față de problemele scoțiene. Declinul Imperiului Britanic a însemnat o scădere constantă a influenței internaționale britanice; în Scoția, a fi britanic nu mai este o virtute, existînd o creștere a identității scoțiene. Există o dorință puternică pentru identitate separată de cea britanică, dar într-un context european și în cadrul Uniunii Europene. Scoția a fost mai întotdeauna mai puțin speriată de UE și de perspectiva de a fi parte integrantă a UE, decît de statutul de „englezi de mîna a doua", sentiment generat de faptul că, pentru UK, Scoția a fost

https://biblioteca-digitala.ro

întotdeauna un partener lipsit de anvergură. La o ultimă şi pertinentă analiză, toată problema politică s-a născut din faptul că englezii nu cunosc şi, în consecinţă, nesocotesc, tradiţia şi mîndria scoţiană. În anumite zone, Scoţia e considerată o simplă regiune britanică cînd, de fapt, identitatea scoţiană a fost în permanenţă una extrem de bine articulată. În ultimele decenii, istoria Scoţiei este predată în şcolile din regiune după cum există şi un interes sporit pentru vechea limbă celtică scoţiană (există numeroase formaţii de muzică rock ce folosesc această limbă şi se adresează în special tinerilor). În cele din urmă, toate aceste preocupări de natură identitar-culturală întăresc conştiinţa regională a cărei miză în proiect este o Scoţie mai bogată şi mai fericită, mulţumită de statutul său pe scena britanică şi internaţională, toate acestea fiind posibile printr-o corectă punere în practică a devoluţiei, sub o guvernare laburistă cît mai lungă cu putinţă. De altfel, ca parte a angajamentului de descentralizare prezent în programul politic al cabinetului Blair, în iulie 1999, guvernul scoţian şi primul său ministru şi-au asumat responsabilitatea asupra domeniilor sănătăţii, educaţiei, justiţiei, locuinţelor şi dezvoltării economice, în timp ce guvernul britanic se ocupă în continuare de o serie de domenii care privesc forţa de muncă, politicile fiscale şi economice, impozite, politici sociale, asigurări şi pensii.

Pe de altă parte, guvernul scoţian încearcă să dezvolte un parteneriat dinamic şi pe noi baze între Scoţia şi restul Regatului Unit. Scopul declarat al politicilor sale pretinde o aşezare dreaptă a Scoţiei, în cadrul graniţelor Marii Britanii, conform unor principii politice afirmate insitent: „Prin devoluţie," spun politicieni locali, „Scoţia are un beneficiu dublu. Avem un control mai mare asupra afacerilor interne din Scoţia, dar sîntem în continuare parte a Regatului Unit, ceea ce ne ne alătură unei politici europene şi mondiale majore"[2].

În cele din urmă, unul dintre cele mai centralizate state din lume, un stat care a pus foarte mult accentul pe unitatea sa, dă înapoi puterea naţiunilor care formează Regatul Unit al Marii Britanii. Sigur că întrebarea care se pune este cît de unit va mai fi Regatul după ce Tony Blair va finaliza demersul său. Laburiştii consideră reprezentarea proporţională ca un catalizator al consensului şi al construcţiei solidarităţii. Dar nimeni nu ştie exact care vor fi rezultatele acestei reprezentări proporţionale, cu toate acestea trecerea la acest sistem este o variantă luată în calcul în mod serios de către laburişti. Eficient sau nu, britanicii au credinţa că vechiul sistem de vot „*winner-takes-it-all*" îi fac o insulă de stabilitate politică, în vecinătatea unui continent dominat de diferenţe care pot uşor intra în conflict.

Reformele interne fac, fără îndoială, Marea Britanie mai europeană şi o aduc mai aproape de lumea de azi. La întîlnirile de la Bruxelles, miniştri scoţieni şi galezi îşi reprezintă naţiunile în cadrul delegaţiei britanice, la fel ca şi bavarezii din cadrul delegaţiei germane. Dacă adăugăm şi includerea prevederilor Convenţiei Europene a Drepturilor Omului în dreptul britanic şi o viitoare participare la moneda unică europeană, va fi dificil pentru britanici să susţină că ei sînt un caz special doar pentru că sînt altfel.

Ceea ce este surprinzător în revoluţia lui Tony Blair este faptul că electoratul său nu a observat radicalismul măsurilor luate. Unitatea statală rămîne o problemă care este refuzată a fi adusă în discuţie în politica britanică. Conservatorii discută în termeni

https://biblioteca-digitala.ro

pompieristici despre destrămarea Marii Britanii, dar vocea lor nu este auzită. Majoritatea pare să fie de acord cu Blair: devoluție nu înseamnă neapărat divorț. Sprijinul popular pentru independența Scoției este blocat undeva între un sfert și o treime din electoratul scoțian și nimeni nu crede că Scoția se îndreaptă spre secesiune, doar pentru că acum are un corp legislativ. Cazul este analog în Țara Galilor. Problema devoluției în prezent pare să fie una mult mai concretă: se adaugă un nou nivel de forme oficiale, regulamente, impozite și politicieni. „Deciziile se vor lua de acum înainte acasă, de către oamenii noștri" par a spune devoluționiștii scoțieni. Personalitățile politice locale din Cardiff sau Edinburgh au cîștigat fără îndoială mai multă putere, dar oamenii de rînd au pierdut din controlul pe care îl dețineau asupra acestora.

Tony Blair a mizat pe faptul că devoluția va întări Marea Britanie. Folosind experiența europeană, Blair a observat că descentralizarea a redus nemulțumirile regionale în Catalania sau Bavaria, și nu le-a dat amploare așa cum se credea. Impactul devoluției asupra identității britanice este estimat a întări loialitățile foarte complexe care există. Scoțienii se vor simți mai scoțieni, dar asta nu înseamnă neapărat că nu mai rămîn britanici. În toată Europa, loialități duble sau chiar triple sînt la ordinea zilei. Adevăratul semn de întrebare asupra revoluției Blair este legat de situația englezilor. Deja regiunile din nord-est, din jurul Newcastle-ului, se gîndesc la autonomie, chiar dacă numai pentru a obține puterea necesară de a intra în competiție cu Scoția și Țara Galilor pentru atragerea investițiilor străine. Problema este că nimeni nu mai știe ce înseamnă a fi englez astăzi. Asiaticii și africanii din Marea Britanie se prezintă ca britanici, niciodată englezi. Englezii autentici credeau că trăiesc într-un stat englez care include, printre altele, diferite minorități etnice și grupurile celtice. Devoluția are rolul de a-i trezi la realitate: ei sînt doar o națiune în cadrul unei federații multinaționale. Speranța lui Blair este că noua generație va dori să se identifice cu acest proiect multinațional și multicultural. Paradoxul este că acest proiect se adresează în special grupurilor celtice nemulțumite de hegemonia Regatului Unit. În cele din urmă, cei care vor trebui să-și schimbe în mod radical imaginea de sine sînt englezii.

Bibliografie:

Augey, Arthur, *Nationalism, devolution and the challenge to the United Kingdom state.* London: Pluto Press, 2001.

Finlay, R. J., *Does history matter? Political scientists, Welsh and Scottish devolution.* 12 *Twentieth Century British History* 2001, pp.243-250.

Happold, Matthew, *Independence : in or out of Europe? An independent Scotland and the European Union.* 49 *International and Comparative Law Quarterly* 2000, pp.15-34.

Lijphart, Arend, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Iași: Polirom, 2000.

Trench, Alan, *Devolution commitments of the major parties.* London: Constitution Unit, 2001.

Note:

1. Michael Ignatieff, *A Gamble with History,* în *TIME*, 27 octombrie 1997, VOL.150 NO. 17

2. *Helen Liddell, A Message from the Secretary of State for Scotland, document nepublicat, 26 februarie 2001.*

https://biblioteca-digitala.ro

Cristina Gheorghe

Un anumit fel de Europă

Realizarea unei Europe unite, se ştie în acest moment, a constituit subiectul preocupărilor a generaţii întregi de filosofi, teoreticieni din diverse domenii şi oameni politici, toţi fiind deja cunoscuţi de cei preocupaţi de această problematică. O abordare mai particulară a acestui subiect o întîlnim la literatul elveţian Denis de Rougemont (1906-1985), abordare care are ca premise realităţile europene existente după cel de-al doilea război mondial, dar şi filosofia personalistă al cărei adept era.

Pentru Rougemont noţiunile de Europa şi de federalism erau aproape sinonime, două noţiuni care se căutau şi se completau reciproc. Definirea rougemontiană a federalismului se făcea în special prin opoziţia acestuia cu naţionalismul, cel dintîi dorind *să unească şi nu să unifice*, în timp ce naţionalismul, *anti-Europa prin excelenţă, zdrobeşte diversităţile vii, sub pretextul unificării* şi declară suverană naţiunea unificată. Ideea federalistă este simplă, dar nu ca o formulă, *ea este mai degrabă de tip organic decît de tip logic (...) corespunde într-o mare măsură formelor de gîndire introduse de relativism*, care nu vrea să supună grupurile unul altuia, o uniune care este *simplu de simţit, dar complicat de exprimat*, o chestiune care riscă să fie rău pusă pentru că se pune în mod brusc. Totuşi Rougemont stabileşte şapte principii federaliste valabile pentru Europa, pornind de la principiile federaliste elveţiene şi opuse dogmelor totalitare:

1. Renunţarea la orice idee de hegemonie organizatorică din partea tuturor naţiunilor componente ale unei federaţii.

2. Renunţarea la orice spirit de sistem, atitudinea federalistă fiind un refuz de a recurge la soluţii sistematice, îndepărtate de realitate şi distructive în ceea ce priveşte diversitatea.

3. Federalismul nu trebuie să cunoască problema minorităţilor, dar rezolvarea nu trebuie să o constituie suprimarea acestora, cum a fost cazul sistemului cantitativ totalitar.

4. Scopul federalismului trebuie să fie acela de a salvgarda calităţile proprii ale diversităţilor, de a conserva particularităţile şi autonomia membrilor federaţiei. Rougemont subliniază că nu se referă la toleranţă, care este o virtute negativă, ci la faptul că fiecare naţiune trebuie să exprime în mod liber ceea ce are mai bun.

5. Promovarea complexităţilor culturale, politice, administrative, lingvistice, religioase şi economice ca o condiţie a libertăţilor celor mai diverşi membri ai federaţiei împotriva simplismului brutal totalitar sau iacobin.

6. Formarea unei federaţii trebuie să se producă *din aproape în aproape, din iniţiativa persoanelor sau a diverselor grupuri* culturale, religioase, economice sau de alt tip, nu plecînd de la un centru sau de la o guvernare, şi chiar în afara guvernelor naţionale.

7. O federaţie nu se creează împotriva unui pericol extern şi nici în scopuri imperialiste, ci în avantajul şi supravieţuirea fiecărei comunităţi constitutive şi pentru ca acestea să poată exercita împreună funcţii care depăşesc forţele fiecăreia dintre ele.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre cele şapte principii nici unul nu se referă la modalităţi practice de creare a unei Europe federale, la anumite instituţii care ar trebui să stea la baza federaţiei europene, fiind doar un fel de ghid de atitudine şi conştiinţă federalistă, chiar o ideologie care, dacă se ţine cont de evoluţia situaţiei în cadrul european unit, poate fi considerată o utopie. Chiar Rougemont este conştient de caracterul neobişnuit al teoriei sale şi pentru a o fixa, pentru a-i stabili nişte repere, compară federalismul cu totalitarismul, ideologie şi sistem care, în viziunea lui, este unul *simplu şi rigid*, spre deosebire de federalism, care este *complex şi suplu*, dar tocmai simplismul unuia şi complexitatea celuilalt determină indivizii să fie tentaţi şi să-l aleagă pe cel care îi solicită cel mai puţin. La această situaţie se adaugă un alt inconvenient, şi anume faptul că omul modern gîndea în continuare prin intermediul conceptelor specifice naţiunilor, şi nu al celor continentale sau internaţionale. Între lumea colectivistă sovietică şi cea individualistă americană nu exista cale de alegere pentru Europa, ea trebuind să o refuze pe cea dintîi şi să nu aibă încredere în cea de-a doua. Soluţia era inventarea pur şi simplu a unui alt regim economic, politic şi moral, regimul lui *unul pentru toţi si toţi pentru unul*, un *regim social* care, în viziunea autorului, se numeşte federalism şi care corespunde geniului Europei, celui al libertăţii. Misiunea europeană de a inventa şi de a realiza o altă cale pentru viitorul Europei, cea a libertăţilor organizate, a federalismului, între totalitarismul sovietic şi individualismul american, era cu atît mai importantă şi mai necesar de realizat în condiţiile în care Europa a inventat atît capitalismul liberal cît şi etatismul absolut.

În demersul său, Rougemont distingea o doctrină *ortodoxă* a federalismului, care încă mai susţinea termenii de naţiune, de unificare naţională sau de apărare împotriva unuia dintre cele două blocuri, şi federalismul ca ordine politică ce *colaborează cu cei care o acceptă din motive care nu le aparţin*, pentru că nu există o victorie totală a unei doctrine care nu se vrea una totalitară. O altă distincţie era cea dintre *unionişti*, cei care doreau într-o formulă destul de vagă *o mai mare unitate între ţările Europei* – dar care reprezentau totuşi o etapă necesară pentru un federalism eficace – şi *federaliştii* care se gîndeau la măsuri şi instituţii precise, care ar fi condus *dincolo de suveranităţile naţionale absolute, dar către o* unitate *absolută, la fel de periculoasă ca orice diviziune*.

De nenumărate ori Rougemont aduce ca argument în necesitatea realizării Europei unite situaţia creată prin apariţia blocului comunist şi ascensiunea americană fără precedent, chiar dacă de multe ori în demersul său autorul încearcă să renunţe la această perspectivă. El considera însă că a avea dimensiuni mici poate fi un motiv de a fi angoasat, iar una dintre soluţii era eliminarea frontierelor. De aceea, europenilor nu le rămîneau decît două posibilităţi: să se considere în primul rînd şi pentru totdeauna francezi, cehi sau elveţieni şi să refuze uniunea tocmai din acest motiv sau să aleagă uniunea Europei şi să întemeieze singura putere capabilă să-i salveze din capcana naţionalului şi a regionalului.

Pentru a deveni însă cu adevărat o federaţie, Europa trebuia să preia exemplul Elveţiei, unde cantoanele au reuşit, deşi nu cu uşurinţă, să creeze organe comune renunţînd la suveranităţile lor absolute. Federalizarea era calea prin care Europa putea exista în continuare, deşi Europa federală nu trebuia să fie realizată fără ca popoarele

https://biblioteca-digitala.ro

acesteia să fie informate, sarcină ce revenea partidelor politice locale şi mişcărilor federaliste care, în acea perioadă, îşi prezentau candidaţii pentru primul parlament al Europei. Nu mai rămînea decît pregătirea Constituţiei federale europene, în ciuda tuturor oponenţilor şi obstacolelor, cu gîndul la Stalin, şi în ciuda tuturor riscurilor de a elabora sau nu această Constituţie.

Dacă Europa nu devenea *o speranţă* pentru mase, *nici o armată a lumii nu o va putea apăra. Nimeni nu vrea să moară decît pentru raţiunea de a trăi.*

Paul Drumaru

Scrisori din Transland

Armagedoane, nu ştiu cine-mi poartă mie sîmbetele, că rău nu i-am făcut niciodată nimănui, decît mie, şi asta cu asupra de măsură, cum s-ar zice, adică exagerat, dar nu mă plîng, îmi vine mai degrabă să rîd mînzeşte, ştii tu de ce? pentru că oriîncotro îţi arunci privirea dai numai de oameni care n-au făcut nici un rău nimănui niciodată – şi atunci de unde atîtea rele, mă întreb, iar apoi de ce ca să judeci drept trebuie să stai strîmb? Armagedoane, copil care porţi numele unui cataclism viitor şi al unor scandaluri recente, sîntem vreo şase miliarde care facem umbră pămîntului şi el tot încins e, se învîrte în jurul soarelui, care şi el se duce-nvîrtindu-se prin galaxie, care şi ea, la rîndul ei, cu celelalte galaxii, prin universul actual, care, s-a dat dezmînţire luna trecută, nu e de culoare vernil, cum se spusese, ci crem, un fel de alb murdar deci, care nu e decît un alt nume al negrului atotştiutor, după socoteala mea, proastă probabil, întrucît mie din minus cu minus nu-mi iese niciodată plus dar guvernelor, oamenilor de afaceri, politicienilor, matematicienilor da, aşa că ce să mai lungim vorba, asta e, cum o demonstrează şi alegerile din sora noastră mai mare, Franţa, şi cele din sora noastră vitregă, Ungaria, iar faptul că dreptaciul şef din Olanda a fost împuşcat ce demonstrează? – că toate se leagă, se întreleagă, toate îşi au în toate ecou şi că nu e bine nici aşa, nici aşa –, Armagedoane, fătu-meu, cînd vei fi crescut tu mare toate astea vor fi de mult istorie şi poate că ai să înveţi cîte ceva şi la şcoală, deşi mă îndoiesc, „ce-ar fost dacă" nu intră în istorie, şi-apoi şi din istorie ce poţi învăţa? – să faci răul mai bine şi binele mai rău, de unde şi nostalgia diverselor categorii de populaţie după un trecut despre care-şi închipuie că era „vremea lor", dar nu era decît vremea timpurilor, de aceea mocneşte acolo şi mai-mult-ca-perfectul, atît de simpatic din punct de vedere gramatical, dar atît de periculos şi ambiguu în viaţa reală, care, între noi fie vorba, dacă nu s-ar întreţine cu sîngele cuvintelor şi n-ar mînca zilnic rahat nici n-ar exista, şi atunci cine-i victima şi cine-i călăul? şi a cui e una şi al cui celălalt? – dar cum tu eşti mic şi abia dacă zici mama-tata nu pricepi, nici din poveşti nu pricepi decît tonul, tonalitatea, adică esenţialul, care nici el nu există decît la etatea ta, cum ţi-aş spune, de exemplu, că a

https://biblioteca-digitala.ro

fost odată – ca niciodată, desigur –, a fost odată un curcubeu, el avea şapte culori şi toate erau fundamentale, apropo: cunoşti vreo ţară pe lumea asta care să-şi fi arogat drept drapel curcubeul? – nu, poate pe vremea Inchiziţiei, vreun principat devenit poliglot dintr-atîta latină oficială, dar a fost spulberat(ă), asta-i sigur, chiar dacă n-a existat – scumpuleanule, vezi-ţi tu de treaba ta academică, suge-ţi degetul mare de la piciorul drept, acum, cît mai poţi, cît mai ai o şiră a spinării elastică, nu ca noi, la care dacă se curbează cu greu mai vine înapoi, psihic vorbind, căci altfel te poţi tu arăta cît de drept, încît să te ia electoratul drept parul din care-şi fură căciula ori de cîte ori se iveşte prilejul, ştii tu, Armagedoane, ce-i acela prilej? – acum, în epoca puilor congelaţi, tare mă tem că nici pe asta n-ai s-o pricepi, de exemplu, prilejul de a fura o găină de pe ouă, o cloşcă deci, comparativ cu ocazia de a fura un întreg complex de incubatoare, dar nu ştiu de ce te tot iau pe ocolite, găina e o victimă, vreau să întreb, înainte de a fi fos tăiată, opărită, jumulită, fiartă, friptă, mîncată, înainte de a o lua la noi, zic, în accepţiune hegeliană, dacă vrei, o găină neutră, nici de dreapta, nici de stînga, nici de centru măcar, totalmente apolitică, găina generică, posibila născătoare a oului universal, Armagedoane, se bălăbănea deci găina asta, la poartă, într-o duminică, zi de alegeri, în mîna unei femei – dar ştii ce? mai bine aşa: în mîna unui curcubeu. Şi femeia era tare neajutorată, bărbatu-său era plecat să voteze, nu-i tăiase găina iar ea trebuia să facă supa cu sclipeţei pentru la prînz, cînd poate că se va şti deja cine a învins, desigur, ai noştri, în turul acesta, doi. Şi trece un bărbat elegant, mai în vîrstă, braţ la braţ cu o tînără, care putea să-i fi fost noră, după aspect, doar cît că prea se hlizea de cîte ori o gîdila el sub guşiţă, aşa că putea să-i fi fost şi ibovnică, nu ştiu, avea în orice caz un nume ciudat, în sensul că era şi foarte obişnuit şi foarte neobişnuit, Ţara – şi îi zice bărbatului: Ia vezi, ce vrea individa aia, de tot dă din găină?! – Aş vrea, zice femeia sau mai degrabă curcubeul, hai să-i zicem madam Curcubeu, să-mi taie şi mie cineva găina asta, că... Şi explică de ce. – Taie-i-o tu, zice Ţara, dar bărbatul îi răspunde ca pe apă, de parcă ar fi avut replica pregătită de-acasă sau de parcă ar mai fi rostit-o de multe-multe ori: – Nu intră în atribuţiile mele. Dar am să chem un călău. – Pînă la urmă găina s-a tăiat singură, dar asta-i altă poveste, Armagedoane, ce mi-a rămas mie pe retină e un curcubeu cu o găină în mînă, în faţa porţii unei case de la periferia Parisului de odinioară, dar de ce zic eu de odinioară şi de ce zic Paris? Uite-aşa.

Ágoston Hugó

Bucureştiul ca provincie

Interesant că în timp ce îmi tot dau cu părerea despre sport, la care, nu-i aşa, toată lumea se pricepe şi trag cu capul la poartă adevăruri mirifice, ca de-o pildă: „în

https://biblioteca-digitala.ro

focul încleştării sportive se vădeşte caracterul" (ceea ce e doar la un pas de zicala – cel puţin la fel de îndoielnică – cum că „in vino veritas") şi că „sportul e metafora vieţii" (foarte multe chestii sînt metafore ale vieţii, aşa-i ea, viaţa, are multe metafore), carevasăzică în timp ce sportul umple o bună parte din viaţa mea spirituală şi cotidiană (să nu uităm: pe 15 mai finala Ligii Campionilor, asta-i un fel de ligă europeană, numai că nu o joacă toată lumea cu atîta dăruire, atît de spiritual şi cu atîta ţinută ca echipa Smarandei la Tîrgu Mureş), o să închei totuşi fraza: în schimb, în *Provincia* abia dacă „fac uz" de sport, nu prea „recurg" la el, nu-l prea „iau la mînă". Chit că – vă puteţi închipui – se desfăşoară meciuri aprige şi-n provincia asta metropolitană! În Capitală adică. Însă de cînd Bölöni, cedînd îndemnurilor entuziaste ale galeriei, a părăsit ţara şi urmînd drumul soarelui a poposit în cel mai apusean colţişor al bătrînului nostru continent iar, Lucescu s-a făcut glonţ în pistolul turcului, mă interesează mai mult sportul străinătăţii.

Iar apoi, par exemple, în aprilie am vizionat alegerile din Ungaria, pe viu, la faţa locului. Amîndouă etapele, turul şi returul, plica şi replica, vanşa şi revanşa. Au fost nişte meciuri de-au sărit scîntei. Au lăsat urme de-o viaţă în mulţi. Forţele erau sensibil egale atît pe teren cît şi printre suporteri. Prima partidă a fost cîştigată de challengeri, cea de a doua de campionii en titre, dar nu la un scor care să fi refăcut handicapul. Iară eu pare-se că m-am ţicnit de relatez aşa de şablonard despre pancraţiul ăsta, despre încăierarea asta ale cărei rezultate sînt bine cunoscute deja. În loc să vorbesc despre impresiile mele de la faţa locului, chiar şi după spartul tîrgului, dar măcar la un mod personal. Ei bine, am avut nişte trăiri, cum să nu fi avut. Cohortele de suporteri sau, cum li se zice în asemenea cazuri, alegătorii, cele două armate de dimensiuni oarecum egale au purtat un război crîncen (căruia, întrucît presupunea o participare civică, unii i-au spus război civil). Ce-am văzut eu cu ochii mei? Păi, de pildă, unul din căpitanii de echipă s-a ales cu o drăgălaşă mustăcioară a la Hitler pe afişe, iar pe placatul altui stopper era scris cu carioca şi necăutată simplitate: „căcănar-trădător-de-ţară-vîndut-jidanilor". În legătură cu una din căpetenii cineva le făcea vină românilor, că nu l-au brevetat pe Ceauşescu, ca să nu poată fi copiat; despre căpitanul celeilalte echipe au lansat zvonul că e grav bolnav de cancer. Am văzut cum tineri cu obrajii îmbujoraţi scandau de sute de ori prenumele masculin al izbînzii, ceea ce mi-a stîrnit panica amintirii salvelor de aplauze de pe vremea cînd s-au născut aceşti tineri; apoi i-am văzut plîngînd în hohote şi nu ştiu dacă lacrimile lor erau şiroaiele maturizării sau sufletul începea să adune noi forţe pentru răzbunare. Era în toată explozia asta de energie ceva ce amintea de un ceremonial iniţiatic (politic) – şi acum, că am scris-o, trebuie să mă gîndesc de îndată la faptul că, iată, nici politica nu e altceva decît un joc de război sau, dacă vreţi, joc sportiv.

Nu am intenţia, eu, blajin iubitor de sporturi, să mă lansez în savante interpretări ale celor văzute, întîmplate. Fie şi numai pentru că toate emanau şi un soi de poezie sălbatică şi, e ştiut, poezia îi spune fiecăruia altă ceva – deşi, de pildă, faimoasa poezie a lui Petőfi, cu refrenul acela îngrozitor despre regii care trebuie spînzuraţi, este destul de lipsită de echivoc. Dar despre funie chiar că nu vreau să vorbesc (şi uite că-n timp ce-o spun tocmai asta fac), doar cît că mi-e teribil de teamă, mie, care n-am ţinut niciodată cu vreo echipă de club ungurească, ci întotdeauna cu

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentativa, că acest coşmar încă n-a luat sfîrşit, că apostolii schismei vor continua să vadă în adversar (partenerul de mai de mult, din sport) un duşman şi să creadă că datoria lor cea mai sfîntă e distrugerea sa. Nu vreau nici să explic, nici să mă explic, căci teama mea cea mai mare e că nişte politologi cu mintea ascuţită vor pune în lumină toată această oroare, o vor desluşi şi prin aceasta o vor face acceptată. Vor arăta că, la urma urmei, n-a fost/nu este vorba de nimic altceva decît de „joc politic", unde nu e cazul să se pretindă spirit sportiv, fair play şi, de altfel, „c'est la vie", aşa-i politica. În regulă, aş zice, respectiv aş întreba cu tristeţe: şi atunci „tout comprendre c'est tout pardonner?" Dacă înţelegem, înseamnă că şi acceptăm, atunci să şi acceptăm? Dacă există explicaţia, cea politică, atunci duşmănia poate avea cale liberă? Sau chiar am ajuns în punctul din care – cu amară disonanţă cognitivă – ne refugiem în exegeză, căci am recunoscut că oroarea a devenit autonomă şi irepresibilă?

Nu întîmplător aduc vorba de rolul politologilor şi prin aceasta, mijlocit, de acela al purtătorilor de informaţie. Zeul PR şi zeiţa Image n-au avut nicăieri în ţările fostului bloc răsăritean adoratori mai fervenţi decît în Ungaria acestui aprilie electoral. Ar fi extrem de îndoielnic să ai acum vreun sentiment de mîndrie în legătură cu asta, mai importantă e implicaţia negativă, că aceste zeităţi, atît în intenţii cît şi în efecte, au creat o pistă politică nouă, diferită de culoarul politic anterior. Cu reguli noi. Şi aici se află ceea ce „sportul", adică de fapt principiul său călăuzitor, democraţia nu (ar) permite: modificarea regulilor de joc în timpul partidei. Dacă la sfîrşitul meciului sînt în vigoare alte reguli decît erau la începutul său, atunci chiar că nu-i loc de explicaţii. PîRîul şi Imaginea sînt trebuincioase pentru a vinde ceva. Fireşte, această concepţie de marketing, comercială, a politicii nu e nouă şi nu-i o invenţie unguréască, dar felul cum au încercat s-o folosească pentru modificarea regulamentului întrecerii i-a dat o turnură mult prea originală.

Am citit o groază de comentarii în presa maghiară despre aceste alegeri parlamentare. Cel mai mult – în legătură cu cele de mai sus – mi-a plăcut părerea autorului care scria că cele două echipe adverse au folosit tactici diferite în măsura în care una a încercat să dovedească că ceea ce nu există există, iar cealaltă că ceea ce există nu există. Să mă scuze cititorii: eu înţeleg. Şi văd şi cît de asemănătoare sînt, de fapt, aceste moduri de abordare şi acţiune radical diferite.

Ştiu că după ce-am scris toate astea o vreme n-am să mă bucur de popularitate în Ungaria şi în Ardeal – vreau să spun, în acele cercuri restrînse în care modestele mele rînduleţe sînt citite. Căci sînt nehotărît şi mă ascund ruşinat cu dezorientarea mea. Sigur, sîntem totuşi cîţiva, suporteri înrăiţi şi neutri, care tremurăm acolo la peluză, între cele două galerii zbierătoare.

Mi s-ar putea adresa chiar şi reproşul: ce caută aceste vorbe tînguielnice în rubrica asta, sub acest titlu, Bucureştiul ca provincie? Ei bine, într-asta stă mica mea consolare. Poate că – cine ştie, cine ştie – toată treaba asta cu alegerile mi s-a părut atît de tristă doar pentru că am privit-o cu ochii mei bucureşteni. Că mă doare mai tare cînd văd zîzanie acolo unde mă trage inima. Fapt e că de îndată ce m-am întors „acasă", de cum mi-am aruncat ochii prin gazetele româneşti, am deschis televizorul, m-au întîmpinat lucruri mai blajine, mai obişnuite. Primarul Clujului a vopsit iar ceva în culorile

https://biblioteca-digitala.ro

naționale, șeful statului a declarat iar că lichidarea cooperativelor agricole de producție a aruncat România cu o sută de ani înapoi pe calea dezvoltării, la Tîrgu Mureș a fost iar scandal apropo de Bolyai, dar, de data asta, nimeni nu i-a căutat pe naşi cu ciomagul... Într-un cuvînt, față de cele de dincolo – idila însăşi.

https://biblioteca-digitala.ro

Molnár Gusztáv

De la modelul elveţian la modelul ardelean – via Bucureşti

Cu oarecare vreme în urmă profesorul Urs Altermatt a ţinut la Colegiul Noua Europă din Bucureşti o prelegere despre modelul elveţian, arătînd că Elveţia edificată pe cantoane este în primul rînd o federaţia a naţiunilor şi, sub acest aspect, nu poate fi comparată cu tradiţionalele state naţionale europene. Pe de altă parte – ca stat naţional –, ea urmează modelul francez: un stat bazat pe drepturi cetăţeneşti şi susţinut prin voinţa subiectivă a indivizilor. Făuritorii ideii de cetăţenie elveţiană au avut în vedere ca pe lîngă şi sub naţiunea politică ce există la nivel federal să asigure, la nivelul comunelor şi cantoanelor, un cadru solid pentru păstrarea şi dezvoltarea comunităţilor („naţiunilor") culturale. Această ambivalenţă, întrepătrunderea instituţională şi sentimentală a comunităţii tradiţional-culturale native şi a celei volitiv-politice bazate pe libera alegere constituie secretul soliditătii şi stabilităţii micului stat alpin. În timp ce, în deceniile din urmă, o serie de federaţii s-au dezintegrat pentru că a reieşit că erau formate numai din „naţiuni" şi nu aveau cetăţeni care să le voteze în cadrul ceremonialului secret şi invizibil al „plebiscitului cotidian" iar numeroase state naţionale proclamate drept unitare se confruntă şi ele cu spectrul destrămării, Elveţia – reproducînd parcă la scară redusă complexitatea specifică a Uniunii Europene – trăieşte şi înfloreşte.

În opinia profesorului elveţian, dacă în cadrul unui stat culturile naţionale se omogenizează excesiv în sens politic, identitatea multiculturală a comunităţii plurilingve este strivită. Elveţia a evitat această fundătură istorică şi pentru că graniţele sale politice şi administrative nu coincid „mereu" cu cele culturale, adică lingvistice şi confesionale. Andrei Pleşu, directorul Colegiului bucureştean, care, ca amfitrion, a caracterizat în mod politicos modelul elveţian ca fiind „simpatic" şi „atractiv", a tras din remarca de mai sus a lui Urs Altermatt o edificatoare concluzie, întrebîndu-se dacă e bine oare că „la noi există unităţi administrative, cum sînt cele două celebre judeţe secuieşti, unde graniţa administrativă pică exact pe graniţa de limbă şi peste graniţa confesională. În acest caz, avem un exemplu exact opus celui elveţian şi ne putem întreba dacă această situaţie e de natură să ne ajute, să ne facă vieţile mai

https://biblioteca-digitala.ro

uşoare, sau să complice lucrurile, tocmai prin faptul că aceste graniţe pică atît de riguros unele peste altele".

Această judecată epuizează criteriile frivolităţii intelectuale. Prin frivolitate intelectuală nu înţeleg doar faptul de a face afirmaţii care nu corespund realităţii (în Harghita proporţia populaţiei româneşti este de 14 la sută, în Covasna de 23 – aceasta nu s-a modificat din 1992 –, ceea ce, în Europa Occidentală cel puţin, se traduce fără echivoc ca zonă cu populaţie mixtă), ci – în acest caz special – că un intelectual de elită neoccidental trage, dintr-un fenomen vest-european pe care îl înţelege perfect din punct de vedere conceptual şi îl şi acceptă, concluzii, cu privire la propria-i ţară (sau la sine însuşi), care vin în flagrantă contradicţie cu natura şi contextul spiritual-instituţional ale exemplului vest european luat drept punct de plecare. Un alt frumos exemplu al acestei uşurătăţi este modul în care se raportează Andrei Pleşu la problema federalismului românesc. România – spune Andrei Pleşu –, datorită deosebirilor dintre ardeleni şi regăţeni şi a puternicelor identităţi regionale manifestate atît în cadrul Transilvaniei cît şi în acela al Vechiului Regat, este *naturaliter* un stat federal. De aici însă, în opinia filozofului bucureştean, nu urmează că atunci federalismul chiar ar trebui introdus, nu, în această privinţă „nu e de făcut neapărat un experiment" în cadrul României. Iată, în schimb, „Basarabia", în legătură cu care românii ar accepta să discute despre federalizare. „Basarabia – de ce nu o federalizare?" întreabă fostul ministru de externe al României. Nici nu-i trece prin cap – chestiunea a fost formulată clar de chişinăuanul Mihai Fusu încă în 1991; textul poate fi citit în volumul *Provincia 2000* – că pentru ca România să poată integra nu „Basarabia", ci Republica Moldova, ar trebui mai întîi să se federalizeze ea însăşi.

Situaţia de acum indică – la un mod oarecum ironic – probabilitatea ca Republica Moldova să se transforme, ea mai întîi, dintr-un stat unitar într-o federaţie (vezi documentele publicate în rubrica *Perspective*). Dar nu pare că România ar dori să urmeze acest exemplu. Ba dimpotrivă, ne putem aştepta ca această nouă presiune descentralizantă ce se exercită asupra Bucureştiului – şi care nu provine din interior, ca în cazul Ardealului – să potenţeze inflexibilitatea şi iritarea aparatului de stat şi ale întregii elite politice româneşti, dacă ar avea a se confrunta sub orice aspect cu sfidarea descentralizării politice.

După toate semnele, în spatele planului de federalizare propus Chişinăului se află nu numai Rusia, ci întregul complex de colaborare geopolitică ruso-americană ce cunoaşte o dezvoltare tot mai intensă după 11 septembrie. Ceea ce e cu adevărat nou şi oarecum neobişnuit în acest context geopolitic e că, în timp ce va pecetlui probabil impasul de mult evident al „reîntregirii", în ordine socială, politică şi geostrategică va apropia, de fapt, România de Moldova şi mai cu seamă de Rusia. Această situaţie obligă elita românească angajată în plan naţional şi în genere, sub o formă oarecare, în planul politicii nu numai să renunţe la iluzia reunificării realizabile cumva în contextul integrării euroatlantice şi a rolului de „fruntariu occidental" faţă de Rusia (vezi în legătură cu aceasta cartea profesorului Al. Zub, *Impasul reîntregirii*), ci şi să conştientizeze în sfîrşit alternativele politice reale între care poate alege.

Numeroşi analişti se înşpăimîntă singuri şi sperie opinia publică cu spectrul unui nou tip de totalitarism, referindu-se la concentrarea de către Putin a tuturor factorilor

https://biblioteca-digitala.ro

politici, economici, militari, mediatici şi de servicii secrete compatibili cu un curs occidental într-un singur centru „reformist" sau la Adrian Năstase, care întruchipează în România aceeaşi tendinţă. Dar puţini se gîndesc la teribila erodare a sprijinului social de care se mai bucură Putin în Rusia şi la natura opoziţiei căreia va trebui să facem faţă în România dacă aripa „reformistă" a PSD îşi va extinde influenţa – după UDMR – şi asupra Partidului Liberal. Cînd, în urmă cu cîteva săptămîni, la Chişinău, l-am întrebat pe Oazu Nantoi, unul dintre cei mai buni analişti politici moldoveni, ce forţă reală reprezintă partidele politice care se opun comuniştilor, mi-a răspuns că în Moldova nu există, de fapt, partide politice în sensul european al cuvîntului (el doar o ştie, căci e preşedintele unui asemenea partid „inexistent") şi că faţă de comunişti doar „şi mai comuniştii" dispun de o bază socială şi politică veritabilă.

Această situaţie structural determinată, tipic est-europeană, anteproiectează în România reapariţia alternativelor din 1991. Există deja semne vizibile că complexul de putere postcomunistă aflată în spatele PSD a început să-şi reaşeze rîndurile şi se pregăteşte să deschidă faţă de guvernul angajat într-o „fugă înainte" un nou front, intern, ceea ce ar putea pecetlui definitiv soarta democraţiei româneşti destul de şubrede şi aşa.

Faptul că o însemnată parte a elitei spirituale bucureştene e inaptă să poarte o discuţie de fond despre opţiunile pe care le are ţara a reieşit încă din reacţiile de după publicarea Memorandumului care propunea regionalizarea României. După ce Partidul Naţional-Liberal a aruncat pur şi simplu la gunoi proiectul de reformă extrem de moderat al propriilor senatori – bănăţeni –, cred că ne-a devenit limpede tuturor că din partea cercurilor politice bucureştene nu ne putem aştepta la o reformă constituţională veritabilă. A venit vremea să tragem concluziile corespunzătoare şi să elaborăm un asemenea model constituţional ardelean şi să realizăm o asemenea strategie ardeleană care să se fundamenteze clar şi fără echivoc pe însuşirile structurale central-europene ale acestei regiuni istorice şi care nu e dispusă să se resemneze cu dezolarea est-europeană izvorîtă din absenţa alternativelor acceptabile şi viabile. (...)

Traducerea: Paul Drumaru

Traian Ştef

Transilvania şi corupţia

Se discută foarte mult acum, în toate mediile, despre corupţie. Discută guvernanţii înşişi, presa, cetăţenii, organismele internaţionale. Cu toţii, însă, în diapazoane diferite. Presa din ţară, cu disperare, văzînd că toate semnalele ei sînt zadarnice; organismele internaţionale, cu îngrijorare, avertizîndu-ne că avem o problemă; cetăţenii, în ton de bîrfă, ca şi cum nu i-ar privi direct situaţia; guvernanţii, cu seninătate, ca şi cum ar fi vorba despre un fenomen firesc, prezent şi la case mai mari. Un puternic semnal de

https://biblioteca-digitala.ro

alarmă preluat şi amplificat imediat de presă se datorează Bihorului. Un procuror are curajul să emită mandat de arestare pe numele unei persoane legate de partidul de guvernămînt. Persoana respectivă a finanţat campania electorală a PDSR (eu bănui că şi a altor partide, pentru că, în general, oamenii de afaceri încearcă să se protejeze la două capete) direct şi prin intermediul tatălui care a şi ajuns prefect. Presiunile asupra procurorului şi asupra instituţiei au fost şi sînt imense, lăsîndu-se inclusiv cu o victimă, dar cunoscutul de pe acum Lele nu cedează şi se războieşte (ajutat doar de presă) cu maşinăria Puterii. Acest scandal este amplificat prin declaraţia deputatului Mihai Bar, care susţine că i s-au oferit două miliarde de lei pentru a-l înscrie pe lista candidaţilor parlamentari pe acuzatul de astăzi, Adrian Tărău. N-a primit banii, dar se bănuie că au fost daţi la Bucureşti sau celorlalţi candidaţi – trimişi de la Bucureşti, astfel susţinîndu-se numirea în funcţia de prefect a tatălui în pofida avertismentelor şi informaţiilor (inclusiv din partea SRI, din cîte se aude). Aceste două evenimente ne ajută să definim mecanismul corupţiei din România.

Cea mai succintă şi cea mai clară definiţie a corupţiei se poate da în două cuvinte: *negocierea autorităţii.* De o parte trebuie să fie inevitabil un reprezentant al autorităţii, al legii adică, pentru că legea este singura care conferă autoritate într-un stat de drept, iar de partea cealaltă un cetăţean care negociază legea. Încearcă, adică, un comerţ cu autoritatea. Încearcă să dobîndească o favoare din care cedează un procent pentru cel cu care negociază. De cele mai multe ori, din această negociere pierde statul sau autoritatea locală. Ce se negociază, de obicei? Răspunsul e simplu: taxele către stat. De ce? Pentru că sînt foarte mari şi chiar dacă împarte cîştigul tot mai rămîne destul. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, pentru că are cu cine face acest negoţ. În mod normal, primul pas ar trebui făcut de cetăţean. Aş zice că, în condiţiile de la noi, nu este nici o crimă că încearcă. Cînd statul ne ia tot la lumina zilei, depăşind însăşi definiţia hoţiei, că unii încearcă să-l fure nici nu ni se mai pare un lucru imoral. Cînd doi hoţi se fură între ei, parcă l-am aplauda pe cel care fură mai mult de la celălalt. Problema este însă că de cele mai multe ori unul este în slujba cuiva. Fură pentru altcineva şi se mai lipeşte şi de palmele lui. Cum rămîne atunci cu corupţia? Dacă autoritatea însăşi are iniţiativa, iar corupătorul este doar în ghilimele, fiind, de fapt, unealta, definiţia de mai sus nu mai e valabilă. Cînd Puterea însăşi fură din propriul buget, prin intermediari, nu mai e corupţie, ci gangsterism.

Cele două cazuri sînt concludente, deci, pentru mecanismul „corupţiei" (să-i zicem tot aşa, dar în ghilimele) de la noi. Nu cetăţeanul îl cumpără pe politician, ci partidele vînd imunitate, scutiri de impozite şi taxe etc. şi îi protejează pe aceia care au cu ce le cumpăra. Partidele noastre sînt formate în mare măsură din ciocoi, din arivişti. Ei nu au o bogăţie stabilă, dobîndită de generaţii, ei vor să se îmbogăţească repede şi să-şi perpetueze politic privilegiul de a negocia autoritatea conferită lor de lege.

Tot în judeţul Bihor, Tribunalul este în mare degringoladă. Sînt acuzaţi şi arestaţi judecători şi avocaţi, iar presa le arată vilele (pe ale lor, pe ale poliţiştilor şi vameşilor). De ce s-a ajuns la o astfel de amploare a „corupţiei"? Din acelaşi motiv: sînt puse în vînzare hotărîrile judecătoreşti. Aşa cum se ştie cît trebuie să plăteşti fiecărui medic dintr-un spital (preţul se transmite din om în om sau prin asistente), tot aşa este cunoscut şi tariful judecătorilor. Mai mult, umblă multe zvonuri în legătură cu emisarii de partid

https://biblioteca-digitala.ro

care vin şi iau lunar de la toate instituţiile descentralizate (în special de la vămi, poliţie, justiţie). Dacă toate cele de mai sus nu sînt o exagerare datorată acelei disperări a presei pe care am pomenit-o, înseamnă că statul însuşi este corupt, forma lui de întocmire, instituţiile. Refuz să accept, însă, că toţi am fi corupţi, că nimeni nu e cinstit în România, resping atribuirea unei vinovăţii colective de tipul celei de mai an care trimitea la toţi membrii partidului comunist. Nu cred că noi, cetăţenii, sîntem agenţii corupţiei, ci aceia care deţin autoritatea conferită de lege, dar care o personalizează în expresia „legea sînt eu" sau „statul sînt eu".

De ce aceste mari cazuri în Transilvania? Dacă aici sînt banii... De ce o anumită indiferenţă a instituţiilor colectoare şi a cetăţenilor? Dacă tot la Bucureşti merg banii... Cea mai mare parte din banii negri merg la partide: în conturile oficiale, ale fundaţiilor pe care le-au înfiinţat în acest scop, la oamenii lor de influenţă, la şefi. Se centralizează. Numai şefii filialelor ştiu cît trebuie să se dea la centru, cît se dă direct, cît se intermediază. Dacă ar spune dl. Mihai Bar tot ce ştie (despre ai săi, despre alte partide, despre instituţii), ar trebui să se ascundă şi a şaptea spiţă din neamul lui. Se pare că iar partidul e-n toate, iar unele murmure sugerează că inclusiv serviciile de informaţii trebuie să raporteze doar ce place urechilor trandafirii şi fine.

Îmi pun, totuşi, întrebarea, de ce această lipsă de reacţie a cetăţeanului faţă de propriul destin, în fond. Un răspuns, care defineşte mentalitatea românilor, se poate descoperi nu numai în istorie, ci şi în referendumurile recente pentru înfiinţarea de noi comune. Multe comune din judeţul Bihor au fost înfiinţate după apartenenţa sau nonapartenenţa la CAP. Au apărut astfel construcţii hilare formate din localităţi de o parte şi de alta a unui munte, la mari distanţe, fără căi directe de acces. Au avut acum posibilitatea să intre într-o nouă formă, normală. Dar cei din centrele reşedinţă de comună au votat împotrivă iar mulţi dintre ceilalţi, direct interesaţi, nu s-au prezentat la vot. A fost mai mult un fel de exerciţiu de manipulare, unde primarii în funcţie s-au folosit de specialişti. La bufetul dintr-un sat de munte a fost lansată întrebarea: „Centru de comună vreţi voi să fiţi? Să fie sediul Poliţiei colea, vizavi?" Pînă atunci nici nu se gîndiseră că dacă satul lor va fi reşedinţă de comună acolo va fi şi Poliţia... Există, deci, în orice formă de organizare administrativă o plăcere a centralismului, o plăcere de a trage frişca pe tortul tău. Există, apoi, o mentalitate comodă, care aşteaptă de la alţii schimbarea, de a nu protesta vehement decît atunci cînd nu mai picură nimic, cînd bătaia de joc a depăşit toate limitele. Mai există un fel de ură de sine manifestată în invidia faţă de celălalt: de ce să înfiinţăm comuna noastră, dacă nu eu voi fi primar? Observarea desfăşurării acestor referendumuri mă face sceptic şi în ce priveşte eventualitatea regionalizării ţării. Există o anume corupţie a voinţei şi mentalităţilor care ne ţine mereu în urmă, care înseamnă, de fapt, o mare neîncredere în noi înşine. Românii vor, parcă, să fie apăraţi de alţii, conduşi de alţii. Mulţi doresc integrarea în NATO cu gîndul că România va trebui să urmeze o politică dictată de ţările dezvoltate şi puternice ale organizaţiei. Tot aşa, sînt tot mai mulţi care cred că am avea nevoie de un preşedinte de altă naţionalitate decît română (dar nu ungur, totuşi). Un neamţ. Ar fi aceasta şi o sugestie pentru PNL sau PNŢCD, de exemplu. Se pare că istoria are şi întoarcerile şi ironiile ei.

Cît priveşte corupţia şi ardelenii, ne-am resemnat. Ca să obţinem nişte finanţări pentru un pod, mai invităm cîte un ministru la o vînătoare, îi mai facem o casă de

https://biblioteca-digitala.ro

vacanță și în Ardeal, îi mai îmbogățim conturile, mai un cadou de ziua lui, a nevestei, a copiilor (de la universitățile europene) și tuturor ni se pare normal și-l felicităm pe cel ce reușește.

Gheorghe Săsărman

Naționalismul, sau cine seamănă vînt

Discuțiile în jurul semnificației și temeiurilor actuale ale naționalismului par, în ultimul timp, să polarizeze tot mai acut spiritele, provocînd adeseori polemici aprinse. Întrucît e de presupus că unele disensiuni decurg din accepția sau conotațiile diferite atribuite acestui cuvînt, cred că ar fi util să zăbovim o clipă asupra definiției propriu-zise a noțiunii. Vom constata astfel că dicționarele enciclopedice nuanțează și ele diferit înțelesul pe care îl acordă naționalismului. Citesc, de pildă, într-un *Larousse*: Nationalisme*: Doctrine politique qui préconise la prise de conscience ou la défense des intérets nationaux et se fonde sur l'exaltation de l'idée de patrie ou de nation.*[1] Într-un *Webster*: Nationalism *1. a) devotion to one's nation; patriotism. b) excessive, narrow, or jingoist patriotism; chauvinism. 2. The doctrine that national interests, security etc. are more important than international considerations; opposed to internationalism.*[2] Sau, într-un *Mackensen*: *Nationalismus: (über)betontes Volks-, Staatsbewusstsein. Nationalist: wer das eigene Volk (den eigenen Staat) überbewertet.*[3]

Se pot face numaidecît unele observații de ordin general. În primul rînd, că enciclopediile consultate leagă noțiunea de *naționalism* de aceea de *națiune*, din care de altfel și derivă. Am tradus deci intenționat termenul german *Volksbewusstsein* prin *conștiință națională*, întrucît în limba română un termen mai potrivit nu există (ar fi trebuit să spun *conștiința apartenenței la un popor*), dar și pentru că în germană noțiunile de *popor* și de *națiune* sînt foarte apropiate, *Volkszugehörigkeit* însemnînd, de fapt, *apartenență națională* sau *naționalitate*; în același dicționar, de altfel, cuvîntul *Nation* e explicat prin cuvîntul *Staatsvolk*. În al doilea rînd, că se face deosebire între nuanța patriotică a naționalismului și varianta lui excesivă, de sorginte șovină. În fine, în al treilea rînd, că naționalismul desemnează și o doctrină politică și că aceasta pune interesele naționale mai presus de considerentele internaționale. Să analizăm acum mai de aproape aceste trei aspecte.

Naționalismul are deci de-a face cu conștiința națională, cu *națiunea*. Nu voi recurge aici la încă un excurs prin enciclopedii, pentru lămurirea unui nou termen, ci mă voi mulțumi să observ că criteriile prin care se definește o națiune sînt foarte diferite și, pe de altă parte, că existența însăși a națiunilor are un caracter istoric. Într-adevăr, dacă în

https://biblioteca-digitala.ro

unele cazuri etnia primează în definirea națiunii, într-altele se dă prioritate limbii, religiei, tradițiilor, istoriei sau geografiei. Nu e ușor să găsești ce anume au comun, din punctul de vedere al definirii lor, felurite națiuni – franceză, americană, elvețiană, chineză, română, somaleză, israeliană, afgană, braziliană, ca să luăm doar cîteva exemple; unde mai pui că se vorbește uneori și despre o națiune arabă. La această labilitate a noțiunii, se adaugă faptul că națiunile nu s-au constituit concomitent și că, prin urmare, avînd evoluții diferite în timp, se află în stadii diferite de maturizare și afirmare, cu obiective și cerințe dar și cu reprezentări despre sine foarte variate. Motiv pentru care doctrinele naționaliste se pot servi și chiar se servesc, în demonstrarea tezelor pe care le vehiculează, de argumente dintre cele mai diverse și nu o dată contradictorii.

Cîtă vreme naționalismul servește constituirii conștiinței naționale sau se opune asupririi naționale, și în măsura în care se identifică cu patriotismul, cu sentimentul apartenenței la o comunitate etnică, de limbă, tradiții, religie, statală etc., el are, desigur, o funcție pozitivă, necesară. Din nenorocire însă, istoria, și chiar cea recentă, dovedește că nu o dată doctrinele de iz naționalist au depășit acest cadru, au alunecat pe panta exceselor, degenerînd în șovinism și rasism, exaltînd sentimente, manipulînd fără jenă conștiințe, fanatizînd spirite, aținînd instincte, semănând ură și instigînd la fapte scelerate, nedemne de ființa umană. Din retortele naționalismului extrem s-au distilat doctrine politice dintre cele mai odioase, teorii și teze monstruoase, cărora omenirea le-a plătit un dureros tribut. Căci orice semnificație rațională se sfîrșește acolo unde începe să se teoretizeze superioritatea unei națiuni, a unui popor, dar și a unei religii sau a unei rase, asupra tuturor celorlalte.

Națiunile nu există în vid, ci se învecinează sau se întrepătrund într-un spațiu geografic concret. Dacă ar fi să ne luăm după propria reprezentare a feluritelor varietăți locale ale naționalismului militant, planeta noastră ar trebui neapărat clonată, căci unul și același teritoriu este revendicat, cu argumente istorice reale sau fanteziste, de mai multe asemenea falange în același timp. Cum oare s-ar putea înfăptui concomitent Albania Mare și Serbia Mare, Ungaria Mare și România Mare, Germania Mare și Polonia Mare? Ce s-ar întîmpla dacă francezii ar aspira la hotarele imperiului napoleonian, italienii la ale celui roman, grecii la fruntariile lui Alexandru, mongolii la ale lui Genghis Han? Ce-ar fi dacă fiecare națiune ar reclama adică pentru sine teritoriul maximei expansiuni a celui mai agresiv dintre pretinșii ei precursori? Paradoxul naționaliștilor de pretutindeni este că fiecare își divinizează stindardul propriu, dar îl împroașcă cu noroi pe cel al vecinilor. Iubim, de pildă, naționalismul românilor, dar îl urîm pe acela al ungurilor – și, bineînțeles, reciproc. Unde duce asta, s-a văzut. Visul paranoic al național-socialismului a provocat întregii lumi cel mai cumplit coșmar, iar național-comunismul rus, drapat în faldurile mincinoase ale internaționalismului proletar, a împilat în mod barbar nu numai popoarele fostului imperiu țarist, ci tot estul continentului european. Și exemplele pot continua la nesfîrșit. Că tocmai asemenea hipertrofieri maligne ale naționalismului sfîrșesc prin compromiterea drastică a propriilor interese naționale, nici nu mai trebuie demonstrat.

Ceea ce pe plan extern culminează în agresiune, în expansiune imperialistă, pe plan intern generează conflicte etnice, discriminare și oprimare a minorităților naționale. O îndelungată și tristă experiență a determinat lumea civilizată să adopte

https://biblioteca-digitala.ro

ideea protejării grupurilor minoritare, desigur fără ca prin aceasta să fie dezavantajată flagrant populația majoritară. În mod paradoxal însă, pe cît de receptivi sînt tocmai doctrinarii naționaliști față de cauza conaționalilor din afara hotarelor, pe atîta sînt ei de îndîrjiți în a nu recunoaște același statut celorlalte grupuri etnice din interiorul țării. Rar se fac auzite glasuri care să se arate la fel de pătrunse, spre exemplu, de îndreptățirea cererilor formulate de minoritatea maghiară din Transilvania ca de a celor ale populației românești din nordul Bucovinei, sau, să zicem, să se arate la fel de indignate de tratamentul la care erau supuși albanezii sub regimul lui Miloșevici ca de acela aplicat mai apoi sîrbilor cosovari. Revine și aici, pe un alt plan, aceeași crasă asimetrie în aplicarea principiilor, același nărav de a opera cu două măsuri și, în ultimă analiză, aceeași credință cvasi-mistică în superioritatea indiscutabilă a nației, a grupului propriu, căruia i se cuvine neapărat tot ceea ce altora li se refuză.

Nu este deci deloc de mirare că noțiunea însăși de naționalism este asociată astăzi îndeobște cu varianta lui agresivă, șovină. În Europa Occidentală mai ales, unde dezvoltarea națiunilor a atins demult gradul deplinei maturizări, dar și ca urmare a celor două tragedii de proporții mondiale, doctrina naționalistă are o faimă atît de proastă, și pe bună dreptate, încît a fi etichetat drept naționalist înseamnă practic să fii exclus din viața politică. Pe de altă parte, toată lumea este foarte sensibilă la naționalismul unor state mari, care este resimțit de către statele mai mici ca o amenințare directă la adresa independenței lor naționale; ceea ce nu înseamnă că întinderea teritorială mai redusă a acestora din urmă le-ar putea oferi alibiuri sau le-ar micșora periculozitatea exceselor naționaliste – vezi, de pildă, cazul Iugoslaviei. Este, totodată, de înțeles faptul că în unele țări est-europene, a căror evoluție firească a fost decenii de-a rîndul frînată prin ocupația militară sovietică și prin politica regimurilor comuniste, redobîndirea conștiinței naționale cunoaște forme dintre cele mai vii. Dar aceasta nu scuză cîtuși de puțin excesele virulente care au loc, din păcate adeseori, tocmai aici.

Naționalismul poate fi acceptat astăzi, pe continentul nostru mult încercat de o istorie dramatică, numai ca expresie a conștiinței naționale depline, numai dacă se menține în limitele moderate, conciliante, pozitive ale patriotismului, adică numai în măsura în care nu devine o amenințare pentru existența liberă a altor națiuni sau pentru viața prosperă și demnă a grupurilor minoritare. Să-i spunem așadar, mai bine, patriotism. În loc să se lanseze în elogierea nemăsurată a calităților propriei nații și în ponegrirea altora, un om cu bun simț s-ar cuveni să îndemne la toleranță, să caute căi pentru normalizarea comunicării dintre grupurile, etniile, religiile sau popoarele învrăjbite, soluții pașnice, negociabile pentru conflictele care îi mai dezbină pe oameni. Este mai ușor să rănești decît să vindeci, mai ușor să distrugi decît să construiești, dar măsura adevăratei măreții și a nobleței de spirit e dată aici tocmai de capacitatea de a edifica punți pentru a înlesni cunoașterea și înțelegerea reciprocă. A venit cred vremea să priceapă tot omul că interesele naționale nu pot fi validate, astăzi mai mult ca oricînd, decît în condițiile acceptării imperativelor majore ale vieții internaționale. Cu alte cuvinte, că respectul și iubirea aproapelui nu-s precepte abstracte, ci reprezintă unica noastră șansă concretă de a viețui în armonie pe un pămînt care, deși se micșorează pe zi ce trece, ca o piele de măgar, ne găzduiește totuși, în generozitatea lui, pe toți deopotrivă.

https://biblioteca-digitala.ro

E o socoteală greşită să crezi că, punînd foc ogradei vecine, vei putea trăi multă vreme în siguranţă: dimpotrivă, nu faci decît să grăbeşti venirea zilei în care incendiul va izbucni în propria ta casă. Cine seamănă vînt, culege furtună.

München, ianuarie 2002

Note:

1. *Naţionalism:* doctrină politică care preconizează conştientizarea sau apărarea intereselor naţionale şi se întemeiază pe exaltarea ideii de patrie sau de naţiune.

2. *Naţionalism:* 1. a) devotament faţă de propria naţiune; patriotism b) patriotism excesiv, îngust, agresiv; şovinism 2. doctrina după care interesele, securitatea naţională sînt mai importante decît considerentele internaţionale; opusul internaţionalismului.

3. *Naţionalism:* conştiinţă naţională, statală (supra)accentuată. Naţionalist: cel ce îşi supraapreciază propriul popor (propriul stat).

Dorin Petrişor

Numai Cluj, fără Kolozsvár

Clujul, ca arenă de dispută electorală, are un statut diferit faţă de celelalte mari oraşe din România. Faţă de Iaşi, Constanţa, Braşov sau Bucureşti, în campania electorală (şi nu mai atunci), Clujul este „atacat" de candidaţii pentru un fotoliu în Parlament şi de cei care rîvnesc la cel de primar mai ales dinspre relaţiile interetnice. Acestea par să conteze aici mai mult decît integrarea europeană sau chiar decît performanţele economice ale administraţiei locale. Oraşul de pe Someş a devenit un loc simbolic de înfruntare pentru cele două mari grupuri etnice din România: românii şi maghiarii. Capitală a Transilvaniei, cel mai puternic centru cultural, dar şi economic al celei mai prospere provincii româneşti, Clujul este revendicat ca spaţiu politic, în egală măsură, de reprezentanţii celor două etnii.

Primarul Gheorghe Funar a cîştigat detaşat trei alegeri locale, pedalînd aproape exclusiv pe discursul naţionalist. Aproape că nu există declaraţie făcută de acesta în care să nu se facă referire, evident cu tentă negativă, la minoritatea maghiară şi la organizaţia politică a acesteia, UDMR. În cei zece ani de cînd este primar, Funar s-a opus vehement introducerii limbii maghiare în administraţie, invocînd, de fiecare dată, legile în vigoare. Dacă legea nr. 69/1991 nu specifica decît că hotărîrile consiliilor locale pot fi comunicate şi în limbile materne ale minorităţilor naţionale, acolo unde acestea au o pondere semnificativă, fără a face precizări metodologice, legea nr. 215/2001 este mai limpede. Astfel, conform art. 90, alineatele 2, 3 şi 4, „în unităţile administrativ-teritoriale în care cetăţenii aparţinînd unei minorităţi naţionale au o pondere de peste 20 la sută din numărul locuitorilor, în raporturile lor cu autorităţile administraţiei publice locale şi cu aparatul propriu de specialitate, aceştia se pot adresa,

https://biblioteca-digitala.ro

oral sau în scris, şi în limba lor maternă şi vor primi răspunsul atît în limba română, cît şi în limba maternă (...) vor fi încadrate şi persoane care cunosc limba maternă a cetăţenilor aparţinînd minorităţii respective (...) Autorităţile administraţiei publice locale vor asigura inscripţionarea denumirii localităţilor şi a instituţiilor publice de sub autoritatea lor, precum şi afişarea anunţurilor de interes public şi în limba maternă a cetăţenilor aparţinînd minorităţii respective..."

Conform acestei legi, la cele cinci intrări în Cluj ar fi trebuit montate plăcuţe bilingve, pe care să scrie atît „Cluj-Napoca", cît şi „Kolozsvár". În plus, ceea ce ar fi fost de-a dreptul jignitor pentru Funar, pe Primărie trebuia inscripţionat şi „Polgármesteri Hivatal", denumirea maghiară a instituţiei. Primarul a încercat (şi a reuşit) toate tertipurile posibile pentru a ocoli aplicarea legii. Majoritatea fac parte din obişnuitul său arsenal de clovnerii politice, prin care „protestează" faţă de legi sau hotărîri guvernamentale care nu-i convin. Faţă de legea adminstraţiei publice locale, de exemplu, s-a manifestat amplasînd deja celebrele panouri publicitare galbene, cu citatul din Constituţia României privind limba oficială. Altă tehnică de „păstrare a românităţii" oraşului a fost ocolirea aplicării Hotărîrii de Guvern nr. 1206, publicată în 7 decembrie 2001, act normativ care-l obliga la inscripţionarea bilingvă. Funar a argumentat, în 7 martie, cînd expira termenul de 90 de zile stabilit de guvern, că pur şi simplu nu a avut timp să organizeze licitaţia pentru construirea plăcuţelor, pentru a obţine avizele necesare etc. În acest fel, a reuşit să mai tragă de timp.

Cel mai tare argument al primăriei clujene împotriva aplicării prevederilor legii 215 a fost însă cel statistic. Funar a organizat „rezistenţa" la acest act normativ în aşteptarea rezultatelor recensămîntului din 18-27 martie 2002. El a susţinut că ordonanţa de guvern referitoare la montarea plăcuţelor bilingve „se referă la prezent, nu la trecut, iar recensămîntul din 1992 nu mai este valabil". Deci nu va permite montarea acestora pe teritoriul municipiului Cluj-Napoca înainte de a afla rezultatele recensămîntului. La începutul lunii martie, Funar a estimat numărul locuitorilor de etnie maghiară din Cluj-Napoca la numai 11 la sută din populaţia totală a oraşului, pentru ca, în aprilie, să ofere o „cifră exactă": 18,45 la sută. Acesta ar fi – după el – rezultatul proaspăt încheiatului recensămînt, deşi, oficial, rezultate parţiale au fost date publicităţii abia în luna aceasta, iar cele finale vor fi în martie anul viitor.

Structura etnică a Clujului a avut, într-adevăr o evoluţie defavorabilă etniei maghiare. Dacă la recensămîntul din 1956 numărul maghiarilor din Cluj era încă mai mare decît cel al românilor (nici una dintre etnii neavînd o pondere mai mare de 50 la sută), ulterior, an de an, migraţia internă, favorizată de politica comunistă de industrializare, dar şi de naţionalismul lui Ceauşescu, a schimbat datele problemei. Din majoritari în oraş, românii au devenit covîrşitor majoritari. Iar ultimul act al românizării Clujului s-a jucat în deceniul trecut. Astfel, conform recensămîntului din 1992, dintr-o populaţie totală de 328 602 persoane, 248 572 erau români (75,6 la sută) şi 74 871 maghiari (22,8 la sută), ceea ce justifica pe deplin aplicarea prevederilor legii 215 referitoare la minorităţi naţionale. Anul acesta situaţia arată puţin diferit, dar suficient cît să-i dea apă la moară lui Funar. Cel puţin asta reiese din datele parţiale publicate în aceste zile. Dintr-un total de 317 379 de locuitori, Clujul are 252 720 români (79,6 la sută) şi 59 975 maghiari (18,86 la sută, „ceva mai mult" decît prima

https://biblioteca-digitala.ro

estimare a primarului). Şi chiar dacă aceste date nu sînt încă oficiale, mare lucru nu se poate schimba pînă în martie 2003, căci nu este vorba, în acest caz, de un simplu sondaj de opinie, cu erorile lui inerente, ci de o numărătoare cît se poate de exactă. Funar poate fi, eventual, sancţionat pentru că l-a luat gura pe dinainte, dar cifrele rămîn. În plus, de curînd, şi preşedintele UDMR, Markó Béla, a confirmat această evoluţie demografică, susţinînd că maghiarimea este în continuă scădere în România.

S-a întîmplat că procentul maghiarilor din Cluj a scăzut „în mod natural". În primul rînd, sporul natural al ungurilor este „prin tradiţie" mai mic decît cel al românilor. De fapt, românii au avut întotdeauna un scor mai bun la capitolul naşteri. Pe urmă, din 1990 încoace, Ungaria a constituit un factor de atracţie pentru emigranţi, iar ungurii sînt, evident, favoriţi la stabilirea în ţara vecină. În paralel cu emigrarea unei părţi a maghiarilor din Cluj spre Ungaria s-a produs şi migraţia internă dinspre satele din jur, fenomen care, de fapt, nu reprezintă decît continuarea unuia ce se produce de mai multe decenii.

În planul vieţii cotidiene nu se va întîmpla nimic deosebit. În plan politic, însă, este posibil ca, după ce datele recensămîntului devin oficiale, UDMR să adopte o politică mai defensivă, avînd în vedere prestigiul istoric de care se bucură acest „oraş pierdut". Aceasta deşi, deocamdată, Uniunea nu face nici o apreciere asupra actualei structuri etnice a oraşului. „Nu pot să comentez o scădere ipotetică", spune senatorul Eckstein-Kovács Péter. Pentru Funar însă ar putea fi o victorie importantă, căci ar demonstra alegătorilor săi că „ţine în mînă" Clujul.

Şi, dacă Transilvania are acum un aer mai „occidentalizat", cu plăcuţele bilingve apărute în mai fiecare cătun, capitala provinciei va rămîne la naţionalismul secolului 20. Numai Cluj, fără Kolozsvár, pare mai degrabă un oraş hutu, decît unul al Mitteleuropei.

Al. Cistelecan

O viaţă de om, aşa cum a fost: Cardinalul Alexandru Todea

Biografiile romanţate, dar mai ales acele rezumate biografice de uz şcolar închinate unor „destine exemplare" ne vorbesc adesea de oameni devotaţi pînă la jertfă unei idei sau unei credinţe. De oameni devoraţi de ideal şi care ard în flăcările acestuia cu o totală, fără rest, participare. Sau de oameni, ceea ce vine cam acelaşi lucru, care-şi trăiesc credinţa înfruntînd orice risc, fie el şi riscul suprem. Oameni care au nonşalanţa sacrificiului. Aceste desene biografice sînt centrate pe un caracter martiric, de o mare şi intratabilă casanţă. Firească, astfel de biografii spun adevărul –

https://biblioteca-digitala.ro

ori cel puțin ceea ce e esențial din adevărul unei vieți. Ele vorbesc despre miezul de foc al acesteia, despre rigoarea dramatică – și sublimă totodată – a unei vocații. O fac însă prin intermediul unei stilizări sau chiar prin intermediul unei metafore. Ele contrag o întreagă existență pe jarul unei idei și hieratizează chipul eroului în jurul acesteia. Biografiile de acest tip devin deopotrivă hagiografii ale eroului și ale ideii/credinței pe care a slujit-o. Erou și idee (sau credință) nu se mai disting unul de cealaltă. Ei se contopesc într-atît încît cel dintîi nu pare altceva decît încarnarea propriei credințe. Astfel de eroi, croiți după un tipar cristoformic sau după un tipar romantic, țin, desigur, de vremile apuse. Vremurile noastre sceptice nu agreează biografii atît de liniare și nici nu suportă astfel de exemplarități. Contemporaneitatea n-are niciodată eroi. Cu atît mai puțin azi, cînd are doar star-uri. Și totuși, cîteodată, chiar alături de noi, ascunse discret în cotidianitate, se desfășoară astfel de existențe exemplare, de biografii cu potențial martiric. Uneori nu-i nevoie de sprijinul nici unei stilizări, de ajutorul nici unei metafore pentru ca aceste vieți de lîngă noi să intre în tiparul exemplarității. Uneori această metaforă răsuflată a „arderii pentru credință", pentru ideal sau pentru o idee e adevărată la modul imediat și literal. Fără bombasticisme, fără retorică, fără pompă. E adevărată pur și simplu și atît.

O asemenea viață a fost cea a cardinalului Alexandru Todea.

***

Biografia lui n-a pornit altminteri decît a altor mii de copii de țărani săraci din Ardeal. (Cele cîteva date necesare pentru această schiță sînt scoase din volumul omagial apărut în 1992 sub redacția p. Silvestru Augustin Prunduș și a p. Clemente Plăianu. Cartea, lucrată cu migală și pietate, bogată în iconografie, este o inițiativă a Ordinului Monahal „Sfîntul Vasile cel Mare". Poate că o istorie, o „monografie" a acestui ordin s-ar cuveni adusă la cunoștința marelui public, nu numai pentru că a fost ordinul din care s-au recrutat primii episcopi ai Bisericii Române Unite și din care au făcut parte aproape toți Corifeii Școlii Ardelene, dar și pentru vasta lui activitate pastorală, educativă și culturală dusă de la întemeiere și pînă azi.) Alexandru Todea s-a născut la 5 iunie 1912 în Teleac, județul Mureș. Deși cu 16 copii, familia Todea (Gheorghe și Maria) s-a străduit să le asigure educația. Viitorul cardinal face școala primară în satul natal și în satul bunicilor dinspre mamă – Căcuci. Absolvă prima treaptă gimnazială la Reghin și urmează la Blaj ciclul gimnazial superior (corespunzător azi liceului), luîndu-și bacalaureatul în 1933. În același an intră la Academia Teologică blăjeană, iar după un an de studii e trimis de mitropolitul Vasile Suciu la Colegiul De Propaganda Fide din Roma, universitatea la care se formaseră mulți din reprezentanții și slujitorii Bisericii Unite. Încă student, în anul IV, în 1938, e hirotonit diacon de către episcopul Iuliu Hossu. Peste un an devine preot, consacrat, de această dată, de episcopul rus din diaspora catolică de rit bizantin Alexandru Eivrenoff. În 1940, cu teza *De doctrina millenaria, tractatus exegetico-dogmaticus*, obține titlul de doctor în teologie și se întoarce la Blaj ca secretar mitropolitan și profesor de religie (dar și de latină și italiană), mai întîi la Școala normală de învățătoare, apoi la Liceul de băieți „Sf. Vasile". Ca preot-profesor, identificîndu-se cu misiunea asumată și convertind-o într-o vocație, publică, în sprijinul vieții spirituale a tinerilor, broșura *Pentru tine, învățătoare apostolă* (Blaj, Tipografia

https://biblioteca-digitala.ro

Seminarului, 1942), *Cascada tinereții* (Blaj, Tipografia „Lumina" – Miron Roșu, 1943), *Rugăciunea tineretului* (Blaj, Tipografia „Lumina" – Miron Roșu, 1945). În octombrie 1945 i se încredințează conducerea protopopiatului Reghin, funcție pe care o va îndeplini, printre șicane și prigoniri, pînă în octombrie 1948. Predă, în paralel, la Liceul „Petru Maior", religie și latină, continuînd astfel firul unei activități începute la Blaj și pentru care vădea o chemare aparte. Atitudinea lui anticomunistă se pronunțase deja la Blaj (unde, în mijlocul unei omilii, înălțînd mîinile în cruce, ar fi exclamat patetic: „Mă voi urca pe zidurile catedralei și de acolo voi striga: afară cu comunismul din țară"), așa încît nu-i de mirare că la Reghin va sta sub observația atentă a organelor de supraveghere care-l vor tot aresta și interoga, în speranța că-i vor băga mințile în cap și frica în oase. După ce a protestat public împotriva abdicării silite a regelui, a fost ridicat a cincea oară și ținut la Gherla pînă în iunie 1948. Luat de-acasă, în reverendă, aceasta i-a și fost haina de detenție (închisorile încă mai aveau capele, așa încît a putut sluji într-o vestimentație „corespunzătoare"). A șasea arestare a avut loc la 14 octombrie 1948, pentru că nu „revenise" la Biserica Ortodoxă după „sinodul de revenire" ținut la 1 octombrie din același an, la Cluj. Într-un mod aventuros, evadează însă din sediul securității din Reghin și trăiește ascuns, pînă în 1951, cînd, în 31 ianuarie, e din nou prins. De această dată e trimis pachet la Tîrgu-Mureș, iar de aici mai departe la București și anchetat, la Ministerul de Interne, la Jilava și la Uranus, vreme de 13 luni. E condamnat la muncă silnică pe viață, ca periculos pentru societate, în 15 februarie 1952.

Despre anii de hăituială de la Reghin depune o candidă mărturie jurnalul doamnei Emilia Petărlăcean (apărut în AGRU Arhidiecezan, nr. 1-2/1998). În 1946, înainte de alegeri, s-a tras cu arma prin fereastra camerei unde dormea protopopul, așa încît acesta a trebuit să-și mute apoi „dormitorul" în clopotnița bisericii. Evadarea din 1948 a avut loc profitînd de o „neglijență" a milițianului (chemat la telefon, și-a lăsat arestatul singur în curte). Evadatul nu s-a oprit decît într-o groapă de obuz din Pădurea Rotundă a Reghinului. Iar în vreme ce securitatea îl căuta peste tot, el își schimba „domiciliile" noaptea, fiind găzduit pe rînd de diverse familii de credincioși – pe unde se putea: fînare, poduri de grajd, ascunzători anume improvizate. În această situație l-a ajuns și dispoziția papală de a primi hirotonirea de episcop. (După arestarea tuturor episcopilor uniți, Sf. Scaun a decis numirea unor episcopi-auxiliari, iar Alexandru Todea urma să răspundă de Arhidieceză. Titlul său era cel de episcop de Cezaropolis, iar consacrarea a fost făcută, în clandestinitate, la 19 nov. 1950, de episcopul romano-catolic de București, Ioan Schubert, de față cu un singur martor, viitorul episcop de Cluj-Gherla George Guțiu). De la hirotonire a ieșit pe o ușă de la subsol și s-a culcat între scaunele mașinii care-l aștepta spre a-l duce la gară, pentru că arhiepiscopia catolică era atent și permanent supravegheată. Ultima familie care l-a adăpostit (într-o „groapă" săpată sub masă) a fost arestată pe stradă, așa că „evadatul" s-a predat singur, după două zile, miliției care supraveghea și scotocea casa. Acestea par, desigur, secvențele unui film de aventuri. Un film cu un erou nepotrivit, poate, dar care s-a adaptat și acestei situații de „vînat".

În februarie 1952 e expediat la Sighetu Marmației, unde erau întemnițați și ceilalți ierarhi ai Bisericii Unite (cu excepția episcopului Vasile Aftenie, care decedase în 1950 în beciurile poliției roșii). Aici vor și muri trei dintre episcopi: Valeriu Traian Frențiu în 1952, Ioan Suciu în 1953, iar Tit Liviu Chinezu în 1955. Tînărul episcop

https://biblioteca-digitala.ro

ajunge, după cum va spune el, cu umor, mai tîrziu, „şef de măturoi", trebuind să întreţină curăţenia pe culoar. Era o „funcţie" care-i asigura o oarecare mobilitate şi graţie ei a putut da dezlegarea de pe urmă multor muribunzi, între care şi Iuliu Maniu şi Gheorghe Brătianu. În 1955, în urma desfiinţării penitenciarului din Sighet, ultimii episcopi supravieţuitori (Iuliu Hossu, Alexandru Rusu şi Ioan Bălan), încă fără sentinţă, au fost transferaţi la Mănăstirea Curtea de Argeş. Ca unul care beneficia de o sentinţă „definitivă", Alexandru Todea e transferat la Rîmnicu Sărat. Stă aici pînă în 1957, cînd e mutat la Piteşti. De aici, în 1960, la Dej, iar de la Dej, în 1963, la Gherla. La Gherla mai era în viaţă episcopul unit de Maramureş, ultimul mitropolit ales de cler, Alexandru Rusu, care se stinge însă şi el la 9 mai 1963. În 1964, cu Decretul nr. 411, e pus în libertate, alături de ceilalţi ierarhi uniţi care mai trăiau (cu excepţia cardinalului Iuliu Hossu, care va muri în domiciliul obligatoriu de la Mănăstirea Căldăruşani, la 28 mai 1970. Alexandru Todea îi va da şi lui ultima împărtăşanie). Acesta e, firește, un alt film, continuarea – şi mai dramatică – a celui de dinainte.

Întors la Reghin după atîţia ani, episcopul Todea reface, în ilegalitate, „ochiurile" dispersate ale Bisericii sale interzise, legîndu-le într-o reţea ascunsă. Relaţiile „politice" dintre România şi Vatican se destind într-o oarecare măsură; sau cel puţin aşa sugerau vizitele făcute, în 1968, papei Paul al VI-lea de către Ion Gheorghe Maurer şi Corneliu Mănescu, iar în 1973 de însuşi Nicolae Ceauşescu. De aceste vizite s-au legat nu puţine speranţe de reoficializare a cultului catolic bizantin, speranţe însă fără consecinţe. Singura urmare a fost o tacită toleranţă faţă de unele manifestări religioase publice (cum erau slujbele de înmormîntare, de pildă). În clandestinitate, fiecare din episcopii supravieţuitori se străduia să-şi „recompună" din frînturi de credincioşi diocezele şi să întreţină flacăra renaşterii, dar între eforturile lor nu exista nici o coordonare. O primă „conferinţă episcopală" s-a ţinut abia în 30 aprilie 1985, cînd au participat cu toţii la funeraliile episcopului de Maramureş, Ioan Dragomir, şi cînd Alexandru Todea e ales de corpul ierarhilor conducător al Bisericii Unite, „pînă la altă prevedere canonică". Această nouă „prevedere" se împlineşte la 14 martie 1986, cînd o nouă conferinţă episcopală ţinută la Cluj îl desemnează Mitropolit, întrerupînd astfel vacanţa scaunului mitropolitan, intervenită la 5 iunie 1941, odată cu moartea mitropolitului Alexandru Nicolaescu. Noul mitropolit ţinea, în condiţiile clandestinităţii, consfătuiri cu preoţii şi trimitea scrisori pastorale comunităţilor care se adunau prin case. În pastorala emisă la 15 august 1988, accentul e pus tocmai pe această activitate de credinţă care consacră în locuri de pelerinaj umile locuinţe: „Casa în care un preot al Bisericii Române Unite cu Roma celebrează Sfînta Liturghie şi se trudeşte să trăiască în Har este loc de pelerinaj", pentru că „nu catedralele /.../ au creat locuri de pelerinaj, ci locurile în care s-a suferit pentru credinţă au creat /.../ catedralele". Tot atît de neobosit ca şi în munca de pastoraţie şi organizare a fost episcopul Todea şi în activitatea sa de „memorandist": memorandum-urile trimise tuturor autorităţilor de stat şi de partid alcătuiesc singure un volum consistent în paginile căruia episcopul pledează pentru revenirea asupra abuzului din 1948. E vorba de 35 de memorii, de peste 300 de pagini, depuse pe mesele tuturor demnitarilor, de la Gheorghe Gheorghiu-Dej la Nicolae Ceauşescu, la MAN şi la alte foruri. Crezînd în legalitate, în obligaţiile oricui faţă de legalitate, episcopul îşi lua toate precauţiile

https://biblioteca-digitala.ro

pentru ca „supllex"-urile sale să primească numere de ordine de la registratura diverselor foruri, aşteptînd în zadar vreun răspuns. Acest răspuns n-a venit însă niciodată. La suplicile episcopale a răspuns doar istoria, în decembrie 1989. Decretul nr. 9/1989 al CFSN anula decretul nr. 358/1948. După cum s-a văzut însă repede, un decret putea anula un alt decret, dar nu putea anula mai nimic din consecinţele lui.

Penultimul capitol din biografia mitropolitului Todea e şi cel mai scurt. În 12 martie 1990 e numit legal Arhiepiscop de Alba Iulia şi Făgăraş, fiindu-i retras titlul simbolic de „episcop de Cezaropolis". Tot atunci e confirmat de către Vatican în calitate de mitropolit al Bisericii Române Unite. E ales, tot în 1990, preşedintele Conferinţei Episcopale a catolicilor (de ambele rituri) din România. Recunoaşterea supremă a unei vieţi de credinţă şi jertfe ar putea fi considerată numirea sa în Colegiul cardinalilor, la 28 mai 1991. Alexandru Todea devenea astfel al doilea cardinal din istoria bisericească a României, după Iuliu Hossu (numit cardinal de papa Paul al VI-lea, în 1969; numire „in pectore", ţinută în secret pînă în 1973, la trei ani după moartea celui numit).

Ca mitropolit, Alexandru Todea a pornit totul ca de la zero. El a organizat procesul de renaştere a Bisericii Române Unite, îngrijindu-se de pastoraţie, de pregătirea noilor preoţi şi de restituirea – cît s-a putut – a patrimoniului. Nimic din viaţa lui n-a fost uşor. Dar puţine vieţi atît de „palpitante" şi de dramatice, atît de pline de urcuşuri şi coborîşuri, de sinuozităţi aproape picareşti, au fost mai „drepte", mai liniar organizate de o credinţă şi de o speranţă – nestinse amîndouă.

Ultimilor ani din viaţa cardinalului li s-a dat harul suferinţei fizice. Ţintuit în scaunul acestei suferinţe l-a găsit, în frumoasele zile de mai 1999, papa Ioan Paul al II-lea, cel care i-a îmbrăţişat suferinţa – şi o dată cu a lui, pe a întregii Biserici pe care cardinalul a reînsufleţit-o – în catedrala Sf. Iosif din Bucureşti.

Cardinalul Alexandru Todea a murit la 22 mai 2002. Acum el e alături de un alt episcop martir, Inocenţiu Micu Klein, în catedrala din Blaj. Doi întemeietori, doi luptători, doi oameni care au cunoscut în profunzime suferinţa şi au făcut din ea o demnitate. O demnitate personală şi instituţională.

***

Biografia lui Alexandru Todea n-are nevoie de zorzoane şi înfloriturі, de exaltări şi bombasticisme. Ea nu trebuie ridicată, cu pîrghia retoricii, în patetic. Dimpotrivă, cu cît e mai seacă, mai săracă şi mai „neliterară", cu atît e mai grăitoare. E o biografie de mucenic în sensul imediat şi tare, curat, al termenului. Aşa cum a spus-o el însuşi, de mai multe ori, referindu-se la martiriul Bisericii Române Unite, suferinţa trebuie considerată cea mai înaltă demnitate de care ne putem învrednici. Ea e o probă cristică, o cunună, un patrimoniu. Iar de suferinţă – de suferinţe de toate felurile – cardinalul n-a dus lipsă. Paharul acesteia i-a fost, din contră, mult prea plin. Propria lui suferinţă nu pare altceva decît simbolul suferinţei îndurate de propria Biserică, cea pentru care a şi suferit, de fapt. Ea e o suferinţă colectivă strînsă în potirul unei biografii. Dar dacă suferinţa şi durerea au marcat viaţa lui Alexandru Todea, ele sînt suferinţa şi durerea unei lumînări aprinse. O suferinţă transformată în lumină.

Nu voi spune de la mine vorbe mari. Pentru că în faţa unei asemenea vieţi vorbele mari n-au ce căuta. Vorbele trebuie să fie mici, umile, în faţa unor fapte mari. Dar iată

https://biblioteca-digitala.ro

cît de cristoformă li s-a părut viața lui Alexandru Todea unor mari ierarhi, cît de marcat cu semnul cristic al carismei de jertfă li s-a părut omul. ÎPS Sa Ioan Robu, arhiepiscopul catolic de București, l-a cunoscut pe cînd era tînăr preot în Craiova, pe cînd episcopul clandestin abia ieșise din închisoare. „Îmi amintesc – mărturisește ÎPS Sa – că nu lăsa impresia unui om care a suferit sau suferă". Și cred că nu lăsa, într-adevăr, această impresie. Pentru că Alexandru Todea n-avea retorica suferinței. Pentru că a trăit-o ca pe o continuă iluminare. Ca pe un har. Ar fi poate prea de tot să spun „ca pe o bucurie", dar s-ar putea să fie adevărat. „Azi – continuă p. Ioan Robu – mă gîndesc să-l compar cu icoanele lui Christos înviat: nici una nu arată suferință, ci izbîndă. La fel și el, părintele Todea, trăind și transmițînd bucurie, tăinuia pentru sine și pentru Dumnezeu ceea ce nu era și nu este de spus. Măreția adevărată este tăcută; ca și umilința." Un alt mare prieten al cardinalului, episcopul catolic al Iașilor, PSS Petru Gherghel, cu care s-a întîlnit de multe ori, într-ascuns, la Vatra Dornei, la Reghin, la Iași, se întreba, lîngă patul de suferință al cardinalului: „Să-i fie durerea de-acum coroana care să-l facă tot mai asemenea cu Christos, pe care l-a iubit și l-a urmat pas cu pas, fără regrete și fără șovăire?". Cuvintele de despărțire, citite sau rostite la înmormîntarea sa, începînd cu cel al lui Ioan Paul al II-lea, au evidențiat și ele potențialul cristoformic al acestei vieți exemplare. Fără îndoială că, pe cît e omenește cu putință, Alexandru Todea a dus crucea Mîntuitorului.

Radu Sergiu Ruba

Ultima redută

În plin congres de absorbție de către comuniști a aripii colaboraționiste a social-democrației și de înființare a Partidului Muncitoresc Român, așadar, la 22 februarie 1948, Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim secretarul partidului proaspăt creat, admitea că „Biserica Catolică este una din puținele forțe capabile să se opună comunismului în România". Opinentul era conștient de tradiția de independență în raport cu statul a bisericilor catolice, consfințită prin Concordatul din 1927-1929, de subordonare a acestora față de Sfîntul Părinte de la Vatican, de anticomunismul prelaților și al clerului, de acțiunea socială profundă și vastă a catolicilor, precum și de posibila lor susținere internațională. Dej deținea și un recensămînt foarte exact al populației catolice din țară la acea ora: 2,7 milioane de fideli dintre care, contrar percepției generale confuze, majoritatea, adică 1,8 milioane, erau de origine română. Un milion și jumătate aparțineau Bisericii Unite, iar alte vreo 300 de mii din județele Moldovei practicau ritul occidental. Împotriva bisericilor în care se rugau acești oameni, comuniștii au dezlănțuit un război fulger a cărui intensitate sporea pe măsură ce se adîncea izolarea țării pe plan internațional.

https://biblioteca-digitala.ro

Anul şobolanului

Personajul politic care dă semnalul atacurilor anticatolice, sub forma unor insinuări în vara lui 1947, este Petru Groza. Îl urmează îndată alţi membri ai guvernului său, cu toţii secondaţi de presa comunistă, plină de „revelaţii" cu privire la bogăţia Bisericii Romano-Catolice, de incriminări ale inchiziţiei (desigur medievale) şi de acuze la adresa Papalităţii, calificată drept „aliată a imperialiştilor americani". Gheorghiu-Dej, cu ocazia votării noii constituţii, în aprilie, şi ministrul cultelor, Stanciu Stoian, în discursul său la înscăunarea patriarhului Bisericii Ortodoxe Iustinian, în iunie acelaşi an, au reluat mai virulent atacurile publice împotriva Vaticanului, considerat „un instrument religios aflat în slujba reacţiunii mondiale". O lună mai tîrziu, la 18 iulie 1948, un comunicat al Consiliului de miniştri anula în mod unilateral Concordatul cu Vaticanul, cu toate că articolul 23 al acestui tratat prevedea că el putea fi abrogat numai după un preaviz de şase luni. Se poate afirma că data denunţării abuzive a Concordatului marchează intrarea bisericilor catolice din România în era persecuţiei. Aceasta s-a dezlănţuit cu o energie nemaiîntîlnită, cu accente de paroxism, în lupta împotriva Bisericii Greco-Catolice. Aici, comuniştii se puteau bizui pe aliaţi de nădejde dintre ierarhii Bisericii Ortodoxe, în frunte cu mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, ale cărui atacuri începuseră încă înainte de război.

În 1938, an în care răsunau deja şarjele verbale ale lui Bălan, Biserica Română Unită cu Roma avea 1725 de biserici deservite de 1594 de preoţi, 34 de canonici şi 75 de prelaţi. Zece ani mai tîrziu, numărul bisericilor greco-catolice depăşea 2000, în ciuda distrugerii unora dintre ele de către ocupantul maghiar al părţii de nord şi de est a Transilvaniei, iar numărul preoţilor trecea de 1700. La 15 mai 1948, cu ocazia celebrării la Blaj a centenarului Adunării de pe Cîmpia Libertăţii, în prezenţa lui Petru Groza, mitropolitul Bălan şi-a reluat discursul despre „dezbinarea românilor prin acţiunea habsburgilor care a dat naştere Bisericii Greco-Catolice". Momentul era ales special pentru a aminti că Iuliu Maniu şi Partidul Naţional Ţărănesc, scos în afara legii în vara lui 1947, aveau un sprijin puternic printre credincioşii greco-catolici din Transilvania. Chiar în locul în care, cu un secol mai înainte, românii răspunseseră în primul rînd apelului prelaţilor şi intelectualilor uniţi, adevăraţii organizatori ai Adunării, disertaţiile istoriste ale ierarhului ortodox sunau cel puţin fariseic. Presiunile asupra ierarhiei unite au fost reluate de patriarhul Iustinian la 6 iunie. Episcopii greco-catolici au încercat, dar abia după cîteva luni, să răspundă printr-o pastorală a cărei difuzare a fost însă interzisă. De aceea, ei au adresat un memorandum prezidiului Marii Adunări Naţionale, la 7 octombrie, text rămas fără răspuns. Între timp, situaţia se agravase sensibil. Autorităţile comuniste distribuiseră în parohiile din Transilvania delegaţii în alb pe baza cărora trebuiau trimişi reprezentanţi la o reuniune la Cluj, pe 1 octombrie, pentru a săvîrşi „întoarcerea Bisericii Greco-Catolice în sînul Bisericii Ortodoxe". Pentru a-i sili pe preoţi să semneze această adeziune, puterea bolşevică a recurs la arestări, ameninţări cu deportarea şi separarea familiilor.

Faptele sînt cunoscute: pe 1 octombrie, doar 37 de preoţi s-au întrunit în sala de sport a Liceului G. Barițiu din Cluj pentru a semna „reunirea", iar a doua zi, la Bucureşti, s-a deplasat o delegaţie împuţinată cu un membru, aducîndu-i vestea

https://biblioteca-digitala.ro

patriarhului Iustinian, care a oficiat o slujbă festivă la Sfîntul Spiridon Nou. La rîndul său, Iuliu Hossu, episcopul de Cluj şi Gherla, i-a excomunicat pe cei 37 de preoţi semnatari ai „reunirii" comandate. Memorandum-ul din 7 octombrie al episcopilor uniţi nu a avut nici un ecou. Mai mult, la sfîrşitul aceleiaşi luni, o parte din aceşti ierarhi erau deja arestaţi: Traian Frenţiu, Ioan Bălan, Vasile Artenie, Iuliu Hossu. Au urmat, mai devreme sau mai tîrziu, toţi ceilalţi ierarhi. Dar încă din noiembrie 1948, circa 600 de preoţi şi de călugări greco-catolici erau arestaţi şi deţinuţi în condiţii foarte dure. Alţii fuseseră lichidaţi la propriu, iar între ei, preotul Ieronim Susman de la Asnip, lîngă Aiud, fusese împuşcat de securişti chiar în biserică. Pe de altă parte, miliţia a evacuat cu mare brutalitate instituţiile şi mănăstirile greco-catolice, cum s-a întîmplat la Blaj şi la Bixad, în judeţul Satu Mare. O nouă formă de presiune asupra preoţilor a reprezentat-o decizia Ministerului Cultelor de a le plăti salariile numai celor recomandaţi de Biserica Ortodoxă, prin urmare numai celor ce iscăliseră pentru „reunire". Deşi majoritatea preoţilor greco-catolici erau căsătoriţi şi aveau copii iar neplata salariilor ameninţa siguranţa vieţii zilnice a întregii familii, mulţi dintre ei au refuzat să semneze. Nu puţini însă au fost aceia care şi-au regăsit numele înscris prin frauda celor ce acceptaseră disoluţia propriei lor biserici. O bună parte dintre aceştia nu s-au temut să protesteze public împotriva falsificării semnăturilor.

Suprimarea Bisericii Greco-Catolice a fost pregătită de o serie de măsuri menite să o deposedeze de bunurile sale. Astfel, s-a decis naţionalizarea aşezămintelor ospitaliere şi de caritate (azile, orfelinate, creşe etc.), iar, prin Legea învăţămîntului din 3 august 1948, i s-au răpit şi şcolile, precum cele de la Blaj, Beiuş şi Oradea. Legea pentru regimul general al cultelor din 4 august acelaşi an prevedea, între altele că, pentru a se putea organiza şi funcţiona, cultele trebuiau recunoscute prin decret de către prezidiul Marii Adunari Naţionale. În plus, articolele 40 şi 41 ale legii stipulau: „Nici un cult religios şi nici un reprezentant al vreunui cult nu va putea întreţine legături cu culte religioase, instituţii sau persoane oficiale în afară de teritoriul ţării, decît cu aprobarea Ministerului Cultelor şi prin intermediul Ministerului de Externe"; iar în continuare: „Nici un cult din afară nu poate să exercite vreo jurisdicţie asupra credincioşilor Statului Român". În aceste condiţii, în pofida protestelor episcopilor, ale nunţiului papal şi ale Vaticanului, prezidiul Marii Adunări Naţionale a emis, la 1 Decembrie 1948, decretul 358, prin care Biserica Greco-Catolică era considerată „definitiv întoarsă la biserica mamă". Poate că data, ca şi cea de 15 mai în cazul discursului mitropolitului Bălan, nu a fost aleasă întîmplator. Faptul atestă sadismul antiromânesc al unui regim care s-a oprit pentru acest act abuziv tocmai la ziua aniversării Marii Uniri de la Alba-Iulia, operă în mare măsură a oamenilor politici şi militanţilor greco-catolici. Coincidenţă sau nu, calendarul chinez vede în 1948 un an al şobolanului, semn sub care, potrivit aceleiaşi surse, stă tot secolul 20, ca de altfel şi întregul mileniu II.

Calendarul lui Stalin

Suprimarea Bisericii Române Unite nu ar fi fost posibilă fără sprijinul direct şi intempestiv al lui Stalin. Acesta, cînd i se evocase o dată punctul de vedere opus al Vaticanului asupra unei anumite chestiuni, întrebase: „Cîte divizii are Papa?" Cu toate

https://biblioteca-digitala.ro

acestea, el cunoştea prea bine forţa colosală, deasupra tuturor diviziilor blindate, a Sfîntului Scaun. De aceea, în 1946, s-a grăbit să desfiinţeze, integrîndu-le ortodoxiei, Biserica Unită din vestul Ucrainei, al cărei număr de credincioşi sporise substanţial o dată cu ocuparea Ruteniei de la Cehoslovacia şi a Galiţiei de la Polonia. Atîta doar că Stalin nu s-a ocupat numai de omogenizarea confesională a unei părţi din omenire în spaţiu, ci şi în timp. În 1923, un sinod panortodox desfăşurat la Constantinopol, decisese adoptarea de către autoritatea religioasă din răsărit a calendarului gregorian. Bisericile din Grecia şi România se declaraseră de acord. În principiu, au convenit şi slavii acelaşi lucru, dar pînă la urmă au ajuns să producă decalaje între calendarul laic şi cel religios, în Serbia, în Ucraina, în Rusia. Sinodalii nu au izbutit să cadă de acord asupra unui singur lucru şi anume, data sărbătoririi Paştelui. Nu s-a putut impune principiul conciliului de la Niceea din anul 325, cum că Paştele se celebrează în prima duminică după prima lună plină de după echinocţiul de primăvară. S-a opus Patriarhia Moscovei. Diferendul urma să fie soluţionat la un alt sinod similar. Acesta nu a venit decît în anul 1948 şi a fost găzduit de Moscova. Stalin şi-a exercitat influenţa pe canale numai de el ştiute în aşa fel încît sărbătoarea Paştelui să fie fixată după Calendarul Iulian, adică în funcţie de un echinocţiu care, sub aspect astronomic, nu există. În acest fel, bisericile ortodoxe majoritare din unele ţări satelite ale Moscovei erau despărţite încă o dată printr-un element ceremonial de cele din Apus.

În România, o dată cu expulzara nunţiului Vaticanului, monseniorul Gerald O'Hara, la 7 iulie 1950, operaţiunea de desprindere prin forţa bolşevică a creştinilor din ţară de cei din Occident, se încheie. Mai rămîn detaliile: cîteva procese ale ierarhilor romano-catolici în 1951 şi alte procese şi condamnări ale episcopilor şi vicarilor greco-catolici în 1957-58. Ultima redută cade, cel puţin pentru moment, în faţa expansiunii comuniste. Mai rămînea de rezolvat detaliul colectivizării şi etatizării agriculturii, o zonă în care bolşevicii nu se îndoiau de victorie.

Au rămas însă, răsunătoare cît secolul, şi cuvintele Papei Pius al XII-lea: „Iisus a avut doisprezece apostoli şi unul dintre ei a trădat. Biserica greco-catolică din România a avut doisprezece episcopi şi nu a trădat niciunul".

Mihai Lucaciu

Piramida statului

Permiteţi-mi să cred în susţinerea sărăciei de către Guvernul României. Piramida lui Keops a devenit însuşi „statul naţional unitar". Supunerea faţă de autoritatea statului se doreşte a fi una absolută, mai ieri prim-ministrul român îşi chema slujbaşii „să asigurăm un respect total al tuturor cetăţenilor români faţă de însemnele statului". Nu este nevoie de ezitări în oprirea bunăstării populaţiei aflate în subordine, oamenii ar putea deveni, Doamne fereşte!, independenţi şi liberi în gîndire, ceea ce nu poate decît dăuna puterii

https://biblioteca-digitala.ro

faraonice din mîna guvernului domnului Adrian Năstase. Impozitarea apăsătoare face individul neînsemnat în umbra statului paternalist, dispus din înălțimea sa să aibă grijă de copiii contribuabililor, cu un dar minunat, expresie a unei bunăvoințe emoționante. Un corn și un pahar cu lapte. Zilnic. Perpetuarea sărăciei apare ca un instrument miraculos în mîinile unui guvern centralizator, cu cît cetățenii sînt mai mult timp ținta unor politici impracticabile și fanteziste, inutile pentru individ, cu atît statul se poate folosi de aceste politici pentru creșterea sa. Valoarea de liant a comunităților largi de oameni pe care a avut-o ura față de „dușmanul de clasă" sub Gheorghiu-Dej, naționalismul și cultul personalității sub Ceaușescu, ambele modele condimentate cu o iluzorie construcție la comun a comunismului și a socialismului, a fost preluată în prezent de modelul sărăciei menite să ne lege și mai mult unul de altul, numai împreună, susținînd actuala administrație putem ieși din aceasta situație tragică.

Bineînțeles, sărăcia nu este un fenomen nou, ea a existat permanent la noi, dar asemenea importanță nu a primit nicicînd, încă nu i se descoperise efectul miraculos. În plin comunism, era ignorată și era considerată o fază intermediară pînă la finalizarea piramidei socialiste. Apatia alegătorilor, erodarea ideii de bunăstare posibilă, eșecul unei cooperări voluntare a cetățenilor în activitățile comunitare exprimă infiltrarea unei dependențe față de stat pe termen lung. Sărăcia a devenit o idee care a cuprins masele, cu ajutorul discursului guvernării actuale, căpătînd astfel valoare de forță socială, după buna învățătură leninistă.

Măreția sistemului centralizat ne apare ca o construcție temeinică, o muncă de specialist în lumina amabilităților structurilor occidentale arătate regimului Năstase. Sistemul tuturor posibilităților, maestru al deghizărilor, stăpînul decorurilor și al realităților de mucava, statul centralizat român seduce cu mult succes raportorii europeni și instituțiile euro-atlantice.

Trebuie recunoscută priceperea extraordinară a regimului Năstase în autolegitimarea sa. Într-un timp al regîndirii instituțiilor centrale, parlamentelor, guvernelor, statelor, partidelor, comunităților, ce apar obosite sau chiar arhaice, în era unei a doua modernități la nivel global, guvernul Năstase își arată potența, măiestria în colectarea taxelor, capacitatea de a fixa sarcini pentru milioane de indivizi, neoboseala în marcarea direcțiilor într-o societate complexă și insuficient de omogenă după gusturile sale. Rupt din altă epocă, aș identifica un secol 19, statul-națiune din mintea guvernării PSD, oferind o viață politică învechită, apare ca un infantilism major al gîndirii social-democrate românești. Cine ar mai putea crede în fantezia nativă a clasei noastre politice, că o guvernare poate crea o lume mai bună? Tocmai cînd uitasem că un lider capabil și autoritar poate îndrepta toate greșelile predecesorilor, tocmai cînd puterea se împarte peste tot consumatorilor individuali, vine un guvern naufragiat în trecut, care vrea să ne convingă de omogenitatea societății, de unicitatea publicului căruia i se adresează, de singularitatea națiunii și, de ce nu, de generalizarea experiențelor unei singure clase. Ne aflăm pe un teren minat prin credința într-o posibilă întoarcere la falsa unitate precedentă, la o singură limbă, la o singură națiune etnică, la un singur set de valori, toate administrate de un guvern paternalist, catalizator al întregii puteri politice și care, culmea dăruirii de sine, luptă singur cu sărăcia și corupția, cu un parlament servil, un președinte cu bagajele retragerii făcute încă de cînd a ajuns

https://biblioteca-digitala.ro

la Cotroceni, cu o societate civilă impotentă şi măcinată de orgolii mărunte şi ierarhii absurde şi cu o mass-media redusă la tăcere exemplar printr-o simplă aservire sau, eventual, printr-o autocenzură impusă legislativ. Singurii „mici duşmani" ai acestui demers grandios rămîn IT, puterea de a schimba mentalităţi şi terenul vast al internetului, teren al comunicării neîngrădite de legile PSD, care nu este chiar aşa de uşor de controlat, deşi s-au luat măsuri şi în această „problemă", şi mai ales *think tank*-urile în refacere continuă, dar mereu active, capabile de temuta „dinamică a dezmembrării". Dar cum mai poate cineva contrazice monopolul naţional al puterii, un guvern cu dreptul suprem de a impozita şi legifera după bunul plac (doar e vacanţă parlamentară!) şi care încă deţine controlul violenţei fizice (structurile Ministerului de Interne sînt în continuare militarizate şi supuse politicului, iar Armata rămîne o construcţie rigidă, obligativitatea serviciului militar fiind necesară menţinerii unei autorităţi morale a statului în imaginarul colectiv, „dacă nu ţi-ai servit patria, dacă nu ai făcut armată, nu eşti bărbat", ritual de trecere crucial în viaţa cetăţeanului român)?

Himera piramidei statului se sprijină, în continuare, pe suveranitatea asupra spaţiului geografic şi pe capacitatea militară de a-l apăra, exact ca în „timpurile bune". Pur şi simplu nu mai este loc pentru diversele nivele administrative regionale, locale sau transnaţionale, în realitate, singurele capabile să deţină loialităţi, resurse şi putere, deşi se exprimă absolut demagogic o încurajare a deschiderii spre astfel de structuri. Convertirea miraculoasă a preşedintelui Iliescu la valorile pluraliste şi la o anumită identitate europeană nu poate uimi. Pentru că nu este vorba de aşa ceva. Oameni asemeni domnului Iliescu, fiind lipsiţi de o conştiinţă critică, devin victime ale unor concluzii, ale unor chei universale, devin dependenţi de orice tip de slogan. Fixaţiile ideologice ale timpului devin eroarea căreia i se dedică, fiind capabili de devotament total, necritic şi ilegitim, ideilor de planificare cincinală, de proprietate colectivă, de anihilare a exploatatorilor în comunismul sălbatic, ideilor naţionaliste în ceauşism şi în plin regim iliescian, pre-1996, iar astăzi observăm o credinţă oarbă în proprietatea privată, diversitate, valori europene etc. Astfel, aceste concepte sînt golite de orice conţinut sau forţă de multiplicare reală şi devin simple unelte discursive în gura dependenţilor de putere. Piramida statului, calea spre puterea neîngrădită, are nevoie de sacrificii imense pentru a se menţine folositoare. Dacă acest stîlp al puterii este mişcat, tot stabilimentul se prăbuşeşte. Aceste mici renunţări la un slogan făţiş de apărare a puterii statale sfîrşesc prin a avea acelaşi efect, o permanentizată apărare a puterii statale, nu este vorba de o înfrîngere în faţa societaţii deschise, ci de o adaptare din mers la dinamica şi nevoile proprii.

Statul-naţional este, de fapt, într-o criză gravă, fiind incapabil să-şi îndeplinească competenţele, menţinerea sa făcîndu-se prin artificii riscante. Legitimarea viitorului său se încearcă prin revoluţiile regimurilor postcomuniste din România, care au experimentat, pînă acum cu succes, cosmetizarea statului, aducîndu-l cu multe eforturi din trecut. Pentru că această piramidă, construcţia ei fără încetare, este o revoluţie cu tendinţe de permanentizare. Rămîn cu speranţa că, odată definitivată, cea din urmă piramidă românească îşi va lua în primire rostul construcţiei sale: adăpostirea cadavrului statului-naţiune care a comandat-o. Cu siguranţă, vom avea ce pune în locul său aici, în lumea celor vii.

https://biblioteca-digitala.ro

Prețul sasului

Interviul lui Ovidiu Pecican cu prof. dr. Konrad Gündisch

Ovidiu Pecican: Domnule profesor, ce faceți în acest moment cu Urkundenbuch?

Konrad Gündisch: Este colecția de istorie privind trecutul saşilor din Transilvania, începută în 1892, pe care Franz Zimmermann a adus-o pînă la volumul 3. După aceea, o pauză lungă. În 1937, tatăl meu a publicat volumul 4. În 1975, 77 şi 91, tata – împreună cu mine, deja – a publicat următoarele trei volume, şi acum sîntem în faza de a publica volumul 8, care merge de la 1486 la 1500. Dar este o muncă de migală, ingrată. Alții scot cărți în timpul ăsta.

O. P.: Totuşi, este o muncă esențială. Şi de vreme ce „pierdeți" atîta timp cu ea, de atîtea decenii, nu cred că regretați că v-ați angajat în această direcție. Care este utilitatea ei, dincolo de faptul că puneți la dispoziția cercetătorilor de azi şi de mîine un material documentar vast?

K. G.: Asta este baza. Materialul documentar vast. Deci sarcina unui istoric serios este să pună la dispoziție ori lucrări de căpătîi, din care să fie citat încă peste cincizeci, o sută de ani, sau să pună la dispoziție documentația necesară.

O. P.: Sau şi, şi.

K. G.: Asta ar fi şi mai frumos, dar adeseori n-ai timp pentru toate.

O. P.: Înțeleg, totuşi, că nu la asta se reduce activitatea dumneavoastră, şi că vă continuați şi cercetările de medievistică.

K. G.: Sigur. Trebuie. Din motivul ăsta al listei bibliografice mai lungi trebuie să le faci pe amîndouă. Nu numai din motivul ăsta. Este o plăcere să scrii şi să încerci să reconsideri trecutul unei regiuni, unei populații, al interferențelor dintre populațiile de diferite etnii, de diferite religii, ceea ce chiar în cazul Transilvaniei este farmecul special.

O. P.: Ați înregistrat asemenea interferențe notabile şi în evul mediu, în Transilvania?

K. G.: Sigur că da. Tot timpul.

O. P.: Nu era acea separație a ordinelor, a etniilor, despre care adeseori istoriografiile naționaliste discută?

K. G.: Nu. Etnia nu a fost în centrul atenției în evul mediu. În centrul atenției erau stările. Sigur, starea socială. Deci dacă erai iobag, român sau ungur sau sas... Treizeci la sută din populația germană din Transilvania a fost iobagă. Şi atunci, starea lor a fost inferioară şi n-au fost luați în serios de ceilalți. Şi conflictele au izbucnit între stări, nu între etnii.

O. P.: Vedeți că sînt istorici care sînt de altă opinie. Există o națiune etnică medievală, solidaritățile au funcționat şi astfel.

K. G.: Sigur, nici nu se pune problema. Există o literatură vastă pe tema formării națiunii medievale, care este, şi ea, o națiune pe principii etnice. Această solidaritate, aşa cum o transpunem din secolul al 19-lea – că n-aş zice că este o idee de secolul 20

https://biblioteca-digitala.ro

sau 21 (nicidecum, Doamne ferește!) –, în evul mediu omul s-a definit prin starea lui socială, prin religie și în al treilea rînd prin limba comună, prin comunitatea de credință, de valori comune, de interese comune, de trecut comun, de relații familiale încă, în secolul al 13-lea, în orice caz, cu Occidentul Europei, de unde au plecat. Dar, în cazul sașilor, nici nu poți să vorbești de o etnie propriu-zisă. Ei au fost valoni, au fost olandezi, au fost luxemburghezi printre ei. Abia în Transilvania s-au constituit – pe baza privilegiilor – într-un grup care, să zicem, în secolul al 14-lea a avut și un sentiment de comunitate etnică.

O. P.: Dacă ar fi să vă referiți în doar cîteva cuvinte la partea de originalitate a acestei experiențe istorice săsești în Transilvania medievală, ce ați remarca?

K. G.: Este, în orice caz, convietuirea asta cu diferitele etnii care au trăit aicea. Totuși, îmi pare că sînt paisprezece etnii în Transilvania. Printre ele, sașii n-au fost niciodată majoritari. Asta este iarăși o cu totul altă experiență în comparație cu Silezia sau cu Pomerania sau chiar cu Prusia Orientală, unde erau majoritari sau erau stăpîni. Aici n-au fost nici stăpîni, și n-au fost nici majoritari. Nici măcar în zonele de autoadministrare săsească. Ceea ce înseamnă că ei, de la început, au fost nevoiți – poate chiar au vrut asta, dar asta ar fi o idealizare – să caute modalități de convietuire cu ceilalți. Și cred că ăsta este și tezaurul pe care l-au creat în țară și pe care l-au luat acuma înapoi spre țara de baștină: aceste modalități de convietuire, în bine, în rău, împreună, unul lîngă celălalt, dar niciodată ignorîndu-l complet sau disprețuindu-l de tot.

O. P.: Cum vă explicați că, în pofida eșecului experienței Regatului Maghiar cu Ordinul Teuton, cealaltă experiență, de colaborare între maghiari și sași, a funcționat în evul mediu?

K. G.: Asta e foarte simplu. Teutonii au vrut să facă un stat în stat și să impună autoritatea papală peste autoritatea regală. Deci un fel de luptă pentru investitură între papalitate și regalitatea maghiară s-a dus pe spinarea Ordinului Teuton (sau Ordinul Teuton a fost instrument al papalității în lupta aceasta).

O. P.: Sașii nu au fost tentați să ia partea Ordinului Teuton în această aventură?

K. G.: Ei, aicea ar exista cîteva chestii. De exemplu, în 1224, Andrei al II-lea dă privilegiul de bază, care este cel mai vast privilegiu dat unui grup german (sau grup occidental) în Răsăritul Europei. Peste tot. Sînt privilegiile cele mai vaste. Asta în 1224. În 1225 îi alungă pe teutoni. Oare de ce?

O. P.: Oare de ce?

K. G.: Eu sînt convins că a vrut să oprească o solidarizare între cele două grupuri care, oricum, vorbeau aceeași limbă sau se puteau înțelege într-o limbă comună.

O. P.: Apăruse acest pericol, deci.

K. G.: El a văzut pericolul acesta. Sigur, mai era încă un pericol. Teutonii, în cei paisprezece ani în care au colonizat Țara Bîrsei, au atras coloniști din zonele de colonizare sibiene și bistrițene. Deci, într-un fel au intrat și în concurența asta, de atragere a unor coloniști doriți. Să nu uităm că oamenii ăștia trebuiau captați ca să vină, să rămînă. Erau specialiști de care, mă rog, era nevoie. N-au venit ei și s-au impus în partea locului.

O. P.: Fără îndoială. Care credeți că a fost momentul cel mai fast al existenței sașilor în Transilvania?

https://biblioteca-digitala.ro

K. G.: Sigur că a fost evul mediu. Secolele 14-16. Pentru că atunci s-au realizat din punct de vedere politic, ca stare socială. Stările acestea tipice pentru Europa Centrală şi Central-Răsăriteană... S-au constituit ca grup cu un număr foarte mic de membri care, pînă la urmă, în epoca Principatului, au fost unul din stîlpii Principatului. Este o realizare mare. Realizările economice, apărarea ţării... Oricum, oraşele, şirul acesta de cetăţi bisericeşti... Sibiul, se ştie, oraşul roşu... După 1453 avem un document în care episcopul Savile de Constantinopol susţine că după ce oraşul lor a fost cucerit, Sibiul este ţinta următoare, pentru că este *ante murale christianitatis*. Este un document extrem de frumos, în limba germană chiar. Deci au făcut parte din acest zid de apărare sau avanpost al Creştinătăţii. „Ante murale christianitatis" este termenul papal pentru această chestiune, folosit şi de episcopul Savile. Deci economic, politic şi militar, sută la sută au fost în vîrf. Pe de altă parte, există o tendinţă în istoriografia săsească să ridice în slăvi cele trei secole medievale şi după aceea să se constate numai o decădere continuă, de la o stare privilegiată la o minoritate vîndută, în ultimă instanţă, de către tovarăşul Ceauşescu.

O. P.: Percepţia mea era un pic diferită. Aş fi jurat, înainte de a începe să-mi răspundeţi, că veţi evoca secolul lui Honterus, Reforma (şi deci modernitatea). A fost un moment de afirmare spirituală a saşilor.

K. G.: Da, sigur. Dar afirmarea asta spirituală, fără baza economică, politică şi de stări din evul mediu, n-ar fi fost posibilă. Sigur, Honterus este o figură luminoasă a umanismului...

O. P.: ... european.

K. G.: ... sud-est european. Dar nu este la nivelul umanismului european de vîrf, cu Erasmus din Rotterdam a corespondat, dar să rămînem, totuşi, la proporţiile necesare. Dacă putem să vorbim de o strălucire a intelectualităţii transilvănene – şi aş zice transilvănene, în pofida faptului că Francisc David a fost sas de origine (dar, mă rog, a fost popa ungurilor), Kaspar Helth a fost sas de origine, dar şi el este tipograf şi istoric maghiar, poţi să zici că el este părintele istoriografiei maghiare –, atunci asta a fost efervescenţa Clujului în secolul al 16-lea. Cu antitrinitarianismul, unitarianismul, cu această convieţuire şi conflicte, şi contradicţiile astea, desfăşurate chiar la Cluj, între diferitele curente religioase. Cu o creaţie proprie, antitrinitarianismul. Antitrinitarianul este, totuşi, o treabă de excepţie.

O.P.: Dar, în opinia dumneavoastră, am putea vorbi despre o Transilvanie a baronului von Brukenthal?

K. G.: Nu. El a fost guvernator al Transilvaniei, a fost singurul sas care a ajuns atît de sus în ierarhia Imperiului Habsburgic. Dar în ierarhia Imperiului Habsburgic! N-a fost o figură decisivă, ci o figură care a executat o politică: politica Mariei Tereza. Pentru că a intrat repede în conflict cu Iosif al II-lea. Sigur, pentru saşi este o figură luminoasă fiindcă a reuşit să le păstreze, în perioada aceasta a Contrareformei Mariei Tereza, identitatea religioasă şi naţională. El a iniţiat o colecţie de documente, prima mare sinteză de istoria saşilor – prin Schlozer, marele istoric de la Göttingen –, a fost colecţionar de artă, a construit un palat baroc extraordinar, Sibiul în perioada lui a ajuns la o înflorire nemaipomenită şi a fost centrul cultural şi politic al ţării, al Transilvaniei. Dar n-a fost un tip care a decis. Chiar şi în perioada răscoalei lui Horia,

https://biblioteca-digitala.ro

el a reacționat, dar n-a fost un tip care să acționeze, să facă. A fost un instrument al dominației habsburgice în zonă. În bine și în rău.

O. P.: Dumneavoastră percepeți o concurență între cele două mari centre, Brașov și Sibiu?

K. G.: Sigur că da, sigur. A existat întotdeauna între Brașov și Sibiu.

O. P.: Bistrița intră în joc?

K. G.: Nu. Dar intră Clujul. Clujul a intrat în secolul al 15-lea în jocul ăsta. Clujul, Brașovul și Sibiul au fost centrele care au concurat între ele. După aceea, la sași, a rămas pînă astăzi concurența între sibieni și brașoveni, fiecare susținînd că sînt centrul lumii. Realitatea este că Brașovul este centrul economic și cultural, în multe privințe, iar Sibiul centrul politic al sașilor. Pe cînd Clujul, el s-a desprins din această coaliție săsească, devenind un centru de sine stătător. Și cred că chiar această efervescență națională, culturală, religioasă a Clujului a contribuit la ridicarea lui în secolul al 16-lea la *civitas primaria* și, în sfîrșit, în secolul al 18-lea, cu Bánffy și cu toți ceilalți, la conducerea propriu-zisă a țării.

O. P.: În afară de faptul că Ceaușescu i-a vîndut, de ce au plecat germanii din Transilvania? Secolul 20 a fost cel mai greu secol al existenței lor aici, oare?

K. G.: A fost cel mai greu secol, pentru că sașii, ca și alți germani, țin foarte mult la o legislație și la respectarea legislației. Și este una din convingerile mele că legislația nu a fost respectată. Nu a fost respectat nici ce s-a promis la Alba Iulia și n-a fost respectată nici măcar Constituția din 1923. Și atunci deja a început o îndepărtare între sași și statul român. Sigur, după aceea, în perioada comunismului, toată populația țării a fost îndepărtată de regim și de stat. Și pentru sași a fost foarte ușor să își exprime opoziția prin emigrare. Sau foarte ușor n-a fost nicidecum, dar a fost totuși o șansă pe care românii au avut-o mai greu. Oricum, rămîne jignitoare și rămîne o pată pentru statul român, chiar dacă acuma nu se mai identifică cu el. Dar a fost statul român cel care i-a vîndut. Țin minte, 8000 de mărci a fost...

O. P.: Prețul unui sas?

K. G.: Prețul sasului Konrad Gündisch în anul 1984.

O. P.: Chiar prețul dumneavoastră?!

K. G.: Aveam 75 de kilograme, puteți să socotiți cît costa un kilogram de Gündisch în anul respectiv. Ca și carnea de porc, puțin mai valoroasă.

O. P.: E cumplit, într-adevăr, e o rușine. Dar ați vedea în asta o chestiune codificabilă în raporturile dintre comunitatea germană și stat sau o problemă între sași și români?

K. G.: E o chestie între comunitate și stat, nu între sași și români.

O. P.: A existat vreun moment de colaborare fertilă între sași și români?

K. G.: Tot timpul a fost. A fost în secolul al 19-lea. Mai ales după încheierea pactului dualist austro-ungar din 1867, colaborarea politică între sași și români a fost intensă. A fost deja în 1848... Mă rog, revoluția, contrarevoluția de atuncea...

O. P.: Cu Stephan Ludwig Roth și cu...

K. G.: Sigur. Stephan Ludwig Roth, Papiu-Ilarian, Adunarea de la Blaj... Chiar și cu Avram Iancu au colaborat. Asta din punct de vedere politic. Din punct de vedere cultural, nu ne putem explica efervescența creatoare a Sibiului – atît pe planul

https://biblioteca-digitala.ro

ortodoxiei, cît şi pe planul greco-catolicismului. Inocenţiu Micu, Şaguna, ca nume care au colaborat, cu Friedrich Teutsch, cu Georg Daniel Teutsch, cu toată conducerea politică, religioasă şi culturală a saşilor. Nu? Căci numele Teutsch este numele istoricilor care au pus baza istoriografiei săseşti moderne. Ce să mai zic în anii regimului Ceauşescu?! Colaborarea a fost extrem de intensă. Dacă mă gîndesc numai la cercul „Echinox", unde Peter Motzan, Georg Aescht, Werner Sollner, nume consacrate astăzi în Germania, au colaborat intens...

O. P.: Le putem completa şi cu poeţii de la Timişoara.

K. G.: Aktionsgruppe Banat, sigur. Aceeaşi poveste. Hertha Müller, William Totok – acum a apărut, am văzut la librărie, cartea lui de memorii –, Rolf Bossert – care, se pare...

O. P.: S-a sinucis sau a fost ucis?

K. G.: S-a sinucis sau a fost ucis, n-o s-o ştim niciodată. Se presupune că a fost ucis.

O. P.: Era atît de periculos pentru regimul de la Bucureşti?

K. G.: Da, pentru că a fost intransigent. Şi orice om intransigent şi, din punctul de vedere al regimului, nebun, trebuia eliminat.

O. P.: În opinia dumneavoastră, asistăm la sfîrşitul total al istoriei comunităţilor germane din România?

K. G.: Nu, nicidecum. Deci, după exodul acesta din 1990, care atunci a atins vîrful, a rămas un grup de, să zicem, 20.000-25.000 de saşi şi tot atîţia şvabi bănăţeni, desigur, cu o medie de vîrstă destul de înaintată. Dar, în acelaşi timp, creşte o generaţie de tineri, pe care o remarc cu multă plăcere, pentru că sînt oameni ataşaţi locului şi care rămîn aicea, îşi văd viitorul aicea. Deci, avem un nucleu care rămîne. Comunitatea aşa cum a fost, atît de strînsă, cu o autodisciplinare socială foarte viguroasă, să zicem, asta nu va mai exista. Dar o comunitate germană la faţa locului va supravieţui din două motive. Odată, aceşti tineri promiţători – din toate punctele de vedere: economic, politic, cultural; în al doilea rînd, migrarea economică a unor germani care deschid fabrici, firme... Şi sînt tot mai mulţi. Şi dacă guvernul va acţiona puţin mai inteligent, vor fi şi mai mulţi, cum e în alte părţi. Ei găsesc aici o punte de legătură în aceşti germani care au rămas şi se vede că, totuşi, există contacte între ei. Dar, vă spun, nu va fi comunitatea tradiţională, ci va fi un cu totul alt fel de comunitate, care nu va dispărea.

O. P.: Faptul că v-aţi dedicat şi după 1984 valorificării documentelor transilvane înseamnă mai mult decît un program ştiinţific? Înseamnă şi un ataşament ştiinţific faţă de aceste locuri?

K. G.: Sigur că da, vai de mine! Este un program ştiinţific. La treizeci şi cinci de ani ai început să îl realizezi şi nu îl schimbi dacă nu eşti silit. Iar eu am avut fericirea să pot să lucrez şi în domeniul ăsta mai departe, cu toate celelalte treburi care ţin de realizarea profesională la faţa locului. Dar, în al doilea rînd, eu la Cluj m-am format. Am venit la optsprezece ani la Cluj şi am plecat la treizeci şi şase de ani. La Cluj, toţi prietenii, toţi colegii, toată suflarea a rămas, nu a emigrat. Sigur, au existat şi emigrări. Deci eu vin acasă, dacă vin la Cluj. Deci sentimentele sînt de nedescris.

https://biblioteca-digitala.ro

Egry Gábor

Saşii din Transilvania: fără autonomie

Vogel Sándor a prezentat în numărul din februarie 2000 al *Provinciei* „autonomia" saşilor din Transilvania, istoria şi instituţiile separării stărilor create în Ungaria medievală şi păstrată în cadrul voievodatului Transilvaniei şi al Marele Principat. În încheierea articolului, autorul a atras atenţia asupra învăţămintelor care pot fi trase asupra Europei de azi, aflată în continuă schimbare. Nu am intenţii polemice, dar am sentimentul că învăţămintele separaţiei stipulate în dreptul public din trecut a saşilor nu sînt singurele relevante pentru Europa de azi, aflată în continuă schimbare.

Istoria începută de Vogel Sándor nu s-a încheiat în 1876, iar disoluţia Ţinutului Crăiesc nu a diminuat pretenţiile de autonomie a saşilor. În perioada celor patru decenii ale dualismului, elita saşilor din Transilvania şi-a concentrat efortul în primul rînd asupra creării unei structuri instituţionale necesare autonomiei. Pentru că nu existau şanse reale pentru restabilirea autonomiei de drept public, mai mult decît atît, autonomia municipală a fost necontenit ciuntită de iniţiativele permanente de centralizare ale epocii, saşii au fost nevoiţi să construiască – utilizînd posibilităţile oferite de dreptul civil – structuri care introduceau posibilitatea deciziei autonome în aspectele cele mai importante ale vieţii lor naţionale. Sistemul astfel creat a devenit fundamentul noii autonomii, particulare dar extrem de eficiente, a saşilor.

În cadrul unui stat naţional, viaţa unei minorităţi naţionale se dezvoltă, de regulă, în spaţiul dublu al segregării şi integrării. În măsura în care păstrarea identităţii naţionale face parte din obiectivele politice ale minorităţii, separarea de majoritate, de stat, devine o problemă inevitabilă, în timp ce ordinea de drept constrînge minoritatea la o formă oarecare de integrare. Forma extremă (în sens descriptiv, nu normativ) a segregării este dată de secesiune, iar cea a integrării este asimilarea. Între cele două extreme există însă numeroase variante în funcţie de drept, relaţii politice şi sistemul economic. Saşii au creat o asemenea soluţie „combinativă" – cu valoare de model, după părerea mea – în Ungaria epocii dualismului.

În momentul în care, în 1876, autonomia saşilor a fost desfiinţată, elita săsească era nepregătită pentru un răspuns la întrebarea „încotro?". Dispariţia cadrelor vechi, funcţionale, cu care se obişnuiseră a creat, desigur, dezorientare, iar cooperarea tineretului sas cu guvernul maghiar a pus la încercare şi unitatea mişcării naţionale. Reacţia a fost apariţia unei politici revendicative clare, întreţinută şi de guvernul maghiar prin hotărîrile cu scop, sau interpretabile ca avînd scop de maghiarizare în domenii importante pentru minorităţi, mai ales în învăţămînt. Activitatea politică a prefecţilor delegaţi în judeţele săseşti (Tîrnava Mare, Braşov, Sibiu, Bistriţa-Năsăud) a supradimensionat această reacţie. Friedrich Wachter a fost primul prefect şi conte sas al judeţului Sibiu. Ca reprezentant al „tinerilor saşi", el a participat activ la

https://biblioteca-digitala.ro

desființarea Pământului Crăiesc. Şi activitatea lui Bethlen Gábor, prefect al județului Tîrnava Mare, a fost un permanent subiect de presă. (După înlocuirea sa a devenit deputat în circumscripția Bălăuşeri, cu un program de independent şi de maghiarizare.) Însă cea mai intensă indignare a fost stîrnită de activitatea din județul Bistrița-Năsăud a baronului Bánffy Dezső, devenit mai tîrziu prim ministru. Conflictele au apărut mai ales în jurul aplicării din 1883 a legii privind învățământul gimnazial, pentru că Bánffy ignorase opinia saşilor, susținători ai şcolilor, în desemnarea directorilor acestora. (Atunci a apărut articolul cu titlul sugestiv: *Vernichtungskrieg gegen unsere komfessionellen Schulen.*)

Lupta saşilor prin orice mijloace posibile – prin intermediul deputaților în parlament, articole de presă – a fost zadarnică, pentru că autonomia de drept public, temelia programului lor, nu a putut fi acceptată de partea maghiară. Ca urmare a unui şir de înfrîngeri, a apărut sentimentul de frustrare şi pericolul marginalizării. (Un exemplu grăitor în acest sens este dat de problema din 1887 a furnizărilor militare. Guvernul, printr-o manevră neaşteptată, încredințase selecția furnizorilor din Transilvania al armatei unei organizații, EMKE, recent înființate. În acest fel, saşii s-au ales cu mai nimic din această afacere importantă, în timp ce nici EMKE nu şi-a îndeplinit tocmai nişte scopuri culturale.) Aceste experiențe şi apariția unei noi generații de politicieni, în frunte cu dr. Karl Wolff, au constituit baza revizuirii programului național din cea de a doua jumătate a anilor 1880. *Sächsisches Volksprogramm* este documentul final adoptat în 1890 cu ocazia *Sachsentag*-ului din Sibiu. Esența schimbării a constituit-o acceptarea ordinii de drept public în vigoare. Acesta a fost cadrul în care saşii şi-au asumat colaborarea cu guvernul maghiar (reprezentanții lor au intrat în Partidul Liberal), în timp ce construcția națională a devenit principala preocupare a programului lor național. De atunci scopul lor a fost exploatarea cît mai eficientă a cadrelor juridice în vigoare, modernizarea parțială – îndeosebi economică – a comunităților de saşi, consolidarea coeziunii naționale şi a instituțiilor care le serveau.

Primul rezultat al loialității a constat din demiterea prefecților şi numirea în locul lor a unor persoane acceptate de saşi. Conflictele permanente au încetat, deşi relația dintre cele două elite şi comunități a fost încărcată ocazional de probleme importante din punct de vedere național (legile privind politica bisericească, legea denumirii localităților, Lex Apponyi). În final, saşii au fost asigurați de neutralitatea şi, în unele cazuri, de bunăvoința guvernului față de inițiativele lor. Această perioadă de linişte a coincis cu epoca construcției intensive a națiunii şi a țării.

După desființarea/transformarea Universității săseşti, sistemul instituțional al saşilor şi-a pierdut unitatea structurală. Existau laolaltă instituții tradiționale (biserica), forme lor transformate, „burgheze" (Universitas, sistemul de învățămînt), instituții politice şi de administrație (Volkspartei, consilii orăşeneşti, municipale, primării), asociații civice (de ex. Landwirtschaftsverein, Verein für Siebenbürgische Landeskunde, asociații sportive, corale etc.) şi organizații economice (case de economii, institute de credit imobiliar, asociații economice etc.). După desființarea Ținutului Crăiesc, consolidarea, extinderea acestor structuri a devenit din ce în ce mai importantă, acestea au preluat – cel puțin parțial – diferitele funcții ale Universității săseşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica făcea, desigur, parte din grupul de instituții importante, dar tradiționale ale saşilor. Biserica evanghelică din Transilvania era caracterizată de un exclusivism național aproape perfect. În rîndul credincioşilor ei nu găsim mai mult de cîteva mii de maghiari, mai ales în zona de graniță a județului Braşov. Mai tîrziu, au fost şi ei scoşi de sub autoritatea diecezei din Transilvania. Privilegiile istorice au împiedicat răspîndirea limbii liturgice maghiare (în timp ce introducerea ei în rîndul comunităților religioase de limbă maghiară din Slovacia a fost încununată de succes), iar gradul mare de independență a bisericilor protestante a făcut posibilă păstrarea şi asigurarea acestei autonomii. Organizația bisericească a fost, de regulă, împărțită în zece circumscripții (Mediaş, Sibiu, Braşov, Bistrița, Sebeş, Sighişoara, Şeica Mare, Cincu, Rupea, Reghin), fiecare avînd propriul consistoriu care delega membrii adunării circumscripției bisericeşti, Landeskonsistorium, şi au asigurat atît reprezentarea laicilor cît şi a clericilor. La nivelele inferioare, fiecare parohie îşi alegea singură pastorul, care era una dintre cele mai importante persoane ale comunei. (Un fapt deloc insignifiant este că apogeul carierei intelectuale a saşilor era dat de alegerea pe viață în funcția de pastor.) În fruntea bisericii stătea un episcop ales (episcopii acestei perioade au fost, mai întîi, Georg Daniel Teutsch, apoi fiul acestuia, Friedrich Teutsch).

Rolul bisericii, ca ultima instituție săsească rămasă intactă, era foarte important în ochii elitei săseşti. Episcopul era unul din conducătorii saşi ce nu putea fi ignorat, care avea un cuvînt de spus nu doar în probleme bisericeşti, ci şi în cele evident politice. Biserica era considerată a fi un scut protector, care cuprindea toată comunitatea săsească şi care îi asigura coeziunea. Pe lîngă acesta, şi rolul jucat în învățămînt a consolidat această poziție a bisericii în munca pentru păstrarea comunității naționale. Rețeaua şcolară săsească (cu excepția academiei de drept din Sibiu, desființată în anii 1880) se afla sub conducerea bisericii. Motivul nu era doar tradiția şi organizarea tradițională a educației populare, ci şi gradul înalt de autonomie asigurată în acest fel. Rețeaua şcolară aflată în grija bisericii (şcoala populară din fiecare comună, cinci gimnazii principale şi unul secundar, o şcoală cu profil real, şcoli pedagogice) a însemnat mai mult pentru păstrarea şi transmiterea tradițiilor şi culturii naționale decît sistemul învățămîntului de stat. Aceste instituții erau protejate cu mare grijă de saşi, care se opuneau, în limita posibilului, intervenției statului. Astfel, ei au renunțat la completarea salarială dată de stat profesorilor şi învățătorilor, pentru că acceptarea ei ar fi condus la creşterea gradului de intervenție a statului în numirea personalului didactic. Independența nu însemna ineficiența sistemului de învățămînt. Comunitatea săsească era educată, iar, datorită educației active şi eficiente, analfabetismul era în mod tradițional extrem de scăzut în rîndurile ei.

Pe lîngă instituțiile de învățămînt aflate sub conducerea bisericii găsim şi cîteva şcoli profesionale, care au fost înființate şi funcționau datorită muncii organizatorice şi a sprijinului financiar ai asociațiilor săseşti. De exemplu, trei şcoli profesionale în domeniul agriculturii activau sub tutela Landwirtschaftsverein (în Bistrița, Mediaş şi Braşov, mai tîrziu în Feldioara). Acestea au fost sprijinite şi de ministerul agriculturii şi au contribuit cu succes la dezvoltarea culturii agricole. Şcolile industriale funcționau în acelaşi fel. Din punct de vedere etnic, restrîngerea în acest fel a intervenției statului a fost importantă şi în cazul lor.

https://biblioteca-digitala.ro

Universitatea transformată era o componentă particulară a sistemului instituțiilor săsești. Era autorizată să administreze o avere într-adevăr enormă, dar avea și problemele ei. Pentru că sarcina ei era de a dezvolta cultura întregii populații din teritoriul saşilor, nu numai a cetățenilor saşi. Legile electorale parlamentare îi favorizau pe saşii – din cauza censului –, dar ele nu puteau ignora nici sprijinirea instituțiilor românești. Situația a fost îngreunată de supravegherea statului, amplificată de retincența ministerului de interne de a autoriza regulamentul organizației, împiedicînd astfel ani de zile funcționarea ei. Problemele se datorau și faptului că, deși averea Universității era într-adevăr semnificativă, veniturile erau nesemnificative față de pretențiile justificate ale beneficiarilor. Cu toate acestea, s-a încercat sprijinirea fiecărui scop rațional (mai ales a învățămîntului). Nici biserica greco-catolică, împreună cu instituțiile ei, nu a rămas fără ajutor, deși partea ce le revenea a fost mică chiar de la început. La începutul secolului, s-a reușit mărirea surselor financiare. În 1907, a fost dată în chirie pădurea Lotru, parte a averii *Șapte Juzi,* unui grup de întreprinzători italieni care exploataseră materialul forestier cu plata în rate pentru 375 000 de coroane pe an. Astfel, bugetul anual a crescut semnificativ. Dacă în 1880 erau, din ambele surse, 173 000 de coroane destinate unor scopuri publice, în 1890 erau 608 420 coroane, din care cheltuielile Universitasului se ridicau doar la 137 000 coroane, restul fiind acoperit din pădurile celor Șapte Juzi. Astfel, cele două fundații culturale au devenit într-adevăr susținătorii cei mai importanți ai cauzei naționale săsești.

Sistemul instituțiilor politice s-a adaptat cadrelor organizării statului. Elementele fundamentale ale sistemului electoral pentru parlament – censul și sistemul circumscripțiilor uninominale – au permis trimiterea a numeroși saşi în parlament. Deși numărul lor era mai mic în comparație cu 1848 (cînd se puteau alege cîte doi deputați din fiecare scaun care, cu excepția unui deputat de Orăștie, toți erau saşi), alegerea lor era de regulă certă. Circumscripțiile electorale săsești erau între cele care aveau cei mai puțini votanți, majoritatea lor fiind, de obicei, alcătuită din cetățeni saşi înstăriți. Brașovul era oarecum o excepție, dar, la începutul anilor 1890, situația a fost stabilizată prin pactul încheiat între Partidul Liberal și Partidul Popular Sas: conform acestuia candidații nu intrau în competiție unul împotriva celuilalt în patru circumscripții ale județului, iar mandatele erau împărțite în proporție de 3:1. Aranjamentul însemna, de regulă, renunțarea saşilor la o cirumscipție rurală. Ceea ce conta cel mai mult era alegerea unui deputat sas. Astfel, de cele mai multe ori, nu opuneau contracandidați față de liberali, sau mai tîrziu celor care candidau cu programul „saşilor verzi". De exemplu, Guido Beussnern, deputatul „saşilor tineri" de odinioară, a reprezentat circumscripția de Agnita pînă la numirea lui în funcția de prefect de Făgăraș. El nu avea, de obicei, contracandidat, deși, de regulă, era în conflict cu conducătorii Partidului Popular. Alegerea lui Edmund Steinacker la Sighișoara a reprezentat un caz similar. Steinacker nu era sas, ci șvab din Banat, și a candidat în numele „verzilor". Drept urmare este de înțeles că saşii nu agreau, în contrast cu celelalte naționalități, sufragiul universal.

Organizația Partidul Poporului Sas s-a adaptat sistemului bazat pe circumscripții electorale. S-au creat comitete în fiecare circumscripție, ale căror membri erau delegați de electoratul sas. Comitetul central, corpul suprem al partidului, era ales de adunarea

https://biblioteca-digitala.ro

delegaților din circumscripțiile electorale, așa-numita, *Sachsentag*. Președintele acestuia era și conducătorul oficial al Partidului Popular. Începînd cu 1890, funcția a fost ocupată de Karl Wolff, directorul executiv al Casei Generale de Economii din Sibiu. El nu a fost deputat (între 1884-87 a fost membru al Parlamentului), dar a activat totuși ca cel mai recunoscut om politic al sașilor. *Sachsentag*-ul avea și sarcina de a accepta programul partidului, care, de obicei, era denumit bombastic „*Volksprogram*". Un fapt particular: în perioada 1898-1919, din cauza conflictelor interne Sachsentagul nu a fost convocat, astfel nici comitetul central, nici programul nu a putut fi consolidat sau schimbat. Conducerea săsească și-a putut desfășura activitatea care consta în construcția națională și organizarea alegerilor practic fără control.

Cealalaltă parte a organizării politice era constituită din organismele județene și orășenești. Datorită censului și a virilismului, majoritatea electoratului din aceste circumscripții era alcătuită tot de sași. Însă rolul județelor era limitat pe termen lung de centralismul statului, de competența prefectului de a desemna subprefectul și completarea forului central cu delegații prefecților și ai ministerelor. Chiar și în aceste condiții, sașii considerau că adunările județene erau importante, din cauza dreptului de petiționare pe care îl puteau exploata eficient. Importanța acestuia a fost diminuată după acordul din 1890. Orașele săsești mai mari erau într-o situație particulară. Pentru majoritatea s-a deschis posibilitatea cîștigării dreptului de autoritate legală, dar, dat fiind faptul că mai demult au avut rol important în conducerea scaunelor săsești, iar administrația precedentă se baza pe unitatea dintre mediile rurale și urbane, nu și-au asumat separarea de unitatea județeană. Astfel, chiar și orașe mari ca Brașovul și Sibiul, au rămas la statutul de consiliu, ceea ce le conferea drepturi mai limitate. Structurile administrației locale din cele mai importante orașe (Sibiu, Brașov, Mediaș, Sighișoara, Bistrița, Reghin) și-au păstrat pînă la sfîrșit majoritatea săsească, iar această situație a reprezentat un instrument eficient în lupta pentru păstrarea și transformarea profilului specific al orașului și în sprijinirea inițiativelor culturale.

Mișcarea politică a sașilor nu era deloc unitară. Contrastul dintre Sibiul mai conservator și Brașovul liberal era evident chiar și în perioada reformelor. Reprezentanții Brașovului erau și în 1848 de partea unirii, iar în perioada de după pactul dualist din 1867, mișcarea „sașilor tineri" care își asuma colaborarea cu maghiarii a fost formată în primul rînd de aceștia. Anii 1880 au cunoscut unirea celor două grupuri. Însă această unire s-a dovedit a fi insuficientă pentru unitatea politică, și tot în Brașov a luat ființă mișcarea „sașilor verzi", opoziția față de conducerea calificată, de data asta în unanimitate, drept liberală. (Numele le-a fost atribuit fiindcă erau considerați necopți.) Conducătorii lor erau: Oscar Wittstock, Rudolf Brandsch, Lutz Korodi. În conformitate cu planurile lor, sașilor le revenea sarcina de a organiza o mișcare unitară, recurgînd la comunitatea germană din Ungaria aflată în pragul deșteptării conștiinței naționale, iar această mișcare ar fi cooperat sub semnul ideii de Germania Mare cu orientările similare ale germanilor din imperiu. Succesele lor politice nu erau legate exclusiv de Pămîntul Sașilor ci, mai degrabă, de Banat. Între timp, asimilaseră și orientarea condusă de dr. Heinrich Siegmund, organizată pe baza principiilor purității etnice și a teoriei rasiale. Deși contradicția dintre „negri" (elita veche) și „verzi" era destul de profundă, relația lor nu a fost niciodată lipsită de

https://biblioteca-digitala.ro

solidaritate sau, mai mult decît atît, de cooperare. Astfel, saşii îi susţineau în Parlament pe colegii lor expuşi unor atacuri, iar printre susţinătorii financiari ai Bodenschutz-verein, condusă de Siegmund, îl găsim şi pe Wolff.

Diferitele asociaţii reprezentau cea mai răspîndită formă subsecventă a structurilor naţionale ale saşilor. Cele mai importante erau organizaţiile „naţionale" (Landwirtschaftsverein, Verein für Siebenbürgische Landeskunde, Siebenbürgisches Karpathenverein, Sebastian Hann Verein), unele dintre ele activau pe lîngă biserici (Gustav Adolf Verein). Acestea erau formate dintr-un organ naţional şi numeroase asociaţii locale. Pe lîngă ele activau, în fiecare oraş, numeroase asociaţii locale – care erau independente din punct de vedere organizatoric. De exemplu – asociaţii sportive, de tir, asociaţii industriale, muzicale, de instruire a muncitorilor, a pompierilor, de înfrumuseţare a oraşului. Cele mai multe dintre acestea nu şi-au dorit iniţial să fie arena separaţiei etnice (excepţia evidentă e asociaţia sportivă), dar exclusivismul naţional a prins teren destul de repede la unele dintre ele (asociaţii corale, de tir). Celelalte însă funcţionau într-adevăr ca spaţiu al cooperării.

Răspîndirea aproape exclusivă în mediul urban a mişcării asociative a reprezentat cel mai mare neajuns al acesteia. Posibilitatea formării şi modernizării aspectului urban era oferită de mişcarea asociaţiilor în colaborare cu consiliile orăşeneşti şi organizaţiile economice. Astfel s-au născut tramvaiul şi hidrocentrala din Sibiu. În oraşele de cîmpie activau mai ales asociaţii profesionale, în special Landwirtschafts-verein, iar la sate erau aproape exclusiv asociaţii religioase, bisericeşti (Evangelisches Fraunverein, Gustav Adolf Verein). Acestora li s-au adăugat organizaţiile comunitare tradiţionale (Nachbarschaft, Schwestersaft, Bruderschaft), însă rezultatele culturale şi economice ale epocii nu aveau un rol important în viaţa comunităţilor rurale. Cu toate acestea, diferitele asociaţii au constituit o forţă de coeziune importantă pentru comunităţi. Marea sărbătoare a saşilor, Vereinstage, organizată anual în diferite oraşe, era capabilă să preia funcţiile simbolice ale unor evenimente importante ca instalarea Comesului. Zilele asociaţiei, conbinate cu sărbători şi slujbe religioase, reprezentaseră o mare demonstraţie a unităţii şi vitalităţii naţiunii saseşti.

Organizaţiile economice săseşti aveau o triplă funcţie. Trebuia creată economia săsească capabilă să răspundă provocărilor epocii, să adapteze cu succes rezultatele epocii. Prin profitul produs, era de aşteptat ca ele să contribuie la finanţarea obiectivelor politicii naţionale (sprijinirea şcolilor, a asociaţiilor, organizarea aşezărilor) şi să extindă mişcarea asociativă modernă în mediul rural. Sistemul bancar era coloana vertebrală a organizării economice a saşilor: Casa Generală de Economii, Bodenkreditanstalt, cooperativele de credit Schulze-Delitsch şi Raifessen şi, în final, banca Vereinsbank, creată în 1891 pentru dezvoltarea comerţului şi a industriei şi organizarea aşezărilor. Apariţia întregului sistem este caracterizat de faptul că răspundea neajunsurilor sistemului în vigoare prin crearea unor noi instituţii. Cele două case de economii şi-au început activitatea în 1835 (Braşov), respectiv 1841 (Sibiu), cooperativele Schulze-Delitsch au fost înfiinţate începînd din 1852, Bodenkreditanstalt a fost creat de Landwirtschaftsverein în 1872, mişcarea Raiffeisen a fost reactivată în 1885, în timp ce cele două case de economii şi-au extins activitatea cuprinzînd operaţiuni de scont şi ipotecare, asigurînd astfel propriul rol de creditor final.

https://biblioteca-digitala.ro

Fiecare instituție deservea sarcini specifice. Sarcina principală a caselor de economii era strîngerea de fonduri, Bodenkreditanstalt a devenit una dintre cele mai importante instituții de credit agricol, asociațiile Schulze-Delitsch au încercat să amelioreze problemele de credit ale meseriașilor și comercianților din micile orașe, iar asociațiile Raiffeisen au încercat – cu succes –, organizîndu-se în localități, să îmbunătățească relațiile de credit ale gospodarilor de la sate. Acest sistem atotcuprinzător s-a achitat cu succes de sarcinile economice, dar a fost capabil să asigure și eficientizarea luptei naționale ce îmbrăca tot mai mult un caracter economic și să participe la dezvoltarea instituțiilor naționale precum și a mediului locativ urban și rural. Lupta tot mai acerbă de la începutul secolului pentru stăpînirea cadastrală a pămîntului din Transilvania nu i-a ocolit nici pe sași, dar față de pierderile suferite de proprietarii maghiari (de altfel de înțeles în mai multe privințe) balanța sașilor a fost pozitivă. Au reușit să-și mărească proprietatea și să frîneze expansiunea românilor la sate.

La toate acestea mai putem adăuga succesul mișcării Raiffeisen în crearea unor asociații moderne și în mediul rural. Sarcina lor era de a organiza cercuri literare, de a crea biblioteci, de a asigura abonamente la ziare și de a înființa cercuri duminicale de știință popularizată. Prin aceasta s-a întregit și rețeaua națională de asociații săsești. Pe lîngă acestea, sașii au contribuit cu succes la modernizarea agriculturii săsești, adaptîndu-se diverselor provocări, în timp ce nu au slăbit ci au consolidat coeziunea comunităților rurale. Măsura în care comunitatea s-a adaptat economic a fost suficientă, iar consecințele „nefaste" ale capitalismului – dezintegrarea comunităților tradiționale, individualizarea – au fost evitate, unitatea națiunii nu a avut de suferit.

În condițiile date sistemul instituțional al sașilor era foarte fragmentat și nu a acoperit toate domeniile vieții. Dar s-a extins asupra celor mai importante domenii ale supraviețuirii și construcției naționale. Biserica națională, sistemul de învățămînt, rețeaua culturală, asociațiile și organizațiile economice care au determinat chiar și viața cotidiană, au creat posibilitatea ca sașii să decidă independent în chestiunile importante pentru ei. Dimensiunea comunității a permis coordonarea ei prin relații personale. Reprezentanții sași (sau o parte dintre ei) erau membri atît în Landeskonsistorium cît și în forul central. Erau prezenți, împreună cu personajele cheie ale bisericii, în conducerea băncilor, în comisiile de supraveghere, în adunările acestora. În diferitele asociații din mediul urban și rural, în primul rînd în cooperativele Raiffeisen, era firesc ca pastorul să fie privit și tratat cu același respect ca cei mai stimați membri ai comunității (profesori, învățători, notari, consilieri ai orașului etc.).

Toate acestea nu echivalează, evident, cu autonomia definită și validată în dreptul public. Totodată, atitudinea liberală a elitei maghiare într-un moment (relativ) norocos al istoriei a făcut posibilă, ca o comunitate națională mică să-și impună voința în fața modelului statului-național atotputernic în cele mai importante probleme ale ei, chiar dacă numai în cadrul dreptului civil. Sașii au realizat o variantă a relației integrare-segregare care a permis tratarea particulară a diferitelor domenii ale vieții individuale și naționale și integrarea în calitate de comunitate națională în locul celei individuale, asigurînd astfel necesara separare față de majoritate. Prin sistemul instituțional care cuprindea întreaga lor societate, ei au reușit să asigure participarea membrilor comunității în viața comunitară a sașilor. Toate acestea nu au ajuns la nivelul autonomiei

https://biblioteca-digitala.ro

de drept public, dar posibilitatea deciziei independente şi separarea problemelor importante pentru comunitatea naţională au devenit un model care nu duce lipsă de învăţăminte.

Bibliografie:

Die Siebenbürger Sachsen in den Jahren 1948–1918. Red. von Carl Göllner. Köln–Wien, 1988.

Erdély története, III. Főszerk. Köpeczi Béla. Bp., 1986.

Konrad Gündisch, *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen,* München, 1998.

Harald Roth, *Kis Erdély-történet.* Csíkszereda, 1999.

Kemény G. Gábor, *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.* I-VII. Bp. 1952.

Gruppenautonomien in Siebenbürgen. 500 Jahre siebenbürgisch-sachsischse Nationsuniversität. Hrsg. von Wolfgang Kessler. Köln-Wien, 1990.

Beiträge zur siebenbürgischen Schulgeschichte. Hrsg. von Walter König. Köln-Wien-Weimar, 1996.

Dr. Carl Wolff als Direktor der Hermannstädter allgemeine Sparkassa 1885-1910. Hermannstadt, 1910.

Ernst M. Wallner, Strukturen und Funktionen der siebenbürgisch-sächsischen Vereins-, Genossenschafts und Verbandswesens. in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* 36/1 (1993).

Georg und Renate Weber. *Zendersch. Eine siebenbürgische Gemeinde im Wandel.* München, 1985.

Rudolf Thör, *Die Kronstädter allgemeine Sparkasse in den Jahren 1835-1909.* Kronstadt, 1910.

Das sächsische Burzenland. Kronstadt 1898.

Harald Roth, *Politische Strukturen und Strömungen bei den siebenbürger Sachsen 1919-1933.* Köln-Wien-Weimar, 1994.

Briefe an Georg Daniel Teutsch. Hrsg. Monica Vlaicu. Köln–Wien–Weimar, 1994.

Traducerea: Kozák Gyula

Végel László

Regiuni multiculturale: o datorie a secolului 20

1. Antecedente

Cunoscutul scriitor austriac Hemito von Doderer are un roman mai puţin cunoscut: Cascada Slunji, în care străluceşte în toată splendoarea ei panorama multiculturală a Europei Centrale şi a Balcanilor. Acţiunea romanului începe la sfîrşitul secolului 19,

https://biblioteca-digitala.ro

de fapt, în Viena, oraşul pe care cu patruzeci-cincizeci de ani mai tîrziu Hitler avea să-l numească „oraşul păcătos". Dacă citim romanul scriitorului austriac, ne dăm seama că putem vorbi nu numai despre un „oraş păcătos", ci şi despre „regiune păcătoasă", „regiuni păcătoase". Locul de desfăşurare a acţiunii romanului cuprinde, de fapt, întreaga regiune: Viena, Budapesta, Zagreb, Belgrad, Bucureşti, ca să amintesc doar oraşele mai mari în care eroii romanului de diferite naţionalităţi se simt ca acasă, înţelegînd diferenţele şi bucurîndu-se de asemănările dintre ei.

Acesta a fost *Gründerzeitul* regiunii, epoca în care s-au pus bazele capitalismului. Eroii romanului, comercianţi, proprietari de fabrici, bancheri, proprietari de hoteluri, avocaţi, lucrează la un proiect mare, comun: constituirea societăţii burgheze. Nimeni nu ar crede că în scurt timp statul naţional avea să asuprească lumea burgheză, cu atît mai puţin cu cît ideea statului naţional – conform strălucitei demonstraţii a lui Ernest Gellner – s-a născut, de fapt, din pîntecul lumii burgheze, deci existau şanse ca cele două să nu fie opuse.

Însă, în această regiune, primul război mondial a bulversat tocmai acest echilibru sensibil, care nici nu se stabilise de-a binelea, între burghezie şi stat. Clasa burgheză s-a dovedit a fi mai puţin puternică decît statul, iar formarea burgheziei, respectiv naţionalismul burghez a fost învins de naţionalismul statal izvorît din naţionalismul stărilor. De fapt, pacea de la Versailles este cea care a înclinat definitiv balanţa în favoarea statului naţional. Aş putea spune chiar că a întrerupt dezvoltarea organică a regiunii care, evident, nu era ideală, dar măcar încerca să găsească răspunsuri pertinente la propriile întrebări. Pacea de la Versailles, însă, a încercat să soluţioneze pacea Europei estice după modelul vestic, înfiinţînd, în numele autodeterminării popoarelor, state naţionale durabile. Dar acest concept – acceptabil în principiu – a devenit absurd, fiindcă s-a dovedit imposibil de realizat. Planul wilsonian, pus în practică inconsecvent, s-a întors pe dos, tocmai deoarece nu a răspuns problemelor echităţii prin instituţii înrădăcinate în tradiţiile regiunii. Astfel, s-a putut întîmpla ca în numele autodeterminării naţionale, un sfert din totalul de 109 milioane de locuitori ai regiunii, adică 25-26 de milioane de suflete să ajungă în situaţia de minoritate. Dintre acestea, numărul germanilor a atins şase milioane numai în Europa Centrală şi regiunea balcanică (8-9 milioane în întreaga Europă), se putea lua în calcul o minoritate ucraineană de 5,2 milioane, numărul evreilor era de 4,5 milioane, cel al maghiarilor de 3 milioane, ca să amintim doar populaţiile cele mai numeroase. După Versailles, 44 la sută dintre albanezi, 30 la sută dintre maghiari, 25 la sută dintre sloveni, 25 la sută dintre bieloruşi, respectiv cîte 11,5 la sută dintre germani şi slovaci au rămas în afara ţării-mamă. Nu întîmplător remarcase Wilson după încheierea tratatului de la Versailles că „nimic nu ascunde pericole mai mari pentru pacea mondială decît tratamentul care poate fi aplicat în anumite circumstanţe faţă de minorităţi."

Teama de acest pericol poate naşte anxietate şi azi, după aproape o sută de ani, căci, de fapt, ea nu a dispărut: cu ocazia dislocărilor şi purificărilor etnice din timpul celui de-al doilea război mondial şi de după încheierea păcii, aproape douăzeci de milioane de suflete au fost nevoite să-şi părăsească meleagurile natale. Unele epiloguri tardive ale acestora au fost, printre altele, acţiunile de purificare etnică desfăşurate în trecutul apropiat în Balcani.

https://biblioteca-digitala.ro

2. Aşteptări

Schimbările declanşate în Europa Centrală şi de Est în 1989 au adus la lumina zilei şi aceste evenimente ale secolului 20. Întrebarea este: dacă nu putem întoarce cursul istoriei, nu am putea măcar să continuăm altfel? Unde sînt acele valori de încredere pe care ne-am putea sprijini? Oare nu acum este cel mai potrivit moment pentru a regîndi trecutul, pentru a-l reevalua, dar fără a-l restaura în vreun fel?

Ţările postcomuniste care sînt cele mai afectate de această problemă, în cursul tranziţiei au dat, de fapt, examen de corigenţă din secolul 20. Întrebarea este: cum să remedieze ceea ce au stricat? Măsura şi adîncimea transformărilor de pînă acum sînt remarcabile. Transformările privind relaţiile de proprietate au fost deosebit de rapide şi nesîngeroase, ceea ce nu este numai dătător de speranţe, ci chiar demn de admiraţie în această regiune. Examenul de corigenţă din secolul 20 se anunţă a fi de succes, chiar dacă nu avem – şi nu putem avea – încă o imagine clară asupra efectelor sociale ale schimbării de regim, asupra efectului de bumerang al tradiţiilor. Dinamica tranziţiei diferă de la o ţară la alta. În unele locuri, procesul de-abia a început, pe cînd în altele s-a încheiat deja. Totul depinde de efectul de bumerang al tradiţiilor, de felul acestora şi de modul cum reacţionează. Noua elită politică ajunsă la putere poate modifica acest lucru în mod considerabil, dar niciodată nu îl poate schimba complet. Şi chiar dacă dinamica tranziţiei diferă, scopul este comun: aderarea la Uniunea Europeană. Strategia de aderare s-a formulat cu cel mai mare succes acolo unde democraţiile occidentale au putut oferi un fel de model.

Însă în domeniul relaţiilor interetnice, ele sînt incapabile să servească drept model. Întrebarea este, deci: avem nevoie de tranziţie în acest domeniu? Dacă da, pe baza căror modele vom formula principiile de bază? Fiindcă modelele lumii occidentale nu reprezintă mai mult decît ce au reprezentat în 1918, doar că sînt formulate la un nivel mai înalt, sînt mai cuprinzătoare şi mai ferm înglobate în sistemele statelor de drept, în strategiile drepturilor omului. Acestea nu sînt capabile să aibă un efect calmant, cel mai bun exemplu în acest sens fiind situaţia dinaintea dezmembrării Iugoslaviei, în cursul căreia nu politica occidentală a dat faliment, ci filosofia politică. Devine tot mai evident faptul că tensiunile interetnice sînt în creştere în regiune, că drepturile minorităţilor naţionale pot fi cu greu incluse în vocabularul noilor elite politice democratice care, chiar şi în cel mai bun caz, se armonizează doar cu liberalismul naţional din secolul trecut.

Această stare de fapt este în continuare înrăutăţită de faptul că nici intelectualitatea din opoziţie care realizează schimbările de regim din Europa Centrală şi de Est şi Balcani nu este pregătită să soluţioneze problemele naţionale. Făcînd referire la drepturile individuale şi alte valori liberale care pot fi considerate clasice, ca opoziţie faţă de colectivismul comunist, au evitat reevaluarea drepturilor colective în construirea democraţiei liberale. Iar acest fapt i-a făcut vulnerabili în faţa naţionalismului de dreapta şi a extremismului naţionalist. Este greu să dăm pronosticuri, dar putem presupune că mişcările şi partidele vest-europene care demonstrează o ofensivă a rasismului şi xenofobiei reprezintă o încurajare morală şi politică pentru dreapta naţionalistă central-est-europeană şi balcanică, deşi diferenţele dintre acestea sînt

https://biblioteca-digitala.ro

considerabile. Gradul de periculozitate al celor două nu este, însă, identic, deoarece în Occident, extremiştii se lovesc de un sistem de instituţii democratice bine dezvoltate, precum şi de bunăstare, pe cînd în Est ele au în faţă un sistem instituţional recent creat şi deocamdată labil, precum şi o societate pauperizată. Astfel încît o deplasare mult mai redusă spre dreapta faţă de cea din Vest poate produce în Est tensiuni mult mai mari, situaţii conflictuale mult mai accentuate. Ar fi o mare greşeală dacă nu am lua în considerare acest fapt şi am trăi cu falsul sentiment de siguranţă că transformarea sistemului politic, proprietatea privată, victoria capitalismului în Europa Centrală şi de Est a asigurat o dată pentru totdeauna încheierea cu succes a tranziţiei central-est-europene şi balcanice începute în 1989. Deja au apărut unele semne îngrijorătoare. Deocamdată doar parţial, dar deja este perceptibil răspunsul populist dat la „revoluţia de catifea" din 1989. Multe semne indică faptul că întărirea dreptei burgheze din Occident va produce în Est nu întărirea dreptei burgheze, ci a dreptei populiste, ceea ce va avea repercusiuni asupra întregii Europe, asupra vieţii economice şi politice. Încă nu poate fi prevăzut ce amploare va lua în ţările central-est-europene şi balcanice, aflate în tranziţie, valul de dreapta apărut în Occident.

În acele regiuni unde conflictele interetnice au degenerat în conflicte armate, lumea occidentală – şi în primul rînd marile puteri – şi-au propus ca scop construirea societăţilor multiculturale. Multiculturalismul a devenit, deci, model aproape obligatoriu doar atunci cînd sîngele curgea şi armele sunau deja. Exemplul Bosniei şi al regiunii Kosovo ilustrează acest fapt.

Întrebarea este: s-ar putea şi altfel? Oare nu aceasta este valoarea prin care regiunea, Europa Centrală şi de Est şi Balcanii deopotrivă, revine la tradiţiile ei dinainte de Versailles? Oare multiculturalismul este doar un concept vestic folosit la stingerea incendiilor sau este tradiţia autentică a societăţilor central-est-europene şi balcanice care a fost ignorată atît de filosofia politică liberală occidentală, cît şi de programul de constituire a statelor naţionale, de făurire a păcii de la Versailles?

3. Paradigma Voivodinei

Sociologii de astăzi ataşează multiculturalismului diferite semne. Unii văd în el un etno-program conservator care mai devreme sau mai tîrziu se va împotmoli, iar alţii fac referire la originea sa liberală, la faptul că liberalismul nu este purtătorul de cuvînt doar al drepturilor şi libertăţilor individuale: el dă o soluţie echitabilă şi pentru modul de exercitare a puterii, la felul în care trebuie îngrădită puterea majorităţii în aşa fel încît să asigure drepturi neştirbite minorităţilor, ceea ce este o garanţie a stăvilirii despotismului majoritar. În societăţile informatice, în democraţia modernă a maselor, de obicei există acest pericol, mai ales dacă sistemele instituţionale ale societăţii sînt neformate. În societăţile central-est-europene şi balcanice acest fapt reprezintă o tentaţie enormă, deoarece în aceste state despotismul majoritar este, de regulă, organizat pe baze naţionale.

Serbia oferă un exemplu uluitor în acest sens. Populismul a funcţionat pe bază naţională, la fel cum dictatura autoritară a lui Miloşevici s-a bazat pe mişcarea naţională şi, de fapt, prin aceasta şi-a cîştigat larga legitimitate socială care i-a asigurat dominaţia, atîta timp cît această legitimare naţională nu a fost contestată de o altă legitimare naţională, la fel de puternică, însă ceva mai democratică.

https://biblioteca-digitala.ro

Este incontestabil şi faptul că acest principiu de stăpînire se bazează pe conflicte, pe conflictele dintre majoritate şi minoritate: în ex-Iugoslavia, în Iugoslavia ***cabljakia***nă, respectiv în Serbia, despotismul majoritar s-a constituit pe bază naţională. Dar nu putem pierde din vedere faptul că în Voivodina nu au existat conflicte interetnice relevante. În viaţa publică, în sferele controlate de stat, minorităţile au fost marginalizate, au fost împinse la marginea vieţii sociale şi economice, drepturile lor au fost reduse, însă puterea nu a reuşit să provoace conflicte cu urmări grave în viaţa cotidiană. De ce? De ce tocmai viaţa de zi cu zi a rezistat ispitei discursului statal? Explicaţia, în opinia noastră, stă în faptul că în viaţa cotidiană au funcţionat în continuare acele tradiţii care nu au putut fi exprimate în marile discursuri politice, ele fiind oprimate de stat. În Voivodina au dăinuit amprentele acelei tradiţii multiculturale care s-au formulat în fosta Monarhie Austro-Ungară şi care, deşi deformate, au fost încorporate în sistemul politic totalitar. În unele privinţe, Voivodina a remodelat chiar şi sistemul comunist în spiritul propriei tradiţii. Să nu uităm, bunăoară, că în acest imperiu transnaţional erau zece limbi de circulaţie oficială şi, în pofida opoziţiei considerabile din partea păturilor dominante, această practică s-a dovedit viabilă în viaţa de zi cu zi, în micile comunităţi locale. În ce măsură acest lucru s-a încetăţenit în viaţa publică, o vom afla numai dacă într-adevăr se vor deschide arhivele istorice, care vor dezvălui regulile de joc care reglementau obligaţiile publice ale contribuabililor. De exemplu, că în timpul Monarhiei, în Banat erau utilizate patru limbi – maghiara, germana, sîrba şi româna – la acelaşi rang, după cum arată limba contractelor, a decretelor, ca şi şcolile, documentele. Acelaşi spirit multicultural domnea şi în Backa.

Această tradiţie a asigurat o anume sensibilitate faţă de drepturile colective ale minorităţilor, faţă de autonomiile etnice. Aceste valori au început să fie formulate deja la începutul secolului 19, ele luînd forme juridice explicite, devenind parte a culturii sociale şi, chiar cu preţul unor conflicte minore, au putut fi aplicate în practică. Recunoaşterea la sfîrşitul secolului 19 a autonomiilor minoritare în această regiune a fost una dintre importantele realizări ale epocii. Este vorba de primii germeni ai multiculturalismului, care nu erau de loc conservatori. Conducerea oraşului Novi Sad, de exemplu, era formată din 14 membri, şapte pravoslavi şi şapte catolici, deci un număr par, şi nu impar de membri. Acest fapt era prevăzut în statutul oraşului, pentru ca nici unul dintre aceste grupuri să nu poată să decidă un vot împotriva voinţei celuilalt, ci să fie nevoiţi să ajungă la o înţelegere. În pofida acestui fapt, comunicarea nu s-a întrerupt, ei au putut lua atitudine împreună, Novi Sad cunoscînd cea mai mare dezvoltare economică, pe lîngă Budapesta, în partea maghiară a Monarhiei de la sfîrşitul secolului 19.

Dar principiul autonomiei etnice nu a fost un scop în sine, ci era în strînsă legătură cu principiul autonomiei teritoriale. În cursul istoriei, cînd un grup, cînd altul a avut o pondere mai mare, dar, în ultimă instanţă, nici unul nu l-a exclus pe celălalt. Acest fapt a devenit vizibil mai ales după pacea de la Versailles, care impunea modelul statului naţional, cînd sistemul autonomiilor etnice nu mai era extins asupra întregului stat, ci numai asupra unei regiuni a acestuia. Acesta a fost un compromis raţional cu concepţia dominantă a statului naţional deoarece nu a dorit să limiteze dinafară suveranitatea statului naţional, ci să o frîneze dinăuntru. După 1918, în Voivodina, tocmai majoritatea a militat cel mai fervent pentru apărarea autonomiei Voivodinei,

https://biblioteca-digitala.ro

deoarece considera că, în regiunea în care trăieşte şi reprezintă majoritatea, aceasta este calea prin care poate păstra armonia interetnică. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi sub regimul comunist, adică autonomia nu a fost o creaţie a statului totalitar, ci persistenţa îndîrjită a tradiţiilor burgheze.

Acest fapt s-a văzut imediat în perioada întorsăturii populiste destructive din Serbia. În Voivodina era cea mai evidentă distanţarea faţă de putere, mai ales în punctele legate de regionalism. Aceasta este şi explicaţia faptului că partidele regionale, de la bun început, au luat o atitudine fermă împotriva războiului şi a politicii naţionaliste, iar mai tîrziu, după răsturnarea regimului, nu îi imputau pierderea războiului, ci declanşarea acestuia. Politica a mobilizat în acest sens o parte a societăţii voivodene şi a unit-o cu succes, în pofida faptului că puterea statală centrală a utilizat toate instrumentele avute la îndemînă pentru dezbinarea ei, iar aceste instrumente erau atît de nelimitate, încît această dezbinare se menţine încă. Forţele politice care s-au distanţat în mod ambiguu de moştenirea lui Miloşevici se folosesc copios de această dezbinare pentru apărarea propriilor poziţii şi pentru conservarea acestei moşteniri. Lumea din afară pare să perceapă toată nesiguranţa şi ambiguitatea politicii sîrbeşti în disponibilitatea de a colabora cu tribunalul ONU din Haga şi utilizează instrumentele economice avute la îndemînă pentru accelerarea ruperii legăturilor cu trecutul. În realitate, calitatea schimbării şi seriozitatea intenţiei de aderare la Europa este reprezentată de atitudinea faţă de regionalism. În ambele cazuri, al regionalismului şi al colaborării cu tribunalul ONU de la Haga, este vorba de o anumită îngrădire a suveranităţii statale. Ambele sînt un fel de test pentru Serbia, fiindcă este evident că, în cadrul propriului stat, societatea care a optat pentru statul naţional centralizat atotputernic nu va accepta limitările impuse de UE. Este vorba de un test cu care se vor confrunta pe rînd toate ţările aflate în tranziţie.

4. Paradigma Europei central-estice şi sud-estice

Sus-menţionata paradigmă a Voivodinei, însă, trece peste cadrul local şi indică o problemă internă cronică a statelor central-est-europene, respectiv sud-est-europene. Este cert că sursa conflictelor din trecut, dar şi a tensiunilor din prezent este existenţa regiunilor multiculturale formate în cursul istoriei, cu tradiţii multiseculare în această parte a Europei. Bunăoară, statele s-au format mult mai tîrziu decît naţiunile şi acest fapt i-a împins pe cele din urmă într-o teamă plină de traume faţă de celelalte. Nu era şi nu este posibilă trasarea unor frontiere echitabile. Europa de după Versailles nu a ştiut ce să facă cu aceste tradiţii multiculturale pe care Versailles-ul a fost dispus să le sacrifice pe altarul conceptului statului naţional. Tensiunile şi tragediile secolului 20 provin, într-o bună parte, din acest fapt. În Europa aflată pe calea unirii, această problemă nerezolvată reprezintă o continuă sursă de tensiune. Este evident, deci, că trebuie să găsim o soluţie pentru această problemă. Şi anume în aşa fel încît să nu lezăm canoanele securităţii europene şi nici principiul respectării graniţelor statale.

O cerinţă importantă a integrării europene este renunţarea parţială la suveranitatea statului naţional. Se pare că, cel puţin la nivel retoric, ţările aflate în tranziţie sînt de acord în această privinţă, deşi nu este sigur că vor putea realiza acest lucru fără conflicte. Soarta regiunilor multiculturale va putea fi rezolvată în mod echitabil numai

https://biblioteca-digitala.ro

dacă în cadrul procesului de aderare se va formula o propunere de soluționare care să fie unitară în privința circumstanțelor juridice. Statele trebuie să-și asume suveranitatea autolimitatoare, adică fiecare dintre țările care doresc aderarea trebuie să acorde un statut juridic special regiunilor multiculturale, și astfel se va forma sistemul regiunilor multiculturale în teritoriul central-est-european și balcanic. Acesta ar putea fi compromisul acceptabil între statul național și aspirațiile de integrare europeană. Acceptabil, pentru că, în cazul în care țările respective sînt dispuse să renunțe la o parte a suveranității în domenii mergînd de la politica monetară și pînă la politica militară, atunci înseamnă că sînt dispuse să renunțe și la o parte a instrumentelor administrative centralizate. În cazul în care această cerință este valabilă pentru fiecare dintre ele. În acest caz, multiculturalismul nu este doar o măsură pompieristică, iar politica de mai sus nu ar fi doar „privilegiul" Bosniei și al regiunii Kosovo: ar fi asigurată de voința liberă a statelor care doresc integrarea.

Și acesta nu ar fi un sistem de valori de origine străină, impusă dinafară, ci unul izvorît din propriile tradiții din secolul 19, modernizat și regîndit, în centrul căruia s-ar afla sinteza autonomiilor minoritare și teritoriale, care ar dispune de parlamente regionale cu competențe legislative, judecătorești și executive. Grație acestora, „regiunile păcătoase" de odinioară ar fi capabile să-și continue propriile tradiții, să se dezvolte și să devină punctele de liniște ale integrării europene.

Lumea lui Hemito von Doderer vorbește despre punerea bazelor capitalismului și povestește istoria înfloririi acestei regiuni europene. Cred că spiritul acestei înfloriri trebuie reînviat printr-o investiție la nivel global european în readucerea la viață a tradiției multiculturale a Europei Centrale și de Est.

Traducerea: Venczel Enikő

Szokoly Elek

Cazul Liceului Bolyai

sau cum poate fi „însănătoșită" structura etnică a Transilvaniei

Pentru cititorul român care n-a auzit în viața sa numele *Bolyai,* al marilor matematiceni tîrgumureșeni, tată și fiu, descoperitori ai geometriei neeuclidiene, acesta a ajuns, datorită contribuției regretabile a clasei politice și a presei românești, un soi de termen de ocară, sursă suspectată de zîzanie interetnică în Transilvania. Pentru un maghiar, el semnifică mai degrabă simbolul insuccesele comunității în recuperarea instituțiile fanion ale ocrotirii identitare.

După deceniile de național-comunism (sinonimul românesc al național-socialismului, pentru cine n-ar ști) în care paranoia națională depășise orice

https://biblioteca-digitala.ro

închipuire, după ce la 22 decembrie '89 în centrul Târgu-Mureşului s-a scandat „nu există şovinism!" iar în 7 ianuarie '90 Frontul Salvării Naţionale a dat o declaraţie plină de promisiuni, minorităţile au avut iluzia că a luat sfîrşit nu numai comunismul, ci şi naţionalismul, şi că, în sfîrşit, pot să-şi ceară drepturile ce li se cuvin. În plină forfotă post-revoluţionară, ungurii nu înţelegeau de ce li se contestă un drept atît de firesc cum sînt şcolile proprii, iar românii nu înţelegeau de ce îşi vor ungurii şcolile înapoi dacă de-acum trăiesc într-o „democraţie", suspectîndu-i de „separatism". Mă refer evident la cei de bună credinţă, deşi termenul cu pricina fusese lansat în conştiinţa publică de însuşi preşedintele Iliescu. Într-un interviu televizat din 24 ianuarie 1990, care impresionase intelectualitatea română de bună factură, o entuziasmase pe cea maghiară şi atrăsese desigur ura furibundă a şovinilor vetrişti, Smaranda Enache declarase plină de naivitate: *„Peste 3-4 luni, tot aici, tot aceste cadre didactice* (care se opuseseră vehement separării şcolilor, n.n.) *vor dezbate problema înfiinţării unui liceu reformat, catolic sau ortodox sau particular"*. N-a fost să fie aşa. Astăzi, după 12 ani de la evenimentele respective, Liceul Bolyai Farkas se află în aceeaşi situaţie ca în februarie-martie '90, şi îndată ce îndrăzneşte cineva să ridice problema retrocedării sale comunităţii căreia îi aparţinuse timp de 450 de ani, ameninţarea cu noi „mineriade" patriotice în apărarea „sfîntului interes naţional" revine în actualitate. Dar despre ce este, de fapt, vorba?

În 1557 ia naştere *Schola Particula*, străbunul Liceului *Bolyai Farkas* de astăzi. Pînă la reforma învăţămîntului din 1948 funcţionează sub denumirea de Colegiu Reformat şi aparţine Bisericii Reformate. În 1718, şcoala este ridicată la rang de instituţie superioară de învăţămînt. În 1622, filozoful iluminist Apáczai Csere János devine profesor al Colegiului. În 1804, îşi începe aici activitatea ca profesor de matematică Bolyai Farkas, tatăl lui Bolyai János, ce va dura aproape jumătate de secol, motiv pentru care, de altfel, la începutul anilor cincizeci ai secolului trecut, şcolii i se atribuie numele marelui matematicean. Pînă în 1960, şcoala funcţionează cu limba de predare maghiară.

„Democraţiile populare" post-belice promiseseră – şi nu era greu să fie crezute după cataclismul abia încheiat – libertate deplină pentru toate categoriile sociale dezavantajate, inclusiv pentru comunităţile etno-culturale sau minorităţile naţionale marginalizate în România interbelică sau decimate în holocaust. Nu e de mirare că minorităţile discriminate în perioada interbelică de aşa-zisa democraţie burghezo-moşierească – mai ales evreii şi ungurii – au aderat cu mari speranţe la noul regim, crezînd, cel puţin o vreme, că şi pentru ei începea o eră a libertăţii şi a şanselor egale. Regimul comunist care a profitat din plin de aceste speranţe, la sfîrşitul anilor cincizeci îşi considera puterea suficient de consolidată pentru a se putea dispensa de sprijinul lor şi a trece la „românizarea" comunismului din ţară. Oricum, liderii minoritari (Ştefan Foris, Ana Pauker, Vasile Luca, Iosif Chişinevschi şi ceilalţi) fuseseră eliminaţi deja din conducerea de vîrf a PCR (PMR), cei rămaşi ocupîndu-şi locurile cuvenite de figuranţi legitimativi în marele spectacol al anesteziei naţional-comuniste. Pe de o parte, modelul fusese preluat tocmai de la Uniunea Sovietică, unde naţionalismul rusesc, în ciuda tuturor declaraţiilor contrare, eliminase încă în perioada marilor epurări din anii '30 elementele „străine" de la înalta conducere a „patriei popoarelor". Pe de altă parte, aveam, firească,

https://biblioteca-digitala.ro

şi propriile noastre modele în naţionalismul românesc interbelic, fie „moderat", fie legionaroid, pe care nu era nevoie să le importăm din vecini.

În 1958, trupele sovietice părăsesc România. Linia naţională Dej–Ceauşescu (nu e nici o contradicţie aici, Ceauşescu n-a făcut altceva decît să continue politica lui Dej, chiar dacă la un moment dat, din raţiuni de imagine, a încercat să-şi ponegrească maestrul) consideră că are mînă liberă să înceapă purificarea. Peste cîteva luni va începe aşa-zisa „unificare" a universităţilor române şi maghiare, Babeş şi Bolyai din Cluj, în realitate înghiţirea Universităţii Bolyai de către Babeş şi desfiinţarea treptată a universităţii cu limba de predare maghiară, instituţie culturală simbolică a comunităţii maghiare din România. În fruntea acţiunii de „unificare" se afla, nu întîmplător, încă de pe atunci energicul membru al Comitetului Executiv al Comitetului Central al PMR, Nicolae Ceauşescu.

În 1960 se trece la faza următoare a „apropierii" dintre majoritate şi minorităţi, mixarea şcolilor. (Paralel se desfăşoară şi noua împărţire teritorială a ţării, prilej cu care este desfiinţată şi Regiunea Autonomă Maghiară, o altă „enclavă" a limbii maghiare pe teritoriul României, mai întîi prin transformarea sa în Mureş-Autonomă Maghiară prin adăugarea unor zone compact româneşti, apoi prin desfiinţarea sa completă.) Aparent acţiuni nevinovate, din raţiuni pragmatice. Elementele etniei majoritare pătrund astfel în toate instituţiile de învăţămînt ale minorităţilor naţionale, pînă atunci ateliere active ale reproducerii culturale şi supravieţuirii identitare ale acestora. Sistemul bolşevic al comisarilor (naţionali, de astă dată) se instalează în toate instituţiile culturale minoritare, cît de cît autonome la acea dată.

Nu e un secret pentru nimeni că o comunitate etno-culturală supravieţuieşte în primul rînd prin limbă. Dacă a învăţa limba maternă nu este similar cu a învăţa *în* limba maternă, nici a învăţa în limba maternă doar anumite discipline nu este similar cu a învăţa integral în limba maternă. Toate limitările duc în mod inevitabil la sărăcirea limbii şi la restrîngerea sa la nivelul comunicării comune, la diglosie, şi, în cele din urmă, la abandonarea sa în domenii ce depăşesc limbajul cotidian. Chiar şi în situaţia unui învăţămînt complet în limba maternă a minorităţii, presiunea zilnică a limbii oficiale, majoritare, este atît de puternică încît pierderile limbii materne sînt inevitabile.

Păstrătorii şi ocrotitorii limbii sînt instituţiile culturale proprii, în primul rînd şcoala, instituţia fundamentală care reproduce intelectualitatea capabilă să păstreze şi să dezvolte limba şi cultura unei comunităţi. Dacă vrei să nimiceşti o comunitate culturală, decapitează-i intelectualitatea. Şi cum poţi s-o faci mai bine decît confiscîndu-i şcolile, chiar dacă la început doar mixîndu-le sub pretextul aprofundării „unităţii naţionale în jurul partidului" şi a apropierii dintre naţionalităţi. Exact acest proces a început în 1959-60 şi a continuat pînă în 1989, cu „excelente" rezultate. Chiar dacă atunci aplicarea hotărîrii s-a făcut de la o zi la alta, procesul de asimilare a fost lent, de lungă durată, o strategie aplicată cu răbdare, uneori aproape pe neobservate, creîndu-se chiar o psihoză prin care victima să aibă, pe cît posibil, şi sentimentul vinovăţiei. Securitatea s-a ocupat cu succes şi de acest aspect. Mixarea s-a petrecut treptat, introducîndu-se mai întîi doar cîteva clase româneşti, doar cîteva discipline care să fie predate exclusiv în limba română, şi pe măsură ce creştea prezenţa elementului majoritar, prezenţa celui minoritar devenea tot mai timidă, mai simbolică, mai retrasă.

https://biblioteca-digitala.ro

Nemaivorbind de faptul că, de-acum, datorită prezenței cadrelor didactice și a elevilor români care ori nu știau, ori „nu trebuia" să știe limba celuilalt, toate activitățile comune se desfășurau în limba și în spiritul culturii naționale majoritare, limba și cultura minoritarului fiind silite să se retragă tot mai mult din spațiul public al școlii, tot așa cum erau silite să se retragă tot mai mult din spațiul public în general. Strategia urmărea în mod evident atrofierea treptată a liniei culturale minoritare în favoarea afirmării tot mai puternice a celei majoritare. Minoritarul trebuia să conștientizeze faptul, fără dreptul de a-l și exprima, că este doar tolerat în instituția respectivă, nu în ultimul rînd și datorită „generozității" majoritarului. În același timp, prezența elementului românesc – mai ales a cadrelor didactice, dar nu numai – era considerată ca necesara prezență a ochiului vigilent al patriotului, al reprezentantului statului național, care să țină sub observație elementele „alogene", ca nu cumva să nutrească idei ostile. Românii care nu acceptau această „misiune patriotică" au devenit suspecți, au fost marginalizați și stigmatizați drept trădători de neam.

Recîștigarea școlilor după decembrie '89 devenise astfel, în mod absolut firesc, obiectivul numărul unu al tuturor comunităților minoritare din România, printre care, firește, și al comunității maghiare. Evenimentele din primăvara lui 1990 ilustrează tocmai afirmarea acestei priorități, respectiv reacția celor care nu puteau accepta abandonarea „cuceririlor socialismului biruitor".

Sumara evocare a acestor detalii istorice am considerat-o inevitabilă pentru a înțelege situația de astăzi. Pentru că astăzi, ca și acum doisprezece ani, ne aflăm nu numai în fața unei probleme reale care se cere a fi rezolvată, dar și în fața unei perfide diversiuni ale cărei nuanțe nu sînt evidente la prima privire. Și, în cele din urmă, ne găsim în fața unei profunde crize de conștiință. Nu asistăm oare din partea celor care au participat înainte de '89 la confiscarea școlilor minorităților de către statul național-comunist – în mod activ sau pasiv, dar neopunîndu-se! – sau din partea urmașilor acestora, la culpabilizarea colectivă ca „separatiști", „egoiști etnici" etc. a unei comunități care are tupeul să-și revendice proprietatea? Și asta în răspăr cu tot ce poate fi numit principiu european al proprietății, evocîndu-se sus și tare tocmai aceste principii? (Asemănarea izbitoare cu situația bisericii greco-catolice nu este întîmplătoare.)

Acum, în 2002, tehnica culpabilizării victimei a funcționat impecabil – și datorită colaborării entuziaste a aproape întregii prese românești, ca și în martie '90 de altfel. Dar ceea ce este mai dureros este că tînăra generație, de bună credință, a fost din nou împinsă în față, fiind folosită drept „carne de tun" fără pic de scrupule, de cei care s-au ferit să-și arate fața. De aceea, mă adresez în primul rînd acestor tineri care sînt primele victime potențiale ale unor linii de front pe care nu le cunosc și, ca atare, n-au cum să le înțeleagă.

Pentru cei pentru care șirul argumentelor începe și se sfîrșește cu dogma „sîntem în România", „Ardealul veșnic românesc" etc. (ca și cum România ar trebui să fie un lagăr de concentrare și nu o republică democratică a cetățenilor contribuabili care o formează, iar Ardealul nu ar fi patria comună a locuitorilor săi) este oricum inutil să ne risipim energiile. Dar tinerii, atîta timp cît își pun întrebări și nu se limitează doar la răspunsuri prefabricate, reprezintă o șansă.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce revine ca un refren obsedant – „de ce vreți să ne despărțiți odată ce noi trăim împreună în această țară și ne înțelegem atît de bine?" – este întrebarea adresată cu generozitate patetică de elevii și cadrele didactice români, întrebare retorică adresată unor politiceni care, chipurile se amestecă în treburile școlii. Întrebarea pare să fie de bun simț. La prima vedere, aproape că nu ai ce răspunde. Dar ne aduce aminte în mod inevitabil de acea nedumerire a unor colegi români din 1990, care se întrebau mirați de ce vor maghiarii drepturi lingvistice, școli separate și autonomie culturală odată ce „am stat atîția ani împreună la cozi?".

Cine sînt cei care nu doresc „să se despartă" sau, mai exact, nu doresc să părăsească instituția de învățămînt despre care vorbeam? Și unii și alții? Și maghiarii și românii? Altfel spus, și gazdele și oaspeții? Nu. Doar aceștia din urmă. Cei care în 1960 au fost implantați în misiune în școlile maghiare în general și în Liceul Bolyai Farkas din Târgu-Mureș, „care reprezintă simbolul naționalismului și tradiționalismului" (maghiar desigur), după cum reiese din articolul unui „dr. sociolog". Dacă ar fi să dăm crezare „mărturiei" d-lui Zeno Opriș, președintele Uniunii Vatra Românească, din scrisoarea deschisă adresată d-lui Adrian Năstase, conform căreia „am ascultat stupefiat relatarea unui ofițer de securitate (în 1965, n.n.), care mi-a spus că hotărîrea de amestecare a claselor de elevi români cu unguri și secui (sic!) în cadrul aceleiași școli a fost dispusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, ca urmare a faptului că a fost dejucat un act terorist pus la cale de unguri, care intenționau să arunce în aer un liceu românesc", am avea rațiunea misionariatului acestor implantări. Pentru cei care cunosc însă tehnicile diversioniste ale Securității – cu care iată, nu întîmplător, dl. Zeno Opriș întreținuse relații de asemenea confidențialitate – nu se îndoiesc că este vorba de un pretext tipic securistic de legitimare a intervenției, „amestecarea" făcînd parte dintr-o strategie mult mai amplă care numai de astfel de pretexte nu mai avea nevoie.

Desigur, de atunci au trecut 40 de ani și fizic atît profesorii cît mai ales elevii s-au schimbat. Întrebarea este dacă spiritul urmașilor acelor misionari (de voie sau de nevoie, nu mai are importanță) de-acum 40 de ani este sau nu altul? Reacțiile lor vehemente însă la revendicările proprietarilor de drept, după 30, respectiv 40 de ani, par să pună sub semnul întrebării speranțele noastre într-o schimbare fundamentală a mentalității lor de atunci.

Dacă e să supunem unei analize mai atente argumentele elevilor români de a nu părăsi școala (pentru că profesorii, mai chibzuiți, au preferat să rămînă în umbră), vom afla de la liderii răsfățați de presă ai acestora că „doresc să fie împreună cu elevii maghiari ca să se cunoască mai bine". Nobilă intenție! Dar ce-ar fi fost ca ziariștii noștri, mulțumiți cu minima rezistență, să-și fi adîncit curiozitatea continuînd seria întrebărilor încercînd să afle dacă în cei patru ani de zile de cînd frecventează cursurile în aceeași clădire și instituție s-au cunoscut mai bine sau nu, dacă au învățat cît de cît și limba celorlalți, dacă au învățat ceva despre cultura, istoria, obiceiurile colegilor lor, dacă au dezbătut împreună problemele lor comune sau dacă au încercat să afle ceva despre aspirațiile specifice ale colegilor lor de altă naționalitate, limbă maternă și confesiune? Dacă au desfășurat programe culturale comune care să-i apropie în afară, eventual, de bătutul mingii împreună în timpul recreațiilor...?

https://biblioteca-digitala.ro

N-ar trebui să mire pe nimeni dacă răspunsurile elevilor români la aceste întrebări, mai mult decît retorice, vor fi negative. Şi chiar dacă vom afla că, uneori, au avut loc şi programe comune, acestea nu au fost altceva decît noi prilejuri de afirmare şi impunere a limbii şi autorităţii majorităţii şi nicidecum prilejuri de comunicare autentică între comunităţi cu drepturi egale. (Doar nu poţi pretinde, nu-i aşa, de la un reprezentant al naţiunii de stat să fie bilingv ca minoritarul şi să asculte cuminte minute în şir „păsărească" supusului alogen pe care oricum n-o înţelege...) Comunitatea fizică, existentă în aceeaşi clădire nu răspunde astfel nici unei aspiraţii interculturale, elevii se ignoră de fapt, cu singura diferenţă că minoritarii studiază în cadrul programei obligatorii limba şi cultura majorităţii. Desigur, nu elevii poartă răspunderea pentru acest handicap programat, ci sistemul de învăţămînt oficial, care nu oferă majoritarilor şansa, fie şi facultativă, de a studia limba şi cultura minorităţii cu care conviețuieşte. Nu clădirile îi separă pe aceşti tineri, ci filozofia ce stă în spatele unui sistem de învăţămînt, opac la valorile interculturale.

Cam acesta este nivelul comunicării dintre comunităţile şcolare în condiţiile exerciţiilor impuse de statul naţional(-ist). De ce atîta „disperare" atunci la ameninţarea spectrului despărţirii? De ce mai e nevoie să frecventeze elevii români şi maghiari sălile aceleiaşi clădiri şi instituţii dacă comunicarea dintre ei este cvasi-nulă, fie pentru că unii nu pot, fie că alţii nu vor? De ce nu ar putea participa la reuniuni comune, la competiţii sportive comune, la tabere şi excursii comune respectînd întocmai identitatea şi specificul cultural al celuilalt şi dacă învaţă în clădiri şi instituţii separate?

După cum am putut afla mai devreme de la securistul „patriot" al preşedintelui UVR, „amestecarea" urmărea, de fapt, cu totul alt scop: infiltrarea instituţiilor culturale ale minorităţilor cu majoritari dispuşi să-i ţină sub observaţie pe concetăţenii lor de altă limbă. Or, revenirea la vechea situaţie echivala cu abandonarea unei cuceriri şi scoaterea de sub controlul vigilent al majoritarului a unei instituţii culturale minoritare, un „periculos" laborator al reproducerii identitare. Ar echivala poate cu abandonarea „proiectului naţional românesc"...

Dar totuşi, cărui fapt i se datorează opoziţia atît de înverşunată la separarea şcolilor, dincolo de aspectul său măreţ, misionar? Gurile rele susţin (sau şoptesc, neavînd curajul să spună cu voce tare) că atît elevii cît şi profesorii români se tem în primul rînd de... competiţie. Dacă a fi român în „liceul ungurilor" era suficient, indiferent de performanţă, ba mai aducea şi o aură de eroism misionar, în liceele româneşti de acelaşi nivel, ca Papiu sau Unirea, pretenţiile fiind diferite atît pentru elevi cît şi pentru profesori, naţionalitatea n-ar mai juca rolul de criteriu selectiv. „Martirajul" cu banderolă tricoloră la Papiu sau Unirea nu şi-ar mai avea legitimitatea.

Dar dacă teama de competiţie este omeneşte explicabilă, opoziţia de principiu a elevilor faţă de transformarea şcolii în liceu maghiar şi după absolvirea lor, cînd orice tînăr normal se bucură, de fapt, că a scăpat de şcoala respectivă cu toate gesturile lacrimogene de rigoare, este deja suspectă şi trădează directive venite din afara şcolii. Dacă pot înţelege şi susţine chiar pretenţia elevilor români de a absolvi şcoala în care au dat admitere şi aveau astfel o relaţie contractuală, e greu să accepţi declaraţiile cu evident substrat politic care neagă în principiu dreptul comunităţii maghiare de a i se restitui o proprietate, respectiv o instituţie cu valoare simbolică în ocrotirea identităţii

https://biblioteca-digitala.ro

sale cultural-lingvistice. Negarea în principiu a acestui drept trădează, de fapt, sub pretextul iubirii frăţeşti dintre elevi, intenţia politică a ştergerii identităţii prin anihilarea instituţiilor care s-o apere şi s-o reproducă.

Trebuie să vă mărturisesc că, într-o societate autentic democratică şi liberală, aş opta fără să stau pe gînduri pentru o instituţie mixtă, bilingvă, nu numai cu linii cultural-lingvistice separate dar şi permutabile. Într-o societate interculturală în care comunicarea să acţioneze nu numai dinspre minoritate spre majoritate, ci şi invers, într-un echilibru echitabil între comunităţi, opţiunea pentru o instituţie comună dominată de reciprocitate ar fi cît se poate de firească. Unde permeabilitatea culturală să fie reciprocă, fără sub- şi supraordonări în funcţie de relaţia comunităţii respective cu statul naţional, adică cu autoritatea. Dar nici în cazul unei astfel de opţiuni nu mi-aş permite să contest dreptul legitim al comunităţilor naţionale la existenţă unor instituţii autonome – ateliere vii ale păstrării, reproducerii şi dezvoltării limbii şi culturii unei comunităţi în deplină privatitate. Ceea ce considerăm, nu-i aşa, ca a fi fost pe deplin legitim pentru comunitatea românească din Ardealul unguresc de dinainte de 1918 sau pentru cea din Cernăuţi sau Gyula de astăzi? (Dincolo de aspectul juridic al chestiunii, ar fi o eroare gravă dacă aceste instituţii autonome s-ar închide în sine, nu ar comunica activ cu restul mediului şi ar ignora contextul social-politic în care trăiesc. Dar de aici pînă la a contesta dreptul de a avea instituţii proprii, este distanţa, totuşi, de la democraţie la autoritarism.)

Comunităţile cultural-lingvistice nu pot exista fără grave deteriorări identitare într-o permanentă stare de subordonare şi imixtiune în chestiunile lor culturale specifice şi, într-un fel, private. Nu întîmplător subliniază Gabriel Andreescu că *privatitatea comunitară* a grupurilor etno-culturale este la fel de legitimă şi necesară pentru salvarea raporturilor interetnice cum este cea individuală. „Aceasta ar fi nevoia comunităţii de a circumscrie un spaţiu propriu. Putem face analogie cu persoana care tinde să-şi circumscrie un spaţiu al ei – numit spaţiu privat – unde are dreptul să rămînă cu sine însăşi, fără intervenţii din afară. Nevoii de viaţă privată îi corespunde, în cazul persoanei, «dreptul la privatitate». Pe această analogie putem vorbi despre nevoia comunităţii de «privatitate comunitară» şi despre un drept al comunităţii, «dreptul la privatitate comunitară»". (*Altera* 17-18, p.126.)

Este cel puţin straniu că privatitatea comunitară necontestată în cazul comunităţilor religioase, este puternic negată în cazul celor etno-naţionale. Duplicitatea discursului celor care refuză acest tip de privatitate poate fi ilustrată cît se poate de elocvent cu exemplul relaţiei dintre Biserica Ortodoxă Română şi cea Română Unită cu Roma. În timp ce prima refuză cu vehemenţă să împartă bisericile cu cea de a doua (făcînd chiar abstracţie de faptul că ele aparţin de drept acestora din urmă), apărîndu-şi cu dinţii *privatitatea proprie*, atunci cînd este vorba de retrocedarea unor şcoli concetăţenilor maghiari, de exemplu (făcînd din nou abstracţie de faptul că acestea aparţin de drept acestora din urmă), reprezentanţii aceloraşi filozofii sînt cuprinşi de o „iubire" interetnică sufocantă, care îi determină să refuze de astă dată, evident, separarea, adică *privatitatea altora*.

În zona noastră politico-geografică, şcolile mixte, ca şi universităţile „multiculturale" de altfel, nu sînt, din păcate, decît ori soluţii de forţă majoră, ori

https://biblioteca-digitala.ro

instrumente mascate de asimilare culturală. Atîta timp cît *multiculturalitatea* nu este şi *interculturalitate*, aceste instituţii mixate nu sînt decît pretexte comode de asimilare „fără durere" a minorităţilor. Pentru maghiarii din Ardeal, o fază intermediară spre statutul de „ceangău".

Dacă cineva s-ar îndoi de sensul adevărat al „multiculturalităţii" deplînse cu atîta spectaculozitate de eroii principali ai „scandalului Bolyai", ajunge să recapitulăm cuvintele cheie ale partizanilor „iubirii interetnice", practicabile firește în cadrul instituţiilor culturale minoritare în care au reuşit să-şi strecoare piciorul: „Transilvania *românească* eternă şi nedespărţită", „Noi de aici nu plecăm dornici ca *limba română* să fie într-adevăr, acasă *stăpînă*!", „mişcarea *românească* Pro Bolyai – *român*", „Cu asemenea tineri Ardealul va fi veşnic *românesc*!" etc., ca să citez doar cîteva dintre perlele sincerităţii involuntare ale acestora. Este de mirare că apărătorii autonomiei culturale minoritare refuză o asemenea „multiculturalitate"?

Naţionaliştii români optimişti (precum şi cei maghiari sceptici) susţin că Liceul Bolyai nu va fi retrocedat niciodată comunităţii căreia i-a aparţinut aproape o jumătate de mileniu. După cum nu va fi reînfiinţată Universitatea Bolyai şi nu vor fi retrocedate proprietăţile bisericilor şi comunităţilor minoritare, în ciuda legilor adoptate, a promisiunilor făcute şi angajamentelor faţă de instituţiile internaţionale. S-ar putea să aibă dreptate. Urmările acestei politici naţionale ar putea fi însă previzibile, după cum dovedesc şi primele rezultate ale recentului recensămînt al populaţiei. Întrebarea este doar dacă – după plecarea germanilor şi evreilor – odată cu dispariţia ungurilor din Transilvania, românii rămaşi vor fi mai fericiţi?

https://biblioteca-digitala.ro

Traian Ştef

Căpăţîna de usturoi

A trecut mai mult de o jumătate de an de la „trimiterea" Memorandumului nostru pentru construcţia regională a României (asta se întîmpla la 8 decembrie 2001). Clasa politică a fost luată cam pe nepregătite atunci, iar reacţiile au fost isterice. Şi parlamentarii români şi cei maghiari au reacţionat mai mult la propriile temeri decît la propunerea propriu-zisă. De atunci lucrurile s-au mai calmat, iar despre regionalizare se vorbeşte de multe ori cu sensul de necesitate. Spun mulţi: aşa cum vine legislaţia europeană peste noi, atîta timp cît aspirăm la integrarea în Uniunea Europeană, va trebui să ne adaptăm şi formele administrative. Dacă nu astăzi, mîine. Reacţia negativă s-a redus, după cîte mi-am dat eu seama, la a aprecia că „nu e momentul", că oamenii nu sînt pregătiţi. De asemenea, Liga Transilvania–Banat a preluat ideile memorandumului nostru şi le duce chiar mai departe, în sens politic.

În numerele din acest an, *Provincia* a analizat cu precădere ideea regionalizării, discutînd inclusiv alte modele, cum e cel italian. Grupul nostru s-a constituit, însă, din dorinţa de a proiecta o regiune (provincie) ideală peste datele Transilvaniei. Un grup de intelectuali români şi maghiari vor să creeze un model al bunei aşezări în România. Noi nu vrem decît să arătăm că în Ardeal românii şi maghiarii se pot înţelege foarte bine atunci cînd prevalează cultura şi bunul simţ, iar nu demagogia, diversiunea, visceralul. Apoi, fiecare are grijă de suspiciunile celuilalt. Are grijă să păstreze climatul de încredere, răspunzînd unor întrebări nepuse, dar presupuse, privind contextul general. În esenţă, practicînd dialogul sincer. Modelul nostru este, prin urmare, nu unul de acţiune politică, ci unul conceptual. De la a vedea cum se pot înţelege cel mai bine românul şi ungurul (care se înţeleg foarte bine cu voia sau fără voia cuiva), pînă la abstractizarea acestei relaţii, pînă la configurarea unei arhitecuri a provinciei.

În acest context, e firească întrebarea „ce fel de regiune vrem" noi, românii şi maghiarii împreună. Cîteva răspunsuri au fost date în dezbaterea cu acelaşi titlu din numărul anterior, 6-7, al *Provinciei*. Deşi acolo apărea ca necesar efortul de conceptualizare (şi este necesar), reflecţia mea, a unuia care se întîlneşte şi discută zilnic cu maghiari, priveşte faptul cotidian, comun. Cum să facem, deci, să ne simţim cu toţii bine aici, în România, în Transilvania, în Crişana, în Bihor, în Oradea, în Săcuieni etc.? (Aceste toponime pot fi înlocuite cu altele din ţară, ca şi naţionalităţile.)

https://biblioteca-digitala.ro

Aşa cum s-a apreciat adesea în *Provincia*, pe cîmpul Transilvaniei există o rivalitate între „două patrii centralizate şi centralizatoare" (Molnár Gusztáv). Din partea politicienilor din Ungaria se exprimă ideea „reîntregirii naţionale fără schimbare de frontiere", iar de partea politicienilor români se vădeşte orgoliul puterii dat de majoritate, materializat în acordarea unor drepturi la limita jumătăţilor de măsură şi după bunul plac, şi teama pierderii teritoriului ardelean. În aceste condiţii, problema mea, ca român, este cum să-l fac pe ungurul de lîngă mine să se simtă acasă, pentru că pentru el acasă înseamnă aici, chiar dacă este o casă mai puţin confortabilă. Se spune, însă, adesea: asta nu e treaba ta, fiecare cu a măsii. Adică mi se reproduce expresia mentalităţii totalitare după care sînt alţii care gîndesc şi iau hotărîri, iar eu nu trebuie să-mi bat capul cu lucruri care nu mă afectează direct. Tocmai aici este problema, însă: tot ce se întîmplă în jurul nostru ne afectează direct, inclusiv starea de spirit a vecinului, şi noi trebuie să gîndim şi să ne concepem existenţa iar datoria guvernanţilor este de a legifera şi a urma voinţa noastră. Asta este definiţia democraţiei. Iar în cazul în care statul îi impune direct sau prin subterfugii unei colectivităţi un alt mod de a fi decît cel definit de tradiţiile ei şi de voinţa membrilor ei, înseamnă că acel stat nu este democrat.

Reluînd ideea de mai sus în alţi termeni, Bucureştiul, în calitate de capitală politică nu vrea să cedeze din prerogative, iar Budapesta, în calitate de capitală culturală, vrea să-şi întărească prerogativele, chiar să le extindă. Dacă eu discut cu vecinul meu problema asta şi-l întreb cum ar fi mai bine, îmi răspunde: cel mai bine e aici, la Oradea, dar dac-ar fi viaţa măcar ca-n Ungaria. Dacă-l întreb cine e vinovat că viaţa lui sau a noastră nu e ca-n Ungaria, îmi răspunde: guvernanţii, şi români şi unguri (el ştie că UDMR este, şi a mai fost, partid de guvernămînt). Şi e supărat că viaţa lui nu e ca-n Ungaria pentru că munceşte chiar mai mult decît ungurul din Ungaria, dar tot acela trăieşte mai bine. Problema noastră, a amîndurora, este cum să facem să ne fie mai bine aici. Şi soluţia pe care am găsit-o noi, împreună, fără frică de unii sau de alţii, este că, în primul rînd, am avea nevoie de mai multă libertate în relaţie cu statul. În termeni mai filozofici, asta înseamnă descentralizare, subsidiaritate. Acelaşi sens îl are Memorandumul privind construcţia regională a României. Noi ştim că acest fel de descentralizare ar aduce şi pentru ceilalţi din ţară mai mult bine. Regiunile din vestul României ar putea-o lua înainte, dar vagoanele tot după locomotivă ar merge, nu ar fi descăţate. Altfel, ies din depou din cînd în cînd, doar ca să nu ruginească, să mai fie unse. Concluzia mea şi a vecinului ungur este că ne-ar fi cu atît mai bine cu cît s-ar amesteca mai puţin Capitalele în treburile noastre, lăsîndu-ne să ne conducem singuri afacerile comune iar Capitalele să se ocupe de politica lor înaltă. Mă mai întreabă vecinul ungur: dar tu cum ai face cu proprietăţile, cu şcolile, cu justiţia. Simplu, zic, şi se luminează vecinul ungur: fiecare cu limba lui şi cu avutul lui. Nu e o discuţie complezentă, între amici, ci pur şi simplu sînt convins, de exemplu, că dacă spitalele din Oradea care au aparţinut bisericilor ar reintra în proprietatea lor, administrarea actului medical ar fi în cîştig, ca şi cetăţenii oraşului. Pentru simplul fapt că aceste spitale ar avea un stăpîn şi apoi pentru că acel stăpîn nu este unul hrăpăreţ, urmărind neapărat cîştigul imediat.

În ce priveşte forma construcţiei, în care să intre teritoriile şi naţiunile din hotarul României, discuţia noastră porneşte de la formele naturale, ideea venindu-ne de la

https://biblioteca-digitala.ro

Smaranda Enache şi Al. Cistelecan. Deci, cum să fie România: ca o varză, ca o ceapă, sau ca o căpăţînă de usturoi? Şi varza şi ceapa au conotaţii peiorative. Dacă zici: ca o varză, înseamnă că e o amestecătură, dacă zici: ca o ceapă, înseamnă că unii răuvoitori pot adăuga „degerată", apoi e tot un fel de centralism, cu miezul mai dulce protejat de foi. Deci, cea mai potrivită imagine ar fi a căpăţînii de usturoi, cu căţeii mai mici sau mai mari, de la centru sau de la exterior înveliţi în aceeaşi coajă, alimentîndu-se din acelaşi pămînt, prin aceleaşi rădăcini. La fel şi etniile sau naţiunile într-o regiune, regiuni care nu ar fi construite după principii etnice. Dar pentru că, în general, etniile sînt dispersate (cu excepţiile cunoscute – Covasna şi Harghita) libertăţile lor merg de la cele individuale pînă la cele colective, care devin fireşti în situaţia guvernărilor locale şi nu expresia unor discriminări pozitive.

În această situaţie, a discuta despre patria-mamă, sau despre patria-regiune e speculaţie pură. Patria e acolo unde-ţi simţi rădăcinile şi unde te simţi bine. Evident, într-o construcţie regională, cînd magnetul şi presiunile nu trag şi nu apasă mereu (dar atunci există o entitate omogenă care li se poate mai eficient opune, ajungînd ca aceiaşi poli să îndepărteze, nu să sudeze) locul, cu zeii lui (tradiţii, istorie, prezent) într-o libertate şi o bunăstare pe care singur ţi le creezi, are mai degrabă atribuţiile patriei. Dar poate că şi patria, mai ales în timpurile moderne, este ca o mamă care te ţine la sîn pînă înveţi să umbli şi să vorbeşti...

Molnár Gusztáv

Despre democraţiile particulare – sau „formele cu fond"

Are o însemnătate simbolică faptul că *Journal of Democracy* – forul numărul unu al teoriei „tranziţiei democratice" – publică în primul său număr pe 2002 un studiu intitulat *Sfîrşitul paradigmei tranziţiei*, în care se susţine că nici una dintre premisele paradigmei tranziţiei nu se dovedeşte viabilă. 1. Faptele nu confirmă teza conform căreia ţările care renunţă la regimurile dictatoriale păşesc automat pe calea tranziţiei către democraţie, mai precis, către modelul democratic corespunzător exigenţelor statului de drept şi respectului demnităţii umane constituit în cadrul civilizaţiei occidentale. 2. Teleologia imanentă a etapelor implicite tranziţiei este falsă. Consolidarea ce urmează deschiderii, schimbării de regim iar apoi tranziţiei nu e un proces firesc, inevitabil în urma căruia formele democratice introduse datorită modificării cursului politic se umplu de conţinut democratic. 3. Speranţele exagerate legate de alegerile libere nu s-au împlinit. Alegerile organizate la intervale de timp regulate nu oferă vreo garanţie că reformele menite să asigure adîncirea democraţiei

https://biblioteca-digitala.ro

astfel încît ea să devină funcțională vor fi și duse la bun sfîrșit. 4. Teoria tranziției democratice presupune state coerente și în stare de funcțiune, lucru pe care creșterea galopantă a numărului de state eșuate (*failed states*) îl contrazice. 5. În sfîrșit, realitatea dezminte spectaculos și premisa, poate cea mai pregnantă, a întregii tranzitologii, conform căreia variabilele de mediu determinante în ceea ce privește specificul fiecărei țări și zone în parte, condițiile istorice, sociale, economice și culturale, moștenirea instituțională, tradițiile juridice proprii n-ar juca vreun rol nici în debutul tranziției, nici în eficiența sa finală.

Majoritatea statelor „de tranziție", cu statut nedefinit, nu sînt în mod deschis antidemocratice, ci alcătuiesc un soi de zonă gri a democrației. Trăsăturile principale sau, cum le numește Thomas Carothers, „sindroamele" țărilor zonei gri pot fi descrise ca modele politice bazate pe anume tradiții și manifestîndu-se cu anumită regularitate.

Zona gri a democrației

Primul grup sindromatic e *pluralismul elitar*. Acesta e caracteristic țărilor unde există, ce-i drept, alegeri libere și libertatea politică e reală, diferitele grupări politice alternează la guvernare, însă democrația e, totuși, superficială și fragilă. Participarea populației la viața politică – făcînd abstracție de alegeri – este minimă, judecata opiniei publice în privința politicii e negativă: ține, ce-i drept, la idealurile democratice, dar este extrem de nemulțumită de viața politică a țării. În general, politica îi apare drept o activitate rezervată elitelor, care se caracterizează prin corupție, prin urmare nici nu merită prețuire și respect.

Al doilea grup de sindroame, care face din zona gri a democrației un model particular, este *politica puterii dominante*. Aceasta se manifestă în țările în care viața politică e determinată de o singură grupare. În acest model, spațiul politic e limitat dar real, grupările de opoziție pot critica în mod liber puterea, la un nivel oarecare funcționează și instituțiile fundamentale ale democrației dar, din cauza surplusului de putere al grupului dominant, șansele alternativei, ale alternanței la guvernare sînt minime, în ochii opiniei publice partidele condamnate la perpetuă așteptare în anticamera puterii nu vor putea deveni vreodată forțe politice credibile.

Radicalismul și noutatea punctului de vedere al lui Thomas Carothers nu sînt sesizabile în primul rînd în „răsturnarea" paradigmei teoretice a tranziției. El nu critică, de fapt, modelul teoretic deductibil din studiile celor mai cunoscuți „tranzitologi" (Guillermo O'Donnell, Larry Diamond, Philippe Schmitter, Alfred Stepan, Juan J. Linz, Adam Przeworski și alții), ci mitul tranziției, iscat și întreținut de elitele politice din diverse țări, interesate în promovarea democrației interpretate în mod teleologic (acordînd diverse ajutoare, împrumuturi, subvenții – și sporindu-și astfel influența), ca și de cele din țările care „binemerită" ajutorul și de „specialiștii" care le slujesc interesele. După Carothers, „ceea ce în mod obișnuit se considera a fi doar o situație de tranziție între o dictatură totală și o democrație autentică" nu este una excepțională, care ar trebui definită doar negativ, prin raportare la o presupusă fază de dezvoltare mai avansată, ci „este o stare de normalitate pentru multe societăți." În acest punct, Carothers se dovedește a merge pe urmele lui O'Donnell, care, într-un important studiu apărut încă în 1996, atrăgea atenția asupra iluziilor legate de consolidare, care priveau

https://biblioteca-digitala.ro

sistemele democratice ale aşa-numitelor ţări nord-vestice ca pe o ţintă firească a perioadei de după prăbuşirea regimurilor autoritare şi care s-au dovedit, ce-i drept, extrem de folositoare în toiul incertitudinilor tranziţiei, dar n-au contribuit cîtuşi de puţin la cunoaşterea situaţiei reale, a condiţiilor specifice ale regimurilor în cauză.

Modelul democraţiei particulare

O'Donnell, cunoscător profund al „tranziţiei" latino-americane, descrie democraţiile din această parte a lumii ca pe o combinaţie caracteristică a anumitor particularităţi într-un mod care completează foarte bine cele spuse de Carothers în legătură cu zona gri a democraţiei. Este vorba, înainte de toate, de sisteme în care instituţia alegerilor libere (în pofida unor intermezzo-uri dictatoriale de durate mai mult sau mai puţin lungi) s-a împămîntenit şi s-a realizat şi cealaltă premisă formală indispensabilă a democraţiei: alternanţa la guvernare. În acelaşi timp – şi aceasta e o trăsătură într-adevăr caracteristică a zonei gri –, pe lîngă instituţiile formale ale democraţiei, un rol extrem de important îl joacă instituţiile informale, înainte de toate aşa-numitul *clientelism* sau *particularism*. Deşi faptul că „în numeroase ţări din zonele estice şi sudice ale lumii există de multă vreme o prăpastie adîncă între *pays réel* şi *pays légal* este acceptat în cercurile cele mai largi, cercetătorii care s-au socializat în aşa-numitele democraţii nord-vestice ajung, totuşi, adesea, la concluzii eronate în legătură cu ţările respective. Cînd politologi altfel extrem de bine pregătiţi afirmă că într-o ţară dată democraţia a devenit singura regulă a jocului („the only game in town"), se şi grăbesc să tragă, fără nici o ezitare, concluzia că acolo democraţia (a se înţelege: democraţia istoriceşte constituită în Europa nord-vestică sau, recurgînd la modul de exprimare al lui O'Donnell, care include aici, evident, şi America de Nord: democraţia constituită în Nord-Vest) s-a consolidat. Cînd colo, aici este vorba despre cu totul altceva, şi anume, despre consolidarea unui tip de democraţie care diferă „în fundamentele sale" de cea occidentală.

Componentele paricularismului latino-american sînt, după O'Donnel, următoarele: schimburi particulariste ierarhice, clientelism, nepotism, favoruri concrete care, în condiţiile formale ale democraţiei „ar fi considerate corupţie". Particularismul apare acolo unde se estompează distincţia legală şi normativă între sfera publică şi sfera privată. În acelaşi timp, nu se poate susţine că, în condiţiile particularismului, ar dispărea şi democraţia însăşi. Ritualurile şi discursurile inerente exerciţiului puterii legislative, judecătoreşti şi executive dau de înţeles că regulile formale sînt cele care ghidează comportamentul cotidian. Aceste ritualuri şi discursuri îi îndeamnă, pe de o parte, pe cetăţeni să pretindă ca regulile formale să fie într-adevăr respectate, pe de altă parte însă ipocrizia ostentativă îi determină pe aceştia să se raporteze cu cinsim la instituţiile democraţiei, la deţinătorii funcţiilor publice şi, în general, la „politicieni". În asemenea circumstanţe, în cele din urmă, toată lumea se împacă cu gîndul că particularismul e modalitatea cea mai generală de dobîndire şi exercitare a puterii. Într-un mod vizibil pentru public, toată lumea acţionează în cadrul instituţiilor democratice, dar aceasta nu constituie un obstacol pentru ca *regulile de joc din interiorul instituţiilor democratice* să difere, totuşi, de cele formale. Mai mult, cu cît e mai consolidată democraţia „originală", cu atît are ea şanse mai mari de a-şi continua consolidarea – în direcţia originală! Caracteristic ţărilor latino-americane

https://biblioteca-digitala.ro

cercetate cu prioritate de O'Donnell e faptul că „particularismul devine chiar mai agresiv în interiorul parlamentului şi al partidelor politice", precum şi în zona justiţiei.

În condiţiile democraţiei particulare sau, într-o formulare mai puţin eufemistică, ale democraţiei clientelare, democraţia reprezentativă luată în sens clasic nu încetează să existe, dar prezintă o accentuată tendinţă de a se depalasa în direcţia aşa-numitei *democraţii delegative*. Un executiv cu legitimare plebiscitară, specific sistemelor prezidenţiale, mizează, după O'Donnell, pe raportarea tradiţională, colectivistă şi paternalistă la politică şi face tot posibilul pentru a atenua instituţionalizarea politică formală şi aşa-numita responsabilitate orizontală decurgînd din funcţia de control reciproc a instituţiilor publice. Aceasta face ca formarea şi implementarea politicilor democratice să devină din ce în ce mai favorabilă grupurilor de interese extrem de bine organizate şi puternice din punct de vedere economic.

Studiul de faţă nu vede în pluralismul elitar, politica puterii dominante, instituţionalizarea informală (particularismul) şi guvernarea delegativă nişte modele aparte, ci le percepe ca fiind elemente componente ale unui regim ce transformă în mod original, într-un mediu socio-cultural specific, aşa-numita democraţie de tip occidental. Astfel ni se oferă posibilitatea de a decanta în interiorul celui de-al de-al treilea val, ce tinde să devină de-acum fără liman, al democraţiei un tip de democraţie extrem de important şi specific, consolidat deja sau tocmai pe cale de a se consolida în numeroase ţări, tipul democraţiei de excepţie sau, într-o spirituală formulare intrată de-acuma şi în limbajul comun românesc, al democraţiei originale, care diferă atît de democraţiile celui de-al treilea val în curs de consolidare în sensul „nord-vestic", cît şi de acele regimuri care au introdus instituţia alegerilor mai mult sau mai puţin libere, dar în care predomină încă trăsăturile autoritarismului.

Exemplul românesc

Pentru a vădi cît de legate între ele sînt cele patru sindroame, creînd modelul sintetic al unui tip specific de democraţie, un bun exemplu oferă cazul României. După Thomas Carothers, cele două modele conturate de el în zona gri se exclud reciproc, aşadar anumite ţări sau grupuri de ţări nu pot fi incluse decît fie într-unul, fie în celălalt. Aşa, de exemplu, în modelul pluralismului elitar există alternanţă la putere (tocmai asta duce la discreditarea întregii clase politice), în vreme ce, în modelul puterii dominante, nu există, astfel că partidele din opoziţie nu pot ajunge niciodată în situaţia ca electoratul să se poată convinge în privinţa valabilităţii şi seriozităţii alternativelor pe care le reprezintă. Contrar celor de mai sus, exemplul României arată că partidele de centru-dreapta confruntate cu blocul de putere postcomunist şi-au pierdut definitiv credibilitatea tocmai după ce au acces la putere şi a reieşit că erau neputincioase în faţa reţelei prin care fosta Securitate ţinea sub control toate domeniile importante ale vieţii politice şi economice – sau ale „sistemului". Primul caz a fost recunoscut public de Emil Constantinescu, fostul preşedinte al României, cu puţin timp înainte de expirarea mandatului său iar despre cel de-al doilea fostul prim-ministru Radu Vasile publică date uluitoare în memoriile sale recent apărute.

Exemplul României pune foarte bine în lumină şi cît de fără cusur poate funcţiona acel sistem de *checks and balances* al sindromurilor democraţiei particulare care asigură

https://biblioteca-digitala.ro

stabilitate regimului. Cînd alianța de centru-dreapta, măcinată de cei patru ani de guvernare, a suferit o înfrîngere zdrobitoare la alegerile din noiembrie 2000 și din partea opoziției o forță politică propovăduind în mod deschis autoritarismul și punînd astfel în pericol stabilitatea democrației românești pornite pe calea stabilizării a încercat să umple înspăimîntătorul gol ce se iscase, conglomeratul de putere dominantă a putut să atragă de partea ei acel segment al opiniei publice dădător de ton și în mod angajat și consecvent prooccidental, care, pînă atunci, îl privise mai degrabă ca pe o relicvă postcomunistă. În politica practică un spor al aceleiași „alinieri" s-a manifestat în faptul nu lipsit de însemnătate că forța politică cu cea mai bogată tradiție a țării, Partidul Național-Liberal, a rupt-o cu propriul său trecut „anticomunist" și, prin aceasta, a devenit un partener potențial al partidului dominant, un fel de rezervă democratică pentru cazul cînd elementele conservatoare din interiorul partidului „postcomunist" ar depăși anumite limite.

Captivantul „spirit de conservare" al democrației originale nu intervine însă doar atunci cînd regimul trebuie apărat de primejdia revenirii la autoritarism, ci și atunci cînd ar încerca să se deplaseze – punînd în pericol subzistența regimului „original" – în direcția democrațiilor liberale „nord-vestice". Caracteristică pentru România e, după cum se știe, ambivalența democrației reprezentative și delegative (adică puterea șefului executivului și cea a președintelui statului). Cînd părea cît p-aci ca ambițiosul președinte al (proaspăt rebotezatului) Partid Social-Democrat și prim-ministru al guvernului în exercițiu, propunînd alegerea în viitor de către parlament a șefului statului, să poată aduce măcar în dezbatere introducerea sistemului, mai avantajos din punctul de vedere al funcționalității unei democrații reprezentative de tip occidental (și, bineînțeles, din acela al propriilor sale poziții de putere) al preeminenței șefului executivului, conservatorii grupați în spatele președintelui aflat la cel de-al doilea – ultimul – mandat s-au pus brusc în mișcare și, agățîndu-se de superioritatea legitimității unui președinte ales prin vot direct, de popor, l-au convins pe șeful statului să ia poziție în favoarea actualului *status quo*.

Însumînd cele de mai sus, putem constata că, în perioada încă în desfășurare a împlinirii celui de-al treilea val, pare a se contura cu claritate un tip de democrație ce se caracterizează prin prezența simultană a celor patru sindroame principale pe care le-am prezentat pe baza studiilor lui Carothers și O'Donnell. Aceste democrații specifice, „originale" se pot deplasa, firește, în direcția oricăruia dintre cele patru sindromuri principale, dar, în cazul acesta, nu mai pot fi considerate regimuri democratice. În orice caz, pentru noi, țările ce pot fi caracterizate prin prezența simultană și limitîndu-se reciproc a celor patru sindroame prezintă interes atîta vreme cît rămîn democrații și se aseamănă măcar în aparență, în privința generalizării instituționalizării formale, cu democrațiile nord-atlantice. Și sînt cu atît mai interesante cu cît se dovedesc mai capabile să se asemene și în privința stabilității regimului, adică, evoluînd pe propria lor traiectorie originală, să se consolideze realizînd forma originală a responsabilității orizontale.

Dar, la urma urmei, care sînt țările, respectiv grupurile de țări care pot fi incluse în această categorie? La finele anului 2001, Larry Diamond, completînd criteriile mult prea formale și concesive ale democrației enunțate de Freedom House cu cîteva

https://biblioteca-digitala.ro

puncte de vedere ce fac posibilă clasificarea mai precisă a regimurilor nedemocratice, găsea şase categorii de regimuri politice. Acestea sînt democraţiile liberale situate pe scara de opt (negativă) a drepturilor politice şi libertăţilor cetăţeneşti sub 2 puncte, democraţiile elective situate între 2 şi 4 puncte, regimurile ambigue, aflate cam la 5 puncte, în sfîrşit, între 6 şi 8 puncte, regimurile dictatoriale (autoritar competitiv, autoritar hegemon electiv şi autoritar autarhic – închis – din punct de vedere politic).

Neluînd în calcul ţările asiatice şi africane, care prezintă trăsături de un cu totul alt tip, irelevante din punctul de vedere al categoriei democraţiilor particulare sau originale propuse de noi, în concepţia noastră în grupul bine marcat al democraţiilor originale consolidate se încadrează ţările balcanice dintre 2,2 – 3,3 puncte şi cele latino-americane dintre gradaţiile 1,2 şi 3,3 (din Europa sud-estică România, Bulgaria, Iugoslavia şi Albania, din America Latină, printre altele, Chile, Argentina, Brazilia şi Mexic). Ţările situate în intervalul de libertate dintre 3,5 şi 5,5 , deci statele zonei europene a spaţiului post-sovietic, iar din America Latină Venezuela, Paraguay şi Columbia ţin de categoria democraţiilor originale încă neconsolidate, ceea ce înseamnă că se află în stare de tranziţie dinspre autoritarism înspre democraţia particulară.

Apartenenţa României

România poate fi încadrată în categoria democraţiilor particulare consolidate, este una din cele mai caracteristice exemple ale acestei categorii. Această încadrare, dincolo de faptul de a fi în consonanţă cu tradiţiile româneşti şi cu realităţile României contemporane, prezintă avantajul de a putea pune capăt incertitudinilor şi inconsecvenţelor legate de încadarea României. Thomas Carothers, de pildă, care argumentază în studiul mai sus citat în favoarea irelevanţei paradigmei tranziţiei şi care, dintre cele aproape o sută de ţări aflate „în tranziţie" califică drept democraţii funcţionale mai puţin de douăzeci, remarcînd că „liderele acestui grup puţin numeros se găsesc mai ales în Europa Centrală şi în zona baltică, rămîne, totuşi, pînă la urmă prizonierul acestei paradigme atît de dezavuate atunci cînd se referă la grupul acelor ţări care „au făcut mai puţine progrese dar continuă evoluţia către democraţie". Carothers include printre altele România şi Bulgaria, Mexicul şi Brazilia în acest grup, uitînd că, în afara democraţiilor liberale nord-vestice, mai precis (după ce Europa de Sud s-a alăturat iar Europa Centrală e tocmai pe cale să se alăture nucleului clasic al democraţiei) a celor occidentale sînt posibile şi democraţii funcţionale de alt tip. În afara ţărilor est-europene şi latino-americane ce pot fi incluse în grupul democraţiilor particulare, unui alt grup de democraţii fără îndoială funcţionale însă nu de tip occidental – ci asiatic – i se pot subsuma Japonia, Taivanul, Coreea de Sud şi, reprezentînd probabil în sine un subtip aparte, India. În cazul acestor ţări, putem, de asemenea, vorbi despre primul, al doilea sau al treilea val al democraţiei, adică despre tranziţia dinspre autoritarism spre democraţie şi despre problemele consolidării democraţiei, la fel ca în cazul democraţiilor liberale de tip occidental – fără a ne referi la acelaşi lucru!

Dificultăţile legate de încadrarea corespunzătoare a României sînd depăşite într-un mod original şi pragmatic de către Michael McFaul, care consideră într-atît de specifică tranziţia de la comunism la „noile regimuri" încît vorbeşte despre un „al patrulea val al democraţiei şi dictaturii", faţă de cel de-al treilea val, din anii şaptezeci-

https://biblioteca-digitala.ro

optzeci, al democrației, care se constituise pe paradigma tranziției bazate pe pacte. După McFaul, „noile regimuri" post-comuniste apărute ca rezultat al celui de-al patrulea val pot fi încadrate în trei categorii: acolo unde forțele democrației erau într-o situație hegemonică, adică în cele nouă țări central-europene și baltice (McFaul include aici, în mod judicios, și Croația) au avut loc tranziții revoluționare și au luat naștere democrații liberale (pactele au jucat aici doar un rol marginal, față de modelul clasic al celui de-al treilea val, cel spaniol); acolo unde raportul de forțe era fără echivoc favorabil vechiului regim comunist (în țările Asiei Centrale, precum și în Belarus, Serbia și România) inițiativa tranziției și punerea ei în practică au venit de sus și în locul celor vechi au luat naștere îndeobște noi dictaturi; în fine, acolo unde raportul de forțe era nedecis (în Rusia, Ucraina, Moldova, Mongolia, Azerbaidjan, precum și în Bulgaria, Macedonia și Albania) tranziția a dus – cu excepția Bulgariei și Mongoliei – „în cel mai bun caz la demonstrații parțiale, instabile sau – în cel mai rău caz – la război civil".

România iese din rînd și în cazul paradigmei tranziționiste care propune introducerea unui al patrulea val. După ce „puterea poporului" a nimicit ultimul regim comunist, foștii activiști comuniști au revenit practic la putere. În ciuda acestui lucru – zice McFaul – România – împreună cu Bulgaria – „evoluează bine spre consolidarea democrației liberale". McFault explică această afirmație nu întru totul concordantă cu paradigma tranziționistă propusă de el prin apropierea geografică față de Occident. „Nu în creștinism, educație sau nivel economic – subliniază politologul american –, ci în poziția geografică trebuie să căutăm factorul cel mai însemnat care determină anumite țări să ia calea democrației. Regimurile incerte din Bulgaria și România au devenit cu timpul tot mai democratice, pe măsură ce aceste țări au stăruit tot mai agresiv în dorința de a deveni membre ale unor instituții occidentale ca Uniunea Europeană sau NATO. Pentru guvernanții din România și Bulgaria faptul că ambele țări au șanse rezonabile de a fi admise în aceste instituții occidentale reprezită un serios impuls întru adîncirea democrației".

Întrebarea e ce tip de democrație este aceea a cărei adîncire și consolidare este în România (și în alte țări, aflate în situații asemănătoare) un fapt de necontestat. Studiul de față nu-și propune să sugereze că în Romînia nu s-ar fi adîncit încă îndeajuns și nu s-ar fi consolidat democrația sau că – dintr-un motiv sau altul, fie el structural, cultural sau politic – nici n-ar exista șanse în această privință într-un viitor previzibil. Este vorba de altceva. Anume, că, după alegerile din 1996 și apoi după cele din 2000, în România (și în alte cîteva țări sud-est europene, înainte de toate Bulgaria și în Serbia de după Miloșevici) nu s-a instaurat o democrație liberală de tip occidental, ci a prins rădăcini un sistem democratic specific sau particular, asemănător regimurilor dominante în majoritatea țărilor latino-americane. Dacă trecem cu vederea această circumstanță de importanță capitală, vom fi obligați să ne ajustăm tot mereu punctul de vedere referitor la caracterul și tipul (de fapt: identitatea) regimului politic din România funcție de diverse evenimente politice conjuncturale. În postfața unui volum de studii despre România post-comunistă, apărut în 2001 și redactat la sfîrșitul lui 1999 și începutul lui 2000, pronosticînd previzibila victorie în alegeri a lui Iliescu și a adepților lui, cei doi redactori ajungeau la concluzia că „bazîndu-ne pe tradiționala

https://biblioteca-digitala.ro

înclinație gradualistă a lui Iliescu și a PDSR [e de presus că] viteza reformei s-ar putea reduce în mod considerabil. Dacă asta se va întîmpla, procesul de democratizare și restructurare a economiei se va prelungi iar tranziția s-ar putea să devină o stare cvasipermanentă."

„Substanța" democrației românești

Dimpotrivă, Alina Mungiu-Pippidi, ale cărei analize de țară publicate lunar în cadrul Programului pentru dezvoltare al ONU reflectă bine starea actuală a vieții politice și economice românești, incluzînd aici și imaginea țării, pe care guvernul României și o parte a elitei spirituale românești doresc s-o sugereze, s-o proiecteze într-afară, constată – tot pe baza unor evenimente politico-economice conjuncturale – că, după alegerile din noiembrie 2000, lucrurile „au evoluat substanțial" în țară și că „tranziția politică se apropie de sfîrșit". După Alina Mungiu-Pippidi, 8 noiembrie 2001, cînd Ion Iliescu a organizat un banchet în palatul prezidențial în onoarea regelui Mihai, care împlinea 80 de ani, poate fi privit ca momentul încheierii „oficiale" a tranziției. Politica de asociere la guvernare a UDMR, atît la nivel central, cît și pe plan local, cvasianularea contradicției de tipul „comunist-anticomunist", care împărțise atît de marcat elita politică românească în perioada anterioară, consensul pe cale de a se constitui în așa-numita problemă a restituției și în ceea ce privește privatizarea coloșilor industriali asemănători Combinatului de la Galați constituie de bună seamă tot atîtea indicii că „democrația formală e acum consolidată" în România. Dar – adaugă Alina Mungiu-Pippidi – „mai rămîn multe de făcut în ceea privește democrația substanțială".

Ei bine, atunci tranziția s-a încheiat sau nu s-a încheiat? Nu încape îndoială că de consolidat s-a consolidat ceva, ce seamănă în privința formelor instituționale cu democrațiile liberale de tip occidental, dar în ceea ce privește „substanța", adică esența sa, nu este același lucru. Dar e oare posibil un regim politic în care să nu existe decît forme „goale"? Puțin probabil. Așadar și democrația românească trebuie să aibă o anume „substanță", un conținut propriu, doar că acela e de presupus că nu e identic cu „substanța" democrației occidentale. Alina Mungiu-Pippidi amintește în acest sens – printre altele – politizarea administrației, serviciile secrete cărora nu li se poate ține întru totul socoteala și regimul politic aflat – în absența unei opoziții notabile – în dezechilibru. Încă și mai grăitoare sînt datele acelui Eurobarometru publicat în octombrie 2001 de Institutul de sondare a opiniei publice CURS – la care se referă și Alina Mungiu. „Românii – spune autoarea bucureșteană – sînt democrați convinși și percep orice opțiune nedemocratică ca fiind nerealistă și indezirabilă."

Să vedem acum ce spun cifrele despre opțiunea antidemocratică a populației. 13% din cei chestionați ar dori ca țara să fie guvernată de militari; 18% sînt de părere că ar trebui readus regimul comunist; 19% ar fi de acord ca parlamentul să fie închis și partidele politice interzise; 30% cred că ar fi mai bine ca țara să fie guvernată de un lider cu mînă forte, capabil să ia decizii rapide, fără parlament și alegeri; în sfîrșit, 59% din cei chestionați și-ar dori un guvern de unitate națională în care oamenii cei mai capabili și mai bine pregătiți să-i înlocuiască pe politicienii aleși. Această din urmă opinie – majoritară – apare sprijinită și de alte două date: după părerea a 51% din cei chestionați între clasa politică românească și restul românilor există un con-

https://biblioteca-digitala.ro

flict iar 62% cred că răspunderea pentru falimentul tranziției revine guvernelor incompetente.

Socot că aceste cifre arată cu limpezime că nu are nici un rost să tot repetăm la modul şcolăresc – cum, din păcate, o face şi Alina Mungiu-Pippidi – că „România a obținut rezultate importante", deşi pe anumite planuri „a avut şi serioase eşecuri" sau că „per total mai sînt încă multe lucruri de făcut pentru ca democrația procedurală românească să devină o democrație substanțială". Andrei Cornea, care, din păcate, se face din ce în ce mai rar auzit în vremea din urmă, aducea în discuție încă în 1990, într-o memorabilă scriere a sa, faptul că utilizarea obsesivă a anumitor expresii „aduce adesori consolări" celor ce recurg la ele: în opinia lui, o analiză lucidă ar fi mult mai profitabilă decît aceste „consolări derizorii". Sub semnul acestei lucidități a formulat Andrei Cornea – exact cu o săptămînă înainte de mineriada care a uluit întreaga lume civilizată – următoarea ipoteză (confirmată sau infirmată în cei mai bine de zece ani care au trecut de atunci, poate decide fiecare după cum crede de cuviință): „Deşi îndepărtarea României de «Est» şi de comunism este inevitabilă, apropierea de «Europa» nu este chiar atît de sigură. Există chiar riscul, deloc neglijabil, să ne îndepărtăm prea mult spre Vest şi, depăşind marginile Europei şi duşi de un neobişnuit alizeu, să traversăm în mod ideal Oceanul, ajungînd undeva, într-un fel de Americă Latină."

Nu în America Latină, firește, ci într-un regim politic care-şi află mai multe asemănări în America Latină decît în Europa Occidentală. Prelucrarea teoretică şi descrierea politologică amănunțită a acestei evidente asemănări – precum şi a diferențelor firești pe care „originalitatea" românească sau sud-est europeană le induce chiar şi față de America Latină – e o sarcină profesională care rămîne încă de realizat. Un uluitor eveniment de ultimă oră dovedeşte însă că aici nu e vorba numai de probleme profesionale ci de depăşirea anumitor limite, a căror tolerare ar însemna să rămînem definitiv prizonierii democrației romîneşti originale care se consolidează vertiginos.

Legea partidelor, votată deja – cu diferențe neglijabile – în ambele camere ale Parlamentului, condiționează înscrierea noilor partide de existența unui număr de 50 mii de aderenți din cel puțin 21 de județe. Smaranda Enache era îndreptățită să spună la conferința de presă din 22 septembrie a organizațiilor societății civile care protestau împotriva acestei legi că ceea ce s-a întîmplat indică fără echivoc că partidele parlamentare (inclusiv UDMR) „s-au coalizat peste capul alegătorilor" şi au creat un bloc politic închis. Un răspuns pe măsura acestei sfidări îndreptate mai ales împotriva înființării de partide regionale nu poate fi decît fondarea unei mişcări politice noi, capabile să ofere o alternativă la actuala clasă politică în totalitatea sa.

Bibliografie

Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press: Norman and London, 1991.

Studiile lui Thomas Carothers (*The End of the Transition Paradigm*, 2002), Guillermo O'Donnell (*Illusions About Consolidation*, 1996) şi ale Alinei Mungiu-Pippidi (*Romania's „End of Transition" Deconstructed*, 2002) pot fi găsite (primele doua în traducere românească, iar ultimul în limba engleză) în numărul special din aprilie 2002 al *Revistei române de ştiinte politice* (Teoria democratizării).

https://biblioteca-digitala.ro

Michael McFaul, The Fourth Wave of democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World, în *World Politics*, 2002, 54:2.
Larry Diamond, Thinking about Hybrid Regimes, în *Journal of Democracy*, 2002, 13:2.
Ágh Attila, A korai konszolidáció és az EU-alkalmazkodás Közép-Európában, în *Politikatudományi Szemle*, 2001, 10:1-2.
Ágh Attila, Early Consolidation and Performance Crisis. The Majoritarian-Consensus Democracy Debate in Hungary, în *West European Politics*, 2001, 3.
Baer, Werner-Joseph Love (eds.), *Liberalisation and its Consequences: A Comparative Perspective on Latin America and Eastern Europe*. Cheltenham. Edward Elgar, 2000.
Duncan Light and David Phinnemore (eds.), *Post-Communist Romania. Coming to Terms with Transition*, Palgrave Publishers, 2001.
Andrei Cornea, „Escrava Isaura", în *22*, nr. 21, 8 iunie 1990. Republicat în volumul *Maşina de fabricat fantasme* (1995, 26-35.).

Traducerea: Paul Drumaru

Ana Luduşan

Viitorul sat mondial

Despre producţia de cartofi şi despre informatică

Universitatea de vară de la Ilieni, organizată de Liga Pro Europa în iulie 2002, a propus o agendă de subiecte politice de cea mai mare urgenţă. Printre acestea, criza economiei clasice în faţa tendinţelor de globalizare. Economia clasică, în cazul României, formulată în jurul resurselor locale, regionale şi naţionale destinată să satisfacă o piaţă locală, regională şi naţională, foarte rar şi cu rezultate slabe destinată exportului, este presată de tendinţele de globalizare ale unei pieţe în care produsele, capitalul şi oamenii circulă dintr-o parte în cealaltă a globului fără nici un fel de dificultate. Vezi universalizarea unor produse banale ca Coca-Cola, a celor de cosmetică, detergenţi sau a unor articole de îmbrăcăminte, dar şi a echipamentelor din informatică şi comunicaţii.

Actorii economici actuali, din punctul de vedere al lui Kolumban Gábor, unul dintre referenţii Universităţii de la Ilieni, nu mai sînt intreprinderile de interes local, regional sau naţional, ci marile corporaţii internaţionale. Aceştia sînt actorii economici care dictează tendinţele economiei globale. IMM-urile se constituie ca subunităţi ale marilor corporaţii, fie ca 1. furnizori de expertiză, fie ca 2. furnizori de servicii pe domenii specializate. În nici un caz, aceastea nu pot genera politici economice decît prin presiuni colaterale şi nesemnificative, presiuni care se constituie doar ca un semnal de alarmă pentru politica economică a marilor corporaţii. După autorul mai sus amintit, IMM-urile nu constituie panaceul universal al emancipării economice al unui stat naţional. Acestea au doar rol de reglator al pieţei muncii, de amortizor al crizelor

https://biblioteca-digitala.ro

sociale, este un sector care poate aduce venituri unui număr destul de mare de actori sociali, iar, în fața crizelor economice de proporții, se restructurează cu cea mai mare viteză și cu cele mai mici costuri. Dar ele rămîn actori economici de mîna a doua, care respectă pașii dictați de marile corporații mondiale. Acest lucru nu este o nenorocire. Un IMM local cu o invenție ca cea a brăzdarului metalic în epoca plugului de lemn va avea toate șansele să se transforme într-o mare corporație mondială. Nu este deloc o glumă. Acei actorii sociali, fie persoane, fie instituții, care au știut să exploateze nevoia socială au creat evenimente istorice. Progresele din informatică și comunicații au transformat globul într-un sat mare în mai puțin de douăzeci de ani. Viitorul sat mondial își va structura politicile economice, de securitate și cele de eficiență socială după o diviziune foarte diferită de cea pe care am cunoscut-o pînă acum. De aceea, politicienii viitorului vor trebui să fie persoane foarte competente cu o mare capacitate de adaptare. Politica va fi restructurată de știință și tehnologie și mai puțin de doctrine ideologice. În satul mondial, sărăcia și conflictele de orice fel ale unui stat național vor fi probleme mondiale și nu probleme naționale atîta vreme cît acestea destabilizează ordinea mondială. Subcultura va fi proprie indivizilor și nicidecum unor state. Administrarea politică se va desfășura pe mai multe nivele. Cea de la nivel local și regional va administra politicile economice și cele sociale ținînd cont de resursele locale și de presiunile globale. Localitatea și regiunea sînt unități administrative transparente în care controlul și administrarea resurselor se poate face în cel mai eficient mod. Statul național va prelua politica internă, cea a sectoarelor economice strategice și reprezentarea externă. Politicile de securitate și apărare precum și reprezentarea intereselor economice la masa negocierilor globale vor fi transferate uniunilor de state sau statelor continentale, singurii actori politici care vor rezista competiției viitoare. Diviziunea muncii se va stabili conform unei piețe libere, combinate cu o piață controlată a tendințelor de dezvoltare și în funcție de capacitatea de adaptare a fiecărei localități, regiuni, stat național sau multinațional la concertul mondial.

Dacă fabricarea armelor nucleare nu va sta în grija unui stat mic și acesta va putea trăi foarte bine din politici bancare – ca Elveția de pildă – sau dintr-o agricultură ecologică, posibilitate de viitor pentru România, acest stat mic este normal să se îndrepte spre acele politici care îi asigură bunăstarea. Prestigiul unei acțiuni sociale sau al unei intreprinderi economice va fi măsurat de eficiența ei socială; cîți oameni hrănește și cîtă securitate socială produce. Marile performanțe, de orice fel, se vor stabili la nivel mondial. De aceea, criza economiei clasice poate fi privită ca generatoare de „ordine locală" după expresia referentului amintit mai sus. Presiunile economiei globale pot fi valorificate ca oportunități locale, regionale și naționale. Să luăm un singur exemplu. Un magazin din centrul Sydney-ului, al Bucureștiului sau al celui din Sfîntul Gheorghe conține cam aceleași mărci de țigări, detergenți, îmbrăcăminte, băuturi, conserve. Marea majoritate a acestora sînt produse de serie mare, relativ ieftine și de proastă calitate. În toate țările mai dezvoltate există o tendință tot mai evidentă spre produse de calitate și spre cele organice (naturale), în cazul produselor alimentare. Numai că, un produs natural se obține prin tehnologii tradiționale, cu productivitate mică, pînă acum, și deci mai scump, cu o adresabilitate scăzută pe o piață îndepărtată. Dacă acest produs se adresează unor cumpărători fideli, apropiați ca distanță, deci fără costuri mari de

https://biblioteca-digitala.ro

transport şi intermediere, acest produs poate avea un preţ atractiv şi pentru producător şi pentru cumpărător. Mai mulţi producători de acest fel angajează forţă de muncă şi se concurează pe o piaţă liberă. Condiţiile de monopol sînt excluse cînd numărul concurenţilor este suficient de mare încît nu este posibilă o înţelegere între ei.

Nevoia produselor alimentare sănătoase şi de bună calitate este tot mai presantă la nivel mondial. Ţara, regiunea, localitatea care va şti să exploateze această nevoie „va cîştiga pariul cu piaţa". Cum este posibil acest lucru? Să ne imaginăm un exemplu la îndemînă, acela al adaptabilităţii producătorilor de cartofi la noua nevoie socială. Aceştia revin la o tehnologie tradiţională, înlocuind ierbicidarea cartofilor cu praşila mecanică. Nimic mai simplu. Producătorul de cartofi în loc să dea banii pe ierbicid mai prăşeşte odată cartoful. Industria de ierbicide se va reprofila pe industria de producere a utilajelor agricole. Aceiaşi oameni vor produce unelte agricole, dar nu vor polua mediul cu substanţe chimice. Producătorul de cartofi va fi în măsură să-şi procure uneltele de care are nevoie şi va prăşi această plantă de oricîte ori va fi nevoie. Cartofii ecologici vor fi vînduţi la început celor care pot da un preţ mai mare sau celor care au probleme de sănătate pe o piaţă apropiată de producător. Dezvoltarea acestei afaceri va pune producătorul în situaţia de a dezvolta producţia de cartofi ecologici extinzîndu-şi piaţa. Acesta va putea, în acelaşi timp, să facă implanturi de tehnologie şi în alte localităţi sau regiuni sau pur şi simplu invenţia lui se va difuza spre alţi producători de cartofi. Rezultatul va fi acela al scoaterii de pe piaţă a cartofilor ierbicidaţi. Un rezultat foarte bun.

Dar care vor fi producătorii care vor accepta să se întoarcă la tehnologii tradiţionale cînd cele moderne sînt mai mici consumatoare de efort fizic. Faptul că trebuie să consumi mai mult efort fizic cu prăşitul decît cu ierbicidarea cartofilor este doar o aparenţă. Prăşitul manual poate fi înlocuit cu succes cu cel mecanic, dacă ai unelte adaptate la această operaţie. În cazul acesta, prăşitul mecanic poate fi mai ieftin decît ierbicidarea. Revenirea la tehnologii tradiţionale în agricultură o pot face, în prima fază, mai ales producătorii care nu demult au abandonat practicile arhaice de exploatare a pămîntului, cei care sînt obişnuiţi cu un cîştig mic şi cei care sînt adaptaţi la munci mai grele şi prost plătite. Din acest punct de vedere, România este pregătită pentru o agricultură ecologică. Industria ierbicidelor şi a îngrăşămintelor chimice se poate reformula fără dificultăţi, fiind şi aşa în pragul falimentului. Mergînd mai departe cu analiza pe firul tendinţelor mondiale, vom constata că industria alimentară se reformulează tot mai mult pe tehnologii de mică productivitate, pe cele artizanale, în favoarea produselor sănătoase şi de bună calitate. Aşa cum epoca naylonului a avut o viaţă scurtă în comparaţie cu cea a bumbacului şi a firelor naturale, presupun că acelaşi lucru se va întîmpla şi cu produsele din marea industrie alimentară. Tendinţele mondiale din alimentaţie ne îndeamnă să credem că laptele praf va fi utilizat doar în călătoriile în spaţiu iar pîinea pe bandă rulantă va lua locul pesmetului. Orice călător în ţările mai dezvoltate a constatat că marii producători de pîine au fost înlocuiţi de brutăriile mici care produc cîteva kilograme de pîine pe zi şi o vînd în momentul în care au scos-o din cuptor. Şi acestea vor fi înlocuite de maşinile de uz casnic în care introduci făina, drojdia, seminţele şi ce mai vrei să conţină pîinea şi te duci la plimbare sau la cumpărături. Peste două ore vei găsi pîinea proaspătă, aşa cum o vrei. Neagră, albă, cu lapte sau fără. Aceste tendinţe mondiale pot, într-adevăr, pro-

https://biblioteca-digitala.ro

duce ordine locală şi regională. Globalizarea poate genera industrii sau activităţi artizanale de mare succes alături de industrii corporatiste care nu pot funcţiona decît la nivel mondial. Industria de apărare, informatica şi comunicaţiile, transportul şi dezvoltarea ştiinţifică nu vor putea rămîne în grija unui stat naţional. Acestea se vor formula ca politici continentale în jurul unor state puternice, sau ale unor uniuni de state care deţin pachete importante ale inovaţiei ştiinţifice.

Viitorul sat mondial va fi administrat pe mai multe nivele de competenţă. Cel de securitate se va desfăşura la nivel mondial. Evenimentele din 11 septembrie ne-au introdus în această logică. Fie că o acceptăm, fie că nu, această logică ni se impune ca o situaţie care cere o rezolvare raţională. Este de preferat să se găsească soluţiile cu cele mai mici costuri. Politica economică se va decide tot la nivel mondial de către marile corporaţii reprezentate de state continentale sau de uniuni de state. Localităţile, regiunile şi statele naţionale se vor formula în contextul mondial aşa cum se formulează azi familia în sînul comunităţii locale şi a societăţii în general. Acestea vor trebui să ţină cont de presiunile şi determinările externe, păstrîndu-şi coeziunea, identitatea şi ordinea lor internă. O responsabilitate mult mai uşoară faţă de aceea la care sînt supuse acum localităţile, regiunile şi statele naţionale. Acestea trebuie să facă faţă şi nivelelor de responsabilitate pentru care nu au nici resurse nici competenţă. Pentru multe state naţionale, politica de apărare este o problemă de fudulie, fără nici o acoperire în realitate.

Tendinţele politice şi economice viitoare se vor reformula cu o viteză pe care nu o putem gîndi şi într-un sens în care generaţiile neracordate la Internet nu o pot imagina. Dar, în viitorul sat mondial, mă simt la mine acasă. Liberă, scăpată de sărăcie şi de gijile pe care alţii sînt mai în măsură să le ducă. Grijile individuale se vor reformula în jurul identităţii culturale şi a celei biologice.

Varga Attila

Principalele probleme privind revizuirea Constituţiei

Experienţa politică a ultimilor zece ani ne demonstrează că Constituţia adoptată în 1991 are multe neajunsuri sau chiar reglementări greşite şi, ca atare, nu poate fi menţinută pe termen lung.

Azi, elita politică acceptă aproape unanim necesitatea revizuirii, divergenţele de opinie serioase aparînd însă în privinţa conţinutului de modificat şi amploarea modificării.

Necesitatea revizuirii principiilor constituţionale fundamentale apare pe fondul relaţiilor politice, sociale şi internaţionale actuale. Amînarea acestor modificări n-ar

https://biblioteca-digitala.ro

face decît să accentueze dificultățile datorate carențelor din sistemul legislativ și ar slăbi încrederea societății în instituțiile democratice fundamentale.

Urmînd structura constituției actuale, în cele ce urmează aș face cîteva observații referitoare la instituțiile de drept ale căror schimbare, în opinia mea, nu acceptă amînare.

1. Premisa revizuirii

Articolul 148 (1) al Constituției face referire la limitele, respectiv – în cazul anumitor dispoziții – la interdicția oricărei revizuiri. Nu pot forma obiect al revizuirii caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului, forma republicană de guvernămînt, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială.

Fără îndoială că fiecare stat își are interesele și valorile sale fundamentale, independente de transformările politice și pe care dorește să le protejeze constituțional. Articolul 148(1) este, însă, din punct de vedere juridic incorect, iar din punct de vedere politic este inînteligibil. Deoarece o parte a precizărilor de mai sus sînt de inclus în categoria aspirațiilor politice, prevederea nu poate avea un efect juridic real. Interdicția referitoare la revizuire este discutabilă atît din punct de vedere al dreptului constituțional cît și al teoriilor juridice, și anume, conform următoarei argumentații. Oricare putere constituantă, respectiv corp constituant, poate decide în mod suveran. Nici o reglementare juridică și, prin urmare, nici Constituția, nu poate fi elaborată pentru „eternitate" și nu poate avea valabilitate permanentă. Relațiile, valorile și opțiunile socio-politice se pot schimba în timp. Puterea constituantă a unei perioade istorice date, nu poate, în același timp, să îngrădească suveranitatea, libertatea decizională a unui viitor corp constituant. Pentru că acest lucru ar însemna o ierarhizare a puterii juridice a constituantelor din diferite perioade, ceea ce e inacceptabil juridic. În acest sens, renumitul expert francez de drept constituțional J. Laferriére scrie următoarele: „din punct de vedere juridic, acest procedeu, care dispune ca anumite părți ale constituției să nu poată fi revizuite, sînt imuabile, nu are nici o valoare. Puterea constituantă care acționează într-un anumit moment nu e superioară puterii constituante care acționează în viitor... Astfel de dispoziții sînt simple aspirații, declarații politice care n-au nici o valoare juridică sau putere coercitivă asupra constituantei de mai tîrziu."

Prin urmare, pentru o reformă constituțională reală articolul 148(1) trebuie neapărat eliminat.

2. Autodefinirea statului și cîteva principii fundamentale

În autodefinirea lor, statele stabilesc, în general, caracteristicile considerate a fi cele mai importante. Și fac acest lucru în așa fel încît să surprindă atît experiența favorabilă a trecutului, cît și cerințele viitorului.

Definirea României ca stat național este, pe de o parte, anacronică, pe de altă parte, nu pleacă de la realitatea concretă și nu e în consonanță cu practica juridică a Uniunii Europene. Bazîndu-se pe această sintagmă politică, guvernele și conducerile politice ale României generează o legislație și o practică juridică dezavantajoasă și discriminatorie față de minoritățile naționale.

https://biblioteca-digitala.ro

Din punct de vedre juridic, acest fapt contrazice o altă prescripție constituțională cu valoare de principiu, conform căreia România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, naționalitate sau de origine etnică. Este o contradicție internă între statul-națiune, adică esența statului etnic și acea dispoziție constituțională, conform căreia România este patria comună a tuturor cetățenilor ei. Așadar, din două una: fie toți cetățenii României sînt de etnie română și atunci putem vorbi de stat național, fie acceptăm că în România trăiesc și cetățeni de altă etnie, caz în care nu mai putem vorbi de stat național. A vorbi în același timp despre stat național și despre patria comună a cetățenilor, indiferent de naționalitate, reprezintă un nonsens politic și juridic.

În măsura în care acceptăm ca sursă a legitimității statului comunitatea solidară a cetățenilor suverani, concepția actuală despre suveranitate pare depășită, deoarece ea reflectă caracterul nelimitat și indivizibil al suveranității tradiționale caracteristic secolului 19. România, semnînd un acord de aderare la UE, trebuie să formuleze în constituție conceptul suveranității limitate și parțiale, care e mai aproape de situația actuală a României și de aspirațiile societății românești.

De asemenea, este necesară lărgirea reglementărilor referitoare la românii care trăiesc în străinătate – cu referire la problemele concrete care există în acest sens –, pentru a putea fi ocolită monopolizarea demagogică a chestiunii naționale.

Legislația internă și internațională permite și face necesară, pe lîngă recunoașterea caracterului oficial al limbii române, și dreptul de folosire a limbii materne în instituțiile publice (locale sau centrale) de către minoritățile naționale în localitățile în care proporția acestora este de cel puțin 20%.

În fine, trebuie precizat clar și textual că principiul ordonator al statului, al administrării sale structurale și funcționale, îl reprezintă separația puterilor (legislativă, executivă și judecătorească).

3. Despre catalogul drepturilor cetățenești fundamentale

Capitolul privitor la drepturile fundamentale ale omului și ale cetățeanului din actuala constituție trebuie extins și definit clar. Handicapul principal al dispozițiilor în vigoare îl constituie faptul că ele au – în primul rînd și aproape exclusiv – doar un caracter declarativ legat de aceste drepturi. Capitolul se dorește a fi o declarație cu caracter universal a drepturilor fundamentale ale omului. Chiar dacă valoarea și semnificația sa politică e incontestabilă, e nevoie, totuși, de garantarea acestor drepturi prin reglementarea constituțională a unui sistem de garanții eficient. Fără îndeplinirea acestei condiții, afirmarea lor este incertă.

Lărgirea catalogului de drepturi fundamentale ale omului și cetățeanului trebuie făcută prin completarea cu drepturile individuale și colective ale minorităților naționale. Trebuie reglementată utilizarea în scris și oral a limbii materne în administrația publică și în fața instanțelor judecătorești, ca și dreptul neîngrădit și nelimitat la cultură și educație în limba maternă. Marea majoritate a acestor drepturi se manifestă ca drepturi individuale sau ca drepturi individuale exercitate în comun. Este însă nevoie și de o reglementare a drepturilor strict colective sau comunitare ale minorităților naționale, și anume, prin includerea de noi paragrafe, în primul rînd a celor referitoare la formele

https://biblioteca-digitala.ro

de autonomie culturală şi educaţională. În opinia mea, în cadrul capitolului dedicat drepturilor fundamentale ale omului ar fi nevoie de un subcapitol separat, care să reglementeze drepturile individuale şi colective ale minorităţilor naţionale.

În continuare, sînt şi alte drepturi care necesită o definire mai clară. E nevoie de ridicarea la rang constituţional a unui principiul fundamental din dreptul penal – cel referitor la prezumţia de nevinovăţie. Aceasta poate garanta – desigur, nu în sine, ci printr-o serie de reglementări juridice de rang inferior constituţiei – o justiţie echitabilă, dreaptă şi legală.

Dreptul la proprietate ar trebui reglementat şi el ca drept fundamental al omului, pentru că, în ultimă instanţă, acesta poate sta la temelia unei dezvoltări economice libere şi sănătoase, dar şi la a unei condiţii umane cu adevărat demne.

4. Aspecte legate de organizarea statului

a. Legislativul

Constituţia adoptată în 1991 revine la tradiţiile politice româneşti din perioada interbelică, la legislativul bicameral. Practica de peste un deceniu a acestui for prezintă numeroase disfuncţionalităţi provenind în cea mai mare parte din atribuţiile – de încetinire a procesului legislativ – comune celor două camere. În opinia mea, sistemul bicameral ar trebui astfel schimbat încît Camera Deputaţilor să devină practic principalul for legislativ, iar Senatul – cameră superioară prin tradiţie – să aibă în atribuţiuni doar anumite probleme, cum sînt apărarea ţării, siguranţa statului sau politica externă. Atribuţiile sale legislative s-ar reduce astfel doar la discutarea într-o primă fază a proiectelor de lege votate de Camera Deputaţilor. Obiecţiile ar ajunge spre o nouă deliberare sau rediscutare în Camera Deputaţilor, asemenea celor făcute de preşedinte. Astfel s-ar elimina maniera complicată, cronofagă a procedurii actuale de mediere.

Activitatea Camerei Deputaţilor s-ar restrînge, de fapt, la legiferarea propriu-zisă, fără a mai avea obligaţia de a face şi anchete. O astfel de modificare a legislativului ar eficientiza în mare măsură activitatea sa.

b. Puterea executivă

Legat de puterea executivă, putem spune că, în momentul de faţă, avem de a face cu o copie proastă a sistemului semi-prezidenţial de tip francez. Acest model duce la o putere executivă bicefală în care se aşteaptă mult de la preşedinte, deşi acesta are competenţe administrative, de conducere, restrînse. În acelaşi timp, datorită legitimităţii rezultate din votul direct prin care este ales preşedintele, Guvernul aşteaptă, la rîndul său, măsurile pe care trebuie să le ia acesta. Aceasta situaţie determină o frustrare în activitatea guvernamentală, compensată, în schimb de oferta constituţională: posibilitatea guvernării prin ordonanţe.

În opinia mea, ar trebui să se renunţe la orice formă de sistem prezidenţial, în locul lui fiind necesară inroducerea sistemului parlamentar. Aceasta ar însemna ca preşedintele să fie ales de către Parlament, în şedinţă comună, cu o majoritate de două-treimi a voturilor, adică prin cvasi-consens politic. Reducerea sferei de competenţe, plus consensul politic rezultat, ar plasa instituţia prezidenţială deasupra

https://biblioteca-digitala.ro

hărțuielilor politice de zi cu zi, conferind funcției ținută și autoritate. Legitimitatea sa politică ar crește astfel considerabil față de un președinte ales direct, cu „jumătate plus unu" din voturi.

Competențele prezidențiale ar scădea, așadar, semnificativ. În relația cu Parlamentul și-ar păstra dreptul de veto – unic și prorogativ – precum și obligația promulgării legilor. Schimbările mai importante ar apărea, însă, în relația cu Guvernul. Nefiind șeful puterii executive, el nu mai poate participa la ședințele de Guvern, neputîndu-le nici prezida, iar funcțiile sale de apărare a țării și de siguranță națională ar scădea semnificativ. Și-ar păstra funcția de comandant suprem al forțelor armate, dar nu și cel de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării. Cu alte cuvinte, nu ar interveni în problemele operative, ci ar avea un rol mai mare în medierea necesară cu societatea.

Adevăratul conducător al puterii executive ar deveni, astfel, prim ministrul, care ar dobîndi o libertatate decizională mai mare și și-ar lărgi competențele.

c. Procedura de legiferare

Schimbările ce intervin în structura, competențele și relațiile dintre sistemele instituționale aparținînd diferitelor componente ale puterii modifică, bineînțeles, și procesul legislativ. Nu le voi aborda pe acestea separat; există, însă, cîteva modificări asupra cărora merită să chibzuim.

a) Dacă Camera Deputaților e cea care reprezintă cu adevărat legislativul, toate propunerile de legi ar trebui adresate ei.

b) Ar trebui, de asemenea, lărgită sfera celor care pot avea inițiativă legislativă; ea ar putea fi extinsă la comisiile de specialitate permanente, respectiv la organizațiile civice de importanță națională, în cazul acestora din urmă condițiile și cadrele trebuind a fi stabilite foarte precis. În mod similar, s-ar putea acorda dreptul de a propune legi și consiliilor județene.

c) În ce privește delegarea legiferării, ar trebui menținută doar posibilitatea emiterii de ordonanțe guvernamentale simple. Aceasta se justifică în cazurile în care activitatea parlamentară e întreruptă, iar atribuțiile guvernamentale necesită reglementări care să fie acceptate rapid și cu putere de lege.

Articolul 114(4), care reglementează ordonanțele de urgență ale Guvernului, trebuie eliminat. Textul acestuia nu este îndeajuns de clar și, după cum ne arată experiența ultimilor ani, a permis numeroase abuzuri. Dacă eliminarea nu va fi acceptată, ar trebui modificată astfel încît să definească punctual conceptul de „caz excepțional", și anume, conform regulilor de teorie a dreptului: prin enumerarea acelor situații în care e permisă exercitarea guvernamentală a legiferării. Aceasta, doar în cazul stării de asediu din timpul unui război sau al stării de necesitate, datorată catastrofelor naturale sau de alt gen. Teoria dreptului nu cunoaște alt gen de „stare excepțională". Practica actuală a generat, însă, un adevărat haos legislativ, ducînd la creșterea incertitudinii juridice în aplicarea legilor.

d. Sistemul electoral

Eventualele schimbări în funcționarea și competențele legislativului pot influența și sistemul electoral. Probabil că generalizarea votului uninominal nu se justifică,

https://biblioteca-digitala.ro

cultura politică neatingînd încă nivelul la care să se asigure cetățenilor cu drept de vot oferte electorale reale. Sistemul mixt (cu liste şi vot uninominal) poate fi astfel modificat încît deputații să fie aleşi pe baza sistemului actual (cu liste), iar senatorii pe baza aşa-numitului sistem de liste preferențial. Adică, partidele ar alcătui listele, dar ordinea în cadrul lor ar fi stabilită de votanți, în urma alegerilor.

În cazul Senatului, trebuie analizat temeinic dacă introducerea instituției de senator de drept este utilă sau nu. Deoarece prezența clerului ar însemna practic, fără îndoială, o supremație ortodoxă sau ar pune, pe de o parte, sub semnul întrebării însăşi separarea dintre Biserică şi Stat, caracterul laic al statului şi autonomia reală a bisericii, iar pe de altă parte, prezența clericilor maghiari ar deveni una pur formală, de fațadă. Puse toate la un loc, consider ca inutilă modificarea într-o astfel de manieră, radicală, a structurii Senatului.

Dacă se va opta pentru forma parlamentară de guvernămînt republican, s-ar justifica şi o prelungire a perioadei de mandat a preşedintelui ales de către Parlament. Astfel, alegerea preşedintelui nu s-ar mai suprapune cu alegerile parlamentare. (În fond, propun modelul din Ungaria, în care preşedintele este ales de către Parlament pentru o perioadă de cinci ani, în timp ce mandatul legislativului durează patru ani.)

5. Observații privind administrația publică locală

Actualele articolele 119-122, referitoare la administrația publică locală sînt extrem de lapidare. Completarea lor ar trebui să ducă la o extindere a autonomiei locale.

Articolul 119, care defineşte ca principii fundamentale ale administrației publice locale autonomia locală şi descentralizarea serviciilor publice, este nu doar inexact, dar şi incomplet. Inexact, pentru că deşi aminteşte – în mod greşit – de servicii publice descentralizate, e vorba, de fapt, de autorități publice locale subordonate ministerelor. Conform literaturii de specialitate, la nivel local avem, pe de o parte, consilii locale, adică autorități locale alese pe baza principiului autonomiei locale (al descentralizării), pe de altă parte, pot funcționa aşa-numitele organe deconcentrate, subordonate ministerelor şi care dispun de o relativă independență decizională la nivel teritorial.

Totodată, enumerarea prezintă anumite carențe, pentru că principii de rang superior, ce merită incluse în dispozițiile constituționale, sînt formulate de legi de rang inferior. Principiile de bază ale administrației publice locale ar putea fi următoarele: principiul autonomiei locale, al deconcentrării serviciilor publice, al puterii locale alese, al legalității, al subsidiarității, respectiv principiul exprimării opiniei comunității locale prin referendum. Avînd în vedere că pentru organizarea socială şi administrarea statului, existența şi funcționarea administrației publice şi a autorităților locale sînt fundamentale, şi catalogul de drepturi ale acestora (sfera competențelor şi a obligațiilor) ar trebui reglementată constituțional. Drepturile fundamentale ale comunității locale sînt următoarele: dreptul la proprietate (la venituri proprii, la stabilirea de taxe locale), autonomia legislativă locală, dreptul de constituire prin statut propriu, dreptul de asociere şi colaborare, dreptul de a subscrie şi de a înainta petiții, respectiv dreptul la simboluri ce exprimă identitatea comunității locale.

Condițiile constituționale de satisfacere a obligațiilor administrației locale constau în aceea ca administrația publică locală să dispună de:

https://biblioteca-digitala.ro

– patrimoniu compus din proprietatea şi drepturile de proprietate ale consiliului local;

– venit propriu;

– taxe transferate de la administraţia centrală, venituri preluate;

– contribuţie bugetară normativă de la administraţia centrală;

– sprijin guvernamental.

Dreptul la petiţie al administraţiilor locale asigură acestora posibilitatea de a se adresa diferitelor organe de stat pentru a solicita consultanţă şi informaţii în toate problemele care ţin de activitatea lor. De asemenea, administraţiile locale ar trebui să dispună – în cazul încălcării principiului constituţional al autonomiei locale – şi de dreptul de a se putea adresa direct, fie în cadrul unui control anterior, fie ulterior, Curţii Constituţionale. În cadrul dreptului la petiţie se justifică garantarea dreptului consiliilor judeţene de a propune legi care ţin de administraţia locală în privinţa reglementărilor normative.

În privinţa competenţelor administraţiei locale, e nevoie ca atribuţiile şi competenţele organelor locale deconcentrate, subordonate ministerelor, să se reducă treptat, respectiv o parte a acestora să treacă în sfera de competenţe a administraţiile locale. Stabilirea sferelor de competenţă se poate face, însă, doar prin asigurarea resurselor financiar-materiale corespunzătoare.

În condiţiile unor competenţe administrativ-locale largi, garantate constituţional, e indicată desfiinţarea instituţiei prefecturii. Controlul legalităţii activităţii administraţiei locale ar trebui lăsat pe seama instanţelor de contencios administrativ, care ar exercita acest control exclusiv pe bază de plîngeri. E foarte probabil ca acest lucru să nu fie acceptat; caz în care e necesară eliminarea articolului 122(4), care prevede ca orice act al consiliului judeţean, al celui local sau al primarului atacat de prefect în faţa instanţei de contencios administrativ să fie suspendat de drept. Numai că astfel se depăşeşte sfera conceptului de control al legalităţii şi se aduce un prejudiciu: anticipîndu-se o stare de drept în care e chemată să se pronunţe doar justiţia.

Constituţia garantează astfel o consecinţă juridică a acţiunii prefectului, care echivalează cu o „sentinţă" apriorică, fapt care poate favoriza – practic şi teoretic – abuzul de lege şi de competenţă.

Dacă nu se va accepta nici eliminarea articolului 122(4), ar trebui eliminate din text măcar dispoziţiile privitoare la suspendare, adică, modificarea ar trebuie astfel făcută încît suspendarea să nu fie automată, de drept, ci să se facă pe baza deciziei independente a instanţei de contencios administrativ.

6. Cîteva sugestii referitoare la instituţiile publice

În capitolul referitor la Curtea Constituţională, trebuie să se obţină o creştere a rolului Curţii Constituţionale. Ar trebui ca deciziile Curţii luate în cazul legilor nepromulgate încă, adică în cadrul controlului constituţional preliminar, să nu poată fi modificate prin vot de către legislativ, întrucît astfel ar prevala interesele politice.

În ce priveşte instituţia juridică Avocatul Poporului, articolul 55, care prevede condiţiile numirii, ar trebui astfel modificat încît numirea să se facă printr-o şedinţă comună a celor două camere ale Parlamentului. Aceasta, cu atît mai mult cu cît articolul

https://biblioteca-digitala.ro

57 prevede ca Avocatului Poporului să prezinte raportul anual în fața celor două camere parlamentare. Consider importantă folosirea termenului de instituție, deoarece – într-un proiect de lege înaintat de UDMR cu privire la organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului (respinsă de Parlament) – am propus ca această instituție să nu fie formată dintr-o singură persoană, ci, pe lîngă ombudsman-ul principal, să existe și așa-numiții ombudsmani specializați, bunăoară, și un ombudsman care să se ocupe de protecția minorităților. Acest lucru ar trebui stipulat într-un articol separat al Constituției.

În încheiere, aș dori să semnalez că analiza schematică de mai sus se referă doar la acele chestiuni pe care, personal, le-am considerat a fi cele mai importante. Dincolo de conținutul concret al revizuirilor, care va fi formulate abia de aici încolo – de către o comisie specială numită de Parlament –, ceea ce contează e ca actuala elită politică să înțeleagă că nu de modificări superficiale, de suprafață, avem nevoie, ci de o reformă constituțională reală.

Traducerea: Marius Cosmeanu

Ovidiu Pecican

Meditații althusiene

1. Generozitatea ca liant social

În lucrarea *Politica metodice digesta* (1603, 1610), Johannes Althusius îl pomenește pe Platon spre a afirma că neîncrederea între membrii aceleiași comunități este plaga societății prin excelență, în timp ce încrederea lor reciprocă este fundamentul acesteia (IX: Suveranitatea politică și comunicarea ecleziastică). Iată o idee care nu putea izvorî, în acel moment, la cumpăna dintre secolul al 16-lea și cel de-al 17-lea, decît din mintea unui ideolog burghez. Pentru aristocrați, ca și pentru cărturarii medievali – așadar reprezentativi pentru Vechiul Regim ce funcționa ca o societate de stări, unde solidaritățile erau efective mai ales la nivelul membrilor aceleiași stări, de cele mai multe ori nu și între stările diferite –, era inaccesibilă. Existau, desigur, și în evul mediu, idei care reuneau întreaga societate într-o proiecție coerentă. Mă mărginesc să pomenesc doar ideologia tripartită pe care istoricii francezi au identificat-o, pe urmele lui G. Dumezil, și în societatea occidentală feudală, deși modelul ei a fost conceput pentru a explica tipologia socială a vechilor indoeuropeni. Dar aici, cele trei „ordine" – bellatores, oratores, laboratores – erau complementare și, în momentele cînd totalitatea nu era tulburată de confruntări interne (răscoale ori războaie civile), funcționau ca atare, cu prea puține interferări licite. De fapt, erau rarissime cazurile cînd nobilimea, clasa războinică, se înnoia prin admiterea în rîndurile ei (și, desigur, pe treptele cele mai de jos) a lucrătorilor (negustori, țărani ori meșteșugari). Ceva mai

https://biblioteca-digitala.ro

permeabilă se dovedea casta clericală, dar şi aici, în vîrfurile piramidei nu ajungeau nicidecum, în general, *homini novi* din prima generaţie.

Răspunsurile care s-au dat pînă astăzi întrebării referitoare la solidarităţile etnice – de limbă, tradiţii şi cultură – în evul mediu nu sînt pe deplin lămuritoare. Aşa cum „patria" era adeseori regiunea natală şi nu întinsul întregului regat, principat ori imperiu, la fel şi solidaritatea etnică se vădea mai curînd în momentele de criză provocate de agresorii externi, cînd invaziile trebuiau respinse printr-un efort comun. Chiar şi aşa însă, oamenii simpli au fost convocaţi la oaste mai adeseori ca supuşi ai regelui ori în virtutea obligaţiilor sociale ce le reveneau, decît ca membri ai aceleiaşi comunităţi etnice. Iar cînd nu era în joc obligaţia socială, solidaritatea religioasă era mult mai puternică decît cea etnică şi avea o forţă mult mai importantă de a mobiliza conştiinţele.

Iată de ce cred că evul mediu a presupus existenţa unor modele sociale care, dacă nu excludeau cu totul solidarităţile etnice şi conştiinţa de neam, nici nu permit concluzia că acestea din urmă ar fi predominat.

Modernitatea şi-a făcut însă intrarea în arena istoriei printr-un tip nou de relaţii sociale. Propulsînd dinamica orăşenime în prim-planul economiei, impulsionînd – din acute interese comerciale – marile descoperiri geografice şi testarea de trasee de transport cît mai sigure, s-a conturat nevoia unor relaţii care să sprijine, efectiv şi cît mai profund, producerea de bogăţii. Spre deosebire de trecut, cînd războiul de cucerire era principalul mijloc de îmbogăţire într-o lume a economiilor feudale autarhice, prosperitatea se realiza acum tot mai mult prin investirea efortului în producere – paşnică – de valori. Economia de schimb, ca şi obţinerea mărfurilor destinate acesteia, au antrenat oamenii într-un circuit al valorilor care a presupus un nou tip de relaţii interumane şi a solicitat imperios un alt fel de raporturi politice. La baza tuturor acestora trebuia să stea un tip de solidarităţi care să fie altul decît acela caracteristic sistemului feudal. Relaţiile deveneau astfel mai puţin legate de sînge, de vasalităţi, de simbolica complicată a piramidei ierarhice feudale, în bună măsură imuabile, date o dată pentru totodeauna. În schimb, ele se caracterizau prin dinamism, flexibilitate, un caracter mai abstract şi mai accentuat contractual (deci negociabil). Nu este de mirare că adeseori în modernitatea timpurie, armatele de mercenari au fost cele chemate să apere patriile în pericol, şi nu patrioţii înşişi. Cît despre aparatul de stat, acesta cunoaşte un proces de parţială înnoire, prin vînzarea slujbelor – accesibile astfel de-acum „nobilimii de robă" –, ca şi prin birocratizarea lui treptată. Atunci cînd Revoluţia Franceză va veni să instituie o nouă ordine, la nivelul aparatului de stat, aceasta era deja instaurată; ceea ce explică marile continuităţi la nivelul birocraţilor.

Acestui moment îi aparţine Johannes Althusius, care teoretizează necesitatea unei solidarităţi de tip nou, burghez, între toţi membrii unei comunităţi, pe temeiul încrederii reciproce. Aş remarca în treacăt radicalitatea acestei gîndiri, care privilegiază – considerîndu-l fundamental – un tip atitudinal bazat pe bunele sentimente de creditare mutuală. Ce înseamnă, la rigoare, aceasta? Să semnezi un cec în alb, să manifeşti o bunăvoinţă aprioric faţă de cel de lîngă tine. Altfel spus, să asumi raţional o atitudine generoasă. Nici măcar Marx nu a teoretizat aşa ceva (poate pentru că i se putea părea o utopie socială). La el, egalitatea visată a oamenilor urma să se întemeieze în economic, pe un anume tip de relaţii de producţie. Încrederea despre care vorbeşte

https://biblioteca-digitala.ro

Althusius este tot ce poate fi mai străin de spiritul marxismului. (Nu degeaba figurează Karl Marx la loc de cinste, alături de Nietzsche şi Freud, printre maeştrii suspiciunii!) Ea vine, pesemne, din fundamentele biblice ale contractualismului său. Căci, dacă Dumnezeu a făcut omul după chipul şi asemănarea sa, atunci se poate afirma cu temei că toţi oamenii pornesc în lume cu o egalitate de şanse (metafizice) predeterminată. În subtextul acestui gînd răsună deja celebrul adagiu de mai tîrziu al lui Jean-Jacques Rousseau după care „omul e bun în mod natural".

2. Reflexe althusiene la români

De ce n-a putut naşte spaţiul românesc o meditaţie filosofico-politică de aceeaşi sorginte cu cea althusiană? O asemenea întrebare îşi poate afla răspunsul doar într-o vastă investigaţie relevantă în planul istoriei statului şi dreptului românesc. Ea ar trebui să arate cum aici economia a fost pe parcursul întregului ev mediu – şi chiar a modernităţii – copleşitor agrară, cum, prin urmare, „starea a treia" s-a constituit tardiv, incomplet şi mai cu seamă în latura ei neproductivă, cum statul a rămas arhaic, rudimentar pînă la jumătatea secolului al 19-lea şi cum pătura literată s-a laicizat tîrziu, după începutul aceluiaşi veac. Nu exista, aşadar, nici o şansă ca o asemenea meditaţie să se producă în mediile româneşti.

Acestea fiind spuse, nu este mai puţin adevărat însă că în modernitatea timpurie românească anumite reflexe althusiene pot fi detectate. Cele mai vizibile sînt, fără îndoială, criticile la adresa capetelor încoronate. Ele merg pînă la teoretizarea – succintă, însă indubitabilă – a pedepsei capitale aplicată capului statului (o ipostază a gîndirii monarhomahice fără de care ar fi greu de imaginat şirul de lupte fratricide şi treceri dintr-o tabără într-alta a boierilor Ţării Româneşti în secolul al 15-lea şi în prima parte a secolului al 16-lea). Acestea însă nu vin dinspre o pătură socială urbană şi nu sînt emise de pe poziţiile susţinerii unui interes social mai larg, cetăţenesc. Prin ele se exprimă încă o mentalitate caracteristică aristocraţiei feudale, interesate numai de propriile-i poziţii privilegiate ameninţate ori, direct, depreciate de demersul monarhiei cu pretenţii centralizatoare. În Moldova, unde situaţia este mai clară, asemenea idei se lasă surprinse în Letopiseţul Ţării Moldovei, compilat la mijlocul secolului al 17-lea. Chiar dacă se referă la domnitori anteriori acestui moment, nu este deloc sigur că teoretizarea asasinării principilor putea fi mai veche de sfîrşitul secolului anterior. Nu acelaşi este cazul asasinatelor însele. Asemenea fapte sînt, într-adevăr, mai vechi, putînd fi constatate încă în secolul al 15-lea. Istoricul care se va ocupa de inventarierea şi discutarea lor va trebui însă să distingă între asasinatele ordonate de domnitorii concurenţi ori de adepţii acestora în numele patronului lor, pe de o parte, şi comploturile boiereşti menite să slăbească domnia ca instituţie în vederea instaurării – sau restaurării – unui regim dominat de facţiunile aristocratice ori a unuia de stări, unde domnul cîrmuieşte în numele şi cu consimţămînt boieresc.

Problema care rămîne este dacă, totuşi, asemenea acţiuni complotiste ori ţinînd de alte forme specifice de revoltă pot fi considerate, în vreun fel, drept expresia unei noi sensibilităţi în raport cu cea feudală. Cînd devine boierimea mai curînd o aristocraţie ale cărei titluri sînt în strînsă relaţie cu slujbele în cadrul statului, decît una care şi-a cîştigat şi îşi ilustrează meritele pe cîmpul de luptă, prin virtuţi războinice? Chiar

https://biblioteca-digitala.ro

dacă este greu de stabilit riguros acest moment – de fapt cel ce desparte medievalitatea de modernitate în țările române, unde intrarea într-o nouă vîrstă istorică s-a suprapus, mai mult sau mai puțin, peste reforma administrativă și politică –, el trebuie întrezărit în limitele unui interval. În cadrul respectivului segment cronologic s-au petrecut, aș crede, mai multe mutații importante pentru redefinirea tipului de statalitate românească. Întîi, s-au precizat și s-au înmulțit – inclusiv prin dublare și triplare – funcțiile boierești. Pe de altă parte, acești slujbași au început să nu mai fie esențialmente sfetnici domnești, ci slujitori ai statului. În fine, domnitorul însuși și-a pierdut treptat investitura inițială – prin drept divin, dintr-o anumită familie, și datorată alegerii făcute de boieri în interiorul țării –, devenind tot mai mult (în perioada premergătoare celei fanariote, cît și în cadrul acesteia, deci în secolele al 16-lea – al 18-lea) un soi de guvernator numit de sultanul de la Bosfor, așadar un substitut de suveran, un funcționar el însuși.

În această lumină, în care modernitatea nu va mai fi căutată – precum în timpul dominației ideologice a marxismului – în domeniul economicului și a influențelor decisive ale acestuia asupra socialului, înnoirea va putea fi detectată în procesul structurării statului, iar drept purtători ai noilor germeni vor apărea boierii. Cazul nu este în nici un caz unic în Europa, de-ar fi să ne gîndim doar la mica nobilime engleză din vremea lui Carol I Stuart, la nobilii polonezi de după dezmembrarea țării lor, ori la nobilimea liberală maghiară de la 1848. Și, într-adevăr, „slujitorii" și „seimenii" care s-au ridicat, în miezul secolului al 17-lea, împotriva puterii centrale, dar și – implicit – a regimului de stări așa cum se configurase el, ca avînd un caracter oligarhic, ca și, mai tîrziu, Tudor Vladimirescu și cei care l-au urmat (ce nu erau niște simpli țărani lipsiți de pămînturi ori chiar de o condiție socială demnă) au aparținut treptelor inferioare ale ierarhiei feudale.

Hadházy Zsuzsa

În numele autonomiei locale – amin

Omul, dacă vrea cu orice preț, poate să-și confere putere din orice: din calitatea de tată, mamă, primul născut, al doilea născut etc., din faptul că e îndrăgostit, dar și din faptul că nu e îndrăgostit, din statutul de rudă și prieten, din poziția de șef mai mare sau mai mic și așa mai departe. Cea mai ușoară sarcină îi revine evident politicianului care dispune de putere din capul locului, nu trebuie să o producă, cel mult trebuie să schimbe ici-colo ceva în natura puterii ca să poată uza – sau, în caz de nevoie, abuza – de ea în gradul cel mai intens posibil. (Ce-i drept „în caz de nevoie" apare destul de frecvent!)

https://biblioteca-digitala.ro

Este ceva în putere ce are un efect ameţitor asupra multora şi produce o deformare a personalităţii cel puţin similară cu cea cauzată de consumul de drog sau alcool. Chiar şi cei care, conform constituţiei lor sufleteşti, ar fi de altfel persoane modeste şi talentate, dar cărora le lipseşte înţelepciunea din urmă şi adevărata dragoste faţă de oameni, se transformă în maniaci care urlă şi bat cu pumnul în masă dacă puterea – şi banii (cele două sînt, firește, strîns legate, în special în contextul central şi est european, unde controlul sferei civile asupra puterii există cel mult pe hîrtie) – îi invadează viscerele.

Nu ne putem apăra de ei decît într-un singur mod: cu democraţia. Care înseamnă tot mai mult exercitarea controlului civil asupra puterii de orice fel, asigurarea acestui control prin legi care nu există doar pe hîrtie, care nu au fost introduse doar pentru a garanta o imagine a statului, ci pentru satisfacerea cerinţelor reale ale unei societăţi, ale indivizilor dintr-o societate. Astfel, legile nu sînt doar cadrul vieţii în societatea respectivă, ci în primul rînd bazele ei solide.

În măsura în care el se realizează nu mai este un necaz chiar atît de mare dacă un om nepotrivit „pică" într-o funcţie, undeva. Pînă la urmă există peste tot în lume funcţionari publici care abuzează de funcţie. Sînt cei pe care o anumită conjunctură, opinia publică indusă în eroare, banii, politica zilei, poate o greşeală i-a promovat în funcţia respectivă, deci – în acest caz cu siguranţă – şi la putere. În aceste situaţii societatea, politica şi opinia publică – cel puţin la case mai mari, unde există acele baze, cadre despre care am vorbit mai sus – realizează greşeala (chiar dacă nu o recunoaşte) şi ...acţionează. Iar acţiunea este întotdeauna îndreptată împotriva celui care ocupă nemeritat funcţia respectivă.

Spun...la case mai mari. În alte părţi însă, posesia puterii se poate prelungi cu ani buni, şi după ce s-a dovedit: deţinătorul puterii nu numai uzează de putere, ci abuzează de ea. Iar acest lucru nu se poate întîmpla decît acolo unde, pe de o parte, şi ceilalţi deţinători ai puterii se simt cu musca pe căciulă şi, pe de altă parte, cetăţenii nu sînt numai obişnuiţi cu minciuna, dar o şi consideră naturală. Mai mult decît atît – pesemne – chiar se aşteaptă să fie minţiţi pentru că ei consideră că minciuna inteligentă este esenţa competenţei politice.

Este o logică întortocheată, dar adesea de succes, dacă ambele perspective sînt general acceptate într-o ţară.

Dar chiar şi în astfel de situaţii se găseşte cîteodată soluţia: ridicolul. Pentru că orice funcţionar, de orice nivel, este anihilat dacă devine ridicol: este distrus în ochii celor despre care crede şi ştie că-i sînt supuşi şi este distrus şi în faţa celor de-o seamă cu el pentru că odată cu el şi aceştia cad în ridicol.

Cînd primarul Clujului, Gheorghe Funar, a anunţat în 12 septembrie că intră în greva foamei dacă în termen de o săptămînă, guvernul nu îi desituie pe cei doi „escroci", prefectul Vasile Soporan şi subprefectul Dan Canta, jumătate din oraş a rîs. Rîde şi acum şi se pregăteşte pentru marele spectacol. Cealalaltă jumătate ori nu sesizează ridicolul, ori e indignată de situaţia în care a fost adus cel care de zece ani o „ocroteşte" de „pericolul maghiar". Vasile Soporan a anunţat că va asigura ajutorul medical pentru primarul grevist, iar Dan Canta a declarat că va mobiliza Direcţia Sanitară în interesul sănătăţii lui Funar, pentru că primarul va avea nevoie de ea în închisoare. Aşadar şi ei au rîs. Cel puţin aparent. Pentru că nu cred că incapacitatea lor în faţa unui mititel

https://biblioteca-digitala.ro

primar obişnuit ar fi motiv de bucurie. Şi trebuie să ia în considerare şi faptul că jumătatea care rîde, rîde şi de ei. De neputinţa lor. Fiindcă este într-adevăr straniu. Iar întrebarea se aude tot mai tare: de ce ?

Că un primar încearcă să şantajeze guvernul, deşi este ceva neobişnuit, nu este totuşi o raritate. Problema este că guvernul şi reprezentantul lui, prefectul, precum şi poliţia – deci toţi cei care ar putea acţiona în acest caz – au tolerat degenerarea situaţiei în capitala Transilvaniei (nu am să vorbesc acum despre motivele pentru care acum zece ani a căzut cu tronc un primar de acest gen chiar în capitala Transilvaniei), nu au acţionat atunci cînd puteau s-o facă cu uşurinţă, cînd era deja clar ceea ce un neurolog din Cluj, directorul Direcţiei Sanitare, a spus cu cîteva săptămîni în urmă: Funar este un nevropat paranoic. Asta în privinţa stării sănătăţii lui. Doar această constatare l-ar fi descalificat pentru poziţia de conducător al oraşului. Dar să nu uităm nici faptul că nu a fost niciodată atît de bolnav încît să nu profite de funcţie pentru a-şi îmbogăţi familia. Chiar în interesul îmbogăţirii ei excesive. Deşi legile stipulează, nu-i aşa, că funcţionarii oraşului şi familiile lor nu pot avea legături cu firme care au contracte cu primăria, este cunoscut faptul că o mare parte din lucrările contractate de primărie sînt efectuate de firme în care tînărul Funar este interesat. Ce înseamnă acest fapt? Înseamnă, de exemplu, că primăria a încheiat un contract cu firma lui pentru instalarea şi întreţinerea semafoarelor înmulţite ca ciupercile după ploaie, iar întreţinerea unui singur semafor îi aduce peste două milioane de lei. E bună gluma, nu? Şi asta cînd există oameni nevoiţi să trăiască dintr-un salar de două ori mai mic şi nu pentru că nu ar lucra sau nu ar fi specialişti competenţi. Numai că este dificil să intri în competiţie pe baza competenţei cu cineva care profită ori de avantajele centralizării, ori de cele ale administraţiei locale în interesul acaparării puterii şi a unor avantaje materiale, de fapt fără a fi preocupat nici cît negru sub unghie de oraşul care i-a fost încredinţat sau de interesele reale ale naţiunii, a cărei protecţie o declară sus şi tare.

Ministrul de interne a declarat că situaţia funestă din Cluj trebuie rezolvată de clujeni. Astfel a recunoscut oarecum neputinţa guvernului faţă de primarul care l-a ridiculizat, că nenumăratele procese intentate împotriva lui Funar nu dau rezultate. De ce oare? A vrut să spună că toate acestea sînt nefondate? Ori stafia Caritasului bîntuie în continuare? Pricepe cine pricepe.

Prefectul judeţului Cluj a făcut apel la partide pentru uniune politică împotriva lui Funar. Nu e prea tîrziu? Există azi la Cluj două partide care să aibă încredere unul în celălalt? De altfel, nu este îndeajuns să te bazezi pe faptul că o mare parte a clujenilor s-a săturat de Funar. S-au săturat de mult. Totuşi, partidele nu prea s-au mişcat pînă acum, numai acum cînd nu sînt doar maghiarii expuşi, ci şi funcţionari majoritari, şi asistăm nu doar la distrugerea Clujului, din punct de vedere economic şi estetic, ci şi la distrugerea imaginii întregii ţări. Iar în afara nemulţumirii am avea nevoie şi de un candidat. Cineva care să se facă, să fie făcut cunoscut pînă la alegerile viitoare, şi care să cîştige încrederea clujenilor. Însă aceasta nu este o sarcină uşoară. Restul partidelor s-au trezit întotdeauna prea tîrziu la alegerile anterioare, au început prea tîrziu să caute un candidat pe care să-l promoveze. Şi poate nu au fost nici destul de eficienţi. Găsirea unui candidat adecvat nu a fost o încercare uşoară nici pînă acum, iar acum va fi probabil şi mai grea pentru că se ştie că, după această invazie a lăcustelor,

https://biblioteca-digitala.ro

îmbunătățirea situației publice din Cluj va fi o sarcină grea, că va fi greu pentru oricine să lupte cu banii și corupția de tip Funar.

Păcat că voința societății nu ajunge. Ar fi nevoie și de voință politică. Deși am putea spune azi că există această voință. Și atunci ce lipsește? Curajul? Sau capacitatea puterii, încă centralizată, în a soluționa de la centru o situație neplăcută pentru toți, în care, în numele autonomiei locale, cineva poate prăda discreționar orașul și spulbera speranța cetățenilor ca într-o bună zi să poată privi cu capul sus în ochii populației dintr-un alt oraș?

„Voi, cei care intrați..." – investitorii străini știu acest lucru și evită orașul. Ei o pot face. Este un lucru știut și de foștii prieteni și camarazi ai primarului care l-au părăsit, poate pentru că un primar deștept lasă și pe alții la ciolan, dar cel paranoic nu. Și ei evită orașul dacă pot, iar dacă nu pot îl evită măcar pe primar. Cine a rămas lîngă el? Angajații lui, pe care-i ține în mînă datorită funcției lor, dacă nu pentru altceva. Cine îl sprijină? Toți care au primit locuință, dacă nu și altceva de la el. Sau măcar o vorbă „bună" prin care se spune că este superior celorlalți numai pentru faptul că s-a născut majoritar, iar ceilalți îi periclitează fără încetare existența. Este o situație schizofrenică: a te considera deasupra altora, dar a te teme de ei. Ar merita să ne gîndim la acest lucru. Păcat că cine înghite cu adevărat acest lucru (nu mă gândesc la cei care doar o spun fiindcă cunosc valoarea manipulativă a situației) nu obișnuiește să gîndească.

„Voi, cei care intrați..." – noi, însă nu intrăm, nu am intrat aici. Noi, adevărații clujeni, care purtăm în suflet soarta Clujului, sîntem aici, am fost aici. Ce putem face așadar? Rîdem. Deocamdată.

Traducerea: Kozák Gyula

Marius Cosmeanu

Metamorfoza unei condiții

De la Tessék! Poftiți! la Poftiți! Tessék!

Inversarea aceasta, din ultima vreme, a poziției sau a ordinii termenilor în folosirea cunoscutei formule de salut cu care ești întîmpinat în localitățile transilvane locuite de maghiari, prioritatea acordată tot mai mult termenului românesc, ne oferă un exemplu elocvent despre schimbările din mentalul transilvănean maghiar al ultimilor ani. Indiferent de care din cele două variante ar fi vorba, formula exprimă – dincolo de bunul-simț sau complezența celui sau celei care ni se adresează – și un raport statistic, o relație de putere, cu toate semnificațiile ei socio-economice și politice. Așezarea în față a unuia sau celuilat dintre termeni indică, chiar și indirect, recunoașterea statutului de majoritar al vorbitorului limbii din vocabularul căreia termenul respectiv face parte.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru românii care o aud zilnic, formula ține de banalul cotidian, denotativ. Pentru cei cu disfuncționalități în adaptare, ea constituie un alt motiv de stereotipic reproș făcut comercianților maghiari care, vezi, Doamne!, nu vor să-i servească dacă nu vorbesc maghiara (pretext de „împrospătare" a sentimentelor anti-ungurești). În fine, pentru ceilalți, formula este una pur exotică[1]. În ceea ce-i privește, însă, pe maghiari, trecerea de la folosirea variantei inițiale (Tesség! Poftiți!) la cea inversă semnifică, de fapt, un pas înapoi în relația cu majoritatea, un semn al „acceptării" sau „împăcării" cu coordonatele unei noi situații.

Maghiarii ardeleni, îndeosebi cei din localitățile în care procesul de asimilare „a reușit" sau „e în grafic", cum ar spune adepții lui, se află în prezent într-un moment de cumpănă. Situația este oarecum similară celei în care s-au aflat sașii pe la începutul anilor '80 (azi, păstrîndu-se doar o „casetă neagră" a prezenței lor în acest spațiu). Niciodată maghiarii din România nu s-au confruntat cu riscurile unei scăderi atît de drastice a populației lor ca în momentul de față. Rămîne însă de văzut dacă această tendință – manifestată, de altfel, la nivelul întregii societăți românești, dar cu perspective diferite – va continua sau va putea fi stopată. Din fericire, regimul politic este altul decît cel care i-a poftit – contra cost – pe germanii din Transilvania și Banat să emigreze în masă, plus că atracția economică a Germaniei era (și) atunci mai mare decît cea a Ungariei astăzi.

Detractorii maghiarilor sînt revoltați pentru – susțin ei – prea multele revendicări ale acestui grup minoritar (în general, drepturi incluse în tratate internaționale semnate și de România). Vajnicii apărători ai țărișoarei ignoră însă faptul, elementar, că într-o relație de putere cum e cea dintre majoritate și minoritate, acesteia din urmă mai mult i se oferă decît poate obține prin sistemul legislativ; există anumite limite culturale – mai cu seamă în spațiul central-european post-comunist – dincolo de care revendicările lor sună utopic. De aceea, logica maximalistă aplicată de liderii comunității maghiare – Fiți realiști, cereți imposibilul! – este pînă la urmă una de înțeles cît timp cererile lor se lovesc de soluții rigide. Mai mult, logica de contracarare a acestor revendicări este una simetrică: se exagerează presupusele efecte nedorite pe care le-ar putea avea garantarea acestor drepturi în scopul acordării lor într-un număr cît mai mic și în forme cît mai restrînse. În termeni machiavellici, a avea putere (politică) înseamnă a-l putea influența pe celălalt chiar și atunci (sau, nu-i așa?, mai ales atunci) cînd acesta nu e de acord cu intenția ta. Pentru o relație constructivă cu minoritatea, însă, e nevoie de o anumită maturitate a jocului democratic, de o diferențiere între autoritate și surogatele ei, de folosirea puterii nu de pe poziții de „cotonogar", ci cu acceptul sau, eventual, persuadarea celuilalt. A fi, așadar, maghiar în România de azi nu-i tocmai o reverie identitară. Nu e foarte la-ndemînă să-ți găsești confortul social cînd ți se pun în cîrcă tot felul de belele și trăsături de țap ispășitor (ba că ai fluierat – imnul – în biserică, ba că nici Trianon n-ai avut, nici 1 Decembrie nu-ți place ș.a.m.d.[2]). Receptarea acestor atitudini ostile explică multe dintre comportamentele de grup ale comunității maghiare din România, inclusiv refluxul identitar sau fenomenul migrațional din rîndul ei.

Despre cauzele acestui reflux identitar maghiar în spațiul public românesc am mai scris, inclusiv în paginile Provinciei. Am să dau acum doar două exemple statistice legate de acest fenomen. În zilele ce-au urmat revoluției, în mai multe locuri ale orașului

https://biblioteca-digitala.ro

Tîrgu-Mureş putea fi citit, cu titlu de manifest, textul următoarei note PCR găsită de revoluționari printre documentele muribundului partid:

NOTĂ

privind structura pe naționalități a populației din municipiul Tg. Mureș

– La recensămîntul din 1977 populația municipiului Tg. Mureș număra: 130 051 loc.

– din care: 46.558 români 35,8%

81.151 maghiari 62,4%

2.342 alte naținalități 1,8%

– La 1 ianuarie 1985 populația municipiului Tg. Mureș număra: 154 904 loc.

– din care: 66.420 români 42,9%

85.176 maghiari 55,9% (de fapt, 55% - n.m., M.C.)

3.308 alte naționalități 1,2% (de fapt, 2,1% - n.m., M.C.)

Pentru ca numărul românilor în municipiul Tg. Mureș să ajungă sau chiar să depășească în următorii doi ani 50% din totalul populației este necesar să ni se aprobe încadrarea în această perioadă în unitățile socialiste din oraș a cca. 7.600 persoane de naționalitate română, socotind în medie 3 persoane de familie, respectiv 22 800 persoane, urmînd ca pînă la finele cicinalului viitor populația de naționalitate română din municipiu să prezinte cca. 58-60 din totalul populației.

Tg. Mureș, 1 noiembrie 1985

Rezultatele preliminare ale recensămîntului populației de anul acesta pentru municipiul Tîrgu-Mureș[3], comparativ cu cele ale recensămîntului din 1992 indică următoarele diferențe:

Anul	Pop. stabilă	Români	Maghiari	Alte etnii	Nedecl.
2002	149.577	75.316	69.804	4.423	34
1992	164.445	75.851	84.448	4.143	3

Comentariile sînt de prisos.

*

În interviurile realizate cu cîțiva ani în urmă cu foști deținuți politici, ei îmi mărturiseau că momentul în care devii cu adevărat „puşcăriaş politic" (formula aparținîndu-le) este acela în care te visezi pentru prima oară în zeghe. Pe undeva, desigur, într-un alt context, cred că o la fel de neplăcută revelație – cea a condiției de minoritar – a avut şi preotul reformat ardelean Makkai Sándor, înainte de a fi scris, în 1937, explozivul, intrigantul şi în egală măsură tragicul text *Nem lehet* (Nu se poate)[4]. De atunci, comunitatea maghiară din România a trecut prin mai multe încercări şi prin cîteva momente de grație. În fața unui astfel de moment critic cred că se află ea şi acum. Scăderea drastică a populației sale (conform rezultatelor preliminare ale recensămîntului, cu aproximativ 200 000 de persoane în ultimul deceniu) şi perspectiva sumbră a păstrării acestei tendințe, nu pot avea, la nivel comunitar, decît efecte negative. În ştiințele sociale, modificarea comportamentului uman atunci cînd subiecții ştiu că sînt observați de cercetătorii sociali este numit „efect Hawthorne". În cazul

https://biblioteca-digitala.ro

maghiarilor din România, influențarea comportamentului vine oarecum post-factum, prin luarea la cunoștință a unui proces ale cărei prime faze s-au consumat deja. Ei se află, deci, în fața unui prag psihologic care poate sau nu poate fi trecut.

Pasul următor ar fi, bineînțeles, să ne întrebăm „Ce-i de făcut?". Din partea actualilor guvernanți, lucrurile par a fi destul de simple. Într-o coabitare parlamentară aparent liniștită cu UDMR, cu periodicele (și dozatele) atenționări sau trimiteri la acordul bilateral, cabinetul PSD nu prea își face griji în ce privește chestiunea maghiară și fetișizata imagine în exterior a acestei chestiuni. Numai că relația de „pace și pretenie" dintre PSD și UDMR, nu implică de fel o relație similară și între PSD și electoratul maghiar. Că actualii lideri ai UDMR reprezintă din ce în ce mai mult doar strict politic și tot mai puțin simbolic sau moral comunitatea maghiară, e aproape o certitudine. În plin proces de resocializare, ca să dăm un diagnostic willkymlickaian, semi-bucureștenizații lideri ai UDMR se distanțează tot mai mult de modelele celor care i-au delegat – fidelii și consecvenții alegători maghiari. Identificarea reciprocă votanți-votați tinde tot mai mult spre compromis din partea primilor. Dacă comparăm gesturile, deloc ortodoxe, făcute (și) de maghiari la ieșirea de la urne în cel de al doilea tur de scrutin al ultimelor alegeri prezidențiale (ca urmare a votului negativ dat lui Ion Iliescu) cu tot mai protocolarele zîmbete de la întîlnirile dintre domnii Năstase și Markó, vom înțelege că votanții UDMR se regăsesc tot mai puțin în gesturile politice ale reprezentanților lor și că legitimitatea și aprecierea de care se bucură conducerea UDMR în rîndul alegătorilor săi nu mai e cea de odinioară. (Ca să rămîi partener politic, chiar și pînă treci rîul, cu un partid al cărui președinte declară despre Tőkés László, adică propriu-ți președinte de onoare, că, dacă s-ar fi născut român, l-ar fi chemat Vadim Tudor, îți trebuie, totuși, o mare, o enormă doză de seninătate.)

Inconsistenței acestei relații dintre votanții și votații UDMR i se mai adaugă și importul de scindare determinat de precipitarea scenei politice din Ungaria la alegerile de anul acesta. Avem astfel o intensificare și o activare a conflictelor latente, mai vechi, din interiorul Uniunii. Grupările existente se delimitează pe criterii sau incompatibilități diverse: simpatii pentru actualii sau foștii guvernanți de la Budapesta; orientarea preponderent nostalgică sau preponderent pragmatică; priorități diferite acordate problemelor regionale; poziții nefuncțional de moralizatoare, respectiv care nu pun un accent prea mare pe acest tip de valori; tabere de tineret paralele, cu susținătorii uneia sau alteia dintre grupări etc. Acest tablou este completat de forțele civice și politice maghiare din afara UDMR și care, de regulă, se opun politicii actuale a Uniunii (vezi cazul alegerilor locale din Odorhei, Gheorgheni și din alte localități cu populație maghiară semnificativă). Nu e exclus ca, pe viitor, ponderea acestora să crească, complicînd lucrurile la următoarele alegeri.

Fragmentările din interiorul Uniunii sînt deci cunoscute și tot mai vizibile. Pe lîngă grupul de „moderați" mureșeni (Markó Béla, Frunda György, Borbély László), „extremiștii" din Aripă Reformistă a (ex)timișorenilor (Toró Tibor, Szilágyi Zsolt, Tőkés László) pare o alternativă tot mai apropiată de orizontul de așteptări al electoratului maghiar. Pe lîngă acestea, mai avem și o aripă liberală, una civică, plus cîteva personalități (ca Verestóy Attila, Ráduly Robert ș.a.), care sînt mai greu de încadrat într-o grupare anume. Pînă la urmă, UDMR nu face nici ea excepție de la

https://biblioteca-digitala.ro

configurația eclectică ce caracterizează principalele partide politice din România ultimului deceniu (liberali cu lideri post-comuniști, social-democrați cu simpatii naționalist-extremiste sau naționaliști filo-ruși, cu valențe comuniste).

Dincolo de faptul că pactul PSD-UDMR „îi obligă" pe parlamentarii maghiari (business is business) să voteze și legi care nu prea au de a face cu spiritul democratic, liderii actuali ai UDMR lasă impresia unui compromis prea mare pentru o ofertă comunitară atît de mică. Dacă ideea unei continuități a participării UDMR la guvernare, sub diverse forme, este de susținut și, să spunem, reciproc benefică, e o nerozie, totuși, să credem că acest lucru merita făcut cu orice preț, chiar cu cel al pierderii credibilității. Criza din interiorul UDMR vine, în principal, din contradicțiile dintre managementul politic al conducerii actuale și expectațiile/nemulțumirile diferitelor grupări din interior. În fond, o problemă ce ține de gradul de compromis/radicalism în comportamentul politic al Uniunii, iar conflitul poate fi perceput și la nivel de electorat. Punctele slabe ale conducerii actuale provin, în principal, din uzura perioadei Markó, corelată cu o anume inflexibilitate în negocierea transferului de putere în interiorul Uniunii. La acestea se adaugă lipsa ofertelor (economice în primul rînd) care să micșoreze migrația în rîndul populației maghiare și să atragă generațiile tinere spre o participare mai largă și mai activă.

Soluția care să scoată Uniunea din criză actuală nu poate veni decît din interior. Actuala conducere a Uniunii dă aceleași semne de erodare, de saturație imagologică dacă vreți, în rîndul electoratului maghiar, ca și restul partidelor consacrate după 1989 în rîndul electoratului românesc (de unde și ascensiunea alternativei peremiste, singura care, practic, n-a guvernat încă). Și UDMR, ca întreaga scenă politică românească are nevoie de lideri politici și de modele noi, care să deschidă noi orizonturi acestui electorat. Există, desigur, și alternativa încremenirii în proiect, cu riscul (cunoscut foarte bine și de adversarii UDMR!) al îngropării Uniunii sub pragul celor cinci procente electorale. Înțelepciunea constă, însă, și în politică, în a te retrage la timp.

Note:

1. Aceleași semnificații socio-lingvistice le putem întîlni și în cazul secuiescului cozonac *kürtös*. Termenul – scris întocmai în magazine din București sau pronunțat, într-o simpatică traducere fonetică, *Chiurtoș colaci* de către comercianții ambulanți ce bat plaja Mării Negre de la un capăt la altul – este tradus, prutenian, ca *Tulnice* de unii vînzători din Cluj (de parcă aceste „politici gastronomice" ar face specialitățile culinare ale altor culturi mai savuroase).

2. Ca să dau un exemplu recent, ultimul raport SRI pe tema mișcărilor sataniste menționează că acestea ajung în România pe filieră maghiară. Problema e că nu prea e de ales. Dacă Marea Neagră ne e cel mai bun vecin (asta da declarație de politică externă!), Ungaria e unicul și cel mai occidentalizat stat cu care avem graniță comună. Ceea ce implică – nedorit, dar inevitabil – și importuri culturale cu grad mare de risc social. La vremea respectivă, întreg fenomenul de *shopping tourism*, mai toate curentele muzicale, artistice sau de modă, atît de putred-mirositoare tovarășilor de la cultură, veneau tot pe filieră ungară, plus de la sîrbi, care însă, de atunci, au dat nițel ceasul istoriei înapoi...

3. Datele preliminare ale recensămîntului de anul acesta indică tendințe similare și pentru alte localități locuite de maghiari.

4. Autorul menționează printre altele: „Pentru problematica minoritară nu poate fi găsită o soluție onorabilă, deoarece însăși categoria de minoritar este una nedemnă și sufletește

https://biblioteca-digitala.ro

imposibilă. [...] Dreptul la viață al unei minorități se justifică prin cultura sa specifică. Ruptă de cadrele sale vitale, cultura minoritară nu se poate dezvolta, iar nedezvoltîndu-se regresează, criteriile aprecierii culturale și standardele morale degradîndu-se. Destinul minoritar nu constituie o imposibilitate politică sau socială, ci una morală."

Szerencsés Zsuzsanna

Autonomie și descentralizare în Serbia „postmiloșevici"

Voivodina în expectativă

Printre promisiunile electorale ale puterii din Serbia de după Miloșevici au fost prezente două mari „D"-uri. În afara democratizării a apărut regulat și continuu tema descentralizării, deși președinții de partid din coaliția de atunci, formată din 19 partide (între timp Partidul Democrat din Serbia, condus de Vojislav Koștunica, a fost exclus) nu și-au exprimat prea mult curiozitatea pentru diferențele ivite în interpretarea celui de al doilea „D". Spre deosebire de alții, actorii scenei politice din Voivodina au încercat să-și definească cît mai precis așteptările, în special cerința ca Voivodina să-și recapete autonomia „reală și esențială".

După apropape doi ani de guvernare a noii puteri, se poate spune că practic nimic nu s-a întîmplat în interesul reglementării constituționale a descentralizării și regionalizării promise, cu atît mai puțin din partea celor care aveau obligația constituțională și legală să elaboreze detaliile noii ordini constituționale. Pentru că Parlamentul din Serbia nici nu a demarat această inițiativă. Momentan, în centrul atenției stă concilierea viziunii sîrbești și a celei muntenegrene cu privire la constituția federației și a viitorului stat comun al republicilor din Iugoslavia. În ceea ce privește Serbia, în afara ideilor lansate de organizații neguvernamentale și de partidele politice din Serbia, în prezent doar Voivodina se ocupă „oficial" de pregătirea noilor soluții constituționale.

„Voivodina trebuie să dea exemplu și în privința acțiunilor normative – spune dr. Korhecz Tamás, secretarul provinciei (ministrul) pe problemele minorităților din consiliul executiv (guvernul) din Voivodina –, nu putem aștepta pasiv ca situația creată în urma neglijenței altora să fie reglementată fără implicarea noastră, trebuie să definim propriile noastre idei în legătură cu organizarea, obligațiile, situația Voivodinei."

Parlamentul din Voivodina a hotărît anul trecut să înființeze o comisie de experți care să aibă sarcina de a elabora proiectul legii fundamentale al Voivodinei. Președintele comisiei, dr. Aleksandar Fira, academician din Novi Sad, un binecunoscut expert în drept constituțional a spus, la o întrunire politică publică de la începutul verii că această comisie a finalizat varianta de lucru a Proiectului Preliminar al Legii

https://biblioteca-digitala.ro

Fundamentale a Provinciei Autonome Voivodina. În afară de tezele cele mai importante cuprinse în document, prezentate de președintele comisiei, detaliile proiectului de constituție a Voivodinei au rămas necunoscute pînă azi. Deși proiectul pornește de la constatarea că „Voivodina organizează și exercită în mod autonom puterea legislativă, executivă și judecătorească", nu a fost inițiată încă o dezbatere publică asupra acestor probleme care influențează decisiv soarta Voivodinei. Dr. Fira a transmis public: „trebuie să distingem între ceea ce este esențial și ceea ce este secundar", adică, a explicat domnia sa, „prima dată trebuie elaborată constituția Serbiei, abia după aceea urmează restabilirea autonomiei Voivodinei". Dr. Korhecz, secretar al provinciei, el însuși membru al comisiei, a afirmat în legătură cu proiectul constituției Voivodinei că propunerea din Voivodina nu este bătută în cuie, nu este turnată în beton. Cu alte cuvinte, atunci cînd va fi creat noul cadru constituțional al Serbiei „corectarea nu va fi doar posibilă, ci vom fi obligați să negociem și să ajungem la un acord".

Comunitățile naționale

Ce ne oferă varianta de lucru a proiectului de constituție al Voivodinei? Articolul în care „în conformitate cu legea fundamentală și cu constituția Serbiei, Provincia Autonomă Voivodina este asociată regiunilor europene" sare îndată în ochi. Spiritul european al documentului este subliniat de capitolul extrem de cuprinzător care reglementează drepturile individuale și colective ale comunităților naționale: „în PA Voivodina limbile sîrbă, maghiară, croată, slovacă, română și rusină, atît scrise cît și vorbite, au statut egal și oficial." Reglementarea metodelor de aplicare ale acestui drept este de competența Parlamentului Voivodinei și a statutelor administrațiilor locale. Printre sarcinile provinciei găsim și următoarele: „protecția limbii vorbite și scrise, culturii celorlalte comunități naționale, incluzînd comunitățile naționale ale rromilor, germanilor și evreilor". Trebuie creată instituția avocatului poporului a provinciei, care controlează realizarea drepturilor și libertăților omului, precum și a drepturilor comunităților naționale și asigură respectarea și dezvoltarea lor în armonie cu legislația. Documentul – care, după cum am menționat deja, se bazează, de fapt, pe teza că în jurisdicția Voivodinei, organizarea și exercitarea puterii legislative, judecătorești și executive sînt autonome – prevede și dreptul ca provincia să-și poată apăra statutul în fața justiției și la Curtea Supremă. Voivodina elaborează autonom proiectul de dezvoltare regională și teritorială. Administrațiile locale autonome propuse în Provincia Autonomă Voivodina sînt comunele, orașele, comunitățile din comune și orașe, și regiunile.

Conform documentului, membrii comunităților naționale pot avea vaste relații cu națiunea-mamă și cu patria-mamă. Organele PA Voivodina trebuie să garanteze dreptul de apartenență a cetățenilor la comunități naționale, practicarea liberă a culturii lor naționale, a limbii scrise și vorbite. PA Voivodina, administrațiile locale, toate organele puterii și funcționarii publici „sînt obligați să asigure, prin măsuri corespunzătoare, deplina și eficienta egalitate națională a comunităților naționale și să împiedice orice manifestare a discriminării".

O hotărîre separată reglementează reprezentarea proporțională a membrilor comunităților naționale în structurile PA Voivodina, în instituțiile create de ea, în oficiile publice, în administrațiile locale – în acord cu legile în vigoare –, protecția și

https://biblioteca-digitala.ro

dezvoltarea toleranței și a conviețuirii între națiuni în învățământul public, precum și activizarea prin măsuri corespunzătoare a respectului față de indivizi și comunități naționale, a înțelegerii și cooperării în comunicații și în domeniul culturii. Una din obligațiile fundamentale ale PA Voivodina este ca, în proiectele de dezvoltare teritorială sau de altă natură, să ia în considerare caracteristicile teritoriilor în care o parte însemnată a populației aparține unei comunități naționale. Învățământul preșcolar, general și liceal, precum și cel superior se desfășoară în limba sîrbă și a comunităților naționale (fapt ce va fi reglementat într-o lege separată), iar organele provinciei vor avea obligația să sprijine înființarea instituțiilor de presă și informare în limba comunităților naționale. Documentul fundamental afirmă că „în domeniul învățămîntului public, al culturii și în privința utilizării în scris și în comunicarea orală a limbii materne, comunitățile naționale au dreptul la autonomie", conform legii referitoare la acest drept, lege care trebuie adoptată în termen de șase luni de la intrarea în vigoare a documentului de bază. Comunitățile naționale și grupurile etnice au dreptul de a se adresa, prin membrii sau organizațiile lor politice sau de altă natură, tribunalului în vederea protecției drepturilor lor și pot depune plîngeri la curtea constituțională.

Competențe alternative

Pentru că Serbia a adoptat deja legea privatizării, căreia i s-au adus mai multe critici din Voivodina, capitolul care se referă la problematica socio-economică merită o tratare specială. Aici găsim acel articol conform căruia „PA Voivodina reglementează procedura de privatizare pentru întreprinderile și unitățile al căror sediu se află în Voivodina". În proiect apare și înființarea unei Bănci de Dezvoltare din Voivodina. În document, agricultura (pămîntul arabil nu poate fi utilizat în alte scopuri decît în condiții excepționale) beneficiază de un tratatment special însă capitolul despre taxe propune soluții alternative în funcție de hotărîrile constituției sîrbe. Taxele, în afară de TVA, vor fi colectate ori de PA Voivodina, prin propriile ei instituții, ori va fi definit procentul exact pe baza căruia taxele colectate pe teritoriul Voivodinei vor fi distribuite între PA Voivodina și administrațiile locale.

Cel mai mare număr de soluții alternative (patru) se găsește în capitolul care stipulează drepturile și obligațiile PA Voivodina, ceea ce reflectă, fără îndoială, acea poziție a membrilor comisiei înființate de parlamentul provinciei, care susține că, în această problemă, factorii politici ai provinciei sînt cei în măsură să se pronunțe. Conform uneia dintre variante, PA Voivodina „adoptă și modifică legea fundamentală, garantează procedurile de realizare a drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățenilor, egalitatea dintre poporul sîrb și comunitățile naționale, asigură protecția lor, dispune de evidența oficială a cetățenilor din Serbia și Iugoslavia". Există și variante în care competențele provinciei sînt reglementate mult mai cuprinzător. În afară de cele menționate, ele încredințează Voivodinei și sarcina de a crea condițiile dezvoltării sociale și economice prin elaborarea unor proiecte și programe adecvate, și consideră oportună existența unor competențe autonome în mai mult de patruzeci de domenii de activitate stipulate în document. Printre acestea se află (conform unei variante) organizarea tribunalelor, structura organizatorică și funcționarea poliției locale, înființarea Consiliului pentru relațiile dintre națiuni (există variantă în care acesta

https://biblioteca-digitala.ro

lipseşte), organizarea şi funcţionarea autorităţilor fiscale, protecţia culturii, în primul rînd a patrimoniului cultural al comunităţilor naţionale, domeniul arhivelor, bibliotecilor, muzeelor şi al cercetării ştiinţifice, exploatarea terenurilor agricole, exploatarea apelor şi pădurilor, vînatul şi pescuitul, turismul, industria mică şi întreprinderile mici, cooperativele, înfiinţarea unor camere de comerţ, fonduri şi întreprinderi publice, exploatarea zăcămintelor minerale, instituţiile umanitare, asigurarea sănătăţii şi fondul de pensii în conformitate cu hotărîrile legii cadru a statului, protecţia socială şi a familiei, sportul, drumuri şi transporturi, informaţiile etc.

Parlamentul Voivodinei este deţinătorul puterii legislative în Voivodina. Este de competenţa lui: aprobarea legii fundamentale, ratificarea amendamentelor la constituţia Republicii Serbia (sau: doar înaintarea unui referat), teritoriul Voivodinei nu poate fi modificat fără aprobarea Parlamentului (adoptarea modificării necesită o majoritate de două treimi), elaborează proiectul de dezvoltare teritorială, înfiinţează instituţii şi întreprinderi publice, înfiinţează şi desfiinţează judecătorii.

Parlamentul este compus din două consilii: Consiliul Civic şi Consiliul Comunităţilor Naţionale (cu 94 respectiv 32 – sau 24 – de membri). Componenţa recomandată a celui din urmă: 10 (7) reprezentanţi sîrbi, 6 (5) maghiari, 4 (3) slovaci, 4 (3) croaţi, precum şi cîte doi români, rromi şi rusini şi încă doi reprezentanţi din rîndul comunităţilor naţionale la care legea nu se referă în mod explicit. Consiliul Comunităţilor Naţionale poate înainta proiecte Consiliului Civic, poate decide autonom în problema legilor şi a regulamentelor care ating chestiuni importante pentru comunităţile naţionale, evaluează caracterul constituţional şi legal al normelor care reglementează drepturile comunităţilor naţionale. Puterea executivă este exercitată de guvernul Voivodinei. Preşedintele provinciei, care nu poate fi membru de partid pe durata mandatului, este ales de Parlamentul provinciei pentru patru ani.

Capitolul referitor la justiţie este şi el construit pe alternative. Există o variantă conform căreia capitolul este inutil, dar există o altă variantă care propune ca Voivodina să înfiinţeze Curtea de Apel şi Curtea Supremă.

„Descentralizare raţională"

Pentru a înţelege diferenţele existente în interpretarea descentralizării în rîndul actorilor politici sîrbi din perioada democratică de după Miloşevici, merită să comparăm proiectul constituţiei din Voivodina, mai precis propunerea de proiect care recomandă variante alternative în problemele esenţiale, cu documentul intitulat *Tezele fundamentale ale noii constituţii a Serbiei.* „Tezele" fundamentale sînt susţinute de Partidul Democrat din Serbia condus de Vojislav Koştunica, care îşi exprimă frecvent adeziunea deplină la descentralizarea şi regionalizarea Serbiei, dar evită să menţioneze sub orice formă autonomia Voivodinei. Conform autorilor documentului, noua constituţie a Serbiei trebuie să ofere posibilitatea „descentralizării raţionale a administraţiei statului". Astfel, accentul cade pe autonomia regională şi autonomia administraţiei locale, „care este unica reacţie democratică a puterii la organizarea teritorială actuală din Serbia, moştenită din epoca Miloşevici".

Conform noii constituţii a Serbiei propuse de PDS, care, în opinia partidului, ar trebui adoptată de adunarea constituantă, teritoriul Republicii Sîrbe ar fi compus din

https://biblioteca-digitala.ro

şase regiuni, cu condiţia ca cea de a şasea regiune să fie formată „după reglementarea definitivă a statutului ei", din Kosovo şi Metohija, cu sediul în Priştina. Sediile celorlalte cinci regiuni ar fi: Belgrad, Kragujevac, Niş, Novi Sad şi Ucice. Denumirea regiunilor ar fi definită de adunările regionale competente, motiv pentru care documentul nu menţionează denumirea de Voivodina. Constituţia ar include şi condiţiile de creare a regiunilor (dar exclusiv ca parte a procedurii de modificare a constituţiei) şi ar stabili competenţele regiunilor definite drept comunităţi teritoriale autonome. Unităţile administraţiei teritoriale ar fi comunele şi oraşele.

Regiunile ar avea statute elaborate prin implicarea Parlamentului Serbiei, iar guvernul sîrb ar avea dreptul să propună Curţii Constituţionale desfiinţarea organelor regionale în cazul încălcării constituţiei Republicii Serbia. Parlamentul unicameral regional ar desfăşura activităţi legislative, guvernul regional ar fi organul executiv, iar preşedintele lui „ar asigura legătura dintre autonomia regională şi puterea statală". Structura puterii regionale ar fi formulată de legile republicii, stabilind precis „acele organe ale puterii pe care regiunea le poate sau nu le poate deţine". În proiectul PDS, regiunile ar avea autonomie financiară, venitul lor ar fi compus din taxele regionale şi o parte din venitul republicii. Se evidenţiază faptul că autonomia regională dispune de putere legislativă şi executivă, dar nu şi de cea judecătorească. Regiunile pot colabora „cu comunităţi naţionale omoloage din alte ţări". Un aspect important este că regiunile ar participa nemijlocit la exercitarea puterii centrale, la deciziile privind Serbia ca întreg, pentru că ar avea 10-15 reprezentanţi aleşi în Consiliul Regiunilor. Pentru că Parlamentul Serbiei ar fi format din două consilii, Consiliul Civic (150 de reprezentanţi) şi Consiliul Regiunilor (100 de reprezentanţi). Propunerea conţine şi recomandarea ca „reprezentanţii minorităţilor să fie aleşi în ambele consilii pe baza principiului discriminării pozitive".

Consiliul Regiunilor ar avea drept de veto în Consiliul Civic în acele probleme care sînt definite în constituţie ca aparţinînd sferei de interese imediate ale regiunilor. Puterea centrală ar controla activitatea regiunilor, dar ar exista şi instrumente pentru protecţia drepturilor înscrise în autonomia regională, în primul rînd prin forma plîngerii constituţionale speciale. Astfel, conform principiilor constituţionale de bază elaborate de PSD-ul condus de Kostunica, regiunile pot demara iniţiative la nivelul republicii pentru stabilirea caracterului constituţional şi legal al hotărîrilor cu caracter general. În cazul disputelor asupra competenţelor între republică şi regiune, decizia curţii constituţionale are caracter normativ.

Documentul PSD stipulează datoria republicii Serbia, care are „obligaţia de a asigura egalitatea comunităţilor naţionale şi etnice, şi de a sprijini dezvoltarea acestora", subliniind că utilizarea principiului discriminării pozitive este inclusă în protecţia drepturilor comunităţilor naţionale şi etnice. Limba oficială este limba sîrbă, iar grafia este cea cirilică, însă constituţia ar garanta într-un capitol separat înfiinţarea instituţiei avocatului poporului care ar servi protecţiei drepturilor omului şi ale minorităţilor.

„A treia cale"

Este important să menţionăm că, în afara proiectelor venite din partea partidelor politice şi a comisiei din Parlamentul din Voivodina, menţionate deja, propunerile reprezentanţilor societăţii civile, ale experţilor independenţi şi ale organizaţiilor

https://biblioteca-digitala.ro

neguvernamentale au un rol important în formularea perspectivelor asupra descentralizării şi regionalizării Serbiei. În urmă cu un an, grupul de şase experţi independenţi înfiinţat pe lîngă Centrul Drepturilor Omului din Belgrad a elaborat un proiect nou de constituţie, care a avut un ecou important. Mesajul principal al autorilor acestei propuneri elaborate în detaliu a fost că doresc să excludă principiul statului etnonaţional al naţiunii majoritare, în care „minorităţilor li s-au acordat toate drepturile", şi că sînt pentru o Serbie „care este statul democratic şi multicultural al tuturor cetăţenilor şi popoarelor care trăiesc pe teritoriul ei", ceea ce înseamnă, totodată, că protecţia constituţională a minorităţilor naţionale este stipulată şi grupurilor minoritare li se asigură drepturi specifice. Un alt mesaj al proiectului se referea la regionalizarea paralelă cu decentralizarea accentuată a Serbiei „pornind de la convingerea că echilibrul dintre diferitele nivele ale puterii este condiţia sine qua non a transformării democratice".

Conform proiectului, întregul teritoriu al Serbiei ar fi structurat în comune, circumscripţii, sectoare şi provincii autonome. În schimb, autonomia provinciilor existente nu ar suferi modificări. Proiectul propune două soluţii alternative: constituţia ar înşira toate provinciile ale căror graniţe ar fi fixate prin constituţie (în afară de Voivodina, Kosovo şi Metohija). Soluţia alternativă ar fi ca Voivodina să-şi păstreze graniţele şi numele actuale, iar, în cazul celorlalte provincii, acestea să fie incluse în constituţie. Provinciile autonome care au o constituţie separată ar avea competenţe legislative, printre altele, în domeniul dezvoltării teritoriale, economiei, protecţiei sociale, învăţămîntului public şi al culturii. Autorii proiectului nu au reuşit să ajungă la o decizie unanimă în privinţa unui singur aspect, şi anume dacă provinciile vor dispune sau nu de putere judecătorească autonomă.

Cei din Voivodina tratează cu scepticism pronunţat ideile, adesea contradictorii, referitoare la autonomia regională venite din Belgrad. În acelaşi timp, chiar şi susţinătorii autonomiei din Voivodina consideră că propunerile de mai sus constituie un punct de plecare bun, care ar putea conduce la un compromis acceptabil. Partizanii autonomiei Voivodinei consideră demn de remarcat faptul că „este prima dată cînd o voce din Belgrad spune că provinciile au dreptul la legi fundamentale proprii".

Opinia publică a Voivodinei aşteaptă cu interes finalizarea evaluării principiilor constituţionale, proiectelor de constituţie şi a propunerilor de proiecte elaborate pînă în prezent, evaluare realizată de un grup de experţi independenţi, profesionişti recunoscuţi grupaţi în organizaţia neguvernamentală Forum Iuris. Acest grup de experţi doreşte să înlesnească formularea unui compromis şi în problemele în care divergenţele de opinii erau cele mai frecvente. Între aceste probleme importante şi nedefinitivate sînt şi următoarele: problema statutului constituţional al autonomiei provinciei, adică chestiunea constituţiilor provinciilor separate, definirea precisă a competenţelor (de exemplu judecătoriile, justiţia la nivelul provinciei) şi nici pe departe în ultimul rînd: problema statutului special (asimetric) al Voivodinei într-o viitoare Serbie a regiunilor.

Traducerea: Kozák Gyula

https://biblioteca-digitala.ro

Visky András

Sosire în secolul 21*

Am sosit pentru patru zile şi jumătate în Europa dintr-un spaţiu care sugerează şi prin denumirea sa un stil de viaţă ambiguu, pendularea între „nici aici, nici acolo": din Europa Centrală de Est.

După dreapta-scriere a limbii mele materne, acestă noţiune este redată printr-o structură lexicală în care cele trei elemente se cuplează prin cratime – căci graiul viu le aglutinază întru totul! –, ultima dintre componentele acestei structuri fiind Europa, înaintea căreia se situează tocmai aria geografică – „Estul" –, care de mai multe mii de ani încoace nu promite nimic bun, obîrşie a permanentei alerte, a primejduirii, a întrupării şi emanaţiei aproape imposibil de controlat a Răului. E de-ajuns să trecem o zonă frontalieră, o fîşie de altfel destul de îngustă, mai ales dacă o raportăm la însemnătatea simbolică pe care o are, pentru ca senzaţia de a te (de a se) afla permanent în primejdie să devină perceptibilă. Abstractul devine dintr-o dată concret: eu sînt cel ce vine din Est, de mine se teme lumea, eu am declanşat mecanismele de autoprotecţie. Teama fără corp a Europei, reticenţa sa – în acelaşi timp explicabilă şi deşartă – de propra-i parte răsăriteană a transformat deja de foarte multă vreme Europa într-o cetate asediată. Cînd, în 1580, Montaigne vizitează Augsburgul, cel mai populat şi mai bogat oraş al Europei, îl cuprinde uimirea la vederea ingeniozităţii mijloacelor de securitate, a întregului complex de porţi, şanţuri şi poduri. Avea oraşul de ce să se teamă, nu încape îndoială; în cartea sa *La peur en Occident,* Jean Delumeau întocmise deja lista neagră a vremii: ciuma, moartea prin inaniţie, musulmanii, evreii („răul capital") şi femeile. Cînd se clinteşte severa poartă de fier sau se ridică podul se aud nişte sunete ca la judecata de apoi, cînd sufletele sînt chemate spre a se începe socoteala cea de pe urmă. Cine nu se dovedeşte demn de a intra e aruncat pradă întunericimilor de afară, cum citim în fenomenala Apocalipsă a lui Ioan, dar acesta, întunericul de afară, e încă totuşi unul din cazurile mai fericite, o nouă şansă pentru a mai bate la poartă, un fel de purgatoriu plin de speranţe, căci cei de nu-şi au locul acolo, cei ce cîrtesc, cei ce nu corespund o pot şi sfîrşi prematur în şanţul cu apă dimprejurul cetăţii.

Primul membru al... troicii – cuvîntul „central" – dă cea mai exactă descriere a locului unde îmi duc eu viaţa: nu în miezul, ci la mijlocul ambiguu, în zona tranzitorie, ale cărei coordonate sînt dificil de fixat, a istoriei, într-un fel de provizorat difuz, într-un loc unde toată lumea, fără excepţie, e încă din naştere pribeagă. Trăieşte în Estul (Central) dar nu doreşte să se aşeze aici, căci se declară ca aparţinînd de Occident, european autentic, necontrafăcut, care, conform învăţăturii recurente a manualelor de istorie, şi-a vărsat sîngele de-a lungul veacurilor întru siguranţa Apusului, a veritabilei Europe. Dacă

* Expunere ţinută pe insula Iutlandei, la Hald Hovegard, în 24 august 2002, la conferinţa organizată de Uniunea Scriitorilor din Danemarca sub titlul: *Europa în secolul 21 – Migraţia identităţii, rădăcini şi fundamentalism.*

https://biblioteca-digitala.ro

mai adaug la aceasta că patria mea propriu-zisă este Ardealul (Central), plaiul misterios de dincolo de codri, mirifica Trans-Silvanie, precum şi, să nu uit, că sînt, la paritate, austriac şi maghiar – cum s-ar zice adică austro-ungar – şi mă legitimez cu un paşaport românesc, atunci se vădeşte de îndată că acel Centrum pe care mă simt îndreptăţit în a mi-l şti de patrie şi care e parte a identităţii mele poate fi localizat cel mai puţin pe hărţi, pe harta genetică doar cu mare dificultate, cel mai mult poate, aşa nădăjduiesc, în naraţiunile de pînă acum şi în cele ce mai urmează a se scrie. S-o indici cu un gest lejer – „Uite-o ici!", „Uite-o colo!" – greu de crezut că se poate, căci pînă a fi undeva nu mai este acolo, ori aici e ţara Domnului aşadar sau cel puţin o provincie a acesteia, care, după învăţătura isusiacă, poate fi, de asemenea, recunoscută doar într-un spaţiu intermediar, ambiguu („se află printre voi") în pomenitele istorii deja narate sau care urmează a fi scrise. Un loc liber, s-ar putea spune, dar libertatea regiunii nu poate fi interpretată nici în sens politic, nici într-un sens mai larg decît acesta, e mult mai potrivit să ne închipuim că e nedecis, deschis, ne mutăm de pe un picior pe altul cu toţii acolo, deasupra şanţului plin cu apă, pe podul de fier, ca odinioară Montaigne, cu diferenţa esenţială că acesta este modul nostru de viaţă, această febrilă alergare pe loc.

Motivul pentru care preambulul a fost atît de amănunţit e că mă simt împovărat de grave nelinişti în această privinţă: voi fi fost sosit într-adevăr din secolul 21 în secolul 21? Pentru mine secolul care se află în faţa noastră şi care, conform calendarului nostru, a început totuşi e de nedesluşit iar întrebarea referitoare la Europa celui de-al douăzeci şi unulea veac generează mult mai degrabă o altă întrebare: s-o fi încheiat într-adevăr secolul 20? Şi mai departe: de unde ne uităm într-afară şi încotro ni se îndreaptă privirea; am lăsat oare în urmă ceva ca o povară pe care nu ne-ar face nici o plăcere s-o mai cărăm?

De fapt, întrebarea se referă la timp şi e şi în sine o problemă tradiţional europeană: stă acolo bătrînul continent, ca un actor în retragere, pe scena instabilă a istoriei, ţine în mînă un craniu, cel al lui Nietzsche, dacă văd eu bine, aduce vorba de timpul care a deraiat şi care ar trebui săltat şi readus în făgaşul său, într-o manieră afectată şi narcisistică dar şi din ce în ce mai înfricoşată.

Experienţa mea de viaţă provine în mod fundamental din spaţiul dictaturii. M-am născut în perioada consolidată, sigură de sine, deci aproape cea mai întunecată a dictaturii, ca al şaptelea copil la părinţi. La vremea aceea soarta revoluţiei ungare din '56 fusese deja decisă, în culise, în spatele decorului proaspăt vopsit, cu izolarea fonică bine pusă la punct, retorsiunile se desfăşurau cu mare avînt. Ştiu de la fraţii mei mai mari, ceea ce mai tîrziu am putut observa şi eu însumi, că tata, pînă în momentul curînd împlinit al arestării, petrecea multă vreme şezînd în faţa aparatului de radio, ciulind urechea la glasurile din lumea largă. Radioreceptorul, acel Globrotter cu nume grăitor şi sclipiri misterioase, ca recuzită emblematică a dictaturii dure. Cu stînga răsucea butonul amplificatorului iar cu dreapta pe cel de căutare, emisia îl păcălea tot mereu, la el ajungeau doar fragmente de frază de prin eter, ştiri trunchiate, care făceau pierdute cînd subiectul, cînd predicatul, cînd complementul de timp sau de loc dar care apoi trebuia reconstituite totuşi cumva, ca să aibă înţeles şi să se refere la situaţia noastră, la noi. Radioul ni se revela în rolul de avangardă a libertăţii, a Europei libere, dar era şi un sanctuar familial în acelaşi timp, oracol cîrîitor, miorlăitor, emiţînd mesaje

https://biblioteca-digitala.ro

nesigure, întrupare a aşteptărilor, deci şi a vremurilor viitoare. Datorită lui a dedus tata, cu destulă precizie, cînd avea să vină şi momentul arestării sale.

Timpul dictaturii e timpul viitor şi asta ne lega în mod esenţial de Europa şi Europa de noi. Căci viitorul este timpul marilor întîlniri, vremea judecăţii, în sensul că opozanţii fideli care am fost aveam să dobîndim fără nici o îndoială recompensa cuvenită. Cele patru decenii de dictatură ne-au înzestrat cu experienţa specifică, nelipsită nici de miracole ale rătăcirii prin pustie şi ne-au îndreptat atenţia asupra timpului. Iar timpul ce va să vină din ce altă ceva se nutreşte decît din trecutul bogat, din istoriile comune, care pot fi repovestite, evocate şi ne amăgesc cu speranţa de fi personajele unei desfăşurări care n-a început cu noi şi al cărei sfîrşit nu coincide cu trista şi fericita noastră extincţie.

Moartea, ca o soră severă dar la urma urmei plină de bunătate, locuia în casă cu noi sau, orişicum, ne vizita cel puţin o dată pe săptămînă ca o mătuşă înfricoşătoare dar demnă de dragoste, căci nu ne lua viaţa doar aşa, pur şi simplu, ci ne împlinea înfruntările, ne încununa suferinţele şi prin asta afirm că pe lîngă Moartea aflată în dialog cu noi dispuneam şi de un altceva, la dobîndirea căruia Moartea, cu un fel de largheţe, ne dădea o mînă de ajutor. Într-un fel sau într-altul, nu ştiu cum, dar între noi exista o relaţie, ne vorbeam, noi şi cu dînsa, cu Moartea, aidoma sfîntului din Assisi. Dispuneam de o moarte proprie, personală: la vederea acestei stări de lucruri, fericirea lui Rilke ne-ar fi putut strălumina zilele mohorîte, lipsite de curent electric.

Pierderea libertăţii, libertatea interzisă, absenţa libertăţii: e o experienţă importantă, nu i-o doresc nimănui. În orice caz, spaţiul grăitor şi dilematic al artei de a muri, *ars moriendi,* şansa drastică a cuplării dintre Viaţă şi Artă, co-incidenţa formei şi a conţinutului. E ca o grădină europeană din marile epoci: poteci abia întrezărite, drumuri fără de cale, teamă şi tremur, arteziană, sosire. Şi, să nu uităm, urme lăsate în umă, care îi dau celui pornit mai tîrziu putinţa de a ajunge mai departe decît cel plecat pentru totdeauna.

Pînă a nu lua spusele mele drept o apologie a dictaturii mincinoase în fiece gest al său şi minate de un narcisism pustiitor, îngăduiţi-mi să vin cu o pildă.

Pe tata l-au condamnat, ce-i drept, la 22 de ani, dar, în 1964, conducerea comunistă din România, sub presiunea Americii, *of course,* căuta febril o modalitate de eliberare a deţinuţilor politici. S-a decis să li se dea mai multor mii de deţinuţi care supravieţuiseră cumva anilor de temniţă posibilitatea de a se converti în mod public, căci aceasta le apărea drept singura cale ca, în ciuda propriilor convingeri, să-i elibereze pe rezistenţi şi totuşi să apară, tot ei, patronii puşcăriilor, în postură de învingători. Au organizat un mare spectacol, veritabil teatru de închisoare, cu cîte-o scenă ridicată în curtea acestora, cu flori şi orchestre, au început să dea mîncare mai bună şi au anunţat că celor care erau dispuşi să facă dovada căinţei pentru faptele comise împotriva regimului li se va reduce de îndată pedeapsa, ba mai mult, vor fi puşi în libertate imediat. Unii au şi urcat pe scenă, şi-au exprimat, de bună credinţă sau de formă, regretul pentru faptele respective şi, sub ochii deţinuţilor, şi-au lepădat zeghea, au îmbrăcat haine civile şi au părăsit închisoarea. Sub efectul diabolicei înscenări, tovarăşii de luptă şi prietenii cei mai apropiaţi au încercat, cu argumente dintre cele mai solide, să-l convingă pe tata să se prefacă şi el că se dezice, căci era de datoria lui să-şi redobîndească

https://biblioteca-digitala.ro

libertatea, ținînd cont de cei șapte copii care trăiau într-o primejdie de moarte, deportați în Gulagul românesc, la o mie de kilometri de căminul lor de altfel confiscat.

În interesul copiilor: cine ar putea să-i reziste acestui argument?

Știu din relatările tovarășilor de detenție că tata le-a cerut acestor oameni mînați de cele mai bune intenții să-i lase timp de gîndire, o noapte, apoi, după o veghe ce-a durat pînă-n zori, a ajuns la concluzia de a nu-și renega trecutul, nici măcar de formă – și făcea asta tocmai în interesul copiilor, fie ce-o fi, mai bine așteaptă finalul.

Era om liber, nu-și pierduse niciodată libertatea, pe care o primise de la Cel de Sus și n-o înlocuise cu nimic altceva, căci nu poate fi înlocuită cu nimic, sub efectul chiar și a celei mai slabe încercări se destramă pe loc, se face una cu neantul, nu rămîne nici de sămînță. Iar moartea, a noastră, proprie, pare a fi elementul esențial al acestei libertăți, mulțumescu-ți ție, Rilke, fie-ți țărîna ușoară.

Ce-i drept, secolul 21, într-un sens mai strict, e pus pentru noi toți la timpul viitor, totuși ne gîndim la el nu fără neliniște, căci acolo, în viitor, percepția noastră nu află Binele, ceea ce este de atins și poate fi atins, ci nenumitul și incertul, un soi de sursă de primejdii care refuză să se dea pe față, care, în contrast cu escatologiile – religioase sau laice – de pînă acum, nu va face, ba nici chiar în momentul de față nu e dispus să facă diferența dintre Bine și Rău, dintre oamenii bine intenționați și cei rău intenționați. În fața noastră se află Moartea, dar nu moartea noastră proprie, sora severă cu care am putea sta de vorbă și ne-am putea înțelege. Ne vorbește, îi vorbim, dar vorbele trec pe alături, o ținem pe-a noastră, recurgem la cuvinte îngrozitor de pripiți. Dacă e adevărat că secolul 20 a luat sfîrșit odată cu 11 septembrie, deși eu am crezut multă vreme că i-am spus adio în decembrie 1989, atunci, de atunci încoace, această pripeală e cea mai veridică trăsătură a modului european de viață, limbajului corpului, nu cuvîntul, nu (con)vorbirea, ci gestul, privirea, suflarea.

Ce-i drept, și cu un număr de ani în urmă ne cunoșteam planeta drept scenă a unor războaie fără contenire, dar acestea se întîmplau cumva totdeauna departe, citadela civilizației europene le putea ține la o distanță confortabilă, le puteam intercala cu minim efort între telenovela ce se desășura la infinit – atenție: timp! – și luptele de gladiatori, respectiv figurile fotbaliștilor noștri angajați în cîte-o încleștare eroică, în felul acesta deci nu reprezentau decît trecutul în parte depășit sau, în orice caz, pe care-l puteai depăși. S-a terminat și cu asta. Chiar dacă noi înșine nu dispuneam de mijloace spre a-l ține în frîu pe Cel Rău, venea unchiul nostru cel bun și puternic de dincolo de Ocean sau mai degrabă tăticul de nezdruncinat, mereu vigilent și gata de a sări în apărarea valorilor noastre și punea lucrurile la punct. Asta pînă în ziua cînd Cel Rău, ca un virus, să nu se fi înălțat peste capul tăticului nostru celui demn de toată încrederea, sus, în aer și să nu fi depășit acele granițe pe care le credeam intangibile. Iar acuma, împotriva voinței noastre, îl respirăm, ne invadează gîndurile, judecata, simțirea și ia ostatice sufletul, spiritul pe care ni le știam libere. „Războaiele epocii noastre – scria Kertész Imre – sînt întodeauna războaie de coloratură morală, într-o măsură poate mai mare decît au fost vreodată."

Europa celui de-al douăzeci și unulea veac a fost jefuită de propriu-i viitor – și momentul acesta îl trăiește. Nu există viitor, imagine (de vis), iluzie proiectată într-afară și în consecință nu există (nu avem) nici prezent veritabil, ci doar unul de mo-

https://biblioteca-digitala.ro

ment, de-o clipită. Iar clipele pe care le şi cele cărora le-am supraviețuit nu se ating, nu ajung la acea congruență care să ne poată oferi vreun sens întru continuitate, un drum, practicabil, o cale de urmat. Din acest unghi de vedere, din pragul celui de-al 21-lea secol european, continentul, în loc de a se fi comprimat sub presiunea fricii, apare mai degrabă ca unul care şi-a împins hotarele pînă departe, problemele sale nu sînt tipice, în măsura în care, ca est-central-european, împărtăşesc la rîndul meu, în bună parte, aceleaşi griji şi aceeaşi derută care-i macină pe confrații mei occidentali şi nu pot spune nici măcar că – avînd în vedere nivelul de dezvoltare al celor două civilizații, de apus şi de răsărit – aş avea mai puțin de pierdut, cîtă vreme avem cu toții maximum de pierdut, acel ceva unic, irepetabil.

Aşa debutează secolul 21: europeni cu chipuri pălite, rămaşi orfani de tată, noi toți.

În acea cultură în care trăiesc, iar asta este două, căci e şi română, şi maghiară, absența resimțită a tatălui a devenit trăirea fundamentală a zilelor noastre. A înfrunta dictatura înseamnă inevitabil şi a încheia socotelile cu tații, cu maeştrii, care, într-un fel sau într-altul, au fost colaboratori ai totalitarismului şi au profitat de pe urma lui. A încheia socotelile cu ei sau, ceea ce e aproape acelaşi lucru, a-i ierta ulterior într-un fel oarecare, cum după celebra povestire talmudică se luptă cu disperare Rabbi Meir, eminentul discipol al lui Aher, legendarul învățător dezis mai tîrziu de credința sa, pentru mîntuirea acestuia, incapabil, cu o fidelitate frizînd de acum absurdul, să se împace cu gîndul căderii maestrului. De pe-o clipă pe alta se află despre oameni excepționali, scriitori, artişti şi, ei bine, desigur, despre polititicieni curajoşi, „schimbători de regim", opozanți de odinioară că deveniseră agenți, mesageri secreți ai regimului de opresiune şi, cu o punctulitate plină de abnegație, îşi denunțau cu regularitate cei mai buni prieteni, rudele, soțul, soția, ba poate că mai acceptau şi bani din partea comanditarilor fără obraz.

Prezentul cel mai real al Europei noastre din cale-afară de fragile este acuma trecutul, trecutul ca trădare, cu care n-a izbutit în nici un chip să-şi încheie socotelile. Mai întîi am savurat doar anecdotica STASI, deştepți şi distanți, acum însă, tîrziu, extrem de tîrziu au ieşit la lumină şi sînt la ordinea zilei propriile noastre istorii. Esterházy Péter, în uluitoarea sa carte intitulată *Javított kiadás* (Ediție revăzută), se luptă cu trecutul de agent secret al tatălui său, repetînd aproape cuvînt cu cuvînt calvarul înfruntării celeştilor şi pămîntenilor deopotrivă al discipolului lui Aher. În pragul secolului 21 – sau: în pragul furtunii – se poate vedea, totuşi, măcar atîta, că „esența autoînşelării – ca să-l citäm pe Esterházy – cred că rezidă în aceea că ororile au fost comise întotdeauna numai de alții, de nemți, de ruşi, de nyilaşişti, de comunişti" şi lista s-ar putea prelungi: de arabi, de români, de maghiari...

Temă veche, mare partitură europeană: Infernul e Celălalt. Cine anume comite ceea ce se săvîrşeşte şi se petrece sub ochii noştri cerîndu-şi tributul de vieții nevinovate, la modul fizic sau moral – asta e o problemă nemăsurat de complicată. Ceea ce nu se poate eluda nici pentru o clipă, ceea ce trebuie avut în vedere şi luat în calcul e că iertarea – mai cu seamă dacă şi Dumnezeu stă acolo, în rînd cu tații – nu este cîtuşi de puțin sentimentală şi, sarcină extrem de delicată, a rămas în seama noastră, victime, supraviețuitori. Citesc despre tați, despre țară, despre trecutul trăind laolaltă cu noi:

https://biblioteca-digitala.ro

„ar fi avut nevoie de cineva, orișicine, în oglinda chipului căruia să se fi văzut pe sine însuși."

Sub semnul acesta – actualitatea iertării – a început secolul al 21-lea. Iertare: cuvînt; a le spune lucrurilor pe nume, fie și dacă devenim noi înșine subiectul propoziției enunțiative. Iertare: necuvînt; îndatorire, lucrare, obraz întors și arătat.

Traducerea: Paul Drumaru

Paul Drumaru

Scrisori din Transland

Stăteam, puiule, la tembelizor – apropo, odinioară, în Iepoca de Aur, avea soacră-mea la Galați un cîine, Flipsy (îl scriu cu igrec ca să nu mă acuze lumea că-s snob...) de rasă nedefinită, de fapt nici nu știu cum arăta, eu nu l-am cunoscut prea bine, îl știu mai mult din povestirile altora, și Flipsy ăsta era un cîine de treabă, nemuşcăcios, nici de lătrat nu prea lătra, dădea din coadă, ei, da, coada, vezi tu, Armaghedoane, alt cuvînt care ție n-are să-ți spună mare lucru, cînd o să ți se mai precizeze sinapsele și o să poți începe să-ți dai și tu cu părerea, dar pentru noi atunci, ehei, Coada! – o dată a stat nevastă-mea vreo 4 h la coadă și a apucat ultimul pui, i-a despărțit vînzătoarea pe frații Petreuș (că așa se dădeau, pereche, vreo 900 g amîndoi; mai era și Ansamblul Ciocîrlia, vreo 5 buc., cam 1 kg în total) și a luat o geantă în cap, de la femeia care stătea în spatele ei și rămăsese fără, tu-ți aia a mă-ti, ce, eu n-am stat la fel ca tine, nu puteai fi tu după mine, de ce mama dracului n-a fost să fie invers?! – ți-am mai scris eu despre Invers în scrisoarea din iulie, uită-te în ea, adică ce-i aia invers? chiar, așa, ce-i? de-a-ndoaselea?, că dacă ar fi să fie numai atît, atunci acum noi chiar că trăim pe invers, lumea-i de-a-ndoaselea iar noi trăim de la coadă la cap, încît în curînd o să ne întîlnim, eu și cu tine, la jumătatea drumului, o să avem amîndoi vreo 30 de ani și o să facem un buchet mare de floarea vîrstei și o să-l ducem la cimitirul Ghencea Militar, bă, nostalgicule, o să ne apelăm reciproc și în privința mea o să și fie adevărat, eu întotdeauna am fost nostalgic, încă de la nașterea mea, în mileniul anterior, mereu am tînjit după..., după ce? – îți spun eu odată și asta, acum ajunge să știi că am scris și o carte, „Viitorul ca trecut", n-am publicat-o, cine dracu să mi-o publice atunci în Iepoca de Aur iar acum cine dracu s-o publice dacă n-am subvenție, spus pe șleau: bani, bișțari, ei bine, n-am, dar nu mă plîng, să plîngă cine nu mă poate citi, indiferent din ce motiv, nu există nici o scuză, ba dimpotrivă, invers și chiar inversul inversului, care dacă crezi că e pe față ești prost, e într-o dungă, bilingvule, apropo, știi că într-o comună bihoreană, pare-mi-se, s-au pus – sau s-a pus problema să se pună – plăcuțe bilingve la străzi, pentru rromii majoritari acolo, ceea ce l-a făcut pe un jurnalist să se strice de rîs, s-a și stricat de altfel, nu-l mai poți întoarce cu cheia, nu mai funcționează

https://biblioteca-digitala.ro

decît dacă-i tragi un pumn în cap –, aşa că mă şi mir că n-a ajuns, coada, zic, pe locul I la sensuri, acolo unde sînt aşezate cuvintele-titlu, unul după altul, în DEX, Armaghedoane, ştii tu ce-i aia, un dicţionar? – şi li se încurca printre picioare, umbla mereu după ceva de mîncat, ăsta era poate singurul său cusur, aşa că-i mai trăgea cineva cîte-un şut, dar în general îl iubeau, era şi simpatic cică, şi-apoi îi şi distra, cîinele, dragă, cine altul? – Flipsy ăsta deci avea obiceiul de a intra în casă ori de de cîte ori vorbea Ceauşescu la televizor şi cît ţinea cuvîntarea – şi îţi spun eu că ţinea – Flipsy şedea în fund în faţa tembelizorului şi hauhauhau, hauhauhau, lătra fără încetare iar cum se termina o zbughea în curte, unde era mereu o grămadă de lume care se minuna şi rîdea, veneau şi oameni de pe alte străzi să vadă cu ochii lor şi să audă ce le ajunsese la ureche, mă mir că n-au venit şi securiştii sau or fi venit, naiba ştie, în orice caz, de ridicat nu i-au ridicat pe stăpînii animalului, căci Flipsy era, de fapt, proprietatea comună a întregii curţi unde mai locuiau pe vremea aceea şi bunica, şi tanti Gila, şi băieţii, şi nea Ilie, nea Marin, ţiganul Culiţă şi Andrei, pripăşitul, pe care, cînd îl trimiteai la piaţă, trebuia să-l trimiţi de mai multe ori, separat pentru fiecare lucru, căci dacă-i spuneai să cumpere şi varză, şi cartofi, şi ceapă venea cu un pepene, de restul uita – în aşteptarea unui film pe care-l mai văzusem de altfel în alb-negru, „Insula Ellis" îi zice, un serial care mie îmi place, mai ales cum zice Ştrul ăla, Rubinstein, Jack, compozitorul, cînd se uită de pe vapor şi vedea Statuia Libertăţii cu cununa ei de spini în cap: „America..." (nu cu mult mai mult a apucat să zică, adică să scrie şi Kafka, Franz, praghezul de limbă germană care şi el tot voia să emigreze dar pînă la urmă a migrat spre interior pînă ce-a ajuns un simplu K din K und K, Kaiserlische und Königliche Cacania), trăgeam cu coada ochiului la ecran, la nu ştiu ce emisiune în care o domnişoară îi întreba pe nişte băieţi dacă aveau fani, ăia n-au înţeles din prima, au înţeles probabil bani, căci unul blond şi simpatic zice: Ce să avem?, Fani, repetă ea, am auzit că s-au făcut nişte fan-cluburi, Da, zice băiatul, vreo cincizeci, cel mai mare la Tîrgu Mureş şi eu am crezut că erau nişte unguri, dar el: că la noi, în Moldova, nu prea, cred că nu-s decît trei, pînă la urmă a reieşit că erau o formaţie, s-a dat un fragment de videoclip cu ei, păreau chiar buni băieţii, m-am dumerit că erau de la Chişinău sau poate am înţeles eu greşit, dar nu asta contează, Ştiţi, zice băiatul-şef, ce-aţi văzut în clipul ăsta? Noi peste 300 de ani, adică Chişinăul peste 300 de ani, clădirile toate sînt simulate digital, deşi pe baza celor reale, aia mare rotundă, ştiţi ce este? Nu, zice partenera de discuţie – să-i spun talkşoiţa? dar nu ştiu dacă era un talk-show, nu ştiu ce era – Circul! – zice băiatul triumfător – şi apoi a început Insula Ellis, a trebuit să dăm pe alt canal, apare în generic Iacob Rubinstein din Ucraina, zice „America..." şi pe chestia asta zbang: „Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai...", intră publicitatea şi apar oile verzi urcînd dealul la lup, să le tundă, pînă ce bea una nu ştiu ce vodcă răcoritoare şi-l tunde pe lup acolo, înăuntru, în cabina aia de scînduri leită closetul din grădina de la Galaţi, după care începe să se tundă singură, teribil, monşer, îmi place la nebunie reclama asta, ce să ne jumulească alţii, ne jumulim noi singuri, că şi noi sîntem capabili, pe cînd o reclamă cu furtul căciulii din par, tăiatul crăcii de sub picioare şi, apropo de defunctul Flipsy, tăiatul frunzei la cîini?! Acuma, puişorul meu de bogdaproste, Armaghedonică, ştiu că n-a fost o scrisoare dintr-alea intime, cum ţi-ai fi dorit şi cum mi-aş dori eu dacă aş fi în locul tău peste cîţiva, nu 300, în nici un

https://biblioteca-digitala.ro

caz, cu gaura asta în ozon şi cu restul, ani, cînd vei şti să citeşti, căci nici prin cap nu-mi trece că vei vrea să rămîi la cultura orală, ştiu: a fost o scrisoare de ochii lumii, mama ei de lume de orbeţi cu 6 miliarde de dioptrii care se iau după orbii din frunte ce dau în gropi dar însă tot nimeresc, ştim noi, Brăila, să vadă şi ea, lumea: cîmpu' alb, oile negre – sau verzi? or fi rude cu caii de pe pereţi?, cine ştie, asta-i ţara tuturor posibilităţilor, digital e posibil să vezi numai bivoli albi, la un suc de bivoliţă vom face o reclamă cu o turmă de bivolițe albe într-un tău albastru sau verde ca Marea Neagră, să nu mă înţelegi aiurea, mie chiar îmi place reclama respectivă, da, mai mult ca aia care alintă aroma care te alintă cînd vezi ieşind din baie sexul frumos şi deştept, nici o grijă, o să-ţi scriu data viitoare despre ce-am vrut să scriu acum şi n-am mai ajuns – despre „băncile de mîncare" şi despre ce a mai întrebat apropo de România John din Idaho – aşa că, Armaghedoane, învaţă repede să citeşti, nu te baza numai pe cultura bucală, să nu ajungi şi tu la spital ca băiatul ăla căruia i-a vîrît frate-său o bilă în ureche şi-a tot împins-o cu pixul deoarece o auzise pe învăţătoare spunîndu-i că tot ce-i intră pe-o ureche îi iese pe cealaltă şi-a vrut să vadă dacă-i adevărat. Ţie îţi plac libelulele? Mie da.

https://biblioteca-digitala.ro

— Număr virtual decembrie 2002 – ianuarie 2003

Textele care urmează ar fi trebuit să fie cuprinse într-un număr care, datorită epuizării resurselor financiare, nu au mai putut vedea lumina tiparului, devenind numărul virtual al Provinciei. Considerăm deci, că publicarea lor în volumul antologic este binevenită.

Declarația Grupului Provincia

privind situația procesului de regionalizare a României

(material de lucru)

Într-un moment în care, la presiunile instituțiilor europene, Guvernul României a fost nevoit să facă pași în privința regionalizării țării prin organizarea în octombrie 2002 a Conferinței de la Sinaia, promisă raportorilor Congresului European al Autonomiilor Locale și Regionale – la care nu au fost invitați, firește, reprezentanții societății civile active și competente în domeniu –, respectiv prin anunțarea intenției de a numi guvernatori în fruntea regiunilor de dezvoltare, Grupul Provincia a dezbătut necesitatea elaborării unei declarații care să exprime poziția Grupului față de falsa politică de regionalizare a Guvernului. Textul de mai jos constituie materialul de lucru care a stat la baza Declarației date publicității la 31 ianuarie 2003. (Vezi coperta a 4-a).

Grupul „Provincia" și semnatarii Memorandumului privind regionalizarea României salută guvernul României pentru inițiativa de a începe restructurarea pe criterii „regionale" a administrației țării, dar deplînge modul absolut formal în care aceste criterii, deja verificate în toată Uniunea Europeană, urmează a fi aplicate la noi. Ceea ce intenționează să facă Guvernul pare să fie un lucru de mîntuială care lipsește de conținut și de funcționalitate procesul autentic de descentralizare. Nici un

https://biblioteca-digitala.ro

guvern, fie el chiar şi acela al domnului Adrian Năstase, nu are a se pronunța astfel asupra acestei chestiuni, cu atîta mai puțin prin ordonanțe de urgență care să stabilească structuri teritorial-adminstrative fictive, menite să creeze falsa impresie Uniunii Europene a unei regionalizări doar în vederea accesului la creditele comunitare. Actualele regiuni de dezvoltare, cvasi lipsite de competențe, nu ar avea nimic de cîştigat prin simpla numire în fruntea lor a unor guvernatori, din contră, ar pierde intrînd în clientela de redistribuire a guvernului.

Restructurarea regională a României e o necesitate internă a statului român, nu o simplă operație de cosmetică. Regiunile sau provinciile României sunt realități istorice, culturale şi sociale care trebuie să-şi găsească legitimitate constituțională şi abia apoi să devină subiecte ale dezvoltării. Considerăm, astfel, că ar fi o pierdere pentru România, dacă procesul actual de reformă constituțională s-ar încheia fără a aduce soluție la această necesitate de restructurare a statului.

Susținem o asemenea reformă în baza principiului că o abordare democratică a regionalizării nu poate omite sub nici o formă voința regională exprimată prin sistemul reprezentativității. De aceea revenim cu propunerea unei dezbateri publice profunde şi responsabile care să implice obligatoriu opiniile subiecților regionalizării, în speță a locuitorilor acestor regiuni istorice ale țării, care să ducă în final la soluția optimă.

Criteriile care trebuie să definească o regiune trebuie să țină cont atît de coerența/ identitatea creată de istorie, de tradițiile de conviețuire, cît şi – mai ales – de şansele de viitor ale unor compatibilități culturale, economice şi administrative. Definirea regiunilor apte să susțină un viitor al unei Românii prospere, integrată în Europa, trebuie făcută judecînd atît coeziunile (culturale, economice, politice) tradiționale, cît şi perspectiva unei reinvestiri în viitor a acestora. Regiunile trebuie să aibă nu doar identitate economică (fiind simple Agenții de dezvoltare rebotezate), ci şi identitate politică şi administrativă, cu organele autonome aferente, decise prin alegeri.

Inițiativa Guvernului e, fără îndoială, un pas înainte. Dar procesul regionalizării va trebui umplut de conținut.

Păcat că, în virtutea obişnuințelor, România începe printr-un gest de mîntuială, pe care va fi apoi nevoită să-l tot reajusteze. Dacă Guvernul nu s-ar fi străduit să țină sub interdicție problematica reformării regionale, inducînd tot felul de spaime secesioniste, el însuşi ar fi putut profita acum de concluziile unei temeinice dezbateri naționale. Asociația „Provincia" va continua dezbaterile asupra acestui proces vital pentru viitorul României, cu speranța şi convingerea că, nu prea tîrziu, el va căpăta şi conținutul necesar.

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican

Şansa regionalizării

Cine ar fi crezut, cu mai bine de un an în urmă, în decembrie 2001, pe cînd lansam la „Provincia" proiectul reorganizării pe baze regionale a statului român, că acest subiect, aparent de mîna a doua, are un potenţial atît de exploziv? Doar cei mai lucizi dintre membrii grupului nostru, fără îndoială. Cum nu m-am numărat – nu mă număr nici acum! – printre ei, am fost luat prin surprindere de valul de reacţii pe care propunerea noastră l-a stîrnit. Au fost reacţii de presă şi reacţii survenite în mediile politice, dar au fost şi reacţii civice, ale unor cetăţeni anonimi sau aproape, pe care aceştia le-au exprimat public ori în particular. Una peste alta, puţină lume a rămas indiferentă la propunerea noastră; ceea ce nu vrea nicidecum să spună că oamenii s-au bulucit numaidecît să ne aplaude. Pentru mulţi dintre observatorii şi comentatorii lansării *Memorandumului pentru organizarea României ca stat regional*, tentativa noastră a fost o lovitură în gol. Ea poate fi judecată, fără îndoială, şi astfel de cineva care aştepta o punere promptă şi riguroasă în aplicare a propunerii noastre. Iată, a trecut un an şi ceva de atunci, şi între timp nu s-a petrecut nimic relevant în domeniu.

Nişte analişti mai puţin grăbiţi însă ar putea observa astăzi altceva. Chestiunea a ajuns de notorietate şi a pătruns pe agenda guvernanţilor şi a forţelor politice din România, aceleaşi care odinioară vedeau în ea un subiect superfluu, o diversiune. Cum nu e de crezut că ar exista un alt motiv al acestei schimbări de interes şi dispoziţie decît reactivitatea, fie şi întîrziată, la semnalele „din teren", s-ar putea spune că succesul nu ne-a ocolit. După ce în septembrie trecut se organiza la Sinaia o conferinţă internaţională intitulată „Implicaţii ale înfiinţării regiunilor în România", o deplasare mai recentă la Cluj a cîtorva miniştri, în frunte cu premierul şi preşedintele ţării (ianuarie 2003), readucea în avanscena politică regionalizarea, fie şi numai ca prilej al unor exerciţii retorice. Cum se ştie, gesticulaţia politică poate fi un simplu exerciţiu scenic. Promisiunea lui Octav Cozmîncă de a numi opt guvernatori în fruntea regiunilor de dezvoltare, consonantă cu deschiderile afirmate de Adrian Năstase în direcţia descentralizării administrative şi contrazise vehement de Ion Iliescu în numele unităţii de nezdruncinat a neamului şi a ţării, a fost, oricum retractată cu promptitudine, rămînînd doar semnalul disfuncţiilor – mimate sau reale – de la vîrful partidului-stat P.S.D. Rămîne doar să înţelegem de ce anume divergenţele de opinii sau, dacă vreţi, „jocul de gleznă" al reprezentanţilor puterii s-a(u) exersat pe această temă şi nu alta, de ce la Cluj şi nu oriunde altundeva. Chiar şi rămasă la nivelul gesturilor simbolice, această evoluţie transmitea un mesaj, iar acesta, dincolo de bruiaje, era (este!): regionalizarea, ne place ori ba, a devenit o prioritate.

Nu este atît de important, poate, faptul că viitoarea fizionomie a Europei etalează două feţe complementare: cea de federaţie de state şi cea de „puzzle" al regiunilor. Nu este cel mai important nici aspectul că în UE regiunile sînt de mai multe feluri – de la cele cu o identitate istorică precisă (Catalonia sau Bretagne, să zicem) pînă la cele transfrontaliere, înglobînd zonele învecinate din mai multe state (precum Banatul istoric)

https://biblioteca-digitala.ro

–, tot aşa cum statele înseşi diferă sub multiple aspecte (regate şi republici, state unitare şi state federale ori regionale). Aceste circumstanţe îşi au, desigur, greutatea lor în pregătirea viitorului, dar nu sînt, pînă la urmă, hotărîtoare; cel puţin deocamdată. Cel mai important rămîne ce se petrece la noi acasă. Iar aici, anul care a trecut a adus interesul tot mai marcat al unor categorii de concetăţeni pentru o regionalizare cît mai promptă a României. Acest program, văzut nu ca un ţel în sine, ci ca una dintre soluţiile tehnice de adîncire a democraţiei şi de apropiere de standardele economico-sociale şi politico-culturale europene, a fost adoptat cu promptitudine de mai multe „voci" publice. Menţionez aici, în primul rînd, ziarul *Ziua de Ardeal* şi săptămînalul *Gazeta de Cluj* care au preluat pe cont propriu problematica regionalizării, argumentând-o mai cu seamă în raport cu Ardealul. Atitudini favorabile repunerii statului român pe temeiuri regionale au putut fi înregistrate însă şi în ziare timişorene, precum *Renaşterea bănăţeană* ori unele publicaţii arădene (*Observator*). Timp de un an de zile, asemenea publicaţii au menţinut treaz interesul cititorilor pentru proiectul regional, au înregistrat reacţiile pro şi contra şi au continuat dezbaterea într-o formulă accesibilă, furnizând şi date pragmatice ale avantajelor unei asemenea soluţii. La un nivel de relevanţă teoretică şi într-o formulă de mai amplă respiraţie, revista *Altera* de la Târgu Mureş a dedicat integral regionalizării unul dintre cele mai recente numere ale sale (an. VIII/ 2002, nr. 19). Sînt de menţionat, în aceeaşi ordine de idei, şi emisiuni televizate de mare audienţă naţională, precum cele animate de Cristian Tabără (la „Pro TV"), Dan Diaconescu (la răposata „Omega TV") şi Stelian Tănase (la „Realitatea TV"), care au ajutat la normalizarea climatului în care se vehicula ideea regionalizării pe tot cuprinsul României sau, cel puţin, al zonelor acesteia unde se recepţiona semnalul respectivelor canale de televiziune satelită.

Dezbaterea în jurul reîmpărţirii administrative în forma regiunilor a polarizat şi alte forţe ale societăţii civile. Este notoriu cazul „Ligii Transilvania-Banat" a lui Sabin Gherman, care are propriul organ de presă, şi a cărei înregistrare ca partid politic la tribunal, deşi respinsă definitiv, nu a împiedicat militarea pentru federalizare. Faţă de poziţia celor din ligă, grupul „Provincia" s-a pronunţat, cum se ştie, în favoarea unei regionalizări, nu a federalizării – operaţiuni care nu trebuie confundate, cum se întîmplă adesea –, şi a optat pentru o aplicare a acestei soluţii la nivelul întregii ţări, nu doar a părţii sale vestice. În pofida acestor diferenţe, care nu sînt de simplu amănunt, este însă limpede că atît adepţii lui Sabin Gherman, cît şi semnatarii Memorandumului regionalizării militează pentru reformarea statalităţii centralizate în sensul delegării unor atribuţii semnificative la nivelul zonelor ţării şi a reducerii atribuţiilor guvernului central în virtutea principiului subsidiarităţii. Pentru o regionalizare propriu-zisă s-au pronunţat şi continuă să se pronunţe proaspăt înfiinţata Asociaţie „Provincia" din Cluj şi prestigioasa „Ligă Pro Europa" din Târgu-Mureş. Tot în acelaşi sens au militat cei reuniţi în mişcarea pentru reînfiinţarea judeţelor abuziv desfiinţate căci, deşi ei par să dorească multiplicarea structurilor judeţene şi aşa prea multe în raport cu teritoriul total al României, sensul acţiunii lor este accentuarea policentrismului şi a descentralizării în ţara noastră.

Văzută în această lumină, iniţiativa grupului „Provincia" nu mai poate fi socotită, cred, acţiunea izolată şi eşuată a unui grup de intelectuali ardeleni. Nici teza eşecului nu prea mi se pare că mai stă în picioare, cîtă vreme, în loc să apună definitiv, lansarea

https://biblioteca-digitala.ro

la apă a memorandumului a catalizat şi a focalizat mai multe tendinţe din societatea românească a momentului, captînd mai multe linii de forţă de pe scena publică. Ea nu a rămas o ieşire unică la rampă nici pentru membrii grupului însişi. Dimpotrivă, în urma analizei stadiului la care s-a ajuns, „Provincia" a lansat iniţiativa organizării unui forum care să includă în structura sa pe oricine – indivizi ca şi organisme şi organizaţii – care doreşte să militeze în direcţia punerii în practică a ideilor regionaliste. Procedînd astfel, grupul din jurul revistei „Provincia" a optat pentru saltul de la simpla dezbatere de idei la militantismul civic propriu-zis, decizie ale cărei rezultate urmează să se întrevadă în timp. Totodată, semnificativ este că „provincialii memorandişti" înţeleg să îşi conceapă forumul şi acţiunea acestuia nu doar la scara Transilvaniei, ci la nivelul întregii Românii, plecând de la evidenţa că nu poţi concepe oaze paradisiace într-un deşert de sărăcie şi nefericire.

Animată de asemenea jalonări, scurta istorie a celei mai recente ipostaze a regionalismului dobîndeşte, dintr-o dată, aparenţa unui proces al cărui amplitudine şi profunzime se propagă din aproape în aproape cu o relativă repeziciune. Este, desigur, departe momentul completei adeziuni a majorităţii cetăţenilor la acest proiect salutar măcar ca încercare de a oferi un alt orizont de acţiune şi responsabilitate civică, dacă nu şi de îndrăzneaţă reformare structurală a statalităţii moderne centraliste şi măcinate de boli contagioase (fiscalitate, birocratizare neresponsivă şi ineficientă, corupţie şi demagogie). Totuşi, încă de pe acum se observă cum păleşte pretextul de mai ieri privitor la „egoismul regional", căci dacă el devine o caracteristică a tuturor zonelor ţării poate servi drept bază a reaşezării raporturilor de cooperare şi a competiţiei manageriale fraterne dintre regiuni. Totodată, mult invocatele motive economice ale regionalizării, ca şi cel privitor la racordarea noastră cu Europa pierd din importanţă în faţa obiectivelor cetăţeneşti şi politice (mobilizarea civică, organe reprezentative la nivel regional, adîncirea democratizării sistemului politic, lobbing-ul societăţii civile în sfera factorilor de decizie, ameliorarea controlului cetăţenesc şi a transparenţei în raport cu statul).

Regionalizarea nu este şi nu poate fi un panaceu universal. Ea este însă o speranţă, o şansă. Depinde de noi toţi să o fructificăm la maximum sau nu.

Ana Luduşan

Regionalismul şi păsările lui cîntătoare

Sîmbătă 19 octombrie 2002, a avut loc, Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative din Cluj, o masă rotundă cu titlul: *Are România nevoie de regionalizare?* organizată în cadrul Conferinţei Societăţii Române de Ştiinţe Politice de către Societatea Academică din România (SAR).

https://biblioteca-digitala.ro

Din program: *Prezentarea proiectelor de regionalizare aflate în dezbatere* şi *Regionalizarea României* – prezent şi perspective.

Această masă rotundă mi-a completat senzaţia de furt intelectual pe care am trăit-o cînd s-a anunţat Conferinţa de la Sinaia pe tema regionalizării de la începutul lunii octombrie a.c, organizată de Guvernul României. Atunci mi-am zis: iată că guvernul, mai ales primul ministru, îmbrăţişează o idee de filosofie politică pentru care pînă mai ieri părea să fie în stare, dacă răzuiai pojghiţa discursului oficial, să înalţe un rug în piaţa publică şi să arunce în flăcări pe toţi autorii care vorbeau despre regionalizare precum şi producţiile acestora. Aceştia erau consideraţi trădători de neam şi segregaţionişti. Trebuie să menţionez din capul locului că există două planuri ale discursului pe tema regionalizării. Planul discursului filozofic în care se caută temeiurile raţionale pentru care această temă este necesară şi răspunsul la problemele pe care realitatea socială le ridică. Şi planul discursului politic, în care miezul proiectului filozofic, răspunsul raţional la problemele ivite, este încorporat în diferite programe politice, propuse spre dezbatere publică. Există şi un plan al adiminstrării politice în care voinţa cetăţenească alege şi mandatează acel gunvern care a propus programul cel mai convingător şi cel mai apropiat de aşteptările alegătorilor cu privire la tema regionalizării.

Ce s-a întîmplat şi ce se întîmplă în România în privinţa regionalizării? În buna noastră tradiţie, mai ales cea comunistă, se anexează, se confiscă sau pur şi simplu se fură, de către cei aflaţi la putere, ideile intelectuale ce fundamentează proiecte filozofice care aduc bani sau generează capital politic. Iar regionalizarea aduce, azi, resurse europene care nu pot fi integrate fără crearea unor instituţii adecvate.

Unii gîndesc, alţii profită

Tema regionalizării a apărut în discursul intelectual românesc post decembrist pe la mijlocul anilor '90 şi acest discurs a fost iniţiat de *Liga Pro Europa*. Această organizaţie a dedicat acestei teme cel puţin 6 numere ale propriei reviste *Altera*, pe parcursul mai multor ani. În paginile *Alterei* apar studii de referinţă din filozofia politică contemporană dedicate regionalizării sau altor teme contingente sau complementare acesteia. Will Kymlicka, George Schöpflin, Claudio Scarpulla, Guy Heraud sînt doar cîteva nume ale căror studii sînt traduse în revistă şi vin să avizeze un discurs filozofic, competent şi autorizat. Pe lîngă aceştia, autori români, maghiari, germani cu experianţă culturală şi de viaţă în spaţiul românesc vin să apropie concepţia filozofică de proiectul politic. Un grup de intelectuali din jurul revistei *Provincia* fac un pas mai departe şi înaintează în decembrie 2001 un *Memorandum* pentru construcţia regională a României către Parlamentul României, către Parlamentul European şi către Comitetul Regiunilor. Tradiţia intelectuală românească menţionează contribuţii notabile în problema regionalizării fie şi dacă amintim doar proiectul lui Romul Boilă de la începutul secolului 20, foarte îndrăzneţ chiar şi pentru exigenţele actuale ale construcţiei europene, sau contribuţiile ieşeanului Constantin Stere.

Dar la masa rotundă la care am participat nu s-a vorbit nimic despre toate acestea, nu s-a revendicat nici o filiaţie teoretică, filozofică sau politică, singura pomenită a fost aşa zisul proiect de regionalizare a lui Ioan Rus, deputat PSD, din octombrie

https://biblioteca-digitala.ro

2001, al cărui „nucleu tare" sună astfel: „Trebuie să facilităm participarea directă a cetățenilor la viața publică locală, utilizarea mai fecventă a consultărilor populare (referendumuri) (...). Guvernarea locală, actele şi hotărîrile ei vor fi mai eficace dacă ele vor trezi interesul unui număr cît mai mare de locuitori (...)" şi tot aşa, de parcă am fi la cea mai autentică şedință de partid comunist. Reprezentatul SAR-ului Sorin Ioniță a prezentat terminologia referitoare la regionalizare, termeni confuzi, uneori tautologici, văzîndu-se limpede că tema nu este stăpînită, că nu există o concepție închegată despre aceasta. Mai rău, cînd Ovidiu Pecican, unul din semnatarii *Memorandumului* pentru regionalizarea României şi universitar prestigios al instituției clujene, a cerut ca SAR-ul să-şi ceară scuze în mod public față de cei care au fost făcuți trădători şi segregaționişti în paginile revistei *Early Warning Report*, publicație SAR, pentru faptul că au lansat dezbateri pe tema regionalismului, Sorin Ioniță, a declarat că nu are mandat să facă acest lucru. Ba mai mult nu a fost invitat nici un intelectual afiliat *Ligii Pro Europa*. Colacul de pe pupăză a fost etalat în toată splendoarea cînd am pierdut o oră cu băutul unei cafele, pe motiv că nu este liberă sala care ne-a fost destinată, deşi toate sălile de curs erau libere, fiind sîmbătă, iar la urmă ne-am trezit dați afară fără să fi apucat să dezbatem nimic, după ce SAR-ul şi-a produs, totuşi, expozeurile eseistice pe tema regională. Universitari şi intelectuali de prestigiu din Cluj şi Timişoara au venit să dezbată o temă despre care se interesează, scriu şi se preocupă de ani de zile, fiind unul din proiectele filozofice cu mare miză pentru calmarea relațiilor din spațiul european, minat de conflicte etnice şi de insecuritate socială prin rupturile produse de războaiele mondiale, de supremația unor imperii, inclusiv de ravagiile economice şi administrative din spațiul ex-sovietic. Dar aceştia au avut la dispoziție cam zece minute din care, jumătate, au fost consumate de reprezentanții SAR. De departe această masă rotundă a fost un scandal şi un afront adus intelectualilor care se interesează de teme politice care vor restructura viitoarea construcție europeană şi vor influența destinul a peste 400 de milioane de locuitori ai continentului, inclusiv ai României.

Agenția pentru Dezvoltare Regională, un fel de CAP

Dacă România are nevoie de regiuni este o întrebare fără sens. Dacă România vrea să se integreze în Europa şi în lume trebuie să-şi restructureze sistemul de organizare în conformitate cu cerințele de administrare ale continentului şi ale lumii. România nu poate rămîne o insulă mioritică în care ciobanii din munții Făgăraş îngenunchează la semnalele guvernanților de la Bucureşti şi pun de o mămăligă pentru vizita oaspetelui chinez. Uniunea Europeană se îndreaptă spre un proces rapid de federalizare pentru a face față globalizării şi pentru a conta ca persoană juridică, deci credibilă, la masa negocierilor globale. Dacă nu face acest lucru se va trezi în situația Agenției pentru Dezvoltare Regională, organism neguvernamental, nonprofit, de utilitate publică, care primeşte fonduri de restructurare de la Uniunea Europeană dar nu le poate administra decît la comanda Consiliului pentru Dezvoltare Regional format din preşedinți de Consilii județene, sub comanda Primului Ministru. Acest lucru face din această Agenție un fel de struțo-cămilă, un fel de fost CAP. Agenția este persoană juridică, răspunde în fața legii pentru administrarea resurselor pe care le primeşte dar nu le poate administra decît la comanda administrației politice, dar

https://biblioteca-digitala.ro

administrația politică nu poate fi tras la răspundere pentru decizii abuzive sau greșite fiindcă nu are nici o calitate contractuală în derularea contractului. Parteneriatul dintre Consiliile județene și Agenția de Dezvoltare Regională va semăna cu parteneriatul dintre preotul satului și secretarul de partid din bancul de pe vremea comunistă. Preotul cere secretarului de partid băncile de la căminul cultural în schimbul discursului pentru învățămîntul politic. Între cei doi se angajează un șantaj nesfîrșit pentru supremația bunurilor comune, bunuri care îi ajută să-și satisfacă interesele proprii. Confuzia dintre public și privat, ștergerea granițelor dintre cele două sectoare, amestecul responsabilităților, produc confuzie și degringoladă în administrarea resurselor, competențelor și deciziilor. Dacă proiectul de regionalizare se oprește la un parteneriat între un organism neguvernamental care administrează fonduri europene dar este subordonat unor comandamente politice ostile dezvoltării regionale și unei administrații fără responsabilitate contractuală în administrarea acestor resurse se va naște un avorton care va face mai mult rău dacă există decît în cazul în care acest parteneriat nu s-ar fi născut. Acești bani vor fi un motiv de dispută continuă între două instituții care vor eșua pînă la urmă în corupție și ineficiență.

La ce sînt bune regiunile?

Nu trebuie să ne întrebăm dacă avem nevoie sau nu de regionalizare, ci de ce sînt bune regiunile. Prima întrebare care trebuie să ne-o punem, însă, este aceea cum putem administra cel mai bine un teritoriu, o comunitate. Puterea nu exist înafara resurselor și a competențelor. Un teritoriu și o comunitate generează probleme de administrare iar aceste probleme presupun elaborarea unor soluții/decizii adecvate. Deciziile se iau în conformitate cu acele resurse și cu acele competențe pe care teritoriul, comunitatea le are. Cea mai eficientă formă de administrare a unei comunități este aceea în care resursele, competențele, problemele și deciziile fac parte din același pachet administrativ. România are, acum, două nivele de administrare, pe un model centralizat. Nivelul de administrare centrală care antrenează resurse naționale și locale, competențe naționale și locale, probleme naționale și locale pentru care se iau decizii naționale, și, prin delegare și decizii locale. Nivelul administrației locale este preluat de Consiliile județene și de cele locale. Problema administrației locale în acest moment este aceea că nivelului de administrare local i se iau resursele și competențele dar îi rămîn problemele. Deciziile de la centru la problemele locale sînt costisitoare prin birocrația antrenată în lanțul decizional și prin inadecvarea la problemă, la soluții și la resurse. Pînă ajunge porunca de la vlădică la opincă aceasta se metamorfozează în balaur. Un senator de Constanța sau un ministru va găsi o soluție mai proastă pentru o problemă de la Cluj, dacă aceștia au fost doar în vizită de lucru în respectiva comunitate, decît președintele Consiliului Județean Cluj, cu condiția ca acesta să aibă resurse și competență juridică pentru luarea unei decizii în problema ivită.

Modelul descentralizat de administrare presupune mutarea competențelor și deciziilor acolo unde se ivește problema, iar cel care administrează resursele răspunde juridic pentru felul în care le folosește. Regiunile se pot constitui într-un nivel de administrare natural, unde resursele, fizionomia culturală, căile de comunicare și proximitățile pot constitui un sistem armonic. Pentru ca acest nivel de administrare să

https://biblioteca-digitala.ro

funcționeze bine e nevoie ca regiunea să aibă administrație politică proprie, competențe proprii pentru administrarea resurselor și a problemelor regionale. Decizia în acest caz va fi mai aproape de problemă și de resurse, comunicarea mai transparentă și mai eficientă, cu un risc mai scăzut la fenomenul corupției. Se hotărăște în cunoștință de cauză, responsabilitatea este personalizată și poate fi urmărită juridic. Regiunea poate antrena resurse locale, regionale, centrale și externe. Nivelul administrației locale presupune ca localitatea – municipiu, oraș, comună – să aibă și ea resurse și competențe locale. În acest caz aceasta poate răspunde la problemele comunității prin deciziile cele mai adecvate. Localitatea poate antrena, la rîndul ei, resurse locale, regionale, centrale și externe, pentru care răspunde juridic. În cazul administrării pe trei nivele de competențe: centrală, regională și locală, toate nivelele răspund direct pentru deciziile luate și pentru administrarea resurselor, deoarece toate nivelele de administrarea au personalitate juridică și sînt ordonatori direcți de credite, deci pot angaja contracte juridice în nume propriu.

Spre deosebire de modelul descentralizat cel centralizat este caracterizat prin responsabilitate difuză pe partenerii din lanțul decizional. Administrația centrală decide pentru proplemele regionale și locale, prin delegat, inclusiv pentru cele la care nu are resurse și soluții adecvate. Acest model perpetuează cercul vicios al difuziunii responsabilității pe persoane care nu au calități contractuale, deci nu pot fi trase la răspundere din punct de vedere juridic, blocînd, astfel, acțiunea administrativă la un nivel inferior de eficiență. În cazul modelului descentralizat fiecare unitate administrativă răspunde juridic pentru problemele ei, prin deciziile elaborate la acest nivel, conform competențelor pe care le are prin sufragiu universal, antrenînd resurse locale, regionale – sau centrale prin redistribuire – precum și externe prin intermediul creditelor rambursabile sau nerambursabile. Din analiza sumară a celor două modele de administrare reiese limpede că modelul descentralizat este mult mai eficient și mai transparent, cu beneficii maxime pentru cetățean. Modelul centralizat este o invenție fantastică pentru cei care se îngrașă din banul public fără a putea fi trași la răspundere.

Bakk Miklós, Horváth Andor, Salat Levente

UDMR în 2003 – căutarea de noi căi la punctele limită ale integrării

Autorii celor ce urmează s-au prezentat publicului cu o lucrare comună pentru prima dată cu patru ani în urmă, în perioada premergătoare congresului al VI-lea al UDMR. Dacă în acel moment și-au justificat gestul spunînd că uniunea se confruntă cu provocări care necesită reflexie și discuții de fond, autorii sînt convinși că este cu

https://biblioteca-digitala.ro

atît mai justificat să invoce același argument acum, cu puțin timp înaintea reunirii celui de al VII-lea congres.

Sfîrșitul unei paradigme comunitare

În ajunul celui de al VII-lea congres al UDMR este surprinzător că practic nici nu s-a pus în discuție publică dacă UDMR trebuie sau nu să-și modifice programul, statutul, respectiv – în funcție de acestea – strategia de pînă acum. În mod palpabil s-au conturat două poziții: prima dintre ele – cea formulată de Béla Markó – consideră că UDMR nu trebuie să aducă modificări esențiale programului său actual, acesta trebuie să fie supus doar unor mici adăugiri și rectificări, pe baza rezultatelor obținute pînă acum; în schimb, cealaltă poziție – care a apărut în mod marcant în retorica Blocului Reformist – susține o reîntoarcere la bazele „autonomiei comunitare" proclamate la Brașov în 1993.

Nici una dintre aceste poziții nu este cu adevărat întemeiată. Programul de pînă acum trebuie reformulat nu numai la nivelul detaliilor, ci în mod fundamental, deoarece s-au schimbat atît ambianța politică internă și externă a UDMR, cît și relația acesteia față de societatea maghiară din Transilvania. În același timp, pentru reformularea structurii și strategiei UDMR nu maisînt suficiente „bazele de la Brașov", pentru că acestea reprezintă posibilitățile de integrare și de mobilizare ale UDMR caracteristice pentru o perioadă anterioară. Putem spune cu alte cuvinte că este vorba de o „paradigmă comunitară" care și-a epuizat resursele capabile de a reînnoi politica. Aceasta, fiindcă „modelul de autonomie" de la Brașov a) a fost un răspuns dat la acea extindere a pieții politice care apăruse ca o provocare pentru UDMR, pe de o parte prin profesionalizarea politicii parlamentare, iar pe de altă parte datorită numărului mare de reprezentanți aleși în administrațiile locale în 1992 – în același timp însă b) construise UDMR-ul pe exigențele de mobilizare ale unei mișcări menite să asigure identitatea. Din punct de vedere ideologic a fost un model comunitar – de tipul „statului în stat" – care c) a apărut cu exigența unei strategii autonomiste, fără însă să facă posibilă o disociere a alternativelor – între dimensiunea comunitară și cea teritorială –, iar în ceea ce privește reprezentarea intereselor politice d) a disimulat consecințele integrării – oricum necesare a – UDMR în sistemul politic românesc în calitate de partid politic. Însfîrșit: ca structură de putere, modelul a dat naștere unei organizații politice care e) a funcționat ca o federație a organizațiilor teritoriale și a instituționalizat funcționarea platformelor politice, dispunînd însă și de resursele centralizării (fapt devenit tot mai evident începînd din 1995).

Pentru a putea lua în considerare urmările posibile ale paradigmei de la Brașov care și-a pierdut forța integrativă, devenită goală și din punct de vedere retoric, în primul rînd trebuie să trecem în revistă schimbările care s-au produs în situația României și în cea a maghiarimii din Transilvania în cei aproape patru ani care au trecut de la ultimul congres al UDMR. Pentru că, atît schimbarea globală intervenită în situația politicii externe (criza din Kosovo, decizia adoptată la Helsinki în decembrie 1999, situația geostrategică de după 11 septembrie), cît și transformarea cîmpului de forțe al politicii interne (colapsul dreptei după alegerile din 2000, noua autoconstrucție a stîngii postcomuniste, ca rezultat al faptului că aceasta a putut să se folosească de

https://biblioteca-digitala.ro

procesul integrării europene în vederea propriei sale legitimări, proces pentru care a primit o agendă gata făcută de la Uniunea Europeană), au pus fără îndoială într-un context nou politica UDMR.

În analiza ce urmează vom trece în revistă alternativele strategice posibile, concentrîndu-ne în primul rînd asupra posibilităților interne ale UDMR și asupra determinărilor sistemului politic românesc.

La punctele limită ale integrării – într-o nouă situație

Sistemul de relații, spațiul de mișcare și integrarea politico-socială a UDMR sînt influențați de patru procese sau puncte de cotitură importante: A) invitarea României în NATO; B) statutul de membru al Uniunii Europene al Ungariei; C) dramatica scădere numerică a maghiarimii transilvane și perspectivele sale demografice; D) consolidarea sferei civile în Transilvania, conturarea noului cadru civic al societății maghiare ardelene. Aceste patru importante circumstanțe, respectiv procese trebuie analizate fiecare în parte, deoarece fiecare dintre ele pretinde o schimbare esențială în politica UDMR.

A) Invitația României în NATO în noiembrie trecut, prin faptul că a legat puternic țara de o structură occidentală, a determinat unele schimbări în viața politică internă care au influențat și spațiul de mișcare al UDMR. Aceste schimbări, deși nusînt măsurabile la nivelul cotidianului, deschid noi posibilități în fața UDMR datorită unei stabilități mărite a politicii externe. Surplusul de securitate cîștigat de România creează o atmosferă de politică internă mai propice pentru ca UDMR să poată invoca unele chestiuni de drept constituțional legate de statutul de comunitate a maghiarimii din Transilvania. Dintre aceste chestiuni fac parte îndeosebi regionalismul și autonomia teritorială, isteria politicii interne putînd fi stîrnită și menținută întotdeauna pentru a le respinge sau pentru a le elimina de pe ordinea zilei, politica internațională axată pe principiul stabilității (OSCE, Uniunea Europeană, Consiliul Europei) oferind și ea un sprijin discret acestor demersuri. În același timp, relația dintre Ungaria și România se transformă: temele „istorice" ale animozităților din perioada anterioarăsînt înlocuite de contradicții cu un caracter „mai globalizat", care nu se referă la trecut, ci la prezent și viitor.

B) Integrarea apropiată a Ungariei în UE vine în completarea acestui efect. Aici trebuie să ținem cont de cel puțin două consecințe de mare importanță pentru UDMR: 1. Granița UE dintre România și Ungaria are toate șansele să se transforme din frontieră de stat (clasică) în graniță regională-civilizațională. În timp ce noțiunea clasică a graniței înseamnă o fîșie în interiorul căreia numărul tranzacțiilor economice și culturale, și a contactelor umane scade rapid, în cazul granițelor civilizaționale sau regionale numărul tranzacțiilor scade încet în direcția graniței, iar apoi – în zona de frontieră – începe să crească. Toate acestea impun dezvoltarea unei dinamici regionale speciale în Partium, care nu înseamnă doar o dezvoltare mai rapidă, legată explicit de zona estică a Ungariei, ci transformă inclusiv relațiile româno-maghiare din zonă, potrivit unor noi tipologii culturale. 2. Această proximitate are un efect asupra întregii Transilvanii, deoarece Ungaria devine un vehicul de modele de modernizare – mai mult decît pînă acum – în această zonă de care relațiile sale economice o leagă și mai puternic. Acest lucru înseamnă o șansă pentru maghiarii din Transilvania, deoarece ei pot avea un rol mediator impor-

https://biblioteca-digitala.ro

tant în procesul de transmitere a modernizării. Acest rol tranzacțional însă poate să reformuleze în același timp condițiile și obiectivele competiției româno-maghiare.

Surplusul de securitate, precum și perspectiva integrațională generatoare de competiție, au lansat o resubiectivizare a relațiilor româno-maghiare. Această contradicție resubiectivizată aduce în prim plan conflictele cu rezonanță globală ale prezentului: disputa româno-maghiară pe marginea legii statutului a avut ca subiect și relația României și Ungariei față de Europa în lumina diferitelor concepții despre națiune ale celor două state – în timp ce numeroase conflicte noi, mai puțin însemnate, ca de exemplu disputa despre „pălincă", prevestesc că viitorul va fi marcat în primul rînd de competiția pentru avantaje pe piață, competiție birocratizată în mare măsură de către UE.

C) Rezultatele recensămîntului din 2002, diminuarea semnificativă a numărului maghiarilor a scos programul comunitar al „rămînerii pe pămîntul natal" din perspectiva în care se afla – chiar dacă neexprimat – pînă acum. Deoarece rezultatele recensămîntului au arătat clar că deși politica nu are un efect nemijlocit asupra proceselor demografice, la nivelul concepțiilor minoritare ale construcției sociale și ale planificării instituțiilor ne aflăm oricum într-o cursă contra cronometru. În legătură cu aceasta, UDMR poartă o responsabilitate directă, dat fiind că și-a adjudecat pozițiile decisive în lupta pentru distribuirea resurselor, iar prin aceasta a slăbit mecanismele interne de control ale societății minoritare. Însă gîndirea strategică referitoare la păstrarea ariei de așezare a comunității, adică a granițelor etnice interne (aflată deja în curs de formare în cadrul bisericii reformate,[1] cu aspectele sale specifice) nu poate fi eficientă decît dacă nu mai privește maghiarimea din Transilvania ca o formulă socială unitară („societate etnică de masă"), ci mai de grabă ca o societate dezvoltată pe regiuni, puternic stratificată. În concordanță cu aceasta, UDMR va trebui fără îndoială să ia în considerare prevederea unor capitole separate în cadrul programului său pentru cel puțin trei componente ale societății – care se deosebesc atît la nivel regional cît și din punct de vedere tipologic: Secuimea, Partiumul și comunitățile din diasporă.

D) Dezvoltarea sferei civile maghiare din Transilvania se află și ea la un punct limită al integrării: dependența sa unilaterală de UDMR, care caracterizase începutul anilor '90, este pe cale de dispariție, în timp ce formele sale proprii de organizare globală nu s-au format încă. Emanciparea sa a apărut ca rezultat a două procese cu direcție opusă.[2] La începutul anilor '90, UDMR, care funcționase ca o mișcare,[3] în calitatea ei de animatoare a societății civile absente, contribuise în scop mobilizator și de autolegitimare la crearea primelor organizații civice. Aceasta a fost perioada organizării „de sus în jos", în care au luat ființă primele mari organizații civile, care-și asumaseră o reprezentare cuprinzătoare, extinsă pe toată Transilvania, în conformitate cu programul de atunci al UDMR. Aceste organizații au și fost nominalizate în programul UDMR, iar „modelul de la Brașov" a creat Consiliul Unional de Negociere în vederea integrării acestora. Pe la mijlocul anilor '90 însă a apărut un nou tip de organizare civilă, a celor care se organizaseră „de jos", asumîndu-și interesele locale și regionale.

Sistemul de sprijin financiar controlat de UDMR (prin sub-curatoriul din România al Fundației Illyés și prin Fundația Communitas) este în același timp o sursă de noi tensiuni, deoarece, datorită acestuia, construcția socială a fost subordonată într-o măsură însemnată muncii politice de apărare a intereselor comunitare. Toate acestea

https://biblioteca-digitala.ro

slăbesc stabilitatea, mecanismele interne de control ale societății minoritare, iar din punctul de vedere a dezvoltării pe termen lung a societății maghiare din Transilvania, reprezintă pericolul unei politici lipsite de feed-back social, de control din partea societății.[4] Astfel, societatea „rămîne construcția politică a elitelor"[5] și nu acea unitate organică compusă din reprezentare politică, reprezentanți ai autonomiilor locale, organizații civile, grupuri de experți culturali și o presă formatoare de opinie.

Din toate acestea rezultă că (1) UDMR trebuie să se confrunte cu realitatea că politica sa de susținere, prin care a ocupat sfera inițiativelor civice, deformează de fapt imaginea despre societatea pe care s-a angajat să o reprezinte, prin urmare (2) trebuie să creeze o altfel de relație cu sfera civilă – mai apropiată de formele de parteneriat cunoscute în societățile occidentale.

Dincolo de modelul de la Brașov – alternative strategice

Epuizarea paradigmei comunitare de la Brașov s-a produs în paralel cu acea inevitabilă centralizare internă, care a fost o premisă organizatorică necesară pentru ca UDMR să se integreze în sistemul partidelor din România. Acest lucru a impus derularea a două procese paralele la nivelul acțiunii politice directe, care se fortifică reciproc: 1. o transformare discursivă, în urma căreia UDMR a scos în evidență acele elemente ale programului său, care puteau fi legate de minimul de reformă ce se conturase în retorica partidelor politice românești; 2. o creștere continuă a potențialului de coalizare începînd din 1996. În ciuda tuturor tensiunilor – care au fost generate de faptul că funcționarea legitimativă a modelului de la Brașov a intrat în contradicție cu obligațiile integrării în sistemul partidelor –, această integrare a avut rezultate importante. Trebuie să scoatem în evidență două dintre ele: pe de o parte faptul că a contribuit la crearea și consolidarea încrederii față de elita maghiară din Transilvania (și în general față de maghiari), pe de altă parte faptul că a făcut posibilă punerea în practică a acelei părți din programul UDMR care a putut fi inclusă în minimul de reformă despre care am vorbit.

În același timp însă integrarea a avut prețul ei. Necesitatea stabilizării rezultatelor obținute datorită minimului de reformă a impus o favorizare a politicii aranjamentelor care, dat fiind caracterul clientelist al sistemului politic românesc, înseamnă că UDMR a trebuit să-și adapteze „politica de personal" la politica de structurare clientelară a partidului de guvernămînt (mecanismele acesteia se pot desluși spre exemplu din protocoalele de colaborare între UDMR și PSD la nivel județean). O altă consecință a acesteia este că obiective politice de valoare diferită au devenit obiectul colaborării tranzacționale, generalizată în cadrul politicii aranjamentelor. Astfel, obținerea unor obiective minoritare particulare (de exemplu retrocedarea unui imobil) a fost compensată prin votarea unor legi cu efect defavorabil asupra calității democrației.

Încă și mai gravă este cealaltă consecință: odată cu creșterea potențialului său de coalizare în cadrul sistemului politic românesc, UDMR a devenit – în pofida tuturor intențiilor sale declarate – participantă la reproducerea centralismului. De fapt, UDMR a votat această centralizare atunci cînd pragul electoral a fost ridicat la 5 %, precum și în cazul restricționării antidemocratice a legii electorale, deoarece aceste măsuri au servit obiectivul de a restrînge cît mai mult posibil cercul partenerilor virtuali. Prin aceasta, UDMR și-a mărit șansele de a participa în continuare – împreună cu un

https://biblioteca-digitala.ro

număr mai redus de participanți – la negocierile politice mai importante. Însă, făcînd aceasta, ea a contribuit la creşterea centralismului sistemului politic actual, limitînd într-o măsură semnificativă numărul alternativelor care ar putea fi formulate în vederea reformării sistemului, ceea ce, din punct de vedere strategic, este fără îndoială defavorabil maghiarilor din Transilvania, întru-cît problemele legate de statutul lor juridic comunitar, de statutul lor în dreptul public devin chestiuni „în afara sistemului".

Ca o consecință a epuizării „modelului de autonomie" de la Braşov, respectiv a tendinței de reproducere a centralismului sistemului politic românesc, trebuie să luăm în considerare trei alternative care se exclud reciproc, ale unei strategii politice care să-şi asume cauza maghiarilor din România: I. o regîndire a modelului de autonomie şi punerea acestuia în practică într-un mod mai consecvent şi riguros; II. asumarea deschisă, programatică a consecințelor integrării în sistemul politic românesc; III. respingerea tezei că sistemul politic românesc este o entitate imuabilă şi cîntărirea alternativelor posibile ale „evadării" din acest sistem.

Practica politică actuală a UDMR se caracterizează printr-un amestec continuu ale elementelor acestor trei alternative, care este imposibil de susținut, chiar şi numai pentru că, avînd în vedere consecințele, definirea obiectivelor comunitare care conduc în direcții foarte diferite, impun strategii diferite din partea unor reprezentanți comunitari, care se iau în serios şi care iau în serios şi cerințele transparenței.

I. În loc de drept public instanțe morale

Cei aproape zece ani care au trecut de la congresul de la Braşov confirmă faptul că autorii modelului de autonomie şi adepții aplicării lui nu au ținut cont de circumstanțele silnice ale sistemului politic românesc, dar nici de starea şi capacitatea societății minoritare maghiare din România. În cele ce urmează vom încerca să inventariem lucrurile de care am avea nevoie – pe baza experiențelor acumulate – pentru ca o structură instituțională minoritară, destul de nuanțată şi capabilă să echilibreze în mod satisfăcător funcțiile de control social, să poată asigura toate acele funcții pe care concepția de autonomie comunitară de la Braşov ar fi fost menită să le îndeplinească în viața maghiarilor din România.

Experimentul ideatic, menit să cîntărească şansele reabilitării modelului de la Braşov, trebuie să pornească, potrivit logicii situației, de la premisa – care nu poate face, aici şi acum, obiectul criticii – că reprezentarea instituțională a autonomiei şi funcționarea eficientă a acesteia depinde în mod exclusiv de voința comunității şi, ca atare, este independentă atît de capacitatea sistemului politic românesc, cît şi de atitudinea actorilor relevanți ai cîmpului internațional de forțe. Această ipoteză, în limbajul ştiințelor politice, nu înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decît că maghiarimea din România se autodefineşte ca o comunitate politică avînd legile ei proprii – cel puțin după cum susține unul dintre discursurile rivalizatoare ale elitei politice. Să acceptăm ca punct de plecare această premisă şi să analizăm urmările care ar rezulta din aceasta. În literatura de specialitate a politologiei moderne apar numeroase accepțiuni ale noțiunii de comunitate politică, majoritatea lor însă este strîns legată de ideea de suveranitate: în primul rînd formațiunile statale, recunoscute de comunitatea internațională a statelor, sînt acelea pe care de obicei le numim comunități politice.

https://biblioteca-digitala.ro

Mai nou, în încercările de definire teoretică şi de depăşire practică a tensiunilor şi contradicţiilor dintre principiul autodeterminării şi cel al suveranităţii, pe care opinia publică internaţională le-a reperat mai ales în relaţie cu statele multietnice care păşesc pe calea democratizării, au apărut şi unele opinii, potrivit cărora în societăţile puternic divizate din punct de vedere etnocultural trebuie să ţinem cont de existenţa comunităţilor politice rivale. Într-un context asemănător,[6] noţiunea de comunitate politică presupune că comunitatea care aspiră la acest statut, 1. dispune de acele instituţii centralizate de decizie şi executive, care pot garanta funcţionarea eficientă a definirii obiectivelor comunitare şi a distribuirii resurselor; 2. în limita competenţei sale dispune de monopolul autorităţii politice şi a coerciţiei legitime; 3. este depozitarul identităţii politice şi al loialităţii bazate pe sprijin periodic reînnoit. Cele trei funcţii sînt denumite de obicei funcţie instrumentală, coercitivă şi de reprezentare identitară, iar în măsura în care comunitatea care aspiră la statutul respectiv este într-adevăr o comunitate politică cu valoare deplină, funcţională, atunci aceste funcţii se susţin reciproc, reproducîndu-şi continuu condiţiile randamentului lor.

Dacă vrem, pe de o parte, să definim, iar pe de altă parte să continuăm reflexia asupra modelului de la Braşov al autoguvernării interne pornind de la acest sistem de criterii, putem constata următoarele:

1. În privinţa funcţiei instrumentale, modelul de la Braşov este în principiu suficient de echilibrat, deoarece conţine organismele decizionale şi executive competente în domeniul definirii obiectivelor şi al distribuirii resurselor. Unele perturbări funcţionale din ultimii ani au fost cauzate de faptul că rolul organismelor decizionale a pierdut treptat din valoare, a devenit difuz, iar în acelaşi timp tot mai multe competenţe ale acestor organisme au fost preluate de cele executive (Prezidiul Executiv şi Consiliul Operativ).

2. În ceea ce priveşte funcţia coercitivă, aici se pot surprinde într-un mod mult mai explicit lipsurile modelului: nici Comisia Unională de Supraveghere a Regulamentului, nici Comisia Unională de Etică şi Disciplină nu au putut să asigure, pe de o parte, adoptarea unor decizii independente de interesele de grup ale conducerii de la vîrf a Uniunii, iar pe de altă parte, ambele organisme s-au dovedit incapabile de a impune aplicarea integrală şi eficientă a propriilor decizii. Pe baza acestor observaţii este justificată întrebarea dacă uniunea organizată după modelul de la Braşov a dispus sau nu de monopolul autorităţii politice şi a coerciţiei legitime în limitele propriei sale sfere de competenţă.

3. Din punct de vedere formal, acţionînd în spiritul modelului de la Braşov UDMR a satisfăcut, în principiu, aşteptările funcţiei de reprezentare identitară, deoarece randamentul său electoral a fost pînă acum constant. Însă tot mai mulţi analişti atrag atenţia asupra faptului că – în lipsa alternativei şi, implicit, a competiţiei – votul etnic nu poate fi considerat nici ca o măsură sigură a loialităţii, nici ca un sistem de feed-back care să reflecte cu fidelitate sprijinul de care dispune definirea obiectivelor.[7]

Lipsa totală a unor funcţii ale comunităţii politice cu valoare deplină, respectiv diminuarea treptată a altor funcţii, a condus la funcţionarea Uniunii din ce în ce mai mult ca un partid politic, legitimitatea căruia putea fi considerată suficient de fundamentată numai în contextul sistemului politic românesc.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe baza celor expuse mai sus, reabilitarea modelului de la Braşov ar necesita două corecţii esenţiale: pe de o parte ar fi nevoie de mecanisme prin care ar deveni posibilă împiedicarea confiscării legitimităţii, iar pe de altă parte ar trebui să se creeze posibilitatea satisfacerii eficiente a funcţiei coercitive.

Să le luăm pe rînd. Pentru a împiedica confiscarea legitimităţii, în primul rînd este indispensabil ca regulamentele care descriu competenţele organismelor să nu poată fi modificate după bunul plac al conducerii de vîrf a Uniunii. Ar fi nevoie, prin urmare, de o Constituţie a Maghiarilor din România. Iar acest lucru ar putea fi realizat prin convocarea Consiliului Naţional Constituant, care ar dispune de condiţiile propriei sale alegeri, iar ulterior şi-ar asuma atribuţiile Parlamentului Minorităţii Maghiare din România care, la rîndul ei, ar numi şi ar controla organismele executive. În acelaşi timp, ambiţia satisfacerii eficiente a funcţiei coercitive nu ar presupune altceva decît înlocuirea autorităţilor de drept public cu instanţe morale, dovedite întotdeauna suficiente în privinţa chestiunilor interne problematice ale comunităţii.[8]

Deşi ar putea părea o întrebare poetică, nu putem să nu ne întrebăm dacă, ţinînd cont de evenimentele ultimelor doisprezece ani, putem avea încredere că societatea minoritară maghiară din România dispune de resursele – în primul rînd de umane, dar nu în ultimul rînd morale – necesare celor de mai sus. În această privinţă trebuie să răspundem mai întîi la întrebarea: în ce măsură poate fi considerată maghiarimea din România drept o comunitate omogenă din punctul de vedere al percepţiei, în sensul exprimat de Bibó, adică să fie unitară „în alegerea şi asumarea corectă a sarcinilor pe baza percepţiei realităţii", respectiv dacă are exigenţa şi dispoziţia necesare „participării la întreprinderi comune".[9] În absenţa acestora, experienţa caracteristică este cea a „destrămării formelor comunitare",[10] pe baza observaţiei cotidiene a faptului că membrii comunităţii se integrează în funcţie de interesele lor individuale în diferitele reţele şi structuri locale, de vecinătate, profesionale şi de altă natură, care nusînt deloc segregate din punct de vedere etnic.

Gravitatea situaţiei este amplificată de faptul că, în acest moment, doar conducerea de vîrf a UDMR se află într-o poziţie în care ar putea iniţia convocarea unui Consiliu Naţional Constituant. În vederea convocării acestuia, conducerea ar putea proceda conform mai multor criterii: aplicînd principiul corporativ, pornind de la subsistemele funcţionale ale societăţii minoritare – organisme reprezentative alese, poziţii în administraţia locală, societate civilă, mass-media minoritară, instituţii culturale, de învăţămînt şi de cercetare, biserici –, sau pe baza principiului performanţei, apelînd la anumite personalităţi pentru a îndeplini acest rol cu siguranţă istoric, care, în decursul ultimului deceniu, au acumulat merite durabile în domeniul organizării comunitare. Faptul că nu o face, respectiv, dacă nu o face, poate fi interpretat şi ca o dovadă că nu corespund intereselor ei.

II. Permanenţa cazualităţii

Integrarea *de facto* în sistemul politic românesc a fost deja asumată, în esenţă, de către UDMR, prin practica caracteristică trecutului recent a funcţionării „ca partid": din anumite puncte de vedere, care a făcut posibilă obţinerea unor rezultate spectaculoase, s-a integrat în sistemul de partide din România. Această integrare este

https://biblioteca-digitala.ro

rezultatul unui dublu proces la nivelul acțiunii politice directe: pe de o parte este vorba de o transformare – în primul rînd de politică practică, și numai în al doilea rînd discursivă –, în cursul căreia UDMR a promovat acele elemente ale programului său, care au putut fi legate de minimul de reformă conturat în retorica partidelor politice românești, iar pe de altă parte s-a produs o creștere continuă a potențialului de coalizare începînd din 1996.

Ca urmare a apropierii retorice de politica românească, o parte semnificativă a electoratului UDMR simte că organizația nu mai este prezentă în viața publică cu mesaje orientative destinate maghiarilor, ceea ce are, fără îndoială, un efect frustrant. În același timp, în ceea ce privește creșterea potențialului de coalizare, întrebarea esențială rămîne: care va fi obiectul și caracterul tranzacțiilor politice care au loc între UDMR și aliații săi, și ce relație va exista între obiectivele strategice promovate de UDMR și strategia descifrabilă din textura tranzacțiilor?

Datorită formării pînă în 2000 a potențialului de coalizare al UDMR (ca urmare a rolului asumat în cadrul guvernării în perioada 1996-2000 și a protocolului de colaborare încheiat cu PSD), mai mulți analiști au ridicat în ultimii doi ani posibilitatea creării în România a unei democrații consociative.[11] Potrivit acesteia, un consens guvernamental ar fi un model aducător de stabilitate și rezultate pozitive din punctul de vedere a evoluției situației maghiarilor din România, ceea ce ar însemna pentru UDMR poziții în guvernele succesive și drept de veto (eventual reciproc) cu privire la unele chestiuni referitoare la păstrarea și reproducerea culturii minoritare, precum și cîteva garanții politico-instituționale pentru acestea (prin asigurarea proporționalității în anumite domenii).

Modelul consociativ înseamnă guvernarea unui cartel de elită în societățile profund divizate în subculturi politice.[12] Obiectivul său este crearea unei democrații stabile în condițiile culturii politice segmentate. Elementele acesteia: marea coaliție care cuprinde cele mai multe segmente ale societății (1), afirmarea principiului proporționalității în sistemul electoral, în recrutarea funcționarilor publici și în distribuirea banilor publici (2), forme de autonomie sectorială sau segmentară (3), respectiv dreptul la veto reciproc sau minoritar (4).[13]

În politologia actuală nu există consens asupra întrebării dacă modelul consociativ elaborat de Lijphart are doar un caracter normativ, sau și o valoare empirică relevantă.[14] Această dispută teoretică foarte pasionantă și cu bătaie lungă – ale cărei detalii nu le putem discuta aici – are două consecințe importante din punctul de vedere al maghiarimii din România. Prima decurge din convingerea timpurie a lui Lijphart, dar asumă neclintit pînă astăzi, că modelul consociativ are relevanță privind politica publică, ceea ce într-o formulare mai concretă ar însemna că liderii politici ai societăților divizate din punct de vedere cultural trebuie să fie încurajați în direcția inovației politice capabile să aplice spiritul modelului consociativ. Prin urmare, din punctul de vedere al maghiarilor din România, întrebarea principală nu este dacă în România există sau nu condițiile (considerate necesare teoretic) aplicării modelului, ci dacă există sau nu voința politică necesară creării acestora. Cealaltă consecință care trebuie luată în considerare, este legată de faptul că adversarii modelului consociativ atrag atenția – în cazul fiecăruia din cele trei concepte introduse de către Lijphart: democrație

https://biblioteca-digitala.ro

consociativă, consensuală şi cu divizarea puterii – asupra urmărilor acelor concesii din care rezultă o deviere de la modelul tradiţional, westminsterian al democraţiei majoritare, respectiv că, în această deviere se manifestă o atitudine antiminoritară mai mult sau mai puţin deschisă.

În baza celor de mai sus, privind perspectivele strategiilor de construcţie a societăţii minoritare, se impun următoarele întrebări: 1. Potenţialul amplificat de coalizare al UDMR, respectiv participarea acesteia – aparent tot mai continuă şi mai susţinută – la guvernare poate să ducă la crearea unui sistem consociativ în România? 2. Cum se raportează acest sistem la obiectivele conservării maghiarilor din Transilvania?

Pentru ca UDMR să poată reprezenta efectiv maghiarimea din Transilvania ca pe unul din „stîlpii" – definiţi şi oficial ai – societăţii româneşti, trebuie îndeplinite cîteva condiţii. Despre satisfacerea condiţiilor instituţionale (de tehnica guvernării) amintite – proporţionalitate în distribuţia funcţionarilor şi a banilor publici, dreptul de veto – putem deja să concludem că acestea, în momentul actual, nu fac parte din regulile colaborării, ci sînt obiectul şi rezultatul unor negocieri de la caz la caz. Cu alte cuvinte: potenţialul de coalizare al UDMR înseamnă practic posibilitatea ca UDMR, din cînd în cînd, în formă concretă şi cazuală, să poată pune în valoare acele principii care într-o structură statală consociativă funcţională sînt principii constitutive ale sistemului însuşi.

Toate acestea rezultă în parte din structura specifică – legislativ-structurală şi culturală – a sferei de putere din România. Condiţiile structurale defavorabile instituţionalizării consociativităţii se datorează în primul rînd faptului că regimul Iliescu a fixat condiţiile permeabilităţii între ramificaţiile puterii – contrar principiilor statului de drept – în prevederile ambigue ale constituţiei. Această chestiune a început să fie conştientizată doar în timpul reformei constituţionale aflată în curs de desfăşurare, în mare măsură datorită presiunilor UE. De altfel, ambiguităţile constituţiei se reproduc în întreaga structură a administraţiei publice locale,[15] împiedicînd independenţa corpului de funcţionari publici din administraţia locală, creînd posibilitatea ca şi administraţia locală pe specialităţi să fie întreţesută de clientelismul politic. Construirea clientelelor nu este însă doar o tradiţie culturală şi structurală a societăţii, ci şi un semn concret al rămînerii în urmă în privinţa creării clasei de mijloc: elita politică pare să încerce compensarea absenţei clasei de mijloc prin construirea rapidă a clientelelor.

Cu toate acestea, UDMR poartă şi ea o parte semnificativă din responsabilitatea pentru subminarea şanselor sistemului consociativ, deoarece potenţialul de coalizare al Uniunii exprimă o aliniere la „structura politică" întîrziată, susţinută de societatea românească rămasă în urmă în procesul de formare a clasei de mijloc, ceea ce perverteşte calea ce duce spre modelul consociativ. Datorită faptului că o separare completă şi efectivă a puterilor nu a avut loc în România nici pînă astăzi, UDMR nu se poate limita la urmărirea obiectivelor sale exclusiv la nivelul legislaţiei şi a deciziilor politice – în vederea punerii în aplicare a legilor, a demonstrării unor rezultate concrete este nevoită să se structureze şi pe procesul de clientelizare al partidelor guvernamentale româneşti.[16] Prin aceasta însă, ea însăşi susţine reproducerea unei „structuri de elită" în cadrul Uniunii, ceea ce face ca elita politică maghiară din România să fie asemănătoare „structurilor de elită" ale partidelor româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin urmare, datorită ambiguității îndelung susținute, bazate pe permanența cazualității, prin care UDMR reproduce continuu, pe de o parte, iluzia colectivă a autonomiei interne la nivelul discursului politic, iar pe de altă parte se integrează în mod organic, la nivelul practicii politice, în structura politică românească, Uniunea încalcă de două ori logica consociativității: (1.) nu-şi asumă în mod deschis, cu o consecvență programatică tot ceea ce acest model ar putea oferi maghiarilor din România şi (2.) pierde ocazia de a profita de posibilitățile negocierii politice, în cursul cărora ar putea cere socoteală conducerii politice românești, mergînd pînă la consecințele ultime, pentru tot ceea ce presupune aplicarea consecventă a acestui model vizibil avantajos pentru România.

Adoptarea de către România a modelului consociativ nu are doar o importanță conjuncturală pentru maghiarii din Transilvania. O integrare mai spectaculoasă şi mai efectivă a reprezentanților maghiarimii în sistemul politic românesc ar putea produce, pe termen mediu, un efect care ar amplifica încrederea, iar aceasta, pe termen lung, ar face posibilă o reformare – euroconformă, în esența ei – a structurii de stat şi a sistemului politic românesc, în aşa măsură încît ar putea duce chiar şi la instituționalizarea în termenii dreptului public a ideii – deocamdată naive – a autonomiei interne, pe care elita politică românească o respinge deocamdată, invocînd tocmai „pericolul unguresc".[17]

III. Calea regională

În urma celor expuse trebuie să examinăm şi posibilitatea de integrare ca şi comunitate a maghiarimii din Transilvania, fără transformarea structurii constituționale a statului român. În cadrul acestei chestiuni trebuie să clarificăm, de asemenea, (1) ce fel de schimbare de structură constituțională – de organizare teritorială, de modificare a sistemului administrației publice şi de exercitare a puterii guvernamentale – trebuie să fie cea prin care maghiarimea, în calitate de comunitate, ar putea „să-şi găsească patria" în România şi (2) prin ce mijloace politico-strategice poate fi obținută această schimbare.

Pînă la ora actuală au luat naştere două concepții referitoare la „integrarea de drept public", mai puțin elaborate în detaliu, însă puternic reprezentate ca direcții strategice. Prima este concepția triplei autonomii, formulată în prima jumătate a anilor nouăzeci şi legată în primul rînd de numele lui József Csapó, cealaltă fiind concepția strategică cu privire la „devoluția Transilvaniei", formulată de „grupul Provincia". Prima a fost asumată în primul rînd de opoziția internă a UDMR, a doua a fost formulată în afara UDMR, însă ambelesînt prezente în programul UDMR: forma triplei autonomii în forma unor teze scurte, iar „devoluția transilvană" înglobată în capitolul referitor la interesul regional al Transilvaniei.

Concepția triplei autonomii se bazează în mod nemijlocit pe „modelul de la Braşov".[18] În spatele acestui model s-a conturat o idee strategică: structura UDMR, construită conform exigențelor autonomiei interne, dirijează dezvoltarea instituțională internă spre autonomia comunitară. Eşecul eforturilor bazate pe această concepție ideologică evidentă are astăzi concluzii ce pot fi formulate de la o distanță corespunzătoare. Cele mai importante dintre acestea sînt: 1. Elaborarea ideii de autonomie bazată pe strategia construirii instituțiilor a fost împiedicată în mare măsură de faptul că

https://biblioteca-digitala.ro

ideea a fost repede subordonată acelei linii de ruptură internă care a opus politica de identitate consecințelor politicii de partid. În urma acesteia, elaborarea proiectelor de autonomie a fost și ea subordonată priorităților de politică internă al UDMR. 2. Însă referirea continuă – cu caracter legitimativ – la autonomia internă, nu a făcut posibilă o disociere între dimensiunea comunitară și cea teritorială în chestiunea autonomiei. Ca urmare, nu a mai avut loc reflecția detaliată asupra întrebării: care dintre cele două forme principale de autonomie – cea bazată pe principiul teritorial sau pe principiul personal – ar fi mai potrivită pentru maghiarimea din Transilvania, ținînd cont de datele teritorial-demografice, precum și de diviziunea regională internă a comunității? 3. În sfîrșit, nu a mai fost ridicată problema noilor forme de conviețuire între români și maghiari, între majoritate și minoritate, pe care le-ar putea presupune autonomia, dat fiind faptul că, fără inventarierea acestor forme, nici nu poate fi imaginată natura mijloacelor de care ar putea dispune politica pusă în serviciul autonomiei.

Pe baza celor de mai sus se poate vedea clar, de ce a devenit imposibil susținut concepția triplei autonomii: a) în spatele ei nu s-a aflat o voință unitară, la care să se fi aliniat întreaga elită politică a UDMR; 2) lipsa de elaborare a concepției, confuzia adaptării ei la structura constituțională românească și la sistemul instituțional existent al administrației publice n-a făcut decît să crească neîncrederea față de ea,[19] în urma căreia c) nu a putut reuși formarea în politica internă a unei alianțe în jurul proiectului, care să fi putut reformula propunerea ca parte componentă a reformei generale a structurii statului român. După toate acestea, concepția autonomiei a fost retrogradată în postura unui ideal fără strategie.

Eșecul ar putea fi explicat sumar și prin fermitatea aspirațiilor românești pentru statul național. Dacă însă nu privim această fermitate doar ca numitorul comun al elitei politice românești centrat pe statul național, o mentalitate unitară, ci și ca o structură de interese reproduse permanent de către sistemul românesc de partide, atunci „problema constituțională", atît de importantă pentru integrarea maghiarilor ca și comunitate, poate fi formulată și ca una dintre problemele reformei – politicii, la început, iar mai tîrziu a structurii de stat – introduse prin transformarea sistemului românesc de partide.

Strategia regională definită ca „devoluție a Transilvaniei" se referă la o reformă a structurii statului mult mai radicală decît cea a concepției triplei autonomii, însă contraargumentele care pot fi invocate împotriva ei nusînt comparabile cu criticile formulate la adresa concepției de autonomie anterioare, deoarece obiectivul devoluției este însoțit, fără îndoială, și de strategie – în cazul în care prin strategie înțelegem deducția măsurilor politice, una din cealaltă, dincolo de caracterul lor rațional sau de oportunitatea lor. În acest sens, strategia regională transilvană dorește să înlocuiască comunitatea de vederi și de interese susținute de sistemul actual al partidelor românești cu o comunitate teritorială a intereselor – o comunitatea de interese a locuitorilor Transilvaniei, sustenibilă prin argumente istorice și economice, dar fără îndoială, o comunitate construită. Potrivit concepției bazate pe viziunea istorică, caracterul economico-civilizațional diferit al Transilvaniei – care, de fapt, va cîștiga în importanță datorită dinamicii de modernizare regională ce se va desfășura în anii următori de-a lungul granitei cu Uniunea Europeană – constituie o bază suficientă pentru crearea

https://biblioteca-digitala.ro

unei solidarități politice „transetnice", pe fundamentul căreia să poată lua ființă noi partide sau alianțe politice, formațiuni politice care să poată obține, prin transformarea sistemului actual de partide (iar apoi a sistemului politic), ca proiectul lor regional referitor la reforma structurii statului – crearea regiunii transilvane – să devină legitimă.

Prin urmare, primii pași ai strategiei UDMR în această direcție ar trebui să reprezinte nu atît un „proiect constituțional" – proiectul autonomiei regionale –, cît mai degrabă să urmărească crearea condițiilor propice formării noii comunități de interese politice. Acest lucru se află însă în contradicție cu susținerea actualului sistem de partide, care reproduce permanent centralismul, la care UDMR participă și ea prin compromisurile sale cu caracter tranzacțional și prin învoielile ce urmăresc creșterea potențialului său de coalizare. În această ordine de idei, raționalismul politic al UDMR aminteşte de acel „fals realism", în termenii lui Bibó, în cadrul căruia fiecare pas făcut este justificabil din punct de vedere tactic, însă tocmai lanțul acestor pași este cel care duce la eșec.

Crearea unei comunități de interese politice care să nu fie susținută de structurile elitei clienteliste nu poate fi bazată pe mijloacele de pînă acum ale politicii parlamentare și ale politicii aranjamentelor. Din această cauză UDMR, dacă are ca obiectiv transformarea sistemului de partide, trebuie în mod categoric să devină un partid regional, care să-și valorifice capitalul politic în primul rînd în sfera autonomiei locale, a dezvoltării regionale și a cooperării transfrontaliere. În politica sa parlamentară trebuie să urmărească în primul rînd o cît mai mare deschidere a pieței politice, ceea ce ar impune decizii opuse măsurilor pe care le-a sprijinit pînă acum din considerente conjuncturale (cum ar fi ridicarea pragului electoral sau restricționarea legii partidelor). În același timp, Uniunea trebuie să se pregătească pentru confruntarea cu faptul că aceste măsuri ar contraveni intereselor directe de pînă acum ale elitei sale. O asemenea măsură ar fi, de exemplu, apropierea legii privind alegerile locale de cea din Europa de Vest, care ar face posibilă participarea organizațiilor civile la alegerile locale – iar aceasta, de exemplu în Secuime, ar putea duce la pierderea unor importante poziții politice.

Nu încape îndoială că din punctul de vedere al alianțelor intereselor și elitelor actuale, asumarea unei asemenea strategii pare total contraproductivă. Iar formularea acestei necesități – una idealistă. Însă, precum în politică modestia nu este întotdeauna un semn al realismului, nici idealismul nu înseamnă întotdeauna obiective formulate cu lipsă de modestie și imposibil de atins.[20]

În loc de sinteză

1. Politica UDMR a ajuns fără îndoială la un punct de cotitură, deoarece România însăși se află într-o situație limită din punct de vedere al integrării. Contradicția dintre Ungaria și România – aparent dizolvată în perspectiva integrării, în realitate doar retematizată –, statutul de membră NATO al României precum și ambiguitatea dezvoltării sistemului de partide din România, prevestesc crearea unui nou cîmp de forțe în politica internă.

2. În anii ce urmează, cea mai mare provocare pentru UDMR este probabil nu numai adaptarea pur și simplu la condițiile cîmpului de forțe politic, ci și influențarea acestora, conform propriilor sale obiective. Pentru aceasta însă, în loc de clișee goale trebuie să se bazeze pe principii noi și pe sarcini subordonate acestora.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Ca o instituție politică ce îndeplinește o sarcină de reprezentare publică, dacă dorește să corespundă așteptărilor maghiarimii din România, UDMR trebuie să aleagă în primul rînd între diferite strategii și forme de organizare, și nu între persoane.

4. UDMR nu de faptul că diferite grupări din elita sa conducătoare gîndesc în mod diferit este dezavantajată – ci dacă nu sînt clarificate obiectivele și mijloacele cu privire la proiectarea și executarea programului său politic, dacă nu dispune de o strategie elaborată în mod coerent și susținută cu consecvență. Într-o organizație care funcționează în mod democratic, nu oamenii se exclud reciproc, ci doar opțiunile politice (greșite).

5. O strategie a UDMR vizînd schimbarea sistemului politic trebuie să reînnoiască înainte de toate eforturile creării statutului de drept public al maghiarimii din Transilvania, abandonate la mijlocul anilor '90. Opțiunile strategice enumerate mai sus, cu toate că se exclud reciproc din punctul de vedere al logicii, pot servi în egală măsură, chiar dacă într-o ordine cronologică diferită, reforma sistemului constituțional. Atît proiectele anterioare de autonomie, cît și cele referitoare la regionalismul ardelean pot fi invocate ca puncte de plecare – imaginația strategică ar trebui să se concentreze în vederea creării condițiilor și forțelor necesare atingerii obiectivului. În cursul regîndirii direcțiilor strategice trebuie luate ca o evidență faptul că integrarea ca și comunitate a maghiarimii din Transilvania nu se poate realiza fără transformarea structurii constituționale a statului român. Pe termen mediu, o asumare mai principială a sistemului consociativ este cea care ne poate apropia de acest obiectiv.

6. Lucrarea noastră a încercat să definească locul UDMR și opțiunile sale viitoare exclusiv în condițiile vieții politice din România. Bineînțeles, un studiu cuprinzător al strategiilor trebuie să fie extinsă și asupra modului în care se instituționalizează relația dintre maghiarii din România și statul ungar. În această privință va trebui clarificat în primul rînd dacă „societatea minoritară poate fi percepută și instituționalizată ca grup, din punct de vedere juridic, prin intermediul membrilor săi individuali" (Nándor Bárdi). O altă întrebare fundamentală este: ce șanse are maghiarimea din Transilvania pentru a se autodefini în cadrul națiunii maghiare unitare în sens cultural, ca un centru regional de sine stătător?

Note:

1. Afirmația lui Béla Kató, rostită cu ocazia lansării la Sfîntu Gheorghe a Almanahului Maghiar din România 2002, la 20 dec. 2002.

2. Vezi Pillich László: *Polgári önszerveződésünk mai állapota* [Starea actuală a autoorganizării noastre civice], *Krónika*, 30 nov.-1 dec. 2002.

3. Diferența dintre noțiunile UDMR-partid și UDMR-mișcare a fost introdusă de Sándor Szilágyi N. – vezi Szilágyi N. Sándor: *Mi lesz veled, RMDSZ?* [UDMR, încotro?] In: *Korunk*, 1991/2.

4. Vezi Bárdi, Nándor:

5. *Ibid.*

6. MacIver, Don (ed.): *The Politics of Multinational States* [Politica statelor multinaționale], London, MacMillan Press, 1994, p. 4.

7. Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája és a határon túli magyarok társadalomtörténete. Problémakatalógus* [Fapt și realitate. Politica

https://biblioteca-digitala.ro

privind maghiarii a guvernelor de la Budapesta şi istoria socială a maghiarilor de peste hotare. Catalog de probleme], 2003, manuscris.

8. Procesul intentat UDMR-ului de László Tőkés prin care preşedintele de onoare a organizaţiei dorea să obţină respectarea deciziilor anterioare ale conducerii de la vârf şi a statutului prin intermediul jutiţiei române constituie o dovadă relevantă în acest sens.

9. Bibó István: *Válogatott tanulmányok* [Studii alese], Budapest, Gondolat, vol. II., p. 615.

10. *Op. cit.*, p. 616.

11. Această întrebare a fost formulată pentru prima dată în presa română de Gabriel Andreescu şi Dan Pavel. Mai târziu a avut loc o discuţie de nivel mai profesional referitoare la această temă pe paginile publicaţiei *Provincia*. Vezi Molnár Gusztáv: *A konszociációs demokrácia esélyei Erdélyben* [Şansele democraţiei consociative în Transilvania], Provincia, oct. 2000; Bakk Miklós: *Az eredettől a kezdetig* [De la origine la început], Provincia, nov. 2000; Gabriel Andreescu: *Rămânerea la guvern a UDMR ar însemna prima fază a democraţiei consenzuale în România?* Provincia, nov. 2000; Szász Alpár Zoltán: *A demokrácia modelljei Romániában – esélyek és realitások* [Modelele democraţiei în Romania – şanse şi realităţi], Provincia, martie 2001; Kántor Zoltán: *A konszociáció Erdélyben. Folyamatok és modellek* [Consociaţia în Transilvania. Procese şi modele], Provincia, apr. 2001; Gabriel Andreescu: *Înţelegerea între Partidul Social-Democrat şi UDMR*, Provincia, febr. 2002.

12. În interpretările apărute în presa română s-a folosit mai mult noţiunea de „democraţie consensuală": potrivit literaturii de specialitate, aceasta înseamnă acea funcţionare a instituţiilor democraţiei care se opune funcţionării bazate pe principiul majorităţii. Noţiunea a apărut în articolele lui Dan Pavel şi Alina Mungiu-Pippidi, însă „democraţia consensuală" nu se ocupă de structura societăţii aflate în spatele acestui model.

13. Lijphart, Arend: *Democracy in Plural Societies* [Democraţia în societăţile pluraliste].

14. Această dilemă a fost expusă în modul cel mai tranşant de către Zoltán Alpár Szász în cadrul disputei profesionale citată mai sus, care au avut loc în opinia publică românească. Un ecou recent al disputei: Bogaards, Matthijs: *The Uneasy Relationship Between Empirical and Normative Types in Consotiational Theory* [Relaţia dificilă între tipul empiric şi tipul normativ în teoria consociaţiei] in: *Journal of Theoretical Politics*, 2000/10, pp. 395-423 – o critică metodică –, respectiv răspunsul dat la acest articol: Lijphart, Arend: *Definitions, Evidence, and Policy. A Response to Matthijs Bogaards' Critique* [Definiţii, evidenţă şi politică. Un răspuns la critica lui Matthijs Bogaards] in: *Journal of Theoretical Politics*, 2000/10, pp. 425-431.

15. Legea nr. 215 a administraţiei publice locale, de exemplu, subordonează în mod formal direcţiile locale de specialitate consiliului local, în realitate însă acestea sunt subordonate primarului, fără o distribuţie univocă a competenţelor. Vezi: Veress Emőd: *Végrehajtás-döntéshozás viszonya a helyi közigazgatásban. Miért beteg Romániában a helyi közigazgatás?* [Relaţia între executiv şi decizional în administraţia publică locală. De ce este bolnavă administraţia locală în România?] in: *Magyar Kisebbség*, 2002/3.

16. „Protocoalele" colaborării între UDMR şi PSD pot fi analizate şi din acest punct de vedere, pot fi interesante mai ales legăturile între acordurile locale încheiate în cursul celui de al doilea an de guvernare şi modelul de colaborare la nivel central.

17. Dovezi grăitoare ar putea constitui conţinutul, receptarea şi ecoul declaraţiilor pe marginea regionalizării apropiate a României ale ministrului administraţiei publice, Octav Cosmâncă, şi primului ministru Adrian Năstase, pe de o parte, şi cea a preşedintelui Ion Iliescu, pe de altă parte – declaraţii rostite la Cluj la 20 ianuarie 2003.

18. Trebuie să menţionăm că istoria concepţiilor de autonomie începe cu mult înaintea congresului de la Braşov.

https://biblioteca-digitala.ro

19. Soarta proiectului de lege referitor la minorități și înaintat de UDMR, precum și disputele pe care le-a provocat, demonstrează în mod clar acest lucru.

20. „Politica să fie realistă; politica să fie idealistă – două principii care sunt adevărate dacă se completează, și false, dacă sunt aplicate separat", scrie Johann Kaspar Bluntschli, politician și scriitor elvețian.

Szokoly Elek

Dincolo de legea statutului

Textul de față nu a fost preocupat de aspectele juridice aplicative ale legii statutului (sau a facilităților). Mulți au analizat-o cu mai multă competență probabil decît aș putea s-o fac eu. Mesajul și sensul profund al proiectului („diavolul") nu se află de astă dată, cred eu, în detaliile sale tehnice. Chiar dacă pragmatismul politic — în definitiv este vorba de o inițiativă politică — nu pune mare preț pe clarificări teoretice, ignorarea lor duce în cele din urmă la situații capcană de genul celor în care se zbate astăzi legea statutului. Și nu doar din pricina relelor intenții ale liderilor statelor „succesoare". Nu este de mirare deci, că unul dintre părinții spirituali ai inițiativei, fostul secretar de stat de la externe și actualul președinte al comisiei de politică externă din parlamentul ungar, Németh Zsolt, afirmă dezinvolt că „ este indiferent prin ce fel de definiție este formulată la *înalt nivel ideatic*" problema în cauză, „faptele rămîn fapte". Ceea ce este adevărat, în general faptele sînt chemate să stea la baza definițiilor, neclaritatea conceptuală însă duce în mod direct la starea care caracterizează astăzi aplicabilitatea inițiativei legislative în cauză.

Mă tem că textul de față nu se va bucura de mare popularitate în cercurile „naționale" și, mai ales, în cele ale comunităților minoritare maghiare. Însăși datorită faptului că mi-am însușit într-o bună măsură — nu puteam face altfel — critica liberală a proiectului. Iar a critica o inițiativă care, pentru mulți maghiari care trăiesc soarta vitregă a minoritarului este mană cerească, elixir sau firul de pai, nu este o sarcină prea populară.

Deși, cum bine știm, polemicile sînt stimulate de opiniile contrare, nu neg că mai de grabă analizele lui Kis János și Bauer Tamás m-au inspirat, cu toate că în bună măsură le împărtășesc vederile. Noroc, că nu toate. Multă vreme am avut impresia că problema statutului este o temă neinteresantă, uzată, arhi-dezbătută în Ungaria ca și în țările învecinate, că de mult nu mai este vorba despre minoritățile de dincolo de frontiere, ci mai de grabă interesele minore ale statelor naționale și ale partidelor politice stau în centrul confruntărilor. Nici altfel nu mă atrăgea în mod deosebit să schimb blazonul multicultural al Ardealului cu coroana Sfîntului Ștefan, chiar dacă strămoșii mei fuseseră în mod demonstrabil „maghiari", îndărăt pînă la regele ctitor al statului. Maghiaritatea, ca și credința (sau necredința), este o chestiune privată asupra căreia nici o instituție bisericească sau laică nu este chemată să se pronunțe.

https://biblioteca-digitala.ro

Importanța și actualitatea chestiunii este demonstrată, cred eu, nu numai de faptul că polemicile, după cum se vede, nu mai contenesc, dar și de atenția internațională acordată de reprezentanții instituțiilor europene, independent dacă sentințele lor sînt pro sau contra. Se pare că legea statutului a reușit să reimplanteze problematica etnoculturală (chiar dacă ea avut un efect invers) în capul funcționarilor europeni. Și asta înseamnă deja ceva. Însăși faptul că un înalt funcționar OSCE a denumit legea statutului „un precedent periculos" dovedește, că instituțiile internaționale au devenit atente la această problematică. Ce-i drept, dacă observația lor, din punctul de vedere al *status quo*-ului statelor naționale pare să fie corectă, din cel al unei Europe viitoare unite, în ciuda tuturor limitelor și defectelor sale, este un „precedent provocator, care numai pentru un *status quo* pietrificat poate să devină „periculos". Inițiativa are valoare de precedent, chiar dacă aproape toate statele învecinate au adoptat măsuri similare de protecție a minorităților proprii, indiferent dacă sînt formulate în termeni juridici asemănători sau nu. (În mod evident, cei mai prudenți au evitat adoptarea unor reglementări spectaculoase.) Are valoare de precedent însăși confruntarea dintre diferitele filozofii naționale, provocate la nivelul instituțiilor internaționale de legea statutului. Continuarea reflecției asupra lor este inevitabilă.

După cum reiese din rîndurile de mai sus, vorbesc despre legea *statutului* și nu despre legea *facilităților,* deși este vorba de același text, pare însă indiscutabil că proiectul pornise ca lege a statutului și a devenit în final lege a preferențialității, oarecum independent de intenția legiuitorului. Sinceritatea aceluiași Németh Zsolt care afirmă că instituționalizarea statutului „este cel mai important merit și cîștig politic al proiectului" chiar dacă „ nu se va putea obține nimic cu legitimația respectivă", dezvăluie de fapt esența. Caracterul atractiv al avantajelor (în definitiv, a oricărui avantaj) va mări fireste numărul solicitanților (cine ar refuza dacă i se dă ceva?) dar, în opinia mea, „avantajul" determinant — după cum confirmă și Németh Zsolt — provine din calitatea de pașaport al legitimației de maghiar. Cu accent identic pe „pașaport" și pe „maghiar". Ceea ce nu a ocolit suspiciunile mereu vigilente ale liderilor statelor succesoare, nici atenția prudentă a birocraților europeni.

*

Redefinirea (etnică) a națiunii de către legea statutului este un fapt. Este un fapt chiar dacă redefinirea este indirectă, întru-cît efectele sale datorate redefinirii sînt similare cu a unei redefiniri directe.

Și trebuie să cădem la învoială că legea statutului are caracter discriminativ. Este discriminativ spre exterior, întru-cît face distincție între „maghiar" și „nemaghiar", că doar acesta a fost scopul proiectului, și este discriminativ spre interior, pentru că, datorită acestei redefiniri indirecte a conceptului de națiune, face deosebire între proprii cetățeni maghiari.

Dar să nu disperăm. Toate măsurile și reglementările menite să protejeze minoritățile de dincolo de frontiere din Europa sînt discriminative. Chiar și acelea care sînt trecute cu vederea, acceptate sau sprijinite de instituțiile internaționale. Toate convențiile internaționale în vigoare sînt discriminative, odată ce sprijină exclusiv conaționalii culturali ai națiunii de stat, dominante, întru menținerea identității acestora.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate politicile de susținere, și reglementările care izvorăsc din acestea, au caracter discriminativ, în definitiv acesta este scopul lor declarat, ca din punct de vedere etno-cultural să trateze în mod preferențial conaționalii de dincolo de frontiere.

Oricum am lua-o însă, în ciuda obiectivelor declarate, natura lor discriminativă (cu toate justificările cointeresate) este o injustiție, pentru că din preferințele față de unii decurg în mod inevitabil dezavantaje — directe sau indirecte — altora. În cazul unei zone cu populație mixtă, acest lucru este evident și inevitabil. Nimeni nu va putea cuantifica vreodată dacă avantajele oferite unei minorități compensează sau nu dezavantajele provenite din statutul lor de minoritar, sau dimpotrivă, le asigură avantaje față de populația majoritară. Poate că sprijinul obținut rămîne mult sub nivelul asigurării supraviețuirii identitare a minorității respective, cu toate acestea, măsurile de protecție vor fi sursa nesfîrșită a contradicțiilor și tensiunilor în zonele multietnice. Ceea ce duce în mod inevitabil la escaladarea competiției măsurilor de protecție: statele naționale vor crea legi de *protecția rasei și a limbii* pentru protejarea națiunii etno-culturale majoritare, și legi ale *statututelor* și de protecție pentru ocrotirea minorităților etno-culturale de dincolo de frontiere. Toate acestea, din punctul de vedere al politologiei liberale, nu înseamnă decît punerea zilnică sub semnul întrebării a egalității cetățenești. În cadrul logicii sistemului statului național este o situație fără ieșire.

Există deci discriminare acceptată, legalizată, și discriminare neacceptată. Dar independent de aceasta, orice politică de protecție a minorităților care trăiesc pe teritoriul altui stat, este de natură discriminativă. Și dacă sprijinul etno-cultural orientat spre afară poate fi justificat oarecum în cadrul ideologiei statului național, mai de grabă cu argumente morale decît logice, discriminarea propriilor cetățeni în cadrul logicii păstrării identității etno-culturale a națiunii de stat dincolo de frontiere, este mai greu de acceptat. Or, legea statutului, prin codificarea etnică a definiției națiunii, în mod indirect asta face. Deși se referă la maghiarii din afara granițelor, îi tratează în mod discriminativ pe proprii cetățeni. Acest lucru poate fi explicat oarecum prin filozofia dublei definiri a națiunii care străbate întreaga istorie modernă a regiunii. Această duplicitate nu ocolește atenția lui Kántor Zoltán atunci cînd în studiul său pivot îl citează pe Szűcs Jenő privitor la dupla raportare a elitei maghiare în timpul Monarhiei Habsburgice — ca națiune culturală față de austrieci și ca națiune politică față de minoritățile care trăiau pe teritoriul Regatului Ungar —, la fel de valabil și în cazul statului român — care aplică o politică bazată pe principiul națiunii politice față de minoritățile de pe teritoriul României, și o politică bazată pe principiul națiunii culturale față de românii de dincolo de frontiere. În privința situației duplicitare create de legea statutului, în contextul statului maghiar actual, analizele nu mai insistă. Or, legea îi tratează în mod indiscutabil pe cetățenii maghiari în contextul principiului națiunii politice, iar pe maghiarii de peste hotare în contextul principiului națiunii culturale, ceea ce nu este altceva decît cazul tipic al mixării lui *jus sanguinus* cu *jus soli*.

Astfel dacă subiectul de drept al legii este maghiarul etnic (în sens etno-cultural desigur), adică dacă legea face deosebire între maghiarul și ne-maghiarul de dincolo de frontiere, dincoace de frontieră, în interior deci, diferența dintre naționalitate și cetățenie dispare, în „țara-mamă" toată lumea este maghiară, atîta timp cît ne-maghiarul etnic, în calitatea sa de contribuabil, este dator să contribue în aceeași

https://biblioteca-digitala.ro

măsură la sprijinirea etnicului maghiar de peste hotare ca şi concetăţeanul său etnic maghiar. În timp ce, un etnic german, slovac sau român din Ungaria, de exemplu, nu poate contribui la sprijinirea părinţilor, fraţilor sau verilor săi din Ardeal, Slovacia sau Transcarpatia, căci ei nu sînt „maghiari", vecinul său etnicul maghiar poate contribui la sprijinirea aceloraşi rude, deşi ambii sînt cetăţeni contribuabili egali ai aceluiaşi stat maghiar. Astfel spiritul dublei măsuri funcţionează impecabil şi în practica legii statutului. În timp ce legislatorul era ocupat cu întrebarea „cine e maghiar?" dincolo de frontiere, a uitat să clarifice cine e maghiar în Ungaria. Este ceea ce Tamás Gáspár Miklós sesizează ca redefinire a conceptului de naţiune de către legea statutului: „Pentru minorităţile naţionale/etnice din Ungaria asta înseamnă că demnitatea cetăţenească şi pretenţia egală la justiţie a fost călcată de identitatea etno-culturală, iar comunitatea politică (naţiunea cetăţenilor) se desparte de comunitatea etno-culturală. Acest demers confiscă pe de o parte — deocamdată în mod simbolic — cuceririle seculare ale emancipării cetăţeneşti, pe de altă parte îmbracă percepţia „maghiarimii" cu sensuri exclusiviste de natură etno-culturală." Fina capacitate analitică a lui Tamás Gáspar Miklós sesizează esenţialul, în acelaşi timp pare să se blocheze în faţa analizei reale a conţinutului contradicţiei dintre „cuceririle emancipării cetăţeneşti" şi „sensurile etnoculturale". Nu putem decît să constatăm şi aici prezenţa limitelor tradiţionale ale gîndirii liberale în privinţa relaţiei dintre drepturile individuale şi drepturile colective. Ceea ce nu influenţează de fel caracterul discriminativ al iniţiativei legislative discutate.

Complexitatea chestiunii este accentuată doar de specificitatea istorică a minorităţilor diferitelor state naţionale, de realitatea istorică pe care a trăit-o comunitatea în cauză în epoca formării şi construcţiei naţionale. Dacă utilizarea noţiunii de naţiune politică în raport cu minorităţile sale ar putea fi legitimă în cazul Ungariei, întru-cît (spre deosebire de minorităţile maghiare din statele naţionale învecinate) aceştia fiind părtaşi la formarea şi construcţia naţională a naţiunii (politice) maghiare moderne din secolul 19. (Molnár Gusztáv), posedă astfel o dublă identitate — şi pe cea maghiară — (asemenea probabil cu grecii sau armenii din Principatele Române), este cu atît mai stridentă această deosebire dintre „maghiar" şi „ne-maghiar" în consecinţele interne ale legii statutului care ia în considerare exclusiv doar pe „maghiarul" din afara graniţelor ungare. Pe cînd în baza aceleiaşi raţiuni, germanul sau românul din Transilvania, a fost în aceeaşi măsură părtaş la formarea naţiunii (politice) maghiare moderne dinainte de 1918 ca şi maghiarul maghiar. Iată un alt paradox al filozofiei statului naţional.

(În acelaşi context, ne putem întreba dacă, de exemplu, identitatea „românilor" din Basarabia sau Bucovina poate fi identificată cu identitatea naţională românească, atîta timp cît niciuna dintre aceste provincii nu făcuseră parte din statul naţional român în epoca construcţiei naţionale moderne. Tot aşa de dilematică pare a fi în acest context identitatea „germană" a alsacienilor sau identitatea „maghiară" a ceangăilor, deşi originea lor etno-culturală este neîndoielnică.)

Nici Comisia de la Veneţia nu este ferită de optica statului naţional atunci cînd abordează o chestiune a priori condamnată la eşec, şi anume întrebarea: „cine este maghiar?". Dacă *statutul* nu ar fi însoţit de *avantaje*, ar fi probabil mai uşoară deliberarea

https://biblioteca-digitala.ro

asupra acestei întrebări, statul maghiar permiţîndu-şi să împartă cu mult mai multă dare de mînă *statutul* gratuit faţă de *avantajele* costînd multe milioane de forinţi. Astfel ar fi putut să trateze cu mai puţină rigurozitate preocedeul identificării naţionale, toţi „maghiarii" şi „ne-maghiarii" care aparţinuseră în epoca construcţiei naţionale de Ungaria (şi firește, urmaşii acestora) ar fi putut să solicite statutul maghiar, umflînd astfel într-adevăr la mai multe milioane numărul „maghiarilor" de peste hotare (motivul spaimei lui Adrian Năstase că se vor găsi în Ardeal şase milioane de maghiari). Posibilităţile practice limitate ale facilităţilor ia obligat la moderaţie pe legiuitorii maghiari.

Firește, se poate pune întrebarea, dacă în lipsa avantajelor oferite de lege în ce măsură ar fi optat maghiarii şi ne-maghiarii pentru *statut*. Dacă ne aducem aminte, acest aspect al dezbaterii fusese atît de fierbinte pe vremea cînd România avea nevoie de vize pentru statele Schengen, iar *statutul* ne făcea să sperăm că va servi drept paşaport în lumea liberă. Odată cu ştergerea obligativităţii vizelor, chestiunea a fost ştearsă de pe ordinea de zi ale scandalelor politice şi de presă. Dacă cumva se lasă din nou cortina (inoxidabilă) de fier, probabil că se va revalorifica rolul protecţionist al legitimaţiei de maghiar dar, totodată, odată cu intrarea în uniunea Europeană, Ungaria va fi obligată să renunţe tocmai la acest privilegiu. Capcana este inevitabilă?

*

Comparaţia legii statutului cu instituţia dublei cetăţenii — care în mod surprinzător este o practică curentă în multe ţări învecinate, printre care şi în România — este o încercare de a clarifica chestiunea din alt unghi de vedere. Este evident că dubla cetăţenie reprezintă un statut juridic mai *hard* decît legea statutului maghiarilor. Cu toate acestea nu a ajuns în conflict cu „sistemul normelor europene" şi nu a tulburat sensibilitatea sistemului nervos al vecinilor. Analiza lui Constantin Iordachi ar putea să arunce o rază de lumină asupra motivului acestui tratament preferenţial. „În primul rînd — zice Iordachi —, ambele legi adoptă un mod de abordare centrată pe stat, deoarece sînt vizaţi foştii cetăţeni care şi-au pierdut cetăţenia datorită modificărilor de frontieră. În acelaşi timp, dacă legea românească acordă tuturor foştilor săi cetăţeni dreptul restabilirii cetăţeniei, indiferent de naţionalitate, legea maghiară combină concepţia etatistă cu cea etnică, întru-cît numai celor de naţionalitate maghiară (respectiv membrilor lor de familie) li se asigură statutul preferenţial." Deşi statutul juridic al dublei cetăţenii este mai *hard* faţă de legea statutului şi de fapt urmăreşte acelaşi scop ca şi aceasta, evită în mod inteligent acuzaţia discriminării etnice acceptînd în schimb riscul unei invazii a etnicilor ne-români. (Recenta suspendare a procedurii de către autorităţile române pare să confirme tocmai acest lucru.) *Rien n'est parfait.*

Ne putem pune întrebarea, desigur, în ce proporţie au solicitat ne-românii din Republica Moldova şi din Bucovina de Nord cetăţenia românească, respectiv în ce proporţie au fost respinse astfel de cereri (ceea ce de asemenea poate fi presupus) de către autorităţile româneşti. Ne putem întreba deci, dacă şi modul de aplicare a acestei reglementări este la fel de liberal ca şi litera sa. Această întrebare poate fi pusă însă şi în cazul acordării legitimaţiei de maghiar, în definitiv acesta era menirea instituţiilor de recomandare: să constituie un filtru pentru acordarea facilităţilor. Ambele cazuri însă reflectă dilemele statelor sărace sau cu mijloace modeste.

https://biblioteca-digitala.ro

Din punctul de vedere al ideologiei naţiunii politice soluţia hibridă, acceptată mai mult sau mai puţin tacit pe plan internaţional, ca un cetăţean al unui stat naţional să aibă relaţii preferenţiale cu naţiunea culturală a altui stat naţional chiar dacă nu posedă dublă cetăţenie, mergînd eventual pînă la „dubla conexiune instituţională" (Bíró Béla), în contextul statului naţional este un nonsens logic, struţo-cămila compromisurilor internaţionale, de fapt recunoaşterea acelei filozofii a naţiunii culturale pe care din punctul de vedere al naţiunii politice era menită s-o nege. Aş merge mai departe. Acel sistem de sprijin cultural care poate fi oferit de instituţiile unui stat cetăţenilor altui stat, indiferent dacă se produce pe cale individuală sau instituţională, încalcă în aceeaşi măsură principiul teritorialităţii, respectiv al suveranităţii. Convenţiile internaţionale subliniază firesc necesitatea acordului statului în cauză, dar faptul că un stat acceptă extrateritorialitatea nu devine din punct de vedere juridic intrateritorialitate. Nu înseamnă decît că statul respectiv închide ochii în faţa unei inconsecvenţe şi incoerenţe juridice atîta timp cît îi cere interesul. Trebuie să ne bucurăm, firesc, că există astfel de soluţii de compromis şi instituţiile internaţionale le acceptă, ceea ce nu schimbă însă caracterul juridic incoerent al soluţiilor. Dreptul, în măsura în care este într-adevăr o ştiinţă, trebuie să găsească în perspectivă soluţii non-contradictorii.

Legea statutului este o continuare hibridă a unei filozofii politice europene inevitabil întrerupte de primul război mondial şi definitiv blocate de cel de al doilea, care, dincolo de politicile imperiale, în locul Europei naţiunilor s-a împotmolit în Europa statelor naţionale. Ea cuprinde atît erorile şi păcatele ideologiilor statelor naţionale din ultimele două secole, dar şi proiecţia *in nuce* a unei componente de loc neglijabile a Europei viitoare, cu posibilitatea eliminării limitelor teoretice impuse de *realpolitik*-ul războiului rece care încătuşase perspectivele reale ale proiectărilor naţionale.

Acest dualism între naţiunea politică şi cea etno-culturală este permanent prezent în spiritul legii statutului ca obol plătit concepţiei statului naţional. Tocmai în aceasta constă eroarea sa principală, faptul că porneşte de la aceeaşi concepţie a statului naţional ca şi criticii şi adversarii săi, fiind incapabil să se ridice deasupra spaţiului de joc a intereselor imediate, sacrificînd propriu-zis valenţele de perspectivă a iniţiativei. Deşi, îi cuprinde şi pe aceştia.

*

Dacă polemicile au adus la suprafaţă în mod accentuat limitele şi contradicţiile legii statutului, o virtute indiscutabilă a rămas discret în umbră. Această virtute nu constă în facilităţile oferite, după cum nu constă nici în caracterul material al legitimaţiei de maghiar. Iar discreţia care a învăluit-o se datorează probabil încălcării filozofiei politice tradiţional acceptate a *status quo*-ului.

Sînt convins deci, că *statutul* cuprinde şi o valenţă teoretică de perspectivă, insuficient analizată, privitor la viitorul Europei unite, organic legată de mult pomenita „spiritulizare a frontierelor" (Nicolae Titulescu) sau de „patria în înalturi" (Illyés Gyula), care ar fi capabil să proiecteze cu mai multă îndrăzneală imaginea de viitor a Continentului fără frontiere, în care liniile de forţă s-ar aşeza altfel decît în filozofiile politice tradiţionale asigurînd un loc mai onorabil „comunităţilor imaginate" (Benedict Anderson).

https://biblioteca-digitala.ro

E greu să nu observi că politica secolului XX. a statului național a dus aproape în mod direct la seria de purificări etnice (de diferite „nuanțe") ca urmare logică a tendințelor către „state naționale pure", filozofie politică aflată în contradicție flagrantă cu filozofia construcției europene de astăzi.

Status quo-ul atît de scump tuturor, sancționat și sanctificat de la acordurile de la Paris pînă la cele de la Helsinki, și chiar și după, nu a însemnat doar „pacea rece" pentru Europa, dar și înghețarea situației date, oricît de nedreaptă și inechitabilă ar fi fost pentru unii (mai mici, îndeosebi). Acest neo-conservatorism politic, care a corespuns atît de bine regulilor de joc ale politicii mondiale bipolare, se pare că a putut fi urnit din starea sa de echilibru de către revoluțiile de la sfîrșitul secolului XX. Din păcate, punerea sub semnul întrebării a acestei „stabilități" a fost în general stigmatizat de opinia politică internațională drept iredentism, blocînd astfel posibilitățile dezvoltării oricărei gîndiri alternative în acest domeniu.

Limitele organice ale liberalismului clasic nu pot fi evitate se pare nici măcar de un gînditor liberal — Kis János —, de o coerență și obiectivitate remarcabile, care cade în capcana ideologie statului național tocmai atunci cînd își dezvăluie concepțiile legate de *status quo,* cînd își clădește filozofia politică pe acordurile de pace dictate de învingătorii marilor războaie ale veacului trecut, cuprinzînd și creaturile monstruoase ale lumii bipolare, avînd la bază tocmai „teoria stabilității" procreată în spiritul „luptei pentru pace". Stabilitate în bine și în rău, în dreptate și nedreptate, în echitate sau inechitate, dar să nu perturbe stabilitatea, fireşte prioritară față de confruntare, în care însă și interesele „celor mari"erau mereu prioritare. A nu se crede că pentru „mărunte " echități iluzorice aș fi dispus să sacrific principiul stabilității și să risc „pacea lumii". (Mi-aș deconseia eventualii parteneri de polemică să recurgă la astfel de argumentări ieftine.) Dar ar fi inutil să se iluzioneze cineva, oricît de liberal ar gîndi, că *un status* quo născut din forța împrejurărilor, poate să se transforme în timp într-un *status quo* voluntar acceptat. Așa că, creaturile național-statale ale secolului XX, independent de spiritul de *realpolitik* al subiecților victimizați, va trebui să iasă din istorie ca atare, chiar dacă au reușit să-și îndeplinească idealul — statul național etnic omogen — prin diferitele „variante" ale purificărilor etnice. Ceea ce adepții liberalismului „real" (independent de apartenența de partid) sînt incapabili să înțeleagă este că, o minoritate națională culturală care trăiește pe teritoriul unui alt stat național nu poate deveni, fără o profundă spălare a creierului, adeptul și supusul sincer al statului național dominant doar pentru că într-un moment accidental al istoriei frontierele au fost mutate peste capetele lor. Atîta nu ajunge. Dat fiind faptul că, orice stat național este un stat reprezentînd dominația absolută a unei națiuni culturale date, cu alte cuvinte, națiunea politică a oricărui stat se află sub dominația unei națiuni culturale.

După cum și liberalul Bauer Tamás, meditînd din adîncul capcanei aceluiaș sistem, greșește profund cînd susține (sau își imaginează) că „a pornit un proces, în finalul căruia minoritarii maghiari vor considera statul în care trăiesc drept patria lor". Probabil așa interpretează Bauer prezența reprezentanților minorității maghiare în viața politică, ba chiar la guvernarea acestor state naționale. (În România cel puțin a existat pentru scurt timp această șansă – după mai bine de șaptezeci de ani de la crearea României mari, în primele zile după revoluția din decembrie 89 –, șansă ratată sau, mai bine zis,

https://biblioteca-digitala.ro

respinsă de elita politică românească, respingere pecetluită pentru mult timp prin adoptarea Constituției din 1991 și prin stabilirea zilei naționale la 1 decembrie.) Dar perspectiva lui Bauer asupra rolurilor politice asumate de partidele maghiare din România și Slovacia este superficială, generalizatoare și simplificatoare, chiar dacă privită din exterior pare corectă. Pune față în față pe de o parte *integrarea*, pe altă parte *confruntarea*, fără să precizeze, integrare *în ce* și confruntare *cu cine*. Pentru Bauer partenerul sau adversarul este în fiecare caz un stat majoritar abstract, indiferent că acesta este tocmai de stînga sau de dreapta, liberal sau conservator, democratic sau nu. Or, minoritățile trăiesc în state naționale foarte concrete în care nu te poți integra, și cu care nu te poți confrunta la modul abstract.

Eroarea fundamentală sălășluiește din nou în ideologia statului național care mixează în mod nepermis conceptul de *patrie* cu cel de *regiune* („țară") și de *stat* (național). (Întîmplător nici maghiarul din Ardeal nu va deveni propriu-zis „maghiar din România" — sau doamne ferește „român", cum l-ar identifica mulți maghiari din Ungaria în spiritul aceluiași principiu al statului național —, nici maghiarul din Voivodina nu va deveni maghiar din Serbia sau maghiarul din Transcarpatia maghiar din Ucraina. Aceste nuanțe nu lipsite de semnificație, se pare că îi scapă lui Bauer Tamás.) După cum și relația statelor occidentale cu „politica națională" este analizată superficial de către Bauer cînd susține că pentru aceștia noțiunea este pur și simplu neinterpretabilă. Da, poate că e neinterpretabilă. Dar un analist curios nu se poate cantona într-o astfel de poziție fără să-l intereseze cauzele acesteia. Eventual că, spre exemplu, aceste state „neutre" față de „politica națională" ascund cu predilecție în spatele conceptului de „națiune politică" o politică de purificare etno-culturală desăvîrșită anterior, care culminează prin *status quo*-ul principiului „o limbă-o națiune".

Toate acestea nu contrazic însă afirmația lui Bauer Tamás că legea statutului îi va contrapune pe maghiarii din *regiunile* (nu din statele!) învecinate cu populația majoritară de-acolo. Din păcate, acest pericol este real. Și tocmai în aceasta constă lipsa de înțelegere și de tact al celor din „țările-mamă" față de situația reală a minoritarilor de dincolo de frontiere. Indiferent despre ce țară și ce minoritate ar fi vorba. Dar nu în asta constă „sentimentul apatrid al maghiarilor din statele vecine", ci în menținerea și aplicarea statutului și spiritului statului național. Concepția statului național exclude din capul locului posibilitatea tratării echitabile a alterității întrucît prin definiție introduce în diviziunea cantitativă majoritate-minoritate o diviziune calitativă. Astfel, majoritatea soluțiilor care au fost produse de către instituțiile lumii postbelice în curs de democratizare (ONU, CE, UE etc.) au fost paliative pompieristice menite să evite cu maximă precauție schimbarea *status quo*-ului. Iar acesta era menit, în fond și în esență, să mențină și să ocrotească situația dată a sistemului statelor naționale. Nu trebuie să ne mirăm deci, dacă cel de-al doilea război mondial este în strînsă corelație cu păcile inechitabile de după primul, conflictele naționale de după 89, inclusiv cele din fosta Iugoslavie, sînt în strînsă legătură cu acordurile de pace de după cel de al doilea război mondial și cu compromisurile perioadei războiului rece.

Cu atît mai surprinzătoare mi se pare argumentarea lui Kis János, căci tocmai el a fost acel gînditor liberal care a fost capabil să depășească limitele tradiționale ale

https://biblioteca-digitala.ro

liberalismului clasic prin recunoaşterea legitimităţii drepturilor colective ale minorităţilor şi critica profundă a sistemului statelor naţionale. (*Dincolo de statul naţional*)

*

Indiscutabil, legea statutului nu este în acord cu normele internaţionale. Cred că şi legislatorul a fost în clar cu aceasta, chiar din momentul iniţierii proiectului dar spera să s-o facă să treacă forţînd cadrele existente. Armonizarea legislativă este posibilă pe trei căi. Sau se adaptează la normele internaţionale renunţînd la scopul său iniţial şi golindu-se de conţinut (ceea ce se produce sub ochii noştri), sau normele internaţionale „se adaptează" la filozofia legii statutului, lărgindu-şi oarecum cadrul (ceea ce Comisia de la Veneţia parţial a făcut deja, dar în realitate instituţiile europene nu-şi arată dispoziţia în acest sens), sau „furtuna" provocată în jurul legii va reuşi să oblige opinia internaţională să pună în dezbatere concepte care să ţină cont de realităţile europene ale mileniului trei. Ultima variantă s-ar putea să pară prea optimistă. Adepţii proiectului, cu oarece aroganţă, ar putea spune că e cu atît mai rău pentru normele internaţionale dacă nu sînt în acord cu legea statutului. Dar ştim bine, că realităţile politice ale Europei de astăzi nu sînt acestea, cu toate că ne-am putea întreba dacă normele internaţionale sînt oare în acord cu realităţile naţionale europene? Răspunsul ar putea fi dezarmant. Şi atunci e atît mai rău pentru realităţi?

Situaţiile conflictuale din Balcani şi Europa de Est ne sugerează că realităţile pot fi ignorate doar pentru scurtă vreme, iar planurile desenate în capitale îndepărtate nu se potrivesc întotdeauna cu realităţile de pe teren...

Cred că e timpul să ne dăm seama că sistemul de protecţie a minorităţilor aplicat după cel de al doilea război mondial a fost mai de grabă un paleativ menit să liniştească conştiinţa puterilor decizionale şi care a dus în cele din urmă, dacă ar fi să facem un calcul, la lichidarea lentă a existenţei minoritare în toată Europa. Nu este de mirare deci, că sfîrşitul de mileniu a adus din nou la suprafaţă toate acele contradicţii şi probleme nerezolvate pe care sistemul bipolar al războiului rece le anesteziase multă vreme. Ce-i drept, adesea în situaţii limită, în care rămînea doar problema, minoritatea dispăruse. Şi în timp ce sîntem din ce în ce mai sensibili la dispariţia speciilor de plante şi animale, în privinţa dispariţiei comunităţilor etnice, lingvistice, culturale apelăm la *stabilitate* şi *status quo*. Din această cauză consider legitimă şi necesară forţarea limitelor sistemelor normative prin iniţiative de tipul legii statutului. Este regretabil însă, că datorită unui punct de pornire politico-folozofic eronat, a unui moment istoric inadecvat şi a unei formulări juridice hibride proiectului i-a fost dat să moară în faşă. Ceea ce pune în pericol însuşi viitorul filozofiei naţional-culturale conţinute în lege.

*

Deci, perspectiva limitării progresive a suveranităţii naţionale în procesul de integrare euro-atlantică ar trebui să ne îndemne să găsim noi forme — dacă nu chiar un nou sistem — ale relaţiilor internaţionale pentru vremurile în care sistemul tradiţional al suveranităţii naţionale ar deveni inutil. Semnele acestei nevoi apar destul de marcant în situaţiile de criză (de exemplu, în cazul bombardării Iugoslaviei de către NATO sau a războiului din Irak), cînd legitimarea intervenţiei, adică a încălcării

https://biblioteca-digitala.ro

suveranității naționale — în ciuda tuturor scamatoriilor procedurale — a fost destul de îndoielnică. Chiar dacă, din punct de vedere moral, aceste măsuri — fiind vorba de cazuri limită — pot fi justificate.

Cum va arăta acest sistem juridic internațional căruia i-au început deja durerile facerii, și care va reduce într-o măsură considerabilă sistemul juridic bazat pe principiul suveranității naționale, este greu de prevăzut, deși constituția europeană în pregătire reflectă tocmai această concepție, iar polemica dintre Joschka Fischer și Chevènement se desfășoară tocmai pe marginea acestei tendințe. Conservatorismul clădit pe tradițiile statului național reprezentat de Chevènement este greu de armonizat cu federalismul vizionar degajat al lui Fischer într-o Europă constituită din uniunea unor state „naționale" în care, datorită unei descentralizări pronunțate ar rămîne doar competențe simbolice în atribuția acestora. Dacă autoritatea centrală a statului național își va delega majoritatea competențelor către regiuni, iar restul va fi transferat către instituțiile europene federative, ce fel de atribuții și competențe reale ar mai rămîne în posesia statelor naționale? Ce altceva ar rămîne decît organizarea, coordonarea și sprijinirea *culturii naționale a națiunii culturale?* Toate celelalte putînd fi delegate în sus sau în jos. Iar cultura națională a națiunii culturale nu poate fi legată de politica izolaționistă a frontierelor de stat și nu poate fi făcută dependentă de voința și capriciile națiunilor majoritare ale statelor naționale. Nu pot decît să-mi exprim acordul cu Bakk Miklós atunci cînd afirmă că „originalitatea legii statutului constă în faptul că, în timp ce declarativ formulează obiective de politică națională și de protecția minorităților, în realitate trasează calea pe care începe deconstrucția statului teritorial — a paradigmei vestfalice — în zona noastră. Originalitatea legii statutului — în acest context — este că pregătește integrarea europeană nu prin « înfăptuirea » omogenității în interiorul teritoriului, ci prin organizarea spațiilor cultural-simbolice din afara teritoriului." De asemenea, sîntem la unison atunci cînd afirmă că locul politicii depășite a statului național va fi preluat de o epocă nouă, post-național-statală. În rest însă, aș avea îndoieli în legătură cu afirmația că *legea* statutului s-ar cadra cu epoca amintită, chiar dacă *concepția* legii statutului se cadrează cu aceasta.

Va trebui deci să acceptăm ideea că e bine să părăsim cadrul unui sistem ideologic depășit de istorie, în ciuda tiparelor seculare pietrificate ale mentalității național-statale, și să încercăm să creăm, pe căi într-adevăr democratice, acea formă politică federativă care bate în mod necesar la poarta Europei mileniului trei. Legea statutului, deși lansează un astfel de semnal către făcătorii de politică europeni, nu pare să sesizeze filonul de aur ascuns între rîndurile sale. Furnalul statului național nu este adecvat pentru extragerea acestuia.

*

Conceptul de „*nemzetpolgár*", „*nation-citizen*", „*cetățean al națiunii*". Pentru urechea occidentală sună probabil a pleonasm. Pentru un est-european poate fi o combinație plină de sensuri. Poate fi criticată, ignorarea sa ar fi însă neinspirată. În cadrul sistemului instituțional al Europei unite am putea lesne să ne-o imaginăm ca identitate terțiară, alături de cetățenia *europeană* și cea *regională*. Nu are nimic de-a face cu cetățenia tradițională a „statului național". Este „cetățenia" națiunii culturale, care trebuie să fie *în cetate*, independent de teritorialitate.

https://biblioteca-digitala.ro

În măsura în care identitatea lingvistică, culturală va mai avea un rol de jucat — or, prognozele arată că va avea încă foarte multă vreme — şi conceptul (şi statutul) „cetăţeniei naţionale" va trebui să-şi găsească locul în sistemul juridic al Europei federale. Din punct de vedere juridic va putea conta probabil pe un statut mai *soft* decît celelalte două surate, dar dacă locul lăsat gol de „statele naţionale" hibride va fi ocupat de „regiuni" — hibride şi ele din punct de vedere naţional, dar coerente sub aspectul auto-organizării economico-sociale —, şi acest nivel (naţional-cultural) al realităţii sociale va trebui să fie asigurat de o entitate juridică. Realitatea socială o va secreta. Căci dacă, statul naţional îşi pierde legitimitatea în mod meritat, naţiunea (culturală) va rămîne o realitate care va trebui să aibă locul ce i se cuvine în sistemul juridic continental. Pentru moment trăim tocmai criza acestei stări nefireşti de tranziţie, care se manifestă mult mai violent şi mai spectaculos în Est, dar care nu va ocoli nici Vestul, oricît s-ar iluziona că a depăşit această fază a istoriei. Cele două orientări fundamentale (uniunea slabă a statelor naţionale sau sistem federativ) care se află în centrul dezbaterilor Uniunii Europene astăzi, constituie anticamera punerii pe ordinea de zi a acestei probleme.

Firește, ideea de „cetăţean al naţiunii" nu are nici o legătură cu noţiunile de „germene de stat" şi „germene de cetăţean", pe care le invocă Bauer Tamás în legătură cu politica naţională a Fidesz-ului şi care poartă aceleaşi caracteristici ale statului naţional. Din păcate, ideologia fostului partid de guvernămînt nu ţinteşte perspectiva îndepărtată a Uniunii Europene prin filozofia legii statutului ci mai de grabă rămîne captivă nostalgiilor confuze ale statului naţional.

Ironia situaţiei este — după cum am subliniat mai de vreme — că atît critica liberală cît şi politica naţională a Fidesz-ului se sprijină pe acelaş sistem normativ internaţional clădit pe principiul statului naţional. Pe trecut deci, în loc de viitor. Pe de o parte avem de-a face cu pseudo-toleranţa cumpătată a „realpolitik"-ului, pe de alta cu un cult timid al politicii nostalgice. Nici una dintre poziţii nu a reuşit să treacă peste *status quo*-ul care reprezintă fără tăgadă trecutul, ca orice sistem juridic creat de mîna omului. Iniţiatorii legii statutului au fost mai atenţi la aspectele morale ale probemei naţionale decît criticii, în realizarea efectivă a proiectului însă au fost grăbiţi şi nechibzuiţi, respectiv, nu au fost capabili să se detaşeze definitiv de umbra rănilor de la Trianon.

*

Marele absent din această dezbatere, în ciuda aparenţelor, este *regiunea.* Deşi este vorba de maghiarii din Ardeal, Voivodina, Burgenland, Transcarpatia etc., povestea "sună nu despre faptul că cineva este de dincolo de frontiere — după cum subliniase Németh Zsolt —, ci despre faptul că e maghiar". Acest lucru nu este surprinzător dacă luăm în consideraţie că statul maghiar nu este capabil să gîndească în altă formulă de filozofie politică despre naţiune decît în cea a statului naţional, odată ce tocmai statul naţional maghiar modern de după Compromisul din 1867 a fost acela care a lichidat după model francez autonomiile regionale, Ungaria de astăzi neavînd regiuni propriu-zise, iar procesul de regionalizare care se desfăşoară sub presiune europeană, nu se deosebeşte în esenţă de pseudo-regionalizarea din Bulgaria sau România. Maghiarii de dincolo de frontiere însă, în marea lor majoritate trăiesc în regiuni istorice specifice bine conturate, chiar dacă tratatele de pace i-au forţat între graniţele altor

https://biblioteca-digitala.ro

state naționale. Ardealul, Voivodina, Transcarpatia, Țara de sus, Burgenland nu sînt numai părți ale României, Serbiei, Ucrainei, Slovaciei sau Austriei, ci înainte de a fi fost, au fost „țări" cu trăsături specifice bine definite în cadrul statului ungar sau austro-ungar, independent de statutul lor juridic oficial. Aceste note specifice s-au adîncit și s-au accentuat doar în ultimii 80 de ani față de statul ungar, și deși s-au estompat oarecum față de specificul statelor succesoare în urma politicilor nivelatoare ale acestora, în filoanele sale profunde nu a putut dispărea ceea ce a fost determinant în decursul veacurilor anterioare.

Principiul politic al „dublei legături", specific relațiilor statelor naționale (către națiunea politică din punct de vedere juridic și către națiunea culturală din punct de vedere spiritual) care nu poate fi armonizat nicicum cu *status quo*-ul, sperăm să se dizolve în timp într-o „triplă legătură" cvazi politică — continentală, regională și național-culturală — în care statele naționale nu vor mai avea nici un rol sau vor păstra exclusiv doar un rol simbolic. În privința rolului național-cultural nu încape îndoială că, în pofida integrării europene și a specificului regional, instituția chemată să construiască, să modeleze și să acrediteze limba maghiară va rămîne în continuare Academia Ungară de la Budapesta, după cum cea a limbii române va rămîne Academia Română de la București, independent de faptul că „maghiarul cultural" își va exersa limba maternă la Budapesta, Cluj, Kosice sau Subotica, sau „românul cultural" va trăi la București, Cernăuți, Chișinău sau Vîrșeț. Ideea deosebit de fertilă a „federației culturale" pe care ne-o propune și Bakk Miklós, conține o specificitate complexă demnă de atenție, conform căreia aceasta „s-ar putea baza pe funcționarea unor astfel de centre regionale care în cadrul culturii maghiare (sau române, sau slovace, Sz.E.) ar fi în același timp punctele de sprijin ale unei elite regionale și scena legăturilor organice cu celelalte culturi naționale regionale."

*

Cu regret trebuie să constatăm că concepția legii statutului e proastă așa cum e, în ciuda faptului că legea însăși conține o mulțime de elemente pozitive. După cum reiese din nesfîrșitele polemici, în mediul ostil în care încearcă să se impună, cîrpeala nu o poate salva. Din această capcană nici guvernarea Orbán, nici guvernarea Medgyessy nu are cum ieși cu fața curată, în zadar se bucură de sprijinul reprezentanților legitimi ai maghiarilor de peste hotare. Limitele sistemului juridic european se opresc deocamdată aici. Ne place, nu ne place, trebuie să le luăm în considerare. Zicala engleză „too little, too late" poate fi parafrazat în „too much, too soon". Ceea ce nu înseamnă, ca luînd în considerare tendințele politice de după cel de-al doilea război mondial, să nu fim optimiști în privința posibilității de afirmare a valorii de precedent a legii statutului, cînd îi va veni sorocul. Acest edificiu însă nu va putea fi construit pe ruinele filozofiei statului național. Această misiune va trebui să revină altei „legi a statutului".

https://biblioteca-digitala.ro

Paul Drumaru

Scrisori din Transland

O punte

Eram scîndură. M-am făcut punte. Mă potriveam prin lungime, elasticitate, rezistență. Mă potriviseră și împrejurările (istorice?), stări de fapt ca doborîtul, descojitul, ferăstruirea, „prelucrarea". Și desigur bunăvoința. Buna voință de fier.

Despre solitutinea unui pod dar chiar și despre aceea a unei punți ar fi multe de povestit, dar nu-i necesar să discuți. Dacă nu de alta, pentru că sare în ochi. Asta o știu pînă și oamenii sau măcar bănuiesc: disperarea dar adesea și o simplă proastă-dispoziție, tristețea incertă îi poartă spre pod, dacă există. Pe punte, ce-i drept, nu prea vin, asta nu-i pentru stat, asta-i mai degrabă pentru trecut. Ceea ce nu înseamnă că puntea nu știe multe despre poduri, ca și sora mai mică despre frații mai mari. Eu – mai exact: noi doi, și mai exact: noi patru – adică, dacă o luăm așa, ființa mea compusă din patru suprafețe două cîte două strict paralele – știm de exemplu toate cîte se petrec în cuibul rudei noastre din Frisco Cate Golden, născută Gate,cum știm, firește, și ce strecoară vîntul în fibra unei punți suspendate-n Tibet. Un fel de cronică de familie: cunoaștere solitară, solidaritate a celor singuri, cine știe, o istorie pe bucăți.

M-am făcut punte, zic, de mai bine de douăzeci și cinci de ani. Între două maluri, între două țărmuri lunecoase, nici măcar foarte îndepărtate. Oricum, s-ar fi cuvenit aici un pod ca lumea, lat și solid, căci distanța nu e mare nici dacă o măsori din ochi, nici dacă o încerci cu pasul, dar adîncimea, acolo, jos – cu atît mai mult. Mi-am și spus: or să construiască un pod oamenii aici. Vor tot trece, se vor cunoaște, vor pune lucrurile cap la cap și-o să le iasă de-un pod. Frate-meu – latura inferioară – se tot mira: „Uite cum trece!" „Ce?" „Chestia aia de jos." Eu de văzut nu vedeam decît cerul, auzeam însă, era un pîrîu, i-am spus: „Nu trece, măi, curge doar, susură, clipocește." Oamenii traversau și nu prea, mai mult niște indivizi cu mutre de poeți, ciudați dintr-ăia pe care-i simți dar nu știi de unde să-i iei, n-ai de unde să-i apuci, nici indivizii cu cîini nu-i vedeau. Căci inși dintr-ăștia stăteau de pază la capetele mele. Le simțeam – era iarnă – răsuflarea caldă dar puturoasă. S-a stîrnit apoi un soi de turbulență amirosind a primăvară, s-au adunat pe maluri bipezii, pășeau, țopăiau, mă călcau în ritm de dans, mai-mai să mă răstoarne – dar i-am ținut și m-am menținut. „Libertate", ziceau și: „Fraternitate" – dacă-mi aduc bine aminte – pe mai multe limbi dar că în alea două pe care le înțeleg și eu bine cuvintele astea s-au rostit sînt sigur. Apoi cineva a strigat ceva de pe tușă, un altul i-a întors strigătul – strigau furioși, se înjurau, cuvintele trosneau ca atunci cînd copiii se joacă de-a telefonul fără fir și ceva trece tot mereu drept altă ceva. Așa și ăștia. S-a făcut liniște, apoi gălăgie și mai mare, norodul s-a încăierat, le simțeam pașii încărcați de neguri, îi simțeam și pe cîini, se ațineau pe-acolo, printre pădurea de picioare și – ce lume întoarsă! – făceau ceea ce alții le fac lor de obicei: ațîțau. Iar ăia dădeau în foc. Simțeam că mă frîng. Vedeam mulțimea de tălpi, călca fiecare ca o gură hăpăitoare. Greul cuvintelor era mai povarnic decît gloata,

https://biblioteca-digitala.ro

dar nu mă lăsam. Am încercat să-i potolesc, m-am arcuit ca un curcubeu, dar nici n-au observat. Măcar că e foarte mare adîncimea aia care se află sub mine – şi sub ei. Recunosc, îi compătimeam. Se călcau în picioare – şi pe mine călcau. „Ajută-mă – l-am rugat pe frate-meu – să-i ţinem pe tîmpiţii ăştia pînă-şi vin în fire. „Dar el, aşa cred, se uita la pîrîul cristalin despre care spusese că „trece", acolo, jos. Iar mie nu mi-a spus decît atîta: „Lingăule!"

Nu cunosc sfîrşitul poveştii: se prea poate să mă fi rupt.

Ágoston Hugó

Bucureştiul ca provincie

Nu ştiu dacă să cred. Va exista autostradă Bucureşti–Budapesta! „Linie" directă. Circulaţie comună coerentă catalizînd capitaluri conexe. Asta-i natura drumurilor: mai întîi îi bucură (uneori cu reţineri) pe cei ce le trasează, apoi pe cei ce le construiesc, apoi pe cei ce-au circulat pe drumul prost de dinainte şi acum călătoresc mai rapid şi mai plăcut. Dar mai apoi şi de-adevăratelea e important pentru cei – şi aceştia sînt cei mai importanţi – care pînă atunci n-au circulat pe acel drum dar după aceea, dat fiind că există un drum bun, o fac, noi generaţii îi dau de gust, întrevăd miracolul cuplării a două locuri, a două lumi, întru asemănare dar şi întru particularităţi, diferenţe surmontabile etc. – căci tocmai asta face drumul, traversează, leagă şi printr-asta adună la un loc două locuri.

S-au înţeles aşadar, are să fie – într-o bună zi – drum, vor deveni una cele două iubite capitale ale mele. Am să pot scrie (dacă voi avea unde) însemnări provinciale bucupestane şi budareştene. Într-una din ele va fi vorba despre îgrijorarea mea apropo de cele două capitale. Îmi făceam eu griji şi înainte. Iar dacă cineva nu crede că aş fi avut motive, să se gîndească la faptul că Ceauşescu aproape că făcuse bomba atomică. Pusese la punct proiectul, pare-se că era chiar pe cale să-l realizeze. Da, am citit despre asta recent, un cotidian românesc a publicat „programul", planul de mare anvergură al dictatorului dement. După părerea mea, bunul simţ i-a făcut pe confraţi să pună o surdină în ceea ce priveşte gravitatea problemei, aşadar jucărioara infernală a iepocalului frustrat, a micului Saddam, cum scriau ei, se afla într-o fază chiar mai avansată. (De altfel, într-adevăr – în ce măsură or fi avut cunoştinţă despre acest program diabolic marile servicii secrete ale lumii şi feluriţii preteni arabi? Marile puteri întotdeauna bine informate pînă unde l-ar fi lăsat să meargă pe micul idiot?)

Cînd, înainte de 1989, i-am împărtăşit unui prieten teribilul meu presentiment, bănuiala cum că dementul piticot şi-a pus în cap să producă arme nucleare mi-a răspuns că-s nebun. – Ba deloc! – i-am întors-o. Căci pe vremea aceea groaza mea dedusese pînă şi faptul că Ceauşescu avea de gînd să se folosească de bomba aia atomică pentru şantaj dar că în realitate voia s-o arunce peste Budapesta. De unde aveam eu ideea

https://biblioteca-digitala.ro

asta? Păi de acolo că mă frămîntam în mod logic. Că mă uitam cum face spume la gură, cum gesticulează în degradeu. Există oameni care-şi amintesc totul, sînt sigur. Altă chestiune e că ne ruşinăm să recunoaştem teribilele noastre presentimente de atunci, ne temem să nu cumva să se creadă că ne-am pierdut minţile, să nu cumva să fim noi socotiţi nebuni, contaminaţi de scenarii de coşmar. Acestor pudici le spun acum: ia uitaţi-vă la Coreea de Nord! Nu te poţi teme îndeajuns de un dictator dement şi pe cale de a pierde puterea. Acolo unde conducătorul nu e normal se poate întîmpla orice. Iar Ceauşescu nu era normal. Şi întîlnirea de la Arad cu băieţaşul ungur, vă aduceţi aminte? Cum dicta şi cum „tovarăşul" ungur accepta totul... Se vedea că avea ceva în cap şi în afară de nebunie dar mai ales avea un atu devastator. Evident, se poate ca nu de la bomba atomică să fi fost aşa de sigur de sine, ci doar aşa, de pildă din cauză că se plimbase nu de mult pe străzile Londrei în caleaşcă regală. Pe mine însă acea întîlnire m-a convins în privinţa grozăviei posibile şi continui să afirm că nu m-am înşelat, chiar dacă probabilitatea întregii chestii nici nu era atît de mare. În acest capsoman bîlbîit şi în aparatul său de represiune se întrupase productul social cel mai diabolic al tuturor timpurilor: naţional-comunismul. Naţionalism + comunism = neomenie. Dincolo, ştim, se înfruptau din socialismul gulaşului şi se dedau reformelor interne, lăfăindu-se deopotrivă, conducători şi cetăţeni. Faptul că alţii o duc mai bine, relativa lor bunăstare nu poate fi suportată decît dacă ne-o propunem nouă înşine ca ţel. Geniul pustiu al Carpaţilor era incapabil de aşa ceva. El vedea viitorul poporului său în înfometarea de tip stalinist, îl supunea la experimente, ca în bancul cu ţiganul şi calul. Şi atunci şi de-aici îmi vine în minte un alt gînd, care e cel puţin la fel de îndrăzneţ ca al de mai sus. Că Ceauşescu ar fi dat ordin să se lanseze două bombe atomice. Una peste Budapesta. Alta peste Bucureşti. Şi-ar fi incendiat şi propria-i capitală, ca Nero, sîngerosul împărat, Roma. De nebun, precum şi ca să termine la modul cel mai economicos cu mulţimea de clădiri vechi, cu tot ceea ce nu era opera lui, ceea ce nu trimitea cu gîndul numai la el.

E uşor să-l urăşti acum, dar să fi îndrăznit să-l urăşti atunci – mi s-ar putea spune. Dar îl uram şi atunci, îl uram cu toţii, cu fiece fibră a noastră. În acest sens, noi, maghiarii, am fost doritorii cei mai unanimi ai viitorului şi progresului. Îl uram mai cu seamă din cauza naţionalismului său. A refuzului agresiv a oricărei alterităţi. Pentru toate astea noi îl uram mai tare decît românii, e logic. Nu era de-al nostru. Ne chinuia şi faptul că nu aveai drept de apel în nici o privinţă, că fusesem constrînşi să acceptăm că cine trăieşte într-un stat poliţienesc trebuie să-şi vîre coada între picioare, să se adapteze, să nu exprime nici o părere! Şi lucrul cel mai umilitor: să accepţi că eşti considerat de categoria a doua şi, colac peste pupăză, să trebuiască să te comporţi de parcă ai consimţi la propria-ţi inferioritate. Puţini ştiu, de pildă, dintre cei de azi, că atunci „problema naţională" era deja definitiv „rezolvată". Sigur că era „rezolvată", ca în general libertatea cuvîntului, libertatea de a-ţi spune părerea: în spiritul Marelui Mucles Universal. De cînd mă ştiu, în ţara asta în care m-am născut problema naţională a fost întotdeauna perfect rezolvată. Şi mai tîrziu, şi după revoluţie. Făcîndu-se apel la citate, la autori cumpăraţi sau induşi în eroare, spre a se proba tot mereu că lumea întreagă e cuprinsă de admiraţie văzînd cum a rezolvat România asta problema naţională. Apoi, cu fiecare oscior ce ţi se arunca, auzeai că acum chiar că e foarte definitiv, ba încă şi mai definitiv rezolvată, întreţeau

https://biblioteca-digitala.ro

superlativele definitivării, devenea o voluptate insuportabilă rezolvarea asta, democrația asta, egalitatea în drepturi și înțelegerea. Și între timp, bineînțeles, era preîntîmpinată orice nouă și revoltătoare „pretenție".

Dragi cititori și dragi prieteni români, acum ați fi îndreptățiți să întrebați ce m-o fi apucat de tratez asemenea subiecte sumbre în cadul acestei rubrici la urma urmei bonome. De ce să vorbim atîta despre naționalism, mai ales acum, cînd problema națională e într-adevăr în mod exemplar rezolvată? (A spus-o și Bill Clinton, o spune toată lumea trasă-n piept.) Ce să ne tot lamentăm. Numai că nu să mă lamentez vreau eu. Căci trebuie s-o recunoaștem, mai ales în ultimii doi ani, a avut loc într-adevăr un progres, chiar dacă în silă. Deși problema națională, ca orice problemă unde e vorba de discriminare, situație defavorizată, încălcarea drepturilor omului, poate fi rezolvată numai prin asigurarea integrală și fără reținere a egalității șanselor. Atîta vreme cît un primar maghiar e amendat pentru că a arborat pe clădirea primăriei un drapel național uzat în timp ce pentru aceeași culpă mai mulți primari români nu se aleg cu nici o amendă și nu e tras la răspundere nici acel primar român care vopsește în culorile naționale băncile pe care te așezi cu fundul, nefiind dispus în schimb să afișeze în conformitate cu legea și conform ucazului guvernamental tăblițele cu denumirea maghiară a localității, ei bine, atîta vreme cît așa stau lucrurile nu putem vorbi despre egalitate în fața legii.

Ei, dar nu din cauza acestei mici inconsecvențe m-am ambalat întru vituperarea naționalismului! Cele de mai sus, incluzîndu-l și pe Ceaușescu, mi-au venit în minte pe marginea preconizatei modificări a Codului penal. Cu care ni se poate duce pe apa sîmbetei democrația, atîta cîtă e! Unul din articolele proiectului de lege (nr.270), care nu figurează în Codul penal în vigoare, prevede „închisoare severă de la 2 la 5 ani" pentru atacul public „prin cuvinte, scrieri, gesturi sau alte manifestări, ofense națiunii ori statului român", pentru „defăimarea țării sau națiunii române" pentru fapta „de a jigni sentimentul național sau de a aduce injurii eroilor consacrați ai neamului". Mană cerească, nesperat cadou pentru extremiști, național-comuniști, fasciști! Nimic mai potrivit pentru o vînătoare de vrăjitoare în spațiul politic! După cum s-a scris într-un cotidian, legea asta a fost inspirată de Mussolini, avea și el una asemănătoare. Redactorii și cititorii Provinciei au de ce să cadă pe gînduri apropo de acest paragraf. Desigur, ar putea să cadă pe gînduri și specialiștii în drept constituțional, căci ce se va alege de libertatea cuvîntului și libera exprimare a părerilor dacă legea asta intră în vigoare? Și pe vremea lui Ceaușescu exista așa ceva, dar atunci, din pricina Marelui Mucles, puterea nu prea avea a se teme de ziariștii tentați să ofenseze „prin cuvinte sau alte manifestări" țara și neamul. Însă acum, această democrație cu chiu, cu vai conturată și această libertate a presei, deocamdată cea mai mare cucerire a revoluției – ne aparțin și nouă. Sîntem la fel de îngrijorați pentru ele, sîntem egali în refuzul de a trăi sub teroare și cu frica în sîn! Și nu vrem și nu sîntem capabili nici de ură, atîta vreme cît cuvîntul liber mai are șanse.

Provincia noastră – și ca teritoriu liber și democratic al spiritului – e în primejdie. Viitorul nu prevestește nimic bun... Amuțim?

Traducerea Paul Drumaru

https://biblioteca-digitala.ro

Postfață

Alexandru Cistelecan

Ce a fost *Provincia*

Provincia a fost un fenomen natural. Mic, mare, după percepții și după posibilități, dar mai ales după empatii ori idiosincrazii. Gurile rele ar putea zice că a fost mic după primele și mare după cele din urmă. Dacă n-a stîrnit valuri de simpatie, cu siguranță a stîrnit valuri de resentimente. Unele de-a dreptul isterice. De fapt, nu unele, ci majoritatea. Excepția au constituit-o tocmai reacțiile normale, de dialog. Regula a fost aprinderea instantanee a rărunchilor. Dar istoria e adesea ironică, așa că mulți din cei care inițial au sărit ca arși, denunțînd *Provincia* ca numai bună de șteang, lucrează azi cu ideile ei. E de presupus că și resentimentele originare au devenit, pe drum, sentimente mai bune. Asta nu e, însă, prea important. Important e că ideile supraviețuiesc grupului și revistei. Încă o dovadă de naturalețe a fenomenului, pentru că numai în natură nimic nu se pierde, ci totul se conservă și se transformă. Revista n-a rezistat, dar ideile ei merg înainte. Nu foarte repede, nu în tăvălug, dar cu o discreție eficientă.

A fost un fenomen natural pentru că s-a născut oarecum de la sine. N-a existat nici o premeditare, nici un nucleu primordial. Au existat însă cîțiva oameni, și români și unguri, majoritatea necunoscîndu-se între ei, care s-au întîlnit într-o atitudine comună, care mînuiau, prin diverse organe de presă, și românești și ungurești, cam aceleași idei. Exista, deci, un spirit al *Provinciei*, care bătea pe ici-colo. Era nu numai logic, dar și necesar ca aceste atitudini împrăștiate să se adune într-o inițiativă coerentă și comună. Ideea unei reviste care să reunească aceste idei și acești oameni i-a venit lui Gusztáv Molnár. Dar istoria revistei n-a fost o simplă trecere de la idee la act.

Și nici nu putea fi. Pentru că *Provincia* era și un inedit experiment de dialog și conviețuire. Era vorba de un concept nu numai fără precedent, dar și delicat de pus în practică. *Provincia* a fost singura revistă din istoria presei românești care i-a pus pe români și unguri față în față; nu prin simple pagini alăturate, ci implicîndu-i într-un dialog fără restricții și fără prejudecăți. A fost pentru prima oară că ungurii puteau fi citiți în direct de către români, în ediția românească, iar românii puteau fi citiți în direct de către unguri, în ediția maghiară. O revistă, așadar, cu ediții identice în cele două limbi și care supăra deopotrivă într-o limbă și în alta. Pe fondul de suspiciuni reciproce româno-maghiare, această inițiativă putea părea de-a dreptul sinucigașă, nu

https://biblioteca-digitala.ro

numai himerică. Dar experimentul de dialog a fost substanțial și ideile au circulat dintr-o parte în alta nu numai fără reticențe, dar și cu folos.

Nu mai puțin delicat s-a dovedit „programul" ca atare al revistei. În realitate, „program" e, poate, mult și emfatic spus. Era vorba doar de curajul unor abordări, de îndrăzneala de a detabuiza cîteva teme sacrosancte, de incitarea la dezbateri neconvenabile și neconvenționale. Programul poate fi dedus doar din recurența unor teme; a unor teme privilegiate, desigur, cum a fost cea a „transilvanismului", a devoluției, a oportunității unui partid „trans-etnic", a diferențelor și multiculturalismului etc. Rareori, însă, s-a ajuns, chiar în interiorul revistei, la un acord între atitudinea *soft* și cea *hard*. Principiul pluralității – de opinie, identitate etc. – a fost principiul suveran. Singurul asupra căruia s-a întrunit consensul.

Majoritatea acestor teme erau, însă, teme tabu, demonizate de o retorică de profit. Dacă *Provincia* are vreun merit în scurta sa viață, atunci acesta constă tocmai în *desatanizarea* unor teme din dezbaterea publică. Ea a fost paratrăznetul asupra căruia s-au descărcat toate furiile demagogiei patriotarde; după ce adversarii s-au mai răcorit astfel, ideile au putut intra într-o altă fază a dezbaterii. Chiar dacă pusă la naftalină de majoritatea partidelor politice, în așteptarea aderării la Uniunea Europeană, ideea restructurării administrative a României, de pildă, se poate discuta acum cu calm. Dacă multe idei „delicate" și-au pierdut din capacitatea de isterizare, e și meritul *Provinciei*. Domesticirea acestor teme nu e puțin lucru. Iar faptul că ele intră, subtil, dar persuasiv, în agenda politică, e chiar important. România se apropie de Europa mai puțin isterică decît era acum cîțiva ani. Din această perspectivă, *Provincia* a fost un foarte util psihiatru.

https://biblioteca-digitala.ro

Molnár Gusztáv

Provincia neisprăvită

Probabil n-a sosit încă vremea să putem vorbi de *Provincia* la timpul trecut pentru a ne putea apuca să reflectăm asupra istoriei ei. Printre altele şi pentru simplul motiv că pentru un atare demers, după publicarea, iată, şi al celui de al treilea volum, ar mai trebui să apară şi volumul de corespondenţă al *Provinciei*, care, după toate aparenţele, va fi la fel de interesant şi de informativ ca şi cele de pînă acum.

Am simţit mereu că *Provincia* va fi viabilă doar în măsura în care va şti să se autodepăşească. Pînă şi startul ei a constituit un soi de transcendere trebuind fiecare să depăşim vechi temeri şi fixaţii pentru a putea declara: „vrem ca Transilvania să devină un centru" şi „nu mai vrem ca provincia noastră să fie una de mîna a doua într-o ţară de mîna a treia". Ne-au urmărit însă, de la primul număr începînd, şi contradicţiile şi inconsecvenţa. Poţi deveni centru, nu-i aşa?, şi în maniera imaginată de Noica în 1940 sau de Makkai Sándor în 1931, ca spaţiu privilegiat al afirmării destinului naţional (maghiar *sau* român). Sau aşa cum şi-au imaginat la începutul anilor douăzeci şi treizeci, Kuncz Aladár şi Traian Vuia, respectiv Romul Boilă şi Krenner Miklós: românii, maghiarii şi germanii formînd o entitate autonomă inclusiv în sens juridic şi politic.

Cu toată persistenţa acestor contradicţii, primii doi ani ai existenţei noastre au arătat totuşi că suntem în stare să lansăm probleme şi uneori să dăm şi răspunsuri. Se pare însă că în decembrie 2001 am ajuns – în cel puţin două privinţe – la o altitudine la care am început să resimţim aerul rarefiat al locului. Lansarea Memorandumului pentru construcţia regională a României a ţintit nu doar introducerea unui nou sistem administrativ, ci şi descentralizarea politică, descentralizare care – cel puţin în Ardeal şi Banat – ar fi putut servi, simultan, drept cadru juridic şi platformă ideologico-politică pentru o mişcare regională transetnică menită să servească comunităţilor etnice care trăiesc în Ardeal. Odată cu liniştirea spiritelor şi a indignării naţionale iscate prin lansarea publică a Memorandumului, *Provincia* ar fi putut lesne contribui la naşterea unei astfel de mişcări (desigur, fără ca Grupul Provincia şi revista să fi renunţat la independenţa lor). O astfel de iniţiativă a fost însă ratată.

O altă ratare a noastră a fost aceea că nu am putut oferi maghiarilor ardeleni o perspectivă prin care ei să se simtă legaţi de Ardeal nu doar sentimental, ci în mod

https://biblioteca-digitala.ro

real, prin a o considera realmente ca pe o patrie. Bineînțeles, alături de românii ardeleni și celelalte comunități etnice care trăiesc aici.

E posibil ca Al. Cistelecan să fi avut dreptate atunci cînd, în articolul său polemic privind Ardealul ca patrie-regiune (*Provincia*, dec. 2001), susținuse că „ne-am dus un pic prea departe". În tot cazul, dacă e să luăm în considerare ofertele de azi ale partidelor politice din România privind descentralizarea politică sau măcar demararea unui proces în această direcție, ne vom da seama că de la încetarea apariției *Provinciei* în septembrie 2002 n-a apărut nici o ofertă demnă de luat în seamă. Și nu e mai încurajator nici faptul că pentru rezolvarea problemei autonomiei maghiare, anumite forțe politice ale comunității maghiare din Ardeal au scos de la naftalină un proiect elaborat în 1995, care atunci trecuse neobservat.

Toate acestea înseamnă că o bună bucată de vreme problemele ridicate de *Provincia* – datorită chiar lipsei de răspunsuri liniștitoare – nu pot deveni încă „istorie".

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican

Provincia

Într-o istorie scurtă, de nici trei ani de zile (din primăvara lui 2000 pînă în finalul lui 2002), lunarul clujean *Provincia*, editat de Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă, dar inițiat de geopoliticianul Gusztáv Molnár și de criticul literar Al. Cistelecan a izbutit mai multe performanțe. Prima dintre ele a fost chiar formula apariției: conținutul era tipărit în două ediții paralele, integral identice – română și maghiară – și având două grupuri țintă lingvistic-cultural și etnic diferite. A doua a fost componența redacției, care nu includea doar intelectuali umaniști români și maghiari, dornici să lucreze împreună, ci și oameni care trăiau în locuri diferite. Astfel, dacă Gusztáv Molnár făcea naveta între Budapesta, Oradea și Cluj, iar Al. Cistelecan adăuga mișcării lui profesionale între Târgu-Mureș și Brașov încă un tronson, cel clujean, Ágoston Hugó, de pildă, rămînea un bucureștean, iar Traian Ștef un orădean, Daniel Vighi regăsindu-se integral în spațiul Banatului, la Timișoara. Exemplele s-ar putea înmulți, dar nu insist. Cele două trăsături menționate aici au conferit un specific marcat vieții redacționale a revistei, care cuprindea, astfel, un nucleu de redactori permanent prezenți, o redacție difuză, unită permanent de existența unei liste de corespondență electronică, și un grup de colaboratori foarte apropiați, ce includea scriitori, jurnaliști, analiști socio-umani ori experți în informatică, dar nu în ultimul rînd excelenți traducători.

De la un moment dat încolo, nu mult după inaugurarea revistei, s-a întîmplat să devin secretarul de redacție al versiunii românești a revistei, în timp ce Hadházy Zsuzsa a îndeplinit aceeași funcție pentru ediția maghiară. Știu astfel cu precizie că unul dintre obiectivele asumate – și atinse – de *Provincia* a fost instituirea unui spațiu comun pentru toate limbile și culturile Transilvaniei. Și, într-adevăr, printre colaboratori s-au regăsit și istorici germani, precum Harald Roth și Paul Philippi, și autori evrei, și sîrbi.

Memorandumul pentru regionalizarea României

În scurt timp, la *Provincia* dezbaterile – gîndite, probabil, inițial în maniera celor care făceau odinioară gloria revistelor *22* sau *Dilema* – au avansat rapid pe un făgaș original, antrenînd poziționări pasionate în jurul unor subiecte precum: identitatea

https://biblioteca-digitala.ro

regională a Transilvaniei, raportul dintre centru și provincie, relațiile majoritate – minoritate (etnic, dar și confesional), solidaritatea etnică și cea transetnică, eventualitatea organizării unui partid regional și transetnic, raporturile dintre național și ceea ce îl precede sau îi urmează, ameliorarea organizării statului român (reforma structurilor statale, adică), integrarea europeană a României etc. Pentru nici 30 de numere efective de revistă, recolta este substanțială. Dacă voi adăuga și faptul că toate aceste subiecte se regăseau puțin sau deloc în revuistica *main stream* a momentului se va înțelege mai bine de ce *Provincia* a reprezentat un eveniment al acestor ani din urmă și, poate, chiar un semnal pe care democrația de la noi înțelegea să îl dea tocmai la un nou început de mileniu și de secol.

Fără a deveni un succes de public – datorită proastei distribuiri în teritoriu, eternă poveste, dar și pentru că dezbaterile ei atingeau adeseori o cotă intelectuală destul de înaltă și de specializată, ca să nu mai vorbesc de suspiciunile stîrnite de o asemenea aliere româno-maghiară de ambele părți –, *Provincia* s-a impus atenției aproape îndată. Reviste prestigioase precum *Observator cultural* îi comentau conținutul, ziarul *Cotidianul* a mers chiar pînă la a prelua selectiv materiale din fiecare număr o perioadă de timp.

Grație vehiculului care a fost revista, redactorii și colaboratorii lor cei mai apropiați au evoluat către agregarea unui grup văzut ca un adevărat *think tank* independent, invidiat pe față de alte grupuri similare (notorii rămîn reacțiile *Societății Academice Române* exprimate cu iritare de Alina Mungiu-Pippidi și cele, nu mai puțin vehemente, ale scriitorului Eugen Uricariu, președintele *Uniunii Scriitorilor din România*).

Considerînd că nu este destul să gîndești soluții în borcan, ci se cuvine să le deschizi și către restul semenilor, membrii grupului *Provincia* au lansat, la 8 decembrie 2001, o invitație la dezbatere democratică pe tema reformei instituționale la nivelul statului nostru, redactînd un memorandum cu privire la organizarea României ca stat regional. Preluat imediat de agențiile de presă și intrat instantaneu în atenția marilor cotidiene naționale, textul a iscat un val de reacții, mai ales din partea politicienilor care își simțeau amenințat monopolul. Totuși, tîrîș-grăpiș, dezbaterea publică a avut loc, iar ecourile ei nu s-au stins nici acum. De atunci încoace, grupul *Provincia* a devenit o referință obligatorie în domeniu, măcar că mulți dintre cei care o fac se încăpățînează, împotriva evidențelor, să îi conteste originalitatea. De fapt, memorandumul elaborat de acest *think tank* a devenit un document obligatoriu pentru cunoașterea dezbaterii de idei postdecembriste, așa cum a rămas, la vremea ei, și *Proclamația de la Timișoara*. El este reprodus, de altfel, în antologiile de referință pentru problematica regionalistă (de pildă în cartea lui Sabin Gherman *Regionalizarea, raport despre starea noțiunii*, Cluj, Ed. Etnograph, 2003). De asemenea, în anii de după lansarea acestui manifest al regionalizării României, o serie de partide politice – dintre cele mai noi, precum *Uniunea pentru Reconstrucția României* și *AP* – au inclus în programele lor abordări influențate mult de susținerile și atitudinile afirmate public de grupul *Provincia*. Nu este mai puțin adevărat că nici la lansare, nici în vreunul dintre momentele care au survenit ulterior, oficialitatea nu a invitat la consultări oficiale acest grup, deși i-a preluat în parte agenda, cel puțin de ochii lumii. Discutarea regionalizării de către putere și deciziile adoptate în acest sens rămîn fără consecințe consistente, înscriindu-se în jocul de umbre prin care se încearcă escamotarea pe plan

https://biblioteca-digitala.ro

extern a centralizării tot mai accentuate a deciziei şi proprietăţii în mîinile unui grup oligarhic de extracţie predecembristă.

***Provincia* în prezent şi viitor**

Pe moment, revista aşteaptă fonduri pentru a-şi reîncepe apariţia. Între timp, portofoliul integral al articolelor publicate în paginile ei se regăseşte la www.provincia.ro. Liga Pro Europa din Târgu-Mureş, în fruntea căreia se găsesc doi dintre membrii colegiului redacţional al *Provinciei*, Smaranda Enache şi Szokoly Elek, a editat deja primele două volume ale antologiei *Provincia* (anii 2000 şi 2001), volumul terţ (2002) fiind, şi el, pe cale de apariţie. Penuria financiară momentană nu trebuie confundată însă cu dezarticularea grupului. În aşteptarea noului editor, cîţiva dintre redactori au înregistrat oficial Asociaţia „Provincia", creînd astfel cadrul unor noi viitoare dezbateri şi, de astă dată, şi acţiuni civice. Totodată, aceiaşi au înfiinţat un Forum de Dezbateri Regionale, menit să familiarizeze segmentul activ al populaţiei de pe întreg cuprinsul României cu discuţia din jurul ideii regionalizării statului, a valorii diversităţii etno-culturale şi confesionale şi a utilităţii gîndirii unor soluţii alternative în raport cu cele deja cunoscute. Din toamna lui 2003, la Cluj funcţionează un Centrude Studii şi Dezvoltare şi Cercetare Regională, un departament al Ligii Pro Europa, pus pe picioare tot de unii dintre membrii aceluiaşi grup, centrul urmînd să asigure dezbaterii fundalul ideatic de altitudine şi de consistenţă academică. Prin toate aceste iniţiative, ca şi prin luările de poziţii personale ale foştilor redactori şi colaboratori ai *Provinciei* se afirmă cu destulă transparenţă încrederea că revista are un viitor, că plaja problematică asumată este încă foarte departe de a se fi epuizat, că, dimpotrivă, abordările se cuvin a fi nuanţate şi plurale. Dar cel mai important lucru pe care *Provincia* continuă să îl simbolizeze rămîne, poate, apelul la civism activ, la desprinderea din inerţie şi la părăsirea prejudecăţii – iresponsabile şi, dintr-un anume punct de vedere, confortabile – că doar politicienii sînt chemaţi să se ocupe de binele public.

Practic, revista *Provincia* este, prin iniţiativele amintite, un periodic de un specific şi, dacă mi se îngăduie, de o anvergură care o particularizează nu numai în peisajul revuistic al Transilvaniei. Pentru întreaga Românie publicaţia rămîne memorabilă prin tentativa de a extinde, în sensul unei implicări superioare a societăţii civile şi în acela al evoluţiei cetăţii înspre o democraţie participativă, exerciţiul civic din vremurile noastre. Ea a reuşit să traseze cu precizie limitele renovării statului român, incapabil, deocamdată, să se regîndească pe sine într-o manieră substanţial novatoare, pentru a revigora viaţa publică şi la a o aduce la cote de performanţă. Dar a evidenţiat şi limitele vieţii politice româneşti înseşi, ale cărei forţe – personalităţi şi partide – se iluzionează că mai pot păstra pe termen mediu şi lung deplinul monopol al exerciţiului democratic, refuzînd dialogul cu ONG-urile, cu liderii informali de opinie, cu majoritatea cetăţenilor neangajată în politica de partid.

https://biblioteca-digitala.ro

Autori

ÁGOSTON Hugó (n. 1944) publicist. Absolvent al Facultății de Fizică a Universității Babeș-Bolyai. În perioada 1970-1989 a fost redactor la săptămînalul *A Hét*, iar din 1990 redactor-șef adjunct. În perioada 1977-1989 a fost redactorul publicației de popularizarea științei *TETT*. Între 1975-1987 a coordonat seria *Korunk Könyvek* al editurii *Kriterion*. Membru fondator al Asociației Ziariștilor Maghiari din România (1990), între 1975-1987 membru în consiliul de coordonare, iar în perioada 1997-1999 președintele acesteia. Este membru fondator și redactor coordonator al cotidianului *Krónika*. Volumul *Bukaresti Élet, képek* a apărut în 2000. A fost distins cu premiile MÚOSZ (Uniunea Ziariștilor din Ungaria) și EMKE (Asociația Culturală a Maghiarilor din Transilvania).

Gabriel ANDREESCU (n. 1952) doctor în științe politice. Absolvent al Facultății de Fizică din București. Este membru al Comitetului Helsinki Român, membru fondator al Grupului pentru Dialog Social și Alianța Civică, director al *Revistei Române de Drepturile Omului* și coeditor al revistei *Studii internaționale*. A publicat numeroase articole și studii, este autorul volumelor: *Sisteme axiomatice ale logicii limbajului natural. Funcții și operaționalizare* (1992), *Cel mai iubit dintre ambasadori* (1993), *Spre filosofia disidenței; Patru ani de revoluție* (1993), *România versus România, Naționaliști, antinaționaliști... o polemică în publicistica românească* (1996), *Problema transilvană* (coordonator,1999); *Ruleta. România și maghiari, 1990-2000* (2001). A fost distins cu premiile *Pro Amicitia*, acordat de Asociația Ziariștilor Maghiari din România și *Pro Minoritate*, acordat de Guvernul Ungariei.

BAKK Miklós (n. 1952) politolog, lector universitar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Absolvent al Universității Tehnice din Timișoara. În perioada 1991-1999 este redactor la săptămînalul *A Hét*. Din 1996 este membru în colegiul redacțional al revistei *Magyar Kisebbség*. Din 1999 este colaborator principal al cotidianului *Krónika*. Studii: *Despre concepția APADOR privind drepturile minorităților naționale* (1994), *A németországi szorb népcsoport jogai* [Drepturile comunității sorbilor din germania] (1996), *Bibó, avagy a válság önismerete. Utószó*. [Bibó sau autocunoașterea crizei. Postfață.] (1997), *Factors and Mechanisms of the Regionalization in Central Eastern Europe* (1998), *Az RMDSZ mint a romániai magyarság önmeghatározási kísérlete 1989 után* [UDMR-ul, ca încercare a autodefinirii maghiarilor din România după 1989](1999), *România și*

https://biblioteca-digitala.ro

Europa Centrală – două compromisuri (2000). Volume: Lassú valóság [Realitatea lentă] (2002), Státusdiskurzus (2003)

Al. CISTELECAN (n. 1951), critic literar, redactor, publicist. Absolvent al Facultății de Filologie al Universității Babeş-Bolyai, Cluj. Doctor în litere, cu teza: *Celălat Pillat.* Redactor-şef adjunct la revista de cultură *Vatra*, respectiv conferențiar universitar dr. al Universității Petru Maior din Tîrgu-Mureş. Bogată activitate publicistică, studii, eseuri, critică literară, analize politice etc., în importante reviste din țară. Redactor coordonator pentru varianta română a revistei *Provincia.* A publicat volumele: *Poezie şi livresc* (1986), *Celălalt Pillat* (2000), *Top ten* (2000), *Mircea Ivănescu – Micromonografie* (2003) şi *11 dialoguri (aproape) teologice* (2003). Premiul de critică literară „George Călinescu" pentru volumul *Poezie şi livresc*, premiul Uniunii Scriitorilor pentru eseu pe anul 2001, pentru volumul *Celălalt Pillat.*

Marius COSMEANU (n. 1967) sociolog. Absolvent al Facultății de Sociologie şi Psihologie al Universitătii de Vest Timişoara. A urmat cursurile de masterat al Facultății Ethnic and Minorities Studies din cadrul Universității ELTE-UNESCO din Budapesta. Este coordonatorul regional al Agenției de Monitorizare a Presei şi colaborator extern al Fundației King Baudouin. Este preşedintele grupului de Monitorizare şi Analiză. Autor a numeroase articole, analize, recenzii şi studii publicate în România şi străinătate, dintre care: *Alter/Ego târgumureşean*, *Alter şi Ego în minoritate* (co-autor, 1995), *Identity Politics vs. Political Identities: Two Months with the Romanian Media* (2000), *Anti-nostalgia. Maghiarii şi spațiul public în România* (2001).

CSOMA Botond (n. 1975), absolvent al Facultății de Ştiințe Politice şi al Facultății de Drept a Universității Babeş-Bolyai. Şi-a obținut masteratul în drepturile omului la Universitatea Central-Europeană de la Budapesta. A publicat diferite articole despre probleme interetnice în diferite reviste, dintre care: Reflexii asupra emigrării (2001), Legea privind maghiarii din țările vecine (2001), Vigilență națională (2001), Politika és/vagy szabadság [Politică şi/sau etică] (2001).

Sorin CUCERAI (n. 1967), cercetător independent. A absolvit Facultatea de Filozofie, Specializarea Filosofie moral-politică a Universității Bucureşti. A lucrat ca expert şi consultant la Preşedinția României, iar în perioada 2001-2002 a fost publicist-comentator la Cotidianul. Este autorul mai multor studii şi articole, dintre care: Considerații conservatoare (1998), Destin şi libertate (1998), Agresiune şi anarhie (2000), Apărarea lui Socrate. Un comentariu (2002), Dubla creație umană şi problema mîntuirii (2002), Eşecul etic al statului asistențial (2003). Este membru fondator al Fundației Krisis pentru Dialog şi Reflecție Filosofică, membru fondator al Societății Române de Ştiințe Politice şi al Fundației pentru Libertate Economică în România, membru asociat al Institutului Ludwig von Mises Romania. A fost distins cu Ordinul Național pentru Merit în grad de Ofițer.

https://biblioteca-digitala.ro

Paul DRUMARU (n. 1938), filolog, scriitor, traducător. Absolvent al Universității din Iași, Facultatea de filologie, Secția limba și literatura română. A publicat cca. 40 de volume traduse din literatura maghiară aparținînd mai multor autori, dintre care: Konrád György: *Vizitatorul* (1998), *Transland, poeții mei maghiari*, antologie, vol. 2 (1999), Pilinszky János: *Crater* (2002), Babits Mihály: *Iona* (2002), Kovács András Ferenc: *Vară colonială* (2002), Konrád György: *Călătoria* (2003). Autor al volumelor: *Ochii necesari* (1968), *Făptura* (1976), *Vizionarea* (1980).

EGRY Gábor (n. 1975), istoric, doctorand la Universitatea Eötvös Lóránd, Programul de Istorie Maghiară Contemporană, cu teza: *Sistemul instituțiilor financiare al sașilor din Transilvania și legătura acestuia cu mișcarea națională din secolul al XIX-lea (1835-1918).* Este absolvent al Facultății de Istorie a Universității Eötvös Lóránd. Este cercetător asistent la Institutul de Istorie Politică din Budapesta, lector la Școala Superioară de Antreprenori. A publicat numeroase studii, articole și recenzii în diferite reviste de specialitate dintre care: *Az 1873-as tőzsdekrach hatása a magyarországi hitelszervezetre* (1995), *Az erdélyi szászok földbirtokviszonyai és a szász nemzetpolitika 1890-1918-ig* (în curs de apariție), *Tradicíó és alkalmazkodás: az erdélyi szász politikai kultúra a 20. század elején* (în curs de apariție), *A kő marad. A romániai népszámlálásról* (2002).

Daniel J. ELAZAR, profesor universitar la Catedra de Științe Politice și directorul Centrului de Studii ale Federalismului în cadrul Universității Temple, la Catedra de Relații Interguvernamentale a Departamentului de Studii Politice de la Universitatea din Bar Ilan, unde conduce și Institutul pentru Guvernare Locală. Președinte al Centrului de Afaceri Publice, președinte fondator al Asociației Internaționale a Centrelor de Studii ale Federalismului. A făcut parte din Comisia Consultativă privind Relațiile Interguvernamentale, timp de nouă ani. Este co-editorul publicației Publius, și printre cărțile sale se numără: *Federalism and the Way to Peace* (1994), *Federal Systems of the World: A Handbook* (1994), *Covenant and Policy in Biblical Israel* (1995).

Hermann FABINI (n.1938), doctor în arhitectură. Este absolvent al Institutului de Arhitectură din București. În perioada 1987-1990 a fost referentul cultural al Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice. Din 2000 este senator din partea Partidului Național Liberal. A executat diferite lucrări de restaurare de monumente medievale din Transilvania la Brașov (Biserica Neagră), Sibiu, Mediaș, Bistrița și la numeroase cetăți bisericești: Biertan, Prejmer, Hărman, Valea Viilor. Este arhitectul Ansamblului bisericesc luteran de la București (1969-1971), a Căminului de bătrîni din Sibiu și al Centrului școlar Sibiu. Este autorul a mai multor studii, articole în domeniul cetăților bisericești publicate în reviste de specialitate. Este autorul volumelor: *Atlasul bisericilor fortificate* 2 volume, *Sibiul gotic* (română și germană), și coatorul volumelor: *Cetăți bisericești transilvănene*; *Sibiu, portretul unui oras transilvănean.*

https://biblioteca-digitala.ro

Sabina FATI (n. 1965) ziaristă. Specializată în ştiinţe politice, colaboratoare şi corespondentă a secţiei române a postului de radio Europa Liberă pînă la desfiinţarea acestuia; de asemenea, colaboratoare constantă la *Curentul, Sfera Politicii* şi *Politica Externă*. Co-preşedintă a grupului interdisciplinar TACTIC, axat pe probleme de securitate şi naţionalism. În prezent este ziaristă la Evenimentul Zilei. A publicat studiile *Secretul informaţiilor este secretul puterii* (1997), *Regionalism prin descentralizare sau criză prin fragmentare?* (1999), *A nemzeti eszme és a föderalizmus Erdélyben a XX. század elején* [Ideea naţională şi federalismul la începutul secolului XX. în Transilvania] (2001).

Cristina GHEORGHE (n. 1968), doctorand al universităţilor Marne la Vallée Paris şi Babeş-Bolyai Cluj cu tema: *Teoriile federaliste în procesul de construcţie europeană*. A absolvit Facultatea de Ştiinţe Politice, al Universităţii Lucian Blaga din Sibiu şi cursurile de masterat al Facultăţii de Studii Europene din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai, cu specializarea Studii Europene Comparate. A publicat articole, studii în diferite reviste de cultură socială şi politică.

HADHÁZY Zsuzsa (n. 1952) publicistă. Absolventă a Facultăţii de Istorie-Filozofie a Universităţii Babeş-Bolyai în 1976. În perioada 1981-1990 este ziaristă, redactoare a săptămînalului *Ifjúmunkás*. În perioada 1997-1999 este corespondentă de Cluj pentru Radio Bucureşti, emisiunea în limba maghiară. Între 1999-2000 este redactoare la cotidianul *Krónika* din Cluj.

HAJDÚ Farkas-Zoltán (n. 1959) eseist, etnolog. Cărţi publicate: *A csíki kaláka: intézmény és jelkép* (1986), *Csíki kaláka* (1993), *Telepes népség. Erdélyi szász olvasókönyv* (1994); *Erdély a legkülönb nő volt...* (1998), *Siebenbürgen Magie einer Kulturlandschaft* (redactor, 1999), *ALkaiosz lakomája* (2001), *Székelyek és szászok* (2001); în curs de apariţie *Az idegenség dícsérete — értelmiségi modellek emigrációban* (2002).

HORVÁTH Andor (n. 1944), doctor în filozofie, conferenţiar universitar la Catedra de Literatură Maghiară a Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai (Cluj), redactor-şef adjunct al revistei Korunk. Este autorul volumelor: *Dávid parittyája* [Praştia lui David], eseuri, 1979; *Nyomunkban a hírözön* [În faţa torentului informaţional], publicistică, 1981, *Montaigne köpenye* [Pelerina lui Montaigne], eseuri, 1986 şi coautor al volumului *Határjegyek* [Semne de hotar], publicistică, 2000. Traduceri: *Korszellem és önismeret* [Spiritul epocii şi cunoaşterea de sine], 1988, antologia eseului românesc interbelic (selectarea textelor, traducerea, note, postfaţă.), Andrei Pleşu, Tescani napló [Jurnalul de la Tescani], 2000, Andrei Pleşu, *A madarak nyelve* [Limba păsărilor] 2000, Antologia memorialisticii române interbelice (sub tipar). A publicat numeroase articole, studii, eseuri în reviste de specialitate în limbile maghiară şi română.

KÁNTOR Zoltán (n. 1968), sociolog, politolog, colaborator al Institutului Teleki László din Budapesta şi profesor invitat la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj şi

https://biblioteca-digitala.ro

Universitatea din Timişoara. Absolvent al Facultăţii de Sociologie din cadrul Universităţii de Vest Timişoara. În 1996 a obţinut masteratul la Facultatea de Ştiinţe Politice al Central Europea University cu lucrarea: *National Minorities, Consociationalism and Democracy: the case of Hungarians in Romania.* A publicat lucrările: *Kisebbségi nemzetépítés*; *A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség* [Construcţia naţională a minorităţii. Maghiarii din România ca minoritate formatoare de naţiune] (2000); *Az RMDSZ a romániai kormányban 1996-2000* [UDMR-ul în guvernul României 1996-2000] împreună cu Bárdi Nándor (2000), *Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000)* [UDMR şi coaliţia guvernamentală 1996-2000], coordonator, 2001; *A magyar nemzetpolitika és a státustörvény* [Politica naţională maghiară şi legea statutului](2001), *Nationalizing Minorities and Homeland Politics* (2001).

Mihai LUCACIU (n. 1980), este absolvent al Facultăţii de Studii Europene a Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj.

Ana LUDUŞAN (n. 1948), doctor în sociologie. Este coordonatoarea Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului, filiala Cluj. Autoare a mai multor studii şi analize în reviste de specialitate, proză scurtă în reviste literare şi a romanului *Micul Stalin* (1999). Colaboratoare a revistelor Observatorul Cultural, Provincia şi Timpul.

MOLNÁR Gusztáv (n.1948) filozof, politolog. Absolvent al Facultăţii de Istorie-Filozofie a Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj. Colaborator ştiinţific al Institutului *Teleki* din Budapesta, profesor invitat la Universitatea Creştină *Partium* din Oradea. În 1995 obţine titlul de doctor în ştiinţe politice la Universitatea din Budapesta cu lucrarea *Az autonom társadalom eszméje az angol polgári forradalom idején* [Ideea societăţii autonome în timpul revoluţiei burgheze din Anglia]. Pînă în 1987 redactor al publicaţiilor de ştiinţe sociale ale editurii *Kriterion*. În 1985 fondează cercul *Limes* al intelectualilor maghiari din Ardeal. Din 1988 trăieşte în Ungaria. Cărţi şi studii mai importante: *Az elmélet küszöbén* [În pragul teoriei] (1976); *Ó Anglia, Anglia... Esszé az angol forradalomról* [Eseu despre revoluţia din Anglia] (1984); *Bretter György öröksége. Bretter Gy: A kortudat kritikája* [Moştenirea lui Bretter György. O critică a conştiinţei epocii] (1984). Postfaţă; *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája.* [Nu se poate. O polemică despre soarta minorităţii]. Antologie, împreună cu Cseke Péter – şi Postfaţă (1989); *Önrendelkezési törekvések az „Észak-Erdélyi Köztársaság" idején*, [Tendinţe autonomiste în timpul „Republicii Ardealului de Nord"] in *Autonómia és integráció* (1993); *Problema transilvană.* Coordonare, împreună cu Gabriel Andreescu (1999); *The Vanishing of In-Between Europe*, in *Regio* (2000).

Ovidiu PECICAN (n. 1959) istoric, ziarist si scriitor. Absolvent al Facultăţii de Istorie şi Filozofie al Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj. În anul 1998 obţine titlul de doctor în istorie la Universitatea Babeş-Bolyai. În perioada 1991-1994 este cercetător la Centrul de Studii Transilvane din Cluj. Pînă în 1999 este

https://biblioteca-digitala.ro

cancelarul Facultății de Studii Europene din cadrul Universității Babeș-Bolyai. Director al Desire Press din 2001. A publicat numeroase studii, articole, cărți, dintre care: *Europa – o idee în mers* (1997, 2001, 2002); *Troia, Veneția, Roma. Studii de civilizație europeană* (1998); *Lumea lui Simion Dascălul* (1998), *România și Comunitatea Europeană* (2000, 2003), *Realități imaginate și ficțiuni adevarate în evul mediu românesc* (2002), *Trecutul istoric si omul evului mediu* (2002), *Hașdeenii* (2003), *Originile istorice ale regionalismului românesc* (2003). Din 1995 este membru al European Community Studies Association. A fost distins cu premiile Uniunii Studenților Europeni din România, al Universității Babeș-Bolyai și al Editurii Nemira. Este membru al Uniunii Scriitorilor Români.

Sorin PETRIȘOR (n. 1968) jurnalist. A absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie, secția Filosofie al Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Din 1998 lucrează ca jurnalist la diverse publicații: Ziarul de Cluj, Transilvania Jurnal, Gazeta de Cluj, avînd articole publicate în domeniile cultural, politic, investigații.

Radu Sergiu RUBA (n. 1954), profesor. A absolvit Facultatea de Limbi Străine la Universitatea București. A fost realizator la Radiodifuziunea Română, Radio Europa Liberă, Radio Europa FM. A fost colaborator permanent la diferite publicații, cum ar fi: Phoenix, Tinerama, Curentul. A publicat mai multe volume, dintre care: *Spontaneitatea înțeleasă* (1983), *Iluzia continuă* (1988), *Contrabanda memoriei* (1997), *Constelația Homer* (1996), *Marginal* (versuri, 2001), *Dialog și eseuri* (2001). Are o bogată activitate publicistică, fiind prezent cu poezii, proză scurtă și eseuri în antologii din țară și străinătate. A fost distins cu diferite premii, dintre care menționăm: Premiul III la Concursul Mondial de Creație Literară al Jewish Braille Institute of America (1982), Premiul Gheorghe Ursu pentru întreaga activitate (1998), Premiul MAE al Franței la Concursul Mondial al Nuvelei francofone (1993).

SALAT Levente (n. 1957), doctor în filosofie, conferențiar la Facultatea de Științe Politice și pro-rector al Universității Babeș-Bolyai din Cluj, membru fondator și președinte executiv al Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală. În perioada 1990-1994 este redactor, apoi redactor-șef adjunct la revista *Korunk*. Între 1990-1999 a fost coordonatorul filialei din Cluj a Fundației Soros. Publicații mai importante: *Filippika az idő ellen* [Filipică împotriva timpului] (eseuri, studii, 1996); *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai* [Etnopolitica – de la conflict la echitate. Bazele normative ale existenței minoritare autentice] (2001); *Multiculturalismul liberal* (2001). Împreună că Lucian Nastasă a fost redactorul antologiei *Relații interetnice în România postcomunistă* publicat în 2001 în limbile română și engleză.

Gheorghe SĂSĂRMAN (n. 1941), doctor în teoria arhitecturii, scriitor, jurnalist, informatician. A absolvit Institutul de Arhitectură din București, apoi a urmat specializările de sisteme structurale și informatică. A publicat articole, studii în diferite reviste și colecții de specialitate în România, Germania, Franța, Italia, Japonia, Polonia

https://biblioteca-digitala.ro

şi Ungaria. Este autorul cărţilor: *Oracolul* (1968), *Cuadratura cercului* (1975), *Himera* (1978), *Funcţiune, spaţiu, arhitectură* (1979), *Cupa de cucută* (1994). Este membru al Uniunii Scriitorilor din România şi al Uniunii Scriitorilor Români-Germani din München. A fost distins cu Premiul internaţional pentru cea mai bună nuvelă sci-fi (1963), Premiul Europa pentru cea mai bună nuvelă (1980).

SZERENCSÉS Zsuzsanna (n. 1953) ziaristă liber profesionistă, corespondentă la Radio Europa Liberă, colaboratoare al cotidienelor Danas, Grajdanski list, Voivodina, Algemeen Dagblad, săptămînalelor Nezavisni, Vreme, Reporter, al agenţiei de presă AIM şi al Institute for War and Peace Report. Este autoare a numeroase articole politice.

SZOKOLY Elek (n. 1939) publicist, absolvent al Facultăţii de Filosofie a Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj. După 1990 este redactor şi editorialist la *Gazeta de Mureş*, coeditor şi redactor al revistei *Altera*, director al Centrului Intercultural al Ligii Pro Europa şi al editurii cu acelaşi nume, apoi director executiv al Ligii Pro Europa. A publicat numeroase articole, eseuri şi studii în limba maghiară şi română, în diferite publicaţii din ţară, precum şi în volumele colective *Revenirea în Europa* (coord. Adrian Marino*) şi Problema transilvană* (coord. Gabriel Andreescu şi Molnár Gusztáv). Membru fondator al Ligii Pro Europa şi membru al Asociaţiei Ziariştilor Maghiari din România, al Asociaţiei Ziariştilor Români şi al Comitetului Helsinki Român.

Traian ŞTEF (n. 1954), scriitor. Licenţiat al Facultăţii de Litere din Cluj, secţia română-franceză. În perioada studenţiei, a fost redactor al revistei *Echinox*, din 1990 redactor la revista *Familia*. Din anul 2000, este şi membru în colegiul de redacţie al revistei *Provincia*. A fost membru fondator al Alianţei Civice şi al Partidului Alianţei Civice, iar, timp de patru ani, consilier judeţean. Membru al Uniunii Scriitorilor şi al ASPRO. Volume publicate: *Călătoria de ucenic*, *Femeia în Roz*, *Tandreţea dintre noi* (versuri*), Despre mistificare* (eseuri politice), *Ridicolul, Despre calitatea umană* (eseuri de estetică literară şi literatură comparată), *Leonid Dimov* (critică literară, coautor).

Cristiana TEOHARI (n.1963), inginer geolog. Absolventă a Facultăţii de Geologie Bucureşti. Între 1988-1990 a lucrat ca inginer geolog la Minele Bălan, judeţul Harghita. În prezent lucreaza într-un ONG, avînd funcţia de responsabil de formare pentru staff-ul organizaţiei şi colaboratori.

VARGA Attila (n. 1963), jurist, doctorand în drept constituţional la Facultatea de Drept a Universităţii Bucureşti. A absolvit Facultatea de Drept din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj. Este lector asociat la Colegiul de Administraţie Publică Satu-Mare din cadrul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administraţie Publică, Cluj. Este deputat UDMR din anul 1990. În perioada 1990-1998 a fost membru al Comisiei pentru administraţie publică, amenajarea teritoriului şi echilibru ecologic, iar din 1998 este membru al Comisiei pentru drepturile omului, culte şi problemele minorităţilor naţionale.

https://biblioteca-digitala.ro

VÉGEL László (n. 1941) eseist, dramaturg şi romancier. În perioada 1971-1980 a fost redactorul suplimentului cultural *Kilátó* al publicaţiei *Magyar Szó* din Novi Sad. Între 1980-1992 este dramaturg la televiziunea din Novi Sad, din 1993 este coordonatorul Fundaţiei pentru o Societate Deschisă din aceeaşi localitate. A publicat: *Egy makró emlékiratai* (1969), *A szenvedélyek tanfolyama* (roman, 1969), *Szitkozódunk, de szemünkből könnyek hullanak* (nuvele, 1969), *A vers kihívása* (eseuri, 1975), *Áttüntetések* (roman, 1984), *Ábrahám kése* (eseuri de teatru, 1988), *Judit* (drame, 1989), *Lemondás és megmaradás* (1992), *Újvidéki trilógia* (roman, 1993), *Wittgenstein szövőszéke* (jurnal-eseu, 1995), *A nagy Közép-kelet-európai Lakoma bevonul a Pikareszk regénybe* (1998), *Peremvidéki élet* (eseuri, 2000), *Exterritórium* (roman-eseu, 2000).

Daniel VIGHI (n. 1956) scriitor, jurnalist. A absolvit Facultatea de Filologie din Universitatea Timişoara în 1980. Din 1990 este redactor al revistei *Orizont*, conferenţiar universitar la Facultatea de Litere din Universitatea de Vest din Timişoara. În 1997 a obţinut titlul de doctor în literatura interbelică românească. Este membru fondator al Societăţii Timişoara, coautor al Proclamaţiei de la Timişoara, membru fondator al Alianţei Civice şi al Partidului Alianţei Civice. Redactor şi colaborator al revistelor: *Orizont, Studii de literatură română şi comparată, Ariergarda, Dilema, Cuvîntul, Vatra.* Autor a mai multor volume de proză şi studii: *Rusalii '51. Fragmente din deportarea în Bărăgan* (1994), *Istorie şi masonerie* (1995), *Valahia de mucava* (1996), *Deportarea în Bărăgan. Destine – documente – reportaje* (1996), *Decembrie, ora 10* (1997), *Între hanger şi sofa. Literatura în epoca veche românească* (1998), *Insula de vară* (1999), *Sorin Titel. Monografie critică* (2000). Este deţinător a mai multor premii, ca: premiul de debut al Uniunii Scriitorilor Români a Asociaţiei Scriitorilor, premiul ASPRO şi premiul revistei *Familia.*

VISKY András (n. 1957) scriitor, dramaturg, lector al Universităţii Babeş-Bolyai, Facultatea de Actorie, director al editurii Koinonia. Este membru al Asociaţiei Scriitorilor Români, Asociaţiei Scriitorilor Maghiari, membru de onoare al Cercului Tinerilor Scriitori József Attila. Premiere teatrale: *Tanítványok* [Discipolii] (2001; regizor: Jámbor József); *Júlia* (2002; regizor: Tompa Gábor); *Vasárnap iskola* [Şcoala de duminică] (2003; regizor: Selmeczi György). Autor al cărţilor: *Partraszállás* [Debarcarea] (1982), *Fotóiskola haladóknak* [Şcoală pentru fotoamatori avansaţi] (1988), *Hóbagoly* [Bufniţa de zăpadă] (1992), *Romániai magyar négykezesek* [Maghiarii din România la patru mîini] (1994, cu Tompa Gábor), *Hamlet elindul* [Hamlet o ia din loc] (1996), *Reggeli csendesség* [Linişte matinală] (1996), *Goblen* (1998), *Aranylevél* [Frunză de aur] (1999), *Betlehemi éjszaka* [Noapte la Betleem] (2001, în maghiară, română, engleză), *Írni és (nem) rendezni* [A scrie şi a (nu) regiza] (2002); *Fals tratat de convieţuire* (2002, cu Daniel Vighi şi Alexandru Vlad). Premii mai importante: Premiul *IRAT ALAP* (1993); Premiul *Poesis* (1993); Premiul *Európa 1968* (1993); Premiul *Soros* (1999); Premiul *Látó* (1991, 1993, 2000), Premiul special *Salvatore Quasimodo* (2001); Premiul *Károli Gáspár* (2002); Premiul *Szép Ernő* (2002).

https://biblioteca-digitala.ro

Alexandru VLAD (n. 1950) scriitor, absolvent al Facultății de Filologie, secția Română-engleză al Universaitătii Babeş-Bolyai din Cluj. Este redactor al revistei Vatra. A publicat volumele: *Aripa grifonului* (1980), *Drumul spre Polul Sud* (1985), *Frigul verii* (1985), *Atena, Atena* (1993). A tradus mai multe volume, dintre care: *Sub ochii Occidentului* de Joseph Conrad, *Palatele verzi* de W. H. Hudson. Are o bogată activitate publicistică în majoritatea revistelor literare şi unele ziare centrale şi locale în perioada 1990-2000. A fost distinis cu Premiul Uniunii Scriitorilor Români pentru debut (1980), Premiul Radu Enescu (1995).

VOGEL Sándor (n. 1940) istoric, absolvent al Facultății de Istorie-Filozofie, secția istorie a Universității Babeş-Bolyai din Cluj, actualmente colaborator principal al Institutului Teleki László din Budapesta. Domenii de cercetare: problematica minorităților naționale, relațiile Ungariei cu țările vecine, istoria Transilvaniei. Autor a numeroaselor studii, articole în domeniul istoriei apărute în diverse publicații de specialitate în limbile maghiară, germană, engleză şi suedeză, dintre care: *Az Európai Unió és a nemzeti kisebbségek* (1999), *Európai kisebbségvédelem – erdélyi nemzetiségpolitikák* (2001), *Magyarország európai integrációja és a határon túli magyar kisebbségek* (2001), *Eigen- Fremdwahrnemungen in Ungarn und Rumänien. Die bedeutendsten Fragen der Bilateralen Beziehungen* (2002), *Transylvania: Myth and Reality. Changing Awareness of Transylvanian Identity* (1995), *The Old-New Problems of the Hungarian Minorities in Central-Europe* (1997).

https://biblioteca-digitala.ro

Lista articolelor publicate în Provincia în perioada 2000-2002

Nr. 1. aprilie 2000

Colegiul redacțional: Ce vrem și ce nu vrem
Molnár Gusztáv: Provincia „premodernă"
Caius Dobrescu: Berea dezalcoolizată – o soluție politică?
Bakk Miklós: Logica deconstrucției
Mircea Boari: Adevăruri simple despre naționalism
Sabina Fati: De la diferențiere la conștiința diferențierii
Al. Cistelecan: Il tifoso și spiritul locului
Daniel Vighi: Tablou cu șăptic
Hadházy Zsuzsa: Regiuni pentru uz casnic
Traian Ștef: Provincia noastră
Molnár Gusztáv: Geografie electorală în 21 de teze
Molnár Gusztáv: Geografie electorală din România. Date
Marius Lazăr: „Subiectivisme" transilvane în trecerea de la utopie la știință
Szokoly Elek: Tîrgu-Mureș, martie '90 — conflict interetnic?
Mircea Suhăreanu: Autonomia înseamnă separatism?
Ágoston Vilmos: Dubla conștiință transilvăneană
Gabriel Andreescu: Minoritățile naționale: tactici ale UDMR, tactici PDSR
Ágoston Hugó: Bucureștiul, precum o provincie

Nr. 2. mai 2000

Daniel Barbu: Cetățenia și statul-națiune
Al. Cistelecan: România — județul Vaslui al Europei
Bakk Miklós: Dezbateri (de modele) amînate
Ovidiu Pecican: Cum am reformat statul român
Alexandru Zub: Un imperativ: descentralizarea statală
Ioan Buduca: Federalizare sau reorganizare teritorială?
Sabina Fati: Centralismul– persistenta tradiției
Gabriel Andreescu: Naționalismul civic: între ciocan și nicovală

https://biblioteca-digitala.ro

Caius Dobrescu: O căutare comună
Molnár Gusztáv: Regionalism civic (1)
Dr. Romul Boilă: Studiu asupra reorganizării Statului român întregit
Mihai Fusu: Opțiunea Basarabiei este federalismul
Joschka Fischer: Federația europeană
Végel László: Voivodina retro
Kolumbán Gábor: Europa regiunilor
Dr. Dejan Janča: Regionalism, statul regional și problemele structurării regionale a Serbiei
Daniel Vighi: Lincolnul lui Iorga sau cine e domn în casă
Ágoston Hugó: Bucureștiul, precum o provincie

Nr. 3. iunie 2000

Al. Cistelecan: Discursuri pentru Transilvania
Bakk Miklós: Comportamente electorale, imagini de viitor
Gabriel Andreescu: Alegerile locale și definirea unui alt joc politic
Sabina Fati: Cărțile sînt încă în mîinile puterii
Molnár Gusztáv: Distribuția regională a voturilor din 4 iunie 2000 pentru consiliile județene
Hadházy Zsuzsa: Cluj – dilema credinței și a îndoielii
Marius Cosmeanu: Și noi, belgienii?
Ovidiu Pecican: Clujul de sub acoperișuri
Mircea Boari: Reforma statului sau restrîngerea statului?
Renate Weber: Naționalism, centralism și atitudini civice
Molnár Gusztáv: Regionalism civic (2)
Caius Dobrescu: În ce fel și față de cine?
Daniel Vighi: Cînd alteritatea devine monadă
Antonela Capelle-Pogăcean: Minoritatea maghiară din România: redefiniri identitare după 1989
Kántor Zoltán: Cîteva probleme teoretice ale autodefinirii și autoorganizării
Demény Péter: Mici și meci
Kolumbán Gábor: Autonomiile locale și Europa regiunilor (2)
Ágoston Hugó: Bucureștiul, precum o provincie

Nr. 4. august 2000

Ancheta Provinciei despre literatura transilvană
Al. Cistelecan: Literatura și literaturile Transilvaniei

https://biblioteca-digitala.ro

Ágoston Vilmos: Spațiul însușit
Demény Péter: Rîzi cu mine!
Ioan Muşlea: Spirit şi literatură
Eginald Schlattner: Străinul apropiat
Szilágyi Júlia: Luxul ardelenesc al cuvîntului?
Daniel Vighi: Trebuie surprinsă esența istoriei
Joachim Wittstock: Unde îşi au originea enigmele simbolurilor
Láng Zsolt: Sînt? Sînt? Este?
Vida Gábor: O treabă pentru Joyce
Selyem Zsuzsa: Există în lume un loc: Ardeal
Balázs Imre József: Ce număr poartă la pantofi literatura maghiară din Transilvania?
Cornel Moraru: Vorbim deocamdată de „literaturile" din Ardeal
Livius Ciocârlie: Răspunsul evident
Traian Ştef: Literatura ardelenilor
William Totok: O formă fără fond?
Ovidiu Pecican: Aerul dimprejur
Dávid Gyula: Tendințe regionale, literaturi regionale
Kovács András Ferenc: O Trensi, Trensi, Trensi!
Constantin Noica: Ardealul în spiritualitatea românească
Mircea Zaciu: Semnificații ale Transilvaniei în literatura română
Kuncz Aladár: Transilvania este patria mea
Kós Károly: Transilvania 1848-1918
Makkai Sándor: Autorevizia noastră
Cs. Gyímesi Éva: Stare şi conştiința stării
Molnár Gusztáv: Oximoron

Nr. 5. septembrie 2000

Gabriel Andreescu: La rînd, naționalismul ortodox
Molnár Gusztáv: Europa Centrală între federalism şi catastrofă
Daniel Barbu: Subsidiaritate, democrație creştină şi ortodoxie
Ştefan Borbély: Conglomerat freatic
Egyed Péter: Cum poate fi epitetizată literatura maghiară
Iustin Panța: A crea ceva ce dăinuie
Borcsa János: Ar trebui să se cultive literatură
Carmen Elisabeth Puchianu: Mai sînt douăzeci de autori

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Moldovan: Profesorul nostru
Sántha Attila: Despre ceea ce nu există: literatura transilvană
Udo Peter Wagner: Homo Transilvanus
Papp Sándor Zsigmond: Severitatea cuştii închiriate
Daniel Vighi: De la construcţie la deconstrucţie şi retur
Székely István: UDMR între două alegeri
*** Crearea unui nou spaţiu public (interviu cu Molnár Gusztáv)
Marius Cosmeanu: Postcomunişti, dilematici şi democraţi
Hajdú Farkas Zoltán: Stereotipii etnice, sau de ce au dispărut din Germania muncitorii iugoslavi

Nr. 6. octombrie 2000

Molnár Gusztáv: Şansele democraţiei consociative în Transilvania
Gabriel Andreescu: Apelul Fundaţiei Anastasia
Kántor Zoltán: Naţionalism civic?
Salat Levente: Starea de spirit a maghiarimii din România
Tofic Islamov: Scrisoare către Petre Roman
Ovidiu Pecican: Partid transetnic sau forum civic?
Bakk Miklós: Modele şi alternative
Caius Dobrescu: „Literatura transilvană" şi viitorul
Daniel Vighi: Viitorul european între curaj şi stagnare
Szőke László: Încep să-mi pierd răbdarea
Al. Cistelecan: Angoasa de a fi ardelean
Traian Ştef: Un exerciţiu european
*** Faţă-n faţă (dialog Chevènement–Fischer)
Kelemen Attila: Vei regreta
Ágoston Hugó: Bucureştiul, precum o provincie

Nr. 7. noiembrie 2000

Traian Ştef: Angoasele ardelenilor
Molnár Gusztáv: Vremea Românilor
Gabriel Andreescu: Continuarea participării UDMR la guvernare – prima fază a democraţiei consensualiste româneşti?
Sabina Fati: Un partid regional în Transilvania – o mînă de ajutor pentru PDSR
Marius Cosmeanu: Deja-nu
Bakk Miklós: De la origini la începuturi

https://biblioteca-digitala.ro

Caius Dobrescu: Transilvania, România şi Europa
Szokoly Elek: Eppur si muove. Pledoarie pentru provincia „inexistentă"
Hajdú Farkas-Zoltán: Colivia etnică deschisă, sau „păcatul ereditar" al Transilvaniei
Daniel Vighi: Ideile „Provinciei" în provincie
Végel László: Dezbaterea teritorialităţii şi naţionalismului în Serbia
Hadházy Zsuzsa: Provincia – în lumina presei
Ágoston Hugó: Bucureştiul, precum o provincie

Nr. 8. decembrie 2000

Daniel Vighi: Cîteva probleme de fond ale unei construcţii politice alternative
Sabina Fati: Cum a devenit Ion Iliescu democratul salvator
Traian Ştef: Între diversiune şi radicalizarea stîngii
Molnár Gusztáv: Totul de la început...
Caius Dobrescu: Împotriva interpretării rezultatelor ultimelor alegeri
Bakk Miklós: Regionalitate ascunsă
Ágoston Vilmos: Cot la cot pentru România!
Gabriel Andreescu: Un partid pro-european
Marius Cosmeanu: Rolex sed lex
Molnár Gusztáv: Raporturi de forţă parlamentare, pe regiuni, după alegerile din 26 noiembrie 2000
Ovidiu Pecican: Polemici provinciale
Antonela Capelle-Pogăcean: Observaţii pe tema creării unui partid regional
Borbély Zsolt Attila: Ansamblul maghiarimii şi transilvanitatea
Vintilă Mihăilescu: Spiritul Vecinătăţii
Hajdú Farkas-Zoltán: Înmormîntare la Sibiu
Hadházy Zsuzsa: A fi sau a merge
Ágoston Hugó: Bucureşti ca alegere

Nr. 1-2. ianuarie-februarie 2001

Molnár Gusztáv: Noi, ardelenii...
Traian Ştef: La o răscruce politică
Molnár Gusztáv: Distribuţia regională a blocurilor politice din România
Szokoly Elek: Polemici şi pseudo-polemici provinciale. Post-scriptum
Ovidiu Pecican: Încă cineva: româno-maghiarii şi maghiaro-românii
Harald Roth: Despre utopia unei istoriografii a Transilvaniei sau pledoarie împotriva persoanei întîi singular şi plural

https://biblioteca-digitala.ro

Ancheta Provinciei despre istoria Transilvaniei

Ovidiu Pecican: A înțelege a devenit crucial, și nu a demonstra

K. Lengyel Zsolt: Criteriile operei „totale"

Sorin Mitu: „Nordul" și „sudul" patriilor imaginare

Jakó Zsigmond: Voință și competență profesională

Camil Mureșanu: Discursuri niciodată inocente

Kristó Gyula: Nu este necesară abordarea transetnică

Lucian Boia: Istoria Ardealului unic

Köpeczi Béla: Pe scurt despre...

Alexandru Zub: Diversitatea benefică

R. Várkonyi Ágnes: O istorie atotcuprinzătoare

*** *Dezbaterile Provinciei:* „... un pic cam devreme, deși cam tîrziu"

Dániel Károly: Inventarul unui caz încheiat

Papp Sándor Zsigmond: Suflul provinciei

Ștefan Borbély: O anchetă regională

Ágoston Hugó: Bucureștiul ca provincie

Nr. 3. martie 2001

Gabriel Andreescu: Un concept al Europei federale

Daniel Vighi: Congresul PNL între principii și perspective

Szegedi Edit: Clujul premodern

Magyari-Vincze Enikő: Universitatea clujeană și șansa depășirii granițelor etnice

Szász Alpár Zoltán: Modele ale democrației în România – șanse și realități

Mihaela Grancea: Stereotipuri etnoculturale în discursul istoriografic

Ancheta Provinciei despre istoria Transilvaniei (continuare):

Harald Roth: Să încercăm o „istorie culturală" a Transilvaniei!

Csetri Elek: Istoriografie și politică

Lucian Nastasă: Pentru o istorie a Transilvaniei

Pál Judit: Viziune etnocentrică

Ioan Drăgan: Sînt deja realizări notabile

Szász Zoltán: Teroarea armoniei

Daniel Barbu: Relația dintre istoriografie și apartenența etnică

Jakó Klára: Responsabilitatea învățămîntului universitar

Ovidiu Ghitta: Zgura suspiciunilor reciproce

Tonk Sándor: Lipsa analizei

Demény Lajos: Lipsa dialogului

https://biblioteca-digitala.ro

Cosmin Rusu: Segregaționismul se perpetuează
Egyed Ákos: Moștenirea istoriografică
Radu Mîrza: Istoria mayaşilor din Transilvania
Toader Nicoară: Fără prejudecăți
Doru Radosav: Un „pium desiderium"
Ovidiu Pecican: Trecutul transilvan şi foamea de sinteză
Jacques Lévy: Federalitate verticală, federalitate orizontală
Kelemen Attila: Post-postmodernii
Al. Cistelecan: Două fabule „culturale"
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 4. aprilie 2001

Al. Cistelecan: Provincia minima. În căutarea ardelenismului
Traian Ştef: Între orgoliu şi frustrare
*** „Problema autonomiei locale nu poate fi ocolită..." (interviu cu Ráduly Róbert)
Molnár Gusztáv: Adio la o patrie închipuită
François Bocholier: Reînnoirea istoriografiei transilvane
Ovidiu Pecican: Pesimism intelectual, pesimism românesc?
Borbély Zsolt Attila: Tragicomedia erorilor
Kántor Zoltán: Consocierea în Ardeal. Procese şi modele
Marius Lazăr: Despre prieteni, puterea trecutului şi „complexul" restaurator
Magyari-Vincze Enikő: Alte meditații asupra transetnicității
George Schöpflin: Europa Centrală: o modernitate eşuată?
*** Proces / dialog? / româno-maghiar
*** O altă unire: Traian Vuia şi 1918
Hamberger Judit: Modificarea Constituției în Slovacia
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 5. mai 2001

Bakk Miklós: O lege şi imaginile viitorului
*** Proiect de lege privind maghiarii din țările vecine
Traian Ştef: Certificat de maghiar
Gabriel Andreescu: Proiectul de lege privind maghiarii din țările vecine
Borbély Zsolt Attila: Legea statutului ca mijloc al (re)integrării maghiare
Kántor Zoltán: Legea statutului şi politica națională maghiară
Al. Cistelecan: Legea maghiară cu încurcături româneşti
Molnár Gusztáv: „Legea maghiarimii" şi contextul transilvan

https://biblioteca-digitala.ro

Daniel Vighi: Descentralizarea angajamentului public
Ovidiu Pecican: Pesimism intelectual, pesimism românesc?
Salat Levente: Integrarea europeană şi dilemele ştiinţelor politice
*** Platforma-program privind exercitarea autorităţii constituţionale a regiunii autonome Voivodina şi principiile referitoare la organizarea constituţională viitoare a regiunii
Vladimir Socor: Moldova lui Voronin
Paul Drumaru: Jurnal de minoritar
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 6-7. iunie-iulie 2001

Smaranda Enache: Regionalism şi integrare
*** Un exemplu demn de urmat (interviu cu Frunda György)
Viorel Coifan: Despre exercitarea autorităţii constituţionale a regiunii autonome Voivodina
Varga Attila: Suveranitatea cetăţenilor
Bodó Barna: Autonomia teritorială şi minorităţile
Paul Magheru: Autonomia e mai periculoasă decît tutela
Caius Dobrescu: Aspiraţii regionale şi politici identitare
Bíró Béla: Discriminare şi discriminare
Antonela Capelle-Pogăcean: Naţiunile ambigue
Szőcs Géza: Comentarii pe marginea conceptului de naţiune
Fey László: Minorităţile majorităţii şi ale minorităţii
Paul Drumaru: Jurnal de minoritar
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie
Gerhard Schröder: Germania în Europa
Lionel Jospin: Viitorul Europei
Sabina Fati: Ideea naţională şi federalismul în Transilvania la începutul secolului 20
Marius Cosmeanu: Dincolo de sine şi de rău (sau legea primului venit şi a ultimului rămas)
Observator:
Traian Ştef: Istoria unei provincii a Europei
D. V.: Ştiri timişorene
O. P.: Provincia şi centrul literaţilor

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. 8-9. august-septembrie 2001

Al. Cistelecan: Greco-catolicismul la români

Codruța Maria Știrban, Marcel Știrban: 1948. Momente pregătitoare. Episcopi sub urmărire

Ovidiu Ghitta: Catolici de rangul doi?

Camil Mureșanu: Liniști-se-vor apele?...

Adrian Popescu: Identitate și universalitate

Visky András: Epoca diferențelor. (Scrisoare resemnată despre naționalism adresată creștinilor)

Daniel Vighi: Politica fostei Securități în anul 1990 (1)

Observator:

Traian Ștef: Transilvania politică, nemulțumită

H. Zs.: Credință și cultură

B. M.: Transformarea cetățeniei

O. P.: Noi apariții

Tiberiu Fărcaș: Revista Polis și tranziția în sfera publicațiilor politologice

George Schöpflin: Europa de Sud-Est: definirea conceptului

Ovidiu Pecican: Europele marginii terestre

Bakk Miklós: Șansele reformei constituționale

Hamberger Judit: Manifestul eurorealismului ceh

Bohumil Dolezal: Republica Cehă la porțile Uniunii Europene

Paul Drumaru: Jurnal de minoritar

Ágoston Hugó: Bucureștiul ca provincie

Nr. 10. octombrie 2001

Traian Ștef: Un partid ardelean?

*** *Redacția Provinciei:* Stimate Domnule Prim-Ministru!

*** Protest

*** „Aici trăiesc eurosîrbii..." (interviu cu Nenad Čanak)

Adrian Docea: Pentru un partid regional

Ion Solacolu: Scrisoare despre federalism

Alexandru Seres: Defavorizați de Guvernul României

Bakk Miklós. Drepturi lingvistice și spiritul hegemoniei

Steliu Lambru: Proiecte politice pentru o federație română

Pozsony Ferenc: Identitatea ceangăilor moldoveni

Otilia Hedeșan: Timocenii

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican: Europele marginii terestre (2)
Ana Luduşan: Efectele perverse ale unei legi
Daniel Vighi: Politica fostei Securităţi în anul 1990 (2)
Alexandru Vlad: Cheia
Franz Metz: Trenul foamei
Visky András: Povestiri despre pronumele impersonal
Molnár Gusztáv: Ciocnirea civilizaţiilor, falimentul civilizaţiilor...
Caius Dobrescu: Descentralizarea ca politică de securitate

Nr. 11. noiembrie 2001

Molnár Gusztáv: Un transilvanism ciudat
Cristiana Teohari: Scrisoare din Sud
Sabin Gherman: Scrisoare către provinciali
Marius Cosmeanu: Scrisoare către Sabin Gherman
Traian Ştef: La scrisoarea d-lui Sabin Gherman
Szokoly Elek: Provincia – o punte peste baricade
Vladimir Socor: Bucureşti şi Chişinău nu-şi pot permite o gîlceavă
Alexandru Seres: Noi, ei. Eu?
*** Dialog la Skopje (interviu cu Branko Geroski)
*** Acord cadru
Observator:
Caius Dobrescu: Replică
Octavian Eşanu: Profeţii artistice
John Cage: Şi alţii gîndesc
Alexandru Antik: Eurasia-baston
Kelemen Attila: www.gordian.ro Site-ul oficial al dialogului româno-maghiar
Virgil Bercea: Menirea şi perspectivele Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice
Gheorghe Gorun: Despre asumarea istoriei la noi
Hadházy Zsuzsa: Un pas înainte, doi înapoi
Ovidiu Pecican: Românii catolici, papa şi Ludovic cel Mare
Otilia Hedeşan: Timocenii (2)
Kántor Zoltán: Pe marginea identităţii
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. 12. decembrie 2001

Al. Cistelecan: Manele pentru ardeleni
Traian Ştef: Intelectualii români „utilizaţi"
Alexandru Seres: Utopia federalizării şi crizele identităţii
Daniel Vighi: Mitul complotului antistatal
Molnár Gusztáv: Capcana modernităţii sau haosul rodnic şi haosul sterp
Ion Simuţ: Şapte întrebări ce pot genera principii în relaţia româno-maghiară
Caius Dobrescu: De-definind Europa de Sud-Est (I)
*** Raport despre tratamentul preferenţial al minorităţilor naţionale de către statul înrudit
Bakk Miklós: Schiţe veneţiene (I)
Renate Weber: Protecţia minorităţilor înrudite din perspectiva standardelor europene
Kántor Zoltán: Legea statutului şi Comisia de la Veneţia: reflecţii asupra protecţiei minorităţilor
Visky András: Comentarii din Har-Cov
Nicolae Drăguşin: Toleranţa intoleranţei sau cum poate deveni România Afganistan
Cristina Gheorghe: Eu cui aparţin?
Alexandru Antik: Ready-made în centrul Clujului
*** Autonomie şi cîteva înjurături (dialog între Nenad Čanak şi Kasza József)
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 1. ianuarie 2002

*** Memorandum către Parlament pentru construcţia regională a României
Bakk Miklós: Spirit şi proiect
Alexandru Vlad: Teama de federalism
Ovidiu Pecican: Cum se mătură zăpada
Daniel Vighi: Memorandumul între istorie şi psihologie
Traian Ştef: O dezbatere între reflexele condiţionate şi gîndirea liberă
Marius Cosmeanu: Home alone
Szokoly Elek: Regele e gol... dar nu contează
Observator: Premiile revistei Provincia
*** D'ale dezbaterii! Citate şi mormăieli
*** Ce spune „elita" politică
*** Ce spun oamenii de pe stradă şi cititorii ziarelor
*** Ce spune presa de partid
*** Ce spun comentatorii independenţi
*** Dezbaterea reîncepe

https://biblioteca-digitala.ro

*** *Dezbaterile Provinciei:* „...ce fel de Transilvanie vrem...?"
Caius Dobrescu: De-definind Europa de sud-est (2)
Molnár Gusztáv: Europa neocarolingiană
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 2. februarie 2002

Ovidiu Pecican: Scrisoare deschisă adresată d-lui Ion Iliescu, preşedintele României
*** Iliescu – unitate!
Gabriel Andreescu: Protocolul dintre Partidul Social Democrat şi UDMR
Bakk Miklós: UDMR şi PSD: logici-capcană
Hadházy Zsuzsa: Secret de cîine
Csoma Botond: Regionalizare versus centralizare
Tófalvi Zoltán: Antecedentele dezbaterii privind Memorandumul
Traian Ştef: Regionalismul în Italia
Cristiana Teohari: Ce nu trebuie sau ce trebuie făcut?
Demény Péter: Scrisoare către memorandişti
Sorin Cucerai: Cum e posibil un stat minimal?
Sabina Fati: (Im)posibila schimbare a Europei de Sud-Est
*** „În sînul Uniunii domină voinţa de a avansa" (interviu cu Valéry Giscard d'Estaing)
Antonio Soda, Vincenzo Cerulli Irelli: Democraţia competitivă
*** Constituţia italiană
*** Constituţia României
Vogel Sándor: Autonomia săsească în Transilvania
Johannes Althusius: Provincia
Alexandru Vlad: Toaca
Cristina Gheorghe: Dreptul la inadaptare
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 3-4. martie-aprilie 2002

Visky András: Al cui e Ardealul?
Gheorghe Săsărman: Federalism şi regionalizare
Molnár Gusztáv: „Naţiunea" şi „ţara"
Hermann Fabini: Există o aroganţă a puterii
Traian Ştef: Descentralizare prin reducere la absurd

https://biblioteca-digitala.ro

Kántor Zoltán: Memorandumul, naţiunea şi statul
Daniel Vighi: Problematica definirilor regionale
Hajdú-Farkas Zoltán: Dilemă matinală
Ovidiu Pecican: Despre stat nimic nou
Observator:
Bakk Miklós: Tradiţia de redifinit
Hamberger Judit: Poate apelul soluţiona tensiunile politicii interne ale Slovaciei?
Cristiana Teohari: Un pîrleaz peste ignoranţă
Simona Avram: Memento mori
Hadházy Zsuzsa: Ardealul nu este doar al românilor,
*** „Trebuie să-ţi asumi poziţia pe care o ai" (dialog între Claude Karnoouh şi Molnár Gusztáv)
Al. Cistelecan: Despre etica dialogului
Bányai Péter: Puhoi de bîrfe şi scandal delator
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 5. mai 2002

Sabina Fati: Liberalii, regionalismul şi competiţia pentru Ardeal
*** Regiunile calea spre Europa (interviul lui Bogdán Tibor cu Păun Ion Otiman)
*** Descentralizarea administrativă a României (document de poziţie al PNL)
Bakk Miklós: „La hotarul dintre două lumi.."
Traian Ştef: Revizuirea Constituţiei şi regionalismul
Daniel Vighi: Adnotări şi paranteze. La Blaj
Csoma Botond: O carte în dezbatere
Cristina Gheorghe: Un anumit fel de Europă
Observator:
M. G.: Modelul elveţian
*** „Eu propun federalizarea României" (interviu cu Petru Dumitriu)
O. P.: Ce mai face provincia...
Ana Luduşan: Suveranitatea naţională, supremaţia religioasă şi noua construcţie europeană
Alexandru Antik: Dincolo de afiş... promisiunea reînvierii
Sipos Géza: Statul, pălăria şi alegerile
Daniel J. Elazar: Marele proiect de comunitate federală al lui Althusius
Johannes Althusius: Suveranitatea politică şi comunicarea ecleziastică

https://biblioteca-digitala.ro

Mihai Lucaciu: Tony Blair față cu reacțiunea
Ana Luduşan: Jurnal australian
Kelemen Attila: Despre plictis
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie

Nr. 6-7. iunie-iulie 2002

Molnár Gusztáv: De la modelul elvețian la modelul ardelean – via Bucureşti
Dorin Petrişor: Numai Cluj, fără Kolozsvár
Traian Ştef: Transilvania şi corupția
Gheorghe Săsărman: Naționalismul, sau cine seamănă vînt
Al. Cistelecan: O viață de om, aşa cum a fost: Cardinalul Alexandru Todea
Radu Sergiu Ruba: Ultima redută
Cristina Gheorghe: Fuga de prezent
*** *Dezbaterile Provinciei:* „...ce fel de Transilvanie vrem...?" (2)
Mihai Lucaciu: Piramida statului
Observator
Hadházy Zsuzsa: Sînt prizonier? Sînt prizonier.
Ovidiu Pecican: E.U. nu e U.E.!
Murányi Sándor Olivér: Călătoriile ardelene ale lui Ulise
*** Prețul sasului (interviul lui Ovidiu Pecican cu Konrad Gündisch)
Egry Gábor: Saşii din Transilvania: fără autonomie
Szokoly Elek: Cazul Liceului Bolyai
*** Proiectul federalizării Republicii Moldova
Végel László: Regiuni multiculturale: o datorie a secolului 20
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie
Paul Drumaru: Scrisori din Transland

Nr. 8-9. august-septembrie 2002

Traian Ştef: Căpățîna de usturoi
Hadházy Zsuzsa: În numele autonomiei locale – amin
Marius Cosmeanu: Metamorfoza unei condiții
Cristina Gheorghe: Vin (iarăşi?) americanii...
Varga Attila: Principalele probleme privind revizuirea Constituției
Ana Luduşan: Viitorul sat mondial
Molnár Gusztáv: Despre democrațiile particulare sau „formele cu fond"

https://biblioteca-digitala.ro

Ovidiu Pecican: Meditații althusiene
Szilágyi-Gál Mihály: Vorbă sau faptă?
Visky András: Sosire în secolul 21
Szerencsés Zsuzsanna: Autonomie și descentralizare în Serbia „postmiloșevici"
*** *Misiunea Administrativă Interimară a Națiunilor Unite în Kosovo:* Cadru constituțional pentru autoguvernare provizorie
Carlos Corral Salvador s.j.: Relațiile dintre Biserica Catolică și Europa
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureștiul ca provincie

Nr. virtual decembrie 2002 – ianuarie 2003

*** Declarația Grupului Provincia (material de lucru)
Ovidiu Pecican: Șansa regionalizării
Ana Luduşan: Regionalismul și păsările lui cîntătoare
Bakk Miklós, Horváth Andor, Salat Levente: UDMR în 2003 – căutarea de noi căi la punctele limită ale integrării
Szokoly Elek: Dincolo de legea statutului
Paul Drumaru: Scrisori din Transland
Ágoston Hugó: Bucureștiul ca provincie
*** Declarația Grupului Provincia din 31 ianuarie 2003

https://biblioteca-digitala.ro

Cuprins

Memorandum pentru construcţia regională a României 5

Nr. 1. ianuarie 2002

Bakk Miklós: Spirit şi proiect 7
Ovidiu Pecican: Cum se mătură zăpada 10
Daniel Vighi: Memorandumul între istorie şi psihologie 14
Alexandru Vlad: Teama de federalism 17
Traian Ştef: O dezbatere între reflexele condiţionate şi gîndirea liberă 18
Marius Cosmeanu: Home alone 22
**** Dezbaterea Provinciei:* „...ce fel de Transilvanie vrem...?" 25
***** Premiile revistei Provincia 43
Szokoly Elek: Regele e gol ... dar nu contează 43
Molnár Gusztáv: Europa neocarolingiană 50

Nr. 2. februarie 2002

Ovidiu Pecican: Scrisoare deschisă adresată d-lui Ion Iliescu, preşedintele României 60
Gabriel Andreescu: Protocolul dintre Partidul Social Democrat şi UDMR 62
Bakk Miklós: UDMR şi PSD: logici-capcană 64
Csoma Botond: Regionalizare versus centralizare 66
Traian Ştef: Regionalismul în Italia 68
Antonio Soda, Vincenzo Cerulli Irelli: Democraţia competitivă 71
Sabina Fati: (Im)posibila schimbare a Europei de Sud-Est 76
Sorin Cucerai: Cum e posibil un stat minimal? 81
Vogel Sándor: Autonomia săsească în Transilvania 86
Cristina Gheorghe: Dreptul la inadaptare 95
Paul Drumaru: Scrisori din Transland 97
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie 99

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. 3-4. martie-aprilie 2002

Gheorghe Săsărman: Fedrealism şi regionalizare 102
Molnár Gusztáv: „Naţiunea" şi „ţara" 105
Traian Ştef: Descentralizare prin reducere la absurd 109
Hermann Fabini: Există o aroganţă a puterii 112
Daniel Vighi: Problematica definirii regionale 114
Kántor Zoltán: Memorandumul, naţiunea şi statul 117
Ovidiu Pecican: Despre stat nimic nou 120
Al. Cistelecan: Despre etica dialogului 123
Hajdú Farkas-Zoltán: Dilemă matinală 127
Visky András: Al cui e Ardealul? 132
Bakk Miklós: Reformularea tradiţiei 136
Hadházy Zsuzsa: Ardealul nu este doar al românilor, ... 138
Cristiana Teohari: Un pîrleaz peste ignoranţă 139

Nr. 5. mai 2002

Sabina Fati: Liberalii, regionalismul şi competiţia pentru Ardeal 142
*** Regiunile – calea spre Europa (interviu cu Păun Ion Otiman) 145
*** Descentralizarea administrativă a României (document PNL) 151
Traian Ştef: Revizuirea Constituţiei şi regionalismul 153
Daniel J. Elazar: Marele proiect de comunitate federală al lui Althusius 155
M. G.: Modelul elveţian 161
*** „Eu propun federalizarea României" (interviu cu Petru Dumitriu) 161
Bakk Miklós: „La hotarul dintre două lumi..." 164
Daniel Vighi: Adnotări şi paranteze. La Blaj 169
Ana Luduşan: Suveranitatea naţională, supremaţia religioasă şi noua construcţie europeană 171
Csoma Botond: O carte în dezbatere 173
Mihai Lucaciu: Tony Blair faţă cu reacţiunea 180
Cristina Gheorghe: Un anumit fel de Europă 185
Paul Drumaru: Scrisori din Transland 187
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie 189

Nr. 6-7. iunie-iulie 2002

Molnár Gusztáv: De la modelul elveţian la modelul ardelean – via Bucureşti ... 192
Traian Ştef: Transilvania şi corupţia 194

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Săsărman: Naționalismul, sau cine seamănă vînt 197
Dorin Petrișor: Numai Cluj, fără Kolozsvár 200
Al. Cistelecan: O viață de om așa cum a fost: Cardinalul Alexandru Todea 202
Radu Sergiu Ruba: Ultima redută 207
Mihai Lucaciu: Piramida statului 210
*** Prețul sasului (interviu cu Konrad Gündisch) 213
Egry Gábor: Sașii din Transilvania: fără autonomie 218
Végel László: Regiuni multiculturale: o datorie a secolului 20 225
Szokoly Elek: Cazul Liceului Bolyai 231

Nr. 8-9. august-septembrie 2002

Traian Ștef: Căpățîna de usturoi 239
Molnár Gusztáv: Despre democrațiile particulare – sau „formele cu fond" 241
Ana Luduşan: Viitorul sat mondial 250
Varga Attila: Principalele probleme privind revizuirea Constituției 253
Ovidiu Pecican: Meditații althusiene 260
Hadházy Zsuzsa: În numele autonomiei locale – amin 263
Marius Cosmeanu: Metamorfoza unei condiții 266
Szerencsés Zsuzsanna: Autonomie şi descentralizare în Serbia „postmiloşevici" 271
Visky András: Sosire în secolul 21 277
Paul Drumaru: Scrisori din Transland 282

Nr. virtual decembrie 2002 – ianuarie 2003

*** Declarația Grupului Provincia (material de lucru) 285
Ovidiu Pecican: Şansa regionalizării 286
Ana Luduşan: Regionalismul şi păsările lui cîntătoare 289
Bakk Miklós, Horváth Andor, Salat Levente: UDMR în 2003 – căutarea de noi căi la punctele limită ale integrării 293
Szokoly Elek: Dincolo de legea statutului 308
Paul Drumaru: Scrisori din Transland 319
Ágoston Hugó: Bucureştiul ca provincie 321
*** Declarația Grupului Provincia din 31 ianuarie 2003 ..... coperta a 4-a
Postfață 324
Autori 331
Lista articolelor publicate în revista Provincia în perioada 2000-2002 340

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

TALON DE COMANDĂ

cu plata ramburs/ la primirea coletului

Autor, Titlu	Preț	Nr. ex.
*** Altera 5 – Etnic. Național. Multinațional	30.000	
*** Altera 6 – Federalism	30.000	
*** Altera 7 – Federalism și reconciliere	30.000	
*** Altera 8 – Federalism și devoluție	30.000	
*** Altera 9 – Regionalism și regionalizare	30.000	
*** Altera 10 – Regionalism și/sau descentralizare	30.000	
*** Altera 11 – O Europă a regiunilor	30.000	
*** Altera 12 – Multiculturalism	30.000	
*** Altera 13 – Multiculturalism/Interculturalism	30.000	
*** Altera 14 – Drepturile lingvistice ale omului	45.000	
*** Altera 15 – Drepturi lingvistice. Drepturi fudamentale	82.000	
*** Altera 16 – Universități multiculturale	85.000	
*** Altera 17/18 – Culturi minoritare periclitate	100.000	
*** Altera 19 – Regionalizare în Europa Centrală și de Est	90.000	
*** Altera 20/21 – Integrare europeană și statutul minorităților	150.000	
*** Altera 22/23 – Politici descentralizatoare și autonomia regională	150.000	
*** România și minoritățile. Colecție de documente	32.000	
Richard Coudenhove-Kalergi: Pan Europa	32.000	
Binder Pál: Az erdélyi fejedelemségek román diplomatái	20.000	
Andrei Roth: Nationalism sau democratism?	85.000	
Roth Endre: Nacionalizmus vagy demokratizmus?	85.000	
*** Provincia 2000 - antologie	110.000	
*** Provincia 2000 - válogatás	110.000	
*** Provincia 2001 - antologie	110.000	
*** Provincia 2001 - válogatás	110.000	
*** Provincia 2002 - antologie	110.000	
*** Provincia 2002 - válogatás	110.000	

https://biblioteca-digitala.ro

Carte PRO EUROPA prin poştă

cu plata ramburs / la primirea coletului

Avantajele dumneavoastră: taxe poştale gratuite / suportate de Editura Pro Europa • materiale promoţionale la zi privind apariţiile noastre.

Cum comandaţi: Bifaţi pe TALONUL DE COMANDĂ precedent titlurile care vă interesează • Indicaţi, pentru fiecare titlu, numărul de exemplare dorite • Ţineţi cont de faptul că lista de titluri disponibile şi preţurile înscrise în talonul de comandă erau valabile la data trimiterii în tipografie a cărţii de faţă • Pentru informaţii la zi privind titlurile disponibile şi preţul lor, sunaţi la tel. 0265/ 250182; 250183.

Cum transmiteţi comenzile: prin poştă, telefon, fax, e-mail

Liga Pro Europa
C. P. 1-154
540049 Târgu-Mureş – România
Tel/Fax: 0265/250182; 250183 Mobil: 0745-507166
Email: office@proeuropa.ro
Internet: www.proeuropa.ro

Datele dumneavoastră:

Nume: _____

Adresă: _____

_____

Telefon, fax: _____

E-mail: _____

Semnătura Data

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Declarație

La un an după lansarea Memorandumului pentru construcția regională a României, Grupul semnatar Provincia constată că:

- Deşi conceptul de regionalizare nu mai este demonizat, procesul de reformă administrativă şi descentralizare nu a început, cu toate că structura teritorial-administrativă actuală a României este, evident, o relicvă a comunismului.
- Mai mult, recenta simulare de opțiune fermă pentru regiuni de dezvoltare conduse de guvernatori, a demonstrat lipsa de voință politică şi formalismul abordării unei probleme esențiale pentru România.
- Pseudoreforma propusă, alături de înființarea unor instituții centralizatoare, dezvăluie preocuparea pentru menținerea controlului guvernului asupra administrației publice locale.

În aceste circumstanțe, Grupul Provincia atrage atenția că întîrzierea nejustificată a procesului de descentralizare şi regionalizare aduce prejudicii comunităților locale şi întregii Românii care vor fi nepregătite pentru absorbirea fondurilor Uniunii Europene destinate dezvoltării regionale.
În consecință, am hotărât să lansăm azi, la Cluj inițiativa înființării ***Forumului pentru regionalizarea României***, structură civică deschisă tuturor persoanelor, grupurilor şi organizațiilor dornice să participe la dezbaterea privind regionalizarea.

Forumul îşi propune să contribuie la:

- elaborarea politicilor publice care să conducă la descentralizare eficientă şi reală, aptă să reducă deficitul democratic al structurii actuale;
- includerea regiunilor în Constituție;
- definirea regiunilor ca entități administrative şi politice, coerente economic, cultural şi istoric;
- garantarea competențelor regionale exercitate de organisme legislative şi executive alese direct.

Grupul Provincia consideră restructurarea regională a României o necesitate internă a statului român.

Cluj, la 31 ianuarie 2003

Grupul Provincia

PROVINCIA